

No-catalanoparlants a Catalunya: identitats socials, desigualtats i llengua catalana

Marina Massaguer Comes

Direcció:

Maite Puigdevall Serralvo

Joan Pujolar Cos

Tesi doctoral

Programa de Doctorat en Societat de la Informació i el Coneixement

Universitat Oberta de Catalunya

Maig de 2022

Índex

Agraïments	9
Resum	11
Abstract	12
Resumen	13
PART I: CONTEXTUALITZACIÓ DE LA RECERCA	15
1. INTRODUCCIÓ	17
1.1. Raons de la recerca	17
1.1.1. Motivacions personals	17
1.1.2. La rellevància dels no-catalanoparlants en les dinàmiques sociolingüístiques de Catalunya	19
1.1.3. La validesa del cas català per il·luminar altres contextos multilingües	22
1.2. Preguntes de recerca i enfocament del treball	23
1.3. Estructura de la tesi	25
2. MARC CONCEPTUAL	29
2.1. La categoria 'no-catalanoparlants' com a objecte d'estudi	30
2.1.1. Una categoria rellevant en les dinàmiques sociolingüístiques catalanes....	31
2.1.2. Els límits difusos d'una (contra)categoria heterogènia	32
2.1.3. Una definició basada en la manca d'interaccions orals regulars en català .	33
2.1.4. Un buit en la recerca	34
2.2. La llengua com a pràctica social: poder i desigualtats	35
2.2.1. Posicionament, rol sociolingüístic i centralitat social	37
2.2.2. Construcció de la identitat i categoritzacions socials	39
2.3. Llengua i identitat social a Catalunya	41
2.3.1. El rol de la llengua en la configuració simbòlica d'una identitat col·lectiva	41
2.3.2. Desconstrucció i reconstrucció dels límits entre grups etnolingüístics.....	43
2.4. El realisme crític aplicat a la recerca sociolingüística	45
2.5. El pensament relacional de Bourdieu	48
2.5.1. El model del mercat lingüístic	48
2.5.2. Els processos de capitalització i descapitalització	50
2.6. Economia política de les llengües: llengua, estructures politicoeconòmiques i ideologies	51
2.6.1. Ideologies lingüístiques i poder legítim	51
2.6.2. Llengua, nacions i nacionalisme	53
2.6.3. Llengua, globalització i postnacionalisme	56

2.7. Sociolingüística de la minorització i la revitalització.....	57
2.8. Reflexivitat: la recerca sempre és situada	60
Resum del capítol	61
3. LES DINÀMIQUES SOCIOLINGÜÍSTIQUES DE CATALUNYA	63
3.1. Composició demolingüística de la Catalunya actual	63
3.2. La llengua catalana, entre la minorització i la normalització.....	68
3.2.1. Les múltiples facetes de la minorització	68
3.2.2. Aspirar a la «normalitat»	71
3.3. Dos nacionalismes en competició	74
3.3.1. La pugna per l'hegemonia	74
3.3.2. Poder i contrapoder: una perspectiva històrica	75
3.4. Model econòmic, immigració i segregació social	79
3.4.1. La immigració espanyola del segle XX.....	80
3.4.2. La immigració internacional del segle XXI	83
3.5. La política lingüística de la vida quotidiana	87
Resum del capítol	89
4. METODOLOGIA	91
4.1. Generació de dades i treball de camp	92
4.1.1. Entrevistes semidirigides.....	92
4.1.2. Fonts complementàries de generació de dades	102
4.2. Tractament de dades	109
4.2.1. Transcripció	109
4.2.2. Corpus de dades	111
4.3. Anàlisi de dades.....	114
4.3.1. Tècniques d'anàlisi	114
4.3.2. Aproximació epistemològica a les dades	117
Resum del capítol	120
PART II: ANÀLISI DE DADES I RESULTATS	121
5. LA INTERSECCIÓ ENTRE FACTORS INDIVIDUALS I FACTORS ESTRUCTURALS EN LES TRAJECTÒRIES DELS PARTICIPANTS.....	123
5.1. Espanyols establerts a Catalunya als 50 i els 60	124
5.1.1. Cercar oportunitats per millorar les condicions de vida	124
5.1.2. Aprofitar el desenvolupament econòmic estructural per a la capitalització individual i familiar.....	126
5.1.3. Participar en la construcció d'un model de societat democràtica	128

5.1.4. Les conseqüències de no haver accedit al català des de joves	130
5.1.5. Resum dels aspectes clau	132
5.2. Espanyols establerts a Catalunya als 80 i els 90	132
5.2.1. Projectes de mobilitat centrats en el desenvolupament de la carrera professional.....	132
5.2.2. Dos patrons diferents de capitalització social en funció de l'entorn laboral i la situació familiar	134
5.2.3. Activitats de lleure orientades a la individualitat i poc lligades a particularitats territorials	136
5.2.4. No transformar el coneixement de català en ús oral	137
5.2.5. Resum dels aspectes clau	139
5.3. Espanyols nascuts a Catalunya o arribats de molt petits als 70 i els 80	140
5.3.1. Créixer a les perifèries urbanes de Catalunya durant l'últim quart del segle xx	140
5.3.2. Desenvolupar el propi projecte de vida des de la desigualtat en els recursos disponibles	142
5.3.3. Un entorn cada cop més multicultural i globalitzat.....	144
5.3.4. Triar no parlar català	145
5.3.5. Resum dels aspectes clau	146
5.4. Internacionals llatinoamericans	147
5.4.1. Altes expectatives en el projecte de mobilitat a l'Europa hispanoparlant.....	147
5.4.2. Desclassament i rebaixa de les expectatives inicials	148
5.4.3. Participar socialment des del rol de forans	150
5.4.4. El pes del català en la vida pública: un aspecte més de la descapitalització no prevista.....	153
5.4.5. Resum dels aspectes clau	154
5.5. Internacionals africans i asiàtics	155
5.5.1. Projectes familiars de mobilitat global per a la capitalització econòmica.....	155
5.5.2. L'elevat preu de la inversió: descapitalització lingüística, social i cultural	157
5.5.3. Estratègies per circular socialment des de la perifèria	158
5.5.4. Les llengües com un indici (més) d'alteritat	161
5.5.5. Resum dels aspectes clau	163
5.6. Internacionals europeus i australians.....	164
5.6.1. Viure a la Barcelona imaginada.....	164
5.6.2. Quan el capital lingüístic i simbòlic del país d'origen augmenta de valor en el nou context.....	164
5.6.3. Romandre, o no, en un «món d'estrangers»: triar entre seguir les inèrcies o trencar-les a l'hora de construir-se l'entorn	166
5.6.4. El català, una llengua per als autòctons.....	168
5.6.5. Resum dels aspectes clau	169
5.7. El paper de la trajectòria de vida en la relació amb la llengua catalana	169
Resum del capítol	172

6. MARCS IDEOLÒGICS I REPRESENTACIONS DE LES DINÀMIQUES SOCIOLINGÜÍSTIQUES.....	173
6.1. Ideologies lingüístiques i relacions de poder.....	173
6.2. L'estat nació com a estructura legitimadora del poder desigual entre grups lingüístics	174
6.2.1. Nacionalismes banals en competició i representacions de les dinàmiques sociolingüístiques.....	176
6.2.2. Els discursos pluralistes i desconflictivitzadors predominants entre els participants espanyols.....	180
6.2.3. Els discursos basats en l'imaginari homogeni de l'estat nació predominants entre els participants internacionals.....	188
6.2.4. Línies discursives col·laterals connectades amb el marc ideològic de l'estat nació: la importància de parlar «correctament»	198
6.3. La globalització com a dinàmica afavoridora de les llengües dominants	199
6.3.1. Neoliberalisme i llengües: el lliure mercat lingüístic.....	200
6.3.2. Cosmopolitisme banal: la multiculturalitat com a aparador	204
6.4. La continuïtat discursiva entre les ideologies lingüístiques de l'estat nació i de la globalització	209
6.5. Discursos crítics amb les ideologies hegemòniques: contra l'homogeneïtzació	212
6.6. Processos paral·lels de despolitització i repolitització de la qüestió lingüística a Catalunya	216
6.7. Cinc factors que intervenen en la configuració de les ideologies lingüístiques dels participants.....	217
Resum del capítol	220
7. CIRCULACIÓ PER LES DINÀMIQUES SOCIOLINGÜÍSTIQUES.....	223
7.1. El mercat del català i els mercats lingüístics alternatius	223
7.1.1. Catalunya, un mercat de mercats lingüístics.....	223
7.1.2. El valor dels recursos lingüístics	226
7.2. Necessitat i accés a la llengua catalana.....	229
7.2.1. Diferents perfils, diferents casuístiques	229
7.2.2. Inversió en el català i anticipació de beneficis.....	235
7.2.3. Tenir o no tenir recursos alternatius per mobilitzar	238
7.3. Estratègies per circular socialment amb un capital lingüístic limitat	240
7.3.1. Treure el màxim rendiment del capital lingüístic disponible.....	240
7.3.2. Triar els mercats per on es vol circular.....	242
7.3.3. Adequar la inversió al projecte de vida	243
7.3.4. Intentar alterar els mercats	245

7.4. El pes de la posició social en la circulació per les dinàmiques sociolingüístiques.....	247
Resum del capítol	249
8. LLENGUA I CATEGORIES SOCIALS	251
8.1. El significat social de parlar català i de no parlar-lo: llengua, identificació nacional i estatus socioeconòmic.....	251
8.2. Els discursos dels participants espanyols: cap a la difuminació dels límits entre grups lingüístics?.....	255
8.2.1. Llengua, pertinença i arrelament.....	256
8.2.2. Llengua i estatus socioeconòmic.....	262
8.2.3. Llengua i preferències polítiques.....	267
8.3. Els discursos dels participants internacionals: el català com a barrera	269
8.3.1. Llengua, pertinença i arrelament	271
8.3.2. Llengua i estatus socioeconòmic	275
8.3.3. Llengua i preferències polítiques	276
8.4. Tres processos contraposats en paral·lel.....	278
8.4.1. Desetnificació i reetnificació de la llengua catalana.....	279
8.4.2. Difuminació i reestabliment de la llengua catalana com a marca de classe social	280
8.4.3. Despolitització i repolitització de la llengua catalana.....	280
Resum del capítol	281
9. CONCLUSIONS.....	283
9.1. Summary of key aspects.....	283
9.1.1. Life trajectory and Catalan language: the weight of the capitalisation trajectory	284
9.1.2. Ideologies and representations of sociolinguistic dynamics: making one's imaginary of place prevail.....	286
9.1.3. Circulation through sociolinguistic dynamics: Catalan is more necessary for people who aspire to a trajectory of upward capitalisation and do not have alternative resources at their disposal.....	288
9.1.4. Language and social categories: between the effects of linguistic revitalisation policies and new demographic and socio-political processes.....	289
9.2. Implications	290
9.2.1. Contributions to sociolinguistics	290
9.2.2. Language policy and planning: some elements for reflection	293
9.3. Future research lines	294
REFERÈNCIES	297

ANNEXOS.....	317
Annex 1. Cartells per a la cerca de participants	317
Annex 2. Consentiment informat	318
Annex 3. Guió per a les entrevistes	319
Annex 4. Criteris de transcripció i codis per perfil de participants	321
Annex 5. Versió en català de les conclusions	322

Agraïments

En el camí acadèmic i personal recorregut des que vaig començar aquesta tesi fins al moment de presentar-la he tingut la sort d'estar envoltada de persones que m'han proporcionat el suport i l'acompanyament necessaris per tirar endavant un projecte d'aquesta envergadura. Cadascú des del seu lloc, aquestes persones m'han ajudat a pensar més i millor, a no defallir en els moments difícils i, fins i tot, a desemboïrar-me quan calia.

En primer lloc, vull agrair molt especialment als dos directors, Maite Puigdevall i Joan Pujolar, i a la tercera integrant del comitè de tesi, Maria Sabaté-Dalmau, el guiatge i la implicació durant tot el procés. Gràcies per llegir-vos i rellegir-vos tot el que us anava enviant, pels comentaris encertadíssims, per ajudar-me a trobar el fil que necessitava estirar en cada moment i, sobretot, per aportar-me la perspectiva crítica sobre la llengua i sobre la recerca sociolingüística ja des de molt abans de començar la tesi. Pel que fa al suport institucional, gaudir d'una beca pròpia de la UOC durant els primers tres anys de doctorat em va permetre dedicar-m'hi de manera exclusiva en etapes tan crucials com el disseny del projecte, el treball de camp i les primeres fases de l'anàlisi de les dades. Agraïco a la institució, doncs, l'oportunitat que em va brindar per poder fer recerca sociolingüística als territoris de llengua catalana i, alhora, per facilitar-me l'intercanvi acadèmic amb sociolingüistes d'arreu del món. En aquest sentit, em sento enormement afortunada d'haver pogut fer una estada de recerca a la Universitat de Toronto, amb un referent acadèmic de la talla de Monica Heller, a qui agraïco l'acollida, l'interès pel meu treball i la lucidesa a l'hora de comentar-lo. Així mateix, a través de la UOC he pogut formar part de la xarxa COST—New Speakers in a Multilingual Europe, dels projectes de recerca Neophon i del grup IdentiCat. L'amplitud de perspectives i els coneixements que m'han aportat les persones amb qui he compartit aquests espais es veuen reflectits sens dubte en el conjunt del treball.

La segona etapa del doctorat, des de la finalització de la beca fins al tancament de la tesi, ha estat marcada per la feina al Centre de Recerca en Sociolingüística i Comunicació de la UB. Al CUSC he tingut la sort de treballar al costat d'Avel·lí Flors-Mas, F. Xavier Vila, Montse Sendra, Natxo Sorolla i Xavier Mas Craviotto, de qui he après moltíssim. En una fase complexa en molts aspectes pel fet d'haver de combinar el treball remunerat amb la recerca doctoral, considero un autèntic privilegi haver tingut aquests companys i haver pogut gaudir del seu saber, de la seva generositat i de la seva qualitat humana. Encara en l'àmbit universitari, vull agrair el suport de qui va ser el meu primer professor de sociolingüística quan estudiava Filologia Catalana a la URV, Miquel Àngel Pradilla, que fa dues dècades, sense que ni ell ni jo ho sabéssim, va posar alguns dels fonaments del que ha acabat sent aquesta tesi. La present recerca també és deutora del pòsit intel·lectual i humà de Javier Muñoz-Basols, Pawel Adrjan, Alejandra Crosta i Felipe Portocarrero, companys i amics amb qui vam compartir llargues i intenses converses a la Universitat d'Oxford. Igualment, agraïco a Phillippe Losego la càlida acollida que em va oferir quan vam coincidir a la Universitat de Toronto.

Fora de l'àmbit universitari, vull expressar el meu agraïment a les 38 persones que de manera anònima i desinteressada van acceptar participar com a informants en aquesta recerca doctoral. Sense elles aquesta tesi no s'hauria escrit mai. L'agraïment que els professo va, tanmateix, molt més enllà de l'aspecte acadèmic. Escoltar les seves històries de vida i els seus punts de vista sobre la realitat m'ha permès accedir a maneres d'entendre el món que m'han enriquit enormement. Així mateix, vull agrair molt sincerament l'ajuda de les persones que, en les primeres fases de la recerca, em van posar en contacte amb participants potencials. Aquestes persones són Patrick Carlin, Alba Colombo, Rocío Herrero, Rosa Iglesias, Ana López, Alina Moser, Adriana Nicolau, Tzeitel Puig, Roser Ramírez, Montse Serra, Mireia Solé, Marc Suanes, Rafa Suanes, Andrea Sunyol, Molly Turner i Nicola Vaiarello. El seu paper per fer possible aquesta tesi ha estat també imprescindible. De la mateixa manera, agraeixo les converses i l'intercanvi d'idees a les persones amb qui he coincidit en retirs d'escriptura al Monestir de Sant Daniel i al Centre d'Art i Natura de Farrera, i en especial als responsables d'aquests espais i a les persones que hi treballen.

Per acabar, vull agrair molt sincerament el suport de la gent estimada que m'ha fet costat al llarg de tot el procés. Sense el seu afecte, els seus ànims i la seva amigable pressió per acabar la tesi, el camí hauria estat molt més dur i difícil. A les *mezcaleras* de la UOC, Natalia Garrido, Elisa Herrera, Adriana Nicolau i Esther Oliver, que, per si no n'hi hagués prou amb l'amistat i el suport permanent, són font inesgotable d'estímul intel·lectual. Als amics de Tarragona per tots els bons moments d'ara i de sempre, especialment a la Gemma Aragonès, el Toni Briansó, la Maria Ciudad, l'Elena Gallego, la Laia Marín, l'Anna Montserrat, la Roser Oliver, la Constanza Scala, la Jordina Setó, la Mireia Solé, l'Helena Solé, el Víctor Torija, l'Octavi Torné, l'Anna Vila i l'Eva Virgili. Al Toni Jover, per aportar tanta felicitat en l'etapa final de la tesi. A l'Esperanto, per la companyia i les lliçons de vida. Al Jordi Massaguer, la Júlia Turull, la Ivone Fíguls i l'Agustí Turull per l'encoratjament i la confiança. A l'Ona, per les rialles i per generar alegria amb la seva sola presència. I a la meva mare, Josepa Comes, per la paciència i l'amor incondicional, i perquè aquesta tesi és, també, el resultat de tot allò que m'ha ensenyat al llarg de la vida.

Resum

Aquesta tesi doctoral estudia els posicionaments de diferents perfils de no-catalanoparlants respecte a les dinàmiques sociolingüístiques de Catalunya. Concretament, analitza com la seva trajectòria de vida marca la relació amb la llengua catalana; com aquests parlants es formen representacions de les dinàmiques sociolingüístiques catalanes a partir dels seus marcs ideològics; com circulen per aquestes dinàmiques sense parlar català, i com perceben les categories socials que contenen i posen en relació llengua, identificació nacional i estatus socioeconòmic. L'objectiu és dilucidar com els individus que queden fora del grup catalanoparlant entenen i negocien el seu lloc en les dinàmiques sociolingüístiques de Catalunya, com es relacionen amb la llengua catalana en la seva qualitat de símbol principal de la catalanitat i quines conseqüències se'n deriven. Per abordar aquestes qüestions adopto un enfocament teoricoepistemològic que s'aproxima a la llengua com a pràctica social imbricada en les relacions de poder i en la construcció de desigualtats. Partint d'una metodologia qualitativa, la font principal de dades analitzades han estat 36 entrevistes semidirigides amb no-catalanoparlants adults. He distingit sis perfils de participants: espanyols establerts a Catalunya als anys 50 i 60, espanyols establerts a Catalunya als anys 80 i 90, espanyols nascuts a Catalunya, internacionals llatinoamericans, internacionals africans i asiàtics, i internacionals europeus i australians. Aquesta categorització permet posar els diferents perfils en relació i, d'aquesta manera, explicar els processos en què factors estructurals i factors individuals s'interrelacionen i es materialitzen en aspectes com la disponibilitat i l'accés a capital lingüístic i la percepció sobre els significats socials de les pràctiques lingüístiques. Els resultats apunten que la trajectòria de capitalització material, social i simbòlica de cada individu un cop establert a Catalunya defineix el seu posicionament respecte a les dinàmiques sociolingüístiques i la seva relació amb la llengua catalana. Així, haver experimentat un procés de mobilitat social ascendent propicia els posicionaments favorables a les polítiques de revitalització del català pel fet que aquesta llengua no es percep com un impediment per desenvolupar amb èxit el propi projecte de vida. Per contra, els participants que han experimentat processos de descapitalització material o simbòlica respecte a temps passats o respecte al lloc d'origen solen interpretar la llengua catalana com un element que contribueix a aquesta descapitalització. Sobre aquesta base, s'han identificat diferències significatives entre els participants espanyols i els internacionals tant pel que fa a maneres de circular per les dinàmiques sociolingüístiques com a la percepció dels significats socials de les pràctiques lingüístiques. Això té com a resultat tres dobles processos sociolingüístics simultanis en què dinàmiques oposades tenen lloc de manera paral·lela: 1) un doble procés de desetnificació i reetnificació de la llengua catalana, 2) un doble procés de difuminació i de reestabliment de la llengua catalana com a marca de classe social, i 3) un procés paral·lel de despolitització i repolitització dels usos lingüístics a Catalunya. Així, aquesta tesi mostra com, quan es començaven a consolidar alguns efectes de les polítiques de normalització lingüística iniciades després del franquisme, van començar processos demogràfics, polítics i socioeconòmics nous amb efectes contraposats.

Abstract

In this dissertation, I analyse the positioning of different profiles of non-Catalan-speaking people towards the sociolinguistic dynamics of Catalonia. Specifically, I show how their life trajectories affect their relationship with the Catalan language; how these speakers set up representations of Catalan sociolinguistic dynamics based on their own ideological frameworks; how they circulate through these dynamics without speaking Catalan; and how they perceive the social categories in which language, national identification and socioeconomic status are linked. The objective was to elucidate how individuals who do not speak Catalan understand and negotiate their place in the sociolinguistic dynamics of Catalonia, how they relate to the Catalan language as the main symbol of Catalan identity, and what consequences are derived from these processes. To address these issues, I adopted a theoretical and epistemological stance that approaches language as a social practice embedded in power relations and in the construction of inequalities. Using qualitative methodology, I collected data through 36 semi-directed interviews with adult non-Catalan speakers. I have distinguished six profiles of participants: Spaniards who settled in Catalonia in the 1950s and 1960s, Spaniards who settled in Catalonia in the 1980s and 1990s, Spaniards born in Catalonia, Latin American internationals, African and Asian internationals, and European and Australian internationals. This categorisation allows us to see the relationships between the different profiles and explain the processes in which structural factors and individual factors are interrelated and materialise in aspects such as availability of and access to linguistic capital and perception of the social meanings of linguistic practices. The results suggest that the trajectory of material, social and symbolic capitalisation of individuals once settled in Catalonia defines their position regarding sociolinguistic dynamics and their relationship with the Catalan language. Thus, people who have experienced upward social mobility are more likely to support policies favouring the revitalisation of Catalan, because they do not perceive the language as an impediment to successfully carrying out their life plans. In contrast, people who have experienced material or symbolic decapitalisation with respect to the past or with respect to their place of origin usually interpret the Catalan language as a factor contributing to this decapitalisation. On this basis, I have identified significant differences between Spanish and international participants, both in terms of how they circulate through sociolinguistic dynamics and their perception of the social meanings of linguistic practices. This results in three simultaneous dual sociolinguistic processes in which opposing dynamics take place in parallel: 1) a dual process of de-ethnicisation and re-ethnicisation of the Catalan language, 2) a dual process of blurring and re-establishment of the Catalan language as a mark of social class, and 3) a dual process of depoliticisation and repoliticisation of language use in Catalonia. Thus, I show how the linguistic revitalisation policies initiated after the Franco regime have been counteracted by new demographic, political and socioeconomic processes.

Resumen

Esta tesis doctoral estudia los posicionamientos de diferentes perfiles de no-catalanohablantes respecto a las dinámicas sociolingüísticas de Cataluña. Concretamente, analiza cómo su trayectoria de vida marca la relación con la lengua catalana; cómo estos hablantes se forman representaciones de las dinámicas sociolingüísticas catalanas a partir de sus marcos ideológicos; cómo circulan por estas dinámicas sin hablar catalán, y cómo perciben las categorías sociales que contienen y ponen en relación lengua, identificación nacional y estatus socioeconómico. El objetivo es dilucidar cómo los individuos que quedan fuera del grupo catalanohablante entienden y negocian su lugar en las dinámicas sociolingüísticas de Cataluña, cómo se relacionan con la lengua catalana en tanto que símbolo principal de la catalanidad y qué consecuencias se derivan de ello. Para abordar estas cuestiones adopto un enfoque teórico-epistemológico que se aproxima a la lengua como práctica social imbricada en las relaciones de poder y en la construcción de desigualdades. Partiendo de una metodología cualitativa, la principal fuente de datos analizados han sido 36 entrevistas semidirigidas con no-catalanohablantes adultos. He distinguido seis perfiles de participantes: españoles afincados en Cataluña en los años 50 y 60, españoles afincados en Cataluña en los años 80 y 90, españoles nacidos en Cataluña, internacionales latinoamericanos, internacionales africanos y asiáticos, e internacionales europeos y australianos. Esta categorización permite poner los diferentes perfiles en relación y, de este modo, explicar los procesos en los que factores estructurales y factores individuales se interrelacionan y se materializan en aspectos como la disponibilidad y el acceso a capital lingüístico y la percepción sobre los significados sociales de las prácticas lingüísticas. Los resultados apuntan a que la trayectoria de capitalización material, social y simbólica de cada individuo una vez establecido en Cataluña define su posicionamiento respecto a las dinámicas sociolingüísticas y su relación con la lengua catalana. Así, el haber experimentado un proceso de movilidad social ascendente propicia los posicionamientos favorables a las políticas de revitalización del catalán debido a que esta lengua no se percibe como un impedimento para desarrollar con éxito el propio proyecto de vida. Por el contrario, los participantes que han experimentado procesos de descapitalización material o simbólica respecto a tiempos pasados o respecto al lugar de origen, suelen interpretar la lengua catalana como un elemento que contribuye a esta descapitalización. Sobre esta base, se han identificado diferencias significativas entre los participantes españoles y los internacionales, tanto en el modo de circular por las dinámicas sociolingüísticas como en la percepción de los significados sociales de las prácticas lingüísticas. Esto tiene como resultado tres dobles procesos sociolingüísticos simultáneos en los que dinámicas opuestas tienen lugar de forma paralela: 1) un doble proceso de desetnificación y reetnificación de la lengua catalana, 2) un doble proceso de difuminación y de reestablecimiento de la lengua catalana como marca de clase social, y 3) un proceso paralelo de despolitización y repolitización de los usos lingüísticos en Cataluña. De esta forma la tesis muestra cómo, en el momento en que se empezaban a consolidar algunos efectos de las políticas de normalización lingüística iniciadas después del franquismo, empezaron nuevos procesos demográficos, políticos y socioeconómicos con efectos contrapuestos.

PART I:

CONTEXTUALITZACIÓ DE LA RECERCA

1. Introducció

Aquesta tesi doctoral estudia els posicionaments de diferents perfils de no-catalanoparlants respecte a les dinàmiques sociolingüístiques de Catalunya. Concretament, analitza com la seva trajectòria de vida marca la relació amb la llengua catalana; com aquests parlants es formen representacions de les dinàmiques sociolingüístiques catalanes a partir dels seus marcs ideològics; com circulen per aquestes dinàmiques sense parlar català, i com perceben les categories socials que contenen i posen en relació llengua, identificació nacional i estatus socioeconòmic. L'objectiu és dilucidar com els individus que queden fora del grup catalanoparlant entenen i negocien el seu lloc en les dinàmiques sociolingüístiques de Catalunya, com es relacionen amb la llengua catalana en la seva qualitat de símbol principal de la catalanitat i quines conseqüències se'n deriven. D'aquesta manera, posant el focus en una categoria de parlants que, al seu torn, inclou una gran diversitat de perfils, s'aprofundeix en la relació entre identitats socials, desigualtats i llengua catalana i, alhora, en com aquesta relació determina la capacitat d'exercir poder per part de grups i individus.

1.1. Raons de la recerca

1.1.1. Motivacions personals

La llavor d'aquesta recerca és una experiència personal que em va portar a prendre consciència de la importància d'entendre les diverses maneres possibles de relacionar-se amb la llengua catalana, en funció de la trajectòria i el punt de vista de cadascú, en el context sociolingüístic de Catalunya. Pels volts de 2009, quan treballava com a tècnica al desaparegut Servei de Política Lingüística de l'Ajuntament de Tarragona, vaig tenir ocasió d'impartir sessions de foment de l'ús del català destinades a no-catalanoparlants. El perfil majoritari era personal de neteja d'escoles ubicades en barris predominantment castellanoparlants, construïts durant la segona meitat del segle XX al voltant de la indústria petroquímica. L'objectiu era que les assistents —eren totes dones— utilitzessin el català al lloc de treball per relacionar-se amb l'alumnat, el professorat i la resta de personal de les escoles. Per preparar aquestes sessions em basava, fonamentalment, en els materials facilitats per institucions públiques i entitats per al foment de la llengua, en els quals predominaven els discursos orientats a projectar el català com a llengua de "cohesió social", que "obre portes" perquè ofereix oportunitats laborals i acadèmiques i que, a més, facilita les relacions socials. Aquestes línies de discurs institucional feien èmfasi en el multilingüisme individual i en el fet que es poden utilitzar diverses llengües en diferents àmbits —català a la feina i castellà a casa, en el cas que ens ocupava— i que, com a treballadores municipals, havien de complir amb el Reglament d'Ús de la Llengua Catalana de l'Ajuntament. Unes poques sessions van ser suficients per adonar-me de la distància i els desajustos entre la perspectiva institucional que jo mateixa intentava vehicular i la perspectiva de les participants en les sessions, construïda sobre la base de les pròpies experiències quotidianes. Les raons que exposaven les assistents per no parlar català em van semblar del tot lògiques tenint en compte les experiències, escasses i no sempre positives, que havien tingut amb la llengua catalana i amb els catalanoparlants.

Vaig pensar que, probablement, en el seu lloc, jo tampoc parlaria català. La durada del programa va ser breu i, per tant, no vaig tenir ocasió de reenfocar els continguts — segurament tampoc hauria sabut com fer-ho—, però vaig veure clarament que alguna cosa fallava en la política lingüística de promoció del català si una part dels seus destinataris, amb un important pes demogràfic, no se sentien interpel·lats per les assumpcions i l'ideari en els quals es fonamentaven aquestes polítiques. També se'm va fer evident que necessitava més eines i coneixements sociolingüístics per poder fer la meva feina.

Amb l'objectiu d'intentar ampliar aquests coneixements, el curs 2010-2011 em vaig matricular al Postgrau de Diversitat Lingüística i Cultural que oferia la Universitat Oberta de Catalunya. Aquest postgrau em va obrir una nova perspectiva sobre l'estudi de la llengua i de les pràctiques i ideologies lingüístiques. Les lectures de Bourdieu, de Heller i de Pujolar, entre d'altres, van significar un primer contacte amb la sociolingüística crítica i la política econòmica de les llengües. Així mateix, el treball de final de postgrau sobre l'ús i el rol del català entre els adolescents gitanos del nucli antic de Tarragona em va introduir, amb el guiatge de Maria Sabaté-Dalmau, a la perspectiva més antropològica i etnogràfica de la sociolingüística. Tot plegat, va marcar un punt d'inflexió en la meua idea del que és, o pot ser, la sociolingüística i de com pot contribuir a comprendre les dinàmiques socials. Vaig entendre la importància d'aprofundir en els processos connectats amb les subjectivitats i els significats socials de les pràctiques lingüístiques, que porten diferents persones a pensar i actuar de diferents maneres en el marc d'unes dinàmiques socials determinades. També vaig adonar-me de la rellevància de tenir present que el coneixement humà és construït i que, per tant, tota recerca és situada en unes condicions i un context específic (Heller et al. 2018, Maxwell 2012). És per això que en aquesta introducció explico com he arribat a la recerca doctoral i què ha motivat la tria de l'objecte d'estudi.

Haver treballat en diversos llocs després d'acabar Filologia Catalana a la Universitat Rovira i Virgili —des de correcció en premsa comarcal fins al Termcat, passant per l'etapa ja esmentada a l'Ajuntament de Tarragona— m'ha aportat una perspectiva sobre el treball acadèmic que m'hauria mancat si hagués començat la recerca doctoral poc després de llicenciar-me. Haver conegut diferents aspectes de com funciona el món professional fora de la universitat, especialment el món anomenat "tècnic" relacionat amb la llengua catalana, m'ha estimulat a intentar connectar la recerca acadèmica i les seves aportacions teòriques sobre el coneixement del món amb les qüestions pràctiques que afecten la quotidianitat dels parlants, connectades amb unes dinàmiques socials sovint injustes. És per això que amb aquesta tesi pretenc, d'una banda, entroncar la meua recerca sociolingüística amb el coneixement generat des d'altres àrees de les ciències socials com l'antropologia i la sociologia, i d'altra banda, orientar aquesta recerca a contribuir a trobar solucions a problemes socials en què la llengua és central, en la línia del que afirma David Block (2014: 14-15) citant Chris Brumfit:

I would now call for a social turn in applied linguistics as a whole, which means taking a social sciences perspective in '[t]he theoretical and empirical investigation of real-world problems in which language is the central issue' (Brumfit, 1991: 46).

Un cop acabada l'etapa com a tècnica a l'Ajuntament de Tarragona, el meu contacte amb el món acadèmic es va intensificar quan vaig tenir l'oportunitat de ser lectora de català a la Universitat d'Oxford (2012-2015). En aquell context va créixer el meu interès per la recerca, en bona part gràcies a qui va ser el meu mentor, Javier Muñoz-Basols. Un cop acabada l'etapa d'Oxford, vaig decidir començar el doctorat. Vaig triar la Universitat Oberta de Catalunya per l'enfocament de la recerca sobre estudis catalans —connectada amb la recerca internacional sobre estudis culturals— i sobre sociolingüística —orientada a l'estudi dels significats socials de la llengua. En un primer moment, el projecte de tesi es basava en un estudi comparatiu entre Catalunya i Gal·les, centrat en els parlants que no havien adoptat el català i el gal·lès. L'objectiu era emmarcar el treball en la recerca sobre nous parlants de llengües minoritzades i posar el focus en aquells que, per una diversitat de motius, no havien esdevingut nous parlants en els contextos esmentats. Tanmateix, ben aviat vaig decidir acotar el treball a Catalunya perquè, a mesura que m'hi endinsava, anava comprovant que la recerca prèvia sobre llengua i identitat en aquest context —concretament, Woolard i Frekko (2013), Pujolar i González (2013) i, ja començada la recerca doctoral, Woolard (2016) i Aramburu (2020)— oferia nombrosos fils per estirar. Per altra banda, les dinàmiques en què circulen els parlants divergeixen fortament entre Catalunya i Gal·les, per la qual cosa comparar-los amb la profunditat necessària hauria requerit disposar d'una quantitat de recursos poc habituals en una recerca doctoral, necessàriament individual i amb un temps i un finançament limitats. Així doncs, encara amb l'experiència de les sessions de l'Ajuntament de Tarragona en ment, vaig decidir centrar la tesi en els posicionaments no-catalanoparlants a Catalunya. La qüestió estudiada combina tres aspectes que m'han interessat des de molt abans de començar la recerca doctoral: les desigualtats socials, la situació de la llengua catalana en els territoris en què es parla —des de la meua condició de catalanoparlant concernida per la minorització de la pròpia llengua— i les diferents percepcions possibles de la realitat en funció del punt de vista de qui l'observa.

1.1.2. La rellevància dels no-catalanoparlants en les dinàmiques sociolingüístiques de Catalunya

Per definir el concepte *no-catalanoparlant* he utilitzat criteris basats en la freqüència i la regularitat dels usos lingüístics orals dels parlants. Així, en aquesta tesi *no-catalanoparlant* fa referència a la persona que no utilitza el català en les interaccions orals quotidianes, o ho fa molt ocasionalment.¹ Malgrat que a l'Enquesta d'Usos Lingüístics de la Població (EULP) no s'utilitzen les categories *catalanoparlant* i *no-catalanoparlant*, les dades d'aquesta enquesta —corresponents, en aquest cas, a l'any

¹ L'ús de *no-catalanoparlant* amb guionet està motivat pel fet que considero aquest terme una forma lexicalitzada que fa referència a un concepte amb entitat pròpia, de tal manera que el *no* hi funciona com un prefix. Agraïxo a Albert Bastardas i a Toni Jover les observacions sobre la conveniència d'utilitzar la forma amb guionet.

2018— resulten orientatives respecte al pes demogràfic dels no-catalanoparlants a Catalunya. Les xifres indiquen que un 18,8% de la població declara que no sap parlar català, mentre que un 56,5% declara no tenir aquesta llengua com a habitual.² Ara bé, les xifres difereixen significativament entre els nascuts a Catalunya, els nascuts a la resta de l'Estat espanyol i els nascuts a l'estranger. Entre els nascuts a Catalunya, tan sols un 1,8% declara no saber parlar català, mentre que un 35,4% no el té com a llengua habitual. Entre els nascuts a la resta de l'Estat, la xifra dels que no el saben parlar augmenta fins al 38,9% i els que no el tenen com a llengua habitual representen un 83,1%. Finalment, gairebé la meitat dels nascuts a l'estranger, un 49%, declara no saber-lo parlar, mentre que el percentatge dels que no el tenen com a llengua habitual s'enfila fins al 92,5%. Aquesta configuració demolingüística no tan sols marca les pràctiques lingüístiques dels no-catalanoparlants inicials —perquè com més reduïda és la proporció de catalanoparlants en el seu entorn, menys incentius té un no-catalanoparlant per aprendre i adoptar el català—, sinó també en les dels catalanoparlants, que parlen menys català perquè la norma de convergència al castellà (Vila i Galindo 2012) guia l'hàbit de la majoria de catalanoparlants —segons l'EULP 2018, un 75,6% canvia de llengua davant d'un interlocutor que no parla català. Així mateix, com més alta és la proporció de no-catalanoparlants en un determinat context, menys marcat socialment resulta el fet de no parlar català encara que la situació, en principi, ho requereixi.

Tanmateix, el rol dels no-catalanoparlants en la configuració de les dinàmiques sociolingüístiques de Catalunya no es limita a una qüestió estrictament demogràfica. No parlar català té conseqüències per als individus perquè se'n desprèn significat social. La llengua que parla una persona —o la manera en què la parla— informa sobre la posició que ocupa en les dinàmiques socials i, al mateix temps, l'hi posiciona. Les interaccions socials tenen lloc sota unes condicions materials, polítiques, econòmiques i socials determinades, de tal manera que la producció de significat a través de les pràctiques lingüístiques forma part de la construcció i estructuració de l'organització social. En conseqüència, la llengua és part integrant dels processos de diferenciació social, de construcció de desigualtats, de les pugnes ideològiques sobre categorització social i de la construcció de la identitat (Heller et al. 2018: 4-5). Aquests són, precisament, els aspectes al voltant dels quals gira la present recerca doctoral.

La llengua catalana ha funcionat històricament com a símbol principal de la catalanitat, és a dir, de la identitat catalana (Woolard 1989; Lladonosa Latorre 2013). D'ençà de la bilingüïtzació social de Catalunya amb l'arribada de grans contingents d'immigració espanyola a mitjan segle XX (Galindo et al. 2021) i la consegüent categorització de la població entre “catalans” i “castellans”, la llengua també ha indicat estatus socioeconòmic, per tal com s'ha tendit a associar a les classes mitjanes autòctones (Woolard 1985, 1989; Pujolar 2001). Amb la diversificació de la població des d'inicis del

² El percentatge de no-catalanoparlants habituals correspon a la diferència entre el total de la població i el resultat de sumar el percentatge de persones que declaren tenir el català com a llengua habitual i el de les que declaren tenir com a llengües habituals tant el català com el castellà.

segle XXI a causa de la immigració internacional, els significats socials de no parlar català han esdevingut més complexos, ja que la llengua s'ha pogut tornar a mobilitzar com a element per distingir noves categories socials, en alguns aspectes diferents, i en altres aspectes similars, en termes de pertinença a Catalunya i d'estatus socioeconòmic, a les categories del segle XX (Pujolar i González 2013). Així doncs, el fet de parlar o no parlar català indicia informació sobre la trajectòria d'una persona i sobre qui és i qui no és en les dinàmiques socials (Jenkins 2004, Pavlenko 2005, Woolard 2016). De la mateixa manera, no estar en disposició d'utilitzar el català quan l'ocasió, en principi, ho requereix pot limitar l'accés a recursos. Això inclou obstacles per accedir a llocs de treball, ocupar determinats càrrecs o obtenir títols acadèmics, així com possibles dificultats per sentir-se plenament integrat en entorns predominantment catalanoparlants. Ara bé, com es veurà en aquesta tesi, les limitacions per no parlar català varien significativament en funció del perfil social de cada individu, especialment en relació amb la seva llengua inicial —no és el mateix tenir el castellà com a llengua inicial, tenir-hi l'anglès o el francès, o tenir-hi l'urdú o el pahari— i l'estatus socioeconòmic. Així, en el context sociolingüístic català s'entrecreuen diverses fonts de desigualtat —també de desigualtat lingüística— entre grups i individus que tenen una base política i econòmica (Woolard 1985). La tesi estudia el paper de la llengua catalana en la construcció, el reforçament i la mitigació d'aquestes desigualtats i quines conseqüències té això en la construcció de la identitat social dels parlants.

Malgrat la rellevància dels no-catalanoparlants en les dinàmiques sociolingüístiques pels motius que acabo d'exposar, es detecta un buit en la sociolingüística catalana pel que fa a l'estudi d'aquesta categoria. S'ha fet recerca amb contingut sociolingüístic —predominantment des de disciplines com la sociologia o l'antropologia— posant el focus en la immigració espanyola i els seus descendents i, concretament, en el seu establiment a Catalunya i en les connexions entre llengua i identitat social (Lladonosa Latorre 2013 i 2018, Saurí 2015, Domingo 2014, Bretxa Riera i Parera Espelt 2012, Clua i Fainé 2011 i, menys recentment, Bastardas 1986, i Esteva Fabregat 1977). Altres estudis —en aquest cas, des de la sociolingüística— s'han centrat en perfils específics de col·lectius predominantment no-catalanoparlants procedents de les migracions internacionals més recents (Pujolar 2007, Garrido 2010, Newman et al. 2012, Corona 2012, Sabaté-Dalmau 2014, Garrido i Codó 2014, Caglitutuncigil 2014, Larrea Mendizabal 2016, Fukuda 2009 i 2017, i Codó 2018a). Per altra banda, els estudis sobre nous parlants han focalitzat en la manera com els no-catalanoparlants inicials s'incorporen a la llengua catalana i en les conseqüències que se'n deriven per a ells i per a les dinàmiques sociolingüístiques (Puigdevall 2014, Pujolar i Puigdevall 2015, Puigdevall et al. 2019). Finalment, per la naturalesa de les anàlisis demolingüístiques, des de la perspectiva acadèmica es tendeix a tenir en compte els no-catalanoparlants no pas per focalitzar en les conseqüències que no parlar català comporta per a aquest perfil de parlants, sinó per avaluar la situació de la llengua catalana. De la mateixa manera, quan des de les institucions i entitats dedicades a qüestions lingüístiques es presta atenció als no-catalanoparlants, sovint es

fa amb l'objectiu d'aconseguir que passin a formar part del grup catalanoparlant (per exemple, Fernández et al. 2010).

Així doncs, la sociolingüística i la política i planificació lingüístiques de les institucions catalanes han tendit a concebre's des de la perspectiva i els interessos catalanoparlants i freqüentment han anat orientades de manera gairebé exclusiva a incentivar la incorporació de nous parlants al català o a analitzar fins a quin punt i de quina manera els nous parlants s'han "integrat" a la societat catalana. Cal no perdre de vista que les polítiques lingüístiques van necessàriament lligades a projectes politicoeconòmics més amplis (Blommaert 1999), tal com il·lustra el fet que la normalització lingüística va esdevenir un dels pilars de la reconstrucció nacional de Catalunya després del franquisme. En aquest sentit, l'agenda política ha tendit a marcar l'agenda acadèmica (Bourdieu i Wacquant 1992). Una de les conseqüències de plantejar la política lingüística des de l'òptica catalanoparlant³ és que les polítiques de normalització iniciades a principis dels 80 s'han basat en una sèrie de principis i assumpcions com, per exemple, que el català facilita l'ascens social, que és necessari per integrar-se plenament a Catalunya, que facilita la relació amb els catalanoparlants i que és llengua de "cohesió social". En els capítols que segueixen aquesta introducció s'analitzaran les diverses maneres en què els diferents perfils de no-catalanoparlants negocien aquests aspectes i es podrà comprovar que, per a una part d'aquests parlants (no tots), l'aparença consensual de l'ordre sociolingüístic sovint emmascara tensions (Flors-Mas 2017: 53, Williams 1992, Meeuwis i Blommaert 1994).

Per cloure aquesta secció, voldria remarcar que considero legítims els objectius dels projectes de revitalització lingüística, que passen per incorporar nous parlants a les llengües que han experimentat processos de minorització. No tan sols els considero legítims, sinó que em posiciono de manera obertament favorable a aquests projectes de revitalització. Però precisament per aquest motiu considero que han d'estar basats en la justícia social i la reducció de les desigualtats —també les desigualtats lingüístiques—, que han d'incorporar veus diverses i que han de resultar beneficiosos per als interessos del màxim nombre de persones possible, independentment de quina sigui la seva llengua inicial. És per això que crec que cal prestar atenció a les perspectives no-catalanoparlants a l'hora d'estudiar les dinàmiques sociolingüístiques i de planificar la política lingüística.

1.1.3. La validesa del cas català per il·luminar altres contextos multilingües

A partir de l'estudi del cas català, aquesta tesi aborda una sèrie d'aspectes orientats a comprendre el rol de les llengües en les relacions de poder i en la construcció de categories socials jerarquitzades en contextos de multilingüisme. Atenent a la connexió entre dinàmiques politicoeconòmiques i dinàmiques sociolingüístiques en un marc en què els nacionalismes estatals i no estatals conviuen amb el procés de globalització, em

³ Una tendència, per altra banda, no exclusiva del context català, sinó tot al contrari: les polítiques de revitalització lingüística tendeixen a dissenyar-les i implementar-les les elits culturals de les comunitats en qüestió (Heller 2002).

centro en les conseqüències d'aquests processos per als individus i per a les dinàmiques socials i sociolingüístiques. La mobilitat massiva de població a escala internacional en les darreres dècades ha comportat un augment de la proporció de persones que no parlen la llengua del lloc on s'estableixen, tant si és una llengua estatal com no estatal, ja que solen tenir la possibilitat de circular en mercats lingüístics alternatius i d'utilitzar llengües franques com el castellà o l'anglès. En aquest marc, les ideologies de l'estat nació conviuen i sovint es retroalimenten amb les ideologies economicistes i de cosmopolitisme, alhora que es diversifiquen els actors que incideixen en la política lingüística (Ricento 2006) i els usos lingüístics cada cop són més difícils de regular des del poder polític pel pes creixent que hi exerceixen els mercats (Heller 2011). En paral·lel, els canvis demolingüístics han donat lloc a noves categories socials en la construcció de les quals la llengua hi té un paper. Tenint en compte aquests canvis a escala global, és rellevant investigar com circulen per les dinàmiques sociolingüístiques els parlants que no parlen (alguna de) les llengües locals: quines limitacions comporta per a qui, com afecta els processos de capitalització i descapitalització dels individus, quins significats se'n desprenen, com reconfiguren aquests processos les dinàmiques socials i sociolingüístiques i quines conseqüències se'n deriven. Comprendre com funcionen aquests aspectes en el context català aporta elements per il·luminar altres contextos multilingües, especialment els que afecten llengües d'una demografia similar, amb estat o sense, i les llengües minoritzades.

1.2. Preguntes de recerca i enfocament del treball

Per investigar com es posicionen diversos perfils de no-catalanoparlants respecte a les dinàmiques sociolingüístiques de Catalunya aquesta tesi considera la intersecció entre factors individuals, com el moment i les condicions d'arribada a Catalunya, la trajectòria de capitalització i els marcs ideològics de cadascú, i factors estructurals relacionats amb el context polític, econòmic i social en què es mouen aquests parlants. La recerca gira al voltant de les subjectivitats, les ideologies, els significats socials i els processos en curs pel que fa a la relació entre llengua i identitat a Catalunya. Els aspectes esmentats s'aborden des del punt de vista dels participants amb la finalitat de descriure el seu posicionament, explicar-lo i apuntar-ne les conseqüències. Poso, doncs, el focus en els individus (Spolsky 2019) per tal d'estudiar com les seves pràctiques i les seves ideologies lingüístiques s'imbriquen, es retroalimenten o plantegen resistències a la gestió lingüística institucional. Aquest propòsit requereix una aproximació qualitativa pel que fa a les preguntes de recerca, el marc conceptual i la metodologia emprada.

La pregunta general que pretenc respondre amb aquesta recerca doctoral és *Com es posicionen diferents perfils de no-catalanoparlants que viuen a Catalunya respecte a les dinàmiques sociolingüístiques i, especialment, respecte a la llengua catalana?* Això inclou quatre aspectes que he formulat en forma de preguntes específiques:

1. *Quin paper juga la trajectòria de vida d'aquests parlants i, concretament, l'estatus socioeconòmic i la xarxa de relacions socials en la seva relació amb la llengua catalana?*

2. *Quins marcs ideològics fonamenten les seves representacions de les dinàmiques sociolingüístiques?*
3. *Com circulen aquests parlants per les dinàmiques sociolingüístiques de Catalunya?*
4. *Com perceben i negocien el significat social de parlar català i de no parlar-lo i, concretament, les categories socials que contenen i posen en relació llengua, identificació nacional i estatus socioeconòmic?*

L'enfocament teoricoepistemològic i analític que he adoptat per respondre a aquestes preguntes està fonamentat en dos pilars pel que fa a l'estudi de la relació entre llengua, poder i desigualtats: les aportacions epistemològiques de Bourdieu (Bourdieu i Wacquant 1992) i el seu model del mercat lingüístic (1982, 1991), i —en connexió estreta amb el marc assentat per Bourdieu— les aportacions de la sociolingüística crítica de base etnogràfica, que connecten llengua, processos politicoeconòmics, ideologies i identitats socials (Gal 1989, Woolard 1989 i 2016, Schieffelin et al. 1998, Pujolar 2001, Heller 2007). En consonància amb aquests marcs d'anàlisi, l'enfocament del realisme crític (Bhaskar 2005, Maxwell 2012) ha estat també essencial en la manera de concebre i desenvolupar el procés de recerca. El realisme crític és realista en l'ontologia i relativista en l'epistemologia. És a dir, es fonamenta en la idea que la realitat existeix i que des del coneixement humà ens hi podem aproximar de diverses maneres, algunes de més correctes —més acostades a com “és” la realitat— que d'altres.

Les dades que he analitzat per contestar les preguntes de recerca han estat generades, principalment, a partir d'entrevistes semidirigides amb 36 no-catalanoparlants adults de diversos perfils pel que fa a llengua inicial, moment d'arribada a Catalunya i estatus socioeconòmic. El treball de camp s'ha desenvolupat entre 2016 i 2018 a cavall entre l'Àrea Metropolitana de Barcelona i la zona costanera del Camp de Tarragona. He distingit sis perfils de participants sobre la base de les regularitats identificades pel que fa disponibilitat de recursos materials i simbòlics, trajectòries de vida i maneres de relacionar-se amb les dinàmiques sociolingüístiques. Els perfils són els següents: espanyols establerts a Catalunya als 50 i els 60, espanyols establerts a Catalunya als 80 i els 90, espanyols nascuts a Catalunya, internacionals llatinoamericans⁴, internacionals africans i asiàtics, i internacionals europeus i australians. El criteri temporal és rellevant entre els participants espanyols perquè les diferències entre etapes històriques en termes polítics, econòmics i demogràfics condicionen el marc estructural en què es desenvolupa la seva trajectòria de vida. En canvi, el criteri geogràfic és més pertinent per als participants internacionals —majoritàriament arribats a Catalunya a l'inici del segle XXI— perquè, com veurem, va fortament lligat a l'estatus socioeconòmic, el grau de capitalització simbòlica i les expectatives sobre el projecte de mobilitat. Per les limitacions de temps i recursos pròpies d'una recerca doctoral, el corpus no abasta tots els perfils de no-catalanoparlants existents. Hi falten, per exemple, perfils

⁴ Tots els participants llatinoamericans en aquesta tesi tenen el castellà com a llengua inicial.

demogràficament rellevants a Catalunya, com persones arribades de la Xina o de l'Àfrica Subsahariana. El ventall de participants tampoc recull testimonis d'espanyols arribats durant el segle XXI o dones nascudes a Catalunya. De la mateixa manera, els menors de 30 anys hi estan fortament infrarepresentats. Tanmateix, l'anàlisi dels perfils que sí que recull la recerca contribueix a comprendre els processos pels quals els no-catalanoparlants es posicionen d'una manera o d'una altra respecte a la llengua catalana, ja que il·lustren patrons sobre possibles maneres de percebre i moure's en les dinàmiques sociolingüístiques en funció del punt de partida i el projecte de vida de cadascú.

Finalment, cal tenir en compte que la recerca s'ha desenvolupat en un marc de canvi sociopolític causat per la tendència recentralitzadora de l'Estat espanyol, l'auge del moviment independentista a Catalunya i l'eclosió de veus obertament contràries a la política lingüística de foment del català per part de les institucions catalanes. En conseqüència, alguns aspectes del context sociolingüístic i, especialment, dels discursos públics sobre la gestió de les llengües a Catalunya han variat des del moment en què es va iniciar la recerca doctoral (2015) fins al moment en què s'ha tancat (2022). Preveure l'evolució d'aquests processos escapa dels objectius de la tesi, que està orientada a comprendre aspectes del passat que tenen conseqüències sociolingüístiques en el present. Tanmateix, com veurem, alguns dels resultats apunten a possibles tendències de futur.

1.3. Estructura de la tesi

Aquesta tesi consta de nou capítols estructurats en dues grans parts. A la primera part, que comprèn els quatre primers capítols, contextualitzo la recerca pel que fa als fonaments teóricoepistemològics, el context sociolingüístic en què s'ha desenvolupat i la metodologia emprada. A la segona part, que comprèn del capítol cinquè al novè, presento l'anàlisi de dades, els resultats de la recerca i les conclusions. Així, al capítol 2, que segueix aquesta introducció, exposo el marc conceptual a partir del qual he desenvolupat el treball. En primer lloc, hi explico com he construït la categoria *no-catalanoparlants* com a objecte d'estudi i com l'he operativitzat per a la recerca. Tot seguit, justifico per què aquesta recerca requereix aproximar-se a la llengua en la seva qualitat de pràctica social imbricada en les relacions de poder i en la construcció de desigualtats i aprofundeixo en els conceptes de *posicionament* (Davies i Harré 1999), *rol sociolingüístic* (Sorolla 2015) i *centralitat social* (González Balletbò i Benito Pérez 2015), altament operatius per explicar els processos analitzats en aquesta tesi. Continuo amb un estat de la qüestió sobre llengua i identitat social a Catalunya, en què comento la recerca publicada que he agafat com a punt de partida. Començo exposant els significats socials de parlar català i de no parlar-lo, que inclouen qüestions relacionades amb la pertinença a Catalunya i la consegüent adscripció nacional i preferències polítiques, i amb l'estatus socioeconòmic. En aquest sentit, remarco el paper que ha tingut històricament la llengua com a símbol de la identitat nacional catalana. Tot seguit, detallo les aportacions de Woolard (2016), Pujolar i González (2013) i Woolard i Frekko (2013) sobre el desdibuixament progressiu de les categories "catalans" i "castellans" des d'inicis del segle XXI. A continuació, presento els matisos que ha identificat Aramuburu

(2020) sobre aquest desdibuixament en el marc dels esdeveniments lligats a l'auge del moviment independentista. A partir d'aquí, identifico els buits en la recerca, fonamentats en la poca atenció que s'ha prestat als no-catalanoparlants i al seu paper com a part integrant de les dinàmiques sociolingüístiques catalanes. La resta del capítol 2 està dedicada a presentar les eines teòriques que he utilitzat per desenvolupar el procés de recerca. Exposo els principis del realisme crític, realista en l'ontologia i relativista en l'epistemologia, i argumento per què són operatius per a la recerca sociolingüística. Tot seguit, introdueixo els principis epistemològics de Bourdieu i la seva metàfora del mercat lingüístic, i segueixo amb les aportacions de la sociolingüística crítica sobre la relació entre llengua, política econòmica, ideologies i categories socials jerarquitzades. A continuació aprofundeixo en les conseqüències sociolingüístiques dels dos grans processos politicoeconòmics vigents en l'actualitat: la construcció dels estats nació i la globalització neoliberal. Així, un cop exposades les principals aportacions de la sociolingüística crítica, la poso en diàleg amb la sociolingüística de la minorització orientada a la revitalització lingüística, una branca de la sociolingüística que ha tingut especial rellevància als territoris de llengua catalana. La darrera secció del capítol està dedicada a explicitar el meu propi posicionament envers la recerca i l'objecte d'estudi, des de la subjectivitat que implica la pròpia experiència i els propis marcs de pensament.

Al capítol 3 emmarco la recerca en el context sociolingüístic de Catalunya. Començo exposant la composició demolingüística del Principat, que posa de manifest el pes que hi tenen els no-catalanoparlants. Tot seguit explico per què el català es pot considerar una llengua minoritzada però que alhora presenta alguns trets de llengua hegemònica en el context de Catalunya. Per a fer-ho repasso els processos polítics i econòmics que han portat a les dinàmiques sociolingüístiques actuals. En primer lloc, aprofundeixo en el fet que a Catalunya el nacionalisme català i l'espanyol, amb els respectius projectes lingüístics, competeixen per l'hegemonia. Tot seguit, exposo la manera en què els successius models econòmics imperants d'ençà de la segona meitat del segle XX —basats en la indústria i, posteriorment, en el turisme i els serveis— han marcat no tan sols la composició demogràfica i el model territorial i urbanístic de Catalunya, sinó els significats socials connectats amb el fet de parlar català i de no parlar-lo, amb els corresponents processos de categorització social que es deriven d'aquests significats. Al darrer apartat concret com els processos exposats es materialitzen en el dia a dia dels parlants, en fenòmens com, per exemple, la interposició del castellà en les interaccions entre catalanoparlants i parlants inicials d'altres llengües (Aracil 1983, Pujolar 2010).

Al capítol 4, de metodologia, exposo com he generat les dades per respondre a les preguntes de recerca i com he abordat el tractament i anàlisi d'aquestes dades. Hi detallo com he analitzat cas per cas les 36 entrevistes semidirigides amb diferents perfils de no-catalanoparlants que conformen el corpus de dades per a aquesta recerca, com he posat en relació les narratives i discursos individuals dels participants entre ells i com, alhora, els he connectat amb els processos econòmics, demogràfics i sociopolítics col·lectius de cada període. Les aportacions de Maxwell (2012) sobre l'aplicació dels principis del realisme crític a la recerca qualitativa han estat especialment il·luminadores en aquest

procés d'anàlisi pel fet d'estar orientades a identificar els *mecanismes causals* —és a dir, el conjunt de processos que tenen com a resultat una determinada situació o unes determinades dinàmiques— que expliquen el com i el perquè dels posicionaments dels participants respecte a les dinàmiques sociolingüístiques.

El capítol 5, que inaugura el bloc d'anàlisi i resultats, tracta sobre els perfils i les trajectòries dels participants. Mostra com la trajectòria de cadascú pel que fa a l'estatus socioeconòmic i la xarxa de relacions socials condiciona la seva relació amb la llengua catalana i, alhora, com les trajectòries individuals estan profundament imbricades amb els processos col·lectius relacionats amb la fase del cicle econòmic, el règim polític i les ideologies socialment hegemòniques en cada període. D'aquesta manera, en aquest capítol poso les bases per entendre *qui són* els participants, com circulen per les dinàmiques socials en funció del seu perfil i com factors individuals i factors estructurals interseccionen en la seva trajectòria de capitalització econòmica, social, lingüística i simbòlica. Aquesta trajectòria marca la seva posició respecte a les dinàmiques sociolingüístiques pel que fa a les representacions que se'n formen, la manera com hi circulen i la manera com perceben les categories socials de base lingüística, qüestions que s'aborden, respectivament, als capítols 6, 7 i 8.

El capítol 6 tracta sobre els marcs ideològics que fonamenten les representacions que els participants es formen de les dinàmiques sociolingüístiques de Catalunya. En primer lloc, analitzo les ideologies lingüístiques presents en els seus discursos i les connecto amb marcs ideològics més amplis lligats als processos politicoeconòmics de construcció de l'estat nació i la globalització neoliberal. Un cop presentades les grans línies ideològiques identificades, aprofundeixo en les diferències i matisos entre els diversos perfils de participants a l'hora de concretar aquestes ideologies en els seus discursos. Tot seguit, apunto els elements relacionats amb la seva trajectòria vital que intervenen en la configuració de les representacions que es formen de les dinàmiques sociolingüístiques catalanes.

El capítol 7 aborda la circulació dels no-catalanoparlants per les dinàmiques sociolingüístiques de Catalunya. A partir de la metàfora del mercat lingüístic de Bourdieu, mostro les estratègies que utilitzen els participants per circular per aquestes dinàmiques sense parlar català en funció del seu perfil i del seu projecte de vida. Com podrem comprovar, el grau de capitalització econòmica, social i simbòlica de cada participant condiciona la manera de circular i, sobretot, el grau de necessitat d'augmentar el capital lingüístic en català, així com l'accés a aquest capital. D'aquesta manera es posarà de manifest la relació entre les formes en què circulen els diferents perfils de participants i la seva posició en l'estructura social, així com les tensions entre la perspectiva d'alguns d'aquests participants i la de les institucions catalanes sobre les llengües en les quals és necessari invertir per circular socialment a Catalunya.

El capítol 8 està dedicat a explicar com els participants interpreten el significat social de parlar català i de no parlar-lo. Em centro, concretament, en com perceben les categories en circulació social que contenen i posen en relació llengua, identificació nacional —que

inclou sentiment de pertinença a Catalunya i preferències polítiques— i estatus socioeconòmic, i en com negocien el lloc que ells ocupen en aquestes categoritzacions. Tracta, doncs, sobre la construcció social dels parlants i de les seves identitats lingüístiques. El capítol s'obre amb la presentació de les categories presents en els discursos analitzats (*català-català, catalans, castellans, guiris, immigrants, de fora, etc.*). Tot seguit, m'aproximo a la consideració, des de la perspectiva dels participants, de la llengua catalana com a potencial límit entre grups de diferent perfil cultural i socioeconòmic i, en conseqüència, com una possible barrera per accedir a recursos econòmics, socials i simbòlics. Un cop exposades les diferents perspectives dels participants sobre aquesta qüestió —amb diferències significatives entre espanyols i internacionals—, veurem que les dades analitzades apunten a l'existència de tres dobles processos sociolingüístics simultanis en què dinàmiques contraposades tenen lloc de manera paral·lela: 1) un doble procés de desetnificació i reetnificació de la llengua catalana, 2) un doble procés de difuminació i de reestabliment de la llengua catalana com a marca de classe social, i 3) un procés paral·lel de despolitització i repolitització dels usos lingüístics a Catalunya.

La tesi es clou amb el capítol de conclusions, el novè, que té per objectiu sintetitzar i fer balanç dels resultats de la recerca. En primer lloc, hi ofereixo una síntesi dels fenòmens sociolingüístics identificats en relació amb cada un dels eixos abordats en aquesta tesi. A continuació, reflexiono sobre les implicacions dels resultats, tant des del punt de vista de la contribució teòrica a la sociolingüística com des del punt de vista de la política i planificació lingüístiques de Catalunya i, en darrer lloc, apunto possibles línies de futur que obre aquesta investigació doctoral. D'aquesta manera pretenc posar de rellevància com els resultats d'aquesta tesi poden contribuir a la comprensió de les dinàmiques sociolingüístiques de Catalunya i, concretament, al com i al perquè de les desigualtats entre parlants.

2. Marc conceptual

Els objectius i les preguntes de recerca d'aquesta tesi, orientats a descriure i explicar com es posicionen diversos perfils de no-catalanoparlants respecte a les dinàmiques sociolingüístiques de Catalunya, requereixen un enfocament que s'aproximi a la llengua en la seva qualitat de pràctica social. Partint d'aquesta perspectiva, la base teòrica de la recerca es fonamenta en dos grans pilars: les aportacions epistemològiques de Bourdieu (Bourdieu i Wacquant 1992) i el seu model del mercat lingüístic (Bourdieu 1982, 1991) i les de la sociolingüística crítica, que connecten llengua, processos politicoeconòmics, ideologies i identitats socials (Gal 1989, Woolard 1989 i 2016, Schieffelin et al. 1998, Pujolar 2001, Heller 2007). En consonància amb aquests marcs d'anàlisi, l'enfocament del realisme crític (Bhaskar 2005, Maxwell 2012), realista en l'ontologia i relativista en l'epistemologia, ha estat també fonamental en la manera de concebre i desenvolupar el procés de recerca. La noció de marc conceptual, tal com s'entén des d'aquest corrent de pensament, "is the component of your design that incorporates your understanding of the events, settings, individuals, and processes being investigated, their interrelationships, and the relevant contextual influences of these" (Maxwell 2012, 84). Això inclou la teoria i la recerca prèvies, que configuren el marc teòric, però també les creences, assumpcions, pressuposicions i experiències de qui investiga, de manera que la pròpia subjectivitat no es pretén eliminar o esborrar, sinó que s'explicita i s'integra en la recerca. Tots aquests aspectes, combinats, marquen el posicionament de la persona investigadora respecte a allò que estudia. Fer explícit el meu posicionament respecte a la recerca doctoral i justificar-lo és, precisament, l'objecte del present capítol.

La secció 2.1, que segueix aquesta introducció, està dedicada a la construcció de la categoria *no-catalanoparlants* com a objecte d'estudi. Un cop posada de manifest la rellevància de la categoria per entendre les dinàmiques sociolingüístiques catalanes, exposo els criteris a partir dels quals l'he construïda. Per a fer-ho he seguit els enfocaments constructivistes de Barth (1969) sobre l'establiment de límits entre grups etnolingüístics i la circulació dels individus a través d'aquests límits. A la secció 2.2 explico els principis teòrics que guien la concepció de la llengua com a pràctica social imbricada en les relacions de poder de la qual es desprèn significat social (Blommaert 1999, Heller et al. 2018). A partir d'aquí, aprofundeixo en el concepte de *posicionament* (Jaffé 2009, Block 2016), sobre el qual gira aquesta tesi, i en els conceptes de *rol sociolingüístic* (Sorolla 2016) i *centralitat social* (González Balletbó i Benito Pérez 2015), que han estat altament operatius per desenvolupar la recerca. A continuació, tracto els processos de construcció de la identitat a partir de la interacció (Jenkins 2004, De Fina 2003), així com l'establiment de categories socials sobre la base de la llengua (Irvine i Gal 2000). Un cop exposades aquestes bases teòriques, a la secció 2.3 comento la recerca recent sobre llengua i identitat social a Catalunya i, concretament, sobre l'evolució de les categories socials que connecten llengua, identificació nacional i estatus socioeconòmic (Pujolar i González 2013, Woolard i Frekko 2013, Woolard 2016, Aramburu 2020). Descric els buits que hi he detectat i explico quins fils n'agafo per al present treball.

A les seccions posteriors presento les eines teòriques utilitzades per aproximar-me a l'objecte d'estudi, analitzar les dades disponibles i contestar les preguntes de recerca. Concretament, a la secció 2.4 exposo els principis epistemològics del realisme crític (Bhaskar 2005, Maxwell 2012) i explico per què són operatius per a la recerca sociolingüística. La secció 2.5 tracta sobre el model epistemològic de Bourdieu i la seva metàfora del mercat lingüístic (Bourdieu 1982, 1991), que concep les interaccions lingüístiques com a intercanvis de valor, i eixemplo aquest model amb les aportacions i els matisos que hi fan Woolard (1985) i Pujolar (2001) a partir de l'estudi del cas català. Aquests autors flexibilitzen el model de Bourdieu, de tal manera que esdevé més operatiu per explicar unes dinàmiques sociolingüístiques que són mòbils i canviant. També aprofundeixo en les nocions de *capitalització* i *descapitalització* (Martín Rojo 2010), sobre la base de les quals he construït el concepte de *trajectòria de capitalització*, que, com veurem, és necessari per explicar els posicionaments dels participants. Tot seguit, la secció 2.6 tracta sobre les conseqüències sociolingüístiques dels dos grans processos que marquen les dinàmiques politicoeconòmiques actuals: l'estat nació i la globalització. Així, a la secció 2.6.1. abordo el triangle entre llengua, model politicoeconòmic i ideologies hegemòniques, a la secció 2.6.2 em centro en l'estructura organitzativa de l'estat nació i les seves derivades ideològiques (Hobsbawm 1990, Anderson 2005, Billig 2006) i a la secció 2.6.3 focalitzo en aquests mateixos aspectes en referència al procés de globalització de tall neoliberal (Heller 2011, Duchêne i Heller 2012, Heller i McElhinny 2017). La secció 2.7 està dedicada a la sociolingüística de la minorització (Aracil 1986, Vila 2016), orientada a la revitalització lingüística, que ha estat notablement influent en la sociolingüística i la política i planificació lingüística catalanes de les darreres quatre dècades. Posar aquest enfocament en diàleg amb la sociolingüística crítica és productiu per entendre les desigualtats entre llengües —i, per tant, entre parlants— des del punt de vista de les desigualtats en les relacions de poder. Els estudis que, des de la sociolingüística crítica, s'han centrat en casos de minorització lingüística, ja sigui en el context català (Woolard 1989 i 2016, Pujolar 2001, Pujolar 2007, Pujolar i Puigdevall 2015) o en contextos que hi presenten analogies (Urla 2012, May 2012: 245-286, Duchêne i Heller 2007) confereixen un bon punt de partida en aquest sentit. Finalment, la secció 2.8 està dedicada a explicitar el meu propi posicionament envers la recerca i l'objecte d'estudi, des de la subjectivitat que implica la pròpia experiència i els propis marcs de pensament.

2.1. La categoria 'no-catalanoparlants' com a objecte d'estudi

Les persones categoritzades en aquesta tesi sota la denominació *no-catalanoparlants* tenen com a únic tret en comú el fet de no desenvolupar una pràctica determinada —parlar català— en un context específic —el de Catalunya de la segona dècada del segle XXI. Es tracta d'una categoria construïda sobre la base de la dicotomia “catalanoparlants” i “castellanoparlants”, una categorització més social que no pas estrictament lingüística (Woolard 2016: xix). *No-catalanoparlants* és una categoria problemàtica, construïda per oposició a *catalanoparlants* i caracteritzada per una alta heterogeneïtat interna, per uns límits notablement difusos i per la diversitat de criteris possibles per definir qui en forma

part. Aquesta secció està dedicada a explicar com i per què s'ha construït, per què és pertinent operativitzar-la com a objecte d'estudi, quines dificultats comporta l'operativització i com s'ha definit per a aquesta recerca.

2.1.1. Una categoria rellevant en les dinàmiques sociolingüístiques catalanes

Definir un objecte d'estudi sociolingüístic comporta el risc de reificar nocions prèviament establertes sobre una base que, com a mínim en part, té una dimensió ideològica (Heller et al. 2018: 46). En aquest sentit, Bourdieu adverteix sobre la naturalesa política de molts objectes de recerca, especialment en l'àmbit de les ciències socials:

The ordinary objects of research are realities which are pointed out to the researcher by the fact that they “stand out,” in a sense, by “creating problems” —as, for instance, in the case of “teenage welfare mothers in Chicago’s black ghetto.” Most of the time, researchers take as objects of research the problems of social order and domestication posed by more or less arbitrarily defined populations, produced through the successive partitioning of an initial category that is itself pre-constructed: the “elderly”, the “young,” “immigrants,” “semi-professions,” or the “poverty population,” and so on (Bourdieu i Wacquant 1992: 229).

La pertinència d'investigar la categoria *no-catalanoparlants* ve donada per les conseqüències derivades del fet que una part de la població visqui a Catalunya sense parlar català. Aquestes conseqüències concerneixen tant els individus com les dinàmiques sociolingüístiques en el seu conjunt. No estar en disposició de parlar català quan el context, en principi, ho requereix proporciona informació sobre el perfil social del parlant i, a més, pot limitar-li les possibilitats d'accedir a recursos materials i simbòlics, com ara llocs de treball o càrrecs en institucions, entre d'altres que s'aniran detallant en els capítols que segueixen. Alhora, els *no-catalanoparlants* contribueixen de manera significativa a donar forma a les dinàmiques sociolingüístiques de Catalunya, no solament per l'alta proporció d'interaccions, majoritàriament en castellà, entre parlants d'aquest perfil, sinó per tal com sovint condicionen les pràctiques lingüístiques dels *catalanoparlants*, els quals tendeixen a seguir la norma de convergència al castellà (Vila i Galindo 2012). Posar el focus en com els *no-catalanoparlants* es posicionen respecte a les dinàmiques sociolingüístiques de Catalunya aporta, doncs, elements per entendre com es materialitza la relació entre les pràctiques lingüístiques i les representacions de l'entorn per part d'aquest perfil de parlants, i quines conseqüències se'n deriven.

Classificar algú com a pertanyent a la categoria *no-catalanoparlants* no significa necessàriament que formi part d'un grup social amb consciència de pertinença compartida entre els seus membres. Així doncs, la identificació amb el contingut de l'enunciat “persones que no parlen català en el dia a dia”, amb el qual vaig dur a terme el contacte i la selecció de participants per a aquesta recerca, no és sinònim d'autoadscripció a un grup. Únicament fa referència al fet de reconèixer-se en unes pràctiques lingüístiques determinades, a les quals, com veurem, els participants no

atribueixen un significat unívoc ni compartit. En aquest punt, és pertinent recordar la distinció de Jenkins entre grups i categories:⁵

[...] a group is simply defined sociologically according to a more specific criterion — mutual recognition on the part of its members— than a category, which may, in principle at least, be defined arbitrarily, according to any criteria (2004: 81).

En aquesta recerca, doncs, no em refereixo als no-catalanoparlants com a membres d'un hipotètic grup. Alguns participants sí que s'autoadscriuen, com veurem, a grups més delimitats formats generalment sobre la criteris que combinen procedència geogràfica i lingüística: *castellans*, *castellanoparlants*, *immigrants*, *expatriats*, *guiris* o *de fora*.

2.1.2. Els límits difusos d'una (contra)categoria heterogènia

El límit que distingeix *catalanoparlants* de *no-catalanoparlants* és difús. Entre els possibles criteris per establir aquesta distinció —tots problemàtics— s'hi inclouen, en primer lloc, la llengua inicial del parlant, sovint connectada amb la seva identitat cultural en termes d'identificació amb una determinada cosmovisió lligada a uns referents compartits, unes tradicions, etc.; en segon lloc, el grau de coneixement del català, que es concreta en el grau de competència en diferents destreses (entendre, parlar, llegir, escriure); en tercer lloc, l'ús lingüístic, que es tendeix a relacionar amb la llengua habitual; i en quart lloc, la llengua d'identificació, que té a veure amb l'autoadscripció lingüística.

El fet de no disposar de criteris consensuats sobre qui compta com a catalanoparlant i qui no causa que algunes dades sociolingüístiques es puguin interpretar de manera divergent en funció del criteri que s'adopti. En són un exemple les notícies publicades sobre els resultats de l'EULP per al període 2008-2013 (Institut d'Estadística de Catalunya 2015). Per una banda, el comunicat de premsa de la Generalitat de Catalunya destacava que “El 94,3% de la població de Catalunya entén el català, el 80,4% el sap parlar, el 82,4% el sap llegir i el 60,4% el sap escriure” (Generalitat de Catalunya 2015), posant el focus en el coneixement de la llengua. Presentant les dades d'aquesta manera, es podria argumentar que un 80,4% de la població de Catalunya és catalanoparlant perquè pot parlar la llengua. En paral·lel, el mitjà en línia *Nació Digital* feia referència a les mateixes dades amb el titular “Només un 36% de catalanoparlants”, focalitzant en l'ús lingüístic i, concretament, en les dades sobre llengua habitual. Des d'aquest punt de vista, es podria interpretar que el 64% de la població de Catalunya és no-catalanoparlant. Constatada aquesta disparitat de criteris, convé tenir en compte que el recompte de parlants sol respondre a una agenda política amb uns interessos determinats (Urla 1993, Duchêne i Humbert 2018). Aquests interessos poden determinar on es posa el límit per comptar algú com a parlant d'una llengua, és a dir, com s'interpreten les dades en funció de si interessa emfatitzar, per exemple, la potència demogràfica de la llengua en qüestió,

⁵ Aquesta distinció entre grups i categories es correspon amb la que Phillips (2010: 56) estableix entre grups i sèries.

l'efectivitat d'una determinada política lingüística o la necessitat d'implantar noves fórmules en aquesta matèria.

No he documentat cap definició de *catalanoparlant* en la bibliografia en què es fa servir aquest terme, encara que alguns treballs ofereixen una panoràmica de l'evolució del significat social de la dicotomia entre catalanoparlants i castellanoparlants (per exemple, Woolard 2016, Pujolar i González 2013). Per altra banda, els resultats de la recerca recent indiquen que establir el límit entre les categories *catalanoparlants* i *no-catalanoparlants* esdevindrà cada cop més complex en el marc d'una dinàmiques sociolingüístiques que tendeixen als usos híbrids especialment entre la població més jove (Solé et al. 2013, Pujolar et al. 2010).

2.1.3. Una definició basada en la manca d'interaccions orals regulars en català

En aquesta recerca el terme *no-catalanoparlants* fa referència a persones que no parlen en català amb els seus interlocutors en el desenvolupament de les seves activitats quotidianes, o que només ho fan de manera molt ocasional. Aquesta definició es basa en tres aspectes: la no activació de les destreses orals, la interacció amb altres parlants i la regularitat de les pràctiques lingüístiques. Així doncs, inclou persones que no fan ús de les oportunitats de parlar català però que en poden tenir coneixement en diferents graus, poden activar destreses relacionades amb la comprensió, poden fins i tot escriure'l —generalment, en àmbits laborals o acadèmics— i en poden fer alguns usos ocasionals si ho consideren imprescindible en un determinat context.⁶ La definició abraça, doncs, aquelles persones que al llarg de la seva trajectòria no han esdevingut nous parlants de català perquè no han experimentat una muda cap a aquesta llengua. El concepte de *muda lingüística* fa referència a la reorganització del repertori lingüístic d'un parlant —una reorganització que, en el cas que ens ocupa, cal que inclogui l'ús del català en un o diversos àmbits— com a conseqüència d'haver entrat en contacte amb nous entorns de socialització en moments de canvi en la trajectòria vital (Pujolar et al. 2010, Pujolar i González 2013, Pujolar i Puigdevall 2015, Puigdevall et al. 2018).

Aquesta aproximació a la noció *no-catalanoparlant* combina els enfocaments de Bourdieu i de Barth. Bourdieu emfatitza la conveniència de posar el focus no pas en la “substància” de l'objecte d'estudi, sinó en la manera com es relaciona (1992: 228). En la mateixa línia, Barth, trasllada el focus d'interès cap als límits entre grups etnoculturals, més que no pas en els trets específics de cada grup. D'aquesta manera, el que adquireix rellevància són els processos a través dels quals es construeixen, es mantenen, es reconstrueixen i es travessen aquests límits (1969: 9). Així, la definició focalitza en la manera com els diferents perfils de *no-catalanoparlants* interactuen amb les xarxes de relacions socials informals establertes per cada individu (Milroy 1980: 174, citada a

⁶ La selecció de participants s'ha basat, en primer terme, en allò que reporten sobre les pròpies pràctiques lingüístiques —és a dir, el fet d'afirmar que no parlen català en el dia a dia, tampoc amb interlocutors catalanoparlants—, però també he utilitzat estratègies per comprovar que allò que reporten coincideix amb el que, efectivament, fan. Ho explico detalladament al capítol 4, de metodologia.

Joseph 2010: 14) des de la seva arribada a Catalunya fins al moment de l'entrevista. Aquestes xarxes sovint són multilingües, ja que inclouen parlants de català, de castellà i d'altres llengües, per la qual cosa esdevenen un espai de frontera entre grups lingüístics en què es posa de manifest quins elements mantenen els límits, quins els difuminen i quins els reconstrueixen.

2.1.4. Un buit en la recerca

La categoria *no-catalanoparlants* no s'ha abordat, fins ara, com a objecte d'estudi en si mateixa. No obstant, nombrosos estudis han tractat, de manera directa o indirecta, l'encaix de diversos perfils de no-catalanoparlants en les dinàmiques sociolingüístiques. En aquest sentit, destaca el precedent que representen els treballs de l'antropòleg Claudi Esteva Fabregat (1973, 1977). La seva recerca està centrada en la relació entre llengua, etnicitat i classe social i analitza els processos d'integració a la catalanitat per part de la immigració espanyola del segle XX. Esteva Fabregat ja posava de manifest, a finals de la dècada dels setanta, l'estreta relació entre el que anomena *actituds* dels immigrants castellanoparlants —és a dir, les seves ideologies lingüístiques i la vinculació i identificació amb els entorns catalanoparlants— i les possibilitats de bilingüitzar-se —estretament relacionades amb la mobilitat social ascendent i les necessitats professionals. Com es veurà als capítols de resultats, criden poderosament l'atenció les coincidències entre els resultats dels seus treballs —i concretament, el contingut de les entrevistes amb els participants en la seva recerca— i els d'aquesta tesi. Uns anys més tard Albert Bastardas (1986) se centrava en els fills dels immigrants castellanoparlants, i n'estudiava el grau de bilingüització. Els resultats apuntaven a una bilingüització progressiva, però no general, d'aquest perfil de parlants. També en la dècada dels 80, Kathryn Woolard (1985, 1989) tractava les implicacions de la dicotomia catalans/castellans tant des d'un punt de vista de l'etnicitat com de la classe social. Des de l'àmbit de la sociologia, les aportacions de Cardús (2007), Domingo (2014), Saurí (2015) i Lladonosa (2018) sobre immigració espanyola i identitat a Catalunya han resultat molt útils, com veurem al capítol 3, per contextualitzar la present recerca. Per altra banda, en la darrera dècada s'han fet aportacions destacades sobre els processos de difuminació i reconstrucció de les categories socials que connecten llengua i identitat a Catalunya (Pujolar i González 2013, Woolard i Frekko 2013, Woolard 2016, i Aramburu 2020). Aquestes aportacions, que comento extensament a l'apartat 2.3, són les que agafo com a punt de partida de la present recerca per estirar-ne el fil i ampliar-ne el focus amb perfils de població d'origen internacional.

Precisament, els estudis sociolingüístics centrats en població predominantment no-catalanoparlant d'origen internacional han tendit a focalitzar-se en grups específics, generalment per raó d'origen o, en segon terme, d'edat, d'ocupació i de gènere. Així, Pujolar (2007) i Caglituduncigil (2014) posen el focus en dones africanes que assisteixen a cursos inicials de català; Garrido (2010) i Garrido i Codó (2014) se centren en immigrants africans usuaris d'ONG catalanes; Fukuda (2009) i Larrea Mendizábal (2016) focalitzen, respectivament, en parlants inicials de japonès i panjabi; Sabaté-Dalmau (2014) en persones que regenten locutoris; Codó (2018) examina la relació amb

el català d'aquells que anomena immigrants *lifestylers*, és a dir, persones generalment de cultura occidental que s'estableixen a Barcelona atrets per l'estil de vida amb què l'associen; i Corona (2012), Corona, Nussbaum i Unamuno (2012) i Newman, Patiño-Santos i Trenchs-Parera (2015) focalitzen la seva recerca en adolescents llatinoamericans. Per altra banda, Alarcón i Parella (2013) exploren la integració lingüística dels descendents d'immigrants estrangers, similarment al que feia Bastardas trenta anys abans amb els fills d'immigrants espanyols. Des d'una altra perspectiva, els estudis recents sobre nous parlants de català (Pujolar i Puigdevall 2015, Puigdevall et al. 2019) abracen tant perfils espanyols com internacionals i tracten aspectes com la pertinença, les relacions de poder entre parlants inicials i nous parlants i les dificultats dels segons per aconseguir legitimitat com a membres del grup catalanoparlant. Aquests estudis no estan orientats a estudiar la categoria *no-catalanoparlants*, sinó a aprofundir en la manera com no-catalanoparlants inicials passen, o no, i fins a quina mesura, a formar part del grup catalanoparlant.

Així doncs, la recerca desenvolupada fins ara s'ha circumscrit a perfils concrets de no-catalanoparlants o ha estudiat el procés d'esdevenir catalanoparlant, però no ha aprofundit en la manera com les diferències i similituds entre uns perfils de no-catalanoparlants i uns altres expliquen les dinàmiques sociolingüístiques. Per això en aquesta tesi agafo els fils de la recerca esmentada, els poso en relació, em centro exclusivament en la perspectiva no-catalanoparlant i apporto noves dades. D'aquesta manera aspiro a obtenir una comprensió més integral de com funcionen les dinàmiques. Posar els perfils en relació és important perquè les diferències de partida desemboquen, com és previsible, en trajectòries diferents pel que fa a la relació amb la llengua catalana, de tal manera que són, precisament, aquestes diferències entre perfils allò que explica les dinàmiques en el seu conjunt, més que no pas el tret comú de no parlar català.

La categoria *no-catalanoparlants*, amb tota la seva diversitat de perfils, guanya progressivament rellevància en les dinàmiques sociolingüístiques de Catalunya a causa dels canvis sociodemogràfics a escala global. Per això cada cop és més difícil comprendre les dinàmiques sociolingüístiques de Catalunya sense aprofundir en les pràctiques, ideologies i posicionaments no-catalanoparlants, que condicionen no tan sols els usos lingüístics dels catalanoparlants, sinó també l'evolució i la diversificació dels significats socials de la llengua. En aquesta recerca he posat el focus en aquestes semblances i diferències a partir de les trajectòries de mobilitat i de capitalització econòmica i social dels participants, la qual cosa m'ha permès explicar com funcionen les dinàmiques sociolingüístiques tenint en compte la intersecció entre llengua inicial, moment d'arribada a Catalunya i classe social.

2.2. La llengua com a pràctica social: poder i desigualtats

Les preguntes de recerca que aquesta tesi pretén respondre requereixen una aproximació a la llengua en qualitat de pràctica social imbricada en les relacions de poder i en la construcció de desigualtats. Partint d'enfocaments teòrics que conceben la societat com un sistema de relacions (Marx 1973: 265; Bourdieu i Wacquant 1992; Barth 1969, Aracil

1986), l'objectiu és dilucidar com diferents perfils de no-catalanoparlants es posicionen en les dinàmiques sociolingüístiques de Catalunya a partir de la manera com es relacionen entre ells i amb altres perfils de parlants en funció de la seva disponibilitat de recursos i la seva capacitat d'exercir poder. Això implica concebre la llengua no tan sols com un sistema arbitrari per comunicar-se, caracteritzat per l'abstracció i la neutralitat, sinó com un recurs que facilita l'accés a altres recursos materials i simbòlics (Gal 1989: 353) i que, per tant, té un rol en la construcció de desigualtats, en la definició de límits entre categories socials, en les pugnes ideològiques i en la construcció de la identitat (Heller et al. 2018: 4). Tal com assenyala Blommaert (1999: 2), les restriccions per utilitzar certes llengües o varietats, la pèrdua d'oportunitats socials si els parlants no tenen en compte aquestes restriccions, l'estigmatització negativa de determinades maneres de parlar, així com les etiquetes atribuïdes a aquestes maneres de parlar, s'han de situar en el marc de processos politicoeconòmics més amplis, que impliquen conflictes i desigualtats entre grups de parlants. És en el marc d'aquests processos que la llengua esdevé una eina de regimentació al servei de projectes politicoeconòmics amb una determinada agenda pel que fa a la política lingüística, que pot incloure processos d'homogeneïtzació, diferenciació i categorització social vinculats, entre d'altres, a la construcció nacional, amb conseqüències tangibles en el dia a dia per als parlants que no segueixen aquesta regimentació (Heller i McElhinny 2017).⁷

Les pràctiques lingüístiques tenen, doncs, significat social perquè proporcionen informació sobre qui és i qui no és cadascú en un determinat context social (Pavlenko 2005, Jenkins 2004), i sobre com pretén presentar-se davant dels interlocutors en interaccions comunicatives concretes i situades. En el context català, del fet de parlar català o no parlar-lo se'n desprenen significats connectats amb la pertinença a Catalunya, amb la identificació nacional i les consegüents preferències polítiques, i amb l'estatus socioeconòmic (Woolard 2016, Pujolar i González 2013, Aramburu 2020). Així, el fet que els participants en la recerca no parlin pràcticament mai català en el dia a dia dona indicis sobre la seva identitat i sobre el lloc que ocupen en les dinàmiques socials de Catalunya. Això té conseqüències perquè condiciona, en diferents mesures segons el seu perfil, la seva capacitat d'exercir poder i d'accedir a recursos materials i simbòlics. A tall d'exemple, com es veurà en els capítols que segueixen, els pot limitar les possibilitats de triar estudis, d'optar a determinats llocs de treball o de participar en la vida pública en igualtat de condicions amb els catalanoparlants. Per tant, la llengua posiciona socialment perquè proporciona informació sobre el lloc que ocupa un parlant en l'estructura social i, alhora, funciona com un dels elements que el situen en aquest lloc. Igualment, ens mostra com els parlants naveguen i s'autoposicionen —o resisteixen la posició que altres els atorguen— en aquest sistema de categories.

⁷ A les seccions 2.2 i 2.6 del present capítol, i al capítol 3, sobre el context sociolingüístic, aprofundeixo en aquest aspecte i en com es concreta en el cas català.

2.2.1. Posicionament, rol sociolingüístic i centralitat social

Les preguntes de recerca d'aquesta tesi giren al voltant del concepte de *posicionament*. Utilitzo *posicionament* i *posicionar(-se)* en un doble sentit. En primer lloc, per fer referència a la posició que ocupa cada parlant en les dinàmiques sociolingüístiques. En aquest sentit, la present recerca és un exercici sistemàtic per construir aquest posicionament. En segon lloc, en referència a la manera com cada individu es posiciona ell mateix en aquestes dinàmiques i a la representació ideològica que es forma d'aquesta posició.⁸ Pel que fa al primer aspecte, Block (2016: 27) fa referència a Davies i Harré (1999: 37) per remarcar que el posicionament és el procés discursiu pel qual els individus són ubicats —per ells mateixos o per altres persones— en les converses, de manera observable i subjectiva, com a participants coherents en històries (*storylines*) produïdes conjuntament. En les interaccions quotidianes els individus projecten una imatge d'ells mateixos —a través de la llengua però també d'altres recursos semiòtics i comunicatius com la mirada, la postura, els gestos i altres manifestacions corporals— que els representa com un determinat tipus de persona (Gee 2008: 3, citat a Block 2016: 27), de tal manera que els significats socials “have histories; they carry echoes from previous encounters” (Heller et al. 2018: 5). En aquest punt, és pertinent introduir la noció d'*indicialitat*, que fa referència a les relacions estereotípiques entre formes lingüístiques i significats socials (Jaffe 2016: 86), és a dir, al procés pel qual les formes lingüístiques que utilitza un parlant en un determinat context “apunten” a una identitat en particular, que pot incloure uns discursos, un conjunt de creences, uns coneixements, un tipus d'activitats, uns fets anteriors, etc. (Garret 2007: 234). En conseqüència, “features of language are correlated with (they index) social stratification, including class, gender, and ethnic differences” (Gal 1989: 350).⁹ Simultàniament, la llengua funciona també com a límit entre grups socials jerarquitats i com a element d'inclusió i exclusió dels individus en aquests grups (Heller et al. 2018).

L'ús de *posicionament* en el sentit de *posicionar-se* i *ser posicionat* en les dinàmiques socials té a veure amb el concepte de *rol sociolingüístic* (Sorolla 2016). Sorolla defineix *rol sociolingüístic* com a “pauta de comportament sociolingüístic que cada individu efectua tant en relació a la seua posició sociolingüística com a les expectatives de comportament sociolingüístic que el grup espera que seguisca en funció del seu estatus

⁸ Aquest ús de *posicionar* i *posicionament* no està previst per la gramàtica normativa del català. Utilitzo aquestes termes en qualitat de neologismes formats a partir de *posició*. *Posicionament*, equivalència del terme anglès *positioning*, no l'he traduït com a *posició* perquè no designa només posició, sinó l'acció i l'efecte de situar algú en una determinada posició —el que anomeno *posicionar*— en les dinàmiques socials i, alhora, de negociar el significat d'aquesta posició a partir de la representació ideològica que se'n fa. En català la normativa no recull cap denominació que inclogui aquest doble sentit. Els termes *posicionar* i *posicionament* s'han utilitzat, en els mateixos sentits que en aquesta tesi, en diversos treballs acadèmics en l'àmbit de la sociolingüística i la sociologia; per exemple, a Flors-Mas (2017), Sorolla (2016) i González Balletbó (2008).

⁹ La *indicialitat* està estretament lligada amb les nocions d'iconització, recursivitat fractal i esborrament que defineixen Irvine i Gal (2000). Hi aprofundeixo a la secció 2.5, on amplio algunes qüestions pel que fa a la relació entre llengua i identitat social.

sociolingüístic” (2016: 112). Aquesta pauta de comportament genera els esquemes socials que permeten interpretar la realitat, tant a l’individu com a la societat. D’aquesta manera, sobre la base de Fairclough (1989, 1992), Sorolla remarca que les tries lingüístiques representen un camp continu de negociacions de rols i identitats que els individus desenvolupen en la interacció. En aquestes negociacions hi entren en joc tres factors: la concepció que els individus tenen del món, l’estatus dels participants, i els grups socials a què pertanyen (*ibíd.*: 112-113). Al llarg d’aquesta tesi tractaré aquests aspectes centrant-me en la perspectiva dels participants no-catalanoparlants. Concretament, aprofundiré en la manera com negocien la relació entre els seus comportaments sociolingüístics (i els que s’esperen d’ells), la posició que (perceben que) ocupen en les dinàmiques sociolingüístiques tant ells com la resta de parlants, i els significats que se’n deriven en relació amb les categories socials que connecten llengua, identificació nacional i estatus socioeconòmic.

Un altre concepte clau que he utilitzat per descriure i explicar els posicionaments dels participants és el de *centralitat social*, que fa referència a la comprensió i al fet de sentir-se interpel·lat com a agent actiu pel tramut institucional que envolta l’individu i que ordena la vida pública, de forma que s’hi reconeix plenament com a ciutadà (González Balletbò i Benito Pérez 2015: 5). La centralitat social té a veure amb el grau de familiarització amb el teixit institucional en un sentit ampli, que inclou no tan sols les institucions formalment constituïdes, sinó tot el teixit social vinculat en certa manera a la participació en la vida pública. Tal com assenyalen González Balletbò i Benito Pérez, “hom pot ser crític amb aquest entorn institucional i amb els codis que permeten relacionar-s’hi, però se’n pot servir per articular la seva veu crítica” (*ibíd.* 5). La centralitat social es pot identificar en unes disposicions i uns marcadors culturals compartits, que depenen de cada context social i diferencien simbòlicament els individus que els posseeixen dels que no (*ibíd.* 10). Els mateixos autors destaquen el que anomenen *ancoratge a la catalanitat* com a element portador de la centralitat social en el context de Catalunya. La catalanitat s’entén, en aquest cas, com un concepte flexible que pot incloure elements adscrits com el fet d’haver nascut a Catalunya o parlar català a casa, i altres d’adquirits, com tenir el català com a llengua habitual o significar-se políticament en termes sobiranistes (*ibíd.* 14). Com veurem al llarg d’aquest treball, la vinculació entre centralitat social i ancoratge a la catalanitat és a la base de les representacions que els participants es construeixen de les dinàmiques socials i sociolingüístiques de Catalunya, per bé que adopten postures diferents respecte a aquest aspecte en funció del seu perfil social.

El segon sentit amb el qual utilitzo *posicionament* —la representació ideològica del fet d’ocupar una determinada posició en l’organització social—, està relacionat amb el concepte de *stance* i *stancetacking* (Jaffe 2009), que he traduït, respectivament, com a *posició* i *adopció de posició*. Du Bois’s defineix *posició* (*stance*) com “a public act by a social actor, achieved dialogically through overt communicative means (language, gesture, and other symbolic forms), through which social actors simultaneously evaluate objects, position subjects (themselves and others), and align with other subjects, with

respect to any salient dimension of the sociocultural field” (2007: 163, citat a Jaffe 2009: 4-5). Seguint Jaffe (2009: 4), en aquesta recerca exploro com el fet d’adoptar, un subjecte, unes determinades posicions *respecte a* les dinàmiques sociolingüístiques està associat amb les posicions que aquest subjecte ocupa *en* les dinàmiques sociolingüístiques i investigo el rol que té això en els processos de reproducció i canvi sociolingüístic. Posicionar-se respecte a les dinàmiques sociolingüístiques inclou tres dimensions: la performativa —Du Bois defineix el fet de posicionar-se com a *acte*—, l’avaluadora —una avaluació que té lloc en el marc d’un ordre moral i social (Jaffe 2009: 5)— i la d’alineació i desalineació amb alguna dimensió del camp sociocultural.¹⁰ En conseqüència, les posicions que adopta cada individu “can index shared, culturally specific structures of feeling and norms for its expression and can thus be mobilized in the drawing of social boundaries that is central to the work of social differentiation and categorization” (Jaffe 2009: 7). La presa de posició està estretament lligada amb la naturalització de les ideologies socials i lingüístiques i de les estructures socials que les legitimen perquè, indirectament, activa aquestes ideologies de manera generalment pressuposada i, per tant, no subjecta a qüestionament o contestació (*ibid.*: 22). Al capítol 6, sobre ideologies, i al capítol 8, sobre llengua i categoritzacions socials analitzo com es concreten els elements esmentats en els discursos dels participants en aquesta recerca.

2.2.2. Construcció de la identitat i categoritzacions socials

Agafó la definició de Jenkins quan afirma que “identity is our understanding of who we are and of who other people are, and, reciprocally, other people’s understanding of themselves and of others (which includes us)” (2004: 5). La identitat es construeix en la interacció a partir de semblances i diferències entre grups i individus i, en conseqüència, no és mai unilateral, sinó que està subjecta al reconeixement per part dels altres (*ibid.*: 19-22). D’acord amb el que suggereix el mateix Jenkins amb una citació de Marx a l’inici de *Social Identity*,¹¹ parteixo de la idea que aquestes semblances i diferències són les que donen lloc a la consciència d’identitat, i no pas a la inversa. És a dir, si bé la identitat és interaccional, contextual, no fixada i negociable, i emergeix —entre d’altres vies— a través del discurs, no és necessàriament posterior al discurs.¹² De Fina fa notar que factors culturals i cognitius previs al discurs també intervenen en el procés, de tal manera que “[we] need to look at both representational and performative aspects in the process of identity construction and to attend to its locally constructed character, but also to its ties with existing discourses, cognitive representations, ideologies and social relations” (2003: 22). En el cas que ens ocupa, el que planteja De Fina es concreta en el fet que els participants entenen i negocien la pròpia identitat i la dels altres a partir d’uns esquemes

¹⁰ El *camp* és el “terreny de joc” en què tenen lloc les relacions (Bourdieu 1991). Aprofundeixo en aquest concepte a l’apartat 2.4.

¹¹ La citació és la següent: “It is not the consciousness of men that determines their existence, but their social existence that determines their consciousness”.

¹² En aquest sentit, no considero que la identitat sigui, només, un constructe discursiu, tal com suggereixen Bucholtz i Hall (2005: 587).

previs lligats al significat social de parlar català i de no parlar-lo, resultat d'una sèrie de processos polítics, econòmics i demogràfics.

Així doncs, en la construcció de la identitat hi intervenen tant aspectes lligats a la subjectivitat —la consciència de respondre a una identitat determinada— com a la performativitat —actuar d'acord amb aquesta identitat. En aquest sentit, Coupland (2010: 21) destaca la multiplicitat de capes del concepte d'identitat, que va més enllà de *ser*, i abraça també *sentir*, *saber* i *fer*. Pel que fa a la dimensió performativa de les identitats i, concretament, de les identitats ètniques, Jenkins fa notar que “It is not enough to claim an ethnic identity, one must be able satisfactorily to perform it, to actualise it. That may require resources. What counts as a successful performance, however, varies from situation to situation, place to place, and time to time” (2004: 98-99). Les identitats ètniques no són, doncs, immutables i les característiques considerades rellevants per establir límits entre uns individus i uns altres poden variar. En el marc de la present recerca, és necessari plantejar-se quin rol té la llengua catalana com a element performatiu de la catalanitat i com aquest rol pot canviar d'uns períodes a uns altres. En paral·lel, cal tenir en compte que les identitats ètniques interactuen amb altres dimensions de la identificació social, i de vegades fins i tot poden competir-hi (Coupland 2010: 21). En aquest sentit, Pujolar (2001) fa notar que, quan s'aborda públicament el concepte d'*identitat* en el cas català, es tendeix a reduir aquesta noció a la identitat nacional, quan, en realitat, abraça una diversitat d'aspectes, com ara el gènere i la classe social, entre d'altres. En relació amb aquest punt, alguns sociolingüistes reclamen un enfocament més interseccional de la política i la planificació lingüística catalanes (Block i Corona 2019).

Les semblances i diferències que configuren la identitat són font de categorització i jerarquització social. Els processos que porten a l'establiment de categories socials són necessàriament simplificadors i essencialitzadors, també en el cas de la llengua, i tenen a veure amb el concepte ja comentat d'indicialitat pel fet que les formes lingüístiques donen indicis sobre la pertinença a grups socials. Les aportacions de Judith Irvine i Susan Gal són especialment rellevants a l'hora de teoritzar aquests fenòmens. Les autores identifiquen tres processos ideològics i semiòtics de diferenciació lingüística: la *iconització*, la *recursivitat fractal* i l'*esborrament* (Irvine i Gal 2000: 37-38). La iconització fa referència al fet de considerar les característiques lingüístiques que indicia un grup social representacions icòniques d'aquest grup, com si en certa manera reflectissin la seva naturalesa o la seva essència inherents. La recursivitat fractal implica la projecció d'una oposició dicotòmica entre grups lingüístics o varietats. Aquesta oposició dota els diferents actors, d'un costat i l'altre de la dicotomia, de recursos discursius i culturals per afirmar la pròpia identitat. D'aquesta manera, es poden crear identitats i rols diferenciats. Finalment, l'esborrament és el procés pel qual la ideologia, a través de la simplificació del camp sociolingüístic, fa tornar algunes persones, activitats o fenòmens sociolingüístics invisibles. És a dir, tot allò que no encaixa amb l'esquema ideològic establert no es té en compte, de tal manera que els grups i les llengües s'imaginen com a homogenis, ignorant-ne la diversitat interna. Segons aquest esquema,

el fet de parlar català, o de no parlar-lo, aniria lligat amb una sèrie de significats socials relacionats amb la pertinença a Catalunya, del qual es derivaria la dicotomia entre *catalans* i *castellans* i, posteriorment, l'oposició entre *catalanoparlants* i *no-catalanoparlants* o entre *catalans* (tant si parlen català com si no) i *immigrants*. Així, es tendiria a “esborrar” de l'imaginari col·lectiu els casos que no encaixen amb l'esquema: des d'immigrants que parlen català, fins a catalanoparlants inicials que no responen al tipus de persona amb què es tendeix a associar aquesta llengua.

En els processos de categorització els individus són ubicats en una categoria amb unes determinades característiques associades (Antaki i Widdicombe 1998: 3, citats a De Fina 2003: 18). Ara bé, no s'ha d'assumir que els parlants tenen en ment un determinat nombre de categories ben definides, amb els respectius significats, i que es limiten a aplicar-les en interaccions específiques, sinó que la construcció i la presentació de la identitat és un procés en desenvolupament constant, que es negocia, principalment, en la interacció (De Fina 2006: 355). En aquesta recerca he analitzat com els participants negocien les identitats socials i les categoritzacions que lliguen llengua, identificació nacional i classe social en el cas de Catalunya a través de les narratives que despleguen a les entrevistes, i he cercat relacions d'intertextualitat entre les seves narratives i els discursos i ideologies en circulació social a una escala més àmplia. Les entrevistes ofereixen un camp especialment propici per a la negociació de les identitats per part dels participants perquè se'ls convida a reflexionar, a través de les pròpies narratives, sobre qui són, com els defineix la societat i com ells defineixen la resta de persones en el marc d'uns esquemes compartits socialment (De Fina 2003: 26). Al llarg dels capítols d'anàlisi, especialment al capítol 8, sobre negociació de categoritzacions socials lligades a la llengua, es podrà comprovar com les relacions d'identitat emergeixen en el discurs de diverses maneres possibles, que recullen Bucholtz i Hall (2005: 594): *a*) a través de mencions explícites a categories i etiquetes connectades amb la identitat, *b*) a través d'implícits i pressuposicions pel que fa a la pròpia posició i la dels altres, *c*) mostrant orientacions avaladores i epistèmiques sobre la conversa en curs i sobre els rols dels que hi participen (en aquest cas, la persona entrevistada i jo mateixa com a entrevistadora), i *d*) l'ús de sistemes i estructures lingüístiques ideològicament associats a grups específics de persones.

2.3. Llengua i identitat social a Catalunya

2.3.1. El rol de la llengua en la configuració simbòlica d'una identitat col·lectiva

Com he esmentat a l'apartat anterior, tant el fet de parlar català com de no parlar-lo té significat social relatiu a la pertinença a Catalunya, a les preferències polítiques i a l'estatus socioeconòmic. Tal com ja indicava Woolard dècades enrere, la llengua és el criteri principal, en el terreny popular, per determinar qui “és català” i qui no, més enllà de qüestions legals i administratives vinculades amb el lloc de naixement o de residència (1989: 39). La llengua catalana ha estat històricament el pal de paller del procés de construcció nacional català, de tal manera que ha funcionat com a “element configurador

del catalanisme, la cohesió social i la incorporació voluntària de la immigració al projecte nacional polític i cultural” (Lladonosa 2013: 150). La llengua s’ha mobilitzat, doncs, com el principal marcador simbòlic de la identitat col·lectiva (Saurí 2015) dels catalans per la seva funció singularitzadora i alhora cohesionadora. Així mateix, s’ha utilitzat com a element per a la construcció nacional en el marc de projectes polítics que, quan han disposat de poder institucional, han impulsat regimentació lingüística —les polítiques de normalització, sense anar més lluny, en són un exemple. Això té lloc en un context en què coexisteixen dos projectes de construcció nacional, el català i l’espanyol, que estan en permanent competició. En aquest context, el projecte de construcció nacional espanyol disposa dels mecanismes coercitius i la legitimitat ideològica propis dels estats nació, mentre que el projecte de construcció nacional català no disposa d’aquests mecanismes però sí que ha demostrat històricament la capacitat d’esdevenir un contrapoder a l’hegemonia estatal, tant per la possibilitat —limitada i estroncada en diversos períodes històrics— de regimentar sobre diversos temes, inclosa la política lingüística, a través de les institucions d’autogovern, com per la penetració social d’un imaginari nacional alternatiu a l’espanyol (Marí 1995). Com veurem als capítols de resultats, els participants en la recerca es posicionen en aquest marc de nacionalismes en competició, en un escenari en què les polítiques recentralitzadores de l’Estat i l’auge paral·lel del moviment independentista tant en la vessant institucional com civil han fet evidents les tensions entre un nacionalisme i l’altre, amb la consegüent polarització política.

En connexió amb la pertinença a Catalunya i la identificació nacional, el fet de parlar català o no parlar-lo també se sol relacionar amb les preferències polítiques dels individus. Així, utilitzar habitualment la llengua catalana se sol vincular amb la preferència per partits amb presència exclusiva a Catalunya o als Països Catalans, mentre que utilitzar habitualment el castellà es tendeix a vincular amb la preferència amb partits amb presència també a la resta de l’Estat (Fabà Prats i Torres-Pla 2017, Medina et al. 2009, González Balletbò 2008, Rovira i Martínez 2008). En paral·lel existeix també una vinculació entre llengua i estatus socioeconòmic, per tal com el català se sol associar a les classes mitjanes pel fet que el gruix de les immigracions espanyoles del segle XX van tendir a entrar per baix a la piràmide social (Sánchez Miret i Martínez Melo 2019, Block i Corona 2019, Pujolar i González 2013, Woolard 1985 i 1989). Això, sumat al fet que, en el moment d’arribada de la immigració espanyola al segle XX, el català era la llengua parlada pel gruix de la població autòctona, i que aquesta població autòctona va tendir a experimentar processos de mobilitat social ascendent és el que, tradicionalment, ha portat a associar el català amb les classes mitjanes autòctones.

El significat social de parlar o no parlar català gira al voltant dels aspectes esmentats, però això no vol dir que aquest significat sigui unívoc ni inamovible, sinó que és flexible i objecte permanent de qüestionament, negociació i contestació. Està subjecte, doncs, a canvis i matisos segons la perspectiva des de la qual es construeix i es pot transformar a mesura que canvien les condicions en què els parlants interactuen. Així, a mesura que s’ha diversificat la població de Catalunya s’han diversificat també les perspectives possibles a l’hora d’atribuir significats a la llengua catalana, de manera que en les

darreres dues dècades aquests significats han esdevingut més complexos del que havien estat en períodes anteriors. Aquesta tesi està centrada, precisament, a dilucidar la manera com els no-catalanoparlants negocien aquest significat en el context demogràfic, politicoeconòmic i ideològic de la segona dècada del segle XXI. La perspectiva d'aquests parlants té interès, precisament, pel fet que se solen sentir fora del que significa socialment parlar català.

2.3.2. Desconstrucció i reconstrucció dels límits entre grups etnolingüístics

Per estudiar els posicionaments no-catalanoparlants aquesta tesi agafa el fil de la recerca sobre llengua i identitat a Catalunya publicada durant la darrera dècada. Els punts de partida són, principalment, el darrer llibre de Kathryn Woolard, *Singular and Plural. Ideologies of Linguistic Authority in 21st Century Catalonia* (2016), i les aportacions de Woolard (2013), Pujolar i González (2013) i Woolard i Frekko (2013) al monogràfic “Catalan in the 21st Century” de l'*International Journal of Bilingual Education and Bilingualism*. Els treballs esmentats fan èmfasi en el difuminació progressiu de les categories “catalans” i “castellans” i en el debilitament —no pas la desaparició— del vincle entre llengua i identitat a Catalunya. Woolard conclou que, a la Catalunya de la segona dècada del segle XXI, “not everyone who embraces Catalan identity has embraced the language, or vice versa” (2016: 303). En aquest sentit, Pujolar i González (2013) fan èmfasi en el que anomenen *desetnificació de la tria lingüística* pel fet que, entre els parlants nascuts a Catalunya, el context en què tenen lloc les interaccions guanya pes respecte a la llengua inicial dels parlants, de tal manera que el paradigma basat en la dicotomia catalans / castellans és qüestionat per les pràctiques lingüístiques quotidianes.¹³ Tot i això, encara que el paradigma tradicional sigui permanentment contestat, els autors fan notar que es manté com a referència (*ibíd.* 145), ahora que, amb l'arribada de nova població internacional des d'inicis del segle XXI, la llengua es pot tornar a mobilitzar per construir noves categories en alguns punts similars i en alguns punts diferents de les anteriors (*ibíd.* 150). Analitzar com perceben aquests processos diferents perfils de no-catalanoparlants, tant espanyols com internacionals, i com

¹³ Vila i Sorolla (2015), en canvi, posen el focus en el grau de coneixement de català que s'atribueix a l'interlocutor, més que no pas en el context en què té lloc la interacció, com a element de més pes en la tria lingüística. L'enfocament de Pujolar i González i el de Vila i Sorolla són, en realitat, complementaris pel fet que els contextos més propicis per a l'ús del català són aquells en què un parlant espera trobar més interlocutors catalanoparlants. En espais amb més densitat lingüística (Pujolar et al. 2010) de català aquesta llengua esdevé anònima i no marcada en l'espai en qüestió. Això pot empènyer els no-catalanoparlants inicials a adoptar el català en aquell context, ja que preveuen que els seus interlocutors seran catalanoparlants. Per contra, en un context amb una alta densitat lingüística de castellà, en què un parlant prevegi que la majoria d'interlocutors seran castellanoparlants, és probable que triï aquesta llengua per relacionar-s'hi. La recerca recent indica que els joves són, precisament, el grup d'edat més disposat a adaptar-se tant a la llengua de l'interlocutor (Vila i Sorolla 2018) com a la que interpreten que és la llengua a no marcada en un determinat àmbit (Flors-Mas 2017) perquè són el segment que en té un coneixement més elevat. En qualsevol cas, els espais en què conviuen catalanoparlants i no inicials on el català esdevé la llengua no marcada propicien la desetnificació de la tria lingüística. En canvi, aquesta desetnificació és difícil que s'assoleixi en espais més segregats.

negocien les categories socials que hi van associades forma part de l'objecte d'aquesta tesi doctoral.

En la mateixa línia, Woolard i Frekko fan notar que, en qüestions de llengua i identitat, cada cop pesa més la trajectòria de vida de cada parlant, de tal manera que “both identity and language cast by participants themselves not as matters of boundaries or origins at all, but rather of growth and becoming” (2013: 134). En un article recent, Sorolla i Flors-Mas (2020) també fan èmfasi en el pes diluït de l'origen lingüístic a l'hora de condicionar l'ús del català entre els joves. Aquests autors mostren amb una anàlisi de dades quantitatives que la llengua d'identificació té més pes que la llengua inicial com a factor explicatiu de l'ús del català entre els *millennials* catalans. Aquesta identificació depèn, com és previsible, de la trajectòria de socialització del parlant, de tal manera que “el desenvolupament d'una certa vinculació afectiva amb la llengua catalana sembla un requisit important perquè se'n consoliden usos extensius” (2020: 65). Els treballs citats ressalten la dimensió agencial dels parlants i el caràcter més o menys “electiu” dels usos i la identificació lingüística. Tanmateix, com es veurà als capítols de resultats, els condicionants estructurals tenen un paper que no s'ha de menystenir en les possibilitats d'accedir a la llengua i, per tant, d'utilitzar-la i acabar-s'hi identificant. Entre aquests condicionants estructurals destaca l'estatus socioeconòmic, que és allò que marca en bona mesura la trajectòria de socialització i, en conseqüència, les possibilitats d'accés a entorns catalanoparlants. Per altra banda, els processos descrits s'han de situar en un context general de crisi de la identitat etnolingüística (Pujolar i González 2013) i de mercantilització de les identitats (Duchêne i Heller 2012), en què el concepte de “llengua pròpia”, el parlant nadiu com a (única) font d'autoritat lingüística i les línies de discurs favorables al català de base “nacional” experimenten una pèrdua de legitimitat (Woolard 2016).

Ara bé, cal tenir en compte que les publicacions que acabo d'esmentar, amb l'excepció de la de Sorolla i Flors-Mas, es van desenvolupar just abans de l'eclosió del procés independentista, a inicis de la segona dècada del segle XXI. Una recerca més recent d'Aramburu (2019, 2020) inclou aportacions molt rellevants sobre com el discurs d'alguns sectors de l'independentisme ha introduït matisos significatius als processos de desconstrucció de la dualitat entre catalans i castellans que identificaven Woolard, Pujolar, González i Frekko. Aramburu fa notar que, malgrat que la fragmentació ètnica és àmpliament rebutjada a Catalunya, és difícil obviar les bases ètniques del conflicte polític, especialment si s'observa la proporció de suports a la independència entre catalanoparlants i castellanoparlants (2019: 61-62). L'autor situa la causa d'aquest aparent contrasentit en el fet que la voluntat de no fragmentació social per raons de llengua és fruit d'un consens polític i social establert després del franquisme, en el moment en què es van recuperar les institucions d'autogovern. A partir d'aquell moment es considera català tot aquell que “viu i treballa a Catalunya, i té voluntat de ser-ho”,

independentment dels orígens i la llengua.¹⁴ En paral·lel, les polítiques culturals i lingüístiques impulsades des de les institucions catalanes durant l'etapa de la normalització anaven orientades, de manera implícita, a assimilar la població castellanoparlant a través, precisament, de la indistinció ètnica (Aramburu 2020, Pujolar 2020). Aramburu (2019) fa notar que, precisament, aquest enfocament implícit i aquesta indistinció han impedit avaluar el grau d'assimilació de la immigració castellanoparlant a la catalanitat. El mateix autor destaca que, en la línia del que documenten Woolard (2016) i Pujolar i González (2013), l'etnicitat dels castellanoparlants es percebia, just abans del procés independentista, com “una cosa del passat”. Aquesta percepció era fruit d'un pacte polític acceptat pel gruix de la població i per la recerca acadèmica, que durant dècades havia assumit com un fet sociològic el que en bona mesura era fruit del consens polític. Però el conflicte polític té una base etnolingüística difícil d'obviar i els fets lligats al moviment independentista i les seves conseqüències l'han fet aflorar. Així, davant del trencament dels consensos —causat en bona part per la irrupció de Ciutadans en el panorama polític i mediàtic, tal com veurem en el capítol de context— alguns corrents de l'independentisme van impulsar una estratègia consistent a fer reemergir el paradigma tradicional a través del reconeixement i la legitimació d'allò “castellà” a fi d'intentar penetrar en sectors en què els partidaris de la independència eren molt poc presents. N'és un exemple l'associació Súmate, en la qual Aramburu se centra en la seva recerca, promoguda per l'independentisme a fi de sumar suports entre la població castellanoparlant.

Els processos que descriu Aramburu no es contradiuen amb el fet que la difuminació de les categories “catalans” i “castellans” no s'estigués, en efecte, produint —probablement perquè la situació política de la primera dècada del segle XXI ho havia propiciat. Ara bé, alguns d'aquests consensos s'havien tancat en fals i una part de la població no s'havia sentit mai identificada amb la catalanitat tal com s'entenia des de les institucions d'autogovern (Fuster-Sobrepere 2015). Això ha motivat que el paradigma tradicional hagi reemergit amb els esdeveniments sociopolítics de l'última dècada.

2.4. El realisme crític aplicat a la recerca sociolingüística

Un cop situat el marc general de la recerca, amb la present secció inicio el bloc en què explícito les eines teòriques utilitzades per aproximar-me a les dades i analitzar-les. L'enfocament ontològic i epistemològic del realisme crític (Bhaskar 2002 i 2005, Maxwell 2012) m'ha ofert un marc altament operatiu per aproximar-me a l'objecte d'estudi i desenvolupar el procés de recerca doctoral en el seu conjunt. Aquest corrent de pensament aglutina, explícita i presenta sistemàticament una sèrie premisses i mètodes orientats a superar dualitats com la contraposició entre estructuralisme i

¹⁴ Cal situar aquesta frase-lema en l'ideari i els discursos de Jordi Pujol sobre el concepte de catalanitat després que la immigració espanyola del segle XX s'establís a Catalunya. Aquesta idea de catalanitat, que evitava explícitament l'essencialisme, va ser assumida per amplis sectors de l'esquerra i, especialment, pel PSUC. A banda del criteri de residència a Catalunya, allò que més destaca d'aquesta definició és el fet que l'adscripció a la catalanitat es considera voluntària, no pas donada pel lloc de naixement (Lladonosa 2013).

constructivisme, objectivisme i subjectivisme, i nivell macro i nivell micro. El realisme crític considera que aquests aspectes tenen una relació dialògica en les dinàmiques socials, és a dir, que es retroalimenten mútuament perquè formen part del mateix sistema de relacions. Aquesta orientació també és present en les aproximacions de Bourdieu i de la sociolingüística crítica,¹⁵ els altres grans pilars teòrics de la meua recerca, però el realisme crític la formula de manera que resulta especialment explícita i sistemàtica. En aquest sentit, agafar com a base l'enfocament del realisme crític no és redundant, sinó que té un valor cohesionador.

El realisme crític assumeix que existeix un “món real”, independent del coneixement humà, i que des del coneixement humà ens hi podem aproximar de diverses maneres, algunes de més correctes que d'altres (Bhaskar 2002 i 2005, Sayer 2000, Maxwell 2012). Per *correctes* s'entén, en aquest cas, més acurades en la manera de descriure com és la realitat i d'explicar-ne el funcionament. És, doncs, un enfocament realista en l'ontologia i relativista en l'epistemologia que defuig tant els enfocaments plenament estructuralistes com els plenament constructivistes.¹⁶ Des de la perspectiva del realisme crític, el coneixement de la realitat és necessàriament parcial, producte d'uns determinats processos històrics i, per tant, caracteritzat per la pluralitat i pel fet d'estar en contínua transformació (Bhaskar 2002: 211). En conseqüència, no es pot aspirar a donar compte de la realitat d'una manera “objectiva” i independent de les construccions i punts de vista de qui s'hi aproxima (Maxwell 2012: vii). Aquesta perspectiva epistemològica encaixa amb els altres enfocaments que conformen el gruix del marc teòric per a aquesta recerca: les aportacions de Bourdieu i les de la sociolingüística crítica, els quals, com el realisme crític, parteixen d'una base materialista. Bourdieu (1989: 14) tria, de manera dialògica, els termes *constructivisme estructuralista* i *estructuralisme constructivista* per etiquetar el seu propi treball. De la mateixa manera, des de la sociolingüística crítica, Heller et al. afirmen que:

We believe that there is a material world out there that needs explaining, and that some descriptions and explanations are more plausible and adequate than others: they cover more ground, they make more accurate predictions. (2018: 8)

El realisme crític parteix de les premisses següents: 1) considera que el coneixement és construït socialment (Bhaskar 2002: 211), 2) per avançar en el coneixement de la realitat parteix de les teories existents i les contrasta amb noves dades i nou coneixement, 3)

¹⁵ El terme *crític* s'utilitza en sentits diferents, però complementaris, en sociolingüística crítica i en realisme crític. En sociolingüística crítica es refereix a la indagació en matèria de relacions de poder i desigualtats socials (Heller 2011: 11) i també fa referència a la necessària reflexivitat de l'investigador a l'hora de desenvolupar la recerca i analitzar les dades (Heller et al. 2018: 1). Aquesta segona manera d'entendre l'adjectiu *crític* connecta amb el sentit que se li confereix en realisme crític, en què fa referència al fet de cercar deficiències i maneres de millorar l'epistemologia, és a dir, la manera en què el coneixement humà s'aproxima a la realitat (Bhaskar 2005).

¹⁶ Block (2014: 14-19) aprofundeix en els problemes derivats d'aquesta dicotomia. Descriu els dos enfocaments, n'explicita les inadequacions i limitacions i proposa el realisme crític com a alternativa que conjuga els aspectes més operatius de tots dos a l'hora de generar coneixement sobre les dinàmiques socials.

considera els fenòmens intangibles i les subjectivitats —inclosa la de qui investiga— com a part del món real, al mateix nivell que els fenòmens materials, ja que uns i altres s'entrelliguen i tenen conseqüències, i 4) assumeix que es poden identificar regularitats en les dinàmiques del món social —unes regularitats flexibles i subjectes a excepcions i a canvis, a diferència de les “lleis” del món natural— i que existeixen mecanismes causals que poden explicar-les. Els mecanismes causals són el conjunt de processos que tenen com a resultat un determinada situació o unes determinades dinàmiques. Aquests mecanismes “are seen not as general laws, or as having invariant outcomes, but as situationally contingent; their actual context is inextricably part of the causal process” (Maxwell 2012: 36). Així doncs, segons el realisme crític, la realitat social és construïda, igual que ho és el coneixement, però no per això deixa de ser real, sinó tot al contrari: les construccions humanes existeixen, tant si són materials com immaterials, i tenen conseqüències en el món real.

En l'estudi dels posicionaments no-catalanoparlants a Catalunya aquest enfocament es concreta, en primer lloc, en la cerca de regularitats, amb les corresponents excepcions, en la manera com els diferents perfils de no-catalanoparlants es relacionen amb les dinàmiques sociolingüístiques de Catalunya: com les perceben i com hi circulen des de la posició que cadascú (percep que) hi ocupa i, en segon lloc, en la cerca de mecanismes causals que expliquin aquestes regularitats. Aspectes tangibles, com la disponibilitat de recursos econòmics, i aspectes intangibles, com les percepcions sobre les dinàmiques sociolingüístiques a partir de la pròpia ideologia, s'entrelliguen a l'hora d'identificar els mecanismes causals, com també s'hi entrelliguen els aspectes sociopolítics i econòmics estructurals amb les trajectòries individuals. És precisament la imbricació dels diferents aspectes estructurals i individuals, tangibles i intangibles, allò que explica la construcció de categoritzacions i el posicionament de cadascú en un determinat esquema.

El realisme crític en cap cas entén les regularitats que marquen les dinàmiques com a deterministes, sinó que l'agència dels individus contribueix a donar-hi forma. Així, de la mateixa manera que algunes aproximacions a la realitat es consideren més correctes que d'altres, algunes maneres d'actuar sobre la realitat un cop s'han identificat els mecanismes causals en unes dinàmiques determinades també es consideren més correctes que altres (Archer et al. 1998). En contrast amb alguns corrents exclusivament relativistes, el realisme crític es caracteritza per l'orientació a l'acció:

The ability to engage in explanation and causal analysis (rather than engaging in thick empirical description of a given context) makes CR [critical realism] useful for analysing social problems and suggesting solutions for social change. (Fletcher 2017: 182)

La idea de Fletcher de suggerir solucions per al canvi social va més enllà dels propòsits d'aquesta tesi, orientada a entendre les dinàmiques, més que no pas a trobar maneres de canviar-les. No obstant, ampliar el coneixement sobre com funcionen les dinàmiques sociolingüístiques en el conjunt de les dinàmiques socials pot, efectivament, informar en el disseny d'accions orientades a la millora i el canvi.

2.5. El pensament relacional de Bourdieu

Pierre Bourdieu, referent ineludible en l'estudi de les relacions de poder en la vida quotidiana, analitza com aquestes relacions es concreten, entre altres aspectes, en els usos lingüístics. Amb l'objectiu, ja comentat, de superar les dualitats entre agència i estructura, nivell macro i nivell micro i objectivisme i subjectivisme, Bourdieu ofereix un enfocament teoricopistemològic basat en el *pensament relacional* (Bourdieu i Wacquant 1992). Aquest enfocament posa el focus en com els actors socials, que són producte de la història, de l'entorn i de l'experiència acumulada, es relacionen entre ells i intercanvien recursos materials i simbòlics, que Bourdieu anomena *capitals*. Així, amb aquests intercanvis de recursos als quals s'assigna un valor determinat, els diferents actors generen i, sobretot, reproduïxen estructures socials. Bourdieu anomena *camp*s als espais estructurats de posicions en què tenen lloc els intercanvis de capitals. És a dir, els camps són una espècie de "terrenys de joc" regits per unes normes generalment no escrites, sinó determinades per l'*hàbitus*. L'*hàbitus* és el conjunt de disposicions inculcades per actuar d'una determinada manera, automàtica i generalment irreflexiva, més marcada pel costum que per la consciència o la voluntat explícita. En estreta connexió amb l'*hàbitus* trobem, en l'obra de Bourdieu, el concepte de *doxa*, és a dir, el conjunt de creences, pensaments i predisposicions ideològiques, generalment no explicitades, que guien les consideracions sobre allò que és "normal" o concebible. I encara en el marc dels processos d'establiment i legitimació d'un determinat ordre de coses pel que fa a les relacions de poder, la noció de *malreconeixement*¹⁷ fa referència al fet de reconèixer unes determinades jerarquies —per exemple, entre maneres de parlar— però no reconèixer els processos pels quals s'han establert. Tot plegat, produeix i reproduïx relacions de *dominació simbòlica*, una dominació generalment assumida i acceptada tant per la part dominant com per la part dominada, en una relació similar a la que Gramsci (1971) estableix entre coerció i consentiment. Aquestes relacions entre els diversos actors marquen la manera en què es jerarquitzen socialment les diferents maneres de parlar i quina llengua o varietat és considerada *legítima* i reconeguda com a font d'*autoritat*. Tot això, com és obvi, repercuteix en les pràctiques i les ideologies lingüístiques dels parlants. En obres com *Ce que parler veut dire. L'économie des échanges linguistiques* (1982) i *Language and Symbolic Power* (1991) Bourdieu aprofundeix en l'anàlisi de com les desigualtats en les relacions de poder es manifesten, es concreten i es reproduïxen, també, a través dels usos lingüístics. En aquest sentit, el model del mercat lingüístic que proposa l'autor, en combinació amb els matisos que hi introdueixen Woolard (1985) i Pujolar (2001), resulta especialment productiu per explicar les dinàmiques sociolingüístiques de Catalunya i, concretament, la manera com hi circulen els no-catalanoparlants.

2.5.1. El model del mercat lingüístic

Bourdieu (1991) entén que l'exercici del poder es materialitza a partir de sistemes de relacions en què cada individu ocupa una posició. Des d'aquesta posició té accés a una

¹⁷ *Malreconeixement* és la traducció al català de *méconnaissance* que proposa Fernández (2008).

sèrie de recursos materials i simbòlics, dels quals espera treure beneficis. Ho conceptualitza en termes de *capital* i en distingeix de diversos tipus: *capital econòmic*, que, a més d'incloure els béns materials, fa referència a aspectes com l'accés a la salut i altres de relacionats amb el benestar i la força física; *capital social*, constituït per la xarxa d'amistats i coneixences personals; *capital educatiu i cultural*, és a dir, disponibilitat del coneixement i els sabers socialment valorats, i *capital simbòlic*, que es pot resumir en el reconeixement per part del grup de la legitimitat per exercir autoritat, això és, la capacitat d'influir en els altres pel que fa als pensaments, les creences i els comportaments. El valor que socialment s'atribueix als recursos que conformen aquests capitals és desigual i pot variar. Els diferents capitals són acumulables i transportables, és a dir, disposar d'un tipus de capital pot facilitar aconseguir-ne d'altres tipus i, a més, com més capital té un individu o un grup, més oportunitats se li presenten per obtenir-ne de nou. Per exemple, és probable que algú que visqui en un habitatge de luxe en un barri benestant hagi anat a una escola d'elit i disposi d'una xarxa de contactes formada per persones influents, que, al seu torn, poden facilitar-li oportunitats de negoci per incrementar el seu capital econòmic i la seva capacitat d'influència en els altres.

Bourdieu inclou el *capital lingüístic* dintre del capital educatiu i cultural i hi presta una atenció particularitzada. Explica les pràctiques lingüístiques a partir del model del *mercat lingüístic*, en què els parlants han de mobilitzar recursos lingüístics altament valorats, si en tenen, a fi d'obtenir-ne beneficis. Aquests recursos inclouen qüestions com el codi, el registre, el vocabulari, la pronunciació, etc. Les diferències entre parlants pel que fa a aquests aspectes són indicis de la seva posició social i reflecteixen la quantitat de capital lingüístic —i d'altres formes de capital— que posseeixen (Thompson 1991: 18). Tal com indica Bourdieu:

Utterances receive their value (and their sense) only in their relation to a market, characterized by a particular law of price formation. The value of the utterance depends on the relation of power that is concretely established between the speakers' linguistic competences. [...] By virtue of the languages spoken, the speakers who use them and the groups defined by possession of the corresponding competence, the whole social structure is present in each interaction. (1991: 67)

Així doncs, disposar de capital lingüístic altament valorat esdevé signe de riquesa i, sobretot, d'autoritat per ser cregut i obeït (Bourdieu 1991: 66). Igual que la resta de capitals, el capital lingüístic està distribuït de manera desigual (Bourdieu 1991: 57) i això contribueix a configurar i a reproduir categories socials jerarquitzades.

The sense of the value of one's own linguistic products is a fundamental dimension of the sense of knowing the place which one occupies in the social space. [...] To seek social mobility through their capacity for symbolic production and consumption, they are even more inclined to invest in the acquisition of legitimate competences. (1991: 82-83)

Així, fer servir la llengua legítima en cada ocasió comporta una *anticipació de beneficis* per part del parlant. Les implicacions teòriques de la meua anàlisi passen per explorar la potencialitat del model analític de Bourdieu (1991) precisament a partir dels límits que

hi detecten Woolard (1985) i Pujolar (2001). Tant Woolard com Pujolar se centren en el cas català per il·lustrar que el funcionament dels mercats lingüístics és més complex del que el mateix Bourdieu havia previst, de tal manera que uns mercats que l'autor bearnès havia presentat com a relativament estables, rígids i previsibles són, a la pràctica, mòbils, flexibles i negociables. Així, cal prestar atenció als efectes de les diferències econòmiques entre parlants i a les estructures informals de relació primàries en el dia a dia (Woolard 1985: 742). Això, en el cas de Catalunya, es concreta en el fet que la llengua catalana ha estat font d'autoritat i legitimitat perquè durant dècades s'ha tendit a associar amb les classes mitjanes, és a dir, amb el grup econòmic dominant (Woolard 1989). De la mateixa manera, en un context en què coexisteixen mercats alternatius, el valor de cada llengua varia en funció del context i dels parlants que participin en cada interacció en concret. Com es veurà als capítols de resultats, el model de Bourdieu, un cop flexibilitzat, guanya operativitat i capacitat per explicar processos de canvi.

2.5.2. Els processos de capitalització i descapitalització

Sobre la base de Bourdieu, un dels conceptes clau en aquesta recerca és el de *trajectòria de capitalització*, que fa referència a l'evolució en la disponibilitat de capital econòmic, social, cultural, lingüístic i simbòlic per part dels participants des de la seva arribada a Catalunya, en comparació amb el que tenien abans d'arribar. Com podrem comprovar, aquest que és un dels principals elements que explica el posicionament dels participants respecte a les dinàmiques sociolingüístiques, així com les representacions que se'n formen. Els processos de capitalització i descapitalització lingüística estan estretament relacionats amb altres tipus de capitalització i descapitalització, per tal com els diferents tipus de capital són transferibles (Martín-Rojo 2010). El concepte de capitalització fa referència al fet d'adquirir recursos valuosos (lingüístics i d'altra mena) que incrementin el grau de capitalització que es tenia de partida. Per contra, en els processos de descapitalització, els recursos lingüístics i culturals dels quals es disposa o bé són poc valorats o bé són percebuts com a inexistents (Martín-Rojo 2010: 86-87). Això no només devalua el capital de partida que té un individu, sinó que li impedeix accedir a capital nou. Per exemple, el fet de no estar en disposició de fer servir la llengua legítima quan l'ocasió ho requereix dificulta l'accés a estudis i coneixements (capital cultural), llocs de treball (capital econòmic) i cercles de socialització (capital social). Això impedeix, com és lògic, experimentar processos de mobilitat social ascendent. En la seva recerca sobre la construcció de desigualtats a les aules a través d'aquests processos de descapitalització, Martín-Rojo posa el focus en les pràctiques a través de les quals es distribueix el capital a través de les interaccions a les aules (2010: 346). Identifica tres engranatges a través dels quals opera la descapitalització: baixa valoració dels recursos simbòlics, no subministrament de nous recursos i privació de representació social valuosa als parlants que experimenten aquesta descapitalització.

2.6. Economia política de les llengües: llengua, estructures politicoeconòmiques i ideologies

Estretament influïdes per les teories de Bourdieu, les aportacions de la sociolingüística crítica se centren en l'estudi de la imbricació entre llengua i relacions de poder (Heller 2002) i en l'economia política de les llengües (Del Percio et al. 2017). Aquest enfocament en l'estudi de la llengua fa èmfasi en la connexió entre pràctiques lingüístiques, processos politicoeconòmics i ideologies (Schieffelin et al. 1998), que donen com a resultat les categories socials lligades al posicionament i a la identitat social dels parlants. Així, tal com afirma Gal:

Viewing ways of speaking as part of speakers' responses to macrohistorical processes provides new avenues for understanding linguistic differentiation and language contact (1989: 357).

Els models i les estructures politicoeconòmiques responen als interessos de qui exerceix el poder en cada període històric i determinen el règim lingüístic dels diferents territoris. Això no tan sols afecta aspectes relacionats amb la regimentació lingüística (lleis, usos lingüístics de les institucions, etc.) i la demografia (estretament lligada al model econòmic), sinó també els marcs de pensament socialment imperants i, per tant, les ideologies lingüístiques hegemòniques. El subapartat 2.6.1, que ve a continuació, aborda la relació entre ideologies lingüístiques, interessos de grups i individus i atribució de legitimitat per exercir poder. Com es veurà als capítols de resultats, aquest triangle és clau per entendre els posicionaments dels participants en aquesta recerca. Els dos subapartats següents, 2.6.2 i 2.6.3, aprofundeixen en la manera com es concreta la relació entre economia política i ideologies lingüístiques en dos processos d'expansió del capitalisme: l'establiment dels estats nació i la globalització de tall neoliberal (Heller i McElhinny 2017).

2.6.1. Ideologies lingüístiques i poder legítim

Irvine defineix el concepte d'ideologia lingüística de la manera següent:

The cultural system of ideas about social and linguistic relationships, together with their loading of moral and political interests (1989: 255).

Aquesta definició resulta especialment operativa per als objectius de la present recerca. D'una banda, per la concepció de la ideologia com a sistema d'idees, és a dir, com un conjunt d'idees interconnectades; d'altra banda, per l'èmfasi en la dimensió cultural, social i relacional dels fenòmens lingüístics i, finalment, per la menció als interessos als quals les ideologies lingüístiques tendeixen a respondre, encara que sigui de manera generalment implícita.

Woolard (1998) fa notar que les ideologies lingüístiques no concerneixen només la llengua de manera isolada, sinó que abracen altres aspectes que connecten la llengua amb la identitat, l'estètica, la moralitat i l'epistemologia (*ibíd.* 3). Les ideologies es refereixen a fenòmens mentals relacionats amb la consciència, les representacions subjectives, les creences i les idees (*ibíd.*: 5) i això té a veure amb les experiències i els

interessos d'una determinada posició social lligada al poder social, polític i/o econòmic (*ibíd.* 6-7). Així, “ideology is seen as ideas, discourse, or signifying practices in the service of the struggle to acquire or maintain power” (*ibíd.* 7). En el mateix treball, Woolard fa referència a l'aspecte performatiu de les ideologies (*cf.* Eagleton 1991: 19), per tal com poden transformar la realitat material. Així doncs, és rellevant analitzar les arrels socials de les ideologies lingüístiques, però també l'eficàcia amb què transformen aquesta realitat material (1998: 11). Aquest punt té especial rellevància per a la present recerca doctoral perquè, com es veurà als capítols d'anàlisi, com més poder té un no-catalanoparlant en funció de la seva posició social —lligada al capital econòmic, social, lingüístic i simbòlic—, més capacitat de transformar les dinàmiques sociolingüístiques de l'entorn d'acord amb la seva ideologia i els seus interessos.

Les ideologies no tan sols s'expressen de manera explícita a través de l'articulació de discurs, sinó que també són implícitament presents en allò que s'assumeix com a “normal”, “natural” o “de sentit comú” (Woolard 1998 i 2016, Fairclough 2003). En aquest darrer cas, el component ideològic passa pràcticament desapercbut i això és precisament el que fa hegemònics alguns marcs de pensament, generalment els que responen als interessos de qui exerceix poder. En canvi, les ideologies subjacents tendeixen a emergir en períodes de conflicte sobre l'estatus i l'ús d'una llengua (Woolard 2016: 7). Per *hegemonia* entenc allò que Williams (1973) anomena *saturació de la consciència*, que permet que, des d'una posició superordinària, algunes ideologies siguin naturalitzades, donades per descomptat, i no subjectes a qüestionament (Woolard 2016: 26). És a partir d'aquí que tenen lloc les pugnes per imposar una visió de la “normalitat” d'acord amb uns determinats interessos. Heller ho il·lustra amb un exemple en el context quebequès, en què les tries lingüístiques en uns grans magatzems esdevenien “quite literally a weapon in the guerrilla war over who controlled public space and public institutions” (2011: 33). Com la mateixa autora indica, la força d'aquesta “arma” per marcar què es considera “normal” rau, precisament, en el fet que no es presenta explícitament com una arma: “its very deniability (“I was just asking for gloves”) was its strength —it was centrally about controlling what counted as normal, about which relations of power would become hegemonic, through being naturalized and rendered everyday, routine, and inaccessible to consciousness” (*ibíd.* 33). Com veurem, en el context català existeixen dinàmiques similars pel que fa al control de l'espai públic, incloent-hi les tries lingüístiques en les interaccions orals. Els participants perceben la “normalitat” de diferents maneres en funció d'on situen la font o fonts de poder legítim. Això concerneix aspectes com ara quina llengua és adequada per a cada situació, les opinions respecte a les converses bilingües, la llengua de les institucions, la retolació de l'espai públic, etc. Una part significativa dels que són parlants inicials de llengües dominants¹⁸ com el castellà, l'anglès o el francès tendeixen a percebre l'hegemonia

¹⁸ M'aproximo al concepte de *llengua dominant* a partir de la definició de Lamuela, que el posa en relació amb els de *llengua establerta* i *llengua subordinada*: “anomeno llengües establertes les que no es troben afectades per una situació de conflicte, llengües subordinades les que veuen limitada la seva vigència per l'ús d'una altra llengua i llengües dominants les llengües establertes que, amb el seu ús, limiten la vigència d'una

d'aquestes llengües com a “natural”, “racional” o “de sentit comú”, de tal manera que no reconeixen el component ideològic del seu posicionament. En canvi, com veurem, els parlants inicials de llengües dominants que sí que qüestionen aquesta hegemonia tendeixen a tenir consciència del component ideològic del seu posicionament i explicitar-lo. En aquest punt és pertinent introduir la noció de *règims de veritat* de Foucault (1984), que Heller resumeix de la manera següent:

Naturalized ways of understanding the world that help legitimate relations of power and that of course marginalize, erase, and otherwise devalue other ways of doing and being in the world which would serve other interests (Heller 2011: 6).

Els règims de veritat que tendeixen a adoptar els participants reforcen, com és previsible, l'hegemonia de les llengües dominants. En aquest sentit, Woolard (2016: 22-31) distingeix dues visions —la ideologia de l'*autenticitat* i la de l'*anonimat*— pel que fa a la connexió entre formes lingüístiques i “veritat” com a font de legitimitat i autoritat de les diverses maneres de parlar. La ideologia de l'autenticitat situa el valor d'una llengua en la seva relació amb una comunitat en particular, de tal manera que apunta a la funció identificadora de les pràctiques lingüístiques —*qui* és un parlant més que no pas *què* té a dir. En canvi, les llengües considerades anònimes no s'associen a grups socials ni a interessos específics, de tal manera que les formes lingüístiques apunten a la funció comunicativa —*què* té a dir un parlant, més que no pas en *qui* és. Així, les llengües anònimes transcendeixen els seus orígens per passar a ser percebudes com a “visions d'enlloc” (Nagel 1986), objectives, racionals, neutres i disponibles universalment. Tant una perspectiva com l'altra responen a un esquema de *naturalisme sociolingüístic* (Joseph 2000). A partir d'aquest concepte, Woolard fa notar que tant el marc de l'autenticitat com el de l'anonimat fonamenten l'autoritat d'una determinada forma lingüística en el fet que la forma natural d'expressió d'un estat de la vida social en el món, (suposadament) no mediat pel resultat de la intervenció humana (2016: 30-31), una línia de discurs amb una forta presència en les entrevistes que conformen el corpus d'anàlisi d'aquesta recerca. Tal com remarca la mateixa Woolard, en el context de Catalunya tant el català com el castellà tenen trets que els lliguen a l'autenticitat i a l'anonimat. Aquests dos conceptes no s'han d'entendre com a excloents, sinó que allò rellevant és el joc entre un i l'altre en els diferents contextos.

2.6.2. Llengua, nacions i nacionalisme

L'estructura politicoeconòmica de l'estat nació, instituïda a Europa als segles XVII i XVIII, sorgeix arran de la necessitat de les elits burgeses d'unificar i delimitar els mercats perquè hi circulessin les mercaderies, els capitals i la mà d'obra (Hobsbawm 1990). En aquest context, calia assentar els límits nacionals dels diferents mercats de manera precisa i, alhora, establir criteris d'inclusió i exclusió social dels individus tant de portes enfora —qui pot ser considerat ciutadà d'un estat nació i qui no— com de portes endins

llengua subordinada” (1990: 20). Com es desprèn de l'esquema de Lamuela, una mateixa llengua pot tenir el rol de dominant o de subordinada en funció del context sociolingüístic de cada una de les àrees geogràfiques en què es parli.

—quin tipus de ciutadà és cadascú en funció de les jerarquies internes (Heller i Duchêne 2012: 4-5). Així, sobre la base de la idea que una nació, una cultura, una història i un territori van units en l'estat nació —i que, al seu torn, la pertinença a l'estat nació defineix la identitat dels individus—, els estats van començar a implantar nova regimentació a través de les lleis i les institucions de govern, l'exèrcit, l'escola, el sistema penal, el sistema de salut i els mitjans de comunicació, entre d'altres (Heller i McElhinny 2017: 93-108).¹⁹ D'aquesta manera, si bé augmenta el control sobre la població —per exemple, amb els censos i les estadístiques— també augmenta la protecció cap a aquesta població, en un procés en què els individus passen de ser considerats súbdits a ser considerats ciutadans. Ser membre d'un estat nació comportava, doncs, avantatges materials, com ara disposar dels serveis d'un incipient estat del benestar, i simbòlics, pel fet de pujar al carro de la modernitat. Així, en termes de Gramsci, l'estat disposava de mecanismes de coerció per imposar la seva regimentació, però també mecanismes per aconseguir el consentiment per part de la ciutadania (Heller i McElhinny 2017: 98).

Per tal que el projecte d'estat nació resultés reeixit, calia desenvolupar la consciència de pertinença entre els individus que en formaven part. Això requeria desenvolupar pràctiques culturals compartides per construir la unitat (Gellner 2006). Amb aquesta finalitat s'havien de mobilitzar elements per aconseguir que els individus s'imaginessin com a membres d'una mateixa comunitat malgrat la impossibilitat de conèixer-ne tota la resta de membres (Anderson 2005). En aquest context, se cerquen elements de singularització de la comunitat a través, per exemple, de la invenció de "tradicions" i de costums i pràctiques socials compartides que confereixen una identitat comuna entre els membres de les diverses nacions (Hobsbawm i Ranger 2012). En aquest esquema, la font principal de legitimitat és la nació i l'orgull que s'hi associa —*pride*, en termes de Heller i Duchêne (2012). Ser un ciutadà orgullós de la pròpia nació i tractar els símbols nacionals (la bandera, la llengua, la literatura, el mapa, etc.) amb respecte esdevé essencial per desenvolupar una estructura de sentiment i un hàbitus orientats a la reproducció del mercat nacional i de les seves institucions, i a legitimar-ne els discursos i les formes d'expressió (Heller i Duchêne 2012: 5). Així, es naturalitza l'estructura de l'estat nació en la vida quotidiana mitjançant el *nacionalisme banal*, és a dir, el nacionalisme rutinari dels estats nació establerts, que s'articula a partir d'una sèrie de "costums, rutines, creences ideològiques, etc. que afecten les vides dels membres de la nació i que, d'alguna manera no conscient, els 'recorden' la seua identitat nacional" (Billig 2006: 11). Aquests marcs ideològics es vehiculen, entre d'altres, a través dels

¹⁹ Alguns autors com Hobsbawm o Heller posen el focus en l'interès de les elits burgeses per aconseguir poder i beneficis econòmics com a motor per a la construcció de les nacions. Altres autors (Castells 2010, Smith 2008) remarquen que aquesta estructura politicoeconòmica es va assentar a partir d'unes bases etnoculturals prèvies. Establir si té més pes un aspecte o l'altre escapa dels objectius d'aquesta tesi. En qualsevol cas, aquestes dues línies explicatives no són incompatibles: a partir d'unes bases etnoculturals prèvies, es pot construir l'estat nació com a estructura politicoeconòmica per respondre als interessos d'un grup social i això, al seu torn, pot tenir efectes en la manera com els individus adopten trets etnoculturals que els identifiquin com a membres d'una determinada nació.

mitjans de comunicació, les competicions esportives, les banderes que pengen dels edificis oficials o la interpretació de l'himne de la nació en ocasions solemnes. Tenint en compte això, Billig fa notar que els nacionalismes no estatals no existirien sense l'existència dels nacionalismes estatals (2005: 35-37), que passen molt més desapercebuts, precisament, perquè estan profundament naturalitzats.²⁰ Una clara mostra d'aquesta naturalització dels nacionalismes estatals, en contrast amb la notorietat dels no estatals, és el fet que des de l'espai polític i mediàtic de l'Estat espanyol només se solen qualificar de "nacionalistes", generalment amb connotacions negatives, els nacionalismes català, basc i gallec, mentre que el nacionalisme espanyol i els símbols respectius (bandera, himne, llengua, etc.) es consideren el marc de referència no marcat, de sentit comú i sense connotacions ideològiques. Com veurem, una part dels participants en aquesta recerca adopten també aquesta visió fortament condicionada per la ideologia de l'estat nació.

En aquests processos la llengua hi té un paper cabdal per la seva funció homogeneïtzadora i diferenciadora de la resta, i com a marcador de la identitat (Blommaert i Verschueren 1998: 192). Tal com fan notar Heller i McElhinny:

The construction of a common, shared, national language was a key tool for ensuring participation in a shared discursive space and a disciplined orientation toward when and how to communicate. Efforts to standardize languages take several forms and have several effects. [...] standardization allows for the shaping of a nation; by constructing a language to be shared by citizens, it becomes simultaneously possible to draw the nation's borders (2017: 104).

En el moment en què es constitueixen els estats nació, els territoris de llengua catalana no tenen capacitat política de formar-ne un a causa dels efectes de la derrota en la Guerra de Successió el 1714. Tot i això, més tard, a partir de la segona meitat del segle XIX, sí que es crea, des de Catalunya, un contrapoder respecte a Castella, per la voluntat de les elits catalanes, les quals disposaven de cert poder econòmic, d'augmentar la seva capacitat d'influència en el poder polític. Així, com es veurà més àmpliament al capítol de context sociolingüístic, el triangle entre economia, política i cultura i llengua es mobilitza en les pugnes per aconseguir poder. El resultat d'aquests processos històrics és que en diferents períodes, inclòs l'actual, a Catalunya coexisteixen dos nacionalismes amb voluntat d'esdevenir banals, el català i l'espanyol, en competició (Branchadell 2012). Com és previsible, cada un d'aquests nacionalismes té el seu propi projecte lingüístic i cultural, però la competició comporta que difícilment cap dels dos pugui passar del tot desapercebut.

²⁰ Abans que Michael Billig establís el concepte de nacionalisme banal el 1995, data de l'aparició de *Banal nationalism* en l'original anglès, i que aquest concepte s'estengués per la literatura acadèmica, autors valencians com Joan Francesc Mira (1984) i Joan Fuster (1958) ja havien fet notar alguns dels processos que porten els nacionalismes estatals a passar desapercebuts enfront dels nacionalismes subestatals.

2.6.3. Llengua, globalització i postnacionalisme

El procés de globalització ha comportat una compressió de l'espai i temps (Giddens 2002) i una intensificació de la consciència del món com un tot (Robertson 1992, citat a Coupland 2010: 4). El desenvolupament de les tecnologies de la comunicació i l'abaratiment dels mitjans de transport han contribuït poderosament a accelerar aquests processos, que van de bracet amb una nova fase d'expansió del capitalisme i amb el neoliberalisme com a projecte polític (Coupland 2010, Heller 2011) i com a ideologia i forma de governança (Martín Rojo i Del Percio 2019). Tot plegat ha comportat una reestructuració entre economia, cultura i societat i una reconfiguració de les escales global, nacional i local, i això ha tingut impacte en la vida social (Fairclough 2003: 4). Aquest impacte abraça aspectes tan diversos com les formes de comprar i fer negocis, de treballar, de fer activitats d'oci o de comunicar-se. Coupland fa notar, tanmateix, que sovint la teoria sobre globalització ha plantejat un declivi de l'estat nació,²¹ però que aquest plantejament és arriscat pel perill de caure en la sobregeneralització. Tal com ell mateix remarca, “national governments of course can —and do— continue to dictate swathes of policy within their own confines, and national boundaries and identities remain significant in many social dimensions” (2010: 6). No es pot considerar, doncs, que el paradigma de l'estat nació hagi estat substituït pel de la globalització neoliberal, sinó que tots dos coexisteixen, de tal manera que de vegades es retroalimenten i de vegades apareixen tensions entre un i l'altre. Com veurem, aquesta retroalimentació es posa de manifest en les dades recollides per a aquesta tesi, especialment pel que fa als marcs ideològics dels participants, lligats al nacionalisme banal (Billig 2006) i el cosmopolitisme banal (Jaworski 2015, Beck 2004), que tendeixen a reforçar-se mútuament en l'afavoriment de l'homogeneïtzació a través de les llengües dominants com l'anglès i, especialment en el cas que ens ocupa, el castellà.

Així doncs, el marc politicoeconòmic i ideològic de l'estat nació conviu actualment amb el de la globalització neoliberal. Heller (2002, 2011) descriu un procés en què l'estat nació de base burgesa, caracteritzat per les fronteres definides entre mercats nacionals, la uniformització lingüística i cultural, l'estat del benestar i la població concebuda com a ciutadania, s'encamina cap a un marc *postnacional*. Aquest marc postnacional es caracteritza per l'esvaïment progressiu de les fronteres nacionals a favor del mercat global, la mobilitat constant i massiva de la població, les societats multiculturals, la tendència a la hibridació cultural i lingüística, i la progressiva consideració de la població com un conjunt de consumidors. En aquest context, el benefici econòmic i les ideologies economicistes (*profit*) desplacen progressivament l'orgull nacional (*pride*) com a font de legitimitat (Heller i Duchêne 2012). Això deriva cap a un procés de mercantilització de les llengües i les identitats a causa de la saturació i posterior expansió dels mercats. Dit d'una altra manera, de l'orgull nacional se n'ha de treure benefici econòmic creant nous productes i serveis i cercant nous consumidors (Heller i Duchêne 2012: 8-14). El nou paradigma politicoeconòmic ha comportat també que les llengües es percebin cada cop

²¹ Per afirmar-ho, Coupland fa referència als treballs d'Evans (1997), Hardt i Negri (2000) i Ohmae (1995).

més com una destresa per competir en un mercat laboral en què, com és previsible, unes llengües són més valorades que d'altres (Urciuli 2008). De la mateixa manera, les polítiques de revitalització lingüística també s'han ajustat a les pràctiques i els discursos economicistes, orientats a les necessitats del mercat, la gestió lingüística, la rendibilitat i l'obtenció de valor afegit. Urla (2011) ho exemplifica en el cas del basc i posa de manifest la manera en què el neoliberalisme com a pràctica i com a ideologia és present en els programes de foment d'aquesta llengua, en els quals les pràctiques, els discursos i la terminologia empresarial estan a l'ordre del dia, alhora que els valors neoliberals, com "eficàcia", "eficiència", "qualitat" o "generació de valor" funcionen com a fonts de legitimitat —per davant d'aspectes de base nacional i cultural— per impulsar aquestes polítiques de promoció de la llengua basca.

En el pla ideològic, de la mateixa manera que el marc de l'estat nació naturalitza el nacionalisme banal, el marc de la globalització naturalitza el cosmopolitisme banal. El cosmopolitisme banal fa referència a la fet d'imaginar el món com un sol lloc habitat per una "ciutadania global" (Jaworski 2015). Això implica abraçar en la quotidianitat la mediatització i el consum de llocs distanciat en l'espai, els símbols i significadors de diversitat cultural, i l'obertura a estils de vida que impliquen esborrar fronteres i establir ponts entre cultures (Beck 2004: 153). Així, tal com remarca Jaworski, "cosmopolitanism' appears to be a commonly invoked category or subject position for claiming elitist or aspirational identities and a marketing strategy drawing on the idea (or ideal) of the world as one place" (2015: 219). Tal com comprovarem al capítol sobre ideologies a través de les veus dels participants, el cosmopolitisme banal es caracteritza pel gust per moure's en entorns categoritzats com a "diversos" o "multiculturals", en general adoptant un rol d'observador, la qual cosa no implica en cap cas fer canvis en el propi repertori lingüístic. Així, la multiculturalitat i el multilingüisme solen percebre's de manera idealitzada i pintoresca, de tal manera que no es tenen en compte les jerarquies entre llengües i entre parlants, malgrat que aquestes jerarquies siguin evidents.

2.7. Sociolingüística de la minorització i la revitalització

Aquesta tesi doctoral connecta els enfocaments de Bourdieu i de la sociolingüística crítica de base etnogràfica que acabem de veure, centrats en la política econòmica de les llengües, amb els enfocaments més propis de la sociolingüística catalana, generalment centrada en la minorització i la revitalització lingüístiques. Posar en diàleg aquests dos enfocaments és especialment productiu en un context com el català perquè tant un com l'altre se centren en les relacions de poder i desigualtat entre grups i entre individus.²² Precedents com els de Woolard (1985, 1989, 2016), Pujolar (2001), Pujolar i Puigdevall (2015) i Flors-Mas (2017) resulten un bon punt de partida en aquest sentit. També ho són Urla (2012), que se centra en el País Basc; May (2012), que s'aproxima als drets lingüístics de les minories i inclou estudis de cas del Quebec, Catalunya, el País de Gal·les

²² Vila (2016) ja fa notar aquesta complementaritat.

i Nova Zelanda, i els estudis recents sobre nous parlants de llengües minoritzades d'Europa (O'Rourke, Pujolar i Ramallo 2015).

Lluís Vicent Aracil, Rafel Ninyoles i Josep Vallverdú van començar a desenvolupar teoria sociolingüística des dels Països Catalans als anys seixanta, encara en ple franquisme.²³ Les seves aportacions, que es van anar ampliant durant les dècades següents, se solen emmarcar en l'anomenada *sociolingüística del conflicte* —a partir del concepte de *conflicte lingüístic* (Aracil 1965)—, la qual propugna “un plantejament en què s'emfatitza el caràcter conflictiu de la diversitat lingüística en el si d'una societat” (Vila 2016: 201). Per al cas que ens ocupa, una de les aportacions més rellevants d'aquest corrent és la crítica que fa Aracil (1986) a l'ús del concepte *bilingüisme* per emmascarar conflictes i jerarquies entre llengües en contextos de minorització:

Segurament, el mite [del bilingüisme] implica amb insistència que el català i el castellà són compatibles (d'una banda), mentre que (de l'altra), no ho són i mai no han d'estar al mateix nivell. Llur reconciliació és jeràrquica. Són complementaris perquè no són pas iguals. [...] El mite presenta com a indiscutible que el nostre bilingüisme és harmoniós, estable i inamovible. Nogensmenys, el sentit mateix dels arguments és allò invers de l'equilibri, la neutralitat, la imparcialitat, l'equitat o la justícia. La inferioritat absoluta i suposadament “intrínseca” del català respecte al castellà és donada simplement per descomptat. (Aracil 1986: 43)

Així, la bilingüització (unidireccional) dels parlants de la llengua en inferioritat de condicions es presenta com un “enriquiment” per a aquests parlants, però no es planteja mai que la bilingüització sigui recíproca amb els parlants de la llengua dominant. D'aquí es deriven en bona mesura les connotacions generalment negatives del terme *bilingüisme* en el catalanisme lingüístic (Woolard 2020). Com es veurà als capítols de resultats, una part dels participants en la present recerca fa ús del terme *bilingüisme* exactament en la forma que l'autor valencià analitza i critica, la qual cosa apunta a la vigència, ja ben entrat el segle XXI, dels discursos que emmascaren la desigualtat lingüística a l'Estat espanyol. De la mateixa manera, el concepte aracilià d'*interposició*, conserva també la vigència per descriure el context en què es mouen els participants en aquesta tesi. Fa referència al fet que la llengua dominant —en aquest cas, el castellà— s'interposa en les comunicacions entre els parlants de la llengua minoritzada —en aquest cas, el català— i les persones categoritzades com a “externes” a partir d'indicis com el fenotip, la manera de vestir, la manera de parlar, etc., de tal manera que la llengua minoritzada tendeix a desaparèixer en aquestes interaccions (Aracil 1983, Pujolar 2010).

Amb la fi del franquisme i l'inici de les polítiques de revitalització lingüística s'inicia una nova etapa en la sociolingüística catalana, que Boix i Vila (1998) anomenen *període autonòmic*. Aquest període es caracteritza per la institucionalització de la disciplina — amb la incorporació de sociolingüistes a les noves institucions democràtiques per planificar el procés de revitalització, finançament d'estudis i enquestes per conèixer la situació de la llengua, etc.— i la diversificació de les perspectives d'estudi (*ibid.*: 38-42).

²³ Boix i Vila (1998: 35-38) anomenen aquesta etapa de la sociolingüística catalana *període antifranquista*.

D'aquesta manera bona part de la sociolingüística catalana s'orienta a planificar, desenvolupar i avaluar les polítiques de normalització amb l'objectiu d'assolir la "normalitat" per al català en els territoris en què es parla.²⁴ Així, a partir dels anys 80, el principal corrent de la sociolingüística catalana es posa al servei d'un projecte polític, el de la reconstrucció nacional catalana després del franquisme, que, com és previsible, inclou un projecte lingüístic i cultural.²⁵ Aquesta sociolingüística ha tendit als enfocaments macro, demolingüístics i quantitativs. Malgrat que en les darreres dècades han guanyat terreny els enfocaments qualitativs, centrats en la manera en què es connecten els fenòmens sociolingüístics a gran escala amb la quotidianitat del parlant i les seves conseqüències, la sociolingüística catalana, especialment la que està finançada per les institucions, continua tendint a la demolingüística orientada a la revitalització.²⁶

Amb l'arribada de la immigració internacional des dels inicis del segle XXI i la consegüent diversificació de perfils lingüístics, la sociolingüística i la política lingüística han adoptat plantejaments basats en la idea de plurilingüisme (Marí 2016: 225), amb l'objectiu d'anar més enllà de la dualitat entre el català i el castellà. Aquest plantejament, més enfocat a posar en valor el multilingüisme i la diversitat, es reflecteix, entre d'altres, en els materials d'aprenentatge de català per a adults i en les campanyes de foment de l'ús de la llengua.²⁷ Ara bé, cal tenir en compte que, malgrat les referències al plurilingüisme, el

²⁴ Vila (2016: 210) reconeix la poca adequació acadèmica dels termes *normalitat* i *normalització* "perquè, de normalitats, n'hi ha moltes", però considera que cal ser prudents a l'hora de prescindir-ne per la fortuna que ha fet el terme en àmbits com el legislatiu. En el mateix article Vila reproduïx una taula de Boix i Vila (1998: 321) en què es detallen diversos nivells i tipus de "normalitat" lingüística en funció dels objectius legals, glotopolítics i sociolingüístics.

²⁵ Aprofundeixo en els objectius, el desenvolupament i els efectes previstos i imprevistos de la normalització al capítol 3, de context sociolingüístic.

²⁶ Vila (2016: 203-204) parla d'un canvi de focus de la sociolingüística catalana, tant pel que fa a l'enfocament com als mètodes, i contraposa la sociolingüística catalana clàssica als plantejaments crítics, fins al punt que considera que cal parlar de models teòrics diferents. L'autor afirma que la sociolingüística catalana clàssica aspira a realitzar anàlisis històriques de llarga durada des d'una perspectiva macrosociològica, posa l'èmfasi en les llengües minoritzades i està interessada en nombres i fluxos poblacionals, mentre que els enfocaments crítics se centren en períodes curts, en anàlisis microsociològiques de la quotidianitat, en les poblacions socialment febles (demandants d'asil, immigrants desfavorits, famílies transnacionals) i prefereix interpretar els usos lingüístics i emmarcar-los en uns corrents ideològics i discursius. Des del meu punt de vista, aquesta distinció categòrica entre els dos enfocaments, així com el fet de plantejar que un ha reemplaçat l'altre en les darreres dècades, requereix matisos. D'una banda, perquè és freqüent trobar trets que suposadament responen a enfocaments de la sociolingüística clàssica en sociolingüística crítica, i a la inversa. Per exemple, autors com Aracil o Ninyoles, a més d'analitzar les dinàmiques a una escala macro, fan referència a les pràctiques dels parlants en la quotidianitat des d'un punt de vista més qualitatiu. Per altra banda, l'objectiu dels enfocaments de la sociolingüística crítica orientada a la política econòmica de les llengües és, precisament, lligar el macro i el micro, en la línia del que postulava Bourdieu. La sociolingüística catalana disposa de diversos exemples en què els enfocaments crítics se centren en la població que parla llengües minoritzades, com ara els treballs de Woolard i de Pujolar, repetidament citats en aquesta tesi, i treballs com el de Flors-Mas (2017), que combina perspectives quantitatives i qualitatives, més "clàssiques" i més "crítiques", demostren que un i altre enfocament no han de ser necessàriament incompatibles.

²⁷ En són una mostra, per exemple, les campanyes "Dona corda al català" (2005-2007) i "Si us plau, parla'm en català" (2011-actualitat), orientades a promoure l'ús del català entre i amb els nouvinguts.

multilingüisme i la diversitat, els plantejaments de base de la política i la planificació lingüística de les dues primeres dècades del segle XXI no han variat significativament, en el moment de tancar aquesta tesi, respecte als plantejaments de la normalització lingüística dissenyada a inicis dels 80.²⁸ En certa manera, s'han adaptat els discursos d'aquella etapa per incloure-hi i apel·lar a la immigració internacional: el català es continua presentant com una font d'oportunitats per millorar la situació laboral i les relacions socials dels individus que l'aprenen i, des d'una òptica col·lectiva, es mantenen les referències al català com a llengua de "cohesió social" i com una eina per a la integració dels nouvinguts. Aquests plantejaments solen partir d'una lògica que assumeix que la integració social dels nouvinguts té lloc fonamentalment a través de la incorporació al català. Així doncs, la sociolingüística catalana ha estat tradicionalment, i continua estant, més orientada a intentar incorporar nous parlants al català en un context demolingüístic caracteritzat per les successives onades migratòries, més que no pas a estudiar les conseqüències de les polítiques lingüístiques impulsades per diversos actors sobre els diferents perfils de parlants. És en aquest marc que Block i Corona (2019) reclamen un enfocament més interseccional de la política i la planificació lingüística catalanes, que tinguin en compte no tan sols la dimensió d'immigració, sinó també la de classe social.

Amb aquesta tesi aspiro a utilitzar eines tant de la sociolingüística crítica com de la sociolingüística de minorització i la revitalització i integrar-les perquè tant un enfocament com l'altre ofereixen marcs per explicar les relacions de poder, la minorització lingüística, les conseqüències dels processos migratoris i les desigualtats entre parlants. Per altra banda, donar significat qualitatiu a una sèrie de dades sobre la situació sociolingüística de Catalunya que coneixem bé des del punt de vista quantitatiu contribueix, precisament, a aprofundir en el coneixement de les dinàmiques.

2.8. Reflexivitat: la recerca sempre és situada

Les "visions d'enlloc" no existeixen perquè totes les mirades són, necessàriament, posicionades (Irvine i Gal 2000: 36). La recerca és sempre situada i requereix un exercici de reflexivitat per part de la persona investigadora a fi de contextualitzar-la en el marc d'uns determinats interessos que, al seu torn, són fruit d'un moment històric, de la pròpia posició en les dinàmiques socials i d'uns determinats condicionants ideològics. Així doncs, el posicionament de qui fa la recerca afecta tot el procés —des de les experiències prèvies, els interessos i les motivacions, fins a la tria del tema, les preguntes de recerca, les lectures, la recollida de dades i l'anàlisi— perquè marca les assumpcions, les pressuposicions i les categories de les quals parteix. De la mateixa manera, els participants categoritzen la persona investigadora segons les pròpies experiències prèvies i la pròpia ideologia, la qual cosa pot condicionar la manera d'actuar davant

²⁸ Tanmateix, s'han anunciat canvis significatius en les línies d'actuació en aquesta matèria coincidint amb l'entrada del sociolingüista Xavier Vila com a responsable de Política Lingüística a la Generalitat de Catalunya. Aquests canvis previsiblement es concretaran en el Pacte per la Llengua, actualment en procés d'elaboració.

d'ella.²⁹ Té poc sentit, doncs, que qui fa la recerca pretengui esdevenir invisible als ulls dels participants.

La meva posició com a investigadora està condicionada pel fet de ser catalanoparlant inicial, habitual i d'identificació, i d'haver-me mogut en entorns catalanoparlants durant bona part de la meua vida. De la mateixa manera, com ja he esmentat a la introducció, la situació de minorització que ha experimentat el català —especialment evident, des d'un punt de vista demogràfic, a Tarragona, la ciutat on he nascut i on visc— m'han portat a preocupar-me per la llengua i a intentar comprendre les causes de la situació actual. Precisament pel fet d'ocupar la posició esmentada, no he experimentat mai en pròpia pell els desavantatges de no estar en disposició de parlar català quan la situació ho requereix i, a més, considero que les polítiques lingüístiques de foment del català estan alineades amb els meus interessos i les meves inclinacions ideològiques. En canvi, sí que he sentit vulnerats els meus drets lingüístics, culturals i nacionals quan s'han atacat o qüestionat no tan sols aquestes polítiques sinó l'ús de la llengua en si mateix. Soc conscient que els participants en aquesta tesi parteixen d'una posició ben diferent. De fet, una de les primeres motivacions per iniciar aquesta recerca ha estat, precisament, la voluntat d'entendre "l'altre", és a dir, com actua i percep la realitat algú que parteix d'una posició diferent a la pròpia. Tenir l'oportunitat d'aproximar-me a perspectives diferents de la meua m'ha permès comprendre millor no tan sols el posicionament dels altres, sinó el meu propi, i posar-lo en perspectiva.

Resum del capítol

En aquesta recerca doctoral m'aproximo a la categoria *no-catalanoparlants* des de la concepció de la llengua com a pràctica social imbricada en les relacions de poder i en la construcció de desigualtats. Parteixo, doncs, de la base que les pràctiques lingüístiques indicien i creen identitat i, en conseqüència, posicionen els parlants en les dinàmiques socials. Els enfocaments teoricoepistemològics de Bourdieu, de la sociolingüística crítica de base etnogràfica amb perspectiva politicoeconòmica i del realisme crític configuren el nucli del marc conceptual. Aquests enfocaments proporcionen eines per aprofundir en la comprensió de les dinàmiques sociolingüístiques a través dels discursos i les pràctiques quotidianes dels parlants. Així, agafant el fil de la recerca sobre llengua i identitat social a Catalunya publicada durant l'última dècada, em serveixo de la caixa d'eines conceptuals esmentada per dilucidar els posicionaments de diferents perfils de no-catalanoparlants respecte a les dinàmiques sociolingüístiques catalanes a partir de les seves narratives i discursos. El fet de desenvolupar la recerca des de la meua posició de catalanoparlant partidària del procés de revitalització del català implica un exercici de reflexivitat per ser conscient de la perspectiva des de la qual m'aproximo a l'objecte d'estudi, orientada a comprendre posicionaments sociolingüístics diferents del propi.

²⁹ Amplio aquests aspectes i la manera com s'han concretat la relació amb els participants en aquest procés de recerca al capítol 4, de metodologia.

3. Les dinàmiques sociolingüístiques de Catalunya

L'objectiu d'aquest capítol és descriure l'entorn demogràfic i les dinàmiques sociolingüístiques en què circulen els participants i respecte a les quals es posicionen.³⁰ Aquestes dinàmiques són fruit dels processos polítics, econòmics i demogràfics que ha experimentat Catalunya des de la formació de l'estat nació espanyol fins a l'actualitat. Així doncs, com s'ha posat de manifest al marc conceptual, parteixo de l'economia política de les llengües (Del Percio et al. 2017), que posa en relació processos politicoeconòmics i fenòmens sociolingüístics. El capítol consta de cinc seccions, a més d'aquesta introducció. A la primera descriu la composició demolingüística de la Catalunya actual, aprofundint especialment en l'àmbit metropolità de Barcelona i el Camp de Tarragona, que són les àrees on resideixen els participants. Per a fer-ho utilitzo les dades de l'Enquesta d'Usos Lingüístics de la Població (EULP) corresponents al 2018. Aquestes dades posen de manifest el pes quantitatiu dels no-catalanoparlants en les dinàmiques sociolingüístiques catalanes. A la segona secció apunto les causes politicoeconòmiques que han portat a la composició demolingüística descrita i introdueixo els factors que fan del català una llengua minoritzada, però que alhora presenta alguns trets propis de llengües hegemòniques o establertes en el seu territori. A la tercera secció aprofundeixo en els processos polítics que han portat a la coexistència, a Catalunya, de dos nacionalismes banals en competició i en les conseqüències sociolingüístiques que se'n deriven. La quarta secció està centrada en la immigració que ha rebut Catalunya —espanyola al segle XX i internacional al segle XXI— fruit dels successius models econòmics i exploro els efectes que ha tingut en les dinàmiques socials i sociolingüístiques. Finalment, la cinquena secció està dedicada a concretar com es materialitzen els processos descrits al llarg del capítol en les interaccions quotidianes dels parlants.

3.1. Composició demolingüística de la Catalunya actual

Dels més de set milions i mig d'habitants de Catalunya, més d'un terç són nascuts fora del Principat. Concretament, un 17,1% ha nascut a la resta de l'Estat espanyol i un 18,2% ha nascut a l'estranger.³¹ Aquesta composició demogràfica, fruit dels processos migratoris de mitjan segle XX i d'inicis del segle XXI, explica la situació demolingüística de la Catalunya actual. Les dades de l'EULP 2018, que recullen els usos lingüístics de la població de 15 anys i més, indiquen que el castellà és la llengua majoritària a Catalunya, tant pel que fa a llengua inicial (LI) com a habitual (LH) i d'identificació (LI_d), seguit del català, tal com mostra la Taula 1. Les altres llengües es troben a força distància, tot i que

³⁰ Així doncs, no tracta el context específic en què s'ha desenvolupat el treball de camp, les raons per a la tria dels àmbits geogràfics de l'àmbit metropolità de Barcelona i el Camp de Tarragona, i les relacions amb els participants. Aquests aspectes els abordo al capítol 4, de metodologia i treball de camp.

³¹ En nombres absoluts corresponents a 2018, aquests percentatges representen una població total de 7.600.065 persones, de les quals 1.301.357 nascudes a la resta de l'Estat espanyol i 1.380.720 nascudes a l'estranger, segons dades del padró continu de l'Idescat per al 2018 (Generalitat de Catalunya 2019).

en els darrers anys han guanyat pes a causa de l'arribada d'una mitjana anual de més de 50.000 persones nascudes a l'estranger des de 2003 (Generalitat de Catalunya 2019):

Taula 1. Llengua inicial, habitual i d'identificació. Percentatges. Catalunya

	LI	LH	LId
Català	31,5	36,1	36,3
Castellà	52,7	48,6	46,6
Català i castellà	2,8	7,4	6,9
Àrab	2,2	0,9	1,8
Altres llengües	8,5	3,4	6,3
Altres combinacions	0,9	3,0	1,5
No consta	1,4	0,5	0,5

Font: Dades de l'EULP 2018

Com es pot veure a la Taula 2, el coneixement del castellà és pràcticament universal. El coneixement de català, en canvi, està lluny d'aquesta universalitat, però les dades mostren que un nombre significatiu de persones que no el tenen com a inicial han incorporat aquesta llengua al seu repertori: el percentatge de persones que declaren saber parlar català està gairebé 50 punts per sobre del percentatge de persones que la tenen com a inicial. Les coneixences en la vida quotidiana, l'entorn laboral, l'escola i els cursos de català per a adults són els àmbits principals en què els no-catalanoparlants inicials declaren haver après català (Generalitat de Catalunya 2019):

Taula 2. Saber parlar castellà i saber parlar català. Percentatges. Catalunya

	Saber parlar
Català	81,2
Castellà	99,5

Font: Dades de l'EULP 2018

Tanmateix, aquests elevats índex de coneixement del català no sempre es tradueixen en ús. Si bé un percentatge petit però significatiu de no-catalanoparlants inicials —al voltant d'un 5%— acaben adoptant el català com a llengua habitual i d'identificació, el percentatge de persones que no fan mai ús del català o en fan usos molt ocasionals és força més elevat —al voltant d'un 13,3%, si sumem el 12,1% de persones que declaren que continuen en castellà quan se'ls adrecen en català i l'1,1% que demana al seu interlocutor que canviï al castellà. La socialització en entorns catalanoparlants és, en bona mesura, el que explica que algú que no té el català com a llengua inicial l'utilitzi de manera habitual en el seu dia a dia i, potencialment, s'acabi identificant predominantment amb aquesta llengua (Pujolar et al. 2010). Així, factors relacionats amb la trajectòria de vida guanyen pes respecte a factors més estructurals, com la llengua inicial, a l'hora de determinar la llengua habitual i d'identificació de cada individu (Woolard 2016, Pujolar i González 2013, Woolard i Frekko 2013, Sorolla i Flors-Mas 2020).

Més enllà de les dades globals a escala catalana, els índexs de coneixement i ús del català varien significativament en funció de l'àrea geogràfica i del lloc de naixement dels parlants. L'àmbit metropolità de Barcelona i el Camp de Tarragona han rebut d'ençà de mitjan segle XX, nombrosos contingents de població forana per treballar, en un primer

moment, principalment en el sector industrial i, posteriorment, en el turisme i els serveis. Això explica que els índexs d'ús i coneixement del català siguin més baixos que en altres àrees³² i que en el cas de l'àmbit metropolità de Barcelona estiguin per sota de la mitjana catalana, tal com reflecteixen les taules que venen a continuació:

Taula 3. Llengua inicial, habitual i d'identificació. Percentatges. Àmbit metropolità de Barcelona

	LI	LH	LId
Català	24,3	27,5	28,7
Castellà	60,7	57,9	55,2
Català i castellà	3,0	7,6	7,0
Àrab	1,8	0,6	1,4
Altres llengües	7,8	3,0	5,6
Altres combinacions	1,0	2,9	1,6
No consta	1,4	..	0,5

Font: Dades de l'EULP 2018

Taula 4. Saber parlar català i saber parlar castellà. Percentatges. Àmbit metropolità Barcelona

	Saber parlar
Català	78,4
Castellà	99,7

Font: Dades de l'EULP 2018

Taula 5. Llengua inicial, habitual i d'identificació. Percentatges. Camp de Tarragona

	LI	LH	LId
Català	35,5	40,4	39,2
Castellà	46,5	41,4	40,2
Català i castellà	..	7,5	8,2
Àrab	3,3
Altres llengües	10,8	4,0	8,1
Altres combinacions	..	4,2	..
No consta

Font: Dades de l'EULP 2018

Taula 6. Saber parlar castellà i saber parlar català. Percentatges. Camp de Tarragona

	Saber parlar
Català	82,4
Castellà	99,5

Font: Dades de l'EULP 2018

Els índexs de llengua inicial i de llengua habitual d'una determinada àrea geogràfica, municipi o barri en configuren en bona mesura la *densitat lingüística*, és a dir, la intensitat de presència d'una llengua en aquell entorn (Pujolar et al. 2010: 16). Una

³² Les àrees geogràfiques que distingeix l'EULP són: àmbit metropolità, comarques gironines, Camp de Tarragona, Terres de l'Ebre, Ponent, comarques centrals, Alt Pirineu i Aran, i Penedès. D'aquestes, el Penedès és l'única, exceptuant l'àmbit metropolità, en què el català està (lleugerament) per sota del Camp de Tarragona en llengua inicial i habitual. Tanmateix, cal tenir en compte que tant en el cas del Camp de Tarragona com en el cas del Penedès es produeixen diferències significatives entre les poblacions de la costa i les de l'interior. De la mateixa manera, com comentaré més endavant en aquest mateix capítol, la situació tampoc és homogènia a l'àmbit metropolità de Barcelona.

densitat més o menys elevada de català es tradueix en més o menys oportunitats de tenir contacte amb la llengua per als no-catalanoparlants inicials que hi habiten. Tanmateix, cal tenir en compte que allò que té més pes en la relació que cada no-catalanoparlant té amb la llengua catalana no és la densitat lingüística de l'àrea en què resideix, ni tan sols la del municipi o el barri, sinó la de la seva xarxa de socialització particular, és a dir, de la proporció de catalanoparlants en el seu àmbit familiar, el lloc de treball, les activitats socials, el cercle d'amistats, etc. (Massaguer et al. 2022). Com veurem als capítols de resultats, aquesta xarxa de socialització té un pes molt significatiu no tan sols en l'accés a la llengua catalana, sinó en el posicionament respecte a les dinàmiques sociolingüístiques.

Ara bé, més enllà de la configuració demolingüística de cada àrea geogràfica, la variable que més pes té en el fet que algú parli, o no, català és el lloc de naixement. El contrast entre els nascuts a Catalunya i els nascuts a fora, ja sigui a la resta de l'Estat o a l'estranger, es posa de manifest quan comparem les dades d'uns i altres:

Taula 7. Llengua inicial, habitual i d'identificació. Nats a Catalunya, resta d'Espanya i estranger. Percentatges. Catalunya

	Nats Catalunya			Nats resta d'Espanya			Nats estranger		
	LI	LH	LId	LI	LH	LId	LI	LH	LId
Català	50,9	55,4	57,3	4,1	10,1	8,1	1,1	4,6	2,3
Castellà	42,3	34,3	32,2	89,2	81,0	83,8	47,5	59,1	52,8
Català i castellà	4,3	9,2	9,4	..	6,8	5,0	..	2,9	1,5
Àrab	10,3	..	8,7
Altres llengües	0,4	4,6	..	1,5	36,4	4,7	29,0
Altres combin.	0,3	0,6	0,5	1,1	2,7	15,6	5,0
No consta	1,6	2,0	12,2	..

Font: Dades de l'EULP 2018

Taula 8. Saber parlar català i saber parlar castellà. Nats a Catalunya, resta d'Esp. i estranger. Percentatges. Catalunya

	Saber parlar		
	Nats Catalunya	Nats resta d'Espanya	Nats estranger
Català	98,2	61,1	51,0
Castellà	99,8	100,0	98,3

Font: Dades de l'EULP 2018

Les dades de coneixement i ús lingüístic entre els nouvinguts posen de manifest que la integració social d'aquestes persones té lloc molt majoritàriament en castellà i que aquells que no tenen ni el català ni el castellà com a llengua inicial tendeixen a assimilar-se lingüísticament a la societat receptora en castellà (Flors-Mas 2021). Així, viure a Catalunya sense parlar català no tan sols és possible, sinó que és el cas de la majoria de persones que hi ha arribat en edat adulta (Massaguer et al. 2022). Dels 36 participants en aquesta recerca, 4 són nascuts a Catalunya, amb orígens familiars a la resta d'Espanya; 10 són nascuts a la resta de l'Estat, i 22 són nascuts a l'estranger.³³

³³ Al capítol 4 explico el perquè d'aquestes proporcions entre uns perfils i uns altres.

En un segon terme, de les dades de l'EULP també es desprèn una relació entre edat, nivell d'estudis i el fet de parlar, o no, català. Com és previsible, la població escolaritzada a Catalunya d'ençà del final del franquisme té un coneixement més elevat de català que la que s'ha escolaritzat fora o durant l'etapa franquista i, en conseqüència, està més predisposada a utilitzar-lo. Per aquest motiu el coneixement i l'ús del català són més elevats entre la franja de població més jove, en què l'índex de nascuts fora de Catalunya és més baix, i entre la població amb estudis secundaris i universitaris. Ho il·lustren la Taula 9 i la Taula 10, sobre llengua habitual per grups d'edat i sobre saber parlar català segons nivell d'estudis, respectivament:

Taula 9. Població segons llengua habitual i grups d'edat. Percentatges. Catalunya

	Català	Castellà	Cat. i cast.	Àrab	Altres llengües	Altres combinacions
15-29	35,2	48,1	7,7	..	4,1	3,6
30-44	29,8	49,6	7,9	1,8	5,7	4,5
45-64	36,0	49,7	7,9	1,0	2,6	2,5
+65	44,4	46,3	5,9	..	1,3	1,5

Font: Dades de l'EULP 2018

Taula 10. Saber parlar català i saber parlar castellà segons nivell d'estudis. Percentatges. Catalunya

	Saber parlar català	Saber parlar castellà
Sense estudis	40,2	96,1
Estudis primaris	74,2	99,7
Estudis secundaris	86,9	99,8
Estudis universitaris	87,1	99,6

Font: Dades de l'EULP 2018

Com es pot veure a la Taula 9, la generació més gran de 65 anys és l'única que està per davant de la de 15 a 29 anys en català com a llengua habitual. En aquesta franja de més de 65 anys es reflecteix l'impacte de les migracions espanyoles del segle XX, però no hi ha encara presència significativa de les migracions internacionals posteriors. El fet que aquesta generació s'escolaritzés en castellà, sumat a la segregació urbanística i social experimentada per bona part dels migrants espanyols en el moment d'establir-se a Catalunya, comporta que els usos de català i castellà estiguin més polaritzats en aquesta generació.³⁴ En canvi, amb la bilingüïtzació generalitzada a través del sistema d'ensenyament, les generacions més joves tendeixen cada cop més a la bilingüïtzació i la hibridació (Pujolar et al. 2010). En qualsevol cas, la presència de català pot variar molt en funció de l'entorn en què es mogui cada individu, de tal manera que alguns participants es mouen en entorns predominantment catalanoparlants i altres pràcticament no tenen contacte amb aquests entorns. En aquesta tesi veurem com es concreta això en la seva relació amb la llengua catalana i quines conseqüències té.

³⁴ Aprofundeixo en aquests aspectes a les seccions que venen a continuació i al capítol 5, sobre les trajectòries dels participants.

3.2. La llengua catalana, entre la minorització i la normalització

La composició demolingüística descrita a la secció anterior és conseqüència d'una sèrie de processos politicoeconòmics que han portat la llengua catalana a esdevenir una llengua minoritzada que, alhora, en el cas del Principat presenta alguns trets en comú amb el que Lamuela (1994) anomena *llengües establertes*. El terme *minorització lingüística* (Aracil 1983) fa referència al procés de pèrdua de funcions i àmbits d'ús d'una llengua en el seu territori. Les polítiques de revitalització del català de després del franquisme, denominades *normalització lingüística*, es van dissenyar amb l'objectiu de revertir els efectes de la minorització i avançar cap a l'establiment. El terme *establiment* fa referència al fet que una llengua exerceixi, en una societat, la *funció discriminant principal*, és a dir, que sigui la llengua compartida per tots els seus membres, la que regula l'ascens social i la que margina els nousvinguts que no han tingut l'ocasió d'aprendre-la (Lamuela 1994: 108). Si bé no es pot considerar que el català exerceixi la funció discriminant principal en la Catalunya actual —no és compartida per tots els seus membres i, a més, es pot circular socialment, i fins i tot ascendir de classe social sense parlar català (Martínez-Celorio 2017)—, sí que esdevé en algunes ocasions un element que facilita la participació social i la mobilitat social ascendent, tal com tindrem ocasió de comprovar en els capítols de resultats.³⁵ Per tant, la noció de *funció discriminant principal* es pot entendre en termes graduals, més que no pas en termes categòrics. Així, el fet que el català tingui trets tant de llengua establerta com de llengua minoritzada comporta que sigui percebuda per una part dels participants, especialment dels internacionals, com una llengua hegemònica —pel fet de ser, en principi, la llengua de les institucions, de l'escola, d'algunes empreses i entitats, de molts mitjans de comunicació, etc.— però alhora marcada —pel fet que poca gent al seu voltant la parla i, a més, no té la condició de llengua d'estat. A les seccions 3.2.1 i 3.2.2 exposo, respectivament, els factors que afavoreixen les dinàmiques de minorització i els que afavoreixen les dinàmiques d'establiment o de normalització. Per comprendre el perquè d'aquestes dinàmiques sociolingüístiques de tendència oposada que afecten una mateixa llengua en un mateix territori cal posar el focus en el triangle que formen política, economia i llengua, qüestió que abordo a les seccions 3.3, 3.4 i 3.5.

3.2.1. Les múltiples facetes de la minorització

El procés de minorització que històricament ha experimentat el català —amb períodes de repressió explícita, en els quals aprofundeixo a la secció 3.3— no tan sols té efectes en l'actualitat, sinó que persisteix en aspectes com el règim legal i burocràtic, les pràctiques lingüístiques en l'àmbit socioeconòmic, o els desequilibris entre català i castellà pel que fa a la producció i el consum cultural i audiovisual en els mateixos territoris de llengua catalana, entre altres àmbits.

³⁵ Lamuela no considerava, el 1994, el català una llengua establerta. En publicacions posteriors (Lamuela 2004), l'autor fa servir el terme *instal·lació* per referir-se a la situació de les llengües a cavall entre la minorització i l'establiment.

Pel que fa al primer aspecte, la legislació estableix, ja d'entrada, jerarquies entre el castellà i la resta de llengües de l'Estat. Conèixer el castellà és obligatori i conèixer les altres llengües és opcional, tal com recullen la Constitució espanyola (1978) i l'Estatut d'Autonomia de Catalunya (2006). Per altra banda, el castellà és, a la pràctica, "la llengua de l'Estat de cara a l'estranger, la llengua en què funciona efectivament l'Administració en les seves relacions amb la població immigrada des de les oficines consulars fins als aeroports i les duanes, i la llengua realment valorada en el moment de fer processos crucials com ara l'arrelament, la nacionalització o l'obtenció de feina" (Vila i Sorolla 2015: 27). Sense anar més lluny, el Reial Decret 1004/2015, de 6 de novembre (BOE núm. 267, de 7 de novembre del 2015) s'explicita que per obtenir la "naturalització" qualsevol persona immigrada ha de demostrar que té uns coneixements mínims d'espanyol, a més de passar un "examen de ciutadania" anomenat *prova de coneixements constitucionals i socioculturals d'Espanya* (CCSE). Així doncs, el marc legal, sociocultural i lingüístic per a l'accés a la ciutadania és el de l'estat nació espanyol.³⁶

Pel que fa a l'àmbit socioeconòmic, es produeixen dos processos paral·lels, fruit del procés de globalització en combinació amb l'estructura i la ideologia lingüística de l'estat nació. Per una banda, les empreses amb presència a Catalunya no sempre incorporen la llengua catalana, ja que basen la seva política lingüística en el marc estatal. Això comporta que sigui el consumidor catalanoparlant qui s'adapti a la llengua de l'empresa a l'hora de, posem per cas, contractar serveis o comprar per internet. Com que el mercat catalanoparlant és reduït respecte al castellanoparlant i, a més, tots els catalanoparlants són usuaris competents en castellà, un nombre considerable d'empreses no consideren necessari oferir els productes i serveis en llengua catalana. Per altra banda, si es comparen les dades que l'EULP recull cada cinc anys es pot comprovar que l'ús del català ha disminuït considerablement entre 2003 i 2018 en àmbits com les botigues i el petit comerç. Això és degut al fet que població nascuda fora de Catalunya que s'ha integrat socialment i laboralment en castellà desenvolupa actualment perfils laborals que tradicionalment havien estat ocupats per catalanoparlants (Vila i Sorolla 2015: 26). La conseqüència d'aquests processos és que, si bé el català és necessari per accedir a determinats llocs de treball, no es requereix per desenvolupar un ampli ventall de professions, tant qualificades com no qualificades. En aquest sentit, és significatiu el poc pes que es confereix a la llengua catalana, per exemple, en la formació professional i ocupacional (Consell Social de la Llengua Catalana 2009).

La minorització legal i econòmica té efectes, com és previsible, en l'àmbit de la producció i el consum cultural i audiovisual. En un context de globalització neoliberal i de mercantilització de les identitats, la política cultural i audiovisual impulsada per les institucions catalanes està subjecta a un debilitament que mena cap al que Fernández (2008) qualifica com a triple crisi en la cultura catalana. Aquesta triple crisi afecta els discursos de legitimació, la producció de valor i la identificació d'una part del públic amb

³⁶ Jiménez-Salcedo i Carbonneau (2021) i Tasa Fuster (2021) ofereixen anàlisis detallades de com aquestes jerarquies, de base ideològica, es construeixen a través dels mecanismes jurídics estatals.

els productes culturals vinculats a la catalanitat. La crisi en els discursos de legitimitat ve donada per la relació jeràrquica entre les cultures estatals i no estatals, en un procés de dominació simbòlica de les primeres respecte a les segones. Sobre la base d'aquesta relació desigual, el grau de legitimitat política atribuïda a les institucions catalanes per impulsar la llengua i la cultura pròpies és notablement menor a la legitimitat atribuïda als estats. Això les situa en una posició de permanent qüestionament i subalternitat i, alhora, condueix a una crisi de producció de valor, concretada en una relativització generalitzada del valor de la producció cultural catalana, “de forma que judicis de valor com ara ‘tota la literatura catalana és mediocre’ o ‘tota la música pop catalana és dolenta’ esdevenen només possibles sinó relativament freqüents” (Fernández 2008: 20). Als capítols de resultats veurem que aquesta crisi en la producció de valor també afecta la llengua, tal com il·lustren afirmacions com ara “per què hauria d'aprendre català si no em servirà per a res fora de Catalunya?”, presents en els discursos d'alguns dels participants en aquesta recerca. La tercera dimensió de la crisi, la d'identificació, és una conseqüència del fet que, amb els canvis polítics, demogràfics i culturals que van tenir lloc durant el franquisme i la Transició, s'ha experimentat un procés de fragmentació i redefinició que ha dissolt el consens sobre què significa ser català avui, de tal manera que “aquests canvis, inclòs el caràcter excepcional de la immigració espanyola dels anys seixanta, han superat la capacitat dels recursos simbòlics, retòrics, pragmàtics i institucionals a l'abast de la societat catalana per tal de representar-se a ella mateixa en tota la seva complexitat, fins al punt que constitueixen un autèntic procés de desconstrucció nacional” (*ibid.* 20). Els processos que descriu Fernández per al camp cultural són, en línies generals, anàlegs en el camp audiovisual i d'entreteniment. Així, ens trobem davant d'un evident desequilibri —per causes demogràfiques i econòmiques, però també polítiques i ideològiques— entre l'oferta en català i en castellà, tant pel que fa al nombre de productes, mitjans i plataformes com a la diversitat de continguts. Igualment, en l'àmbit dels influenciadors a les xarxes socials, que ha emergit poderosament al llarg de la darrera dècada, el català es troba en un cercle de minorització (Massaguer et al. 2021).

Aquests processos de minorització legal, econòmica i cultural —estretament interconnectats per tal com uns i altres es retroalimenten— tenen lloc en un context de minorització demogràfica en què el seguiment de la norma de convergència lingüística al castellà és generalitzat entre els catalanoparlants. Tal com mostren les dades comentades a l'apartat 3.1, la transmissió intergeneracional de la llengua no és suficient per mantenir unes dinàmiques demolingüístiques favorables al català a causa de l'arribada constant de població que no és catalanoparlant en el moment d'establir-se a Catalunya. En paral·lel, les ideologies lingüístiques connectades amb el nacionalisme banal (Billig 2006) i el cosmopolitisme banal (Beck 2002, Jaworski 2015) —definites, respectivament, a les seccions 2.6.2 i 2.6.3 del marc conceptual— predominen, com veurem, entre els nous nadius, la qual cosa aprofundeix el procés de minorització.

3.2.2. Aspirar a la «normalitat»

Al costat dels factors afavoridors de la minorització, n'hi ha d'altres que afavoreixen el rol del català com a llengua, en certa mesura, establerta. Aquests factors inclouen aspectes demogràfics, polítics i econòmics. Així, malgrat la minorització demogràfica en termes proporcionals, el pes quantitatiu dels catalanoparlants en nombres absoluts és significatiu: s'estima que el nombre de parlants de català en el conjunt dels territoris de llengua catalana és de 9,67 milions de persones (Sorolla 2019).³⁷ Això ha portat alguns sociolingüistes a qualificar-lo de *llengua mitjana* en termes demogràfics (Bretxa i Vila 2014). Aquest pes demogràfic, que contrasta amb el d'altres llengües minoritàries i/o minoritzades en l'àmbit europeu, és rellevant no tan sols des del punt de vista del nombre d'interlocutors possibles, sinó també perquè constitueix un mercat per al consum de productes i serveis en aquesta llengua (Strubell i Marí 2011).

Des de la perspectiva política, l'Estat de les autonomies sorgit de la Transició ha atorgat a les institucions catalanes (Parlament, Govern i Generalitat) certa capacitat de regimentar a través dels mecanismes legals que confereix l'autonomia.³⁸ Així, en les dècades dels 80 i els 90 es va fer efectiu el traspàs de competències de l'Estat a la Generalitat en una sèrie de matèries governamentals que incloïen, entre d'altres, les competències relacionades amb llengua i cultura. D'aquesta manera les institucions catalanes disposaven de recursos legals i pressupostaris per impulsar polítiques orientades a la revitalització lingüística en el marc de la reconstrucció nacional després dels quaranta anys de repressió franquista. S'iniciava així el que es va conèixer com a *normalització lingüística* en un context de cert consens social i polític sobre la legitimitat de revertir els efectes de la dictadura sobre la llengua i la cultura catalanes. El terme *normalització* fa referència al procés d'oficialització i difusió completa d'una llengua dominada a tots els àmbits, sobretot públics, de la vida social d'un poble o Estat en un procés que va aparellat amb l'estandardització de la seva estructura interna (Aracil 1966, Boix i Vila 1998: 274). El que s'entén com a "normalitat" lingüística equival, a la pràctica, a l'equiparació de la llengua minoritzada amb les llengües d'estat en termes de funcions i àmbits d'ús. Així, un cop establerta l'oficialitat del català a través de l'Estatut d'Autonomia de 1979 i aprovada la Llei de normalització lingüística de 1983, la major part de les institucions catalanes passen a utilitzar prioritàriament el català en les seves activitats; s'implanta el model de conjunció al català en el sistema educatiu; es requereix conèixer-lo i utilitzar-lo per ocupar un bon nombre de llocs de treball qualificats, especialment en el sector públic; es desenvolupa una indústria cultural en aquesta llengua; els mitjans públics catalans comencen les emissions en un panorama mediàtic

³⁷ Sorolla ha fet aquesta estimació a partir de diverses fonts dades relatives a coneixements avançat de català en els diversos territoris.

³⁸ Autors com Guibernau (2004) o Castells (2010) qualifiquen l'autonomia com a *quasi-estat*. En aquesta recerca no utilitzo aquest terme perquè és molt ampli i aglutina casos com els del Quebec, en què el govern pot regimentar realment com un estat en la majoria de matèries excepte algunes de molt puntuals com defensa, i les de Catalunya, en què la jerarquia de poder entre l'Estat i l'autonomia sovint impedeix les institucions catalanes regimentar de manera autònoma respecte a l'Estat.

amb poca competència, i s'organitzen cursos de català per a adults a través, principalment, del Consorci per a la Normalització Lingüística. En conseqüència, entre els efectes de la normalització, s'hi compten la institucionalització de la llengua a través de l'ús habitual en organismes públics dependents de la Generalitat, l'administració local, les universitats, les entitats socials, etc.; la bilingüització generalitzada de la població escolaritzada en el model de conjunció —generalitzada però no total, tal com mostren les dades de l'EULP—, i la valoració del català com a llengua facilitadora de l'accés a llocs de treball qualificats. En paral·lel, es dinamitza un mercat de productes culturals i audiovisuals en català, i augmenten els coneixements formals de català per part d'un segment de la població adulta, malgrat que els índexs d'incorporació al català entre la immigració castellanoparlant van ser relativament baixos. Tots aquests elements afavoreixen que la llengua catalana s'associï als àmbits formals i institucionals, la qual cosa esdevé una font de prestigi (Pujolar et al. 2010).

Ara bé, al costat de la planificació lingüística institucional, un altre element clau per fer del català un capital lingüístic valorat, font d'autoritat a l'oïda dels parlants, ha estat la posició dels catalanoparlants en l'estructura socioeconòmica de Catalunya (Woolard 1985). Com he comentat a l'apartat 2.3 del marc conceptual, el català tendeix a associar-se, des del punt de vista del significat social, a les classes mitjanes, de manera sovint contraposada al rol social de la població migrant.³⁹ Per aquest motiu les dades recollides i analitzades per Woolard per a la seva recerca a Catalunya durant els anys 80 mostren com els parlants tant de català com de castellà tendien a associar el català amb persones més intel·ligents, cultes, amb aptituds de lideratge, segures de si mateixes i treballadores, malgrat els intents de desprestigi de la llengua catalana per part del règim franquista (Woolard 1985: 741). Aquesta visió de la llengua catalana com a pròpia de classes mitjanes i benestants es replica actualment en els discursos de la població migrada sobre els catalanoparlants (Sabater-Dalmau 2014 i 2018). En aquest sentit, des dels inicis de la normalització el català s'ha tendit a considerar, en els discursos públics, un “ascensor social”, és a dir, un element facilitador de la mobilitat social ascendent (Oliver 2015). De la mateixa manera, l'activisme a favor del català per part de nombroses entitats i sindicats implicats, primer, en l'antifranquisme i, posteriorment, en la construcció, d'una societat democràtica (Woolard 1989, Lladonosa 2018) ha comportat que el català hagi estat històricament la llengua predominant en força àmbits de l'associacionisme i l'activitat cívica. En la mateixa línia, González et al. (2007) també fan notar la relació entre participació política i ancoratge a la catalanitat —un ancoratge que inclou tenir el català com a llengua familiar— en el cas dels joves. Tot això enllaça amb les dinàmiques

³⁹ Adopto la definició de *migrant* que proposa Domingo: “Parlem de *migrant* quan ens referim a fluxos, quan tractem de persones que durant un període de temps determinat han fet un moviment residencial. Temps i espai són fonamentals en la consideració de la migració i de la classificació de l'individu com a ‘migrant’” (2014: 180). Utilitzo indiferentment els termes *migrant/immigrant* i *migració/immigració* per a fer referència a la població forana arribada a Catalunya des de la resta d'Espanya o des de la resta del món, pel fet que, segons el DIEC2, els primers fan referència al fet d'anar d'un lloc a l'altre per residir-hi, mentre que els segons fan referència a venir a un país —Catalunya, en aquest cas— que no és el propi.

generades al voltant del concepte de centralitat social (González i Benito 2015), tal com es mostrarà als capítols de resultats.

Els processos descrits en aquest apartat potencien la transmissió intergeneracional favorable al català. Ho reflecteixen repetidament les dades de l'EULP que es publiquen cada cinc anys des de 2003, les quals indiquen que el nombre de persones que parlen català amb els fills és superior al de persones que parlen català amb els pares. De la mateixa manera, el català presenta cert poder d'atracció entre els nouvinguts, tal com mostra el fet que més de la meitat dels catalanoparlants actuals són nous parlants,⁴⁰ és a dir, persones que no l'han après a casa de petits (Puigdevall 2014). Tenint en compte aquestes tendències, el cas català s'ha presentat en ocasions com un exemple reeixit de les polítiques de revitalització lingüística (Fishman 1991).

La combinació del rol polític de les institucions i el rol social dels parlants com a fonts d'autoritat i legitimitat fan del català una llengua minoritzada amb alguns trets de llengua hegemònica. Tal com indica Woolard, això no és incompatible amb el fet que part de la població no la parli:

A variety may be said to be hegemonic even if a large part of the population does not control that variety; that would, in fact, constitute the typical situation. The test of legitimacy is the extent to which the population that does not control that variety acknowledges and endorses its authority, its correctness, its power to convince, and its right to be obeyed, that is, the extent to which authority is ceded to those who do control that variety (1985: 741).

Cal tenir en compte, no obstant, que en els darrers temps aquests trets de llengua hegemònica han anat més aviat a la baixa, alhora que la presència del català s'ha reduït en àmbits d'ús en què tradicionalment havia estat predominant o pràcticament hegemònic, com el Parlament de Catalunya i altres institucions catalanes, els mitjans de comunicació catalans, les universitats o l'escola. Sense anar més lluny, les darreres dades, recollides al recentment publicat "Estudi sociodemogràfic i lingüístic de l'alumnat de 4t d'ESO de Catalunya 2006-2013-2021" reflecteixen una pèrdua de prestigi social del català entre la població més jove, detectada en paral·lel a una disminució significativa dels usos entre iguals i amb el professorat. En aquest sentit, els joves tendeixen a percebre el català com una llengua no necessària o poc útil tant en l'entorn escolar com no escolar (Consell Superior d'Avaluació del Sistema Educatiu 2021: 91). Els autors de l'informe apunten als canvis demogràfics i a la manca d'oferta audiovisual i de continguts a la xarxa en català destinats a joves com les causes principals d'aquesta pèrdua d'atractiu del català.

Un dels aspectes tractats en aquesta tesi és l'anàlisi dels processos individuals i col·lectius a través dels quals l'aspiració a l'hegemonia del català s'accepta o es qüestiona. En aquest

⁴⁰ Aquesta xifra és la diferència entre l'estimació del nombre de persones que tenen el català com a llengua inicial (2.010.400 persones) i el nombre de persones que declaren saber parlar català segons les dades de l'EULP 2018 (5.187.100), que dona com a resultat 3.176.700 persones que no tenen el català com a llengua inicial però poden parlar-lo. Comprèn, en aquest cas, el territori de Catalunya.

sentit, poso el focus en la pugna per atorgar al català aquesta hegemonia o privar-li'n, en un marc caracteritzat per la coexistència de dos nacionalismes banals en competició.

3.3. Dos nacionalismes en competició

3.3.1. La pugna per l'hegemonia

A Catalunya coexisteixen dos nacionalismes amb voluntat d'esdevenir banals en competició. Per una banda, el nacionalisme espanyol, que disposa de la capacitat de regimentació i coerció pròpies dels nacionalismes d'estat (règim legal, burocràtic i judicial, fronteres i duanes, exèrcit, etc.), juntament amb una diversitat de recursos orientats a legitimar, recordar i "onejar" quotidianament la nacionalitat per tal de naturalitzar-la, des de l'aparell mediàtic estatal fins a les competicions esportives (Billig 2006). Per altra banda, el nacionalisme català, que des de l'aprovació de la Constitució espanyola de 1978 i l'Estatut de 1979 disposa d'una autonomia amb certa capacitat de regimentació i a través de la legislació que emana del Parlament de Catalunya i del poder executiu del Govern català a través de la Generalitat. Tanmateix, aquesta capacitat de regimentació està subjecta a les limitacions i les jerarquies derivades de la preeminència de l'Estat central en l'exercici del poder. Els recursos del nacionalisme català per naturalitzar l'exercici d'aquesta porció de poder són també limitats si es comparen amb els de l'estat, encara que el traspàs de competències en àrees com educació, cultura o universitats, o l'existència d'una televisió autonòmica, permeten, per exemple, difondre una sèrie d'elements semiòtics orientats a imaginar la nació (Anderson 1991): des d'un cànon literari fins a fets històrics simbòlicament significatius des del punt de vista de la construcció nacional. Com he remarcat a l'apartat 2.3 del marc conceptual, la llengua té un paper preminent en aquesta construcció nacional, per tal com funciona com a marcadors simbòlics de la catalanitat. Aquest conjunt d'elements —que s'han anat construint i reconstruint des del segle XIX, tal com detallaré a l'apartat següent— possibiliten l'existència, entre una part de la població (fonamentalment catalanoparlant), d'un imaginari nacional alternatiu a l'espanyol (FlorsMas 2017, Marí 1995).

D'aquesta manera, a Catalunya es produeix un doble procés de construcció nacional (Woolard 1989) a partir de dos marcs diferenciats: l'estatal i l'autonòmic. En l'aspecte lingüístic, això es tradueix en la coexistència de dues llengües, el castellà i el català, amb voluntat d'esdevenir hegemòniques i anònimes en un mateix territori, talment com si l'ús d'una o l'altra indicés quin marc preval en un determinat context, és a dir, qui exerceix el poder. En conseqüència, tant el català com el castellà es poden percebre com a llengües associades a fonts de poder amb capacitat de regimentació que fan prevaldre els usos d'una llengua o l'altra en els contextos en què exerceixen aquest poder. No obstant, en paral·lel, les dues llengües també es poden percebre com a marcades políticament per tal com s'associen amb els respectius nacionalismes, els quals es retroalimenten i difícilment poden esdevenir del tot banals, precisament per la competència entre si. En aquest sentit, Branchadell (2012) assenyala que difícilment poden conviure dues llengües anònimes en una mateixa àrea. Es produeix, doncs, una pugna per l'hegemonia entre els dos nacionalismes, amb els respectius projectes lingüístics, els respectius

recursos per regimentar i les respectives fonts de legitimitat. És a dir, per aconseguir imposar el propi marc a través tant de mecanismes de coerció com de consentiment. Aquesta competició entre el nacionalisme català i l'espanyol per l'hegemonia s'ha de situar en el marc d'una sèrie de processos històrics en què es connecten política, economia i llengua. A l'apartat següent mostro com aquest joc d'hegemonies es materialitza de manera diferent en funció de com es distribueix el poder en cada període. Concretament, em centro en les etapes que han viscut els diferents perfils de participants en aquesta tesi, és a dir, des de l'època franquista, quan s'instal·len a Catalunya els arribats als 50 i els 60, fins a l'actualitat.

3.3.2. Poder i contrapoder: una perspectiva històrica

3.3.2.1. El projecte homogeneïtzador del franquisme

La derrota del projecte republicà després de l'alçament militar que va donar lloc a la Guerra Civil (1936-1939) va comportar gairebé quaranta anys de dictadura franquista (1939-1975), la qual va comptar amb el suport d'amplis sectors de la burgesia catalana (McDonogh 1989, Marín i Corbera 2019). El franquisme va posar fi a les institucions democràtiques, al sistema de partits, als drets civils i a la llibertat d'expressió i va imposar l'autoritarisme, el centralisme, el catolicisme ultraconservador i l'aïllacionisme espanyol respecte a l'exterior (Guibernau 2004). Per a Catalunya el franquisme va significar, a més, la supressió de les institucions d'autogovern; l'afusellament del president de la Generalitat, Lluís Companys; la prohibició dels símbols catalans; l'assassinat, presó o exili per a aquells que s'havien significat en l'àmbit polític, social i intel·lectual catalanista o d'esquerres, i una forta repressió de la identitat lingüística i cultural. Josep Benet (2009) documenta minuciosament el conjunt de prohibicions i represàlies envers les manifestacions culturals vinculades a la catalanitat i, molt especialment, envers la llengua com a símbol fonamental associat a la identitat catalana, en el que qualifica com un intent de genocidi cultural. Especialment en els primers anys de la postguerra, les úniques manifestacions culturals de catalanitat havien de ser o bé a l'exili o bé en la més estricta i arriscada clandestinitat.

El nacionalisme espanyol va funcionar com a base per a la legitimació del franquisme (Muñoz 2012). Els primers anys van estar marcats pel nacionalcatolicisme, caracteritzat per la mobilització d'elements lligats a la història de Castella i a la difusió de mites nacionals que unien nació i religió, com els Reis Catòlics, la Reconquesta, la Inquisició o l'imperi. En aquest sentit, el nacionalcatolicisme potencia el *hot nationalism* o nacionalisme apassionat.⁴¹ Més endavant, a mitjan anys 50, els components més extrems del nacionalcatolicisme tendeixen a mitigar-se (no pas a desaparèixer) coincidint amb una nova etapa de certa obertura a l'exterior. En aquesta etapa el franquisme cerca legitimació no només com a garant de la unitat d'Espanya, sinó com a agent de creixement econòmic a través del *desarrollismo* (Muñoz 2012, Lladonosa 2018). Aquest creixement econòmic, amb el consegüent augment del benestar material de la població i

⁴¹ Castelló i Cogollos (2001) proposa *nacionalisme apassionat* com a traducció del que Billig (2006) anomena *hot nationalism*.

l'expansió de la societat de consum, coincideix amb el desenvolupament de la cultura audiovisual de masses. Així, el *desarrollismo*, en termes econòmics i socials, afavoreix l'impuls del nacionalisme banal espanyol a través de ràdio i televisió. Tot plegat, permet una modernització a manera substitutiva de la democratització (Lladonosa 2018: 59-60, Santacana 2015: 79). Aquests processos polítics, socials i econòmics tenen lloc de manera paral·lela amb l'arribada a Catalunya d'un gran volum d'immigració espanyola per treballar en la indústria i els serveis, la qual cosa va comportar la bilingüïtzació social de Catalunya (Galindo et al. 2021).⁴² D'aquesta manera es reforça el projecte culturalment i lingüísticament homogeneïtzador del franquisme.

3.3.2.2. Catalunya dins l'Espanya autonòmica

La mort de Franco el 1975 marca la fi de la dictadura i l'inici de la restauració borbònica. El 1977 tenen lloc les primeres eleccions després del franquisme i un any després s'aprova la Constitució de 1978, encara vigent actualment. El text constitucional estableix l'Estat de les autonomies com una fórmula per fer compatible la "unitat de la Pàtria" espanyola amb les reivindicacions de Catalunya, el País Basc i Galícia. Així, l'homogeneïtat de l'estat nació es pretén fer compatible amb la diversitat interna, tal com il·lustra el concepte "Espanya plural" (Juliá 2008), difós durant les dècades dels 80 i els 90. Catalunya recupera les institucions pròpies i, per tant, l'autogovern. El 1979 s'aprova l'Estatut d'Autonomia i el 1980 el centre-dreta nacionalista representat per Convergència i Unió (CiU) guanya les eleccions autonòmiques. A partir d'aquest moment s'inicia una etapa de reconstrucció nacional en què Catalunya aspira a exercir com a quasi-estat a mesura que l'Estat li traspassa competències en diverses matèries, entre les quals política lingüística, educació i cultura. Des del consens més o menys generalitzat, fruit del pacte polític, al voltant de la necessitat de revertir els efectes de la repressió franquista, la revitalització de la llengua catalana, símbol principal de la catalanitat, esdevé un dels pilars d'aquesta reconstrucció nacional. Precisament, el paradigma "nacional" era la principal font de legitimitat per desenvolupar el projecte polític, tal com mostren, per exemple, l'ús de conceptes com *llengua pròpia* (Woolard 2016). Així, pren forma el projecte de la normalització, és a dir, la política lingüística, cultural i d'identitat impulsada des de les institucions catalanes durant les dècades dels 80 i els 90. La normalització aspira a "la construcció d'una cultura 'normal' en tant que homologable amb altres cultures europees i amb independència de la cultura espanyola" (Fernández 2008: 34). Entre els objectius implícits s'hi compta el de desenvolupar un nacionalisme banal català, tal com il·lustren, per exemple, els usos de la bandera, l'himne i altres símbols, i consolidar un imaginari cultural alternatiu a l'espanyol (Marí 1995, Flors-Mas 2017).⁴³ Així doncs, amb la normalització es pretén exercir el poder que atorgava

⁴² Aprofundeixo en les migracions espanyoles i els efectes sobre les dinàmiques sociolingüístiques a l'apartat 3.4.1.

⁴³ Fernández identifica una triple dimensió de la normalització: com a projecte polític, com a procés i com a discurs (2008: 32-45). La dimensió política ve donada perquè la cultura catalana és objecte de lluita en el camp polític i perquè el projecte normalitzador pretén rescabalar-la de la anormalitat a què l'havia abocat el franquisme. En la dimensió de procés, "l'objectiu general de la Normalització és transformar Catalunya en

l'autogovern a Catalunya i desplegar la consegüent capacitat regimentadora per crear un determinat model de societat i de ciutadania, en el qual la llengua hi té un paper destacat. Això té lloc en un marc d'equilibris de poder, en què CiU donava suport a diferents governs espanyols, tant del Partit Socialista Obrer Espanyol (PSOE) com del Partit Popular (PP), a canvi d'acords pressupostaris i de traspassos de competències a la Generalitat.

No obstant, el projecte de la normalització partia d'una sèrie de contradiccions i problemes derivats de la posició de subordinació pràctica i simbòlica del poder autonòmic català respecte al poder de l'Estat central. Tal com assenyala Fernández (2008), la normalització com a projecte polític parteix de la negació de la subordinació de Catalunya i, per tant, de la cultura i la llengua catalanes, respecte a l'Estat espanyol. Les institucions catalanes pretenen actuar *com si* tinguessin el poder d'un estat, però sense tenir-lo realment i estant subordinades a l'Estat espanyol, que tendeix a l'homogeneïtzació. Aquest fet no tan sols posa límits a la capacitat de regimentació del quasi-estat, sinó que dificulta l'obtenció de legitimitat per exercir poder, la qual cosa redueix considerablement la capacitat de desenvolupar polítiques lingüístiques equivalents a les d'un estat. Això facilita la contestació per part dels sectors contraris a la normalització. Així, iniciatives com el “Manifiesto de los derechos lingüísticos en Cataluña”, de 1981, conegut popularment com el “Manifest dels 2.300”, o diverses campanyes mediàtiques en contra del model educatiu català i contra altres lleis que afavoreixen la llengua catalana han posat en dubte, al llarg de les darreres quatre dècades, la legitimitat de les institucions catalanes per regimentar sobre qüestions lingüístiques.

A inicis del segle XXI es produeixen una sèrie de canvis en la configuració política catalana i espanyola. El 2003 el Partit Socialista de Catalunya (PSC), Esquerra Republicana de Catalunya (ERC) i Iniciativa per Catalunya — Verds (ICV) formen un govern de coalició que s'autoproclama “catalanista i d'esquerres”. D'aquesta manera CiU perd el govern de la Generalitat que havia exercit durant vint-i-tres anys. En paral·lel, el Partit Popular (PP) obté majoria absoluta a les eleccions estatals, de tal manera que els partits nacionalistes catalans ja no són necessaris per assegurar la governabilitat de l'Estat. En aquest context el 2006 s'aprova en referèndum un nou Estatut d'Autonomia de Catalunya, després de ser retallat per les Corts espanyoles. El PP el porta al Tribunal Constitucional espanyol, que, en una sentència del 2010, declara inconstitucionals una sèrie d'articles entre els quals alguns dels que afecten, precisament, qüestions referides

una societat normal, és a dir, una societat en què la llengua pròpia de Catalunya esdevingui hegemònica, en què tota la ciutadania comparteixi un sentit d'identitat nacional catalana basat en les tradicions culturals del país, i en què les infraestructures culturals, els hàbits de consum cultural i l'equilibri entre alta cultura i cultura de masses siguin comparables als de qualsevol altra societat avançada”, la qual cosa requereix una sèrie d'estratègies i inversions per part de tota la societat: institucions públiques, sector privat i individus. Finalment, en la dimensió discursiva de la Normalització té com a finalitat “naturalitzar” la llengua, la cultura i la identitat catalanes i els seus símbols per fer-los ideològicament “neutres” a fi de superar l'etapa militant i resistencial.

a llengua i identitat: l'obligació de saber català i la definició, al preàmbul, de Catalunya com a nació, entre d'altres. Aquest fet genera una reacció política des de Catalunya, tant per part dels partits polítics, excepte el PP, com per part de diversos sectors de la societat civil. Una mostra d'aquest malestar és la publicació, el 2010, de l'editorial conjunta “La dignitat de Catalunya” per part dels dotze diaris editats al Principat, en què es denunciaven els greuges derivats d'haver portat l'Estatut de 2006, aprovat i debatut al Parlament de Catalunya, davant del Tribunal Constitucional.⁴⁴ Mentrestant, continua i s'aguditzava el procés de recentralització de l'Estat, que atura el traspàs de competències alhora que anul·la un bon nombre de lleis aprovades pel Parlament de Catalunya. D'aquesta manera, les jerarquies entre un poder i l'altre es posen de manifest d'una manera especialment evident. El 2006 un nou partit polític, Ciutadans (C's), irromp en l'escenari polític català. L'objectiu principal del seu programa és, explícitament, canviar el règim lingüístic de la normalització i atorgar al castellà un paper més rellevant en àmbits com les institucions catalanes, l'escola o els mitjans de comunicació públics. A la pràctica, pretén blindar el dret dels individus de mantenir-se monolingües en castellà. D'aquesta manera emergeixen “les tensions que emmascara sovint l'aparença consensual en l'ordre sociolingüístic” (Flors-Mas 2017: 16) i es trenquen els consensos sobre llengua, alguns dels quals s'havien tancat, en realitat, en fals, fruit del pacte polític entre els diversos actors que van protagonitzar la Transició (Fernández 2008, Fuster-Sobrepere 2015). Aquesta seqüència de canvis polítics i la consegüent emergència del procés independentista, a més de posar de manifest el component etnolingüístic del conflicte entre Catalunya i Espanya, sense obviar-ne el component econòmic, desemboca en una polarització del panorama polític català, entre el bloc autoanomenat “sobiranista” i el bloc autoanomenat “constitucionalista”, amb els respectius projectes lingüístics. Especialment a partir de 2012, comencen les manifestacions independentistes massives per la Diada de l'Onze de Setembre i organitzacions com l'Assemblea Nacional Catalana (ANC) i Òmnium Cultural (ÒC) augmenten significativament l'activitat reivindicativa i el nombre de socis. Amb el referèndum de l'1 d'octubre de 2017 i el posterior processament i empresonament dels implicats en l'organització, les jerarquies entre el poder català i l'espanyol es fan més evidents que mai. Les entrevistes amb els participants van tenir lloc en aquest marc de polarització sociopolítica.⁴⁵

En paral·lel a aquests processos específics de Catalunya, es produeixen també canvis ideològics a més gran escala. La legitimitat del paradigma “nacional” perd força mentre que en guanyen les idees lligades al paradigma neoliberal, com l'universalisme, el cosmopolitisme i la llibertat individual, en un marc de mercantilització de les identitats (Martín Rojo i Del Percio 2019). De la mateixa manera, el poder econòmic —és a dir, els

⁴⁴ Concretament, els diaris que van publicar l'editorial conjunta són: El Periódico, La Vanguardia, Avui, El Punt, Diari de Girona, Diari de Tarragona, Segre, La Mañana, Regió 7, El 9 Nou, Diari de Sabadell i Diari de Terrassa. Es pot consultar el text en aquest enllaç: <https://www.elperiodico.cat/ca/opinio/20091126/la-dignitat-de-catalunya-115794> [darrera consulta: 16/03/2022].

⁴⁵ A l'apartat 4.1.1. del capítol de metodologia específic com aquest context politicosocial ha funcionat com a marc de referència implícit o explícit per part dels participants durant les entrevistes, i les conseqüències que se'n poden derivar en els resultats de la recerca.

mercats— aconsegueixen progressivament més poder i capacitat de regimentació, també en matèria lingüística, enfront del poder polític, especialment del poder polític dels governs regionals (Heller 2011). Això, sumat a la legislació afavoridora del castellà aprovada per l'Estat espanyol precisament per apaivagar aquests canvis derivats de la globalització,⁴⁶ té efectes en la capacitat de les institucions catalanes de fer complir el règim lingüístic que preveu la legislació.

3.4. Model econòmic, immigració i segregació social

Simultàniament als processos polítics descrits a l'apartat anterior, s'han produït processos econòmics que han marcat les dinàmiques demogràfiques de Catalunya i, en conseqüència, les dinàmiques sociolingüístiques. El model econòmic basat en la indústria, que va atraure un gran volum d'immigració espanyola a mitjan segle XX, i posteriorment el model basat en el turisme i els serveis, que ha atret immigració internacional al llarg del segle XXI, és el que ha donat forma a la composició demolingüística de Catalunya, descrita a l'apartat 3.1. Si bé Catalunya havia rebut immigració de la resta de l'Estat des de les primeres dècades del segle XX (Domingo 2014), el pes proporcional relativament baix d'aquesta població en les dinàmiques demogràfiques facilitava que els nousvinguts adoptessin el català a partir del contacte quotidià amb els catalanoparlants (Galindo et al. 2021). Tanmateix, quan aquesta immigració creix en nombre i proporció d'ençà de mitjan segle XX, l'adopció del català per part dels nousvinguts ja no és automàtica. Als capítols de resultats s'aprofundeix en les causes i conseqüències d'aquesta no adopció del català per part d'alguns sectors immigrants. A grans trets, però, es deu a la falta d'accés a la llengua, motivada per la segregació urbanística, escolar i social (Nel-lo i Blanco 2015, Benito Pérez i González Balletbó 2009); a la no necessitat d'usar el català en l'entorn laboral i en les relacions socials (Massaguer et al. 2022), a la interposició del castellà com a llengua de relació intergrupala entre parlants amb diverses llengües inicials (Aracil 1983, Pujolar 2010) o, com s'esdevé majoritàriament, a una combinació de tots tres motius. Així, es generen mercats lingüístics alternatius al català, especialment en les àrees o àmbits en què es concentra més immigració. De la mateixa manera, com he esmentat anteriorment, una part d'aquesta població no se sent interpel·lada per les polítiques de normalització (Fuster-Sobrepere 2015) i continua desenvolupant la seva vida a Catalunya a partir del propi marc lingüístic, ideològic i cultural. Als dos apartats següents aprofundeixo en el procés d'arribada i establiment de la immigració espanyola de la segona meitat del segle

⁴⁶ Les cròniques legislatives de l'Estat espanyol publicades per la revista *Llengua i Dret* (per exemple, Pla Boix 2021, la més recent en el moment de tancar aquesta tesi) documenten l'acció legislativa de l'Estat espanyol per protegir el castellà. Un exemple recent que il·lustra que l'Estat protegeix el castellà per sobre de la resta de llengües que s'hi parlen és l'avantprojecte de la Llei general de comunicació audiovisual impulsada pel Govern espanyol, que obliga les grans plataformes audiovisuals a oferir els seus productes en castellà o bé en alguna de les altres llengües de l'Estat espanyol. El fet que es permeti triar alternativament fer-ho en castellà o en les altres llengües de l'Estat —és a dir, que no s'obligui a fer-ho en totes— situa en clar desavantatge les llengües diferents del castellà.

XX i en el de immigració internacional a partir, sobretot, del segle XXI. Els participants en aquesta recerca o bé han format part d'aquests contingents o bé en són descendents.

3.4.1. La immigració espanyola del segle xx

3.4.1.1. La bilingüització social de Catalunya

El model econòmic basat en la indústria, implantat a Catalunya ja des dels segles XVIII i XIX, continua durant l'etapa del *desarrollismo* franquista. La demanda de mà d'obra per treballar en aquest sector atrau un nombrós volum de nova població procedent de zones rurals empobrides de diversos punts d'Espanya. Així, “en els vint-i-cinc anys que van de 1951 a 1976 la població passa dels 3,2 milions d'habitants als 5,6 milions, el que vol dir un increment anual de 100.000 persones per any” (Domingo 2014: 25). Els treballadors menys qualificats tendien a concentrar-se en nuclis de nova creació al voltant dels centres urbans, principalment de Barcelona i Tarragona, sovint en condicions deficientes pel que fa a la qualitat dels habitatges i dels serveis públics (llum i aigua, clavegueram, transports, escoles, etc.). En paral·lel, s'estableixen a Catalunya altres perfils de nouvinguts, de classes mitjanes i mitjanes-altes, que solien instal·lar-se als centres de les ciutats o en nuclis residencials. Entre aquest darrer perfil d'immigrants, destaca el paper dels representants del règim, que ocupaven posicions clau en l'administració, l'exèrcit i l'església, i formaven una elit a la qual només accedien alguns membres de la burgesia catalana favorable al franquisme (Guibernau 2004: 68-69). Els participants espanyols arribats als 50 i 60 són fills de famílies establertes a Catalunya durant aquest període.

Aquest canvi demogràfic comporta un canvi sociolingüístic que desemboca en la bilingüització social de Catalunya (Galindo et al. 2021). La nova població és majoritàriament monolingüe en castellà —amb l'excepció dels gallecs i dels que provenien d'altres territoris de llengua catalana—, de tal manera que es produeix un increment sense precedents d'aquest perfil de parlants, tant en nombres absoluts com relatius. Això es produeix en un context en què la supressió del català en els usos públics i formals, la impossibilitat d'aprendre'l a escriure i la relegació a l'àmbit domèstic comporten una davallada en el valor d'aquesta llengua, si més no des del punt de vista oficial. Tanmateix, igual que en altres períodes marcats per la diglòssia, el gruix de la població catalanoparlant inicial manté el català en els usos orals quotidians (Woolard 1989; Vila i Galindo 2012), malgrat els intents franquistes, especialment durant la primera postguerra, de bandejar-lo també del carrer (Benet 2009: 208; Woolard 1989: 28). A resultes de la coexistència d'aquests dos grups lingüístics en un mateix territori emergeixen les categories “catalans” i “castellans”, que inclouen connotacions socioeconòmiques i socioculturals i que són, com a mínim en part, conseqüència de la segregació social i urbanística del franquisme. La llengua, doncs, comença a funcionar com a límit entre grups socials en aquest període.

Un cop acabat el franquisme, s'inicia una etapa de certa estabilitat demogràfica que dura aproximadament dues dècades. Tot i això, la mobilitat de la població dintre de l'Estat espanyol és notablement més habitual que abans del període franquista. Així doncs, continua arribant població castellanoparlant a Catalunya per bé que en menor mesura

que durant el *desarrollismo* i d'un perfil laboral més qualificat. Tal com indica Domingo (2014: 27) citant dades de Recaño Valverde i Solana Solana (1998), “la dràstica disminució del saldo migratori per als quinquennis situats entre 1976 i 1995, que coincideixen amb la crisi econòmica, no significaren la desaparició dels fluxos procedents d'Espanya, però sí la selecció i variació de les característiques sociodemogràfiques dels migrants, corresponent a l'esgotament del model migratori rural/urbà que componia el gruix dels moviments migratoris precedents, deixant pas a una representació territorial de les regions més desenvolupades i a un pes més notori de professionals i directius en els escassos fluxos del període”. Els participants espanyols arribats durant els anys 80 i 90 corresponen a aquest perfil. Les polítiques de normalització s'inicien, doncs, en una situació demolingüística ben diferent de la d'abans de la Guerra Civil, quan el català era la llengua predominant tant a les llars com als carrers. En aquest context, des de l'òptica dels impulsors de la Normalització, calia “integrar” a la catalanitat lingüística i cultural les persones arribades durant el franquisme i, sobretot, els seus descendents. És d'aquesta manera que els discursos públics més essencialistes sobre identificació entre llengua i nació, vigents sota el franquisme i en etapes anteriors, donen pas a discursos centrats en la idea de la llengua com a instrument d'integració (Argenter 2007).

3.4.1.2. El lloc de la immigració en la reconstrucció nacional després del franquisme

En el context de resistència cultural sota el franquisme, entre alguns sectors catalanistes planava la temença de desnacionalització de Catalunya a causa de l'augment de la població castellanoparlant. En aquest període agafen volada els debats sobre què és ser català o, el que és el mateix, qui “és català” i qui no. *Els altres catalans*, de Francesc Candel (1964), i *La immigració, problema i esperança de Catalunya*, de Jordi Pujol (1976), esdevenen obres de referència per comprendre la manera com s'inclou el fet migratori no tan sols en els discursos sobre catalanitat, sinó al centre de la definició de nació i de la identitat catalana (Domingo 2014: 93-94). Tant Candel com Pujol, els plantejaments dels quals esdevindrien hegemònics en el catalanisme, destaquen la mobilitat social ascendent i l'adopció de la llengua catalana com a factors facilitadors de la “integració” dels immigrants (Lladonosa 2018). En aquell moment, la identificació de la llengua catalana amb la resistència antifranquista representava una font de legitimació. De la mateixa manera, l'enemic comú que representava la dictadura facilitava la unió entre els diversos sectors de l'antifranquisme (Woolard 1989, Guibernau 2004). En aquest sentit, cal destacar el paper de l'Assemblea de Catalunya, en la qual, com veurem, dos dels participants en aquesta recerca van prendre part.

Un cop acabat el franquisme, quan es dissenyen les polítiques de normalització en el marc d'un projecte de reconstrucció nacional, el catalanisme segueix la perspectiva integradora respecte a la immigració. Ara bé, el que durant l'època resistencialista era discurs teòric, amb la normalització esdevé praxi política (Domingo 2014: 114). En aquesta etapa els discursos dels diversos espais polítics tenen en comú el fet d'entendre l'adscripció a la catalanitat no com una conseqüència d'haver nascut a Catalunya, sinó de viure-hi i de sentir-se'n part, la qual cosa es plantejava com a compatible amb el fet que

la llengua catalana funcionés a la pràctica com a element per mostrar aquesta adscripció voluntària a la catalanitat (Lladonosa 2018). Així, amb lemes com “És català qui viu i treballa a Catalunya, i vol ser-ho”, inspirat per Jordi Pujol, o el popular “Un sol poble” es volia desenvolupar el projecte de reconstrucció nacional amb la llengua catalana com a pal de paller, des del consens i sense fractura social (Fernández 2008: 37).

Tanmateix, tal com assenyala Woolard fent referència Geertz (1973: 315), els eslògans nacionalistes són un desig o una esperança, no pas una descripció, per la qual cosa: “the political slogans suggested that there was only one politically relevant ethnic identity in Catalonia, but by their very existence and insistence they betrayed the fact that there was more than one” (1989: 36). Així, en certa manera, a l’hora de pensar la reconstrucció nacional i les polítiques de normalització que hi anaven lligades es partia d’una contradicció. Per una banda, la reconstrucció nacional impulsada amb la normalització era un projecte de continuïtat històrica (Fernández 2008: 34-35) que enllaçava amb la política cultural de la Catalunya republicana. Per l’altra, era inqüestionable que la immigració espanyola havia transformat Catalunya des del punt de vista demogràfic, lingüístic i cultural. Aquesta doble vessant de la qual es partia comporta que “de forma implícita, el fet migratori es converteix en el centre neuràlgic a partir del qual s’haurà de definir d’ara endavant la identitat catalana” (Domingo 2014: 115). Precisament el fet que tant el punt de partida —la coexistència de dues identitats etnolingüístiques— com els objectius —assimilacionistes, a la pràctica— de la normalització fossin implícits és el que porta una política basada en l’*ethnic blindness* (Aramburu 2020), en què les qüestions referents a l’existència de dues comunitats etnoculturals esdevenen tabú (Pujolar i González 2013) i, per tant, tal com indica Aramburu, impossibles d’avaluar. En aquest sentit, Fernández destaca l’absència de documents programàtics i l’evitació de debats de fons sobre la qüestió (2008: 31-32). Això va dificultar el reconeixement mutu entre catalans autòctons i immigrants (Cardús 2007). En conseqüència, la inclusió del fet migratori en els discursos sobre catalanitat va tenir lloc, en bona mesura, a partir d’una sèrie de pressuposicions sobre la immigració vista des dels interessos i perspectives dels catalanoparlants que van dissenyar el projecte de normalització. Un projecte que era, malgrat els discursos públics, poc flexible en la manera com s’entenia la catalanitat: un immigrant podia “triar” ser català, però tenia poc marge per negociar quin era el contingut d’aquesta catalanitat adquirida. S’assumia que la perspectiva de l’ascensor social amb què se solia connectar el fet d’adoptar el català seria suficientment atractiva per sumar aquesta part de la població a la llengua i la identitat catalanes. En aquest sentit, Fuster-Sobrepera fa notar el següent:

[El discurs de la normalització] lluny de repensar la Catalunya de finals del segle XX, es va situar com si el maig de 1980 fos l’endemà del febrer de 1939, o potser del juliol de 1936, perquè la guerra estava massa plena d’incomoditats difícils de gestionar. La idea de punt i seguit, tot saltant sobre les enormes transformacions de tot tipus —demogràfic, econòmic, social, i emocional— que el país havia patit, va ser el punt de partida de la normalització. És evident que l’acció política no es va poder sostroure a les exigències de la realitat, però en allò que és simbòlic, els donats per descomptat del projecte cultural normalitzador actuaren com si fos així (2015: 242).

En altres paraules, es convidava els immigrants a entrar al grup catalanoparlant, però es pressuposava que hi havien d'entrar d'una determinada manera, és a dir, a partir de la concepció hegemònica de la catalanitat que vehiculava el procés de normalització. El resultat d'aquestes polítiques és una integració lingüística parcial de la immigració espanyola i dels seus descendents, fortament condicionada per la trajectòria de socialització de cada individu. Les tensions derivades d'aquest poc marge de negociació sobre què significa ser català són una de les claus que, com veurem als capítols de resultats, contribueixen a explicar determinats posicionaments no-catalanoparlants actuals.

3.4.2. La immigració internacional del segle XXI

3.4.2.1. Migrar a Catalunya en l'era de la globalització

El model politicoeconòmic de la globalització, amb un mercat liberalitzat a escala mundial, implica la circulació de capitals, mercaderies i persones més enllà de les fronteres estatals. Això ha comportat que la darrera onada migratòria a Catalunya, iniciada a principis del segle XXI, estigui composta per persones arribades d'arreu del món. Segons dades de l'Idescat corresponents a l'1 de gener de 2020, a Catalunya hi resideixen més 1,6 milions d'estrangers, que representen el 16,2% de la població. Així, aquesta darrera onada internacional ha fet créixer la població de Catalunya dels 6 milions en els quals s'havia estancat fins als 7,5 actuals (Domingo 2014: 28). La procedència d'aquests immigrants és diversa. Els dotze països que encapçalen la llista proporcionada per l'Idescat són, per aquest ordre, el Marroc, Romania, Itàlia, la Xina, el Pakistan, Hondures, Colòmbia, França, Veneçuela, l'Índia, el Perú i Bolívia. Des d'un punt de vista lingüístic, cal tenir en compte que la suma de persones procedents de diversos països llatinoamericans, comporta que el castellà sigui, de molt, la llengua predominant entre la població estrangera: un 41% la té com a habitual, un 59,1% la té com a inicial i un 52,8% la considera la seva llengua d'identificació, segons les dades de l'EULP 2018. Aquesta diversificació de la procedència dels nouvinguts ha comportat un canvi notable en la percepció que la població autòctona té del propi entorn. Domingo fa notar les diferències en la percepció del món que podia tenir un català sedentari als anys 90 del segle passat i la que pot tenir actualment: "sense moure's del territori, la seva visió serà més cosmopolita degut tan sols a la presència d'un major nombre d'immigrants que s'ha caracteritzat per la diversitat d'origens" (2014: 33).

Aquesta nova població és diversa no tan sols des del punt de vista de la procedència geogràfica, sinó també pel que fa al perfil social i laboral. Domingo relaciona el tipus d'ocupació i la distribució territorial d'aquestes persones, que tendeixen a concentrar-se al litoral, a l'àrea metropolitana de Barcelona i a les capitals provincials i comarcals:

La distribució territorial no fa res més que replicar l'oferta i diversificació laboral i residencial dels darrers anys. L'atracció del sector serveis, amb un pes notable del treball domèstic i la cura de persones grans i d'infants, però també el boom de la construcció i l'hostaleria, així com l'agricultura intensiva, juntament amb el preu de l'habitatge, han estat els esquers principals que han atret l'assentament espacial de la població nouvinguda (2014: 40).

Al costat dels treballadors que cerquen feines poc qualificades en sectors com l'hostaleria, el servei domèstic, la construcció o l'agricultura, trobem altres perfils d'immigrants. Per exemple, els que tenen un grau mitjà o elevat de formació i aspiren a ocupar llocs de treball que s'hi corresponguin. De la mateixa manera, especialment en l'àrea de Barcelona, trobem immigrants amb un alt poder adquisitiu, que s'instal·len a Catalunya atrets per l'estil de vida (Codó 2018c).

La segregació urbanística, escolar, social i econòmica marca les trajectòries d'aquests migrants un cop establerts a Catalunya i, en conseqüència, la seva relació amb la llengua catalana i amb els catalanoparlants, tal com es posarà de manifest repetidament al llarg d'aquesta tesi. Tant les possibilitats d'accés a aquesta llengua —més enllà de l'ensenyament formal en l'etapa d'escolarització o en els centres de formació per a adults— com la necessitat d'utilitzar-la en el dia a dia estan fortament condicionats per la presència de catalanoparlants en l'entorn quotidià dels nousvinguts. En relació amb la llengua però també amb altres elements que indicien informació sobre els individus, el nou canvi demogràfic ha comportat noves formes de categorització i jerarquització socials. Tal com assenyalen Boix i Vila: “les noves migracions [...] fan categoritzar de manera diferent les migracions anteriors, que guanyen en autoctonia enfront dels nous immigrants. Una autoctonia que, cal ser-ne conscients, té una enorme transcendència en termes lingüístics” (2006: 7). És a dir, el castellà peninsular guanya rellevància com a indicatiu d'autoctonia, en relació amb altres varietats del castellà i amb les altres llengües de la població estrangera. Als capítols de resultats abordo en profunditat com perceben i negocien aquestes (re)categoritzacions els diversos perfils de no-catalanoparlants estudiats.

3.4.2.2. Diversitat, «cohesió social» i llengua catalana

A diferència de l'etapa franquista, la Catalunya autonòmica disposa d'algunes eines legislatives i administratives per desenvolupar polítiques d'immigració pròpies un cop la nova població s'estableix al territori. Així, si bé per una banda el govern espanyol regula aspectes clau de la política migratòria, com el control de fluxos, la reglamentació de l'estatut jurídic de l'estranger i l'accés a la nacionalitat espanyola, per altra banda la Generalitat desplega les competències pel que fa a l'assentament de la població immigrada i la seva integració a la societat receptora (Domingo 2014: 129). Per desenvolupar aquestes competències des de Catalunya s'ha optat per intentar dissenyar un model propi, a mig camí entre l'assimilacionisme francès i el multiculturalisme anglès (*ibíd.* 153).⁴⁷ El Pla Interdepartamental d'Immigració (1993-1999) va representar un punt de partida en la política immigratòria de l'Administració catalana quan l'arribada de població internacional tot just s'iniciava. Domingo en destaca, entre altres elements, la narrativa que situa la immigració a Catalunya com un fenomen central en la seva

⁴⁷ El model assimilacionista pot considerar-se aculturador perquè condueix la població immigrant a adoptar plenament, i de manera pràcticament exclusiva, els trets lingüístics i culturals de la societat receptora. El multiculturalisme, per contra, possibilita que els immigrants es desenvolupin fonamentalment en el marc de la pròpia comunitat, la qual cosa els pot portar a establir pocs lligams amb la societat receptora.

història demogràfica, de tal manera que s'adopta una visió positiva de la immigració com a fenomen i de Catalunya com a país receptor. De la mateixa manera, el rol de la llengua catalana com a eina primordial per possibilitar la integració de l'immigrat apareix com un fet obvi (*ibíd.* 130-131). Així, des de les institucions públiques catalanes s'intenta desenvolupar una política migratòria basada en un nacionalisme cívic i postètnic (Kymlicka 2001), amb una aproximació intercultural però que alhora intenta generar una cultura pública comuna a través, entre d'altres elements, de la llengua catalana, la qual s'espera que els nouvinguts adoptin en el procés d'integració.

L'any 2000 es crea la Secretaria per a la Immigració i el 2003 es produeix un canvi al govern de la Generalitat. S'acaba l'etapa de CiU, s'inicia el tripartit i ERC es fa càrrec de la Secretaria per a la Immigració, que segueix una línia força continuista amb la dels governs anteriors. Així, tant al primer Pla Integral de la Immigració (2000-2004) com al segon (2005-2009) i, posteriorment, al Pacte Nacional per la Immigració (2009) s'atorga a la llengua catalana un paper rellevant "com a eina d'integració per antonomàsia" (Domingo 2014: 176). En aquesta mateixa línia se situen la creació de la Subdirecció General de Llengua i Cohesió del Departament d'Ensenyament, l'aprovació del Pla per a la Llengua i la Cohesió Social (2009) en l'àmbit de l'educació o les referències freqüents a la relació entre llengua catalana i "cohesió social" als materials de difusió del Consorci per a la Normalització Lingüística (CPNL) i d'organitzacions de la societat civil, especialment de l'àmbit catalanista, com Òmnium Cultural o la Plataforma per la Llengua, tal com es pot comprovar si es consulten, per exemple, les seves webs. Similarment, des d'aquests mateixos espais sovint s'apela a l'objectiu de fer del català "llengua comuna" —és a dir, llengua de comunicació intergrupala entre parlants amb diverses llengües inicials.

La llengua catalana s'ha tendit a assumir, doncs, com un dels pilars per aconseguir la inclusió, o la "integració", de la població nouvinguda i s'ha interpretat com una eina de cohesió social (Vilà i Baños et al. 2013). *Cohesió social* ha esdevingut un terme recurrent, tot i que sovint no se n'especifica en el sentit exacte. Marí (2020) aborda aquesta relació des d'una perspectiva sociolingüística. Contraposa la idea de *cohesió* a la de *fragmentació social* i vincula la cohesió amb el concepte de capital social de Robert Putnam en la triple dimensió que distingeix Berger-Schmitt (2000: 6): 1) les llengües com a capital vincle o element d'identificació o pertinença dels grups socials; 2) les llengües com a capital pont o recurs instrumental d'interacció i mobilitat social, i 3) l'estatus jurídic i polític de les llengües com a capital relligador i marc en què tenen lloc totes les relacions socials. Marí remarca el vincle entre cohesió social, qualitat de vida, mobilitat social i "la preservació de l'entorn lingüístic que fa possible que els membres d'una comunitat se sentin segurs a l'hora de facilitar la inclusió als nouvinguts" (2020: 13). Tenint en compte això, quan es parla de la llengua catalana com a llengua de cohesió social s'assumeix implícitament que aquesta llengua té un rol especialment rellevant en el desenvolupament de la identificació i del sentiment de pertinença a Catalunya, en la mobilitat social i en les relacions socials dels nouvinguts. De la mateixa manera, es pot interpretar que donar preferència a la llengua catalana en el procés d'acollida contribueix

a assegurar-ne la preservació, de tal manera que els catalanoparlants es poden sentir més segurs a l'hora d'incloure els nouvinguts. Així, amb l'objectiu d'estendre el coneixement i l'ús del català entre la immigració estrangera, s'ha impulsat regimentació que preveu que acreditar l'assistència a cursos d'entre 45 i 90 hores de català de nivell inicial i bàsic al Consorci per a la Normalització Lingüística (CPNL) facilita l'obtenció de l'informe d'arrelament necessari per tramitar el permís de residència a l'Estat espanyol. Ara bé, els efectes d'aquesta regimentació a l'hora d'incorporar nous parlants al català són minsos a la pràctica pel fet que la majoria dels matriculats en aquests cursos els abandonen un cop han obtingut el certificat d'assistència, de tal manera que no arriben a assolir el nivell necessari per poder utilitzar la llengua fora de l'aula ni, de fet, tenen prou incentius per fer-ho en la seva quotidianitat (Climent-Ferrando 2015, Massaguer et al. 2022).

Així doncs, el que preveien els programes de l'Administració catalana anteriorment esmentats en termes de llengua i cohesió social no s'ha materialitzat a la pràctica —o, com a mínim, no del tot. S'ha tornat a posar de manifest que, tal com assenyalava Woolard (1989) per al lema “Un sol poble”, els eslògans de caire politicosocial —com és el cas de “El català, llengua comuna” o “El català, llengua de cohesió social”— solen ser més un desig des de la perspectiva catalanista que no pas un fet o un assoliment. Tal com mostren les dades de l'EULP exposades a l'apartat 3.1, el grau d'adopció del català per part de la població nouvinguda és baix. En conseqüència, la llengua de comunicació intergrup al entre parlants amb diverses llengües inicials és majoritàriament el castellà (Flors-Mas 2021). Així doncs, difícilment es pot considerar assolit l'objectiu de fer del català “llengua comuna”. De la mateixa manera, com comprovarem al llarg d'aquesta tesi, la cohesió social abraça aspectes econòmics i d'identitat social en els quals la llengua va imbricada però no n'és l'element central. En altres paraules, la llengua és un dels elements que afavoreixen la cohesió social, però no l'únic ni el més important. Als capítols de resultats abordo aquests aspectes en profunditat des de la perspectiva dels participants.

Un dels motius del no assoliment dels objectius en matèria d'incorporació lingüística dels nouvinguts és la poca capacitat regimentadora que té, a la pràctica, la Generalitat. Les raons d'aquesta capacitat de regimentació limitada cal cercar-les en les dinàmiques polítiques, econòmiques i socials actuals, tant a escala global com a escala local. En un context en què els mercats guanyen poder enfront dels governs (Heller 2011), un model econòmic com el de la Catalunya actual, basat en els serveis i el turisme, potencia les desigualtats econòmiques i socials, la qual cosa té conseqüències sociolingüístiques. El model econòmic funciona, doncs, com un element clau a l'hora de configurar les dinàmiques socials, que al seu torn marquen les dinàmiques sociolingüístiques. Així doncs, el model socioeconòmic actual, que tendeix a la segregació social, no afavoreix la integració dels nouvinguts, especialment dels que se situen en les posicions més febles (Boix i Vila 2006). Ho comprovarem abastament als capítols de resultats. En paral·lel, les jerarquies entre poders polítics es posen especialment de manifest en política migratòria. Cal tenir en compte que la UE tutela els estats europeus en aquesta matèria i que, a escala estatal, el Govern espanyol practica una política de discriminació positiva

envers les excolònies a través de la política d'accés a la nacionalitat, que es redueix de deu a dos anys en el cas dels immigrants llatinoamericans (Domingo 2014: 124, Flors-Mas 2021). Per altra banda, en el marc de la recentralització estatal, la Llei 10/2010, de 7 de maig, d'acollida de persones immigrades i de les retornades a Catalunya, va ser impugnada pel Tribunal Constitucional (TC) després que la Defensora del Poble hi presentés un recurs d'inconstitucionalitat per les seves prescripcions lingüístiques. En concret, el TC va declarar inconstitucional, i per tant nul, l'apartat que preveia que per accedir a formació en llengua castellana la persona nouvinguda hagués d'acreditar competències bàsiques en llengua catalana (Viñas 2017). Així doncs, qualsevol acció legislativa en matèria de llengua i immigració per part de la Generalitat està subjecta a l'anul·lació per part del poder estatal.

Finalment, cal tenir en compte que la immigració internacional s'estableix a Catalunya en un context en què, com he esmentat anteriorment, el consens sobre la necessitat de revitalitzar el català és més feble que quan es van iniciar les polítiques de normalització. Aquest fet, juntament amb el predomini dels valors neoliberals, lligats a la llibertat de tria individual, l'economicisme i el cosmopolitisme, faciliten, com veurem al capítol sobre marcs ideològics, la circulació de discursos poc favorables al català entre una part dels nouvinguts.

3.5. La política lingüística de la vida quotidiana

Amb les pràctiques lingüístiques quotidianes els parlants donen forma al mercat lingüístic. Aquestes pràctiques estan condicionades per la regimentació que emana del poder politicoeconòmic a través de l'acció institucional —per exemple, de l'escola, el mercat laboral, els mitjans de comunicació o la política lingüística de les empreses, entre d'altres. No obstant, la capacitat de les institucions per incidir sobre les pràctiques dels parlants en l'àmbit privat és limitada. Woolard (1985) es basa en el cas català per estudiar com es genera l'autoritat lingüística, més enllà de l'acció institucional, en les interaccions cara a cara. Com he esmentat anteriorment, aquesta autora sosté que, en el context dels anys 80, la posició econòmica dels catalanoparlants —que tendien a ocupar els llocs de comandament a les empreses i a habitar les àrees més desitjables de les ciutats— tenia efectes en el prestigi de la llengua i en l'autoritat dels seus parlants en les converses quotidianes. Alhora destaca que el règim franquista, acabat a mitjans dels anys setanta, no va arribar mai a assolir la legitimitat política entre capes significatives de la població malgrat la seva acció institucional basada en la coerció. Per aquest motiu el règim tampoc no va assolir l'hegemonia cultural i lingüística a Catalunya. Les dades que presentaré als capítols de resultats mostren que actualment, quan el català té presència institucional i les institucions catalanes disposen d'alguns mecanismes de coerció per fer prevaldre aquesta llengua en els àmbits públics, una part dels no-catalanoparlants no reconeix legitimitat a aquestes polítiques ni autoritat als catalanoparlants per fer prevaldre aquesta llengua. Per tant, el poder coercitiu i regimentador de les institucions catalanes té un efecte molt limitat en les interaccions cara a cara. Tot i això, com també veurem, viure a Catalunya sense parlar català pot comportar limitacions, per exemple, a l'hora de trobar feina o d'ocupar càrrecs. En aquest sentit, cal plantejar-se fins a quin punt el català

exerceix la funció discriminant principal per participar en la vida pública. Diversos indicis apunten que s'han produït canvis en els darrers temps, en què el castellà ha guanyat terreny en àmbits en què el català ha estat la llengua predominant des d'inicis dels 80, com el Parlament, els mitjans de comunicació públics o la universitat, de tal manera que cada cop comporta menys impediments no parlar català per participar d'aquests espais.

Com he comentat a la secció 2.5 del marc conceptual, els mercats lingüístics són flexibles, mòbils i negociables. Per tant, la consideració sobre quina és la llengua legítima pot variar segons l'àmbit en què tingui lloc la interacció (Pujolar i González 2013) i els interlocutors que hi participin (Vila i Sorolla 2015). Ara bé, cal tenir en compte que tots els catalanoparlants estan en disposició de parlar castellà, però no tota la població està en disposició de parlar català, tal com mostren les dades demolingüístiques. Per aquest motiu és habitual entre els catalanoparlants activar la norma de convergència al castellà davant d'un interlocutor no-catalanoparlant (Vila i Galindo 2012). Així, segons dades de l'EULP, un 75,6% dels catalanoparlants continuen la conversa en castellà quan se li adrecen en aquesta llengua.⁴⁸ La norma de convergència implica tant l'hàbitus dels catalanoparlants com la doxa, perquè allò que guia l'hàbit de convergir al castellà és la idea assumida que l'interlocutor que no parla català tampoc el pot entendre i que, per tant, parlar català es pot interpretar com una mostra de la voluntat d'impedir una comunicació fluida. Això afecta tant les interaccions de catalanoparlants amb castellanoparlants com les interaccions de catalanoparlants amb parlants d'altres llengües, en què el castellà sol funcionar com a llengua de comunicació intergrupala. D'aquesta manera es generen mercats lingüístics alternatius al català. La interposició del castellà (Aracil 1983, Pujolar 2010) amb tota aquella persona considerada "de fora", és a dir, "no catalana" —per exemple, pel seu fenotip, per la seva manera de vestir o per la seva manera de parlar català— per part dels no-catalanoparlants marca el límit del grup etnolingüístic. Així, per exemple, parlar català amb immigrants es considera una tria marcada fins i tot en entorns institucionals o entitats d'acollida (Codó i Garrido 2010, Garrido Sardà 2010). D'aquesta manera les formes d'identificació social basades en la categorització "català" versus "migrant espanyol", vigents durant la segona meitat del segle XX, s'actualitzen en les pràctiques lingüístiques quan "l'altre" (el no català i, per tant, no-catalanoparlant, segons aquest esquema) és l'immigrant estranger (Sabaté-Dalmau 2010). Això potencia l'etnificació de la llengua catalana i la racialització dels usos lingüístics (Pujolar i González 2013, Vila et al. 2013, Corona et al. 2013, Sabaté-Dalmau 2018). Al llarg d'aquesta tesi veurem com tots aquests aspectes es concreta en les pràctiques lingüístiques dels participants, en la seva percepció de les dinàmiques sociolingüístiques i en el seu posicionament respecte a la llengua catalana.

⁴⁸ De la mateixa manera, un 79% de les persones que saben parlar català continuen la conversa en aquesta llengua si algú els la parla. Cal tenir en compte, però, que aquest 79% correspon al 81,2% de la població que declara saber-lo parlar.

Resum del capítol

Les dinàmiques sociolingüístiques de la Catalunya actual, en les quals circulen i es posicionen els participants, es caracteritzen per la doble condició de minorització i de normalització (parcial) de la llengua catalana. Aquesta doble condició és resultat dels processos demogràfics, polítics i socioeconòmics que ha experimentat el Principat des de mitjan segle XX fins a l'actualitat. Les migracions —espanyoles durant el segle XX i internacionals durant el segle XXI— defineixen la composició demolingüística de Catalunya, en què el castellà és la llengua inicial majoritària i, a més, sol funcionar com a llengua de comunicació intergrupala entre parlants amb diverses llengües inicials. En conseqüència, els mercats lingüístics alternatius al català adquireixen rellevància i els nous parlants s'integren a Catalunya majoritàriament en castellà. No obstant, el català compta amb un pes demogràfic, una presència pública i institucional, un ús social i una capacitat d'atracció de nous parlants atípics en la majoria de contextos de minorització lingüística. Això és degut fonamentalment al seu pes demogràfic —molt més gran que el de la majoria de llengües minoritzades d'Europa—, als efectes de les polítiques de revitalització iniciades després del franquisme i a la bona posició socioeconòmica atribuïda tradicionalment als catalanoparlants (Woolard 1985), que han funcionat com a font de prestigi per al català. Aquests processos es produeixen en un marc polític caracteritzat per un doble procés de construcció nacional (Woolard 1989), en què el nacionalisme català i el nacionalisme espanyol, amb els respectius projectes lingüístics, competeixen per l'hegemonia. La competició té lloc en un pla de desigualtat per les jerarquies entre el poder autonòmic i el poder estatal, que limita la capacitat d'actuació de les institucions catalanes.

4. Metodologia

Els objectius d'aquesta tesi requereixen un enfocament qualitatiu perquè estan orientats a dilucidar el *com* i el *perquè* dels posicionaments de diversos perfils de no-catalanoparlants a Catalunya. Els enfocaments qualitius permeten aproximar-se a la realitat des de la perspectiva dels participants en la recerca (Maxwell 2012). En aquest cas, el meu interès passa per comprendre com es percep el món catalanoparlant des de fora del grup catalanoparlant i quins recursos discursius despleguen els participants per construir la seva percepció de les dinàmiques sociolingüístiques i posicionar-s'hi. Amb aquesta finalitat focalitzo en les maneres en què construeixen, negocien o qüestionen les identitats i els límits socials en el context multilingüe de Catalunya (Pavlenko i Blackledge 2004, Martin-Jones i Martin 2017: 6). Per a fer-ho analitzo les seves narratives, les situo en el marc dels esdeveniments polítics, econòmics i socials dels diferents períodes, i les relaciono entre si per tal d'aprofundir en els aspectes que aquestes relacions il·luminen. En aquest sentit, tot i que el treball no és una etnografia com a tal —no és l'estudi d'un *site*—, sí que adopta alguns mètodes de base etnogràfica propis de la sociolingüística crítica (Heller et al. 2018). Com es podrà comprovar en els apartats que segueixen, he intentat adoptar un enfocament reflexiu cap al meu propi treball, la qual cosa implica prendre consciència de les conseqüències que poden tenir les decisions preses no tan sols a l'hora de generar les dades, sinó també a l'hora d'analitzar-les.

El capítol consta de tres seccions que segueixen aquesta introducció. La secció 4.1 està dedicada a explicar el procés de generació de dades, és a dir, el treball de camp. La font principal de dades han estat 36 entrevistes amb no-catalanoparlants adults de perfils heterogenis en termes de llengua inicial, moment d'arribada a Catalunya, estatus socioeconòmic i marcs ideològics. He categoritzat els participants en sis perfils: 1) espanyols arribats als 50 i els 60, 2) espanyols arribats als 80 i els 90, 3) espanyols nascuts a Catalunya, 4) internacionals llatinoamericans, 5) internacionals africans i asiàtics, i 6) internacionals europeus i australians.⁴⁹ En aquesta secció explico com es va fer la cerca i la selecció dels participants i com es van desenvolupar les entrevistes, tant pel que fa al contingut com a la meua relació amb els entrevistats. També explico el procés de generació de dades complementàries. Aquestes dades complementàries s'han obtingut, en primer lloc, a partir de les observacions dutes a terme en dues àrees amb baixa densitat lingüística de català; a l'acte "Raons per al bilingüisme", organitzat per Societat Civil Catalana (SCC), i en els entorns en què van tenir lloc les entrevistes. La segona font complementària de dades ha estat un grup de discussió amb no-catalanoparlants arribats a mitjan segle XX. Al darrer apartat de la secció esmento també una sèrie de fonts inintencionades de dades que han resultat útils per a l'anàlisi.

A la secció 4.2 explico com he tractat les dades a fi de preparar-les per a l'anàlisi. En primer lloc exposo els criteris de transcripció de les entrevistes i el grup de discussió i, a continuació, mostro sistemàticament el corpus de dades, en què especifico el pseudònim

⁴⁹ Al capítol 5 explico el perquè d'aquesta classificació.

de cada participant, l'àrea geogràfica de procedència, la situació familiar, l'ocupació i la durada de l'entrevista.

La secció 4.3 està dedicada a explicar com he analitzat les dades, tant des del punt de vista de les tècniques emprades com de l'enfocament epistemològic en el qual m'he basat. Concretament, explico els passos seguits per a l'anàlisi de les entrevistes. Aquests passos es resumeixen de la manera següent: en una fase preliminar, he fet una primera aproximació a les dades per identificar semiregularitats (Fletcher 2017) en les narratives dels participants. Tot seguit, he analitzat cada entrevista cas per cas i n'he elaborat, per a cada una, una doble memòria. Aquesta doble memòria consisteix en un informe i un diagrama per posar en relació processos individuals relacionats amb la història de vida de cada participant i processos col·lectius relacionats amb les dinàmiques polítiques, socials i econòmiques de cada període. A continuació, he fet una codificació temàtica (Saldaña 2015) de les entrevistes i, finalment, he elaborat una memòria exhaustiva per a cada perfil de participants orientada a respondre a les preguntes de recerca. El darrer apartat d'aquesta secció està dedicat a explicar com he aplicat els enfocaments epistemològics de Bourdieu, de la sociolingüística crítica i del realisme crític a l'anàlisi de dades.

4.1. Generació de dades i treball de camp

La font principal de generació de dades per a aquesta recerca doctoral són 36 entrevistes semidirigides amb perfils heterogenis de no-catalanoparlants residents a l'àrea metropolitana de Barcelona i a la zona costanera del Camp de Tarragona. Complementàriament, he utilitzat dades generades a partir d'un grup de discussió amb persones arribades de diversos indrets d'Espanya a mitjan segle XX i dades generades a partir d'observacions en tres emplaçaments: dues en barris amb poca densitat lingüística de català —el Raval i el barri de Fondo de Santa Coloma de Gramenet— i una a l'acte "Raons per al bilingüisme", organitzat per Societat Civil Catalana. El treball de camp es va desenvolupar entre el maig de 2016 i el juny de 2018, en paral·lel i recursivament amb altres aspectes del procés de recerca: disseny del marc conceptual, anàlisi de dades, difusió de resultats preliminars, etc.

4.1.1. Entrevistes semidirigides

4.1.1.1. Cerca i selecció dels participants

Per ser elegible com a participant en la recerca calia complir tres requisits: 1) no parlar català habitualment, 2) haver nascut a Catalunya o haver-hi residit durant més de cinc anys, i 3) tenir 18 anys o més. Així mateix, tots els participants s'identificaven com a no-catalanoparlants segons la definició establerta per a aquesta tesi,⁵⁰ ja que els objectius de la recerca eren explícits. Pel que fa al primer requisit, referent a les pràctiques lingüístiques, un criteri fonamental per seleccionar els participants ha estat que, en cas

⁵⁰ Tal com he especificat a la secció 2.1.3 del marc conceptual, entren en la categoria *no-catalanoparlants* aquelles persones que no parlen en català amb els seus interlocutors en el desenvolupament de les seves activitats quotidianes, o que només ho fan de manera molt ocasional.

que algú se'ls adrecés en català, no convergissin a aquesta llengua. Això s'ha constatat o bé observant les seves interaccions amb catalanoparlants —per exemple, amb els clients i usuaris, en el cas dels participants que treballen en l'atenció al públic—, o bé verificant-ho amb el conegut en comú a través de la qual s'ha entrat en contacte amb el participant, o bé preguntant-ho en algun punt de l'entrevista. Aquest criteri de no convergència al català és compatible amb el fet que alguns dels participants seleccionats en fan usos ocasionals. Per exemple, poden pronunciar esporàdicament paraules o frases en català i alguns fins i tot l'escriuen en entorns acadèmics o professionals. Pel que fa al segon requeriment, es va establir un mínim de cinc anys de residència a Catalunya perquè es considera que aquest temps és suficient per haver-hi desenvolupat relacions socials i haver-se format una idea sobre les dinàmiques sociolingüístiques. Finalment, pel que fa al tercer requisit, focalitzo en adults, d'una banda, per una qüestió pràctica referent al consentiment i l'ètica de la recerca, ja que per entrevistar infants o adolescents hauria necessitat el consentiment dels tutors legals, la qual cosa podria haver alentit el procés de selecció. D'altra banda, perquè els adults tenen trajectòries de vida més llargues que els infants i adolescents. Això implica haver tingut, en principi, una trajectòria més dilatada pel que fa a les relacions personals (amics, parelles, companys de feina, etc.) i, per tant, més ocasions d'haver experimentat mudes.⁵¹ A més, també implica haver desenvolupat la consciència metalingüística necessària per al pensament crític “mundà” (Fairclough 1992) que es necessita per autoatribuir-se identitats lingüístiques en funció de les dinàmiques de contacte/conflicte de les llengües a través de les quals els parlants naveguem durant la socialització.

La cerca de participants s'ha concentrat a l'àrea metropolitana de Barcelona i a la zona costanera del Camp de Tarragona per dues raons. En primer lloc, perquè són de fàcil accés per a mi —en el moment de desenvolupar el treball de camp residia a Barcelona i Tarragona és la ciutat on he nascut i he viscut bona part de la meua vida— i hi tinc contactes que m'han ajudat a trobar participants. En segon lloc, perquè, com he comentat a la secció 3.1 del context sociolingüístic, són les dues àrees menys catalanoparlants de Catalunya, juntament amb el Penedès. Alhora, però, no constitueixen blocs homogenis pel que fa als perfils socials i lingüístics dels seus habitants ni tampoc pel que fa a les dinàmiques socials i sociolingüístiques —per exemple, la densitat lingüística de català varia significativament dintre d'aquestes mateixes àrees en funció cada municipi, de cada barri i dels diferents espais de socialització. Aquest fet m'ha facilitat la tasca de trobar participants de perfils diversos des del punt de vista de la relació que han tingut amb la llengua catalana i amb els catalanoparlants.

Aconseguir, precisament, una mostra variada de participants era un dels objectius principals en la selecció. Atès que, com he explicat a la secció 2.1 del marc conceptual, la categoria *no-catalanoparlants* és, per se, heterogènia perquè s'ha construït a partir d'un

⁵¹ Per altra banda, la sociolingüística catalana disposa d'un bon nombre de treballs que focalitzen en nens, adolescents i joves i, en general, població en edat escolar. Flors-Mas (2015) fa un repàs exhaustiu de la recerca publicada sobre aquest grup d'edat des dels 80 fins al 2015, centrant-se especialment en qüestions referides a les tries lingüístiques i a les motivacions i els significats socials d'aquestes tries.

sol tret en comú —no parlar català en el dia a dia—, calia que aquesta heterogeneïtat es reflectís en la mostra. Així doncs, he cercat deliberadament una varietat de perfils pel que fa a lloc de naixement, edat, gènere, moment d'arribada a Catalunya, ocupació, estatus socioeconòmic i marcs ideològics. D'aquesta manera ha estat possible veure com els posicionaments respecte a les dinàmiques sociolingüístiques varien segons el perfil de no-catalanoparlant, i que aquestes diferències entre parlants són precisament allò que explica les dinàmiques. Per començar la cerca de participants vaig identificar, a través d'una pluja d'idees sense voluntat de ser exhaustiva, una sèrie de perfils que considerava que era important incloure pel seu pes i significació en les dinàmiques sociolingüístiques. Entre aquests perfils, no necessàriament excloents entre si, s'hi trobaven els següents: persones arribades de diversos indrets d'Espanya durant el segle XX, internacionals altament qualificats instal·lats a Barcelona, persones nascudes a Catalunya, llatinoamericans, internacionals que regentessin negocis de cara al públic i residents en àrees amb baixa densitat lingüística de català.

Un cop vaig tenir esbossat aquest mapa provisional de perfils per cobrir, vaig desplegar un ventall d'estratègies per localitzar persones que responguessin als requisits i proposar-los participar en la recerca. El primer pas va consistir a dissenyar un cartell de crida a la participació, en castellà i en anglès, i difondre'l en paper i a través de les xarxes (Annex 1). Aquest cartell, en què s'especificava que la participació era voluntària i no remunerada, va funcionar com a carta de presentació per aconseguir contactar amb informants a través de diverses vies.⁵² Per començar, el vaig distribuir, principalment per WhatsApp, entre els meus propis contactes personals, especialment entre aquells que sabia que tenien familiars o amics que responien a algun dels perfils específics de no-catalanoparlants que havia definit. En paral·lel, el vaig compartir a les xarxes socials, assegurant-me que arribés a diferents perfils de públics diana a través, per exemple, de pàgines de Facebook que posen en contacte estrangers residents a Barcelona per fer activitats conjuntes. També vaig penjar-ne la versió en paper en diversos espais públics com, per exemple, centres d'ensenyament de català i castellà per a adults, biblioteques, centres cívics, associacions d'immigrants i bars on s'organitzaven intercanvis d'idiomes. La col·laboració de les persones d'atenció al públic en aquests espais va ser de gran ajuda a l'hora de penjar els cartells en llocs estratègics i, en alguns casos, a l'hora de posar-me en contacte amb els participants.⁵³

Una tercera manera de contactar amb possibles participants va ser aproximar-me a persones que havia identificat com a elegibles observant-los en el context de les seves activitats quotidianes, és a dir, sense que es presentessin com a voluntaris després

⁵² En la versió en anglès del cartell, inclosa en l'Annex 1, s'utilitzava la denominació *expats* per fer referència als participants no espanyols que cercava en una primera fase. Més tard vaig canviar aquesta denominació per una altra de menys connotada —*no espanyols / non Spanish*—, que incloïa tots els perfils d'estrangers.

⁵³ Una excepció en aquest aspecte van ser els intents fallits de trobar participants a través del Consorci per a la Normalització Lingüística (CPNL), organisme públic dedicat a l'ensenyament i la promoció de la llengua catalana. A l'apartat 4.1.2.3, sobre fonts no previstes de generació de dades, explico per què els resultats dels intents de col·laboració amb el CPNL no van ser els esperats i quins aprenentatges que en vaig extreure.

d’haver vist el cartell ni havent-hi contactat a través de coneguts comuns. L’objectiu era diversificar la mostra al màxim possible des del punt de vista dels perfils socials i lingüístics. Vaig iniciar el contacte amb aquests participants “desconeguts” a través de tres vies: 1) en les observacions, 2) participant expressament en activitats on preveia que podia trobar no-catalanoparlants,⁵⁴ i 3) fent les meves pròpies activitats quotidianes, com ara anar a comprar. En aquests casos, el procediment que seguia era el següent: un cop localitzat un possible participant en el seu context quotidià (despatxant en una botiga, participant en una activitat cívica, etc.), comprovava que no convergia al català quan algun interlocutor li parlava en aquesta llengua —jo mateixa vaig iniciar converses en català per fer la prova. Un cop constatat que la persona complia els requisits, al cap d’uns dies em tornava a desplaçar al lloc o activitat on l’havia localitzat i iniciava de nou una conversa, en aquest cas en castellà, per explicar-li la recerca, mostrar-li el cartell i proposar-li participar. Òbviament no començava la conversa dient-los que els havia estat observant uns dies abans, sinó que els explicava que estava fent la recerca i que buscava persones no-catalanoparlants d’un perfil específic al qual la persona en qüestió responia —per exemple, dependents o propietaris de comerços, parlants d’anglès com a primera llengua o persones involucrades en activitats comunitàries. Tot seguit, els preguntava si coneixien algú que no parlés català i que respongués a aquell perfil específic, i els suggeria la possibilitat que potser ells mateixos hi podrien participar. Si confirmaven que responien al perfil i acceptaven participar-hi, concertàvem una entrevista en una data propera.

A banda de les vies esmentades per trobar participants, ocasionalment, també vaig utilitzar la tècnica de la bola de neu, consistent a entrar en contacte amb nous participants a través de persones entrevistades prèviament. No obstant, vaig limitar aquesta estratègia a perfils molt específics precisament perquè l’objectiu era que la mostra fos al més variada possible, i és previsible que un informant d’un determinat perfil tendeixi a conèixer persones d’un perfil similar.

Aquestes vies per trobar participants van donar resultats. Diverses persones es van posar en contacte amb mi per correu o per telèfon perquè els havia arribat la informació, ja fos a través de coneguts o perquè havien vist el cartell, i consideraven que responien al perfil. Per altra banda, aproximadament la meitat de persones localitzades in situ a qui vaig proposar participar en la recerca van acceptar fer-ho. En una primera fase vaig prioritzar la cerca de participants estrangers d’estatus socioeconòmic mitjà-alt i, en una segona fase, vaig prioritzar la cerca de participants espanyols. En una tercera fase, quan ja havia entrevistat unes 25 persones aproximadament, vaig prioritzar alguns perfils concrets que em faltaven i que considerava importants. Concretament, em vaig centrar a trobar, per una banda, participants espanyols amb opinions explícitament contràries a la política

⁵⁴ Vaig participar en una activitat de l’ONG Esperança, d’atenció a persones sense sostre, amb la qual solen col·laborar estrangers residents a Barcelona. Per altra banda, vaig apuntar-me a una ruta organitzada per l’empresa CultRuta per conèixer com vivien el Ramadà els pakistanesos musulmans del Raval. En totes dues activitats vaig localitzar participants que posteriorment vaig poder entrevistar.

lingüística de les institucions catalanes i, per l'altra, participants internacionals que responguessin al perfil d'immigrant econòmic.

En total vaig entrevistar 38 participants de perfils diversos pel que fa a procedència, gènere, edat, llengua inicial, perfil socioeconòmic, perfil ideològic i experiències en la relació amb catalanoparlants. Dues entrevistes van ser posteriorment descartades, com explicaré a la secció 4.2, sobre el tractament de les dades. Malgrat l'heterogeneïtat de la mostra, falten alguns perfils i altres estan infrarepresentats a causa de les limitacions pel que fa al temps i als recursos disponibles per fer les entrevistes i tractar les dades posteriorment. Entre els perfils que falten s'hi troben espanyols que hagin viscut en el mateix entorn (al mateix barri, per exemple) des del moment d'arribada a Catalunya —tots els entrevistats que havien iniciat la seva trajectòria a Catalunya en barris perifèrics s'han acabat traslladant al centre de les ciutats—, espanyols arribats durant els anys 70 —tot i que cal tenir en compte que després de la crisi del petroli del 73 es va iniciar un període en què es van reduir notablement les migracions a Catalunya—, espanyols amb posicionaments polítics propis del nacionalisme espanyol apassionat, dones nascudes a Catalunya —tots els nascuts a Catalunya són homes amb orígens familiars en diversos indrets d'Espanya—, fills d'immigrants internacionals nascuts a Catalunya, o persones d'origen xinès o subsaharià. Entre els perfils infrarepresentats destaquen els menors de trenta anys —només una de les participants és menor d'aquesta edat. Tots aquests perfils tenen un pes destacat, quantitativament i en termes de significació, en les dinàmiques socials de Catalunya, però no s'han localitzat persones que hi responguessin a partir de les estratègies de cerca o se n'han localitzat molt poques. A causa de les limitacions esmentades no he desenvolupat estratègies de recerca específiques per a aquests perfils i, per tant, són absents de la mostra. Per altra banda, un perfil recollit però poc representat és el dels participants espanyols que expressen opinions obertament contràries a les polítiques lingüístiques de normalització lingüística. Dos dels participants corresponen a aquest darrer perfil, però fins i tot en aquests casos l'evidència suggereix, com veurem, que aquests posicionaments es matisaven en l'entrevista.

Tanmateix, malgrat les limitacions, les dades de les quals dispo, generades a partir de les entrevistes amb els perfils que sí que s'han recollit, permeten abordar l'objectiu d'aquesta tesi, que és dilucidar com es posicionen en les dinàmiques sociolingüístiques *diferents perfils* de catalanoparlants, no pas tots. La mostra recollida inclou una representació àmplia dels perfils més habituals a les àrees metropolitanes, on habita la majoria de la població del Principat. Aprofundir en el posicionament dels perfils estudiats permet mapejar-los en el marc de les dinàmiques sociolingüístiques catalanes, analitzar com els posicionaments d'aquests perfils contribueixen a donar forma a aquestes dinàmiques i veure les conseqüències que se'n deriven.

4.1.1.2. Desenvolupament de les entrevistes

Un cop els informants seleccionats acceptaven participar en la recerca, es concertava una entrevista i se'ls ofería la possibilitat de triar el dia, l'hora i el lloc on la volien fer. La llengua de les entrevistes era el castellà o l'anglès, en funció de les preferències de cada

persona entrevistada. Vaig optar per aquesta tria lingüística perquè vaig considerar que adaptar-me a la llengua de l'interlocutor era l'opció menys marcada, malgrat que alguns informants em van oferir la possibilitat que jo fes les preguntes en català i ells les responguessin en castellà.

Un cop a la trobada, abans de començar se'ls demanava que llegissin i firmessin un consentiment informat (Annex 2), en què es posaven per escrit una sèrie d'informacions que ja s'havien donat oralment en el moment de concertar l'entrevista.⁵⁵ Concretament, s'informava dels objectius i el tema de la recerca, s'especificava que la participació era voluntària i no remunerada, que l'entrevista seria gravada en àudio i transcrita posteriorment, que les dades personals serien anonimitzades i que els participants tenien el dret d'aturar l'entrevista o de demanar que s'eliminés en qualsevol moment. Tots els participants van firmar el consentiment sense fer-hi cap esmena. Cap d'ells va demanar posteriorment que se n'eliminés cap part, però sí que en un cas es va demanar que s'aturés la gravació per tornar-la a començar al cap d'una estona perquè el participant es va emocionar recordant alguns episodis vitals.

Contingut de les entrevistes

Un cop firmat el consentiment informat, s'iniciava l'entrevista, seguint un guió que portava preparat. Abans de començar la conversa, recordava als participants que allò que m'interessava era la seva experiència i el seu punt de vista i que, per tant, cap possible resposta era "correcta" o "incorrecta". El guió (Annex 3) consistia en 45 preguntes sobre la trajectòria de vida, les experiències personals i de socialització, les opinions sobre els usos lingüístics, la identificació nacional i el sentiment de pertinença, el consum cultural i els projectes de futur. Disposar d'aquest document amb preguntes específiques va ser útil com a guia. No obstant, en cap entrevista el vaig seguir minuciosament perquè la conversa s'anava desenvolupant en funció de les respostes de cada participant, seguint el model d'entrevista semidirigida amb una guia de temes i coconstruïda entre l'entrevistadora i la persona participant (Silverman 2021). Per aquest motiu, després de les primeres entrevistes, vaig reformular el guió per simplificar-lo i adequar-lo millor a la manera com se solien desenvolupar les converses. Així, en comptes d'una llista llarga de preguntes específiques, vaig establir cinc temes de conversa que s'havien de tractar necessàriament en totes les entrevistes: 1) aspectes principals de la trajectòria de vida del participant, 2) opinions sobre les llengües a Catalunya (bilingüisme català-castellà, polítiques lingüístiques, gestió del multilingüisme, etc.), 3) percepcions sobre la relació entre llengua i categoritzacions socials, 4) pertinença i arrelament a Catalunya, i 5) relació possible entre llengua i identitat nacional. D'aquesta manera, el meu objectiu era mantenir "converses amb un propòsit concret" (Burgess 1984: 102) en una atmosfera cordial i relaxada, començant pels fets relatius a la trajectòria de vida dels entrevistats i

⁵⁵ La recerca s'ha desenvolupant seguint protocols de confidencialitat i de protecció de la identitat dels participants. Les dades estan emmagatzemades en un arxiu intern protegit de la universitat, d'accés restringit només per la investigadora i els directors de la tesi, i utilitzat només per a finalitats acadèmiques.

continuant amb qüestions més relacionades amb les percepcions, els sentiments i les opinions.

A fi de condicionar el mínim possible el discurs dels participants, en tot moment vaig procurar formular preguntes obertes, que no continguessin pressuposicions ni induïssin a donar una determinada resposta. La intenció era establir un “continent” pel que fa al tema de conversa i deixar que la persona entrevistada definís el “contingut” del que volia expressar sobre el tema en qüestió a partir de la seva perspectiva i els seus marcs de referència. Exemples de com es formulaven les preguntes són: “Quina és la teva experiència respecte a...?”, “Què penses sobre...?” o “I per què creus que passa, això que acabes d’explicar?”. De la mateixa manera, vaig evitar expressar les meves opinions sobre els temes tractats i les meves reaccions a les afirmacions dels entrevistats es limitava a assentir amb el cap, reformular el que acabaven de dir o demanar algun aclariment. Així doncs, vaig adoptar una actitud d’indefinició estratègica (Duane 2018), mostrant interès i empatia pel que m’explicaven, però evitant posicionar-me sobre les seves afirmacions a fi de prevenir que es poguessin sentir jutjats per allò que expressaven.

Tanmateix, aquestes estratègies per intentar condicionar les respostes al mínim possible estaven limitades per una sèrie de factors. En primer lloc, pels rols d’entrevistat i entrevistadora pel que fa a les relacions de poder en la interacció i per la manera com es negociaven aquests rols en cada entrevista. En aquesta negociació s’hi imbricaven qüestions relatives a l’edat, el gènere, l’estatus socioeconòmic, la competència lingüística en la llengua en què es desenvolupava l’entrevista (anglès o castellà), el coneixement de l’entorn i la personalitat pròpia de cada interlocutor, concretat en el grau d’assertivitat i autoafirmació. En segon lloc, pel nivell de familiarització de cada participant amb les dinàmiques socials i sociolingüístiques de Catalunya, que condicionava, com veurem, el marc de referència a partir del qual contestaven les preguntes. I en tercer lloc, per la informació que tenien o inferien sobre l’entrevistadora i sobre el seu perfil sociolingüístic, i com la posicionaven en funció d’aquesta informació. Al subapartat següent, sobre la relació amb els participants, abordo amb un cert detall cada un d’aquests aspectes, que estan profundament interrelacionats.

Relació amb els participants

Tal com assenyala Briggs, “each interview is a unique social interaction that involves a negotiation of social roles and frames of reference between strangers” (1986: 24). Les entrevistes de recerca són activitats socials i, com a tals, estan travessades per relacions de poder (Heller et al. 2018: 88). A la pràctica això significa que l’entrevistador té, en principi, molt més control sobre el desenvolupament del discurs, mentre que l’entrevistat es limita principalment a respondre les preguntes (Briggs 1986: 27). Però els rols entrevistat-entrevistadora no són l’únic element que ha incidit en les relacions de poder en les entrevistes per a aquesta recerca. Com he comentat anteriorment, una sèrie de característiques intrínseques de cada persona, connectades amb les relacions de desigualtat en les dinàmiques socials generals, intervenen en la negociació sobre el rol de cada interlocutor en l’entrevista. Aquestes desigualtats van emergir tant en el moment

de seleccionar els participants com a les entrevistes. Concretament, els participants amb un nivell més alt de capital educatiu i competència lingüística en castellà donaven indicis de ser més conscients dels objectius de la recerca i del seu rol en el procés.

Un altre senyal que apunta a la desigualtat entre participants pel que fa a l'autoafirmació a l'hora d'expressar les pròpies opinions és la llargada de les entrevistes. La durada prevista de cada conversa segons la meua planificació era d'una hora aproximadament. No obstant, les entrevistes amb africans i asiàtics van ser força més curtes —d'una mitja hora cada una aproximadament—, mentre que algunes entrevistes amb homes llatinoamericans es van allargar fins a dues hores i, en un cas, fins a dues i mitja. Globalment, les diferències en la llargada de les entrevistes a dones i a homes també és significativa, com es podrà comprovar a les taules incloses a l'apartat 4.2.2., en què específic el corpus de dades amb el qual he treballat. Aquestes diferències no són casuals. En la fase d'anàlisi es va posar de manifest que el grau de convicció pel que fa a l'interès i a la "veritat" de les pròpies afirmacions influïa en la durada, l'enfocament i el to de les respostes. En un extrem, les dones d'un estatus socioeconòmic baix amb llengües inicials no europees desplegaven discursos orientats a evitar el conflicte, centrats en les experiències individuals, en què rarament s'expressaven opinions, i en cap cas es queixaven d'unes dinàmiques estructurals que les situen, ja de partida, en una posició de desavantatge. A l'altre extrem, els participants llatinoamericans tendien a projectar, amb l'excepció d'un sol entrevistat, un alt grau d'autoconfiança en la validesa de les seves afirmacions i constantment connectaven les pròpies experiències amb unes dinàmiques socials i sociolingüístiques que obertament consideraven injustes i perjudicials per als seus interessos. Els altres perfils de participants se situaven en algun punt intermedi entre aquestes dues maneres contrastades d'encarar les entrevistes. Per exemple, els participants europeus i australians i els espanyols, així com les dones llatinoamericanes i l'únic home asiàtic entrevistat, tendien a utilitzar un to assertiu en les seves afirmacions, però amb un grau de determinació menys marcat que el dels homes llatinoamericans. Aquestes diferències pel que fa al grau d'assertivitat dels participants va condicionar la manera en què em vaig aproximar a cada un d'ells. Per una banda, procurava generar confiança a aquells que manifestaven menys seguretat a l'hora de contestar les preguntes. Per exemple, eludint preguntes que es poguessin interpretar com a invasives i centrant-me en les que considerava que podien ser fàcils de contestar, basades en les pròpies experiències del seu dia a dia. Per altra banda, quan l'entrevistat adoptava un rol consistent a explicar-me "com són les coses" segons el propi punt de vista, sovint interpretat com a universal, intentava mostrar el meu interès per "aprendre" de la seva experiència i el seu coneixement sobre el món.

Per altra banda, les respostes dels participants estaven fortament condicionades pels seus marcs de referència i per la posició en què em situaven en les dinàmiques socials i sociolingüístiques a partir d'aquests marcs. Això es va posar especialment de manifest a l'hora d'abordar qüestions referides a les categoritzacions socials de base lingüística a Catalunya, quan es va fer evident que cada entrevistat partia de les pròpies assumpcions i la seva pròpia perspectiva sobre el món a l'hora d'interpretar les preguntes (Briggs 1986:

50). Per exemple, quan preguntava sobre si pensaven que hi havia diferència entre les persones que parlen català i les que no pel que fa a gustos, maneres de vestir o consum cultural, els participants espanyols se situaven immediatament en l'esquema de les categories "catalans" i "castellans" i, sovint sense fer-ho explícit, contestaven a partir d'aquest marc de referència. En canvi, la interpretació que els participants internacionals feien d'aquesta pregunta variava en funció de l'origen geogràfic, la classe social i, principalment, del seu grau de contacte amb la població autòctona. Alguns donaven senyals de no saber com interpretar la pregunta amb silencis, vacil·lacions o respostes com ara "no sé". Altres contestaven a partir del propi marc de referència i orientaven la resposta a les categories amb les quals ells en particular se sentien interpel·lats. Un exemple molt clar d'això es va donar en una entrevista amb una dona procedent del Marroc. Quan vaig esmentar la qüestió de possibles diferències en la manera de vestir entre les persones que parlen català i les que no, va interpretar que la pregunta feia referència al vel que li cobria el cap. En la línia de voler mostrar un posicionament flexible i evitar possibles conflictes, em va contestar "No, no, no. Es... mira, como de Tánger, y aquí, igual. Hay personas que se ponen pañuelo, hay personas que... Antes, yo también así [assenyalant-me els cabells], no con pañuelo". Aquesta resposta em va desconcertar en un primer moment perquè l'entrevistada i jo havíem emmarcat la pregunta de maneres diferents. Aquestes diferències en la interpretació de les preguntes, així com el fet de no entendre-les a partir del propi "sentit comú", són una font d'informació rellevant a l'hora d'interpretar les dades (Churchill 1978: 13-14), com es podrà comprovar als capítols de resultats. En un altre pla, el context sociopolític en què Catalunya estava immersa entre 2016 i 2018, marcat per les mobilitzacions independentistes, funcionava també com a marc de referència, de vegades explícit i de vegades implícit, en les entrevistes. Alguns entrevistats tendien a connectar espontàniament les seves experiències amb el context sociopolític del moment, i a subratllar-ne les diferències respecte a temps passats.

Finalment, les respostes dels participants també estaven condicionades per la manera com em posicionaven en les dinàmiques socials i sociolingüístiques, en funció del coneixement que tenien de mi i del context sociopolític de Catalunya. Malgrat que no ens coneixíem personalment amb cap dels participants abans de l'entrevista, en alguns casos tant ells com jo disposàvem d'informació prèvia sobre l'altre. Per exemple, en el cas dels participants internacionals, fent cerques a Internet havia trobat alguns dels perfils a les xarxes socials i fins i tot, en alguns casos, els seus blogs, en què explicaven experiències de la seva vida a Barcelona, algunes de les quals amb referències a la qüestió de la llengua. Per tant, en aquests casos específics, anava a l'entrevista coneixent superficialment algunes característiques del participant. Per altra banda, els participants localitzats a través de contactes personals tenien, òbviament, informació sobre qui era jo i sobre la meva relació amb la persona que havia fet el contacte. Això implicava que, en la majoria de casos, m'identifiquessin com a catalanoparlant inicial i amb els significats socials que se'n desprenen, especificats a l'apartat 2.3 del marc conceptual. Especialment en el cas dels participants espanyols i que, a més, sostenien posicions contràries a les polítiques

lingüístiques de les institucions catalanes, això va poder condicionar algunes de les respostes. Fixem-nos, per exemple, amb aquests dos extractes d'entrevista amb el Paco i l'Andrés, dos participants espanyols arribats a Catalunya als anys 50 que en les respectives entrevistes s'havien declarat contraris al nacionalisme (català). El Paco, després de mostrar incomoditat, mitjançant silencis i sospirs, quan li vaig preguntar sobre la seva participació en l'entitat pro llengua castellana Foro Babel, desvia el focus de la conversa quan en té l'oportunitat:

PACO (ESP_5060)⁵⁶

P: [...] Aquí, con la postura del PP, el PP aquí está haciendo una fábrica de hacer nacionalistas.

E: Ya, sí, sí, sí. Mhm. Vale, porque usted también- me comentó [la persona que ens havia posat en contacte] que usted también había estado puesto en el tema del Foro Babel en Tarragona o así-

P: (..) [sospira]

E: (.) en su momento (.)

P: No, no, e:: [sospira] (..)

E: O quizás los conocía (.)

P: Conozco, conozco al Pedro Heras [un dels líders del Foro Babel] y a toda esta gente, el Pedro Heras- pero pasa que el Pedro Heras ha pegado un bandazo de miedo.

E: ¿Sí? Vale, no lo conozco. Sé quién es, pero no lo conozco personalmente.

P: Él, este era- Yo lo conocí del PSUC, de hace ya muchos años, y tuve una relación con él [explica com es van conèixer en actes sindicals i polítics dels anys 70].

L'Andrés, per la seva banda, manifesta incomoditat a l'hora de donar l'opinió sobre les converses bilingües:

ANDRÉS (ESP_5060)

E: [...] las conversaciones bilingües, ¿qué opinión le merecen? No-

A: (..)

E: O sea, si alguien le habla en catalán, usted-

A: Contesto en castellano.

E: Sí, pero desde un punto de vista de la opinión, ¿no le parece ni bien ni mal? O-

A: (..) e::

E: Pregunto, eh.

A: E:: la cosa se ha politizado.

Aquesta prevenció a l'hora de mostrar opinions obertament desfavorables a l'ús del català en alguns contextos o, com en el cas del Paco, d'explicar que havia estat implicat en organitzacions en defensa del castellà, pot indicar que l'entrevistat considera que el seu punt de vista pot no ser considerat adequat o "desitjable" per part de l'entrevistadora. Aquests dos participants els havia trobat a través de coneguts en comú quan cercava, específicament, perfils com els seus. Per tant, és possible que tant l'Andrés com el Paco acceptessin participar en la recerca per compromís amb la persona que ens havia posat en contacte, més que no pas per sentir una predisposició genuïna a col·laborar en la

⁵⁶ Els criteris de transcripció i els codis corresponents a cada perfil de participants són a l'Annex 4.

recerca sociolingüística, com sí que era el cas d'altres participants. El fet d'identificar-me com a catalanoparlant inicial els pot haver frenat a l'hora d'expressar opinions obertament desfavorables a l'ús d'aquesta llengua, alhora que informa sobre el repertori de posicionaments sobre la qüestió lingüística que es considerava socialment acceptable expressar públicament a Catalunya en el període 2016-2018.

Les diferències entre els participants espanyols i els participants internacionals amb menys relació amb autòctons han estat significatives a l'hora de posicionar-me en les dinàmiques sociolingüístiques i, en conseqüència, com a interlocutora en la conversa. Així, si bé els participants espanyols tendien, com he comentat, a identificar-me com a catalanoparlant inicial, una part dels internacionals o bé no m'identificaven com a tal o bé no donaven rellevància a aquest aspecte —a tall d'exemple, una participant australiana em va preguntar, al final de l'entrevista, si jo sabia parlar català. En aquests casos, alguns dels entrevistats, no pas tots, expressaven opinions obertament contràries a la llengua catalana, o als catalans, amb un to que probablement la majoria de participants espanyols no haurien considerat adequat. Exemples d'aquestes opinions són els catalans són gent “tancada” o que les úniques llengües de l'ensenyament a Catalunya haurien de ser el castellà i l'anglès perquè són llengües “internacionals”.

Finalment, cal tenir en compte que, malgrat que s'anonimitzessin els noms i les dades personals, el fet que les converses fossin gravades podia impulsar alguns participants a expressar opinions considerades més acceptables quan s'estava gravant l'entrevista que en les converses prèvies a la gravació. Un exemple d'això és el canvi en el discurs del Helmer, un participant suec, que abans d'iniciar la gravació clarament va associar el fet de ser catalanoparlant amb estar més capitalitzat econòmicament i socialment. En canvi, en el transcurs de l'entrevista va afirmar que no percebia cap diferència entre la gent que parla habitualment català i la que no.

En conclusió, l'entrevistadora és, inevitablement, coparticipant en la construcció de discurs en les entrevistes (Briggs 1986: 25). Com es veurà al llarg d'aquest treball, això s'ha tingut en compte a l'hora d'analitzar les dades i d'interpretar-les.

4.1.2. Fonts complementàries de generació de dades

4.1.2.1. Observacions

He dut a terme tres tipus d'observacions: 1) caminades per dues àrees amb baixa densitat lingüística de català; concretament, el Raval de Barcelona i el barri de Fondo de Santa Coloma de Gramenet, 2) assistència a l'esdeveniment “Raons per al bilingüisme”, organitzat per Societat Civil Catalana (SCC), entitat en defensa del castellà a Catalunya, i 3) observació de l'entorn en què tenien lloc les entrevistes, generalment escollit per l'entrevistat. L'objectiu principal d'aquestes observacions era familiaritzar-me amb els contextos freqüentats pels participants per posar-los en relació amb els seus discursos. Més enllà d'aquest objectiu, les observacions van acabar sent autèntiques fonts de dades complementàries a les de les entrevistes, com mostraré al llarg d'aquest apartat. No vaig

fer enregistraments ni en àudio ni en vídeo durant les observacions, però sí que solia prendre notes, fer fotos i agafar materials com ara fullets, pòsters, etc.

Observacions en àrees amb baixa densitat lingüística de català

Vaig fer dues observacions al Raval de Barcelona i dues al barri de Fondo de Santa Coloma de Gramenet, d'aproximadament dues hores cadascuna. Vaig posar especial atenció a aspectes relatius a la planificació urbanística, al tipus de comerços, als equipaments públics, al paisatge lingüístic i al perfil social i etnolingüístic de les persones que hi circulaven. Durant aquestes observacions solia caminar pels carrers, anar a comprar a les botigues, visitar associacions d'immigrants, centres cívics i biblioteques o simplement seure als bancs del carrer. Aquestes activitats em van proporcionar l'oportunitat de parlar amb persones que freqüenten aquests espais, trobar participants per a les entrevistes, recopilar materials i fer algunes anàlisis sobre el terreny. Ambdues àrees es caracteritzen per acollir una alta proporció de població immigrada, però alhora presenten diferències significatives. El Raval és un centre històric en procés de gentrificació i acull un bon nombre d'equipaments culturals i museístics. En les darreres dècades s'hi ha instal·lat població d'origen estranger.⁵⁷ Aquesta població ha obert un bon nombre de comerços com ara botigues de queviures i de telefonia, així com establiments destinats principalment a turistes (bars, botigues de souvenirs, etc.). El barri també alberga diverses associacions d'immigrants. Durant les observacions vaig visitar una associació llatinoamericana i una de marroquina. Aquestes visites van representar una oportunitat de parlar informalment amb persones implicades en les associacions esmentades i de trobar participants per a les entrevistes. Conèixer el funcionament d'aquestes entitats i conversar amb els seus membres em va permetre observar que els seus discursos en públic i en privat respecte a la llengua catalana no són del tot coincidents, ja que en privat adopten un posicionament molt més crític amb la regimentació lingüística de les institucions catalanes del que adopten en públic, com es podrà comprovar a l'apartat d'anàlisi de dades i als capítols de resultats.

El barri de Fondo de Santa Coloma, per altra banda, també és una àrea amb una alta proporció de població immigrada.⁵⁸ Actualment la població d'origen xinès és majoritària, tot i que al barri hi conviuen diverses nacionalitats. A diferència del Raval, no és una zona en fase de gentrificació i és poc probable trobar-hi turistes. Fondo és un barri tradicionalment obrer. Al llarg del segle XX va rebre centenars de milers d'immigrants procedents de diferents punts d'Espanya per treballar a la indústria. Santa Coloma de Gramenet, la ciutat a la qual pertany aquest barri, és el municipi de Catalunya on menys

⁵⁷ Segons dades de l'IDESCAT del gener de 2020, un 51,43% dels habitants de Ciutat Vella, districte del qual forma part el barri del Raval, eren d'origen estranger.

⁵⁸ El 2019, un 50% de la població de Santa Coloma de Gramenet era nascuda fora de Catalunya: un 24,1% dels habitants eren nascuts a la resta de l'Estat i un 25,9% eren nascuts a l'estranger (Direcció General de Política Lingüística 2019).

persones tenen el català com a llengua inicial i habitual, segons l'EULP 2013.⁵⁹ Durant les observacions a Fondo vaig tenir l'oportunitat de participar en converses informals en les quals vaig preguntar sobre qüestions lingüístiques. Per exemple, en una de les observacions, un home castellanoparlant d'uns vuitanta anys va iniciar una conversa amb mi quan tots dos estàvem asseguts al mateix banc. Vaig seguir la conversa que ell havia començat, sobre els nens que jugaven al parc, i al cap d'una estona vaig preguntar-li si feia molt de temps que vivia al barri. Em va explicar alguns detalls sobre la seva experiència de migrar d'Andalusia i establir-se a Catalunya als anys 60. Va destacar la seva participació en activitats comunitàries, com la nit de Sant Joan, i va esmentar amb orgull que coneixia personalment l'alcaldeessa. Li vaig demanar per les seves opinions sobre qüestions lingüístiques amb la pregunta "... y lo del catalán y todo eso, ¿cómo lo ve?". Va respondre afirmant que no li agradava el català i que a Santa Coloma no es parlava. Quan vaig esmentar que havia sentit algunes converses en català al centre de la ciutat va respondre, amb un cert to de contrarietat, que els que el parlen ho fan només per motius laborals —va dir "Pero los que lo hablan, lo hablan solo por trabajo". Així, a partir d'aquesta conversa, vaig obtenir algunes dades rellevants sobre les dinàmiques lingüístiques en aquest barri —concretament, sobre la relació entre parlar català i tenir accés a bons llocs de treball—, que més tard confirmaria a les entrevistes.

Acte «Raons per al bilingüisme»

L'acte públic "Raons per al bilingüisme", organitzat per Societat Civil Catalana (SCC), va tenir lloc al paranimf de la Universitat de Barcelona el 8 de setembre de 2016, tres dies abans del Diada Nacional de Catalunya. SCC es va fundar el 2014 com a resposta en contra del moviment independentista català i a favor de la unitat d'Espanya. Vaig assistir a l'esdeveniment perquè volia identificar les línies de discurs d'aquesta organització en qüestions relatives a les llengües. Concretament, m'interessava saber com construïen el seu argumentari en defensa del castellà a Catalunya i en quines fonts de legitimació ideològica es basava. També volia conèixer els discursos d'aquests sectors per comprovar si hi havia connexions amb els discursos dels entrevistats.⁶⁰

L'esdeveniment va consistir en una sèrie de parlaments de professors universitaris, escriptors i periodistes i de representants de l'associació. Aquests parlaments van estar marcats per l'ús de termes dels postulats neoliberals relacionats amb la tolerància i la llibertat individual com *bilingüisme*, *diversitat*, *pluralitat*, *inclusió*, *drets individuals* o *llibertat personal* (Krzyzanowski i Wodak 2011), juntament amb l'ús ocasional d'expressions connotades políticament com *territori nacional* per referir-se a tots els territoris que formen l'Estat espanyol o *separatistes* per referir-se als independentistes.

⁵⁹ Les dades de l'EULP 2018 per municipis no s'havien publicat en el moment de tancar aquesta tesi —amb l'excepció de Barcelona— i Generalitat de Catalunya (2019) no proporciona les dades de llengua habitual a Santa Coloma de Gramenet, sinó a tot el Barcelonès Nord.

⁶⁰ Com veurem als capítols de resultats, es donen coincidències entre les línies de discurs d'alguns participants i les que SCC va desplegar en aquest acte, però aquestes coincidències no sembla que siguin degudes a la influència ideològica que SCC pugui exercir sobre els participants, sinó a l'hegemonia dels marcs ideològics del neoliberalisme, del nacionalisme banal espanyol i del cosmopolitisme banal.

Els no-catalanoparlants de Catalunya es van presentar com una minoria que pateix discriminació a la seva pròpia terra, en una mostra de l'apropiació dels discursos de les cultures minoritàries per part de defensors de les llengües dominants (Heller i Duchêne 2007: 5-7). Aquests discursos anaven orientats a legitimar les seves propostes sobre la compatibilitat entre sentir-se català i sentir-se espanyol.

Pel que fa a la posada en escena, era evident que SCC volia donar a l'acte un to acadèmic i desapassionat. Ho indiquen l'elecció del paranimf de la Universitat de Barcelona com a espai per desenvolupar l'esdeveniment, així com l'absència de símbols polítics com banderes o pancartes, etc. A l'entrada, membres de l'associació, joves i ben vestits, donaven la benvinguda, en català, als assistents i repartien fullets amb informació sobre l'esdeveniment. Aquests mateixos membres van ajudar els periodistes de TV3 —canal que tendeix a ser criticat per sectors afins a SCC per la seva línia informativa sobre política catalana— a instal·lar les càmeres per cobrir l'esdeveniment. Les converses entre els assistents de SCC i els periodistes també eren en català.

El públic assistent era d'edats diverses, amb un lleuger predomini de parelles i petits grups d'amics entre cinquanta i setanta anys. Per la indumentària i les maneres es podia inferir que en general gaudien d'un estatus socioeconòmic mitjà-alt. La majoria de converses entre els assistents eren en castellà, tot i que el català també hi era present. En canvi, els usos lingüístics dels que intervenien en l'acte es caracteritzaven per un equilibri en la presència de català i castellà. El to dels seus discursos era asserenat i el públic responia de la mateixa manera —per exemple, amb aplaudiments després de cada intervenció, però sense que ningú llencés consignes o alcés el to de veu. Aquest to acadèmic i més aviat contingut anava probablement orientat a distanciar-se de la imatge extremista amb què de vegades s'associa alguns sectors de l'espanyolisme a Catalunya.

L'entorn de les entrevistes

La manera com cada participant es relacionava amb l'entorn durant les entrevistes també ha estat una font per obtenir dades i emmarcar els discursos dels entrevistats en el seu context. Això implicava prestar atenció als aspectes dels quals es podia desprendre significat en relació amb el context discursiu (Briggs 1986: 50). Com he esmentat a l'inici d'aquest apartat, solia deixar la tria del lloc de l'entrevista en mans dels participants. D'una banda, perquè com que la participació era voluntària i no remunerada considerava que era jo qui havia d'adaptar-me a les seves preferències pel que fa al moment i el lloc per quedar, però també perquè la seva elecció podia ser informativa sobre la personalitat, preferències, gustos i entorn de cada un. Així, per il·lustrar algunes tendències generals —no seguides, òbviament, per la totalitat de participants de cada perfil—, els europeus i australians solien triar hotels o cafeteries de grans cadenes del centre de Barcelona; els propietaris de botigues solien proposar el mateix local comercial per fer l'entrevista mentre treballaven, la qual cosa em permetia observar en quins idiomes es relacionaven amb companys de feina i clients; les persones que vivien en àrees perifèriques solien preferir seure en un banc al carrer o fer l'entrevista en edificis públics, com biblioteques o centres cívics, i els participants espanyols arribats a Catalunya durant a la segona

meitat del segle XX solien preferir fer l'entrevista a casa seva. Aquest darrer patró va ser el més informatiu per a mi perquè l'estil de decoració indicava informació sobre l'estatus socioeconòmic i s'hi podien trobar traces de consum cultural a través dels llibres, discos, premsa, etc.

4.1.2.2. Grup de discussió

Una altra font complementària de dades és un grup de discussió que vaig organitzar amb sis participants del mateix perfil sociolingüístic: un home i cinc dones, actualment jubilats, que van arribar a Catalunya entre 1959 i 1971 des de diferents punts d'Espanya per treballar a Telefònica com a personal administratiu. Van coincidir fent un curs de català en un centre cívic i solien reunir-se cada setmana en una cafeteria del Clot per jugar a cartes. En un principi, l'objectiu era que les trobades funcionessin com a grup de conversa per practicar els coneixements de català que havien après al curs. M'hi vaig posar en contacte a través de la parella d'un participant entrevistat, que em va suggerir que podria ser interessant contrastar els diferents punts de vista dels membres del grup en relació amb qüestions lingüístiques. L'objectiu del grup de discussió era precisament detectar similituds i diferències de posicionament entre persones que responien a un mateix perfil pel que fa als orígens, el moment d'arribada i les trajectòries de vida. D'aquesta manera, volia identificar els temes més rellevants i controvertits entre aquest perfil de participants.

Vaig conduir el grup de discussió juntament amb la meva directora de tesi, Maite Puigdevall. El diàleg es va enregistrar en àudio i es va transcriure.⁶¹ Després d'explicar els objectius i l'abast de la meva investigació, vam demanar als participants que es presentessin i donessin una visió general de la seva trajectòria vital. Tot seguit vam introduir progressivament diferents temes de debat: opinions sobre les llengües i la política lingüística a Catalunya, la relació entre llengües i categories socials, i sentiment de lligam i pertinença a Catalunya després d'haver-hi residit durant bona part de la seva vida adulta. Tots els participants es van mostrar partidaris de l'ús i la protecció de la llengua catalana, tot i que es van detectar diferències significatives respecte a fins on haurien d'arribar les polítiques lingüístiques per assolir la plena "normalització" del català. Pel que fa a la percepció i negociació de categories socials que connecten llengües, identificació nacional i classe social, la tendència clarament predominant era la negar-les o qüestionar-les, un patró que, com veurem als capítols de resultats, és el més freqüent entre participants espanyols. Finalment, es van detectar diferències significatives entre els diferents participants pel que fa al sentiment de pertinença i lligam amb Catalunya.

Les dades obtingudes del grup de discussió van servir per contribuir a interpretar les dades obtingudes de les entrevistes amb aquest mateix perfil de participants. Vaig considerar l'opció d'organitzar més grups de discussió amb altres perfils d'informants, però finalment la vaig descartar. Per una banda, per la dificultat de trobar grups de

⁶¹ Vegeu el sistema de transcripció a l'apartat 4.2.1.

persones amb un mateix perfil sociolingüístic que es coneguessin i estiguessin disposades a participar en la investigació i, en segon lloc, per les limitacions de temps en el procés de recerca i per la complexitat de la transcripció de les converses amb diversos participants.

4.1.2.3. Altres fonts d'informació rellevant

Alguns episodis i converses més enllà de les entrevistes i les observacions m'han proporcionat informació útil per a l'anàlisi i la interpretació de les dades. En aquest apartat explico els tres episodis més destacats en aquest sentit: una conversa amb un conegut sobre la història de la seva família, una conversa amb una companya sociolingüista sobre una de les associacions d'immigrants que havia visitat en les observacions i una visita al CPNL per cercar-hi possibles participants.

El primer episodi va tenir lloc quan estava explicant el tema de meua la recerca doctoral i les primeres experiències amb les entrevistes a una amiga i la seva parella. La parella de l'amiga em va explicar que la família del seu pare va arribar d'Andalusia a Catalunya als anys 60 i que els diferents germans de la família van adoptar posicions diferents pel que fa al bilingüisme a Catalunya. Una part dels germans va continuar vivint al barri perifèric on es van instal·lar en arribar a Tarragona, habitat principalment per migrants que havien arribat de diferents punts d'Espanya per treballar en el sector industrial. Aquesta part de la família mostrava obertament posicionaments contraris a la política lingüística de les institucions catalanes. En canvi, altres germans, entre els quals el seu pare, es van traslladar al centre de Tarragona quan en van tenir l'ocasió, van adoptar el català com a llengua habitual a mesura que van anar tenint amics i parelles catalanoparlants i tendeixen a defensar posicions catalanistes en el pla lingüístic i polític. Aquesta història familiar em va ajudar a identificar alguns elements que posteriorment van resultar ser operatius per a l'anàlisi. Per exemple, la rellevància de quedar-se vivint a la perifèria o traslladar-se al centre de la ciutat, per la incidència que això té en la trajectòria de socialització de cada parlant. En la mateixa conversa aquest conegut va relacionar la història de la seva família amb el que ell mateix observava al seu lloc de treball en una oficina bancària en un barri perifèric de Tarragona tradicionalment obrer. Per exemple, em va remarcar que viure en aquests barris tradicionalment obrers no significa necessàriament estar poc capitalitzat econòmicament —ell ho podia comprovar veient els comptes bancaris dels clients de l'oficina bancària. Segons la seva experiència, la decisió de romandre al barri o traslladar-se al centre de la ciutat depèn en gran mesura del grau de satisfacció que senti la persona respecte a les seves relacions socials al barri, més que no pas de la seva capacitat econòmica. Així, algunes persones es traslladen al centre de la ciutat quan tenen prou diners per a fer-ho, mentre que altres, tot i tenir els diners suficients prefereixen seguir vivint “al barri, amb la seva gent”, segons les paraules que va utilitzar. Els aspectes relacionats amb el projecte de vida i el posicionament polític interactuen en aquests processos, tal com veurem al capítol 5, sobre les trajectòries dels participants. Aquesta font inintencionada d'informació em va ajudar, doncs, a identificar patrons en les dades que en aquell moment estava obtenint de les entrevistes.

El segon episodi, una conversa amb una companya en el marc de la Sociolingüístic Summer School 8 (SSS8) a Barcelona, em va ajudar a entendre algunes dificultats que havien sorgit quan intentava trobar participants a través d'una associació d'immigrants marroquins. El president de l'associació s'havia mostrat disposat a col·laborar en la meua recerca i havia afirmat que intentaria posar-me en contacte amb membres de l'associació per proposar-los ser entrevistats. Tanmateix, aquesta voluntat de col·laborar no s'acabava de concretar mai i, malgrat que jo li havia suggerit aquesta possibilitat, ell mateix no es va oferir mai com a participant, tot i complir els requisits. Uns mesos més tard, parlant amb una companya en el marc de la SSS8, ella em va comentar que havia estat en contacte amb la mateixa associació per a la seva pròpia recerca i que el president li havia afirmat que ell “no hablaba catalán porque era un rebelde”. Això em va permetre comprendre per què algú que jo havia identificat com a participant potencial en la meua recerca en realitat no volia participar-hi. Probablement considerava que les seves pròpies pràctiques i posicionament no s'ajustaven a les esperades per part d'un president d'una associació amb relacions estretes amb les institucions públiques catalanes, en una nova mostra que, tal com comprovarem, els discursos dels responsables d'algunes associacions d'immigrants varien en funció de si són públics o si tenen lloc en privat.

La tercera font inintencionada de dades van ser els intents de trobar participants per entrevistar entre els alumnes matriculats als nivells inicials del CPNL. Malgrat que no vaig entrar en contacte amb cap participant per aquesta via, crec que val la pena fer constar el procés pels aprenentatges que en vaig extreure. Mentre feia el treball de camp em vaig desplaçar a tres centres de normalització lingüística de l'àrea de Barcelona amb l'objectiu de penjar el cartell de crida a informants al seu tauler d'anuncis. En tots tres casos em van negar aquesta possibilitat perquè el cartell no estava escrit en català i perquè per penjar-lo necessitava un permís explícit dels Serveis Centrals de la institució. Em vaig posar en contacte amb Serveis Centrals i em van demanar que emplenés un formulari amb els objectius i els detalls del projecte. Vaig fer-ho, especificant que en cap cas sol·licitava recursos o mediació directa del CPNL per trobar participants, sinó que només sol·licitava poder penjar el cartell. La resposta va ser que calia que enviés informació més detallada sobre la recerca, incloent-hi el guió amb les preguntes que volia fer als participants, i que, en tot cas, des del CPNL seleccionarien un grup de possibles participants. En aquest punt, vaig descartar el CPNL com a possible font per cercar participants perquè n'estava trobant per altres vies i perquè vaig considerar que era millor invertir el temps que hauria d'haver dedicat a complir els requeriments burocràtics a altres tasques. Unes setmanes després, gràcies a la intervenció de Maite Puigdevall, una tècnica dels serveis centrals del CPNL es va posar en contacte amb mi i vam acordar que penjarien la versió en català del cartell als teus taulers d'anuncis. Al cap de dos mesos una persona que va veure el cartell penjat es va posar en contacte amb mi, però no va participar en la recerca perquè aleshores ja tenia cobert el seu perfil. Tot i no haver trobat cap participant a través del CPNL, el procés que vaig haver de seguir per demanar permís per penjar el cartell va ser molt productiu en termes reflexius. Per exemple, em va permetre comprendre com poden sentir-se alguns catalanoparlants quan

se'ls exigeix el català per a tasques en què no perceben que sigui necessari. Vaig entendre aquesta perspectiva quan se'm va informar que un dels motius pels quals no se'm permetia penjar el cartell era que no estava escrit en català. En aquell context, no trobava sentit que el cartell hagués de ser en català si anava adreçat, precisament, a no-catalanoparlants i que no me'l deixessin penjar va representar una contrarietat, malgrat que, des d'una altra perspectiva, sigui ben comprensible que una institució que fomenta el català s'asseguri que aquesta llengua és la que s'utilitza en els seus espais.

Per altra banda, fent cua per ser atesa en un dels centres de normalització lingüística que vaig visitar, vaig ser testimoni de la possible manca d'empatia que poden sentir alguns immigrants internacionals en qüestions lingüístiques. Quan explicava a la persona del CPNL que em va atendre els objectius de la meva recerca i el tipus de participants que buscava, em va dir, en to de retret, que els seus usuaris no assistien a les classes de català per interès en la llengua, sinó per obtenir l'informe d'arrelament que els dona punts per al permís de residència. Tenint en compte el seu volum de veu, era obvi que les persones que eren a la cua darrere meu per matricular-se o obtenir informació sobre els cursos sentien els seus comentaris poc afagadors sobre els usuaris del servei. Em va sorprendre que aquesta persona d'atenció al públic, com a representant de la institució, mostrés obertament les seves baixes expectatives sobre els usuaris. Per altra banda, l'anècdota em va permetre adonar-me de l'alt nivell d'autoreferencialitat que algunes pràctiques institucionals poden projectar pel fet d'assumir que els seus discursos i posicionaments a favor de la regimentació lingüística de les institucions catalanes haurien de ser compartits acríticament pels no-catalanoparlants a qui afecta la regimentació. D'aquesta manera, l'experiència amb CPNL va esdevenir un exercici d'empatia amb una part dels participants, especialment dels internacionals.

4.2. Tractament de dades

En paral·lel amb el desenvolupament del treball de camp vaig anar transcrivint els àudios de les entrevistes i del grup de discussió. Desava les transcripcions conjuntament amb les notes de camp de cada entrevista. De la mateixa manera, vaig anar classificant segons data i lloc les notes de camp i les traces de material (fotos, cartells, tríptics, etc.) recollides durant les observacions.

4.2.1. Transcripció

He transcrit literalment cada entrevista amb el programa oTranscribe. Per optimitzar el temps dedicat a aquesta tasca he omès els fragments en què els entrevistats explicaven experiències no relacionades amb el tema de la recerca. En aquests casos hi he inclòs, entre claudàtors, un resum del que deia el participant en el fragment no transcrit. A l'apartat 4.2.2., sobre el corpus de dades, especifico la durada de cada entrevista. Pel que fa al grup de discussió, la transcripció va consistir en un resum dels continguts i de les línies de discurs presents en les intervencions dels participants. No es va transcriure literalment tot l'àudio perquè, com he esmentat, el grup de discussió es considerava una font de dades complementària. A més, el fet que hi intervinguessin sis participants i dues entrevistadores va causar que en ocasions es generés més d'una conversa en paral·lel, la

qual cosa dificultava enormement la transcripció literal de totes les intervencions, així com la distinció clara entre unes veus i unes altres.

Les transcripcions estan orientades fonamentalment a l'anàlisi del contingut. Tenint en compte això, m'he decantat per fer-ne una transcripció ortogràfica, per torns de parla, i he prescindit d'alguns dels signes habituals per indicar fenòmens prosòdics que no he considerat rellevants des del punt de vista del contingut. Les convencions utilitzades per indicar fenòmens que sí que s'ha considerat convenient fer constar (pauses, truncaments, fragments inintel·ligibles, etc.) estan especificades a l'Annex 4. Els noms de tots els participants s'han anonimitzat i a cada un se li ha assignat un pseudònim. També s'han anonimitzat els noms de les persones que esmentaven durant les seves intervencions, excepte si feien referència a personatges públics.

Tal com indiquen Heller et al. (2018), transcriure no és un acte neutre, sinó que implica una sèrie de decisions de naturalesa tècnica i política que poden influir en els resultats del treball. Per exemple, les formes pròpies dels grups socials amb més prestigi tendeixen a passar més desapercebudes que les formes pròpies dels grups més desavantatjats, de tal manera que:

Given the social standing of the less prestigious forms of speech, an accurate translation may at times get dangerously close to condescending mimicry. So a researcher may have good reasons to play down an accent in a transcription to make sure that readers will pay attention to the character's reasoning and not to the colouring of his or her speech (2018: 183).

Tenint en compte això, he transcrit les entrevistes ometent els errors morfològics i fonètics dels participants —especialment dels internacionals— si no afectaven el contingut ni la possible interpretació del que deien. Tanmateix, en el cas de les entrevistes en castellà, les transcripcions d'uns participants responen més a les característiques de la varietat estàndard que d'altres. Com és previsible, les entrevistes amb espanyols i llatinoamericans reflecteixen les formes natives d'aquesta llengua, amb molt pocs errors gramaticals. Les entrevistes amb els participants europeus i australians que van triar el castellà contenen alguns errors gramaticals fàcilment esmenables —per exemple, utilitzar l'indicatiu en comptes del subjuntiu, o equivocar-se en el gènere d'algunes paraules. Cal tenir en compte que la majoria d'aquests participants han rebut classes de castellà i, en major o menor mesura, tenen relació amb autòctons amb els quals solen parlar en aquesta llengua. En canvi, les entrevistes amb participants africans i asiàtics tenen una aparença menys acostada al castellà estàndard pel que fa a la sintaxi i el vocabulari, ja que la majoria d'aquests participants han rebut poca formació formal en castellà i, a més, solen tenir pocs vincles entre iguals amb autòctons. En aquests casos he optat per una transcripció poc intervencionista —és a dir, he tendit a mantenir la morfologia i la sintaxi utilitzades en l'entrevista— per evitar la possibilitat d'introduir involuntàriament canvis de sentit en les paraules dels participants.

4.2.2. Corpus de dades

En total, vaig entrevistar 38 informants. Dues de les entrevistes van ser desestimades. En un cas va ser perquè vaig tenir un problema amb la gravadora i vaig perdre els darrers 30 minuts. No vaig repetir l'entrevista perquè mentre l'enregistrava vaig poder comprovar que les categories ja estaven saturades per al perfil de llatinoamericans, al qual responia el participant. En un altre cas la informant, espanyola arribada als 60, no complia els requisits perquè quan ja s'havia iniciat l'entrevista vaig poder comprovar que parlava en català quan algú —jo mateixa, en aquest cas— se li dirigia en aquesta llengua.

Així doncs, en total el corpus de dades consta de 36 entrevistes, de les quals 14 amb participants espanyols i 22 amb internacionals. Com s'ha comentat anteriorment, la desproporció entre espanyols i internacionals —amb europeus i australians, i llatinoamericans, concretament— es deu al fet que en una primera etapa em vaig centrar en aquest perfil per a la comunicació “Expats in Barcelona as Potential New Speakers of Catalan: Language Policies, Life Trajectories, and Emotions”, que vaig presentar a la Sociolinguistics Summer School 7 (Universitat de Lió, 2016). En canvi, les limitacions de temps, juntament amb la dificultat per accedir a participants africans i asiàtics a partir de contactes propis i a través dels cartells de crida, ha comportat que la mostra d'aquest perfil de participants es limiti a tres entrevistats.

El corpus correspon, en total, a 33 hores i 12 minuts de gravació. La durada de cada entrevista varia significativament en funció de cada participant, tal com reflecteixen les taules 11-16, en què detallo, per perfils, el pseudònim de cada participant, l'àrea geogràfica de procedència, la situació familiar, l'ocupació i la durada de l'entrevista.⁶² A la suma per perfils s'han simplificat les dades i es mostren només les hores i els minuts, que s'han arrodonit a l'alça o a la baixa en funció si els segons per arribar al minut següent eren més de 30 o menys.

Taula 11. Espanyols arribats als 50 i els 60

Pseudònim	Àrea geogràfica de procedència	Situació familiar	Ocupació ⁶³	Durada de l'entrevista (h, min, s)
Andrés	Madrid	Casat, sense fills	Enginyer	00:56:30
Augusto	Aragó	Casat, 2 fills	Empleat de banca	01:30:56
Gabriel	Andalusia	Casat, 2 fills	Operari a la indústria	01:45:08
Juani	Extremadura	Casada, 1 filla	Copropietària negoci de lampisteria	00:32:20
Paco	Extremadura	Casat, 2 filles	Paleta	01:24:16
Rosa	Aragó	Casada, 1 filla	Empleada de Telefónica	00:36:23

⁶² Al capítol 5 s'analitzen profundament les trajectòries dels participants i es posen en relació amb els esdeveniments polítics, socioeconòmics i ideològics que han tingut lloc a Catalunya en les diverses etapes.

⁶³ Tots els participants d'aquest perfil, amb l'excepció de la Juani, estaven jubilats en el moment de l'entrevista. L'ocupació correspon a la feina que tenien abans de jubilar-se.

Taula 12. Espanyols arribats als 80 i els 90

Pseudònim	Àrea geogràfica de procedència	Situació familiar	Ocupació	Durada de l'entrevista (h, min, s)
Àngel	País Basc	Casat, 3 fills	Notari	00:40:16
Asun	Aragó	Casada, 2 fills	Funcionària	00:23:49
Concha	Castella i Lleó	Soltera	Enginyera	00:47:49
Leonor	Madrid / València	Soltera	Ballarina, professora de ioga	00:54:28

Taula 13. Espanyols nascuts a Catalunya

Pseudònim	Àrea geogràfica de procedència dels pares	Situació familiar	Ocupació	Durada de l'entrevista (h, min, s)
Alberto	Andalusia	Viu en parella	Físic, professor en una acadèmia	00:28:46
Fran	Extremadura / Castella la Manxa	Viu en parella, 1 filla	Informàtic	00:37:56
Juan	Catalunya (Manresa) / Galícia	Solter	A l'atur	00:33:45
Rubén	Aragó	Casat, 2 fills	Propietari petita empresa de comunicació	00:50:00

Taula 14. Llatinoamericans

Pseudònim	Àrea geogràfica de procedència	Situació familiar	Ocupació	Durada de l'entrevista (h, min, s)
Felipe	Perú	Solter	Recepcionista en un alberg	01:34:26
Gerardo	Mèxic	Solter	Estudiant de doctorat, professor d'anglès	01:26:35
Gloria	Argentina	Soltera	Recerca universitària, polítiques d'immigració	00:57:47
Jeni	Perú	Vídua, 2 fills	Empleada de neteja	00:57:07
Pepe	Mèxic	Solter	Professor de disseny	00:35:57
Ulises	Colòmbia	Solter	Tècnic en una associació d'immigrants, altres feines ocasionals (administratiu, mecànic)	01:30:05
Valerio	Xile	Casat, sense fills amb la parella actual ⁶⁴	Informàtic	01:55:21

⁶⁴ Té fills d'un matrimoni anterior, que viuen a Xile.

Taula 15. Africans i asiàtics

Pseudònim	Àrea geogràfica de procedència	Situació familiar	Ocupació	Durada de l'entrevista (h, min, s)
Dounia	Marroc	Casada, 1 filla	A l'atur	22:20
Sumana	Índia	Soltera	Estudiant	24:54
Tariq	Pakistan	Casat, 2 fills	Propietari d'una pastisseria	22:18

Taula 16. Europeus i australians

Pseudònim	Àrea geogràfica de procedència	Situació familiar	Ocupació	Durada de l'entrevista (h, min, s)
Adrien	França	Casat, 2 fills	Empleat d'una gran empresa	00:32:21
Alessandro	Itàlia	Viu en parella	Dependent de comerç	00:57:10
Bethan	Regne Unit (Gal·les)	Casada, sense fills	Professora d'anglès	00:57:40
Chantal	França	Soltera, 1 filla	Professora de francès	00:34:00
Christopher	Regne Unit / Xipre	Casat, 2 fills	Propietari acadèmia d'anglès	00:38:49
Dasha	Rússia	Casada, sense fills	No treballa	00:55:06
Gianni	Itàlia	Solter	Fisioterapeuta	01:34:55
Helmer	Suècia	Viu en parella	Empleat d'una gran empresa, professor universitari	00:48:30
Laura	Austràlia	Soltera	Administrativa	01:04:43
Rachel	Regne Unit (Anglaterra)	Soltera	Professora d'anglès	01:01:04
Sebastiano	Itàlia	Solter	Copropietari empresa de comerç en línia	01:07:26
Will	Regne Unit (Anglaterra)	Solter	Professor d'anglès	00:59:09

Taula 17. Resum del corpus d'entrevistes per perfils

Perfil	Nombre d'entrevistes	Durada total (h, min, s)
Espanyols arribats als 50 i 60	6	06:46
Espanyols arribats als 80 i 90	4	02:40
Espanyols nascuts a Catalunya	4	02:31
Llatinoamericans	7	08:55
Africans i asiàtics	3	01:10
Europeus i australians	12	11:11
Totals	36	33:12

Com es pot comprovar, la combinació del nombre de representants per perfil i la durada de les entrevistes causa que el volum de dades analitzades per a cada perfil sigui quantitativament dispar. Tot i això, des d'un punt de vista de l'anàlisi qualitativa, a la qual està enfocada el present treball, les dades disponibles permeten identificar patrons suficientment sòlids per observar semblances i diferències entre els diferents perfils a l'hora de circular, percebre i posicionar-se respecte a les dinàmiques sociolingüístiques de Catalunya. La identificació d'aquests patrons és el que ha fet possible contestar les preguntes de recerca, tal com mostraré als capítols de resultats.

4.3. Anàlisi de dades

4.3.1. Tècniques d'anàlisi

He analitzat les dades extretes de les entrevistes a partir d'un doble eix: l'anàlisi cas per cas i la codificació temàtica. Abans d'això, però, una primera aproximació a les dades va consistir en una lectura atenta de les entrevistes amb l'objectiu d'identificar possibles patrons en els discursos dels participants. Aquesta primera aproximació, iniciada en el moment de començar a obtenir dades del treball de camp, em va permetre detectar semiregularitats (Fletcher 2017), és a dir, tendències més o menys comunes entre diversos participants. Aquests possibles patrons es van considerar en l'anàlisi posterior, ja fos per confirmar-los o per desestimar-los. Un exemple d'això és la relació identificada entre haver experimentat una trajectòria ascendent de capitalització i adoptar posicionaments favorables a les polítiques lingüístiques de les institucions catalanes. Malgrat que aquest patró no es concreta de la mateixa manera en tots els participants i fins i tot n'hi ha un contraexemple, haver detectat la tendència en una etapa primerenca em va permetre enfocar la resta de l'anàlisi tenint en compte aquesta semiregularitat i connectar-la amb la teoria dels mercats lingüístics de Bourdieu, la qual cosa, com es comprovarà al llarg de la tesi, va resultar productiva. En aquesta mateixa etapa vaig definir, a partir de les semblances i diferències entre els participants, els sis perfils de no-catalanoparlants al voltant dels quals gira aquesta tesi.

En una segona fase vaig començar l'anàlisi cas per cas. Seguint les recomanacions que Saldaña (2015) ofereix al seu conegut manual de codificació, vaig escriure memòries amb descripcions, idees, reflexions i tots els detalls de cada entrevista que vaig considerar rellevants. Això es va concretar, finalment, en una doble memòria per a cada participant. Per una banda, redactava un informe amb idees i reflexions orientades a respondre les preguntes de recerca des de la perspectiva individual de cada entrevistat. Per altra banda, per a cada cas elaborava un diagrama en què connectava aspectes individuals relacionats amb la trajectòria de vida, la circulació per les dinàmiques sociolingüístiques i la percepció d'aquestes dinàmiques per part de cada participant amb aspectes relacionats amb les dinàmiques socials, polítiques i econòmiques dels períodes en què se situaven les narratives. L'objectiu era establir relacions entre tots els elements que els participants desplegaven a les seves narratives a fi de comprendre-les més profundament.

L'anàlisi cas per cas va resultar una tècnica especialment productiva no tan sols per comprendre més profundament el posicionament de cada individu en funció de la seva

trajectòria, sinó perquè permet trobar connexions entre aquests posicionaments i trajectòries i els esdeveniments polítics, econòmics i socials de cada període. Ho il·lustra, per exemple, el cas de l'Andrés. L'Andrés tenia 62 anys en el moment de fer l'entrevista. Havia nascut a Madrid però quan tenia tres anys la seva família es va traslladar a Barcelona perquè el seu pare, militar de l'exèrcit espanyol, va ser destinat a aquesta ciutat l'any 1958. Durant l'entrevista l'Andrés va expressar obertament la seva opinió desfavorable a les polítiques de normalització lingüística. Analitzant l'entrevista vaig detectar la tendència recurrent a contrastar passat i present, i a qualificar, en termes generals, el passat com a no problemàtic i el present com a problemàtic. Reprodueixo alguns extractes de l'entrevista perquè, tot i que són una mica llargs, il·lustren bé el aquest contrast, concretat en els termes contraposats “antes” i “ahora”:

ANDRÉS (ESP_5060)

A: En aquella época, hace cincuenta años o sesenta, en Cataluña se hablaba- o sea, en Barcelona, no en Cataluña, en Barcelona se hablaba castellano.

E: Vale, muy bien. ¿Y usted tuvo algún tipo de contacto con el catalán? Así, en la escuela-

A: Sí, por supuesto.

E: Sí.

A: O sea, es como una cosa muy (.) muy suave. Es decir, nosotros aparecimos en Barcelona y vivíamos en la calle Valencia. [...] Entonces, era un barrio, que [ahora lo sé?], que era un barrio de inmigración. Entonces, había catalanes, pero hablaban en castellano.

E: Vale.

A: Entonces el colegio era castellanoparlante, todos, pero había catalanes. Entonces, no recuerdo ningún problema ni ninguna historia con el catalán. Ninguna. O sea, ningún [XXX]. Y de una manera que supongo, o presupongo, natural, porque no tengo recuerdos, pues lo entiendes. Es decir, está allí, y allí está. Y siempre ha estado.

[...]

A: Entonces, yo ¿qué noto ahora?, pues que los catalanes son menos bilingües que antes. ¿Por qué? Porque yo, en [una?] tienda, que se supone que soy el cliente, entro hablando en castellano, y me contestan en catalán. ¿Por qué? Pues porque entiendo que les es más cómodo hablar en catalán que en castellano. Pero hace tiempo no pasaba así. Entonces, yo no sé si hacían un esfuerzo especial para hablarme en castellano, por hablar castellano, era otra época, o realmente eran más bilingües y hablaban mejor el castellano. No lo sé. Pero claro, yo sí que noto eso. Es decir, que si yo antes tenía conversaciones bilingües, algunas, ahora tengo muchas más.

[...]

A: Yo diría que el castellano ha perdido prestigio, y la gente que habla habitualmente castellano en Cataluña y no habla el catalán, no tiene nivel. Eso es la opinión general. Esto es lo que creo. Y, e:: la opinión que yo tenía hace años era parecida pero al revés. Es decir, los que hablaban catalán y eran catalanes tenían un nivel superior a los que eran castellanos y hablaban castellano. Es decir, era como una especie de élite, los catalanes que hablaban catalán. Y ahora me encuentro con catalanes que hablan catalán que son unos horteras. Cuando antes no había. ¿Sabes? Es como un shock. De pronto, veo una persona y digo ‘Ostra, este tío es un...’, yo qué sé, un desastre. ‘Bueno, ¡si es catalán!’. Antes no había desastres. ‘No había’, evidentemente que los había, pero yo no los

encontraba. O sea, la gente que hablaba catalán, en mi entorno, era gente de un nivel. Ahora no. Ahora cualquiera habla catalán.

Vaig analitzar els discursos que l'Andrés va desplegar al llarg de l'entrevista tenint en compte els esdeveniments històrics i polítics col·lectius —per al cas que ens ocupa, és especialment rellevant el final del franquisme i la restauració de la Generalitat i el desenvolupament de l'autonomia— i connectant-los amb les circumstàncies personals en les quals l'Andrés va viure aquests canvis —concretament, pertànyer a una família que formava part de l'aparell estatal franquista. Així, vaig poder comprendre com l'Andrés havia experimentat des d'un punt de vista personal un canvi històric en les relacions de poder. Va passar de viure en un marc en què oficialment el castellà era l'única llengua hegemònica a viure un marc en què el castellà i el català competeixen per l'hegemonia. L'Andrés tenia naturalitzada una hegemonia que responia als seus interessos com a monolingüe en castellà establert a Catalunya. Els canvis en el repartiment del poder van tenir efectes en el valor del català i el castellà en el mercat lingüístic. El fet que el català augmentés de valor comportava que el castellà fos considerat un recurs “universal” i que, per tant, no aportés cap valor afegit, a diferència del català. Així, l'Andrés es va trobar que els recursos lingüístics de què disposava havien perdut valor, però no estava disposat a invertir en el català com a nou recurs revalorat. El contrast entre “antes” (no problemàtic) i “ahora” (problemàtic) en el seu discurs reflecteix aquest canvi de marc, que passa a ser menys favorable per als seus interessos. La identificació d'aquests processos sobre la base del cas de l'Andrés va servir per comparar la seva trajectòria i les seves percepcions de les dinàmiques sociolingüístiques amb participants del seu mateix perfil —espanyols arribats als 50 i els 60—, però que havien tingut trajectòries individuals diferents de la seva des d'un punt de vista polític, econòmic i de socialització. Posar en relació els diferents casos i connectar-los amb les dinàmiques generals de cada període ha estat un dels pilars de l'anàlisi, com veurem al final d'aquesta mateixa secció.

Mentre treballava en les memòries dels casos individuals, ampliava les lectures sobre realisme crític perquè, a més del marc teoricoepistemològic general que ofereix aquest enfocament, m'interessaven les propostes de Maxwell (2012) sobre com fer recerca qualitativa des d'aquesta perspectiva acadèmica. Quan vaig arribar als capítols sobre anàlisi de dades vaig comprovar, amb sorpresa, que recomanava fer exactament el que jo ja estava fent de manera intuïtiva: analitzar els casos individualment abans de començar la codificació temàtica. Ara bé, tot i el valor indubtable dels estudis cas per cas, Maxwell adverteix que limitar-se a aquesta tècnica pot comportar un “empresonament en la història” d'una narrativa en concret, la qual cosa pot impedir veure formes alternatives d'emmarcar o interpretar el text o la situació en qüestió (2012: 117). Per aquest motiu l'autor recomana no ometre la codificació temàtica. En aquest cas, no vaig fer una codificació exhaustiva, sinó que, seguint Saldaña (2015), vaig elaborar un document per a cada entrevista amb tres columnes: a la columna central hi copiava la transcripció de l'entrevista dividida en fragments amb una certa unitat temàtica, a la columna esquerra hi anotava idees i reflexions pròpies que posessin en relació el que es deia en aquella entrevista amb la resta de casos, o amb les dinàmiques generals, i a la

columna dreta hi anava posant diferents codis temàtics que posteriorment em facilitarien fer cerques sobre aspectes concrets, com ara “arribada a Catalunya”, “circulació per les dinàmiques sociolingüístiques”, “descapitalització”, “ideologies” o “categoritzacions socials”, per posar-ne uns quants exemples.

Un cop fetes les anàlisis cas per cas i la codificació temàtica, vaig elaborar memòries força extenses (entre 30 i 46 pàgines) per a cada un dels perfils de no-catalanoparlants recollits. En aquests documents posava en relació les anàlisis cas per cas i l’anàlisi a partir de la codificació temàtica. Estructurava aquestes memòries de tal manera que, a grans trets, les quatre seccions de què solien constar responguessin a les preguntes de recerca. Aquestes memòries per perfils han estat la base per elaborar els capítols de resultats d’aquesta tesi.

Les dades complementàries procedents de les notes de camp de les observacions i del grup de discussió s’han tingut en compte a l’hora d’elaborar les memòries individuals i per perfils. Han servit per entendre més profundament algunes de les dinàmiques a les quals els participants feien referència a les entrevistes, de tal manera que han estat útils per emmarcar alguns dels discursos en el seu context. Per exemple, quan un dels participants, el Juan, parlava de la configuració etnocultural i lingüística del barri de Fondo de Santa Coloma de Gramenet.

4.3.2. Aproximació epistemològica a les dades

Per aproximar-me a les dades m’he basat, en totes les fases de l’anàlisi, en els enfocaments de Bourdieu, de la sociolingüística crítica i del realisme crític. Tal com he exposat al marc conceptual, tots aquests enfocaments parteixen d’una sèrie de principis comuns, orientats a posar el focus en les relacions entre els diversos elements que conformen el món a fi de superar dualitats, per exemple, entre objectivisme i subjectivisme o nivell macro i nivell micro, ja que es considera que tots formen part d’unes mateixes dinàmiques socials. Les dades s’han analitzat a la llum de la teoria dels mercats lingüístics de Bourdieu (1991), tenint en compte les aportacions que hi fan Woolard (1985) i Martín-Rojo (2010). Els enfocaments de la sociolingüística crítica, centrats en la relació entre llengua, poder i desigualtats en la disponibilitat de recursos, i, concretament, les aportacions de Heller (2011) sobre postnacionalisme i política econòmica de les llengües han servit també de marc per situar i comprendre els processos que es desprenien de les dades analitzades. Maxwell (2012), per la seva banda, sistematitza alguns d’aquests principis i els aplica a la recerca qualitativa en el marc del realisme crític. Aquesta sistematització m’ha resultat especialment operativa a l’hora d’aproximar-me a les dades. Tot seguit exposo els elements que m’han resultat més útils per a l’anàlisi i explico com els he aplicat en aquesta recerca doctoral.

4.3.2.1. Fenòmens «visibles» i «no visibles» concebuts com a reals

Les idees i els significats són considerats tan reals com els fenòmens i els objectes físics. Des del realisme crític es considera que aquests dos aspectes de la realitat no són independents, sinó que interactuen en la vida social i s’influeixen els uns amb els altres (Maxwell 2012: viii). Aquesta tesi gira, precisament, al voltant de conceptes “no visibles”

com les idees, els significats, les opinions, les percepcions, els sentiments, els valors i els posicionaments. Com comprovarem àmpliament al llarg del treball, tots aquests elements estan connectats amb la disponibilitat i l'accés a recursos materials i simbòlics, i a les consegüents desigualtats. Per tant, tracto les representacions mentals com a reals perquè tenen conseqüències tangibles. Vegem-ne un exemple a través d'un fragment de l'entrevista amb l'Ulises, un participant veneçolà de 33 anys que en el moment de l'entrevista treballava en una associació d'immigrants llatinoamericans de Barcelona:

ULISES (INT_LA)

U: Entonces, ¿qué sucede? Todos los proyectos que se presentan al Ayuntamiento se presentan en catalán. ¿Por qué? Porque *existe la percepción* que si se escriben en castellano, pues *la gente los mira feo*.

Podem comprovar que no tan sols les representacions mentals, que he marcat en cursiva, són reals, sinó que també ho són les conseqüències tangibles que tenen. En aquest cas, es concreten en el fet que les comunicacions d'aquesta entitat amb les institucions catalanes es facin en català, malgrat que la major part dels seus membres són parlants de castellà, una llengua també oficial a Catalunya i en la qual les institucions catalanes tenen l'obligació d'atendre els ciutadans si aquests ho prefereixen. En aquest cas, la tria del català està motivada per la percepció que afavoreix l'obtenció de recursos materials (ajuts, subvencions, etc.) en benefici del funcionament de l'associació.

4.3.2.2. La cerca dels mecanismes causals

Un dels pilars de l'anàlisi qualitativa des de la perspectiva del realisme crític és la cerca de les relacions entre fenòmens, ja siguin físics o mentals, a fi d'identificar els mecanismes causals que tinguin com a resultat esdeveniments, comportaments, accions i, en general, qualsevol tipus de fenomen social (Fletcher 2017: 182, Maxwell 2012: 16). Aquesta orientació a la cerca dels mecanismes causals que poden explicar els fenòmens socials ha estat particularment productiva per comprendre processos individuals i col·lectius relacionats que expliquen els posicionaments no-catalanoparlants a Catalunya.⁶⁵ Durant el procés d'anàlisi vaig identificar, a través dels informes i els esquemes de les memòries, possibles relacions entre conceptes, processos, i fenòmens individuals i col·lectius. Un cop identificades aquestes relacions, vaig intentar aprofundir-hi, fent-me preguntes sobre com i per què es relacionaven uns fenòmens i uns altres. Centrar-me en la identificació de mecanismes causals en les primeres etapes de l'anàlisi va accelerar el procés d'extreure conclusions interpretatives. En primer lloc, em va obligar a anar més enllà de la "descripció densa", necessària però no suficient des de la perspectiva del realisme crític (Maxwell 2012: 43, Fletcher 2017: 182, 188). En segon lloc, orientar-me a la cerca dels mecanismes causals em va ajudar a "fer les

⁶⁵ Sobre el concepte de mecanisme causal, Fletcher (2017: 185) fa la següent puntualització: "Although CR [critical realism] acknowledges that social meanings, ideas, and decisions can have causal impacts in the world, these social objects do not follow a conception of causal law and the deterministic regularity of Humean constant conjunction. Prediction –along the lines of 'whenever event x, then event y'– is simply not possible because the social world consists of open systems, in which any number of occurrences and events can overlap and interact and in which people can learn and change".

preguntes rellevants a les meves dades”,⁶⁶ centrant-me precisament en els mecanismes causals que poden haver influït en els meus informants a l’hora d’adoptar una determinada posició. Aquest segon punt va ser crucial per poder identificar la dinàmica del mercat de la llengua catalana respecte als no-catalanoparlants i posicionar cada perfil de parlant al mercat. El tipus de preguntes que vaig fer-me analitzant les dades estan recollides al quadre següent:

Taula 18. Preguntes per identificar els mecanismes causals

Quins són els	Esdeveniments Experiències Episodis vitals Percepcions Emocions Canvis	Personals Col·lectius Polítics Econòmics Socials	Que han pogut inclinat el participant X a	Actuar Percebre Pensar Sentir	De la manera en què ho fa?
---------------	---	--	--	--	-------------------------------

Font: Elaboració pròpia

L’exemple de la Rosa, una dona de 72 anys nascuda a l’Aragó i arribada a Barcelona el 1961, il·lustra la manera com he cercat els mecanismes causals en el moment d’analitzar les entrevistes. Al llarg de tota la conversa la Rosa va mostrar opinions obertament favorables a les polítiques de normalització i els seus efectes:

ROSA (ESP_5060)

[Quan va a Arbúcies, on té la segona residència] Y me hace mucha ilusión ver a negritos que ya entre ellos jugando en la calle hablan catalán. Pero un catalán perfecto. Porque, claro, porque van a la escuela en catalán, pero, entre ellos, que digo, en casa no lo deben hablar, pues los críos jugando en la calle hablan catalán. ¡Y eso, eso es-! Digo es que iese es una alegría, ese avance en lo de la lengua!

Amb l’objectiu d’esbrinar quins mecanismes causals podien haver influït en el seu posicionament, vaig “demanar a les dades” quins processos en la seva trajectòria vital, en connexió amb els esdeveniments col·lectius, podien haver donat forma a la seva percepció sobre les dinàmiques sociolingüístiques catalanes. El primer que vaig identificar va ser la seva trajectòria de capitalització notablement ascendent des de la seva arribada a Catalunya fins al moment de l’entrevista, la qual cosa li comportava satisfacció respecte al seu procés migratori:

ROSA (ESP_5060)

Yo, si hubiese pensado cuando era pequeña que podría vivir como vivo, no me lo hubiera imaginado nunca. Nunca, ¿entiendes? [...] ¿Cuándo habría soñado yo eso? Eso aquí. Porque si me quedo en Aragón eso no me pasa.

Examinant la seva trajectòria de vida es va posar de manifest que la seva aspiració des de l’inici de l’edat adulta era esdevenir classe mitjana, una condició que ella identificava, en

⁶⁶ Monica Heller va emfatitzar la importància de fer les preguntes adequades a les dades en el marc de la seva ponència “Language and inequality in the contemporary world” a la Sociolinguistics Summer School 8 (Barcelona, 2017).

certa manera, amb la catalanitat. Així, amb aquesta identitat social feia compatible la triple dimensió espanyola, aragonesa i catalana de la seva identitat nacional:

ROSA (ESP_5060)

Si tengo que defender a Cataluña, la defenderé, en contra España. Y me siento española también- Bueno, yo me siento aragonesa y catalana. Y española, claro. Como dice- mi marido dice 'yo soy español mientras me dejen ser catalán'.

Per bé que no va arribar mai a adoptar la llengua —en part, per la manca d'accés que hi va tenir de jove— decisions relacionades amb l'estil de vida l'acostaven a aquesta catalanitat. A tall d'exemple, durant l'entrevista va afirmar que només mirava TV3 —de fet, quan vaig arribar a casa seva estava escoltant Catalunya Ràdio— o que, quan va néixer la seva filla, l'havia matriculat a una “escola activa” concertada motivada pel model pedagògic però també perquè era una de les primeres escoles en què era possible fer tot l'ensenyament en català. Així, a mitja entrevista va afirmar “Mi hija, castellano poquísimo, eh!”. Un altre element que vaig identificar com a explicatiu del seu posicionament respecte a la llengua catalana va ser el model de societat de la Rosa des d'un punt de vista ideològic. De les seves afirmacions es podia inferir que políticament es guia per valors progressistes —per exemple, havia estat militant de Comissions Obreres des del final del franquisme—, i que això té una dimensió lingüística en defensa del català, que interpreta com una llengua en una posició de desigualtat respecte al castellà:

ROSA (ESP_5060)

E: ¿Y usted cree que el castellano necesita algún tipo de protección en Cataluña?

R: ¡Qué! ¡No! No. Tú escucha hablar por la calle. Castellano. O sea, aquí el castellano no está perseguido. Está más perseguido el catalán. El castellano no.

D'aquesta manera, posant en relació tots els elements exposats, ha estat possible inferir quins han estat els mecanismes causals que han portat la Rosa a adoptar un posicionament favorable a les polítiques de normalització del català.

Resum del capítol

Els objectius de recerca d'aquesta tesi doctoral requereixen una metodologia qualitativa. Les dades s'han generat principalment a partir d'entrevistes semidirigides amb 36 no-catalanoparlants adults de perfils heterogenis. Complementàriament s'han utilitzat també dades extretes d'un grup de discussió, d'observacions en diversos emplaçaments i de fonts inintencionades de dades. L'anàlisi ha anat orientada a identificar els mecanismes causals (Maxwell 2012, Fletcher 2017) que expliquen el com i el perquè dels posicionaments dels participants respecte a les dinàmiques sociolingüístiques. Amb aquesta finalitat, m'he aproximat a les dades cercant la relació entre les narratives dels entrevistats pel que fa a la pròpia trajectòria socioeconòmica i ideològica i els processos col·lectius (econòmics, demogràfics i sociopolítics) dels diferents períodes. D'aquesta manera ha estat possible aprofundir en la intersecció entre factors individuals i factors estructurals —explicada al capítol 5— que dona lloc als diversos posicionaments no-catalanoparlants respecte a les dinàmiques sociolingüístiques de Catalunya.

PART II:
ANÀLISI DE DADES I RESULTATS

5. La intersecció entre factors individuals i factors estructurals en les trajectòries dels participants

Aquest capítol, que inaugura el bloc d'anàlisi de dades, està dedicat a explicar quin paper juga la trajectòria de vida dels participants en la seva relació amb la llengua catalana i com aquesta trajectòria intersecciona amb els esdeveniments polítics, socioeconòmics i ideològics que han tingut lloc a Catalunya en cada període històric. Concretament, veurem com les desigualtats entre els diversos perfils d'entrevistats pel que fa a les trajectòries de capitalització econòmica, social, lingüística i simbòlica afecten tant l'accés al català com la posició des de la qual perceben i participen en les dinàmiques sociolingüístiques de Catalunya. Així, posaré les bases per poder explicar, en aquest capítol i en els següents, “how the *trajectories of resources and actors* intersect (or not), in the *spaces* where the consequential work of combining meaning-making with resource distribution takes place, with further structuring consequences in terms of how constraints are reproduced or changed, and hence in terms of the obstacles and opportunities social actors encounter” (Heller 2011: 10).

He classificat els participants en sis perfils. Un primer nivell de classificació correspon a l'origen geogràfic espanyol o internacional. En un segon nivell he distingit tres perfils de participants espanyols segons el moment d'inici de la seva trajectòria a Catalunya —anys 50 i 60, anys 80 i 90, i nascuts a Catalunya o arribats de molt petits durant els 70 i els 80—, i tres perfils de participants internacionals en funció dels continents de què procedeixen —llatinoamericans, africans i asiàtics, i europeus i australians. Aquesta classificació resulta operativa perquè permet explicar processos en què factors individuals de cada participant i condicions estructurals lligades a fenòmens col·lectius s'interrelacionen i es materialitzen en aspectes com la disponibilitat i l'accés a capital lingüístic, la percepció sobre el significat social de les pràctiques lingüístiques o el posicionament respecte a les dinàmiques sociolingüístiques de Catalunya. El criteri temporal és rellevant entre els participants espanyols perquè les diferències entre etapes històriques en termes polítics, econòmics i demogràfics condicionen el marc estructural en què es desenvolupa la seva trajectòria de vida. En canvi, el criteri geogràfic és més pertinent per als participants internacionals, majoritàriament arribats a Catalunya a l'inici del segle XXI, perquè, com veurem, va fortament lligat a l'estatus socioeconòmic, el grau de capitalització simbòlica i les expectatives sobre el projecte de mobilitat.

Els perfils estan construïts amb l'objectiu de contestar les preguntes de recerca a partir del corpus d'entrevistes disponible. Això implica que, més enllà dels patrons identificats que permeten oferir respostes a aquestes preguntes, tots els perfils es caracteritzen per la seva diversitat interna i, alhora, participants de diversos perfils tenen característiques en comú. Com he esmentat a l'apartat 4.1.1.1. del capítol de metodologia, per les limitacions de temps i recursos intrínseques a una recerca doctoral, el corpus no abasta tots els perfils de no-catalanoparlants existents, però els que recull contribueixen a entendre els processos pels quals els no-catalanoparlants es posicionen d'una manera o d'una altra respecte a la llengua catalana, ja que il·lustren patrons sobre possibles

maneres de percebre i moure's en les dinàmiques sociolingüístiques de Catalunya en funció del punt de partida i el projecte de vida de cadascú.

Cada una de les sis seccions que venen a continuació, corresponents als sis perfils de participants, està dividida en cinc apartats. Al primer s'exposen les circumstàncies personals en què els participants es van instal·lar a Catalunya i les seves expectatives en relació amb el seu projecte de mobilitat. Al segon es dona compte de la trajectòria de capitalització econòmica, social i simbòlica, i de com aquesta trajectòria es materialitza en el projecte familiar —per exemple, en les expectatives posades en els descendents. El tercer apartat tracta sobre la manera de relacionar-se amb l'entorn. Concretament, se centra en la xarxa de relacions socials, més enllà de l'entorn laboral i familiar, generalment construïda sobre la base d'afinitats compartides (valors, interessos, aficions, etc.). La xarxa de relacions socials és una font d'experiències emocionalment significatives per als participants, per la qual cosa condicionen tangiblement el grau de profunditat i la manera en què es desenvolupa el seu procés d'arrelament i lligam amb Catalunya. El quart apartat tracta sobre les conseqüències que tenen els punts anteriors pel que fa a la relació de cada individu amb la llengua catalana. Finalment, al cinquè apartat és una conclusió sobre els aspectes clau que posen en relació el que s'ha exposat als apartats anteriors.⁶⁷

5.1. Espanyols establerts a Catalunya als 50 i els 60

5.1.1. Cercar oportunitats per millorar les condicions de vida

Els sis participants que conformen aquest perfil van arribar a Catalunya com a infants o adolescents entre 1958 i 1967 procedents d'Andalusia, l'Aragó, Extremadura i Madrid. Excepte en el cas de l'informant de Madrid, tots procedien d'àrees rurals i es van establir a les àrees urbanes de Barcelona i Tarragona. Les seves famílies van iniciar el projecte migratori amb l'objectiu de cercar oportunitats laborals i millorar les condicions de vida:

JUANI (ESP_5060)

J: Mi padre trabajaba en el campo, a temporadas, y mi madre, pues a lo que había. A la aceituna, ayudaba en el campo en lo que podía y, pues bueno, no había otra cosa. Y en el año- Bueno, yo tenía unos once o doce años, no había nada de trabajo. Mi padre- se llevó comida, que se llevaban en sacos, comida, allí (.) y estuvo por pueblos de Sevilla (.) no encontraba, y llegó al pueblo, bueno, llorando, que nunca lo vi llorar. Llorando porque se había gastado el dinero que se llevó, venía sin nada. Entonces dijo "me voy a Barcelona".

Tot i que aquests participants comparteixen el període d'arribada a Catalunya i els motius per instal·lar-s'hi, es poden distingir tres subperfils en funció del seu estatus socioeconòmic de partida. El primer subperfil està constituït per tres informants —el Gabriel, la Juani i el Paco— arribats de zones del sud d'Espanya en condicions de pobresa. Es van instal·lar a la perifèria de les ciutats, en barris construïts amb pocs recursos, pràcticament sense planificació urbanística i, en alguns casos, sense serveis bàsics. Els integrants d'aquest subperfil van començar a treballar just en el moment

⁶⁷ Les taules 11-16 de l'apartat 4.2.2. recullen les dades bàsiques de cada participant per perfils.

d'arribar a l'edat legal permesa perquè les seves famílies havien de prioritzar la capitalització econòmica per davant de l'educativa:

GABRIEL (ESP_5060)

G: Mi padre, el hombre, tenía cuatro o cinco trabajos. [...] tenía un trabajo dentro de lo que era Fomento, ¿no?, bueno, iba limpiando las cloacas y todo eso, pero luego él, pues se iba a repartir huevos, a llevar leña a los hornos, al Tibidabo a hacer de jardinero. Todo esto. O sea, a veces se echaba una siesta en un banco del metro para ir a otro trabajo. [...] [Al barri de Llefia, de Badalona, on vivien] Había prácticamente dos calles y barracas. Nosotros, mi padre tuvo la oportunidad por lo que sacara (..) por lo que fuera vivíamos en un piso. [...] no solamente estábamos los diez, del pueblo también venía a lo mejor alguna gente, eh, pues los primos o tal, que había, pues bueno, que recogerles hasta que empezaban a trabajar y se podían desenvolver.

El segon subperfil l'integren dos informants —l'Augusto i la Rosa— provinents d'àrees rurals de l'Aragó, menys empobrides que les regions d'origen del subperfil anterior. Les seves famílies es van instal·lar en zones perifèriques de les ciutats, però no marginals. Els seus pares treballaven en feines mitjanament qualificades, la qual cosa els proporcionava cert marge per invertir en la capitalització educativa dels fills, malgrat les limitacions econòmiques:

AUGUSTO (ESP 5060)

A: Mi madre en ningún momento- Siempre fue ama de casa y mi padre sí que de esto, pero no pluriempleado [...] No nos han privado de nada, pero tampoco nos hemos excedido porque no teníamos- igual que mis amigos tenían el papá que trabajaba en la caja y el vermut, el no sé qué (.) [...] No íbamos [de colònies] porque era más dinerario, porque éramos cuatro [...] Lo que pasa es que nosotros- (.) porque en vacaciones nos íbamos fuera o nos (.) o no podíamos. Además, si no íbamos, no iba a ir (.) Los gemelos iban a ir a colonias y tal, yo recuerdo que nos compartíamos mucha ropa, bueno, había muchas necesidades.

El tercer subperfil compta amb un sol participant —l'Andrés—, nascut a Madrid en una família de funcionaris de l'Estat. Els seus pares van triar com a destí Barcelona per les possibilitats de continuïtat laboral que oferia la ciutat i perquè preveïen trobar-hi bones universitats perquè hi estudiessin els fills. Es van instal·lar a l'Eixample, en una zona que l'Andrés qualifica de “barri d'immigració”, al voltant d'un escorxador. Així doncs, tot i no viure en un entorn opulent, la família de l'Andrés no va experimentar estretors econòmiques:

ANDRÉS (ESP_5060)

A: [Els seus pares] se conocieron en Barcelona porque Barcelona era una ciudad importante, evidentemente, en aquellos años, y para pedir destino era más fácil en un sitio grande que en un sitio pequeño, para tener cierta continuidad. Entonces, Madrid era más complicado y eligieron Barcelona. [...] Por temas prácticos. Una ciudad con posibilidades, universidades...

Partint d'aquestes circumstàncies inicials, aquests participants van iniciar una trajectòria marcada, en general, per la mobilitat social ascendent i pel canvi polític que va representar la fi del franquisme.

5.1.2. Aprofitar el desenvolupament econòmic estructural per a la capitalització individual i familiar

El desenvolupament econòmic que va experimentar Catalunya durant la segona meitat del segle XX va possibilitar que aquests participants milloressin les condicions de vida en períodes de temps molt curts. L'entrada a l'edat adulta els va coincidir amb els plans de desenvolupament econòmic del *desarrollismo*, amb què el franquisme pretenia superar l'etapa de postguerra, la qual cosa els va facilitar l'entrada al mercat de treball i l'inici d'una trajectòria de capitalització familiar notablement ascendent:

GABRIEL (ESP_5060)

G: Luego, pues bueno, nos hicimos un poco más grandes, íbamos creciendo. En mi casa hay un hecho que ocurre en muchos sitios, que la familia dijéramos, pues (.) vamos a decirle, que son pobres, ¿no?, pero son muchos. En aquella época, ¿qué ocurría?, que en poco tiempo a aquella familia, o a aquella casa, se le daba un vuelco, porque nosotros llegamos a estar en mi casa diez personas y trabajar ocho. De cuando vinimos, que trabajaba uno, mi padre, y otro muchacho con 16 años, pues el asunto iba (..) pero claro es que a lo mejor cada año nos incorporábamos uno al mundo laboral, no se ganaba mucho, la carestía de la vida, tampoco como la de ahora, pero claro, la casa dio un vuelco.

L'augment de recursos econòmics va permetre a aquests participants capitalitzar-se en altres aspectes, de tal manera que com més capital acumulaven, més senzill els resultava acumular-ne de nou i convertir-lo en altres tipus de capital. Entre 1965 i 1975 tots tenien una feina que els proporcionava ingressos regulars i estables, la qual cosa els va permetre adquirir els seus propis habitatges, superar les restriccions econòmiques de l'etapa d'arribada i iniciar els seus propis projectes familiars. La majoria van passar de desenvolupar bona part de la seva vida en zones perifèriques a viure, estudiar, treballar o participar en activitats associatives al centre de les ciutats. Alguns van compaginar feina amb ampliació dels estudis, van posar en marxa el seu propi negoci, es van iniciar en la militància política i sindical, o van poder dedicar temps a activitats culturals i de lleure; és a dir, van trobar fonts de capitalització educativa, social i simbòlica. Així doncs, el projecte migratori d'aquests informants es pot considerar reeixit perquè els objectius de capitalització es van complir amb escreix.

L'Andrés és una excepció. Prové d'una família ja força capitalitzada en el moment d'arribar a Catalunya i ell ha mantingut aquest nivell de capitalització al llarg de la seva vida: va treballar sempre com a enginyer en una petita empresa i en el moment de l'entrevista, ja jubilat, continuava vivint a la mateixa àrea de l'Eixample en què s'havia instal·lat des d'un primer moment. Per altra banda, el fet que diversos membres de la seva família fossin funcionaris de l'Estat els proporcionava un cert grau de capitalització simbòlica en els cercles socials en què es movien i desincentivava qualsevol tipus de militància antifranquista per part de l'Andrés.

El procés de capitalització d'aquest perfil d'informants va coincidir amb l'entrada en contacte amb catalanoparlants a través de la feina, de les activitats cíviqves o de l'escola dels fills. Aquestes activitats compartides van suposar espais de capitalització social, per les noves relacions que van establir, i lingüística, perquè els va proporcionar accés, encara que tardà, a la llengua catalana. Els catalanoparlants amb qui compartien aquests nous espais de socialització eren més nombrosos demogràficament i estaven simbòlicament més capitalitzats que els de les àrees on havien viscut de petits la majoria d'informants, per als quals parlar català fora de l'àmbit familiar podia suposar un estigma.⁶⁸ En contrast amb això, les noves coneixences catalanoparlants no sentien la necessitat de canviar de llengua quan es movien fora de l'àmbit familiar:

GABRIEL (ESP_5060)

G: Lo que pasa es que también en aquella época el catalán era súper minoritario. Yo creo que se limitaba a las zonas rurales de los pueblos y eso. [...] [A Llefia] En la calle la lengua era el castellano. Me acuerdo que en la calle que yo- había algunos vecinos que eran de allí, de- y lógicamente algunas palabras, pues, palabras (.) cosas de los críos, eh, de "fill de puta", "malparit", eso era lo que se- Lo que más se quedaba. [...] Pero, vamos, no es como ahora, que de alguna manera pues (.) yo creo que algunas familias, no lo creo, era real, que entre ellos sí que hablaban en catalán. Y bueno, eso (.) para ser rápido, eh, hasta los catorce años, pues bueno, esa fue un poco- ¿sabes? Pues eso, la calle, lo otro, tal. Y bueno, ya, cuando empecé a trabajar, yo empecé en una empresa mediana, en el centro de Badalona, la mayoría de los oficiales eran de lengua catalana, entonces, no es que toda la conversación, todo fuera en catalán, pero lógicamente los nombres de herramientas, de máquinas, de tal, siempre se expresaban normalmente en catalán. De ahí, pues se te quedaban muchas cosas, ¿no?

Quan aquests participants van tenir descendència —entre finals dels 70 i principis dels 80— ja havien experimentat una mobilitat social notablement ascendent respecte al moment d'arribada. Així, la capitalització econòmica assolida els permetia centrar el projecte de vida per als fills en la capitalització educativa i social. Aspectes com la tria d'escola o el tipus d'activitats extraescolars informen sobre aquests projectes, que en la majoria de casos incloïen l'accés a la llengua catalana a través de la integració en entorns predominantment catalanoparlants. La capitalització educativa, social, simbòlica i lingüística anaven, doncs, de bracet.

El Gabriel i la Rosa opten per l'educació en català en un moment en què el model de conjunció en aquesta llengua no estava encara generalitzat. Aquests dos informants tenien parelles que parlaven en català als fills, cosa que pot indicar que la motivació per portar-los a escoles en català anava més enllà de l'estricta capitalització lingüística i tenia a veure amb el model educatiu i amb la identitat social a la qual aquests participants

⁶⁸ Recerca publicada durant els anys 70 i 80 indiquen que, en àrees amb un alt percentatge d'immigració espanyola el fet de parlar català es podia associar a la voluntat de no ser entès per part dels immigrants (Esteva Fabregat 1977) o a les capes socials adinerades que actuaven en contra dels interessos —també els interessos lingüístics— dels immigrants espanyols (Bierbach 1983, Botey 1986). Com veurem més endavant, un dels entrevistats per a aquesta recerca doctoral —el Juan, del barri de Fondo de Santa Coloma de Gramenet— afirma que quan ell era petit parlar català "estaba mal visto" en el seu entorn.

aspiraven. La Rosa, per exemple, destaca que es tractava d'una "escola activa" i el Gabriel reporta que la seva dona va estar anant i tornant cada dia, durant més d'una dècada, des del barri perifèric on treballava i vivia la família fins al centre de Tarragona per portar els fills a l'escola en què els havien matriculat perquè poguessin seguir l'ensenyament en català. L'Augusto, la Juani i el Paco, per altra banda, no van triar escola partint d'un criteri lingüístic, però els seus fills es van escolaritzar quan el model de conjunció al català ja estava generalitzat tant a l'escola pública com concertada, per la qual cosa podien suposar que aprendrien la llengua a través de l'escola. L'Andrés no té fills.

Les activitats extraescolars representen una altra font de capitalització social i lingüística. El Gabriel, per exemple, va apuntar els fills a un agrupament escolta i l'Augusto els va apuntar a bàsquet i a un esbart dansaire, entitats de les quals ell mateix encara forma part. Aquests entorns, als quals els participants no havien tingut accés durant la infantesa i l'adolescència, esdevenen un espai de trobada i de creació de vincles d'amistat amb catalanoparlants no solament per als infants, sinó per a tota la família:

ROSA (ESP_5060)

R: Más que nada, amigos del barrio o amigos del colegio de mi hija. Son todos catalanes.

El resultat del procés de capitalització educativa i social és que en l'actualitat els fills de tots els informants treballen en feines qualificades havent passat per la universitat o per la formació professional superior. Tots els participants remarquen durant l'entrevista que els seus fills i nets són catalanoparlants i que parlen la llengua amb les seves actuals parelles, excepte el Paco, que declara desconèixer si les seves filles saben parlar català. Com veurem més endavant, aquesta aparent despreocupació està alineada amb els seus discursos i el seu posicionament respecte a la llengua catalana.

5.1.3. Participar en la construcció d'un model de societat democràtica

Els entrevistats arribats durant els 50 i els 60 eren adults joves entre finals dels 60 i principis dels 70, quan el règim franquista es debilitava i els idearis democràtics, d'esquerres i a favor de la llengua i la cultura catalanes començaven a circular. Aquest context va portar quatre dels sis participants d'aquest perfil a implicar-se en activitats cíviques relacionades amb els valors democràtics o bé amb la cultura catalana. El Gabriel, la Rosa i el Paco van militar en sindicats antifranquistes des d'abans de la fi de la dictadura i han continuat lligats a l'activitat sindical, amb diferents graus d'implicació, al llarg de la seva vida.

ROSA (ESP_5060)

R: Éramos de Comisiones y si había manifestaciones íbamos, si había huelgas íbamos a hacer la huelga, pero así, participando, no organizando. Participando sí. Siempre reivindicativas @ eso sí.

A més, el Gabriel i el Paco havien format part de l'Assemblea de Catalunya en representació de la seva organització sindical. L'Augusto, per la seva banda, participava durant l'adolescència en les activitats de lleure que organitzaven els Jesuïtes de l'escola on anava —en les ocasions en què la seva família s'ho podia permetre econòmicament,

que no eren freqüents— i, ja com a adult, es va implicar en un esbart dansaire i en el club de bàsquet del seu barri. Aquestes activitats cíviques van fomentar la presa de consciència respecte als valors democràtics i la identificació amb les reivindicacions de diversos sectors de la societat catalana d'aquell moment. Això incloïa el reconeixement dels drets socials, laborals, nacionals, culturals i lingüístics. De les entrevistes es desprèn que tant els sindicats, en aquell moment no legalitzats, com alguns religiosos a títol individual⁶⁹ van tenir un paper rellevant en aquest procés:

GABRIEL (ESP_5060)

G: Yo, bueno, trabajé en Badalona ya, en San Adrián, que era una empresa, pues bueno, más o menos mediana, a raíz de un sacerdote, que entra a trabajar [...] Y me dio [propaganda] clandestina, había estudiado con los jesuitas, eran del barrio de Buen Pastor, que vivían un poquito en comuna, tal y cual. Pues a raíz de aquel hombre, bueno, empiezo a tomar un poco de conciencia, dijéramos, de la lucha reivindicativa, o conciencia de clase. Voy dejando las amistades de la juerga y del cachondeo y empiezo pues a hacer reuniones y tal. [...] A raíz de eso, pues sí que empiezas a tomar más, bueno, todo un tipo de conciencia pues ya más, pues eso, de, por ejemplo, el derecho a la autodeterminación de los pueblos. A todas estas cosas, darles más importancia. Todo este proceso [...] Yo creo que se empieza a tomar más conciencia de los hechos nacionales, en concreto, en Cataluña, en Galicia, y en Euskadi sobre todo.

En paral·lel, aquests nous espais de socialització independents de la família van esdevenir una font de creació de vincles i d'experiències significatives per a aquests informants. En alguns casos es relacionen aquestes experiències positives amb estils de vida propis dels "catalans" en un context en què la dicotomia entre "catalans" i "castellans" era vigent:

AUGUSTO (ESP_5060)

A: Yo he jugado a básquet, he ido a los Jesuïtes del Clot, Jesuïtes, catalán (.) Curas, obreros, sindicalistas, iban, yo por tema dinerario y tema de eso- [ell no sempre hi podia anar per raons econòmiques] no eran los scouts, pero tenían esto de- de el Pare Ferrer y no sé dónde, iban a Viladrau, tenían una casa de colonias (.) Allí, el sentimiento catalán allí, yo me lo pasaba pipa, porque me ac- mira, me vienen allí que la ca- cuando íbamos a misa porque allí pasábamos casi todo el día, a mí me gustaban mucho las canciones, cantaban las canciones en (.) kumbayá, el no sé qué, en catalán y me gustaba porque yo no [tomaba?], pero teníamos mucha convivencia y ahora me están viniendo cosas de tal, y el primer club que empecé de básquet es el Montseny con mucha influencia de gente catalana y los curas más, más de esto, eran catalanes catalanes, de familias muy catalanas, que luego se salieron porque ya te he dicho, el Pare Mascarell, el Pare Vall [...] Jugaban al fútbol con nosotros con la sotana cogida. [...] Y luego cuando acabamos aquí había la

⁶⁹ Saurí destaca el paper ambivalent de l'Església sota el franquisme: "[...] en el context en què creixen aquestes persones [els participants en la recerca de l'autor, immigrants espanyols arribats a Catalunya sota el franquisme], la dictadura només permet l'actuació de les entitats en l'àmbit eclesiàstic. Per tant, l'església juga aquest doble paper d'entitat avaladora del règim franquista, igualment opressiva i executora d'un control que va més enllà de la moral. I ahora també juga aquest paper de creadora d'un espai primigeni de llibertat, de creació de xarxes socials que poden rescatar els joves d'una vida força anodina i manca de recursos" (2015: 514).

opción de ir a los Jesuites de Sarrià, que yo estoy acordándome ahora de cosas catalanas y tal porque donde había más era en la misa, me vienen, porque las canciones (.) [...] yo el recuerdo que tengo era que me gustaba mucho las canciones de tal, de la misa, el noventa por ciento eran en catalán, y los grupos de estos que tal, y eran misas para mí muy divertidas porque eran misas folk o si no con el de este, y te estoy hablando, yo qué sé, de los años sesenta y pico o tal.

L'Andrés i la Juani no mencionen la participació en cap tipus d'activitat cívica, sinó que es decanten per les activitats més orientades al lleure individual. L'Andrés esmenta la seva afició per la història i els castells, fins al punt d'haver adquirit un petit castell a la Segarra. La Juani practica ioga i declara que el negoci familiar de lampisteria del qual és propietària juntament amb el seu marit no li permet disposar de gaire temps per al lleure.

La tendència general és que les persones arribades als 50 i els 60 que estan més integrades al teixit social català són també les que declaren sentir-se més vinculades amb la cultura catalana i les que adopten un posicionament més obertament favorable a la llengua. En aquest sentit, les dades indiquen que el fet de sentir-se particip d'un procés col·lectiu de construcció d'un nou model de societat sobre la base de valors democràtics pot haver afavorit el sentiment d'arrelament a Catalunya entre aquest perfil de participants. En el seu cas, això no porta a una muda lingüística al català —encara que, com hem vist, sí que té efectes en els usos lingüístics dels fills—, sinó que es pot traduir en pautes de consum cultural i mediàtic o d'estil de vida. L'excepció a aquesta tendència és el Paco, que el llarg de l'entrevista es mostra obertament contrari a les polítiques de normalització lingüística. Podria explicar, en part, aquest posicionament el fet que ell va arribar a Catalunya una mica més gran que la resta de participants, amb 16 anys, i les amb conviccions ideològiques d'esquerres ja formades a través de la família, de tal manera que la presa de consciència dels valors democràtics no estava tan connectada com en els altres casos amb les experiències viscudes a Catalunya ni a la relació amb catalanoparlants.

5.1.4. Les conseqüències de no haver accedit al català des de joves

Durant la infància i part de la joventut aquests participants van tenir un accés limitat o nul al català a causa de la política lingüística del règim franquista i de la composició sociodemogràfica de les àrees on s'instal·laven, que marcava la xarxa de relacions que es podien construir. En aquestes àrees o bé no hi vivien pràcticament catalanoparlants o, com he esmentat anteriorment, els que hi vivien no solien parlar català fora del nucli familiar:

AUGUSTO (ESP_5060)

A: [...] la parte nuestra de Horta éramos muchísimos inmigrantes. Lo que está a [?], la gente, entonces (.) Sí que había alguna familia catalana, pero entonces como en el colegio lo hacían en castellano, no había televisión [en] castellano [tot indica que volia dir "en catalán"], no había periódicos en catalán, yo creo que hablaban entre ellos muy poco.

Per bé que quatre dels sis participants d'aquest perfil han seguit cursos de català com a adults —la Juani, el Gabriel, la Rosa i l'Augusto, és a dir, els quatre que, com veurem,

mostren posicionaments més favorables a les polítiques de normalització—, aquests intents de capitalització lingüística no van ser suficients per activar els usos orals, la qual cosa els genera incomoditat i frustració en algunes ocasions. Per una banda, perquè no confien prou en les pròpies destreses, per la qual cosa, en general, atribueixen l'absència de muda a una qüestió d'inseguretat lingüística (Canagarajah 2013: 4) per manca de competència en català. Per altra banda, perquè la majoria dels seus interlocutors els parlen en castellà, la qual cosa dificulta que puguin activar els seus coneixements de català, limitats però existents. Fixem-nos com en el fragment següent la Juani gairebé “demana ajuda” perquè li facilitin començar a parlar, encara que sigui a un nivell molt bàsic —al fragment “yo (.), lo que sepa, yo (.)”.

JUANI (ESP_5060)

E: Y aquí [a la lampisteria de la qual és propietària], ¿hay alguien que le hable normalmente en catalán? Algún cliente o-

J: No. Yo empiezo hablar el catalán, el-

E: Porque ellos, los que acaban de entrar, hablaban en catalán entre ellos.

J: Claro, y a mí me- ¿has visto?

E: Sí.

J: Y me hablan en castellano.

E: Sí.

J: A mí, entran, y me dicen “hola, bon dia”, y yo “bon dia”. Pues claro, como yo le he dicho “bon dia”, pues empiezan a hablar catalán. Pero, a la mínima que yo ya les sigo castellano, ellos me siguen castellano.

E: Claro.

J: Y no hay nadie que me hable català.

E: Sí.

J: Tan solo hay un cliente que me dice “para que vayas empezando, yo te hablaré catalán siempre”. Vale. Y entonces, bueno, es así como un- Pero el único. No hay nadie, eh. Ya has visto. Ya lo has visto ahora.

E: Ya, sí. ¿Y usted esto cómo lo ve? ¿Qué::?

J: Bien, a veces me da (.). Me:: (.). No me gusta, porque me gustaría hablar catalán con mis clientes, la verdad. Y hice un cursillo. Con el ayuntamiento. Pero, como no tenía mucho tiempo, fff (.). me agobiaba.

E: Ya.

J: Y ya no lo seguí.

E: Claro.

J: Pero la verdad es que me sentí un poco mal.

E: Mhm.

J: A veces me siento mal, eh.

E: ¿Sí?

J: Como cortada, mal (.). Digo “que no pueda yo seguir el catalán, hablándolo” (.).

E: Ya.

J: Y a veces les digo “usted hábleme catalán, si yo la entiendo”. Y entonces yo (.). lo que sepa, yo (.).

E: Y no le hablan@

J: No, vuelven al castellano@

E: Ya, sí, sí, sí.

J: Es curioso, eh.

Així doncs, l'absència d'usos orals de català entre aquests participants s'explica, en bona mesura, per la falta d'accés a recursos lingüístics. Tot i això, cal diferenciar dues tendències: per una banda, l'Augusto, el Gabriel, la Juani i la Rosa han fet intents (fallits) de capitalitzar-se lingüísticament. L'Andrés i el Paco, en canvi, no mostren interès per adquirir coneixements de català en cap període de la seva vida i, fins i tot, en ocasions "s'autoboicoten" l'accés a aquesta llengua demanant, per exemple, que els catalanoparlants passin a parlar en castellà en presència seva. Al capítol 7, de circulació per les dinàmiques sociolingüístiques, aprofundeixo en aquest aspecte.

5.1.5. Resum dels aspectes clau

Els participants arribats a Catalunya en ple franquisme, durant els anys 50 i 60, procedeixen majoritàriament de zones rurals d'Espanya, des de les quals les seves famílies van iniciar el procés de mobilitat geogràfica amb l'objectiu de millorar les condicions de vida. El desenvolupament econòmic que va tenir lloc en aquelles dècades en el marc del *desarrollismo* va possibilitar que aquests entrevistats hagin experimentat una trajectòria de capitalització marcadament ascendent en termes econòmics, socials i simbòlics. Com a conseqüència del model urbanístic de l'època, en la infància i l'adolescència solien viure en àrees amb alts índexs d'immigració espanyola. Això, juntament amb la política lingüística del règim franquista, els dificultava significativament l'accés al català. En canvi, d'adults, els espais de convivència d'igual a igual amb catalanoparlants es van anar ampliant a mesura que es desenvolupava la seva trajectòria de capitalització: estudis, feina, activitat cívica en el context de l'antifranquisme, canvi de residència de la perifèria al centre de les ciutats, escola dels fills, etc. Aquest patró, tanmateix, no es dona en la mateixa mesura en tots els participants. El nivell de capitalització inicial varia segons els casos —per la qual cosa la trajectòria pot ser més o menys ascendent—, alguns participants estableixen més vincles i més profunds amb catalanoparlants que no pas altres, i el grau d'activitat cívica no és uniforme. De les dades analitzades es desprèn que la combinació dels tres factors mencionats —trajectòria de capitalització ascendent, relacions socials amb autòctons i participació en activitats de foment dels valors democràtics— facilita que es desenvolupi la identificació amb Catalunya i la seva identitat cultural, per tal com s'hi associen experiències personals significatives i positives i, fonamentalment, una història compartida i un projecte democràtic comú.

5.2. Espanyols establerts a Catalunya als 80 i els 90

5.2.1. Projectes de mobilitat centrats en el desenvolupament de la carrera professional

Els quatre participants d'aquest perfil van arribar a Catalunya entre 1989 i 1998, un cop acabats els estudis universitaris, procedents de les àrees de Burgos, Madrid/València, Salamanca i Saragossa. Es van instal·lar en zones centrals i ben comunicades de diverses ciutats de les àrees de Barcelona i Tarragona —tot i que l'Ángel es va establir a Figueres en una primera etapa— amb l'objectiu de trobar oportunitats per desenvolupar

la seva carrera professional. El projecte de mobilitat implicava convertir el capital educatiu en capital econòmic, però també social i simbòlic:

LEONOR (ESP_8090)

L: Yo vine aquí porque, claro, yo bailaba en Valencia, y hubo un momento donde- se me hacía un poco pequeña. Quería como expandir. Y, claro, al venir a hacer la prueba de danza aquí, luego trabajar en Tarragona [com a ballarina als espectacles de Port Aventura], y luego tener mi novio catalán, no se me ocurre decirle “vente tú a Valencia”, pero yo prefería venirme a Barcelona porque sabía que era como un lugar donde tenía más posibilidades laborales, donde era más expansivo, más vanguardista, ¿no? Como más (.). Había más posibilidades.

En aquest sentit, es poden distingir dos subperfiles entre els entrevistats en funció de la situació familiar. Dues de les participants, la Concha i la Leonor, van arribar amb 24 i 26 anys respectivament, solteres i cercant el cosmopolitisme i l'activitat social i cultural que esperaven trobar a la ciutat de Barcelona:

CONCHA (ESP_8090)

C: En octubre del 89 llegué ya con la mochila para empezar a buscar trabajo, y en noviembre empecé a trabajar.

E: Vale. ¿Y tú tenías alguna idea, de Cataluña? O sea, ¿qué expectativas tenías antes de venir?

C: Yo venía (.). Casi cada verano venía, que ya estaban mis hermanos por aquí, y eso. Pues es que estaba muy lejos del pueblo. Era básicamente lo importante @, y me gusta mucho Barcelona. No me gusta nada Mataró [on viu], pero me gusta mucho Barcelona. Es un monstruo. No la entiendo, pero me encanta.

E: Claro, la fascinación, ¿no?, de-

C: Sí, y de hecho los primeros años que estuve aquí, esto era Hollywood.

En canvi, els altres dos participants, l'Àngel i l'Asun, que tenien 37 i 28 anys respectivament en el moment d'arribada, cercaven estabilitat i tranquil·litat per desenvolupar el seu projecte de vida familiar. L'Àngel és notari i l'Asun és la cap tècnica d'un departament en una administració local, encara que el que va motivar el trasllat a Catalunya va ser la carrera professional del seu marit:

ASUN (ESP_8090)

A: Yo me vine aquí [Tarragona] cuando me casé.

E: Vale.

A: Ya había acabado de estudiar y todo.

E: ¿Y con tu marido cómo os conocisteis?

A: En Zaragoza. Él es de Zaragoza también. Él vino aquí porque él es traumatólogo y la plaza y la residencia la eligió aquí.

E: Vale, ¿y por qué?

A: Pues porque Tarragona era un buen sitio, médicamente. Él conocía a gente de Zaragoza que había venido aquí [...] habían bastantes maños en el hospital [...] Es una ciudad muy cómoda, eh. Es muy cómoda. Yo voy prácticamente andando a todos los sitios. El coche, los primeros años sí que lo cogíamos porque he estado trabajando en diferentes sitios, pero si no, yo ahora que trabajo aquí [assenyala l'edifici, al nucli antic de la ciutat], es que

no lo cojo para nada. Me parece comodísima, tienes todo a mano. Viniendo de una ciudad grande, es que eso te lo recorres.

En el projecte educatiu de l'Àngel i l'Asun per als seus fills —que inclou un projecte lingüístic— es perceben matisos en funció de l'estatus socioeconòmic. Així, l'Àngel, que pels seus propis antecedents educatius i la situació professional es pot considerar l'informant amb un estatus socioeconòmic més alt entre els d'aquest perfil, va portar els seus tres fills a escoles internacionals de Figueres —on va viure durant la seva primera etapa a Catalunya— i de Barcelona. A banda de la capitalització social i simbòlica que poden proporcionar aquestes escoles, també representen una opció orientada a la futura mobilitat internacional i, per tant, a la capitalització en llengua anglesa (Sunyol 2021). Així doncs, la prioritat de l'Àngel era preparar els fills per a la circulació a escala global, més que no pas per quedar-se a Catalunya, com demostra el fet que en el moment de l'entrevista tots tres estaven estudiant fora. Els fills de l'Asun, en canvi, van assistir a una escola pública de Tarragona coneguda per la seva línia pedagògica innovadora i lligada als valors progressistes i per ser una de les primeres de la ciutat en què es va implantar el model de conjunció al català abans que es generalitzés.

En el moment de l'entrevista tots els participants d'aquest perfil mantenien la professió i la situació familiar del moment d'arribada. Com veurem tot seguit, aquests dos aspectes condicionen fortament la xarxa de relacions socials que s'han construït i la intensitat i el tipus de contacte amb la llengua catalana.

5.2.2. Dos patrons diferents de capitalització social en funció de l'entorn laboral i la situació familiar

El lloc de treball i, en segon terme, l'escola dels fills en cas que en tinguin, proporcionen a aquests participants una xarxa de relacions socials que es construeix en el moment d'arribada i en bona mesura es manté al llarg del temps. Els dos patrons identificats pel que fa al procés de creació de la xarxa de socialització il·lustren que, en alguns casos, la llengua catalana es pot percebre com una potencial barrera per a la plena integració, mentre que, en d'altres, l'aspecte lingüístic es percep com a pràcticament irrellevant.

Per una banda, la Concha i la Leonor es van construir una xarxa social majoritàriament formada per persones que, com elles, s'havien instal·lat a Catalunya sense responsabilitats familiars, amb l'objectiu de desenvolupar-hi la carrera professional, i que no parlaven català en el moment d'arribar. Aquest era el perfil majoritari a les empreses on treballaven, de tal manera que els resultava senzill compartir-hi un estil de vida que combinava la feina i la descoberta de Barcelona a través de l'oci:

CONCHA (ESP_8090)

E: [L'arribada a Catalunya] además coincidió con los Juegos Olímpicos, ¿no?

C: Justo antes. Justo antes de los Juegos Olímpicos, pero ya se estaba preparando. Era un buen momento para buscar trabajo, y además fui a caer en una empresa donde todos, la mayoría, o todos, éramos de fuera. Con lo cual, veníamos aquí y no conocíamos a nadie, hacíamos los grupos, no conocíamos Barcelona ni Cataluña, y entonces (.) Era Hollywood, de verdad de la buena, eh.

E: ¿Y veníais de fuera, del resto de España? ¿O eran extranjeros?

C: No, no, del resto de España. Pues acabábamos haciendo grupo, algunos de aquí, menos, pero, estábamos uno de Santander, dos o tres de Bilbao, unos gallegos, estaba yo, de allí de Salamanca, otro de- había de Castilla (.). Quiero decir, un grupo de lo más variopinto, pero todos descolgaos del mundo, que no conocíamos esto, y que lo conocíamos de [?], eh.

E: ¿Lo conocíamos de?

C: De la Guía del Ocio @

E: ¡Ah, la Guía del Ocio! ¡Bueno! @ Es una buena manera, eh, de ir conociendo.

C: Sí, y además era un trabajo con- Teníamos que tener coche todos porque nos desplazábamos, con lo cual la movilidad la teníamos.

Aquestes dues participants tenien contacte amb catalanoparlants, però aquest contacte solia ser en el marc de les relacions empresa-client, professor-alumne, etc., és a dir, d'una certa formalitat i rarament d'igual a igual. La Leonor va tenir una parella catalanoparlant durant un temps. Durant aquella etapa, va incorporar catalanoparlants a la xarxa de socialització a través de la parella, però en acabar la relació es va acabar també el contacte amb el grup d'amics. En el moment de l'entrevista tenia una nova parella catalanoparlant, però feia molt poc que estaven junts i l'entrevistada va declarar que per això no havia tingut prou temps de conèixer l'entorn de la parella.

L'Ángel i l'Asun, en canvi, desenvolupen feines en què pràcticament tots els companys són autòctons i, a més, el contacte amb les famílies de l'escola dels seus fills es converteix, en alguns casos, en amistat. La conseqüència és que la xarxa de relacions socials entre iguals en què se senten integrats està formada majoritàriament per catalanoparlants:

ÁNGEL (ESP_8090)

Á: [A la notaria] Todo el mundo habla catalán. Todos los empleados y tal. Muchos- los notarios a lo mejor no tanto porque provenimos de fuera. Pero en la notaría sí que está muy presente, sí, sí. Aquí [al vestíbul] ahora están hablando todos (.). aquí fuera, si tuviéramos la puerta abierta, todo el mundo hablaría en catalán. [...] Mis amigos, mi compañero [l'altre notari de la notaria] es catalanohablante en su casa, y mi grupo de amigos también.

Aquesta diferència entre el mer contacte —el cas de la Leonor i la Concha— i la integració en grups que funcionen predominantment en català —el cas de l'Ángel i l'Asun— condiona la percepció no solament sobre el paper de la llengua catalana com a potencial barrera per a la socialització, sinó sobre la suposada “naturalesa” dels catalanoparlants i la seva voluntat i capacitat per acollir i integrar nousvinguts. Així, la Leonor atribueix als autòctons, i al fet de parlar una altra llengua, de les seves dificultats d'integració:

LEONOR (ESP_8090)

L: Cuando llegué aquí me costó mucho, eh, integrarme. Notaba un (.). Muy duro, porque en Valencia la gente es muy (.). como muy (.). Me costó porque el valenciano es muy abierto, aunque luego a lo mejor en realidad no te acoge, pero de entrada, es como más abierto. El catalán es más cerrado. Con el tiempo he ido entendiendo que el catalán tiene la autoestima alta, en general, y entonces, en un círculo de gente, si tú entras en el grupo, y tú te abres, el grupo te acoge. Pero si tú no te abres, el grupo no te va a llamar. [...] Entre

que no hablaba bien el idioma, y tal (.) Ya te digo, “a ver si alguien me acoge, aquí”, y no me acogía nadie.

En canvi, l'Asun no va percebre en cap moment que ni la llengua ni les actituds dels catalanoparlants fossin un problema per a la integració en xarxes de socialització que funcionen predominantment en aquesta llengua:

ASUN (ESP_8090)

A: Mis amigos son catalanes básicamente. Básicamente, o sea nosotros con la gente que salimos habitualmente y que salimos de vacaciones hablan en catalán. Hablan en catalán, o sea que (.) y no hay ningún problema.

Això sembla indicar que els participants que des de l'inici de la seva etapa a Catalunya entren en espais majoritàriament catalanoparlants de relació entre iguals tendeixen a donar menys rellevància a la qüestió lingüística com a condicionant per crear vincles. Això és probablement perquè, a partir de la pròpia experiència, consideren que altres aspectes pesen més a l'hora d'establir relacions socials: gustos i interessos, projectes compartits a la feina, valors educatius per als fills, etc., de tal manera que la percepció de la llengua com un impediment per relacionar-se només emergeix en moments molt puntuals que comentaré més endavant en aquesta mateixa secció. En canvi, els participants que en un inici es relacionen amb persones que ells mateixos qualifiquen com a “de fora”, si volen trobar espais de socialització en català, han d'anar més enllà de la pròpia xarxa i posar cert grau d'iniciativa en l'establiment de noves relacions. Això comporta que alguns informants percebin la llengua com una barrera relacional. Aquestes dinàmiques poden acabar creant una roda en què, si un informant no forma part d'entorns catalanoparlants, es familiaritza poc amb la llengua i amb les referències socioculturals que hi van associades, per la qual cosa la interpretació de la llengua com a barrera per a la socialització pot guanyar força. Per tant, amb el temps, aquesta barrera es pot fer més gran en comptes d'anar-se desdibuixant.

5.2.3. Activitats de lleure orientades a la individualitat i poc lligades a particularitats territorials

En contrast amb el perfil d'informants arribats als 50 i els 60 —una part important dels quals destacava l'activitat sindical, política o cultural com un aspecte rellevant en la seva trajectòria— només una participant entre els entrevistats arribats als 80 i als 90 està implicada en projectes orientats a l'interès col·lectiu. Aquesta participant és l'Asun, que col·labora amb una associació que impulsa projectes de mentoria per a infants socioeconòmicament desavantatjats i, a més, milita al PSC.⁷⁰ Per altra banda, la Concha participa al club de lectura d'una biblioteca, la Leonor fa activitats lligades a la seva actual ocupació com a professora de ioga i l'Àngel menciona la lectura i la música com a principals aficions.

⁷⁰ L'Asun no esmenta la seva afiliació partidista durant l'entrevista perquè no va ser explícitament preguntada al respecte, però la seva militància al PSC és un fet conegut en l'entorn en què es mou, a través del qual m'hi vaig posar en contacte.

L'absència d'una història i un procés de canvi politicsocial col·lectiu i compartit amb els autòctons —com podia ser l'antifranquisme i la reivindicació dels valors democràtics per als entrevistats arribats als 50 i els 60—, sumat al fet que els participants arribats als 80 i els 90 es van establir a Catalunya com a adults —i, per tant, hi desenvolupen una trajectòria amb menys canvis vitals que els del perfil anterior—, té conseqüències en la posició que aquests informants perceben que ocupen en les dinàmiques socials. Així, per exemple, tots els participants arribats als 80 i els 90 s'autoqualifiquen en una o més ocasions al llarg de les respectives entrevistes com a persones “de fora”, fet que no es detecta en la resta de perfils espanyols:

LEONOR (ESP_8090)

L: [En referència al castellà a Catalunya] Yo es que creo que somos mucha gente de fuera, que yo creo que de alguna manera lo vamos a mantener despierto, creo yo.

Per altra banda, les activitats cíviques que desenvolupen no van lligades a un fet particular de Catalunya que es pugui relacionar amb un estil de vida més o menys propi “dels catalans”, com sí que s'esdevenia amb la implicació en entitats com esbarts dansaires o grups escoltes per part d'alguns participants arribats als 50 i els 60. Això causa que el grau d'identificació dels arribats als 80 i els 90 amb les manifestacions associades a la cultura catalana sigui baix o nul, de tal manera que el seu marc ideològic i els seus referents culturals i mediàtics continuen sent gairebé exclusivament hispanocèntrics:

ÁNGEL (ESP_8090)

Á: Veo casi siempre documentales y sobre todo La 2. [...] Y después si veo alguna- por ejemplo las noticias, veo La 1 o la que me coincide la hora, pero siempre las veo en castellano normalmente. [...] Sobre todo porque lo otro [els mitjans catalans] se localiza (.) es muy localista, eh. Y entonces digo, bueno, “a ver qué pasa un poco”.
[...]

Á: Yo vine aquí [Catalunya] porque a mí me han educado que eso era la casa de todos, lo mismo que me hubiera ido a Galicia o que estuviera en Andalucía. Yo he ido a todos los laos porque para mí siempre he tenido una idea de- una idea general de esto.

Així doncs, la seva trajectòria a Catalunya no els proporciona, en general, experiències personals significatives que els lliguin especialment a la catalanitat, sinó que la seva percepció és que haurien pogut viure experiències similars o equivalents a qualsevol lloc de l'Estat.

5.2.4. No transformar el coneixement de català en ús oral

Tots els participants d'aquest perfil excepte l'Àngel han seguit cursos de català amb l'objectiu d'incrementar les oportunitats laborals i, segons declaren, sentir-se més integrats a Catalunya. Tenir perfils acadèmics els facilita seguir els cursos i aprovar els exàmens:

LEONOR (ESP_8090)

E: ¿Y hay algún momento en el que recuerdes que “ostras, ahora me echado aquí una parrafada en catalán, y ya lo he entendido sin (.) sin sufrir”, digamos?

L: Es que en seguida, cuando me apunté a hacer el nivel C ya lo fui pillando todo.

E: Claro, sí.

L: Además es que me iba (.) fue muy fluido.

E: ¿Y qué recuerdo tienes de las clases en la Escuela Oficial?

L: ¿De catalán?

E: Sí.

L: Muy bien. Me lo pasé súper bien. Encantada. Sacaba muy buenas notas. Lo disfruté un montón.

La Leonor i l'Asun han obtingut certificats dels nivells C1 i C2 respectivament. Tanmateix, rarament transformen aquests coneixements en ús oral i tendeixen a posar en pràctica únicament les destreses escrites, generalment en l'entorn laboral:

ASUN (ESP_8090)

A: Yo lo primero que pensé fue “bueno, pues aprenderemos catalán, que es lo que hay que hacer”, ¿no? [...] en seguida me presenté a los seis o siete meses a la plaza del Ayuntamiento, que salió, me presenté y me la dieron, y dije “madre mía”, pero si yo no tenía ni catalán, y bueno, clarísimamente venía de Zaragoza y todo mi expediente estaba en castellano, pero bueno, me cogieron. No había demasiado problema en ese momento de acceso por el tema lingüístico, ¿no? Pero bueno, ya en seguida vi que tenía que aprenderlo porque tenía que sacar los informes en catalán y (.) y bueno, de hecho, es lo que hice. [...] Yo escribirlo, lo escribo siempre [quan treballa]. Porque aquí es lo que havamos, es lo normativo y es lo lógico, ¿no? Pero hablarlo me cuesta más. Reconozco que cuando me dicen “tienes que hacerlo en catalán” ya me pongo un poco nerviosa porque la fluidez no es la misma.

Aquests exemples il·lustren que tenir accés a la llengua és una condició necessària però no suficient per experimentar una muda. Un cop han adquirit les destreses lingüístiques necessàries per circular amb certa comoditat en el mercat lingüístic de Catalunya — entendre, llegir, escriure i fer-ne usos orals ocasionals—, l'esforç que perceben que haurien d'invertir per utilitzar normalment el català en les converses no els compensa els beneficis que anticipen treure'n (Bourdieu 1991), tal com veurem al capítol 7 sobre circulació dels participants en les dinàmiques sociolingüístiques. En la seva quotidianitat, pràcticament sempre tenen el mercat del castellà disponible per circular-hi, ja que tots els interlocutors del seu entorn els entenen i, a més, sovint els parlen en aquesta llengua. Si volen practicar les destreses orals i millorar-les han de buscar “espais segurs” (O'Rourke 2018) per poder-ho fer sense la pressió que pot comportar la necessitat d'immediatesa en la comunicació o el risc de parlar amb poca fluïdesa o de cometre errades:

LEONOR (ESP_8090)

L: Yo creo que (.) que no he tenido la oportunidad de estar en un lugar así como familiar, de poderlo ir hablando sin tener presión.

E: Sí.

L: ¿Sabes?

E: Sí. Mhm.

L: Y eso yo creo que me ayudaría a poderme poner más fluida. Porque siempre en un sitio social donde hay más gente, allí tienes como más presión porque vas a encontrar igual más cosas (.) o la gente está como interrumpiendo, y entonces tienes que estar como más (.) firme, ¿no?, en tu- (.) A lo mejor, si es un intercambio de- con alguien que me habla catalán y yo le contesto y no tengo la presión, pues a lo mejor iría cogiéndole, pues, más fluidez, ¿no?

Així doncs, aquests participants acusen, per una banda, no haver accedit al català en edats primerenques —perquè encara no vivien a Catalunya— i, per l'altra, el fet que no reben suficients incentius de l'entorn per començar a parlar-lo regularment. Aquests són punts en comú amb l'anterior perfil. Ara bé, així com una part dels espanyols arribats als 50 i els 60 sentia, com hem vist, una certa frustració per no ser capaços de parlar català quan l'ocasió ho requeria, els arribats als 80 i 90 no manifesten aquesta contrarietat. Una possible explicació a aquest fet és que han rebut més formació en català en institucions dedicades exclusivament a l'ensenyament de llengües, com poden ser el CPNL o les escoles oficials d'idiomes. Per tant, si decidissin intentar fer la muda, tindrien, en principi, més capital lingüístic en català que els del primer perfil.⁷¹ De la mateixa manera, com veurem, els arribats als 80 i els 90 no associen el català a la mobilitat social ascendent en la mateixa mesura que ho fa una part significativa dels arribats als 50 i els 60.

5.2.5. Resum dels aspectes clau

Els participants d'aquest perfil són titulats universitaris que s'instal·len a Catalunya als anys 80 i 90 per desenvolupar-hi la carrera professional. El context històric en què s'emmarca la seva experiència de mobilitat és ben diferent de la del perfil anterior. Des de la perspectiva econòmica, el desenvolupament industrial de l'època del *desarrollismo* s'havia completat i, a més, aquests participants aspiraven a llocs de treball qualificats perquè havien tingut l'oportunitat d'accedir a estudis superiors. Des de la perspectiva política, el franquisme s'havia acabat, Catalunya havia recuperat les institucions d'autogovern i s'estaven implantant polítiques de revitalització lingüística.

La font principal de capitalització social d'aquests participants és l'activitat professional. En conseqüència, el tipus de feina que desenvolupen determina en bona mesura la seva xarxa de relacions: alguns participants es construeixen aquesta xarxa a partir de persones que, com ells, es van establir a Catalunya en edat adulta com a conseqüència d'un procés de mobilitat amb finalitats professionals. Altres se la construeixen principalment a partir de coneixences amb autòctons catalanoparlants. La composició de la xarxa social condiciona la percepció sobre el paper de la llengua en el procés d'arrelament en el nou entorn, de tal manera que, com més integrats se senten en grups catalanoparlants, menys perceben la llengua com una possible barrera, i viceversa. Així,

⁷¹ Recordem que els participants arribats als 50 i els 60 que van seguir cursos de català ho van fer en institucions no dedicades exclusivament a l'ensenyament de llengües ni a l'expedició de certificats de nivell, sinó que van seguir cursos organitzats des del lloc de treball, des dels sindicats o des de l'Ajuntament de Barcelona. Per altra banda, convé no perdre de vista que els arribats als 80 i els 90 tenen perfils més acadèmics que els arribats als 50 i els 60.

quan tenen dificultats d'integració, solen percebre la llengua —juntament amb un suposat caràcter “tancat” dels catalans— com una de les causes d'aquestes dificultats.

Els entrevistats arribats als 80 i els 90 donen el marc democràtic per descomptat i les seves activitats de lleure se centren majoritàriament en el desenvolupament individual. Declaren que se senten satisfets amb la seva experiència de mobilitat a Catalunya, alhora que tendeixen a autoassignar-se un rol d'externs, generalment concretat en l'autoadscripció com a persones “de fora”. Amb una sola excepció, tots els participants d'aquest perfil han seguit cursos de català per a adults i dos —la meitat de la mostra— han obtingut certificats de nivell superior. Tot i això, aquest coneixement formal de la llengua no es transforma en ús oral quotidià.

5.3. Espanyols nascuts a Catalunya o arribats de molt petits als 70 i els 80

5.3.1. Créixer a les perifèries urbanes de Catalunya durant l'últim quart del segle xx

Els quatre participants d'aquest perfil van néixer i créixer a les àrees metropolitanes de Barcelona i Tarragona, o van arribar-hi de molt petits, entre 1972 i 1985.⁷² Els seus pares o avis s'hi havien instal·lat durant la segona meitat del segle xx per treballar en feines amb diversos graus de qualificació. L'origen geogràfic familiar, l'ocupació dels pares i el nucli urbà en què es va instal·lar la família en el moment d'arribada informen sobre l'estatus socioeconòmic de partida d'aquests informants. Així, tres dels entrevistats — l'Alberto, el Juan i el Fran— partien d'un estatus socioeconòmic baix o mitjà-baix. Les seves famílies procedeixen d'àrees rurals d'Andalusia, Castella la Manxa, Extremadura, Galícia i, en el cas de la mare del Juan, de Manresa. Els seus progenitors treballaven en fàbriques, en la construcció o en el servei domèstic, i es van instal·lar en zones properes al lloc de treball a la perifèria de Barcelona i Tarragona, on els habitatges resultaven més assequibles que al centre de les ciutats. En certa manera es pot considerar que l'Alberto, el Juan i el Fran es corresponen, generacionalment, amb els fills del primer perfil de participants, els arribats als 50 i els 60. Tanmateix, les seves famílies no han experimentat trajectòries de capitalització tan ascendents com les que he exposat a l'apartat 5.1 sobre els entrevistats arribats als 50 i els 60. De la mateixa manera, a diferència dels fills de l'Augusto, el Gabriel, la Juani i la Rosa, els participants nascuts als 70 i els 80 no han adoptat el català ni s'han aproximat a espais relacionats amb la catalanitat com esbarts dansaires o grups escoltes. El quart participant d'aquest perfil, el Rubén, partia d'un estatus socioeconòmic mitjà-alt. Els seus pares eren metges procedents de Saragossa que van demanar plaça a Salou perquè era la seva destinació habitual d'estiu. Així, el perfil del Rubén correspon al dels fills dels participants

⁷² Un dels participants, el Rubén, va arribar a Catalunya als dos anys. D'ara endavant em referiré a aquest perfil com a “nascuts a Catalunya” per no afeixugar la lectura.

arribats als 80 i els 90 —de fet, com hem vist abans, el marit de l'Asun va arribar de Saragossa per exercir de metge a Tarragona, com els pares del Rubén.⁷³

Les expectatives i la inversió familiar en el projecte educatiu d'aquests participants està alineada amb l'estatus socioeconòmic. L'Alberto, el Fran i el Juan van seguir totes les etapes educatives en centres públics, mentre que el Rubén ho va fer en centres privats o concertats. Dels quatre participants, l'únic que es va graduar a la universitat després d'acabar el batxillerat és l'Alberto, que va estudiar Física a la Universitat de Còrdova. Els seus pares van encoratjar-lo a estudiar per millorar les condicions laborals que ells havien experimentat:

ALBERTO (ESP_NatsCat)

E: ¿Y te animaban a estudiar?

A: Sí. Sí, sí, sí. Además, siempre mi padre me decía “yo, lo que quiero es que en invierno estés calentito y en verano estés fresquito, no como yo en la obra”.

Els altres tres participants tenen perfils poc acadèmics, circumstància davant la qual les respectives famílies van actuar de manera diferent. El Juan no menciona cap intervenció o influència dels pares en la seva trajectòria educativa i va abandonar els estudis abans d'acabar el BUP. El Fran va seguir classes privades d'anglès com a reforç d'aquesta assignatura i després del batxillerat va estudiar un mòdul de grau superior en informàtica. El Rubén, per altra banda, va seguir un llarg periple per escoles privades i internats, en què els seus pares van invertir significatives quantitats de diners amb la finalitat d'intentar millorar el rendiment acadèmic del fill. Finalment va estudiar un mòdul de grau superior en realització audiovisual i més tard va anar a la universitat.

Els centres d'ensenyament on van seguir els estudis primaris i secundaris —assignats o escollits en funció de l'àrea de residència, els models educatius amb què els pares se sentien identificats i la capacitat econòmica de cada família— van determinar els entorns de socialització d'aquests informants durant la infància i l'adolescència i, per tant, el seu contacte amb la llengua catalana. La densitat lingüística del català era baixa en les àrees on residien de petits a causa dels alts índexs d'immigració espanyola que s'hi va establir al llarg del segle XX:

ALBERTO (ESP_NatsCat)

A: En Bonavista [el nucli tarragoní on residia de petit], yo creo que el noventa y nueve coma nueve por ciento de la gente es castellanohablante. Sí que hay familias [que parlen català], pero se pueden contar con los dedos de una mano.

⁷³ Com he comentat al capítol de metodologia, tots els participants d'aquest perfil són homes. Indubtablement, hauria estat preferible tenir una mostra més equilibrada pel que fa al gènere. Com a apunt, és significatiu que les parelles de l'Alberto i el Rubén tenen trajectòries lingüístiques molt similars a les dels seus companys. La parella del Fran, en canvi, té el català com a llengua inicial i és la llengua que parla amb les seves filles, tot i que amb el Fran es comuniquen en castellà.

L'escola pública del barri no era, doncs, un entorn propici per a l'ús del català entre iguals, malgrat que tres dels quatre participants d'aquest perfil es van escolaritzar quan el model de conjunció al català ja estava implantat:

FRAN (ESP_NATSCAT)

E: Y en la escuela, en el, los compañeros, en el patio, ¿cómo hablabais?

F: A:: Normalmente castellano. Me he relacionado bastante con gente que hablaba en castellano, y si hablaban en catalán cambiaban, cambiaban al castellano, porque predominaba más eso [...]. Recuerdo del instituto, uno que además dijo que:: Bueno, solo hablaba catalán, y empezó a hablar castellano con nosotros ahí, ¿sabes? Porque, ya que le costaba, y que:: que empezó a hablar con nosotros.

En canvi, en alguns dels centres privats i concertats on va estudiar el Rubén, en els quals tendien a assistir alumnes d'estatus socioeconòmic mitjà-alt de diverses zones del Camp de Tarragona, la presència de catalanoparlants era més elevada:

RUBÉN (ESP_NatsCat)

R: Yo aprendí antes catalán que castellano porque en la guardería (.) La guardería al principio era en Reus. [...] Yo es que te estoy diciendo un poco lo que me decía mi familia, de siempre, que yo hablaba antes catalán que castellano porque aprendí a hablar aquí. [...] Y en [l'escola on va anar], yo creo que era mitad y mitad catalán y castellano. Un poco más catalán, quizás. [...] De hecho, la pandilla que hice, que éramos un poco los nuevos y tal, porque allí todo el mundo llevaba toda la vida, y éramos, de hecho, éramos tres, tres que hablaban catalán normalmente, conmigo y con- y entre ellos, y otro chico que era de Cartagena y yo, que hablábamos habitualmente castellano.

El Club Súper3 és una font de contacte amb la llengua catalana que tres dels quadre participants esmenten durant l'entrevista com una eina que els va ajudar a aprendre català:

JUAN (ESP_NatsCat)

J: Me acuerdo que la miraba [TV3] y no entendía ni papa. No entendía ni papa. Pero veía los dibujos, unos dibujos de unas ardillas o no sé qué, y a fuerza de ver TV3 (.) Yo creo que aprendí catalán por la tele, ya te digo. Más que lo que me enseñaban en el colegio los profesores.

Tanmateix, com es desprèn del fragment reproduït, cal tenir en compte que aquest contacte era passiu i no implicava interactuar en català, la qual cosa no incentivava l'increment de la competència oral ni els usos entre iguals en aquesta llengua.

5.3.2. Desenvolupar el propi projecte de vida des de la desigualtat en els recursos disponibles

Un cop aquests informants van finalitzar l'ensenyament secundari, al voltant dels 18 anys, van començar a desenvolupar els seus propis projectes de vida més enllà del camí marcat pels seus pares o pel sistema educatiu. Això implicava prendre decisions pel que fa a estudis, feina, parelles, amistats i activitats de lleure, i iniciar les seves pròpies trajectòries de capitalització en termes econòmics, educatius i socials.

Òbviament, els recursos que les seves famílies els havien proporcionat durant la infantesa i els que els podien continuar proporcionant van condicionar tangiblement aquestes trajectòries. Així, el Juan —l'informant que va abandonar més aviat els estudis— ha treballat durant tota la vida en una diversitat de feines poc qualificades (mosso de magatzem, reposador de supermercat, etc.) i en el moment de l'entrevista estava a l'atur. No té parella ni fills i comparteix pis amb el seu germà al barri de Fondo de Santa Coloma de Gramenet, on sempre ha viscut la família. El seu nivell de capitalització s'ha mantingut baix. En canvi, el capital educatiu que van acumular l'Alberto i el Fran els ha permès aconseguir feines estables qualificades: el primer, com a professor de física en una acadèmia privada de reforç, i el segon com a tècnic informàtic. L'Alberto s'ha traslladat al nucli antic de Tarragona, al centre de la ciutat, per compartir pis amb la seva parella, i el Fran viu amb la seva parella i les filles de tots dos en un municipi de l'àrea metropolitana de Barcelona. La trajectòria de capitalització d'aquests dos participants ha estat, doncs, ascendent en comparació amb les dels seus pares, que treballaven en feines manuals i poc qualificades. Per la seva banda, el Rubén va muntar la seva pròpia empresa de producció audiovisual i es va traslladar a viure al centre de Tarragona amb la seva parella i els seus fills. Així doncs, el seu nivell de capitalització s'ha mantingut alt gràcies, en part, al suport familiar en l'aspecte educatiu i econòmic. Els entrevistats que tenen fills tendeixen a repetir el patró familiar: a tall d'exemple, la filla del Fran va a l'escola pública, mentre que els del Rubén van a la concertada. De la mateixa manera, no busquen específicament espais de socialització en català per als seus fills i assumeixen que aprendran aquesta llengua a l'escola a un nivell suficient per poder desenvolupar-se en el context sociolingüístic català.

De les entrevistes es desprèn que en l'actualitat l'Alberto, el Fran i el Rubén estan generalment satisfets amb el seu grau de capitalització econòmica, social, lingüística i simbòlica, i no perceben que sigui necessari incrementar-lo. Han assolit, a grans trets, el projecte de vida al qual aspiraven pel que fa a feina, família i amistats. Només l'Alberto esmenta que voldria obtenir un títol d'anglès per optar a ser professor de secundària i millorar, així, la carrera professional. En el cas de l'Alberto i el Fran la vida adulta els ha comportat entrar en cercles de socialització catalanoparlants a través de la feina, però aquesta socialització no s'ha traduït en una muda al català, fins i tot si han establert relacions profundes amb catalanoparlants —per exemple, relacions de parella o amistats estretes. En aquests casos la llengua juga un paper molt poc rellevant a l'hora de condicionar les relacions socials, en termes similars al plantejament que feien els informants arribats als 80 i els 90 que havien entrat en cercles catalanoparlants des del moment que es van establir a Catalunya. El cas del Juan és diferent. El seu nivell de capitalització s'ha mantingut baix en termes econòmics, socials i simbòlics. No s'ha integrat mai en xarxes socials majoritàriament catalanoparlants, que associa amb entorns capitalitzats, i sent que algunes persones poden utilitzar aquesta llengua com una eina d'exclusió per impedir-li l'accés a determinada informació o a xarxes de relacions socials.

5.3.3. Un entorn cada cop més multicultural i globalitzat

La generació nascuda als 70 i els 80 és, entre els participants espanyols, la que ha experimentat més directament els efectes de la globalització pel que fa a la diversificació cultural i lingüística de l'entorn i a l'homogeneïtzació a escala internacional en qüestions com el consum cultural i mediàtic. Les activitats esportives sovint esdevenen espais de trobada i convivència amb persones d'origens culturals diversos, la qual cosa facilita que aquests entrevistats adoptin un punt de vista en general favorable a aquesta multiculturalitat:

FRAN (ESP_NatsCat)

F: Es que yo, claro, he jugado [a bàsquet] con americanos, he jugado con- en mi cole había gente de Marruecos, venían- le ayudabas. [...] He tenido muchos amigos de Marruecos, he tenido de Ecuador (.) Gente que ha venido, incluso se quedaban a dormir en mi casa. Entonces, que le puedes ayudar, claro, le ayudas. Y al final (.) Yo creo que, que es bueno, ¿no?, que haya muchas culturas, que se mezclen, que aprendas cosas de todo el mundo.

La intensitat amb què han experimentat els canvis pel que fa a la diversificació del paisatge lingüístic i etnocultural del seu entorn té a veure amb l'estatus socioeconòmic: com més desacomodada és l'àrea d'on provenen, més immigració internacional ha rebut i, per tant, més s'ha diversificat l'entorn etnolingüísticament. Els entrevistats tendeixen a percebre positivament aquest canvi. Del discurs del Juan, per exemple, es pot interpretar que per a ell ha significat una porta d'entrada a un estil de vida més cosmopolita del que podia preveure en un entorn com el que vivia de petit sense haver canviat de barri:

JUAN (ESP_NatsCat)

E: ¿Has vivido siempre aquí en el barrio del Fondo?

J: Sí, sí.

E: Y has- O sea, supongo que cuando tú eras pequeño, no había tantos chinos, ¿no?

J: He notado, sí. No había ni negros ni chinos ni nada. No, no, no. Sí. @

E: Vale, y tú esto, ¿cómo lo recuerdas? O sea, ¿te acuerdas de cuándo empezó?

J: Pues yo me acuerdo que la primera vez que vi un negro, pues me estuve asombrando.

Lo veía en la tele o en el cine. (.) Y:: no:: @ Los veía un poco como extraterrestres, ¿no?

[...]

J: Yo me siento cosmopolita. Me siento como ciudadano del mundo. ¡Buá, así me gusta sentirme a mí!

Els referents d'aquests entrevistats pel que fa al consum cultural (música, sèries, cinema, etc.) rarament són en català, sinó que tendeixen a ser d'origen anglosaxó o hispànic. No han estat exposats a manifestacions culturals o activitats socials especialment característiques de Catalunya, com podrien ser grups de cultura popular o agrupaments escoltes. No se senten identificats amb aquest tipus de lleure perquè, com que no hi han participat mai, no ha estat font d'experiències personalment significatives per a ells. Tendeixen a entendre la llengua i la cultura catalanes com un element més de l'entorn divers en què viuen, que consideren enriquidor i desitjable, però que no representa una motivació per adoptar, individualment, cap de les llengües que senten en el seu entorn o

per identificar-se amb cap cultura de la qual no formin part en origen. Coincideixen, en aquest aspecte, amb els perfils internacionals llatinoamericans, europeus i australians, que, com veurem, entenen la diversitat lingüística i cultural de l'entorn com una qüestió externa a ells, que contempnen de grat però que no implica modificar de manera significatives les seves pràctiques quotidianes ni el seu estil de vida.

5.3.4. Triar no parlar català

Com hem vist, aquests participants han tingut accés formal al català durant la infantesa a través de l'escola i dels mitjans de comunicació, per bé que, amb l'excepció del Rubén, no disposaven d'entorns de socialització en català en aquell moment. No obstant això, els que han experimentat una trajectòria de capitalització ascendent o han mantingut un nivell de capitalització elevat —és a dir, tots excepte el Juan— sí que han disposat d'entorns de socialització en català com a adults, fonamentalment a través de la feina. Malgrat aquesta combinació de factors en principi propícia per experimentar una muda al català —disposar de cert capital lingüístic en català i moure's en un entorn que afavoreix utilitzar-lo—, cap d'aquests informants ha incorporat aquesta llengua en el seu dia a dia. Tot i això, reivindiquen que disposen del recurs i que podrien mobilitzar-lo, però que trien no fer-ho per una qüestió de preferència personal, més lligada a la “comoditat” que a suposats posicionaments polítics:⁷⁴

RUBÉN (ESP_NatsCat)

R: Yo opté, por mis circunstancias, por lo que sea, yo opté por hablar castellano, pero muchos de mis compañeros, yo que sé, uno de mis mejores amigos venían de Extremadura y ahora habla catalán. Yo opté, yo tuve la opción, yo elegí “prefiero hablar castellano”. No sé por qué, la verdad. A ver, sí que me pasaron algunas cosas que me empujaron un poco a elegirlo, ¿no? Pero, pero veo que en mis mismas- con lo mismo que estudié yo muchos que hablaban castellano eligieron hablar catalán luego de mayores. [...] Es una elección de uso, de “yo elijo esta herramienta para comunicarme, que es la que me resulta más sencilla”. No sé por qué se tiene que tomar muchas veces como un ataque o como un desprecio o lo que sea.

El fet d'avançar-se a suposicions que pugui fer l'interlocutor sobre l'ús exclusiu del castellà indica que els entrevistats assumeixen que és una tria marcada, precisament perquè per la seva edat i per haver nascut a Catalunya es dona per fet que han tingut accés a la llengua, a diferència d'altres perfils. L'excepció és el Juan, que, d'una banda, reivindica la disponibilitat del recurs com la resta d'informants, però alhora remarca que el fet de no disposar-ne completament és el que el tira enrere a l'hora d'utilitzar-lo:

JUAN (Esp_NatsCat)

J: [Si en una entrevista de feina li preguntessin en català] No, yo parlo:: Aunque lo parlo mal, lo parlo @ Aunque:: Al menos se ve el esfuerzo que:: no sé. Yo creo que en la entrevista quedaría “mira, no tiene ni puta idea de catalán, pero al menos, o sea, hace:: al menos lo entiende e intenta hablarlo”.

⁷⁴ Aquestes afirmacions van en la mateixa línia discursiva que Woolard identificava per als participants en la seva recerca: “They presented their own language practices as a personal choice about comfort and self-image that bore no relation to educational language policy or political allegiance” (Woolard 2016: 245).

[...]

E: ¿Tienes algún proyecto de futuro en relación con las lenguas? Que puede ser-

J: Sí, me gustaría aprender catalán, pero bien aprendido. ¿Sabes?

Es dona la circumstància que la mare del Juan és catalanoparlant, de Manresa, però no li va transmetre la llengua al fill. Quan ell era petit, parlar català en l'entorn social en què es movia la família, a Santa Coloma de Gramenet, estava estigmatitzat:

JUAN (Esp_NatsCat)

J: Es eso, estudiábamos francés, y el catalán como:: yo qué sé, a lo mejor era porque aún quedaba alguna reminiscencia del franquismo o algo raro, que como el catalán que:: “uy, uy, no, fuera, fuera”. Y cogían el francés o::

E: Vale. Y compañeros que supieras que en su casa hablaban catalán, no te suena.

J: Hombre, sí, me imagino que sí, hablaban catalán, pero no:: Como decirte, públicamente no se hablaba catalán. Estaba como mal visto, incluso.

E: ¿Y con los profesores-? Mal visto.

J: Sí, a ver, en privado sí que hablaban catalán y, eso, ¿no?

E: Ya, y mal visto, ¿en qué sentido?

J: Bueno, es que te estoy hablando que- No existía ni TV3.

E: Ya.

J: No había:: Yo creo que el nacimiento de la televisión catalana, pues fue un- Pues como decir “pues mira, que esta lengua existe, se puede hablar, no pasa nada”. Entonces, la gente se salió del armario, lingüísticamente hablando, entonces empezó a darle- A chapurrear el catalán y todo esto.

En canvi, en l'actualitat el Juan associa l'ús del català a persones capitalitzades. Així doncs, havent-hi tingut un accés fàcil durant la infantesa, no va obtenir el recurs perquè no estava valorat, i en la vida adulta, quan ha guanyat valor, acusa no haver-hi tingut suficient accés.

En qualsevol cas, aquests participants no perceben que el fet de no parlar català tingui conseqüències rellevants en el seu dia a dia, és a dir, no anticipen beneficis significatius d'una hipotètica muda al català ni en l'aspecte econòmic ni en l'aspecte social. En els casos de l'Alberto, el Fran i el Rubén, perquè ja tenen, a grans trets, la vida que volen en termes laborals i de relacions socials —només l'Alberto voldria aspirar a ser professor de secundària, però el capital lingüístic que li falta en aquest cas és en anglès (necessita el certificat de nivell B2), no pas en català (el pot acreditar perquè es va escolaritzar a Catalunya). El Juan, per la seva banda, sí que voldria millorar la seva situació professional i entrar en cercles socials més capitalitzats, però, pel que es desprèn de l'entrevista, a la pràctica no ho veu factible, precisament per la manca de capital econòmic, social, lingüístic i educatiu.

5.3.5. Resum dels aspectes clau

Els participants d'aquest perfil van néixer a Catalunya a les dècades dels 70 i els 80 o hi van arribar de molt petits. Tenen orígens familiars en diferents punts de l'Estat espanyol, responen a trajectòries diverses pel que fa a estatus socioeconòmic i van passar la infantesa i l'adolescència a les rodalies de Barcelona i Tarragona. Han crescut en un

context marcat pels efectes de la globalització, de tal manera que són els participants espanyols que han tingut un contacte més directe amb la immigració internacional, ja sigui a través de les institucions educatives o d'activitats esportives i de lleure. En els seus discursos destaquen positivament valors com la multiculturalitat i la tolerància. Es tracta d'un perfil de participants que, en diferents graus, disposen de recursos lingüístics en català, que reivindiquen però no mobilitzen. Tot i haver pogut accedir al català a través de l'escola, de petits van freqüentar, en general, pocs espais de socialització en aquesta llengua. Al llarg de la seva trajectòria han tingut oportunitats per experimentar mudes, però no ho han fet. Solen justificar les seves pràctiques lingüístiques com una qüestió de tria personal.

5.4. Internacionals llatinoamericans

5.4.1. Altes expectatives en el projecte de mobilitat a l'Europa hispanoparlant

Els set participants llatinoamericans entrevistats van arribar a Catalunya procedents de l'Argentina, Mèxic, el Perú, Veneçuela i Xile entre 1976 i 2011.⁷⁵ Es van establir a l'àrea de Barcelona amb l'objectiu de trobar oportunitats professionals o acadèmiques en un entorn que s'imaginaven socioculturalment atractiu. Un factor determinant en l'elecció de destí per al projecte de mobilitat va ser la llengua, ja que comptaven que el castellà seria suficient per desenvolupar-se sense impediments en el nou entorn i que el català seria, en tot cas, una llengua opcional:

FELIPE (INT_LA)

F: Antes de venir- Yo la verdad es que cuando vine aquí, lo que me gustó es que es una ciudad cosmopolita. [...] Me encantaba esto de (.) de poder tener la oportunidad de conocer gente muy diferente, muy diversa. Y aparte me encantó como ciudad, o sea me: porque creo que tiene un tamaño exacto, o sea, Barcelona es caminable, o sea lo puedes caminar de extremo a extremo, o en bicicleta. Me parece una ciudad muy muy despejada, o sea puedes ver el cielo fácilmente y muy claro casi siempre, incluso en invierno es muy común tener el cielo despejado, y, bueno, aparte también, como yo venía de Japón, la parte del idioma para mí era fundamental porque después de venir de Japón, de una cultura muy estructurada, al compararla con mi país [Perú], que era muy informal, muy caótico, este era el punto intermedio. Entonces, esto me acercaba un poco a mi cultura sin perder, sin ser muy informal. Este era el medio, el intermedio perfecto para yo poder desarrollarme y poder comunicarme, como yo me sienta. Entonces (.) Siempre pensé en hacer mi vida aquí, eh. Yo creo que fue la decisión más clara que tuve en mi vida.

Per una diversitat de raons, aquests entrevistats no podien desenvolupar plenament el seu projecte de vida al país d'origen. En funció de la situació de partida i dels objectius del projecte de mobilitat es poden distingir tres subperfiles. El primer correspon a l'única participant que es va establir a Barcelona per treballar en feines no qualificades. És el cas de la Jeni, que des que va arribar treballa en el servei domèstic. El segon subperfil

⁷⁵ Tots van arribar durant el segle XXI, excepte el Valerio, que va arribar de Xile el 1976, i la Jeni, que va arribar del Perú el 1991.

correspon a persones que s'hi van traslladar per seguir estudis de postgrau i cercar, posteriorment, una feina qualificada en el seu camp professional. És el cas del Felipe, el Gerardo, el Pepe i la Gloria. El tercer subperfil correspon a persones que van marxar dels països d'origen per qüestions de seguretat, fugint de la inestabilitat política, social i econòmica. És el cas del Valerio, que va arribar des de Xile fugint de la dictadura de Pinochet, i de l'Ulises, que va escapar de la violència i la inseguretat política i econòmica de Veneçuela.

Tots els participants d'aquest perfil excepte la Jeni provenen de famílies de classe mitjana-alta. Això els proporciona capital educatiu, econòmic, cultural, social i simbòlic en uns països d'origen marcats per les desigualtats i, alhora, condiona les expectatives, pròpies i dels familiars, sobre la carrera professional. La Barcelona que s'imaginaven abans d'establir-s'hi ofería, per una banda, tots els avantatges que es podien esperar d'un estat europeu: sistema democràtic, estabilitat política i econòmica, seguretat, serveis públics, bones universitats, oportunitats laborals per a les persones amb perfil acadèmic, cosmopolitisme, etc. Per altra banda, esperaven trobar-hi un estil de vida culturalment proper als països d'origen, marcat pel bon clima, la vida al carrer, la socialització fàcil, les festes populars, etc. A més, pel fet de tenir el castellà com a llengua inicial, preveïen entrar fàcilment a les xarxes de relacions socials d'estatus mitjà-alt que assumien que els corresponien tenint en compte el seu punt de partida en aquest aspecte. Així, Barcelona representava una combinació del millor dels mons europeu i llatí. Sobre la base d'aquestes expectatives —que, com veurem, no es compleixen en la majoria de casos— filtren les seves experiències a la ciutat un cop iniciat el projecte de mobilitat.

5.4.2. Desclassament i rebaixa de les expectatives inicials

Contràriament a les expectatives que s'havien creat abans d'arribar, la posició social que ocupen a Catalunya els participants llatinoamericans és, en la majoria de casos, més baixa que la que ocupaven als seus països, la qual cosa els sol crear un sentiment de desclassament.⁷⁶ El procés de descapitalització abraça aspectes econòmics, socials, lingüístics i simbòlics: es veuen empesos a compartir pis un cop ja han acabat els estudis, només aconseguixen feines per a les quals estan sobrequalificats, tenen dificultats per entrar en cercles socials locals de classe mitjana-alta, han de tractar amb un sistema burocràtic que perceben com a ineficient i, a més, parlar català és més necessari per a ells del que havien esperat:

⁷⁶ Similarment, Martín Rojo i Márquez Reiter (2015) remarquen que els llatinoamericans residents a Madrid sovint es veuen abocats a ocupar posicions socials marginals, tot i compartir llengua amb la societat receptora. Tal com les mateixes autores indiquen, a l'Estat espanyol el castellà és alhora llengua nacional i llengua d'immigració. Així, les varietats del castellà estan jerarquitzades d'acord amb les diferències nacionals i ètniques entre aquells que les parlen, de tal manera que a unes se'ls atorga més valor que a d'altres. Tot i així, com veurem, els participants en aquesta recerca doctoral no solen identificar el fet de parlar varietats llatinoamericanes del castellà com a causa del seu desclassament, sinó que tendeixen a atribuir-ho a l'estatus de la llengua catalana.

ULISES (INT_LA)

U: Eso yo lo llamo el síndrome del presidente de Telefónica. O sea, cuando llegamos los venezolanos que tenemos estudios de posgrado o tenemos lo que sea, y los idiomas, y trabajábamos en una empresa multinacional, que ganábamos bien y tal, cuando llegamos aquí, lo mínimo que esperábamos era conseguir algo parecido. Y te das cuenta que no. Que no, porque no te conocen, porque aquí no eres nadie, porque no::, las credenciales que tienes, que en tu país funcionan muy bien, aquí no van a funcionar porque nadie las conoce, no son un referente. Entonces, tienes que volver a ganarte el prestigio que te ganaste allí estudiando, aquí te lo tienes que ganar, pues eso, trabajando. Trabajando y haciéndote conocer y mostrando que puedes hacer las cosas bien y rápido y de una forma eficiente y honrada, ¿no? Es como volver a empezar. El que se da cuenta de eso, pues tira pa' delante, ¿no? El que no se adapta porque tiene en su cabeza que, bueno, que él estudió un:: mi caso, yo estudié ingeniería, estudié una maestría y tal, y que uno va a estar encerrado en estas cuatro paredes [referint-se a l'associació d'immigrants on treballa], pues mira, toca. [...] Lo que me pasó cuando llegué "ah, bueno, se habla catalán", "pero también se habla castellano", así que no pasa nada. Con el tiempo te das cuenta que sí pasa. O sea, que tú puedes perder infinidad de ofertas laborales por no saber catalán. E incluso ofertas laborales, cuyo requisito determinante es el catalán como idioma, cuando no debería serlo.

Algunes de les dificultats amb què es troben els participants llatinoamericans que, pel seu nivell d'estudis, podrien desenvolupar llocs de treball qualificats coincideixen amb les que descriu Codó per als professors que treballen en el sector d'ensenyament de l'anglès com a llengua estrangera: les qualificacions i l'experiència "no viatgen bé" d'un país a un altre (Codó 2018a: 448) i, a més, freqüentment l'accés a llocs de treball es fa a través de contactes personals que aquestes les persones estrangeres no tenen a Catalunya (Codó 2015).

Els participants llatinoamericans en la present recerca tendeixen a acusar aquest procés de descapitalització en el moment de buscar feina, més que no pas quan estan estudiant. Tampoc es compleixen del tot les expectatives sobre el cosmopolitisme que esperaven trobar a Barcelona, ja que, si bé es mouen en entorns internacionals, ho fan des d'una posició socialment més desavantatjada de la que preveien:

FELIPE (INT_LA)

F: Fue la secretaria que trabajaba en ese tiempo- era una argentina con la cual yo tenía una buena:: una buena amistad, y me dijo, y como le hice algunos favores en la finca donde vivía, me propuso si quería trabajar en el hostel, y yo acepté. Y allí fue que entré en esta cadena de hostels y apartamentos para estudiantes y allí fue que empecé a trabajar en toda esta la movida del:: turística. [...] yo hablo el inglés, japonés y portugués, y el castellano, y básicamente hablo los cuatro idiomas. [...] Pero en Barcelona, entonces, quise encontrar un trabajo de lo mío [comerç internacional], pero pasa que por la misma crisis en aquel momento no te hacían contrato, ¿no? Querían hacerte trabajo- querían contratarme como autónomo. Pero yo no podía hacerme autónomo porque necesitas una cartera de clientes más o menos fija para poder estar pagando tu seguridad social y tal, con lo cual tuve que desistir de hacer lo mío y tuve que volver al [?] este de turismo, e:: de hostel, que era en lo que ya tenía más experiencia y que, que también fue un poco más

fácil encontrar. Entonces, ahí fue como encontré el hostel que trabajo ahora. Pero allí hago de todo, eh.

Malgrat les diferències entre el projecte de mobilitat i el desclassament a què es veuen abocats un cop l'han iniciat, cap dels informants d'aquest perfil preveu tornar al seu país perquè continuen preferint la seguretat i l'estabilitat d'un país europeu:

ULISES (INT_LA)

U: Tienes que saberlo llevar y tener planes y darte cuenta que has cambiado una cosa por otra. O sea, yo cambié mi tranquilidad, mi paz mental, mi seguridad y mi estabilidad por una carrera profesional hipotética prometedora. O sea, vamos a decirlo así: hipotéticamente prometedora. Porque, por muy buena que tú tengas una carrera profesional, en un país que no sirve, pues obviamente, no te va a servir. [...] Yo no he vuelto. O sea, yo desde que vine hace ya siete años, y ya casi ocho, no he vuelto, ni pienso volver.

Una de les conseqüències d'aquest procés de desclassament és que acaben assumint un rol d'"immigrants", paraula a la qual atribueixen connotacions negatives referents a la poca legitimitat per participar o opinar com a membre de ple dret en els afers del lloc on un s'ha establert. Ara bé, de la mateixa manera que aquest rol es pot presentar com a "imposat" per la societat receptora —la catalana, en aquest cas— també es pot mobilitzar com a pretext per no adoptar el català, seguint el raonament "com que em consideren de fora, i els de fora no parlen català, jo no l'aprenc":

VALERIO (INT_LA)

V: Entre otras cosas, piensa que yo soy inmigrante, y cuando me refiero a esto [llengües a Catalunya] no tengo autoridad. La gente me quita la autoridad. No tengo ninguna autoridad. [...] en cuanto tocas un tema que molesta, me dicen que por qué no me vuelvo. "¿Qué estás haciendo aquí? Márchate. Oye, si no quieres ser como nosotros pues márchate" o "Si tú entiendes el mundo de otra forma, ¿qué estás haciendo aquí? Vete a buscar un lugar que se acomode más a los valores que tú tienes".

L'excepció a aquests processos de descapitalització és la Jeni, l'única informant llatinoamericana que ha experimentat un procés de capitalització ascendent. Ella partia d'una posició social manifestament més baixa que la resta. L'objectiu principal del seu projecte de mobilitat era capitalitzar-se econòmicament, socialment i simbòlicament, i ho aconsegueix en els tres aspectes: té una feina estable en el servei domèstic, es casa amb un home gallec, pràcticament totes les seves amistats són espanyoles i, a més, percep que al país d'origen la consideren altament capitalitzada des d'un punt de vista simbòlic, precisament per l'èxit del seu projecte de mobilitat a Espanya.

5.4.3. Participar socialment des del rol de forans

Els participants llatinoamericans tendeixen a tenir interès a participar de la vida comunitària i associativa de Barcelona des del moment d'arribada. D'aquesta manera preveuen construir una xarxa de socialització basada en interessos compartits i afinitats personals. Aspectes com la situació familiar, el perfil professional o els interessos sociopolítics els porten a orientar-se cap a uns espais de socialització o uns altres. A tall

d'exemple, la Jeni ha conegut la majoria d'amigues a través de l'escola dels fills i de la feina, el Felipe participa en les activitats de Barcelona Activa relacionades amb l'emprenedoria, l'Ulises i la Gloria col·laboren amb institucions catalanes per qüestions referides a immigració com a part de la seva activitat professional o acadèmica i el Gerardo assisteix a les reunions del nucli de la CUP al seu barri.

Malgrat aquesta voluntat de participar del teixit social local, solen experimentar més dificultats de les previstes per integrar-s'hi. Els motius són diversos i estan interrelacionats. Sovint les dinàmiques de funcionament i les xarxes de relacions personals dintre d'aquests cercles estan creades des de temps enrere, de tal manera que integrar-s'hi pot resultar un procés lent que requereix esforç. La llengua catalana es pot interpretar com una barrera que alenteix o, fins i tot, impedeix aquest procés. El resultat és que sovint perceben els catalanoparlants com a "tancats" i es creen la xarxa social a partir dels vincles amb persones que, com ells, s'han establert a Barcelona en el marc d'un projecte de mobilitat. Així, mantenen la seva activitat socialment participativa, però des d'un rol de forans, en desigualtat de condicions respecte als autòctons. Aquesta reificació de la seva condició de ser "de fora" representa un element més del no compliment d'expectatives respecte a la seva experiència de mobilitat a un territori que ells assumien com a hispànic i, per tant, culturalment proper als seus països d'origen i amb una llengua compartida. Això va acompanyat, en alguns casos, d'una certa reticència a modificar algunes de les idees preestablertes sobre com seria la seva vida a Barcelona, malgrat les circumstàncies no previstes amb què topen, de tal manera que intenten adaptar el seu entorn al que ells esperaven trobar en comptes d'adoptar noves perspectives respecte a l'entorn que, de fet, s'han trobat.

La Jeni il·lustra un altre tipus de procés. És l'única participant d'aquest perfil que se sent plenament integrada en una xarxa social formada principalment per persones autòctones, en aquest cas castellanoparlants amb orígens familiars a diversos indrets d'Espanya i amb un marc d'identificació nacional més hispanocèntric que catalanocèntric. Se l'ha construït a partir de les relacions informals establertes, principalment, a través de l'escola dels fills. Al llarg de la seva trajectòria a Catalunya, ha evitat deliberadament entorns peruans i llatinoamericans perquè el seu projecte de mobilitat incloïa, en l'aspecte simbòlic, "esdevenir espanyola". Ella considera que ha assolit aquest objectiu i, per tant, el seu projecte de mobilitat ha estat reeixit, també, en el pla simbòlic:

JENI (INT_LA)

J: [La família i les amistats que s'han quedat al Perú] Me ven, pues:: Claro, vienes de España, no sé qué. No. Entonces, si nos ponemos a conversar, ellos no me van a entender, porque yo tengo una forma de hablar- [...] Yo tengo una forma de pensar que ellos no, no:: No se adaptan a mí. Y me dicen "ay, la españolita". Pues mira, la españolita o no españolita, pero si estás aquí, estás aquí, y cuando estás allá, estás allá. [...] No te entienden y aparte cuando te ven llegar, creen que eres superior a ellos, y no, no es verdad. [...] Es gente que, claro, todos los españoles allá (.) con los peruanos allá (.) Montan sus casas, sus fiestas, sus estos, aquellos, y te ven llegar a ti y ya:: engloban.

Els entrevistats llatinoamericans tenen, en general, pocs espais de convivència entre iguals amb catalanoparlants, la qual cosa no facilita el coneixement mutu i el sorgiment de vincles interpersonals d'una certa profunditat. Quan sí que existeixen espais de trobada —com és, per exemple, el cas dels universitaris— declaren que perceben, en diferents formes i intensitats, una barrera lingüística i cultural per a l'establiment d'aquests vincles. El Gerardo és l'única excepció a aquest patró. En contrast amb la resta d'entrevistats, se sent identificat amb diferents manifestacions de cultura catalana i mostra un alt grau de coneixement, per exemple, sobre literatura contemporània, la Nova Cançó, música pop actual i cultura popular. També manifesta un alt grau d'identificació política amb l'ideari de la CUP. En el seu cas, busca espais de convivència amb catalanoparlants però no sempre els troba amb la facilitat que voldria:

GERARDO (INT_LA)

G: Yo me creo mi entorno. [...] Creo que es un poco una política lingüística que me he aplicado a mí mismo. [...] para que hablen catalán es súper duro. Yo voy a mi cafetería de toda la vida y es, bueno, con el dueño me llevo muy bien, y toda la:: Con él es con el que hablo de vez en cuando. [...] Él es catalán-catalán, catalán, viejo. Entonces, tiene un montón de errores, pero, bueno, con él más o menos de repente si es un momento yo más (.), más de dos minutos hablando en catalán, ¿no? Cuando él está con sus amigos viejos que te hablan catalán, él te agrupa para que practiques catalán. [...] Me molesta personalmente porque no puedo improv- e:: mejorar mi catalán, porque no tengo manera de convivir con el catalán.

[...]

G: La CUP sí realmente me siento que es un partido que defiende mucho de lo que yo pienso. Casi todo. [...] Voy a las asambleas de la CUP. [...] Es un partido en el que sí que por primera vez en treinta años de mi vida, me sentí como “güey, alguien habla desde donde yo hablo”. Entonces, el 9N fue la única vez que me he parado en una urna.

La conseqüència de la convivència limitada o pràcticament inexistent amb catalanoparlants és que els participants d'aquest perfil difícilment adopten el punt de vista catalanoparlant a l'hora de comprendre els fenòmens polítics, socials i lingüístics de Catalunya —amb l'única excepció del Gerardo. En la mateixa línia, adopten una perspectiva exclusivament sincrònica, de present, respecte a la situació de la llengua catalana i això comporta que no la percebin com una llengua que ha experimentat un procés de minorització en el seu propi territori. Per a ells, la “normalitat” és una Catalunya en què predomina el castellà i en què el català és una llengua reservada a alguns cercles de les elits polítiques autòctones. Com és previsible tenint en compte el que s'ha exposat, no desenvolupen un sentiment d'identificació amb Catalunya com a entitat nacional o cultural. En canvi, sí que desenvolupen un sentiment de lligam amb la ciutat de Barcelona. D'una banda, perquè és l'espai geogràfic i simbòlic sobre el qual, malgrat la rebaixa d'expectatives, es continuen imaginant el projecte de mobilitat inicial i, de l'altra, perquè hi han creat vincles personals significatius, generalment amb persones en unes circumstàncies similars a les seves.

Així, es troben en una situació en què s'han desarrelat del país d'origen, on no volen o no poden tornar, però alhora no han arrelat plenament a Catalunya, de tal manera que senten que no se senten arrelats ni en un lloc ni a l'altre:

GLORIA (INT_LA)

G: Cuando me preguntan “de dónde eres” es como (.) rarísimo, ¿no? Al final siempre sale “soy argentina” como respuesta automática. (..) Pero también me pasa a mí que, o sea, los últimos años, la gente enseguida que escucha que hablo argentino me dice “ah, argentina” [...] y eso me jode porque sí que los últimos años me he sentido como un poco que esto ya me marca diferente del resto del grupo, ¿no? Claro, el argentino (..) está claro que entonces no eres de aquí, ¿no? Tampoco diría “me siento catalana” para nada, no:: Todo este proceso independentista (.) [...] me siento menos catalana que lo que podría pensar que soy española, en todo caso. Estoy solicitando la nacionalidad española. Creo que nunca voy a llegar a- no sé si “nunca”, es muy fuerte, pero:: No creo que vaya a decir algún día “soy española”, ¿no? Aunque me den el pasaporte. [...] En breve ya voy a haber pasado el mismo tiempo que estuve ahí que el que estuve aquí. Me molesta [que la marquin com a forana]. Sí que veo esto, que yo no me siento que sea catalana por todo este sentido inde-este sentimiento nacionalista, que eso es lo que yo no comparto porque no comparto, no por cuestiones ideológicas, sino que me siento que yo no fui parte de esa historia, y entonces no me puedo apropiiar de un discurso que no me pertenece porque no puedo decir si Cataluña debería ser independiente o no, no puedo opinar, no:: no me siento con esa autoridad, yo, moral, ¿no? Me parece que es algo muy muy de los catalanes, que yo no tengo esta historia en mi vida, ¿no? Entonces, cuando me dicen “tú, argentina”, me jode más por el hecho del “no eres de aquí”, y aquí lo sitúo más bien a nivel España, ¿no? [...] Pero me molesta que este rápida que “argentina” sea así un poco como:: te desautoriza si quieres, ¿no? [...] Me hiera allí un puntito (.) identitario, que siento que sí que tengo algo de aquí también, ¿no? Y porque cuando voy a Argentina me dicen “ah, porque tú eres una gallega”, ¿no? O vivo desadaptada allí, ¿no? Entonces, es raro, ¿no? Ya no eres ni de ahí, tampoco eres de aquí, ¿no? Es como:: no me siento que soy- Realmente, no me siento que soy de ningún lado.

Com es desprèn del fragment reproduït, els participants llatinoamericans —i, de fet, tots els perfils de participants no espanyols— tendeixen a percebre el conflicte polític entre Catalunya i Espanya com a poc rellevant per a les seves vides —en la mateixa línia que apuntaven Newman et al. (2013: 201) en la seva recerca centrada en adolescents llatinoamericans a Barcelona. En conseqüència, no se senten interpel·lats per aquesta qüestió, que interpreten com un conflicte que afecta només els autòctons.

5.4.4. El pes del català en la vida pública: un aspecte més de la descapitalització no prevista

Aquests participants inicien el projecte de mobilitat a Barcelona partint de l'esquema ideològic de l'estat nació, de tal manera que assumeixen que s'instal·len en un país de llengua i cultura compartides amb els seus territoris d'origen. Excepte en el cas del Gerardo, que havia seguit cursos de català a Mèxic, l'estatus legal i el grau d'ús social del català els causa estranyesa:

GLORIA (INT_LA)

G: Me había sorprendido que, cuando estaba aquí haciendo turismo, me había ido a un:: me había ido a los museos y en los museos me daban la opción de, las explicaciones en catalán o en inglés, y era como:: ¿perdón? ¿pero esto no es España? ¿cómo::? ¿cómo::? ¿no? Me pareció- bueno, me llamó mucho mucho la atención.

La necessitat de certificar el coneixement de català per aspirar a feines qualificades o el fet que sigui un recurs simbòlic valorat per accedir a determinats cercles socials freqüentats per autòctons forma part del procés de descapitalització que experimenten alguns d'aquests participants. Una part d'ells ha seguit cursos de nivell bàsic, però els coneixements adquirits no s'han transformat en ús perquè tenen pocs catalanoparlants en el seu entorn o perquè la majoria de catalanoparlants que coneixen els parlen en castellà. Com que en l'entorn social que s'han construït es tendeix a parlar poc —amb l'excepció dels universitaris—, una part d'aquests informants no el perceben com una eina necessària per al seu procés personal d'arrelament, de manera que entenen la política lingüística de Catalunya com un element lligat exclusivament a interessos polítics i ideològics. No obstant, com veurem, el posicionament respecte a la llengua catalana depèn en gran mesura de l'experiència personal de cada participant amb la llengua i els seus parlants i de la intensitat del procés de descapitalització.

Per altra banda, cap participant llatinoamericà manifesta sentir-se descapitalitzat lingüísticament pel fet de parlar una varietat no peninsular del castellà. La majoria han incorporat característiques del castellà peninsular a la seva manera de parlar, especialment en el lèxic —per exemple, els més joves fan servir verbs com *molar* o *currar*. De tots els participants, la Jeni és qui més trets peninsulars ha incorporat al seu castellà —fet no casual, tenint en compte que és l'única que declara sentir-se espanyola. Per altra banda, la Gloria esmenta en un moment de l'entrevista que li agrada conservar els trets argentins com a signe de la pròpia identitat, en la línia del que apunten Corona et al. (2015: 187) en la seva recerca centrada en adolescents llatinoamericans a Catalunya.

5.4.5. Resum dels aspectes clau

Els participants llatinoamericans es van establir a l'àrea de Barcelona durant l'últim quart del segle XX i, majoritàriament, a principis del segle XXI. En el moment d'arribada les expectatives sobre el projecte de mobilitat eren elevades per les connexions lingüístiques i culturals entre Llatinoamèrica i Espanya i per l'estatus socioeconòmic mitjà-alt de les seves famílies als països d'origen. Tanmateix, en la majoria de casos aquestes expectatives es veuen matisades un cop establerts a Catalunya a causa d'un procés imprevist de descapitalització en termes econòmics, socials, lingüístics i simbòlics, que sol tenir com a conseqüència una experiència de desclassament. Aquest procés s'experimenta en més o menys mesura en funció de les circumstàncies de partida de cada participant. Els internacionals llatinoamericans tendeixen a circular per xarxes socials formades per altres persones no autòctones, la qual cosa els dificulta l'accés a la llengua catalana i l'adopció de punts de vista catalanoparlants sobre els fenòmens sociopolítics i sociolingüístics de Catalunya.

5.5. Internacionals africans i asiàtics

5.5.1. Projectes familiars de mobilitat global per a la capitalització econòmica

Els tres participants africans i asiàtics es van establir a Catalunya entre 1992 i 2004 procedents de l'Índia, el Marroc i el Pakistan amb l'objectiu d'iniciar o continuar un projecte familiar centrat en la capitalització econòmica. La mobilitat, en aquest cas, es produeix des de països de tradició no occidental, culturalment i lingüísticament distanciat de Catalunya i molt diversos entre si. Per a aquests entrevistats, a diferència d'altres perfils, els imaginaris previs sobre Barcelona al voltant d'aspectes com l'estil de vida, la cultura o una llengua a priori compartida no tenen pràcticament rellevància a l'hora d'escollir la ciutat, sinó que la tria està motivada per la presència de familiars o coneguts que s'hi havien instal·lat prèviament, la qual cosa facilitava aconseguir allotjament i feina just en el moment d'arribada.

El projecte implica diversos membres de la família, de diferents generacions, cadascú des del seu rol. La Dounia, per exemple, va iniciar el projecte de mobilitat desplaçant-se des del Marroc per treballar en diverses feines no qualificades. Més tard es va casar al seu país, el seu marit es va establir a Catalunya i van tenir dues filles. En el moment de l'entrevista la continuïtat del projecte es veia amenaçada perquè els dos membres de la parella estaven a l'atur, la qual cosa podia comportar haver de tornar al Marroc a contracor, ja que les seves filles no poden contribuir al projecte familiar perquè encara estan en edat escolar.

El Tariq, per la seva banda, va ser l'encarregat, juntament amb el seu germà, de continuar el projecte iniciat pel seu pare als anys 70, quan es va establir a Barcelona procedent del Pakistan. Després de treballar en diverses feines no qualificades en el sector de la restauració, l'any 2000 va obrir una pastisseria àrab al Raval. D'aquesta manera, l'entrevistat ha incrementat el grau de capitalització familiar respecte al seu pare, ja que ha passat de ser assalariat en diverses feines precàries a ser propietari d'un negoci que li ha aportat estabilitat econòmica. Així doncs, el Tariq està desenvolupant amb èxit el seu rol com a membre de la segona generació implicada en el projecte de mobilitat en el si de la unitat familiar-econòmica transnacional.

La Sumana va arribar a Barcelona des de l'Índia amb la seva família quan tenia tretze anys. En el moment de l'entrevista el seu pare treballava a la cuina d'un restaurant i la seva mare no treballava. Ella aspira a treballar d'infermera quan hagi acabat d'estudiar perquè això li permetria millorar les condicions de vida i, alhora, agafar el relleu dels seus pares per anar més enllà en el projecte familiar gràcies al capital educatiu. Es troba, tanmateix, amb una sèrie d'impediments per assolir aquest objectiu: com que no domina el català ni el castellà no pot seguir bé les classes i, per tant, preveu que tindrà dificultats per accedir a la universitat. Aquesta circumstància, que pot sorprendre tenint en compte que s'ha escolaritzat en el model de conjunció al català entre els 13 i els 18 anys, és conseqüència de la segregació urbanística, social i escolar. La Sumana viu i s'ha escolaritzat al Raval i cap dels seus companys de classe és parlant inicial de català o de

castellà, de tal manera que la seva principal font de capitalització en aquestes llengües és el professorat dels centres educatius. Ella mateixa declara que amb els amics i companys de classe sol parlar urdú, hindi o panjabi. Aquestes limitacions de base lingüística li impedeixen capitalitzar-se, a curt termini, en la dimensió educativa i social, i a llarg termini, en la dimensió econòmica. Com a conseqüència, la Sumana preveu que no podrà desenvolupar correctament el seu rol, la qual cosa és una font de frustració i insatisfacció que la porten a plantejar-se a renunciar a seguir el projecte:

SUMANA (INT_AfrAs)

S: Quiero ir a India, aquí no me gusta, porque no podemos estudiar ni podemos- trabajar sí, pero:: No quiero trabajar en una tienda, quiero en una- alguna [officer?] o:: Pero quiero que estudio. No quiero dejar [de] estudiar pero no puedo. Quiero aprender lengua.

Les expectatives i l'avaluació de cada participant sobre el procés de mobilitat venen marcades pel rol que ocupa en el projecte familiar de capitalització. El treball és, com podem veure, l'eix sobre el qual pivota la vida d'aquestes persones des que arriben a Catalunya. A tall d'exemple, la Dounia pronuncia les paraules “trabajo” o formes del verb “trabajar” en 47 ocasions al llarg de 22 minuts i 19 segons d'entrevista. El treball és el motor de tota la inversió per viure en millors condicions de vida i amb més perspectives de futur de les que tindrien als seus països, especialment en el cas dels membres més joves de la família. Si falla la font de capitalització econòmica, fracassa tot el projecte i es perd la inversió que s'hi ha dedicat. És per això que acumular suficients recursos per poder continuar el procés forma part del projecte en si:

DOUNIA (INT_AfrAs)

D: Cuando llegaste [llegué] aquí, hay un amigo español, ayudarme un señor mayor, y ayudarme de buscar trabajo, y viene aquí [...] donde dejar el currículum, donde esto, y ya está. [...] Después ya encontrar trabajo rápido [quan va arribar]. [...] Pero ahora ojalá encontrara rápido. [...] Pero muy difícil.

[...]

E: En Cataluña, ¿estás bien? ¿O te gustaría más volver a Marruecos, por ejemplo?

D: Para mí, aquí mejor. [...] me gusta aquí mucho. Estoy aquí mucho tiempo, no puedo bajar para vivir en Marruecos, no puedo. Están-

E: ¿Y en Marruecos todavía tienes familia?

D: Sí, toda familia en Marruecos, sí, sí, sí. Solo yo aquí y mi hermano en Francia. Pero para volver, con mi marido y hijos, esto no. [...] Sí, y la mi hija también, ya te [le] gusta aquí, no quiere irse a Marruecos. Para viajas en vacaciones, sí. Esto sí, pero para quedar en Marruecos [no?].

E: ¿Y tú conoces a personas que vinieran a España y después volvieran a Marruecos?

D: Sí, hay muchos, sí. Hay muchos. [...] no tiene trabajo, tiene muchos niños (.). No puede vivir aquí. Y ahí muchos viajas y vuelves. [...] Sí, por esto, pero yo no quiero pensar de eso cuando viajas.

La trajectòria d'aquests participants, doncs, està marcada per la incertesa sobre el propi futur i per les dificultats de trobar fonts de capitalització segures i estables en unes circumstàncies econòmiques que, en gran mesura, no depenen d'ells. En el moment d'arribada a Catalunya tant la Dounia com el Tariq hi tenien familiars o amics que, en

certa manera, van fer de mitjancers en la seva incorporació a xarxes de socialització ja existents, formades majoritàriament per altres persones migrades que havien arribat abans —en el cas de la Sumana la qüestió no va emergir durant l'entrevista. Aquest patró és similar al que descriu el Gabriel per als immigrants espanyols arribats als 50 i els 60 (apartat 5.5.1.), els quals, en el moment d'arribada, tendien a trobar allotjament i feina a través d'amics i parents que s'havien establert prèviament a Catalunya.

5.5.2. L'elevat preu de la inversió: descapitalització lingüística, social i cultural

Un cop aquests participants s'estableixen a Catalunya comencen a desenvolupar el projecte de capitalització econòmica familiar centrat en el treball. En paral·lel, experimenten un procés de descapitalització cultural, lingüística, social i simbòlica respecte als països d'origen (Martín Rojo 2010). Dels discursos de les entrevistes es desprèn que aquesta descapitalització s'assumeix i es naturalitza perquè queda compensada si s'assoleix l'objectiu econòmic que permet continuar el projecte de vida a Europa, encara que sigui en condicions precàries. Així, s'entén com una inversió en un futur familiar que s'imaginen millor respecte al que tindrien a l'Índia, el Marroc o el Pakistan.

La descapitalització es concreta en la pèrdua de valor, en el nou context, de les llengües i els hàbitus culturals dels països d'origen (costums religiosos, indumentària, dieta, etc.) i la dificultat o impossibilitat d'adquirir els que es valoren en el país d'arribada. L'adquisició de nous hàbitus és un procés costós i complex: per una banda, per la falta d'identificació amb pràctiques culturals o religioses occidentals i, per l'altra, per les dificultats d'accés a entorns en què es desenvolupin determinades pràctiques que ells puguin adquirir, com, per exemple, les lingüístiques. En el moment de fer les entrevistes, ni la Dounia ni el Tariq van donar indicis d'aspirar a assolir un grau elevat de capitalització educativa, social, cultural i lingüística a curt o mitjà termini fora del seu propi cercle de socialització. La Sumana, per la seva banda, sí que aspira, com hem vist, a millorar el nivell de llengua —tant en català com en castellà—, a continuar estudiant i a aconseguir una feina com a infermera o, com a mínim, una feina en una oficina. Però aquest procés de capitalització li resulta extremadament difícil per la manca de competència lingüística en català i castellà i per les poques possibilitats d'establir contactes amb autòctons.

El fet d'haver de prioritzar l'obtenció d'ingressos a curt termini no els permet capitalitzar-se en altres aspectes que inclouen, entre d'altres, el coneixement aprofundit de la cultura local, la formació acadèmica i professional, la diversificació de les relacions socials i l'increment del coneixement lingüístic. D'aquesta manera entren en una roda en què la falta de temps i d'altres recursos materials i simbòlics —per exemple, diners per pagar-se activitats de formació, possibles discriminacions a l'hora de buscar habitatge o feina, etc.— els dificulta, al seu torn, l'accés a nous recursos. Només quan la capitalització econòmica immediata és impossible —és a dir, quan no poden treballar— aquests

participants es plantegen apostar per altres tipus de capitalització, igualment orientades, directament o indirecta, a incrementar els ingressos:

DOUNIA (INT_AfrAs)

D: Yo llevo aquí mucho tiempo. Ahora [quan està a l'atur] estudiar castellano, ahora sí [...]. Aquí [mentre treballava] tengo mucho trabajo, mucho. Yo no tengo tiempo para estudiar.

Així doncs, un cop arribats a Catalunya, aquests participants es descapitalitzen respecte a l'etapa prèvia en el país d'origen i, alhora, no es capitalitzen suficientment en el nou camp en què es mouen. Immersos en una roda de descapitalització lingüística, sociocultural i simbòlica que té també conseqüències econòmiques, els resulta pràcticament impossible escalar socialment. La informant que més acusa aquest procés és la Sumana perquè el fet de no tenir prou competència ni en català ni en castellà —és a dir, la falta de capitalització lingüística— li impedeix la capitalització educativa i social, la qual cosa posa en perill les seves possibilitats futures de capitalització econòmica i de mobilitat social ascendent. A més, a diferència de la Dounia i el Tariq, s'ha vist involucrada en el projecte de mobilitat familiar sense haver-ho decidit. Això pot explicar el fet que sigui l'única informant que expressa nostàlgia de la seva vida al país d'origen. Si bé a l'Índia el nivell de vida és, en general, més baix que a Catalunya, podem suposar que la Sumana acusava menys les desigualtats socials i no experimentava processos de descapitalització lingüística, cultural i simbòlica.

Tenint en compte les circumstàncies poc favorables en què inevitablement es mouen, els informants africans i asiàtics treuen el màxim rendiment dels recursos, limitats però disponibles, que tenen a l'abast. Entre aquests recursos s'hi compten, en primer lloc, les feines que desenvolupen, les quals —encara que sovint siguin poc qualificades i mal remunerades— els permeten subsistir; en segon lloc, les cobertures socials bàsiques universals (educació, salut, prestacions per desocupació, cursos de llengua), que solen ser de més bona qualitat que als països d'origen; en tercer lloc, una xarxa informal de relacions i suport formada principalment per persones del seu mateix origen, i, en quart lloc, una capacitat comunicativa bàsica en castellà que, excepte en el cas de la Sumana, els resulta suficient per circular. Aquests recursos els permeten tenir certes perspectives en una trajectòria de capitalització ascendent a llarg termini, malgrat els obstacles en el desenvolupament del projecte.

5.5.3. Estratègies per circular socialment des de la perifèria

Les xarxes de relacions socials dels entrevistats africans i asiàtics estan formades, majoritàriament, per persones del seu mateix origen. Aquestes xarxes se solen teixir de manera informal a partir de la convivència en un mateix barri i, alhora, s'amplien i es reforcen a través d'estructures formals com la mesquita, l'escola o les associacions que ensenyen àrab als fills en horari extraescolar:

TARIQ (INT_AfrAs)

E: Tu sensación es que, en Barcelona, ¿la gente está muy mezclada o van más por grupos?

T: Normalmente hay- mezclada, pero hay con grupos también. Por ejemplo, aquí en este barrio, en esta parte vive más pakistani gentes.

E: Vale.

T: Y Rambla [Rambla del Raval], pa'llá, más de India, y parte de [?]. Aquí, mezclada también, pero no tanto como este barrio (.) Por ejemplo, vive 10.000 personas, hay 7.000 pakistani, 2.000 de India y 1.000 de Nepal o Bangladesh o algo así, hay. Luego, Paral·lel pa'llá, más de gente de Bangladesh. Porque solamente, uno viene de mi país y buscar donde vivir pakistanies. Bueno, hay- luego ya buscas la vida para- bueno ya:: encontrar piso al lado, allí. Como luego viene amigo de él (.) Sí, ya está. [...] Porque que luego la gente ya costumbre como este barrio (.) Carne, ¿quiere hallal? Bueno, esto ya sabe que carne había tantos y entonces...

E: Claro, es más cómodo.

T: Porque la cosa compra de país, aquí encuentras [en] este barrio aquí.

En els seus discursos es detecta un reconeixement implícit i una acceptació tàcita d'una posició perifèrica en les dinàmiques socials. No se senten cridats a participar en les xarxes relacionals dels autòctons per l'escassa identificació amb les seves activitats de lleure, la manca de codis culturals compartits, la competència lingüística limitada en català i castellà, i el poc temps lliure de què disposen. Aquesta manca de relació amb autòctons no és, necessàriament, desitjada. Per exemple, el fet que al barri on viu la Sumana es concentri un alt índex de població arribada de l'Índia, Bangladesh i el Pakistan té com a efecte que al seu institut la majoria d'alumnes siguin també d'aquests països, amb les consegüents dificultats per socialitzar-se en català i castellà:

SUMANA (INT_AfrAs)

S: Solo hablo hindi y punjabi, no hablaba ni catalán ni castellano porque no hay alumnos de catalans, de estos países. [...] Solo extranjeros que- yo no habla en cinco años ni español ni catalán. Solo habla en hindi, punjabi, urdú (.) Estas lenguas. [...] Pero alumnos, solo de Indi-, o de Pakistán o de India o de Bangladesh, solo. Y en patio también parla eso. Solo hindi. [...] Me gustaría poder hablar con otras personas que parlan catalán o castellano, pero no tengo ninguna.

Aquestes dinàmiques els empenyen a cercar estratègies per relacionar-se amb els autòctons des de la seva posició d'alteritat assumida. L'objectiu és poder desenvolupar el projecte de capitalització econòmica amb els mínims impediments sobrevinguts possibles. Això els porta a adoptar un rol de "bon migrant" que es concreta en unes pràctiques i uns discursos orientats a mostrar-se com a persones treballadores, no conflictives i capaces d'adaptar-se al nou context. Les estratègies identificades són: 1) acceptació de la legitimitat del nou marc sociopolític en què es mouen i la seva regimentació (lleis, sistema politicoeconòmic, costums, etc.), 2) adaptació al nou context en aspectes clau com qüestions burocràtiques, contractes laborals, normes de l'escola, etc., sense qüestionar cap de les normatives que els afecten però mantenint el propi estil de vida fins on és possible (culte religiós, alimentació, vestimenta, etc.), 3) desconfliktivització de la convivència entre autòctons i nousvinguts, reivindicant el propi caràcter treballador, pacífic i moralment irreprotxable, i fent èmfasi en les similituds de valors i costums entre Catalunya i els seus països d'origen més que no pas en les

diferències, i 4) no intromissió en els afers sociopolítics de la societat catalana, probablement perquè no se senten amb prou legitimitat per formar-ne part com a membres de ple dret. El fragment següent mostra com el Tariq vol projectar una imatge de si mateix i de la seva família com a persones honrades, treballadores i no problemàtiques:

TARIQ (INT_AfrAs)

Tariq: Nuestra familia, una cosa es como:: rectos. No [?]. Por ejemplo, mi padre siempre va a trabajar, la casa, la mezquita, y eso es [lo] que pasa. [...] Siempre, va, cuando yo he venido aquí, y empezar a trabaja, trabaja a la cajas [portant caixes] y cosas así. Año 2000, yo abre la tienda, aquí viene a vivir a Raval, vengo ahí, sale ahí, a la mezquita, cuando va a algún sitio fuera, siempre llamar mi mujer “me voy fuera, para eso sí, ahí-”, y (.) no sé. Por eso no hay problema, no, porque no va para- va con amigos malos, cosas de esos.

En algunes ocasions es negocia la posició d'alteritat en les narratives sobre la pròpia experiència migratòria. Especialment en el cas de la Dounia, es percep un cert grau de reivindicació sobre el fet de viure, haver viscut o voler viure “com els autòctons”:

DOUNIA (INT_AfrAs)

E: ¿Hay alguien- conoces a alguien que a ti te hable en catalán? ¿O no?

D: Sí, muchos, sí. Tengo amigas muchos de- catalán.

E: Ah, vale. ¿Quién-? ¿De qué las conoces? ¿De la escuela, o de aquí-?

D: No, de aquí, vecinos míos. Hay otro de la cole. Pero tengo vecinos que solo en catalanes y hay de españoles.

E: Vale, aquí en Santa Coloma.

D: Sí, aquí en Santa Coloma, yo vive está en piso no de extranjeros, solo de allí catalanes y de aquí de gente de España. De mi país no.

[...]

E: ¿Y te gusta Santa Coloma o:-?

D: No.

E: No.

D: No, a mí me gusta en Barcelona.

E: Ya.

D: Sí, aquí no hay trabajo. Si trabajas, queda en Barcelona. Aquí no hay nada cerca. [...]

Aquí, aquí muchos extranjeros, y en Lesseps [on havia treballant fent tasques de neteja en una oficina bancària] no hay extranjeros. Solo gente catalán o que viene de fuera de Barcelona, castellano. Solo esto. Pero más solo de catalán, y se hablan castellano, pero no mucho, no, no.

Al fragment reproduït la Dounia destaca que té amigues catalanes i que li agrada més el centre de Barcelona perquè hi ha menys estrangers, entre altres motius com la proximitat amb la feina. Aquesta reivindicació d'una xarxa social formada per persones autòctones contrasta amb el fet que vam fer l'entrevista en el marc de les trobades que fan les dones musulmanes de Santa Coloma de Gramenet mentre els seus fills assisteixen a classes extraescolars d'àrab. Com veurem a la secció que ve a continuació, la reivindicació de recursos socials aconseguits com a indicis de capitalització simbòlica també es dona en

qüestions lingüístiques i, concretament, en la reivindicació de tenir certs coneixements de català.

5.5.4. Les llengües com un índex (més) d'alteritat

Pel que fa a la qüestió lingüística, aquests participants apliquen les mateixes estratègies que hem vist en l'apartat anterior per a la circulació social: acceptació del nou marc, adaptació fins on és necessari, desconflictivització i no intromissió en els afers sociolingüístics de Catalunya. Això es concreta en el fet de no qüestionar les dinàmiques sociolingüístiques existents i adaptar-s'hi sempre que la situació ho requereixi sense plantejar-se el grau de legitimitat o conveniència de determinades pràctiques lingüístiques o la regimentació que afecta les llengües. El Tariq, per exemple, canvia el rètol del seu negoci al català quan li ho requereix la Generalitat i es queixa del to de la carta que va rebre, però no pas del contingut de la normativa, tot i que sembla no arriba a comprendre el sentit del canvi de llengua:

TARIQ (INT_AfrAs)

T: [...] antes he puesto como “Pastelería Ahmad”. Luego ya, año 2009, como me llega una carta como que- “y ¿cómo escribes tú castellano?”. ¡Si hay inglés también! Que he puesto como “Welcome”, y luego he puesto en urdu “Kushamdid” significa, que “Welcome” es como:: No he puesto como catalán. Y pones catalán o te mandamos multa. Me llegó una carta. Luego ya ha cambiado.

[...]

E: Vale, ¿y a ti esto qué te parece? ¿Te parece bien o mal? O:: bueno, ¿o te da igual o::?

T: M:: No, está bien, pero:: Una cosa para decirlo, mandar la carta no dice que te dan las multas.

E: Ya.

T: Mandar una carta, pide “por favor, eso que hay escrito, como estos de allí, te da tiempos para tu-”.

E: Ya.

T: Sí. Te gastos- ayudas, ayudas porque te cobras, ¿no? Oye, eso. “Te he ayudado”, ¿no? [la Generalitat hauria de concedir ajuts per al canvi de cartell] O alguna cosa de:: No pones alguna cosa de fuerza, quince días, cambiar y-

E: Ya te entiendo, sí, sí, sí.

T: Y cosas así. Esas cosas así que haces mal.

Aquesta acceptació i adaptació a les dinàmiques sociolingüístiques no implica, en el cas de la Dounia i el Tariq, haver de parlar català perquè pràcticament ningú en el seu entorn espera d'ells que el parlin i amb el castellà no estàndard tenen un capital lingüístic limitat però suficient per circular. La Dounia, per la seva banda, afirma que té alguns coneixements passius de català i destaca que no vol adaptacions especials per a ella, per exemple, en les comunicacions de l'escola. De la mateixa manera que, com hem vist a la secció anterior, reivindica un capital social i simbòlic que l'acosta a l'estil de vida dels locals, també reivindica el seu capital lingüístic, que reconeix com a limitat, però emfatitza la seva capacitat d'adaptació malgrat les limitacions. Així, en certa manera, la Dounia negocia la seva alteritat social i lingüística:

DOUNIA (INT_AfrAs)

E: Y para el cole de las niñas, os llegan- las cartas de la escuela, ¿os llegan en catalán o en castellano o en árabe?

D: En catalán.

E: En catalán. ¿Lo entendéis? [utilizo el plural perquè una companya seva també havia contestat]

D: No, pero ya pregunta a la profesora o gente con- un amigo de mi hermana y esto de mi hija y siempre conta a alguien, “explícame esta carta”.

E: Vale.

D: Sí. Yo tengo la clase de niños para tarde, ahora, extras, y también coger esta carta y reconta la mestra de mi hija.

E: Vale. ¿Y a ti te gustaría recibirlas en otra lengua?

D: Sí, castellano, sí. Pero es- manda así solo con el catalán. Y si yo manda algo en catalán, si no entiende, pregunta me [yo pregunto], no pasa nada. Sí, pero no tengo problema en esto, [no] pasa nada. Es igual.

[...]

D: [en una feina] hablaban, y explicarme cosas en catalán, y yo pregunto muchas cosas por catalán. Si algú diu, también creo que entiendo el catalán. Ya, ni sabe hablar ni por estoy aquí [?], y estudiar, vino en un sitio, y no es mío, y quiero que hablar bien y entiendo muchas cosas de aquí.

Per contra, el capital lingüístic de la Sumana no és suficient per al seu projecte de vida, i ella n'és plenament conscient. En el seu discurs remarca la pròpia alteritat com una font de desavantatge respecte als companys. Estudia català a l'Escola Oficial d'Idiomes, però com que no disposa d'un entorn de socialització en aquesta llengua, els avenços són lents:

SUMANA (INT_AfrAs)

S: [A batxillerat] Todos las alumnas son de España también y otros países. Aquí tengo de- No sé cómo voy a hacer.

Abdhija [amiga]: Dificultades.

S: Dificultades al parlar con ellos perquè ahí no hay ningún ni de Pakistán ni de India. Y ara no sé (.). Tenim que parlar catalán o castellano.

E: Mhm. ¿Y ellos te lo hablan a ti, el catalán o el castella-?

S: Sí.

E: Sí, ¿y más en catalán o más en castellano?

S: En las dos. A veces en catalán, a veces en castellano.

E: Vale, ¿y tú sabes-? ¿te has fijado si la mayoría, ellos, en sus casas, o entre ellos, crees que es más habitual el catalán o el castellano? ¿O más o menos igual?

S: No sé, más o menos igual. Ellos parlan en casa también castellano. Yo no.

E: Claro.

S: Perquè mis padres no son-

E: Claro. Y tú ahora vives con tus padres, ¿no?

S: Sí, y mis amigas también son de Pakistán @ y solo parlan hindi y punjabi.

Per altra banda, es dona la circumstància que quan va arribar a Catalunya la Sumana va assistir a l'aula d'acollida, que funciona en català, de tal manera que aquesta és la llengua que va començar a aprendre. Després es va trobar que la llengua de socialització en el seu

entorn era el castellà —a banda de les llengües asiàtiques que parlava amb la família i els amics—, la qual cosa va agreujar el procés de descapitalització lingüística:

SUMANA (INT_AfrAs)

E: ¿[...] te acuerdas así como tu primer pensamiento, decir “bueno, pues voy a aprender dos, me voy a centrar en una de momento” o-?

S: Centrar una. En catalán. Y después quan fa un any, después de un año, me aprende castellano. Solo de escuchar. Yo preguntar “¿qué lenguas habláis?”, dice “castellano”, pero yo dice “yo sabe catalán solo”. A mí me dicen “las dos son iguales, solo las palabras, solo las palabras algunas que son diferentes, pero son-”. Y yo dice “¿ah, sí?”. Pero quan arriba, e:: Primero quiero aprender una lengua, cuando:: Y después mixionar las dos y ara ni sabe ni una ni dues.

Cal tenir en compte que el procés de descapitalització lingüística de la Sumana també inclou la pèrdua de competència lingüística en anglès, llengua oficial al Pakistan, de la qual afirma que havia tingut un bon domini gràcies a l'escola pakistanesa —es nota la base en aquesta llengua en paraules com *mixionar*, que forma per analogia amb l'anglès. No obstant, en un moment de l'entrevista afirma que “ha oblidat” l'anglès i ho atribueix a la manca de pràctica d'aquest idioma en el context català. Aquesta desvaloració del capital lingüístic en anglès amb què comptava la Sumana en el moment d'arribada il·lustra com les institucions estatals o governamentals, en aquest cas l'escola, poden contribuir als processos de desllenguament (*delanguaging*) i de menysvaloració de les destreses (*deskilling*) dels alumnes immigrants amb el pretext de la “integració” (Garrido i Codó 2014).

Finalment, cal remarcar que els participants africans i asiàtics, a diferència d'altres perfils, no fan referència a la coexistència de català i castellà a Catalunya en termes de conflicte o competició. Més aviat les perceben com les llengües “dels locals”, sense establir jerarquies entre elles en termes d'estatus, i assumeixen que el castellà, i no el català, funciona com a llengua de comunicació intergrupals entre parlants amb diverses llengües inicials.

5.5.5. Resum dels aspectes clau

Els participants africans i asiàtics van arribar a Catalunya entre finals del segle XX i principis del segle XXI des de països de tradició cultural no occidental. El seu projecte de mobilitat és familiar i està centrat en la capitalització econòmica. Un cop establerts, el nivell de capitalització que assoleixen a través de feines inestables i poc qualificades és suficient per poder mantenir viu el projecte de mobilitat geogràfica, però no per experimentar una mobilitat social ascendent, ja que el procés de capitalització és lent i sol abraçar més d'una generació. Els processos de descapitalització social, lingüística i simbòlica respecte als països d'origen els porten a assumir un rol d'alteritat en el context social català i a crear-se una xarxa de relacions formada majoritàriament per persones procedents de la seva mateixa àrea geogràfica. Les dificultats per anar més enllà d'aquestes xarxes els impedeixen l'accés a entorns socials freqüentats per autòctons i, per tant, a la llengua catalana.

5.6. Internacionals europeus i australians

5.6.1. Viure a la Barcelona imaginada

Els dotze entrevistats europeus i australians es van establir a l'àrea de Barcelona entre 1999 i 2012 procedents d'Anglaterra, Austràlia, França, Gal·les, Itàlia, Rússia i Suècia. Tots resideixen a Barcelona ciutat, excepte un que viu a Sant Cugat del Vallès. El patró més freqüent entre aquests participants és decidir instal·lar-se a la capital catalana després de visitar-la en estades breus per turisme o estudis. A partir d'aquesta experiència com a visitants, se senten atrets per la ciutat i el seu estil de vida fins al punt que alguns qualifiquen aquesta atracció com un “enamorament”, en la mateixa línia del que reporta Codó (2018a: 443) en la seva recerca sobre professors d'anglès a Barcelona. Així, els participants europeus i australians interpreten l'estil de vida de Barcelona com una combinació entre el cosmopolitisme propi d'una capital europea i la *joie de vivre* mediterrània pel que fa a les relacions socials i la vida al carrer. Sobre aquesta base, desenvolupen un imaginari sobre Barcelona que, en diferents mesures, busquen confirmar un cop hi estan instal·lats:

WILL (INT_EuAus)

E: What are your memories of the moment when you arrived?

W: It's like if I was in, I was in a some sort of fairy tale, like a magic story, yeah.

E: Why?

W: I just remember probably because I was visiting a friend and I was meeting all these people, and I had this amazing roof terrace and then we walked around, I remember the first night we went out we walked in the corner around the:: Santa Maria.

E: Yes, the Cathedral.

W: Yeah, and I just looked up and I was thinking like it's some, I'm just on a normal night, having drinks (.) it's fantastic. I just really felt in love with this city, yeah, straightaway.

El marc referencial de l'estat nació els porta a considerar que aquesta Barcelona imaginada és una àrea culturalment espanyola —amb algunes particularitats que la singularitzen respecte a altres regions— i que, per tant, funciona principalment en castellà. A diferència dels internacionals llatinoamericans, els participants europeus i australians no han de reajustar les expectatives sobre el projecte de mobilitat a Barcelona un cop hi estan instal·lats. No experimenten, com veurem, cap procés de desclassament i, a més, el seu imaginari previ sobre la ciutat no inclou similituds lingüístiques i culturals amb els propis països d'origen, per la qual cosa tampoc hi ha possibilitats de decepció en aquest aspecte. Tot i això, com veurem, el català també els pot representar un inconvenient no previst per circular socialment i accedir a alguns tipus de recursos.

5.6.2. Quan el capital lingüístic i simbòlic del país d'origen augmenta de valor en el nou context

Per finançar-se el projecte de mobilitat els participants europeus i australians mobilitzen el capital educatiu, lingüístic i simbòlic vinculat al país d'origen, que en el nou context tendeix a revalorar-se a l'alça a causa de l'hegemonia del multilingüisme d'elit (Cenoz 2012). Això facilita que, en alguns casos, a Catalunya tinguin un estatus socioeconòmic

superior al que havien tingut al lloc de naixement, tant en termes econòmics com simbòlics. El cas més paradigmàtic és el dels participants que tenen l'anglès o el francès com a llengua inicial i treballen com a ensenyants d'aquestes llengües:

BETHAN (INT_EuAus)

B: Where I come from is a very very working class village where the future is getting paid next week. Em::, my mother would say that she's lucky that I got away. [...] There's lots of unemployment, lots of poverty, lots of drugs, lots of problems, and, and my parents had my brother very very very young. Am:: My mum was fifteen, and then they had me later, but, if- (.) I don't think that they had a trajectory for me.

En aquest sentit, l'experiència dels participants en aquesta recerca contrasta amb la dels participants en la recerca de Codó (2018a), les circumstàncies vitals dels quals, un cop establerts a Barcelona, tendeixen a ser més difícils del que havien previst tant des del punt de vista econòmic com social. Probablement la causa d'aquest contrast és que els professors d'anglès i francès entrevistats per a aquesta tesi gaudeixen de certa estabilitat laboral i estan satisfets tant amb la remuneració que reben per ensenyar la seva llengua com amb el cercle de relacions socials que s'han forjat. En canvi, els participants de Codó es troben en situacions laboralment més precàries i, en alguns casos, acusen una certa sensació de soledat i aïllament. És per això que, si bé per als participants de Codó “English language ability by itself ‘opens’ very few doors, and is certainly not conducive to employment in the skilled professions” (2018a: 443), per als participants en aquesta recerca ser parlants nadius d'anglès o francès és precisament el que els ha permès construir una narrativa en què les expectatives sobre l'experiència barcelonina estan, a grans trets, alineades amb les experiències que realment hi han viscut. En aquest sentit, convé emfatitzar que l'alt valor de les varietats d'anglès i francès que parlen aquests participants no es deu només al fet de ser nadius, sinó al fet de ser varietats pròpies del Regne Unit, Austràlia i l'Estat francès. Tenir l'anglès com a llengua inicial però parlar-lo, per exemple, en la varietat de l'Índia difícilment seria igual de valorat —recordem, per exemple, que a la Sumana li va servir de ben poc parlar anglès del Pakistan per moure's en el sistema educatiu català.

Els europeus i australians que no són professors de llengües treballen en empreses, sovint multinacionals, en què l'anglès o el castellà se solen utilitzar com a llengües franques. Així, els parlants d'anglès —independentment de si el tenen, o no, com a llengua inicial— converteixen aquest capital lingüístic en capital econòmic —feines—, social —noves coneixences a través d'intercanvis i grups de conversa anglès-castellà— i simbòlic —pel fet de poder mobilitzar un recurs preuat, que indicia poder econòmic i cosmopolitisme. Els entrevistats italians representen una excepció a aquesta tendència. No solen treballar en sectors en què hagin d'utilitzar aquesta llengua i si no tenen un bon nivell de castellà quan arriben poden experimentar un desclassament semblant al dels llatinoamericans. La diferència amb els llatinoamericans, tanmateix, és que un cop comencen a ser capaços de circular en el mercat lingüístic castellà —cosa que s'esdevé amb relativa rapidesa i sense gaire inversió a causa de les similituds entre l'italià i el

castellà— de seguida aconsegueixen feines millors que les que tenien en el moment d'arribar, de tal manera que inicien una trajectòria de capitalització ascendent.

Així doncs, els internacionals europeus i australians entrevistats experimenten una mobilitat social ascendent respecte als països d'origen i, si ja partien d'un estatus socioeconòmic alt, el mantenen sense dificultats. A més, aquests entrevistats manifesten sentir que viure a Barcelona els ha comportat guanys en qüestions referides a la qualitat de vida. La combinació d'aquests dos elements els porta a considerar, de manera pràcticament unànime, que el seu projecte de mobilitat a Catalunya s'ha desenvolupat amb èxit.

5.6.3. Romandre, o no, en un «món d'estrangers»: triar entre seguir les inèrcies o trencar-les a l'hora de construir-se l'entorn

El fet d'arribar a Barcelona sense parella ni família en la majoria de casos empeny els participants europeus i australians a haver-se de construir una xarxa de relacions socials amb relativa urgència en el moment d'arribada. Les inèrcies els porten a moure's en entorns freqüentats majoritàriament per internacionals que, com ells, han triat establir-se a Barcelona motivats per l'estil de vida que esperen trobar-hi. Així, troben persones amb l'interès comú de descobrir la ciutat que s'havien imaginat prèviament. Per altra banda, en les primeres etapes, els escassos contactes amb autòctons solen produir-se en àmbits relacionats amb la prestació de serveis, de tal manera que rarament s'estableix una relació entre iguals, sinó que sol ser des dels rols de professor i alumne, client i venedor, etc.:

RACHEL (INT_EuAus)

R: Notaba que estaba viviendo en un mundo de extranjeros. Viví en el Raval, estaba viviendo en un piso con una mujer inglesa, y todas las personas que conocí, fueran de-, o mi curso de castellano, y eran extranjeros, o intercambios. Que, mis intercambios, súper buenos, y sí, me acogieron bastante, pero a la vez tenían sus vidas. Entonces, no, no eran como amigos amigos, al principio. Ahora sí. Y, y con la mezcla de trabajar en inglés, era- Tenía que esforzarme mucho para hacer los intercambios.

Davant d'això, els participants poden optar per seguir aquestes inèrcies o intentar trencar-les. Les circumstàncies en què es troben —per exemple, tenir, o no, parella autòctona— i les preferències individuals marquen les seves trajectòries en aquest sentit. Una part dels entrevistats prefereix seguir movent-se en cercles internacionals perquè se senten més identificats amb les persones que en formen part. En aquests cercles solen trobar llatinoamericans, amb els quals aprenen o perfeccionen el castellà:

BETHAN (INT_EuAus)

B: I have some English friends, but mostly Scottish, Welsh, and Irish. And obviously Mexico, like I said, and I do have a couple of Catalan friends, but it's easier to keep friendships with people that understand what is like to be somewhere where you don't belong. So, my- one of my best friends here, from Mexico, Ana María, she knows exactly what is like to (.) to move to a different country and what is to be homesick and displaced and not understand everything. If it's, even though she's Mexican, she speaks Spanish,

she's still like (.) You know, we have discussions, the other day we were talking about what garrulo meant. And she was like "a:: It means this! I thought it meant that", in Mexico it means something else, and I was like "right, okey". [...] So, you know, she knows it's like to be misunderstood, so it's good.

Els quatre participants que en el moment de l'entrevista havien iniciat relacions amb parelles catalanes disposaven, com és previsible, d'una xarxa social amb molta més presència de catalanoparlants. Altres havien establert relacions d'amistat amb catalanoparlants en l'entorn laboral, tot i que, segons es desprèn de les entrevistes, s'hi relacionen en castellà o en anglès. Com que, en el moment d'arribada, no disposen d'una via d'entrada directa a cercles socials amb autòctons, si tenen interès a integrar-s'hi, han de tenir iniciativa per aconseguir-ho. En la majoria de casos ho fan a través de la participació en activitats de lleure organitzades per entitats, centres cívics, etc. o a través d'intercanvis d'idiomes. Un dels objectius d'aquestes activitats és sentir-se més vinculats al lloc on viuen. Tanmateix, cal tenir present que, per a la majoria d'aquests participants, entrar en xarxes socials locals vol dir fer-ho en castellà perquè parteixen de la idea que la seva integració social serà en aquesta llengua. És llavors quan poden percebre la llengua catalana com una barrera per a aquesta integració que busquen, ja que tendeixen a considerar-la un codi propi dels autòctons i, per tant, no per a ells, ja que l'aspiració d'aquests participants no és "esdevenir autòctons" o actuar com els autòctons, sinó integrar-se a les xarxes de socialització locals des del seu rol d'estrangers, la qual cosa implica utilitzar el castellà com a llengua de comunicació intergrupals.⁷⁷

Des del moment d'arribada assumeixen la condició de *guiris*, denominació que fan servir en força ocasions per autoadscriure's a aquesta categoria. Això implica reconèixer una alteritat que no es qüestiona i que no es percep com a privilegiada respecte a l'alteritat d'altres internacionals. Tot al contrari, es pot percebre com un element de desigualtat i desavantatge respecte als autòctons, també en qüestions lingüístiques:

RACHEL (INT_EuAus)

R: No hay mucha comprensión de lo difícil que es venir a una ciudad, a vivir en una ciudad bilingüe.

Cap dels internacionals europeus i australians entrevistats declara haver desenvolupat un sentiment de pertinença a Catalunya ni a Espanya. Els seus discursos parteixen de la base que ells no són, ni se'ls considera, ni se senten catalans ni tampoc espanyols. Sí que afirmen, igual que els participants llatinoamericans, sentir un vincle amb la ciutat de Barcelona a través de les activitats que hi desenvolupen en el dia a dia, sempre des del

⁷⁷ En canvi, la recerca sobre nous parlants de llengües minoritzades indica que, efectivament, aquestes llengües funcionen com a mecanisme per indicar identificació i voluntat d'integració al teixit social del lloc on un ha decidit establir-se (Puigdevall et al. 2018). De la mateixa manera, Codó (2018c) mostra com la llengua catalana funciona com a principal emblema visible de la identitat catalana entre els estrangers, de tal manera que l'afiliació o desafiliació amb aquesta llengua s'utilitza com a element per mostrar identificació o distanciament respecte a la identitat nacional catalana.

seu paper d'externs. Alguns destaquen que els seus fills⁷⁸ sí que són catalans perquè han nascut a Catalunya:

CHANTAL (INT_EuAus)

E: Y tú aquí sientes algún tipo de (.) ¿cómo te diría?, de apego a la ciudad de (.) O sea, aquí, genéricamente, a la ciudad de Barcelona.

C: A la ciudad sí. A mí me encanta esta ciudad. Es que no puedo irme. [...] Es un poco difícil ahora, yo cambiarme de sitio. Es verdad que la ciudad de Barcelona es encantadora. Yo, a mí, me encanta.

Aquesta consciència d'alteritat i no pertinència, així com la manca de legitimitat que s'autoatribueixen per posicionar-se en els afers locals —entre els quals s'hi compten les pugnes lingüístiques i polítiques— els porta a adoptar, en general, una posició d'aparent “neutralitat” i no alineació respecte als afers sociopolítics de Catalunya:

SEBASTIANO (INT_EuAs)

S: Yo no me puedo sentir catalán. Porque no lo soy. Pero tampoco me puedo sentir español porque no lo soy. Si yo renuncio [a la nacionalitat italiana], si quiero la nacionalidad de aquí, esta nacionalidad puede ser tan española como catalana. A mí me daría igual. En el carné que tengo de conducir me pone Reino de España. Si me ponía Reino de Cataluña, que no sería nunca Reino de Cataluña, sería República de Cataluña @, no tendría ningún inconveniente, ¿sabes? A mí me da igual.

Això es pot interpretar com una estratègia per projectar una imatge d'ells mateixos “racional”, cosmopolita i allunyada de la radicalitat i els nacionalismes (Codó 2018c). Una de les conseqüències d'aquesta “neutralitat” o no posicionament és que reforcen les hegemonies de poder lligades a l'estat nació, el marc ideològic de referència amb el qual se senten majoritàriament identificats i que comporta l'assumpció de jerarquies entre llengües i grups culturals.

5.6.4. El català, una llengua per als autòctons

Les expectatives inicials sobre la situació sociolingüística de Catalunya varien notablement entre els diversos participants: el ventall va des de desconèixer l'existència del català fins a haver previst que l'ús social d'aquesta llengua seria molt més elevat del que s'han trobat. Tot i això, s'identifica un patró general pel que fa a la relació dels participants europeus i australians amb el català. El marc ideològic de l'estat nació, amb el consegüent posicionament poc favorable a les llengües minoritzades en què alguns havien crescut, els inclina a suposar que el castellà hauria de ser suficient per circular en les dinàmiques sociolingüístiques de Catalunya.

Tanmateix, inevitablement es troben la llengua catalana en una sèrie de contextos: classes a la universitat, entrevistes de feina, reunions amb pares d'alumnes, etc. Això els porta a percebre aquesta llengua com un impediment per desenvolupar plenament la seva trajectòria acadèmica o professional i per entrar en cercles socials freqüentats per

⁷⁸ Tres dels participants internacionals tenen fills. D'aquests, dos els porten a l'escola pública i un altre els porta a una escola internacional.

autòctons, la qual cosa pot arribar a generar sentiments de frustració, exclusió i decepció per la no correspondència entre les expectatives i el context sociolingüístic que, de fet, es troben. Igual que altres perfils, no necessiten la llengua en el seu dia a dia —perquè o bé s’han creat un entorn no-catalanoparlant o bé es relacionen amb els catalanoparlants en altres llengües—, però, en les ocasions en què la necessiten, la troben a faltar molt —per exemple, en entrevistes de feina. Aquesta necessitat no es tradueix en intents de capitalitzar-se en català —en alguns casos fins i tot es produeix un “autobloqueig” a l’accés, com veurem al capítol 7, de circulació per les dinàmiques sociolingüístiques—, sinó en intents d’evitar la necessitat d’utilitzar-lo i en posicionaments poc favorables respecte a la gestió de les llengües a Catalunya.

5.6.5. Resum dels aspectes clau

Igual que els altres perfils d’internacionals, els participants europeus i australians es van establir a Catalunya entre finals del segle XX i principis del XXI en un marc d’augment de la mobilitat de la població a escala global. Ara bé, a diferència dels altres perfils, els europeus i els australians arriben amb un alt grau de capitalització simbòlica, sovint vinculada als països d’origen, de la qual treuen rendiment, per exemple, treballant com a professors d’idiomes o en empreses multinacionals que funcionen en anglès. Experimenten certa sensació d’alteritat respecte a la població autòctona, sovint expressada a través l’autoadscripció com a *guiris*. Tanmateix, es tracta d’una alteritat amb prestigi social pel fet de veure’s associada al cosmopolitisme i el multilingüisme d’elit (Cenoz 2012). Malgrat que les inèrcies sovint els porten a moure’s en xarxes socials formades per altres internacionals altament capitalitzats, tenen la possibilitat de trencar aquestes inèrcies i intentar cercar espais de socialització amb catalans a través d’activitats compartides. El català tendeix a entendre’s com a llengua d’autenticitat reservada als autòctons i, per tant, no per a ells, ja que no desenvolupen un sentiment de pertinença ni d’identificació amb Catalunya. Des del seu rol assumit de *guiris*, solen considerar que el castellà és la seva llengua anònima com a forans. Els discursos poc favorables al català són generalitzats en els casos en què se solen moure en entorns amb una alta presència d’internacionals, però aquest posicionament es matisa quan estableixen vincles d’una certa profunditat amb catalanoparlants.

5.7. El paper de la trajectòria de vida en la relació amb la llengua catalana

Els continguts d’aquest capítol mostren com la trajectòria de vida i, concretament, la trajectòria de capitalització econòmica, social i simbòlica que segueixen els participants des que s’estableixen a Catalunya determina la seva relació amb la llengua catalana. Aquesta trajectòria està condicionada, d’una banda, pel grau de capitalització inicial de cada participant en termes materials i simbòlics i, per l’altra, pel context econòmic i sociopolític (mercat laboral, cicles econòmics, ideologies hegemòniques, etc.) més o menys afavoridor de la mobilitat social ascendent en el moment de començar el seu projecte de vida a Catalunya. Les desigualtats en els nivells de capitalització causen que

uns perfils tinguin més capacitat que altres per acumular nou capital i, en conseqüència, per decidir sobre la pròpia trajectòria.

La capitalització econòmica és a la base de la mobilitat social ascendent. Un cop cobert aquest aspecte, els participants poden centrar-se en la capitalització social, educativa i lingüística, que, en conjunt, aporten capital simbòlic. Els participants espanyols arribats als 50 i els 60 i els internacionals africans i asiàtics il·lustren dos processos contraposats en aquest aspecte. Tenint en compte que el punt de partida pel que fa a l'estatus socioeconòmic era baix en els dos casos, els primers van iniciar la seva trajectòria a Catalunya en un moment en què el context econòmic afavoria l'obtenció d'un lloc de treball estable, encara que fos poc qualificat. Un cop assegurada aquesta font d'ingressos regulars i estables, s'iniciava la capitalització social a través de l'entrada en cercles de classe mitjana, ja fos a través de la feina, de l'escola dels fills o de les activitats cíviues, sovint lligades al compromís antifranquista d'aquell moment. Aquesta capitalització econòmica i social els va aportar, al seu torn, capitalització lingüística, ja que els nous cercles socials en els quals es van integrar funcionaven en català, a diferència dels entorns que havien freqüentat de petits. Per contra, la roda de descapitalització en què es veuen immersos els participants africans i asiàtics és causada, en bona part, perquè han de prioritzar la capitalització econòmica. Això els obstaculitza la capitalització social, educativa i lingüística en un context en què les diferències culturals amb els autòctons són molt més pronunciades que en el cas dels espanyols arribats als 50 i els 60.

El grau de capitalització també condiona les possibilitats de triar entorn social: barri de residència, escola dels fills, activitats de lleure, etc. Aquest entorn és determinant en el procés de vinculació i identificació amb Catalunya —és a dir, amb “els catalans”— perquè és la principal font d'experiències quotidianes significatives i de vincles afectius d'una certa profunditat. En funció de la presència de catalanoparlants en el seu entorn els participants tendeixen a adoptar una o altra perspectiva respecte a les dinàmiques sociolingüístiques. És a dir, aquells que comparteixen espais quotidians de trobada i convivència d'igual a igual amb catalanoparlants han tingut, com és obvi, un accés més fàcil a la llengua, però també a punts de vista catalanoparlants pel que fa a la comprensió dels processos històrics, polítics i sociolingüístics de Catalunya. En aquest aspecte, es detecten diferències rellevants entre els participants espanyols i els internacionals, i entre els que van iniciar la seva trajectòria a Catalunya com a infants o adolescents —que han conviscut amb autòctons des de ben joves—, i els que hi han arribat com a adults —que poden tendir a socialitzar amb persones que hi han arribat en circumstàncies similars a les seves. Com veurem, això té una incidència notable en els marcs ideològics (capítol 6), en la circulació per les dinàmiques sociolingüístiques (capítol 7), en la percepció sobre les categoritzacions socials de base lingüística (capítol 8) i, en conseqüència, en el posicionament respecte a les dinàmiques sociolingüístiques.

L'origen geogràfic i el moment d'arribada determinen també la mesura en què els participants se senten legitimats per posicionar-se sobre els processos sociopolítics de Catalunya. De les entrevistes es desprèn que els participants espanyols se senten

plenament autoritzats no tan sols a posicionar-se, sinó a participar socialment i políticament. Tot i això, una de les participants arribades als 80 i els 90 que s'ha creat entorns amb menys presència de catalanoparlants —la Concha— esmenta que no se sent autoritzada a criticar la gestió de les llengües a Catalunya perquè aquesta és la destinació que ha triat lliurement per al seu projecte de mobilitat i, per tant, entén que és ella qui s'ha d'adaptar al nou context. Així, sembla que la consciència de ser “de fora” li restringeix parcialment la legitimitat per posicionar-se pel que fa a alguns processos políticament marcats que afecten la llengua catalana. Aquesta reticència a implicar-se excessivament en els afers propis “dels catalans” també es dona en els participants internacionals.

El moment polític en què els entrevistats inicien la trajectòria a Catalunya és un altre element clau per entendre la seva relació amb la llengua catalana. En primer lloc, perquè el marc ideològic hegemònic de cada període té una incidència tangible en els discursos dels participants. Per exemple, el consens pel que fa a la necessitat de revitalització de la llengua catalana després del franquisme és present, amb poques excepcions, en els discursos dels espanyols arribats als 50 i els 60, mentre que els discursos que celebren la diversificació lingüística i cultural pels efectes de la globalització són presents en els discursos de la majoria de participants nascuts a Catalunya, dels llatinoamericans i dels europeus i australians, tal com veurem al capítol 6. Per altra banda, la participació dels entrevistats arribats als 50 i 60 en un procés col·lectiu de restauració democràtica va afavorir que les persones més involucrades en activitats cíviques i polítiques durant aquell període desenvolupessin una consciència de tenir projecte comú amb els autòctons i, posteriorment, una història compartida, la qual cosa no es dona en la resta de perfils. Aquest fet va contribuir al sentiment d'arrelament i a la identificació amb la identitat catalana entre la major part dels participants arribats als 50 i els 60, que no van experimentar mudes al català però sí que es van assegurar, en la majoria de casos, que els seus fills disposessin d'aquest recurs.

Finalment, la trajectòria de capitalització econòmica, social i simbòlica determina també el grau de satisfacció amb el desenvolupament de la pròpia vida a Catalunya i, en els casos en què s'ha produït un procés migratori, amb el resultat d'aquest procés. L'èxit, en aquest sentit, es mesura a partir del grau de capitalització inicial de cadascú i de les expectatives en les possibilitats d'augmentar-la o mantenir-la alta. Això incideix en la relació amb la llengua catalana en la mesura que, en els casos en què no s'han assolit del tot les expectatives, la llengua es pot percebre com un impediment més, si no el principal, per a l'èxit del projecte de mobilitat. Per altra banda, el català també es pot percebre com un element per a la descapitalització simbòlica en el cas d'alguns participants espanyols, que veuen com el monolingüisme en castellà ha perdut valor respecte a l'etapa prèvia a les polítiques de revitalització i respecte a les àrees geogràfiques de l'Estat d'on provenen. Aquesta descapitalització simbòlica els allunya de la centralitat social que, pel seu estatus socioeconòmic, solen considerar que haurien d'ocupar. Això no significa, tanmateix, que el català sigui imprescindible per assolir una trajectòria de capitalització ascendent i encara menys per mantenir-la. Ho il·lustren les trajectòries dels tres perfils d'entrevistats

espanyols i els internacionals europeus i australians. El català indicia la posició en l'estructura de classes socials, però el fet de parlar-lo, o no, no determina la posició que es pot arribar a ocupar, sinó que hi tenen més altres aspectes com el nivell educatiu (Martínez-Celorrio 2017: 66) i, principalment, el capital alternatiu a la llengua catalana que cada participant estigui en disposició de mobilitzar. Tot i això, com veurem, el català pot ser un recurs desitjable —en algunes ocasions, imprescindible— per a les persones que necessiten augmentar el seu nivell de capitalització i no disposen de capital alternatiu. Aprofundeixo en aquest aspecte al capítol 7, sobre circulació per les dinàmiques sociolingüístiques.

Així doncs, la trajectòria pel que fa a l'estatus socioeconòmic i la xarxa de relacions socials marca la relació dels participants amb la llengua catalana en la mesura que condiciona, d'una banda, el grau de satisfacció amb el desenvolupament del propi projecte de vida a Catalunya i, d'altra banda, l'adopció, o no, de perspectives catalanoparlants en l'aproximació als fenòmens històrics, polítics i sociolingüístics. Aquesta trajectòria és la que marca les necessitats i, sobretot, els interessos dels diferents perfils de participants.

Resum del capítol

La trajectòria de capitalització econòmica, social i simbòlica de cada participant marca la seva relació amb la llengua catalana. Aquesta trajectòria és el resultat de la imbricació entre factors estructurals de cada etapa —fonamentalment, la fase del cicle econòmic, el règim polític i les ideologies hegemòniques— i la manera com cadascú circula socialment en aquest marc estructural en funció del punt de partida i de les oportunitats d'haver experimentat una mobilitat social ascendent. Com a tendència general —no exempta d'excepcions—, una trajectòria de capitalització ascendent afavoreix el contacte amb entorns catalanoparlants, la qual cosa facilita tant l'accés al codi lingüístic com als punts de vista catalanoparlants respecte a les dinàmiques sociolingüístiques. En cas que s'hagi produït un procés migratori, haver experimentat una trajectòria de capitalització ascendent també marca el grau de satisfacció amb el resultat del projecte de mobilitat. Per contra, en els casos en què s'ha experimentat un procés de descapitalització econòmica, social o simbòlica respecte a etapes vitals precedents o respecte al lloc d'origen, la llengua catalana tendeix a percebre's com un element que contribueix —en alguns casos decisivament— a aquest procés de descapitalització.

6. Marcs ideològics i representacions de les dinàmiques sociolingüístiques

Aquest capítol està dedicat a analitzar els marcs ideològics que fonamenten la interpretació de les dinàmiques sociolingüístiques de Catalunya per part dels participants. Un cop exposades les línies de discurs pel que fa a ideologies lingüístiques presents en les seves narratives, apuntaré els factors que intervenen en la configuració d'aquestes ideologies. Com veurem, les ideologies de l'estat nació i de la globalització — generalment concretades en forma de nacionalisme banal i cosmopolitisme banal— configuren la base a partir de la qual els participants interpreten les seves experiències a Catalunya pel que fa a les llengües. Aquesta base comuna es materialitza, tanmateix, de diferents maneres segons el perfil i la trajectòria de cada participant. Al llarg del capítol veurem les diferències entre els participants espanyols i els internacionals en aquest aspecte, així com els matisos, ben significatius, entre els diferents subperfiles.

6.1. Ideologies lingüístiques i relacions de poder

Les ideologies lingüístiques formen part de marcs ideològics més amplis pel que fa a l'organització de les relacions de poder entre grups i individus.⁷⁹ De les dades analitzades per a aquesta recerca es desprèn que les ideologies lingüístiques dels diversos perfils de participants es fonamenten en el grau de legitimitat per exercir poder que atribueixen als diferents grups lingüístics en el marc de les estructures politicoeconòmiques que els afecten. Sobre aquesta base, atorguen més o menys legitimitat tant a la regimentació que emana de les diferents fonts que exerceixen poder institucional com a les pràctiques lingüístiques quotidianes dels parlants. Així doncs, identificar on situa cada entrevistat les fonts de poder legítim en el seu discurs és clau per aproximar-se a les seves representacions de les dinàmiques sociolingüístiques de Catalunya.

Les ideologies de cada individu es desenvolupen a partir d'unes condicions externes preexistents pel que fa a les dinàmiques de poder politicoeconòmic i als marcs ideològics i discursius hegemònics que legitimen, reforcen i naturalitzen aquestes dinàmiques (Bourdieu 1982, Fairclough 2004, Billig 2006). Així, les dues grans línies de discurs identificades es basen en els marcs ideològics i discursius de l'estat nació i de la globalització neoliberal, per bé que en la majoria de casos s'expressen en forma de nacionalisme banal (Billig 2006) i cosmopolitisme banal (Beck 2002: 28, Jaworski 2015: 220). Aquests marcs s'infereixen a través d'allò que assumeixen els participants, més que no pas per allò que declaren explícitament, la qual cosa és un indicatiu, precisament, del caràcter naturalitzat, "invisible" i hegemònic d'aquestes ideologies (Bourdieu 1982, Fairclough 2004). Com veurem al llarg del capítol, una part dels participants expressa matisos, resistències o crítiques a aquests marcs hegemònics. Ara bé, aquestes línies més matisades o crítiques s'articulen, justament, a partir de l'assumpció que els marcs ideològics esmentats són els dominants —és a dir, els prenen com a referència, encara

⁷⁹ Tal com s'ha especificat a la secció 2.6.1 del marc conceptual, la definició d'ideologia lingüística per a aquest treball és "The cultural system of ideas about social and linguistic relationships, together with their loading of moral and political interests" (Irvine 1989: 255).

que sigui per discrepar-ne—, de tal manera que els discursos de resistència es perceben com a més marcats políticament, és a dir, menys “invisibles” i naturalitzats. Així, els participants que qüestionen aquests esquemes tendeixen a tenir consciència de la càrrega ideològica del seu posicionament, mentre que els que adopten posicionaments de suport —o, com a mínim, acrítics— amb les actuals dinàmiques tendeixen a emmarcar els seus discursos en criteris aparentment desideologitzats com “sentit comú”, “racionalitat”, “eficàcia”, “competitivitat” o “neutralitat”, de tal manera que en aquests casos les pròpies ideologies lingüístiques els solen passar pràcticament desapercibudes. És el cas, per exemple, dels entrevistats que interpreten les polítiques de foment del català com a mostres de la “imposició” d’aquesta llengua per part d’un poder subestatal que no consideren suficientment legítim i que altera artificialment la “naturalitat” (Joseph 2000) o la “normalitat” que, segons aquest punt de vista, suposa la preeminència de la llengua estatal.

6.2. L’estat nació com a estructura legitimadora del poder desigual entre grups lingüístics

Els discursos basats en la ideologia de l’estat nació lingüísticament homogeni reconeixen, de manera explícita o implícita, l’estat central com a font principal de poder legítim. Aquest poder inclou la capacitat de regimentar en tots els àmbits, inclòs el lingüístic. Això implica reconèixer a l’estat la legitimitat per fer prevaldre la llengua de l’estat nació com a llengua d’anonimat, “universal” dintre de les seves fronteres i aparentment no marcada políticament (Woolard 2016). En paral·lel, la resta de llengües presents en diverses àrees del mateix estat es consideren llengües d’autenticitat, exclusives de les comunitats que les parlen i susceptibles de ser marcades políticament per la identificació amb posicions “nacionalistes” d’aquestes comunitats (Billig 2006). Això porta a assumir l’existència de jerarquies en les quals la llengua estatal preval per sobre de les llengües subestatals.

Aquest esquema bàsic de partida es concreta en diverses línies de discurs a partir de concepcions més rígides o més flexibles de l’estat nació i la seva política lingüística. Si bé la majoria dels participants tendeixen a adoptar o bé una línia de discurs més rígida o bé una de més flexible, totes dues poden arribar a coexistir en els discursos d’un mateix entrevistat en funció de l’aspecte concret sobre el qual es posiciona. Per exemple, un participant pot atribuir un alt grau de legitimitat al govern català per legislar sobre política lingüística educativa i, alhora, mostrar-se obertament contrari a la legislació del mateix govern sobre retolació comercial per considerar que es vulnera la llibertat de tria lingüística.

Els discursos que parteixen d’una concepció flexible i descentralitzada de l’estat nació i de les seves estructures de poder estan orientats a assumir —i, generalment, a celebrar— l’existència de diverses llengües en un mateix estat:

ROSA (ESP_5060)

Rosa: A mí, a ver, el castellano es importante y el catalán también para aquí, claro. No lo iremos a imponer en Castilla. ¿Sabes? Pero aquí sí.

Quan els participants fan seus aquests discursos més flexibles reconeixen diversos graus de legitimitat al poder subestatal i als seus mecanismes de regimentació, encara que, com comprovarem al llarg del capítol, les jerarquies entre la llengua estatal i les subestamentals solen romandre subjacents en els seus marcs ideològics. En el mateix sentit, advoquen perquè els parlants de les llengües subestamentals les mantinguin i les puguin utilitzar en tots els àmbits i amb un ampli ventall de possibles interlocutors en l'àmbit geogràfic dels territoris en què es parlen, inclosos els interlocutors que no la parlen però l'entenen.

Altres discursos parteixen d'una concepció més rígida i homogènia de l'estat nació, de tal manera que atribueixen un grau baix de legitimitat al poder subestatal i a l'ús de les llengües de les comunitats que s'hi vinculen. Els participants que despleguen aquestes línies de discurs tendeixen a associar les llengües subestamentals —i, consegüentment, els seus parlants— a una sèrie de característiques que les presenten com a poc atractives: les solen concebre com a geogràficament limitades, difícils d'aprendre i associades o bé a la ruralitat o bé a les elits locals (o a totes dues coses alhora). Tendeixen a considerar-les pròpies d'una minoria tancada i exclouent, obsedida en si mateixa i en la seva pròpia història, que parla la llengua amb l'objectiu de reafirmar la seva identitat, més que no pas amb voluntat de comunicar-se. En alguns casos apliquen al context català el marc sociolingüístic que s'havien forjat al país d'origen pel que fa a les llengües en contacte i els conflictes entre llengües dominants i llengües minoritzades. És el cas dels participants italians i de la participant gal·lesa:

BETHAN (INT_Eu_Aus)

B: I went to university in Wales, we had a Welsh Society which was like basically where people who can speak Welsh would go out, but again it's very difficult because in North Wales they speak it very differently to South Wales, and in Swansea they speak it differently that in Cardiff, so it's really hard because it's very very exclusive, if you know what I mean, so even if you could speak Welsh really well, which I can speak it, but probably to the extent that people have two Welsh parents who speak Welsh, so::

E: Okey, and how did you feel about it, at that moment? Do you have any memories or experiences or anecdotes?

B: When I was in:: I remember I went to university in a town in the middle of Wales, who is very, is very very rural, and called Aberystwyth.

E: Yeah.

B: And there are lots of people speak Welsh, and there are some shops that if you walk in and you don't answer the shop assistant in Welsh, they won't speak to you unless you speak Welsh to them, so it's very:: (.) sometimes it can be very excluding to the point of xenophobic.

E: Mhm.

B: To be honest. They hold on a lot of their history, a little bit too much. Aahm.

E: Mhm. Because they don't reply to you in English because they don't know English?

B: No, because they refuse to. [...] In my own country @ So, yeah, it's, yeah (.) it's a strange thing, but, yeah, it happens.

El paradigma sociolingüístic de l'estat nació homogeni es veu qüestionat quan el poder subestatal desenvolupa una política lingüística orientada a convertir la llengua

d'autenticitat en llengua d'anonimat en el territori en què es parla. Això implica mobilitzar els recursos de què disposa aquest poder subestatal per universalitzar el coneixement de la llengua i establir mesures més o menys coercitives per fomentar-ne l'ús, adoptant i adaptant, precisament, el paradigma sociolingüístic de l'estat nació (Heller i Duchêne 2007: 7; Woolard 1998; Branchadell 2012).⁸⁰ En aquest punt, quan es detecten o es preveuen possibles alteracions en els equilibris de poder assumits, basats en l'hegemonia lingüística de la llengua estatal, emergeixen discursos que posen de manifest les ideologies lingüístiques de cada participant (Woolard 2016: 7). En conseqüència, es poden articular, en diferents formes i mesures, resistències a possibles reestructuracions de les jerarquies entre llengües si s'interpreten com a potencialment perjudicials per als propis interessos.

6.2.1. Nacionalismes banals en competició i representacions de les dinàmiques sociolingüístiques

Tal com he apuntat als capítols de context, a Catalunya el nacionalisme català i el nacionalisme espanyol, amb els respectius projectes lingüístics, competeixen per esdevenir banals i hegemònics en un mateix territori. Així, es produeix un doble procés de construcció nacional a partir de dos marcs lingüísticoculturals diferenciats (Woolard 1989). Els participants interpreten aquest joc d'hegemonies a partir de la concepció més rígida o més flexible de l'estat nació de què parteix cada un. Els que parteixen d'un marc interpretatiu basat en una concepció rígida no reconeixen la legitimitat de l'autonomia, en la seva qualitat de quasi-estat, per regimentar en qüestions lingüístiques, o n'hi reconeixen molt poca. Per tant, quan les institucions catalanes actuen *com si* Catalunya fos un estat —amb la consegüent política lingüística, orientada a fer del català la llengua preeminent i necessària per viure en territori català—, aquests entrevistats no els reconeixen la legitimitat per a fer-ho, perquè l'única font de legitimitat que estan disposats a reconèixer és l'estat nació:

CHANTAL (INT_EuAus)

C: Yo no tengo ninguna razón de haber hablado- de haber aprendido a hablar catalán, ninguna. [...] No lo veo tan obvio porque ahora, aún, no está obligatorio. Claro, si pasa a ser un estado independiente, tendré que hablar catalán sí o sí. [...] Y si yo me quedo aquí, pues significa que me tengo que poner debajo de las reglas. Y ya está. [...] Por el momento yo considero que estoy en España y que en España se habla castellano, y que, bueno, si se habla catalán, bien, pero tampoco es obligatorio. [...] Cuando esto cambie pues yo tendré que tomar las (.) ser (.) ¿cómo se dice?, consecuente.

Això afecta diversos àmbits, que van des de les classes a la universitat fins al requisit de parlar català per accedir a determinats llocs de treball en el sector públic. Aquests casos il·lustren com sovint els marcs ideològics i els propis interessos —en aquest cas, fer

⁸⁰ Urla et al. (2018) posen de manifest la conveniència de matisar aquesta *tesi de la reproducció* del patró de l'estat nació per part dels moviments de revitalització de les llengües minoritzades. Centrant-se en el cas basc, fan èmfasi en la necessitat de prestar atenció particularitzada a cada context en aspectes com les conseqüències de l'estandardització.

prevaldre el valor del propi capital lingüístic a fi de no haver-ne d'adquirir de nou— es reforcen mútuament:

RUBÉN (ESP_NatsCat)

E: Vale. ¿Y tus padres lo hablan, el catalán, con los pacientes?

R: No.

E: No. Vale.

R: Ah, con los pacientes no lo sé. O sea, mi madre:: Mi madre sí, pero- (.) No, lo habla muy mal.

E: Vale, porque trabajan en-

R: Sí, en los hospitales.

E: ¿Públicos, también? ¿O no?

R: Sí, sí.

E: Y nunca han tenido ningún problema por eso, ¿o sí? Pregunto, eh.

R: Sí, sí, les han pedido que hablen en catalán, sí.

E: Vale.

R: En:: oficialmente, vamos.

E: Vale. ¿Y han comentado ellos algo de cómo se han sentido o cómo lo ven?

R: Sí, mal, mal.

E: Mal. Mhm.

R: Mhm.

E: Vale.

R: De:: bueno, de que su trabajo es ser médico, ¿no?

E: Mhm, sí.

R: Sí, y no sé, son ya mayores como para- (.) como para ponerse ahora- Mi madre- Sí que lo intentan, eh, pero es que, a veces es difícil para alguien que no- (.) Bueno, tú misma lo verás qué te habrán dicho, pero para alguien que no tiene la costumbre (.)

E: Sí, sí.

R: (.) hablar así seguido (.)

E: Sí, sí. Claro.

R: Explicarle a un paciente lo que tiene en un idioma que no es el tuyo tampoco no resulta fácil.

E: Claro, claro.

R: Y que eso sea como una tacha en su trabajo, pues no, no:: No es agradable.

Alhora, el fet que el català s'identifiqui com a llengua institucional i es relacioni amb el poder —encara que sigui subestatal—, sumat a l'elevat índex d'ús social en comparació amb altres llengües subestamentals comporta que una part significativa dels participants no la percebin com una llengua que actualment necessiti polítiques per fomentar-la. En aquest sentit, és significatiu comparar els discursos dels participants que van viure el final del franquisme a Catalunya, que tendeixen a recordar la repressió i les prohibicions lingüístiques, amb els de la resta de perfils, que tendeixen a destacar que el català està en una bona situació, per la qual cosa no és necessari que les polítiques de revitalització vagin més enllà. Vegem les diferències, per exemple, entre els discursos de l'Augusto i de l'Àngel:

AUGUSTO (ESP_5060)

A: A mí me supo mal lo que en su día no les dejasen hablar en catalán aquí, y lo prohibieran. Es decir, qué tiene que ver, o sea, para mí, eh. Yo me lo encontré, lo que pasa es que tampoco me he sentido así- (.) yo hasta ahora que van metiendo el problema, en ningún momento, en ningún momento, para nada.

ÁNGEL (ESP_8090)

E: ¿Y usted cree que el catalán necesita algún tipo de protección, en Cataluña?

A: ¡Si se habla muchísimo! No, está muy implantado.

E: Sí.

A: Y ya:: Vamos, yo creo que está implantado y que es una lengua totalmente vehicular y muy usada.

E: Mhm, sí.

A: Ya más protección sería obligatoriedad, incluso casi hasta en la intimidación, pero bueno. Yo creo que está bien. Muy implantada y muy bien. Con mucha salud.

Així doncs, el poder subestatal, a través de les seves institucions, pot intentar exercir la seva capacitat coercitiva, però topa amb la manca de consentiment d'una part dels parlants. Aquests parlants perceben la capacitat i la intenció regimentadora del quasi-estat, però no li reconeixen legitimitat per exercir aquest poder. En conseqüència, es resisteixen a adoptar les pràctiques lingüístiques que preveu la regimentació, la qual cosa dificulta la implantació del projecte lingüístic lligat a un projecte de nacionalisme banal català.⁸¹ Ho il·lustra el fragment següent de l'Alberto, que afirma obertament que no compliria amb la regimentació lingüística de la Generalitat en cas que treballés com a professor d'institut en el sistema educatiu català perquè té més competència lingüística en castellà que en català:

ALBERTO (ESP_NatsCat)

A: Si yo fuese profesor de instituto, yo cierro la puerta, y yo la clase la doy en castellano. [...] Porque es el idioma con el que yo puedo transmitir mejor una idea porque es mi idioma materno. Entonces, yo, esto, si fuera, por ejemplo, profesor de instituto, yo, en cuando cierro la puerta, yo mi clase la doy en castellano.

La ideologia lingüística de l'estat nació també té efectes en la representació de les pràctiques lingüístiques quotidianes i en la interpretació que els participants fan de les seves pròpies experiències. Com hem apuntat, si parteixen d'una concepció rígida d'aquesta ideologia, no consideren la llengua catalana apta per esdevenir llengua

⁸¹ Pel que fa als efectes limitats de la coerció quan no hi ha consentiment ni reconeixement de la legitimitat per establir una determinada regimentació, Woolard (1985) descriu una situació anàloga, però amb els papers intercanviats entre el català i el castellà, en el context de la Catalunya de principis dels 80. L'autora afirma que el franquisme no va aconseguir que el castellà esdevingués la llengua d'ús social hegemònic entre catalanoparlants com tampoc va aconseguir desprestigiar el català en la mesura que ho preveien les seves polítiques. Ho atribueix –entre d'altres factors com la posició econòmica dels catalanoparlants– al fet que “cultural legitimacy fails because political legitimacy is not achieved; linguistic as well as political practices can then be seen as mere conscious accommodation to coercion rather than conviction” (*ibid.*: 742). En el cas que ens ocupa, com que una part dels participants no reconeix la legitimitat política a les institucions catalanes –és a dir, al poder subestatal– per regimentar, aquest poder tampoc assoleix l'hegemonia cultural.

d'anonimat a Catalunya i, en conseqüència, entenen que hauria de ser utilitzada exclusivament entre les persones classificades com a "catalanes", tal com correspondria a una llengua d'autenticitat. Per tant, atribueixen poca legitimitat als catalanoparlants per fer servir el català si la comunicació implica interlocutors que no formen part d'aquest grup lingüístic. Tendeixen a interpretar aquesta pràctica com una mostra de tossuderia nacionalista o de la voluntat d'excloure aquells que no són membres del grup:

PACO (Esp_5060)

P: Hay personas que tú:: Te hablan en catalán y hay cosas que no las entiendes, y te siguen hablando en catalán. Para mí es una falta de educación. Y esto es un porcentaje, hay alguna gente de esta.

E: A usted le ha pasado alguna vez.

P: Sí, alguna vez sí [...] Aquí había una ferretería en:: aquí en el Pla de Santa Maria [...] tú ibas a la ferretería, le hablabas en castellano, y él, en catalán [en to molest]. Era como decir "tú tienes que aprender el catalán por cojones".

E: Ya, claro. ¿Y usted cómo lo recuerda? ¿Cómo se sentía, digamos? ¿Cómo lo recuerda?

P: Hombre, esto no le gusta a nadie, ¿no?

E: Claro.

P: Esto es una imposición.

Per altra banda, els participants que tenen una concepció més flexible de l'estat nació solen mostrar-se favorables a la política lingüística impulsada per les institucions catalanes quan va orientada a proporcionar el recurs lingüístic o a garantir els drets dels catalanoparlants. Per exemple, solen ser partidaris del model de conjunció al català en l'ensenyament, d'invertir recursos públics en cursos de català gratuïts o subvencionats i de garantir la disponibilitat lingüística de les institucions públiques en qualsevol de les llengües oficials. Pel que fa a la política de les relacions interpersonals, aquesta posició se sol concretar en la percepció positiva de les converses bilingües. En aquests casos les representacions de la llengua catalana van associades a l'arrelament al lloc on es viu, les oportunitats laborals, la riquesa de parlar diverses llengües o el dret dels catalanoparlants a triar la seva llengua en tots els contextos:

FRAN (ESP_NatsCat)

E: Por ejemplo, de la política educativa, ¿qué te parece del hecho que:: la inmersión, por ejemplo, de que toda la enseñanza sea en catalán excepto la asignatura de español y la de inglés?

F: Es que yo creo, yo creo que tiene que ser en catalán. O sea, vivimos en Catalunya, hay una lengua (.) Lo normal es que se enseñe esta lengua. Tampoco le veo un problema, ¿sabes? O sea, cuantas más cosas se sepan, mejor. Por ejemplo, ahora los niños ya desde muy pequeños les dan inglés. Ojalá hubiese yo cogido hábito a más lenguas. O sea, todo lo que sea aprender es positivo, no es negativo. O sea, saber una lengua más, ideo que te llevas! ¿Sabes? Eso que sabes. No, no:: El saber no quita lugar, ¿dicen? Pues me parece bien. Aquí tienen una cultura, tienen una lengua (.) La cosa es que aprendas, que sepas sus costumbres, que sepas lo que hablan.

Tanmateix, quan la política lingüística està orientada a exercir coerció per part del poder subestatal —especialment quan afecta les pràctiques lingüístiques dels participants— els

discursos són menys favorables a la promoció explícita de la llengua catalana. En són exemples els discursos contraris a la regulació de l'ús de les llengües en la retolació comercial o en alguns llocs de treball. És en aquests casos quan emergeixen les ideologies de fons que atorguen prevalença, a la pràctica, a la llengua estatal. De la mateixa manera, el català es tendeix a associar més amb ideologies i polítiques nacionalistes que no pas el castellà, encara que en alguns casos l'entrevista pot esdevenir un moment de presa de consciència sobre el contingut polític que també tenen les llengües estatals.

6.2.2. Els discursos pluralistes i desconflictivitzadors predominants entre els participants espanyols

A l'hora de posicionar-se pel que fa a llengües i relacions de poder a Catalunya els participants espanyols prenen com a marc de referència l'estructura de l'Estat de les autonomies. En conseqüència, assumeixen la necessitat de trobar un punt d'equilibri entre el poder de l'estat central i el del govern autonòmic, amb les respectives regimentacions lingüístiques. Els posicionaments dels diversos entrevistats ofereixen, com veurem en els apartats següents, un ampli ventall de matisos respecte a com s'hauria d'articular i concretar aquest equilibri. Ara bé, malgrat aquests matisos, tenen dos punts en comú: en primer lloc, parteixen d'una concepció pluralista de l'Estat espanyol pel que fa a llengües i cultures i es mostren —amb comptades excepcions—, partidaris de preservar aquesta diversitat; en segon lloc, fan èmfasi en la necessitat de desconflictivitzar la qüestió lingüística i separar-la de les disputes polítiques. Una part significativa d'aquests participants són crítics amb la gestió per part del poder estatal i subestatal d'allò que perceben com un conflicte polític en què s'ha barrejat, per interès polític, la qüestió lingüística. És a dir, no són crítics amb l'estructura de l'estat nació autonòmic, sinó amb com es gestiona per part del poder polític català i espanyol. El conflicte se sol situar en l'àmbit de la política de partits, o en l'entorn de persones fortament ideologitzades, més que no pas en el de les relacions interpersonals, que només excepcionalment es presenten com a problemàtiques:

GABRIEL (ESP_5060)

E: ¿Usted cree que en Cataluña la gente está suficientemente mezclada?

G: Sí, por supuesto. Ya: Vamos, y no lo digo por la parte que yo toco porque, vamos. Sí, sí, sí. No hubo de: A ver, aquí en Cataluña, desde mi punto de vista no ha habido: Hasta ahora. Ahora, con todo: A parte, con todo el asunto de la independencia, se pueden dar situaciones un poco, creo yo, complicadas. No se debería. Pero es que claro, los políticos, desde mi punto de vista, son muy sinvergüenzas.

E: Ya, porque usted ahora ¿habla de lengua o de política o las dos cosas?

G: No, no, no, de lengua no.

E: Vale.

G: No, porque no tiene: A ver, en el Parlament de Catalunya si hay alguien que quiere expresarse en castellano no hay ningún problema, eh. No lo: En cambio, sí que hay más problemas si se quiere expresar en el de Madrid.

E: Sí, sí.

G: ¿Sabes? Que no debería de serlo, igual que en el Parlamento Europeo. No debería de haber ningún problema en esto de las lenguas. Si hoy en día, la facilidad de las

traducciones, pues si alguien no entiende (.) Igual que en los juzgados. Uno se debería de poder expresar en la lengua que quisiera porque es que no hay ningún problema de entendimiento, pero si la:: ¿sabes? son instantáneas, las traducciones y eso. No hay, no::
E: Sí.

G: Y, vamos, no sé, te decía lo de la situación en Cataluña. No sé (.) Ojalá el asunto de la lengua y tal siga habiendo, desde mi punto de vista, este respeto, ¿sabes?

Tanmateix, sobre aquesta base comuna, els discursos dels diferents perfils d'entrevistats presenten diferències significatives fins al punt de concretar-se, en alguns casos, en plantejaments oposats. El marc ideològic socialment imperant en el moment en què inicien la trajectòria a Catalunya condiona el posicionament entre els diferents perfils de participants espanyols: des dels consensos dels inicis del període democràtic sobre la necessitat de revertir la política lingüística franquista —amb les corresponents resistències— predominants en els discursos dels arribats durant els 50 i els 60, fins a la presència subjacent dels discursos a favor de l'“Espanya plural” entre els arribats durant els 80 i els 90, passant per la celebració de les mostres de diversitat lingüística global a escala local entre els nascuts a Catalunya als 70 i els 80. La correspondència entre aquestes línies de discurs i els diferents perfils de participants espanyols indiquen que l'estat d'opinió general en un determinat període històric, generalment condicionat de manera indirecta per qui té el poder o aspira a tenir-lo, té una incidència tangible en els marcs ideològics i els discursos dels individus que conformen la col·lectivitat.

6.2.2.1. Espanyols arribats als 50 i els 60: els consensos per a la revitalització del català després del franquisme

Els participants arribats als 50 i els 60 van forjar les bases del seu posicionament ideològic a la Catalunya de finals del franquisme, quan els valors democràtics i progressistes estaven en alça. En aquell context, la llengua catalana es relacionava tant amb l'esquerra antifranquista com amb la burgesia local (Woolard 1989: 9). Entre aquests participants predominen els posicionaments orientats a legitimar el poder subestatal i la seva política lingüística, en un joc de forces que —amb poques excepcions que explicaré tot seguit— perceben com a equilibrat i desitjable per revertir els efectes del franquisme sobre la llengua i la identitat cultural catalanes. Així, atorgar prevalença al català com a “llengua pròpia” de Catalunya s'entén com una solució justa i desconflictivitzadora. No perceben que la preeminència del català en un marc de bilingüisme social suposi una amenaça per als seus drets lingüístics individuals ni per a la pervivència del castellà a Catalunya. Es mostren partidaris que les polítiques lingüístiques vagin orientades a aconseguir que tota la població domini les dues llengües:

GABRIEL (ESP_5060)

G: Yo, la inmersión lingüística que se hizo en toda la época de Pujol, yo creo que fue perfecta. Es una manera de:: No hubo problemas. Y ahora tampoco, lo que se está dando ahora tampoco. Bueno, hay los pequeños conatos estos, porque yo creo que el- No hay:: No tiene que:: Porque las lenguas, catalán, castellano, las generaciones las hablarán. ¿Sabes? Y la manera (.) O sea, yo soy (.) O sea, la idea del bilingüismo a mí ya me parece bien. Sé que el catalán ha estado, bueno, estuvo represaliado, ha tenido menos

posibilidades, etc. etc. y tal, pero, bueno, mientras que haya una parte, ahora digo, eh, ahora mismo porque, mientras que haya una parte de la población más o menos importante, pues no sé, que necesite (.) que eso en Cataluña se da menos porque ya prácticamente la gente que no entiende, aunque no lo hablemos, que entendemos el catalán, es muy poca.

Dos participants, l'Andrés i el Paco, són excepcions a aquest patró general. Des de posicions socioeconòmiques i ideològiques divergents,⁸² tenen en comú que, en el pla lingüístic, no notaven l'hegemonia del castellà sota el règim franquista, de tal manera que havien naturalitzat que la seva pròpia llengua se situés en una posició de preeminència respecte al català, que ocupava una posició subalterna:

ANDRÉS (ESP_5060)

A: En aquella época, hace cincuenta años o sesenta, en Cataluña se hablaba (.) o sea, en Barcelona, no en Cataluña, en Barcelona se hablaba castellano.

E: Vale, muy bien. ¿Y usted tuvo algún tipo de contacto con el catalán? Así, en la escuela::

A: Sí, por supuesto.

E: Sí.

A: O sea, es como una cosa muy (.) muy suave. Es decir, nosotros aparecimos en Barcelona y vivíamos en la calle Valencia. Calle Valencia está al lado de plaza de Sants, de plaza de l'Escorxador. [...] era un barrio de inmigración. Entonces, había catalanes, pero hablaban en castellano.

E: Vale.

A: Entonces el colegio era castellanoparlante, todos, pero había catalanes. Entonces, no recuerdo ningún problema ni ninguna historia con el catalán. Ninguna. O sea, ningún [?]. Y de una manera que supongo, o presupongo, natural, porque no tengo recuerdos, pues lo entiendes. Es decir, está allí, y allí está. Y siempre ha estado.

[...]

E: Porque usted cree que ahora, ¿hay alguna lengua más prestigiosa que la otra?

A: Depende de donde @ Por supuesto.

E: Vale, ¿depende de:: de qué? ¿Del círculo?

A: Sí.

E: ¿O de::? Vale.

A: O sea, a ver, en su momento el castellano, no es que era el más prestigioso, es que era. O sea, las demás no podías hablarlas.

E: Ya.

A: O sea, no se prohibían, entiendo yo, que no lo sé, tampoco. Tú podías hablarlo, pero aquí te toca hablar en castellano.

Quan, amb el canvi de règim, aquesta hegemonia es veu qüestionada per la competència del català, aquests entrevistats se senten lingüísticament i simbòlicament descapitalitzats, no pas perquè tinguin menys capital, sinó perquè el que tenien perd valor, mentre que un capital de què no disposen —i que no estan predisposats a adquirir— en guanya. Això els porta a percebre les polítiques lingüístiques de l'etapa de

⁸² Com hem vist al capítol 6, l'Andrés és enginyer i prové d'una família de funcionaris de l'Estat, mentre que el Paco és paleta jubilat i va estar fortament implicat en la militància sindical antifranquista.

la Normalització com a problemàtiques i, consegüentment, a adoptar discursos de resistència al canvi d'hegemonia. Aquests discursos estan basats en la identificació entre aquestes polítiques i el nacionalisme català. Així, lliguen la llengua catalana a les emocions i els sentiments particularistes i perceben la regimentació lingüística del poder quasi-estatal com una “imposició” al servei de la causa nacionalista. Això ho contrasten amb la “racionalitat”, la “normalitat” i la “naturalitat” que suposaria utilitzar una sola llengua —la seva, el castellà—, en la qual “tothom s’entén” —com correspon a les llengües d’anonimat estatals:

PACO (ESP_5060)

P: El problema de la lengua, yo creo que es una cuestión sentimental. Y claro, los catalanes viejos, como el padre de mi amigo, y, bueno, te podría explicar alguna otra experiencia más, estos pues claro el padre sí que el franquismo le impedía que hablase en catalán, o sea, bueno (.) Y evidentemente ellos tenían este sentimentalismo sobre la lengua, ¿no?

[...]

P: Yo lo veía [la qüestió lingüística], pues, de una forma de que, yo pienso que los:: las clases populares, de una forma racional, los sentimientos no son buenos.

[...]

P: Para mí, esto de la lengua, para mí no es ningún problema.

E: Ya, mhm.

P: Es el respeto que tenemos que tener unos por otros. ¿Tú hablas el catalán? Perfecto, no hay ningún problema. ¿Que yo no te entiendo algunas cosas? Pues bueno, yo lo sé:: Pienso que es una falta de educación (..), si no:: porque ellos saben hablar el castellano.

E: Sí. Sí, sí, sí.

P: Claro, ellos parten de la base de, bueno, “lo mismo que a mí me han obligado a aprender el catalán [rectifica], el castellano, ahora tú vas a aprender por cojones el::”. Es como:: están haciendo esto.

E: Sí, mhm, ya.

P: Es imposición.

Com podem comprovar amb l'extracte del Paco, el català no s'interpreta com a problemàtic mentre el parlin els catalanoparlants entre ells. En canvi, sí que ho és —perquè s'interpreta com una falta d'educació o com una imposició— quan s'utilitza per parlar amb membres de fora del grup catalanoparlant. Veiem, doncs, les resistències d'una part dels participants al fet que el català esdevingui llengua d'anonimat a Catalunya.

En el cas de l'Andrés es detecta, a més, una línia de discurs basada en la nostàlgia (Hill 1998). Es concreta en un contrast entre present i passat al llarg de tota l'entrevista, en què “antes” es percep com una etapa de convivència no problemàtica entre el català i el castellà i “ahora” com una font de conflicte a causa d'una “politització” de la qüestió lingüística que no percebia quan l'hegemonia s'adequava als seus interessos. Recordem l'extracte reproduït a la secció 4.3.1. del capítol de metodologia, que mostra aquest contrast entre un passat harmoniós i un present problemàtic que narra l'Andrés:

ANDRÉS (ESP_5060)

A: Entonces, yo ¿qué noto ahora?, pues que los catalanes son menos bilingües que antes.

E: Mhm, ya.

A: ¿Por qué? Porque yo, en [una] tienda, que se supone que soy el cliente, entro hablando en castellano, y me contestan en catalán. ¿Por qué? Pues porque entiendo que les es más cómodo hablar en catalán que en castellano. Pero hace tiempo no pasaba así.

E: Ya.

A: Entonces, yo no sé si hacían un esfuerzo especial para hablarme en castellano por hablar castellano, era otra época, o realmente eran más bilingües y hablaban mejor el castellano. No lo sé. Pero claro, yo sí que noto eso. Es decir, que si yo antes tenía conversaciones bilingües, algunas, ahora tengo muchas más.

[...]

A: Yo diría que el castellano ha perdido prestigio, y la gente que habla habitualmente castellano en Cataluña y no habla el catalán, no tiene nivel. [...] La opinión que yo tenía hace años era parecida pero al revés. Es decir, los que hablaban catalán y eran catalanes tenían un nivel superior a los que eran castellanos y hablaban castellano.

E: Vale.

A: Es decir, era como una especie de élite. Los catalanes que hablaban catalán. Y ahora me encuentro con catalanes que hablan catalán que son unos horteras. Cuando antes no había. [...] ¿Sabes? Es como un shock. De pronto, veo una persona y digo, ostra, este tío es un... yo qué sé, un desastre. Bueno, ¡si es catalán! Antes no había desastres. “No había”, evidentemente que los había, pero yo no los encontraba. O sea, la gente que hablaba catalán, en mi entorno, era gente de un nivel. Ahora no. Ahora cualquiera habla catalán.

Com es pot comprovar, l'Andrés ha percebut canvis en la relació entre llengua i classe social, de tal manera que, des del seu punt de vista, s'ha produït una espècie de “democratització” del coneixement i l'ús del català —llengua reservada, “antes”, al que ell considerava una elit— alhora que el castellà ha perdut prestigi. Això ha comportat que canviessin uns esquemes sociolingüístics que ell tenia assumits i que considerava preferibles en comparació amb els actuals. Al capítol 7, de circulació dels no-catalanoparlants per les dinàmiques sociolingüístiques, i al capítol 8, sobre categories socials de base lingüística, aprofundiré les conseqüències d'aquests canvis en les percepcions d'una i altra llengua i dels seus parlants.

6.2.2.2. Espanyols arribats als 80 i els 90: el discurs de l'Espanya plural

El discurs de l'Espanya plural és el que informa, indirectament, els marcs ideològics dels participants espanyols arribats durant els 80 i els 90. El concepte “Espanya plural”, sorgit en el marc de la Transició, es basa en la idea d'Espanya com una “nació de nacions” (Juliá 2008). Una de les conseqüències d'aquesta concepció aparentment inclusiva de l'Estat, que entén la diversitat interna com un tret definitori, és que cap de les cultures que el conformen destaca per la singularitat identitària respecte a la resta, precisament perquè totes són diferents:

LEONOR (ESP_8090)

L: No soy nacionalista, pero sí, me siento española, me siento madrileña, me siento valenciana, me siento catalana, me siento un poco de todo, porque he vivido en todos

estos lugares y tengo algo de cada:: Entonces, esta cosa que dice el catalán que es diferente del resto del país, yo considero que lo dice la gente que no ha salido de Cataluña, porque vete a Galicia, vete a Andalucía, vete a Madrid, vete al País Vasco. O sea, cada región es super diferente, y tiene una percepción de su región muy particular y notas que a la gente le gusta su región y la ama, y todo. Pero, no sé, no le crea tanto conflicto nombrarse como gallego español, y el catalán necesita estar como separando lo catalán de lo esp- Y el resto del país, pues no. No sé, el catalán lo atribuye a que somos más:: (.) más borregos, no sé si más borregos, o como más conformistas, pero, no sé, no le crea tanto conflicto, no es tan individualista, no sé.

S'identifiquen, doncs, amb la identitat nacional espanyola, que consideren compatible amb la identificació, en un segon terme i des d'una perspectiva fonamentalment folkloricocultural, amb cada un dels territoris que formen part de l'estat nació. Dos participants d'aquest perfil —l'Àngel i la Leonor— van passar la infantesa i la joventut en territoris espanyols en què, a més del castellà, es parlaven les llengües pròpies d'aquestes àrees —basc i valencià, respectivament. Segons es desprèn de les entrevistes, no van créixer en un clima d'hostilitat oberta cap a aquestes llengües, però en cap cas els atribuïen un estatus equivalent al del castellà. Així, el basc i el valencià es podien percebre com a llengües minoritàries, parlades exclusivament en zones rurals. En qualsevol cas, no les consideraven llengües que algú com ells —de classe mitjana urbana— hagués de parlar. Per altra banda, la mare de l'Asun era catalanoparlant resident a Saragossa. No va transmetre la llengua a la filla perquè ho considerava problemàtic:

ASUN (ESP_8090)

E: Y en tu familia, ¿qué lenguas estaban presentes?

A: En mi familia el castellano. Bueno, mi madre es catalana, eh. [...] Mi madre es de Tarragona, lo que pasa es que ellos se casaron, vivieron- Prácticamente no vivieron aquí y marcharon [...] a Zaragoza. Ellos se conocieron aquí porque a mi padre lo destinaron- Banesto.

E: Vale, ¿y tu padre de dónde era?

A: De Valladolid. Entonces, al estar en Zaragoza, pues todos nos hemos criado en:: A ver, yo lo he entendido, el catalán, porque veníamos mucho aquí. Entonces yo lo había escuchado mucho, ¿no? Pero hablarlo no.

E: Vale, ¿y la familia de tu madre?

A: Vive aquí.

E: Vive aquí. ¿Y entre ellos hablan catalán? ¿O no?

A: Sí, mi madre cuando viene aquí se le gira (.) y habla solo en catalán. [...] Siempre habían hablado en catalán, ellos.

E: Muy bien, muy bien. Y a ti, ella, siempre te ha hablado castellano.

A: Siempre.

E: Vale.

A: Siempre porque además eran otros tiempos, y al vivir en Zaragoza, eh:: Ahí sí que había un problema porque me recuerdo que mis padres lo hablaron en algún momento y al final dijeron "castellano", para evitar problemas.

E: Vale. Porque se encontraron con problemas allí, que::

A: Bueno porque en aquellos tiempos había problemas, hablar otro idioma, y más todavía fuera de aquí.

Així, des d'un posicionament discursivament favorable a la diversitat cultural i lingüística, el nacionalisme banal espanyol està profundament interioritzat en aquest perfil de participants, que adopten punts de vista predominantment hispanocèntrics. Són crítics amb el nacionalisme apassionat tant català com espanyol per part de partits, governs i mitjans de comunicació. No obstant, assumeixen el marc comú de l'estat nació, de tal manera que legitimen implícitament les jerarquies entre llengües i identitats nacionals estatals i subestatals que implica aquesta estructura política. Aquesta perspectiva es tradueix en els seus discursos sobre la situació sociolingüística a Catalunya, de tal manera que valoren positivament el bilingüisme català/castellà des del monolingüisme en castellà. Per exemple, pel que fa a la política lingüística a l'administració, es posicionen a favor d'un bilingüisme simètric entre el català i el castellà, és a dir, són partidaris que qualsevol activitat es pugui fer en qualsevol de les dues llengües i que cadascú pugui triar la que vulgui. Perceben aquesta opció com una garantia de desconflicтивització basada en el que entenen com un equilibri just entre l'estatus de les dues llengües:

ÁNGEL (ESP_8090)

Á: Claro, yo es el sitio que he visto más bilingüismo del mundo. Yo siempre digo “el auténtico bilingüismo está en un catalán”, que te puede hablar una frase con uno en un idioma, con otro en otra, sin enterarse casi que está cambiando de lengua. Es lo más sorprendente que hay. Lo veo y me da mucha envidia, ya querría ser yo igual.

En aquests discursos ressonen les anàlisis d'Aracil (1982) sobre el bilingüisme com un “mite” mobilitzat per blindar les jerarquies entre llengües dominants i minoritzades i reforçar, d'aquesta manera, els interessos de l'estatu quo de l'estat nació. Tal com fa notar l'autor valencià, “són els parlants nadius de l'idioma ‘inferior’ els que són suposats i/o encoratjats a ésser bilingües. Ningú no insisteix pas en la reciprocitat” (1982: 46). Així, “l'enriquiment” suposadament envejable és unidireccional: només els cal “enriquir-se” als parlants de la llengua minoritzada, mentre que els parlants de la llengua dominant la bilingüització no és necessària.

6.2.2.3. Espanyols nascuts a Catalunya durant els 70 i els 80: la diversitat a Catalunya i Espanya en el marc de la multiculturalitat global

Entre els participants nascuts a Catalunya als 70 i els 80 també predominen els discursos pluralistes sobre com s'hauria d'entendre i gestionar la diversitat cultural i lingüística a Catalunya i a l'Estat. Amb l'excepció del Rubén, que no es pronuncia obertament sobre la qüestió, aquests entrevistats són crítics amb els discursos desfavorables a la llengua catalana:

FRAN (ESP_NatsCat)

F: En España son tontos y deberían de hacer que su rasgo de identidad sea el castellano, el gallego, el vasco y el catalán. Creo que esto sí que sería un rasgo de identidad para España, pero como no les interesa mucho (.) pues::

Aquests discursos sobre diversitat s'emmarquen en un imaginari globalitzat caracteritzat per la coexistència de diverses llengües i cultures, entre els quals la catalana. Apliquen aquest imaginari a escala local —en part, perquè han estat testimonis directes del canvi en els etnopaisatges (Appadurai 1996) locals al llarg de les darreres dècades— i l'enllacen amb els discursos del cosmopolitisme banal, concepte en el qual aprofundeixo a la secció 6.2.2 d'aquest mateix capítol:

JUAN (ESP_NatsCat)

J: Me siento como ciudadano del mundo. ¡Buá, así me gusta sentirme a mí! Yo creo que los idiomas (.) Es cultura, pero también son barreras, ¿no? Y que quitarles [esos] complejos que tiene el idioma de:: Y, además, el catalán es tan bonito (.) ¡Si la gente que lo odia supiera lo bonito que es el catalán! Y al revés también, lo bonito que es el castellano, o lo bonito que es el inglés, o lo bonito que es- Cada idioma tiene su:: Hasta el zulú o el:: cada idioma tiene su belleza, por así decirlo, ¿no?

El Rubén representa una excepció a aquesta tendència, ja que adopta un marc discursiu més explícitament basat en la ideologia de l'estat nació homogeni. És l'únic participant d'aquest perfil que afirma sentir-se només espanyol, tot i que no es detecta cap mostra de nacionalisme apassionat en el seu discurs, sinó que el centra en els drets individuals dels parlants, que inclouen el dret de tria lingüística. És especialment crític amb la política lingüística educativa, que considera poc beneficiosa per als infants:

RUBÉN (ESP_NatsCat)

R: Mi hija ya lleva tres años, ¿no?, en el [escuela concertada X], y todavía no ha tenido ni una sola clase, ni una, en castellano. E::, entonces, no es plantearme el que le vaya bien, mal, o no sé qué, o lo que sea. A mí lo que me, lo que me molesta es plantearme si eso le beneficia, no tener ni una sola clase en castellano (.) le da:: beneficia, porque estamos, se trata de beneficiar a los hijos. No creo que perjudique el catalán [el català no és perjudicial per als infants], tener asignaturas en catalán, pero ¿beneficia no tenerlas en castellano? ¿Es beneficioso? Me pregunto a quién beneficia que mi hija no tenga ni una sola clase en castellano, porque a ella no. [...] Creo que para, que no se deben utilizar sobre todo a los niños para un bien, que sí que es un bien el mantener el idioma, que no se pierda, pero los niños no se deben utilizar para nada. [...]

Com que assumeix el marc ideològic de l'estat nació, el Rubén —igual que els seus pares, metges arribats de Saragossa a principis dels 80— no sent la necessitat d'adaptar-se lingüísticament a l'àrea geogràfica on viu perquè no la considera “un país diferent” respecte a la resta de l'Estat. No obstant, la situació sociolingüística de Catalunya, a diferència del d'altres contextos de minorització lingüística, el porta inevitablement a topiar amb el català en una diversitat de situacions, com ara l'àmbit laboral o l'educatiu. És en aquest punt quan sent la necessitat de reivindicar el dret de tria lingüística per continuar utilitzant (exclusivament) la llengua de l'estat nació al qual pertany, amb el qual s'identifica i en el qual resideix. Així, l'èmfasi del Rubén en els drets “de les persones” per sobre del de les llengües es pot interpretar com una reclamació del dret a “continuar sent qui s'és” (Pujolar 2001) i a viure com a tal. Això implica, en aquest cas, mantenir no solament la pròpia llengua, sinó també el propi imaginari, en termes

nacionals, sobre el “país” on viu. Com que aquesta línia d’argumentació es basa en els drets individuals, la pròpia tria lingüística i d’identificació nacional es considera compatible amb el fet que altres persones optin per altres pràctiques lingüístiques o identificacions nacionals. En paral·lel, el Rubén destaca els beneficis de dominar el castellà per a les persones que no el tenen com a llengua inicial:

RUBÉN (ESP_NatsCat)

E: ¿Tú crees que el castellano necesita algún tipo de protección, en Cataluña?

R: No, yo creo que el castellano no necesita ninguna protección de nada. En cualquier caso, en cualquier caso, los que lo hablan, o sea, no el que habla castellano, sino el que no sabe y no lo va a aprender, si no:: si no se le enseña. [...] O sea el castellano no tiene ningún- No necesita nada. O sea, yo creo que simplemente, yo creo que sí que se tiene que aprender bien.

E: Mhm, muy bien. ¿Y el catalán? ¿Crees que necesita algún tipo de protección?

R: E:: Sí, sí (.)

M: Mhm, vale.

R: Sí, porque:: Tampoco creo que se necesite obligar a aprenderlo, pero sí que creo que hay que cuidarlo porque es minoritario a nivel mundial, y creo que estar- y creo que tiene que escribirse bien y usarse bien. E:: Y sí. No sé cómo lo protegería, pero, claro, es un idioma. Yo, lo que hay que proteger, el idioma hay que cuidarlo, y proteger son las personas, que no puede salir un niño y que no haya aprendido castellano porque no, es que no va a trabajar ni en Cataluña si no habla bien el castellano y lo escribe bien.

Com podem comprovar, les raons que dona el Rubén per fomentar l’aprenentatge de castellà van orientades a garantir les oportunitats laborals i socials per a aquells que no el parlen. En canvi, l’aprenentatge del català el relaciona més amb la protecció de la llengua com a finalitat en si mateixa, més que no pas com una font d’avantatges per a qui l’aprèn, en una nova mostra de les jerarquies assumides pel que fa al rol de cada llengua a l’hora de respondre a les necessitats dels parlants.

6.2.3. Els discursos basats en l’imaginari homogeni de l’estat nació predominants entre els participants internacionals

Els discursos dels participants internacionals tendeixen a fonamentar-se en concepcions de l’estat nació més rígides i homogeneïtzadores que les dels participants espanyols. Sobre la base de la idea “un estat, una llengua” assumeixen que el castellà hauria de ser suficient per circular de manera anònima i sense limitacions en tot el territori estatal. A partir d’aquesta idea desenvolupen l’imaginari sobre com hauria de ser, en termes lingüístics, la seva vida a Catalunya. Així, en el moment d’iniciar el projecte de mobilitat tenen poc prevista la diversitat lingüística de l’Estat i la mesura en què poden topar-se amb la llengua catalana en el seu dia a dia:

FELIPE (INT_LA)

F: Es que cuando vienes aquí, nadie viene pensando en el catalán. Todo el mundo viene a España, aquí. Es lo que:: por ejemplo, es por lo que yo vine. Yo vine a España, o sea, yo nunca me imaginé que la lengua:: Por ejemplo, yo si voy a Portugal, yo sí sé, “mira, ah, mira, que tengo que aprender el portugués”, pero si tú vienes a España, el castellano se te

viene de:: Yo creo que todos los guiris, o todos los ingleses o alemanes o italianos que se vienen aquí, no vienen por el catalán, o sea vienen por la cultura española.

No obstant, contràriament al que es podria preveure tenint en compte el grau d'interiorització de la ideologia de l'estat nació que manifesten, bona part d'aquests participants declaren que perceben diferències significatives entre la identitat catalana i l'espanyola més enllà de la llengua. Alguns insereixen aquestes diferències en la diversitat intrínseca de l'Estat espanyol, que, segons declaren, dificulta que ells mateixos s'hi puguin arribar a identificar:

BETHAN (INT_EuAus)

B: I don't feel as if I can have an attachment to Spain as a country because I don't see it as a whole country. After being in all the different regions, lots of different places, to me there're all different places in one.

Les diferències entre Catalunya i Espanya o bé no es concreten o bé es basen, fonamentalment, en estereotips sobre “maneres de ser” de les diferents comunitats nacionals —per exemple, el caràcter suposadament reservat i poc expansiu dels catalans, o el seu esperit emprenedor i treballador.

La percepció d'Espanya com un estat culturalment divers és compatible amb l'adopció de l'esquema de l'estat nació lingüísticament homogeni quan funciona com a marc legitimador per als propis interessos. Aquest marc porta la majoria d'aquests participants a adoptar línies de discurs orientades a fer prevaldre el valor del castellà a Catalunya a fi d'evitar que es devaluï el capital lingüístic de què disposen i que —deixant de banda els llatinoamericans— els ha costat temps i esforç adquirir. Cal tenir en compte que aquest capital en castellà és, ja d'entrada, més reduït que el dels participants espanyols pel fet que el castellà que parlen els internacionals té trets llatinoamericans o bé no nadius, la qual cosa indicia que són “de fora”. En conseqüència, per a ells ni tan sols el castellà és una llengua plenament d'anomimat —encara que es pot considerar que és la llengua “més anònima possible” des del seu rol d'externs—, però sí que els permet circular socialment.

Els posicionaments ideològics afavoridors de les llengües estatals es retroalimenten amb l'entorn predominantment no-catalanoparlant que tendeixen a crear-se i amb les pràctiques lingüístiques que els requereix aquest entorn, de tal manera que els tres aspectes es reforcen mútuament: com que no tenen suficient competència lingüística per comunicar-se en català, tendeixen a freqüentar entorns en què no es parla aquesta llengua, i en aquests entorns tenen més possibilitats de coincidir amb persones amb posicionaments similars als seus respecte a les llengües subestats. Així, “confirmen” que el seu posicionament és el de “la majoria” —en l'entorn en què es mouen—, és a dir, el “normal” i “de sentit comú” i, consegüentment, “correcte”. En aquest sentit, és significatiu que, com veurem al final d'aquesta secció, participants com la Rachel, el Sebastiano o el Felipe matisin els seus posicionaments quan estableixen vincles amb catalanoparlants i que els internacionals amb posicionaments més favorables a les polítiques lingüístiques afavoridores del català siguin els que tenen parelles

catalanoparlants. Per altra banda, assumir l'existència de jerarquies entre grups lingüísticoculturals estatals i subestatals implica, en el cas que ens ocupa, no reconèixer Catalunya com a entitat política amb rang “nacional”, encara que sigui des d'una perspectiva “autonòmica”. En conseqüència, aquests participants atribueixen un grau de legitimitat baix al teixit institucional català (govern, universitats, entitats de servei públic, etc.) per regimentar en matèria lingüística. Això explica que participants com la Chantal o la Bethan declarin que només es plantejarien aprendre català si Catalunya esdevingués un estat independent.

Anàlogament, pel que fa a la llengua de les relacions interpersonals, els participants internacionals no atribueixen el mateix grau de legitimitat a l'ús del català que a l'ús del castellà amb interlocutors nascuts fora de l'Estat espanyol —ni, de fet, amb els nascuts fora de Catalunya. La presència d'una llengua local diferent de l'estatal sol ser tolerada si s'utilitza per comunicar-se entre els parlants inicials d'aquesta llengua, és a dir, com a llengua d'autenticitat. No obstant, el rol de llengua franca per a la comunicació fora del grup catalanoparlant inicial està reservat, des del seu punt de vista, a la llengua estatal en la seva qualitat de llengua d'anonimat. En el cas concret dels que tenen l'anglès com a llengua inicial, alguns destaquen la contrarietat que els suposa el fet que els seus interlocutors els vulguin parlar en anglès —per practicar-lo— perquè això els dificulta l'accés al castellà. Així doncs, aquests participants no reclamen l'ús de l'anglès com a llengua de comunicació intergrupala, per bé que tampoc solen canviar al castellà si algú els parla en anglès perquè, com és previsible, els suposa menys esforç mantenir la conversa en la seva llengua inicial.

Les principals línies de discurs en circulació entre els participants internacionals respecte al paper de les llengües a Catalunya contrasten notablement amb les de les institucions i les entitats per al foment de la llengua catalana. Mentre que els discursos d'aquestes institucions i entitats es fonamenten en el rol del català com a eina clau per a la integració social a Catalunya,⁸³ entre els discursos dels participants internacionals predominen les línies argumentatives que posen en dubte aquesta premissa. Així, si bé els discursos construïts des d'una perspectiva catalanoparlant fan èmfasi en la necessitat de parlar català a les persones no nascudes a Catalunya pel seu propi benefici en termes d'inclusió social, les dades analitzades per a aquesta recerca indiquen que una part destacable dels participants internacionals declaren que prefereixen que els seus interlocutors se'ls adrecin en castellà. Parteixen, com he esmentat anteriorment, de la idea que ells “han vingut a Espanya” i que, per tant, la seva integració ha de ser en castellà:

SEBASTIANO (INT_EuAus)

S: Al principio-principio me daba igual porque no sabía esto del catalán, ¿no?, pero al pasar el tiempo, cuando entras ya un poco en una dinámica del trabajo y tal, e::, ir a la tienda, te hablan en catalán. Sobre todo, me recuerdo muy mucho muchísimo un, e::, un

⁸³ N'és un exemple la campanya “Si us plau, parla'm en català”, impulsada pel Consorci per a la Normalització Lingüística el 2012, les de l'associació No Em Canviïs de Llengua o “El català és teu”, d'Òmnium Cultural.

estanco donde iba siempre. Bueno “siempre”, era el más cerca de casa. Y yo no lo entendía, no lo entendía y yo le contestaba siempre en castellano, nunca le he dicho “¿puedes hablarme en castellano?”, nunca, pero me acuerdo de haberme ido de allí cabreado.

E: Ya. ¿No entendías el idioma catalán o no entendías que te hablara catalán?

S: No, no, no entendía lo que me decía, el idioma.

E: Vale.

S: Y él me conocía.

E: Ya.

S: Porque ya llevaba bastante tiempo yendo a comprar, y cada vez le contestaba en castellano, ya cada vez le preguntaba “¿perdona?”, cada vez. Y él me lo repetía en catalán. Entonces eso no me gustaba mucho. Y yo se lo comentaba a Jordi. “Es que no puede ser, este tío porqué, joder, es que te lo digo una o dos veces que no te entiendo, no te voy a decir de hablarme en castellano (.) ipero háblame!” [en castellà]

E: Ya.

S: O sea, entiéndeme, que ya me ves cada:: ¿no?

E: Sí, sí.

S: Y él [Jordi, un amic] me decía “bueno, hay tontos en cualquier sitio”, me decía. Y por esto no es- gilipollas hay siempre.

Així doncs, el que des dels discursos institucionals elaborats des d’una perspectiva catalanoparlant s’interpreta com una mostra d’inclusió —parlar català per no fer sentir la persona “diferent” de la resta del grup— des de la perspectiva d’alguns internacionals s’interpreta com una mostra d’exclusió i de falta d’empatia, visió que contrasta amb la dels nous parlants (Puigdevall et al. 2018). Això és degut a la facilitat que atribueixen als catalanoparlants per comunicar-se en la llengua estatal, que és la que aquests participants poden parlar amb més facilitat i la que consideren que té el rol de llengua de comunicació intergrupual entre parlants amb diverses llengües inicials. És a dir, assumint la condició de bilingües dels catalanoparlants, consideren que s’haurien d’adaptar a l’interlocutor amb el qual comparteixen un dels codis en comptes de triar el codi del qual sap que l’altre té poc domini. En la mateixa línia, una part significativa d’aquests participants percep el català com una font de divisió social, i no pas de cohesió, ja que no se solen sentir benvinguts en grups catalanoparlants i no creuen que aprendre la llengua hagi de ser necessàriament un gest significatiu per mostrar voluntat d’integració:

SEBASTIANO (INT_EuAus)

S: A veces pienso que tal vez no sé si me hubiese ido bie:: mejor, conociendo gente. Porque me decían “no, ya verás que la gente lo aprecia” [parlar català], pero claro, hasta qué punto tú vas a conocer mejor a alguien solo:: Si fuera de verdad así, si fuera verdad que si yo hablo catalán la gente se me hace más amiga, no me gusta. La idea esta no me gusta sinceramente. Entonces, que lo aprecien, perfecto. Pero si es, no lo sé, eh, porque nunca me ha pasado porque no lo he probado, pero siempre me:: mucha gente me ha dicho “lo aprecian”. Vale, pero “lo aprecian” ¿qué quiere decir? ¿Que voy a ser más amigo de ellos si así, no me interesa.

Tanmateix, un cop han assolit un bon nivell de comprensió, alguns participants —especialment els que l’estan aprenent per obtenir el certificat— es queixen de les poques oportunitats de practicar que els ofereixen els catalanoparlants quan canvien de llengua:

GLORIA (INT_LA)

G: En general, nunca me sentí que nadie me imponía el catalán. O sea, sí que me veo:: a veces mis amigas en total confianza me han dicho “me parece espantoso que no hables”, “me parece que no te costaría nada y es un cariño, una señal de cariño y respeto a algo que está guay para nosotras”, pero, vamos, que ahora que les digo “bueno, háblenme en catalán”, que ahora que lo estoy aprendiendo, lo quiero practicar, y bueno, nos partimos porque no les sale, porque claro y son muchos años que me están hablando castellano y de re- (.) les parece rarísimo que les pueda:: Ahora por ahí les escribo en catalán, ya sin corrector, y intento que:: hago un montón de faltas, estoy recién aprendiendo, pero sí que estoy como intentando como que ellas mismas también se lancen a hablarme, ¿no?, más, y que me ayuden a soltarme, ¿no?

La ideologia de l'estat nació també es materialitza en les opinions que expressen aquests entrevistats sobre la política lingüística impulsada pel poder subestatal. Aquesta política està orientada, d'una banda, a universalitzar el coneixement de català a través del model de conjunció a aquesta llengua en el sistema educatiu i de cursos per a adults, generalment subvencionats en els nivells bàsics i, d'altra banda, a fer del català una llengua necessària per viure a Catalunya —per exemple per accedir a determinats llocs de treball qualificats. En aquest cas, el que des d'una perspectiva catalanoparlant s'entén com una acció per preservar la llengua i garantir els drets dels seus parlants en un marc de multilingüisme, des de la perspectiva d'una part dels participants internacionals s'entén com una política amb interessos estrictament nacionalistes que limita el potencial de creixement de Catalunya i posa en desavantatge tant els no-catalanoparlants com els catalanoparlants mateixos per la suposada naturalesa limitada i limitant de les llengües subestamentals. Des d'aquesta perspectiva, marcadament neoliberal, el foment del català s'interpreta sovint com el foment del monolingüisme en aquesta llengua, de tal manera que comporta un “tancament” cap a altres llengües amb més pes demogràfic i econòmic:

FELIPE (INT_LA)

F: Si le das la oportunidad a un niño, desde su infancia, a ser bilingüe, la tercera siempre va a ser más fácil, porque ya sabes cuál es el (.) el, cuál es la forma, el modus, para poder aprender una terce-, una segunda lengua y una tercera y una cuarta. O sea, para mí siempre es enriquecedor, o sea, si alguien viene y me dice “oye, ¿qué te parece que en la escuela sea obligatorio hablar en catalán?”. Pues me parece mal, digo, porque es parte de la identidad de Cataluña, pero también es cierto que, como que están dentro de España, creo que la lengua española deben de haber clases, y una tercera lengua, y seguro que de aquí a diez años tendrán una sociedad mucho más abierta, mucho más asequible a la globalización, que ya lo están, ¿no?

Així doncs, el contrast entre els discursos catalanocèntrics difosos des de les institucions i les perspectives no-catalanoparlants dels participants internacionals ve donat pels marcs diferents dels quals parteixen: la que entén Catalunya com una entitat política amb capacitat per regimentar —és a dir, com una autonomia— i la que adopta exclusivament el marc de l'estat nació espanyol, sovint en connexió amb una internacionalitat regida principalment per l'anglès i el castellà en la seva qualitat de llengües globals. Això

condiciona tant el valor i el significat que s'atribueix a cada llengua com la legitimitat que s'atorga al poder subestatal per impulsar polítiques lingüístiques de foment del català.

Finalment, els internacionals perceben l'existència d'un conflicte entre el poder de l'estat nació i el poder subestatal i, davant d'això, adopten una posició de "neutralitat" des de la seva condició d'externs que no s'identifiquen obertament amb cap de les dues parts en conflicte. Aquesta posició d'aparent neutralitat, que no qüestiona l'estatu quo, reforça, a la pràctica, les estructures de poder de l'estat nació i les consegüents jerarquies entre llengües:

CHANTAL (INT_EuAus)

C: [...] con más gente vi que una:: como:: que otras personas que era como que "pues sí, hay que hablar catalán porque sí". Y entonces, eso tampoco no me gustó. Porque, bueno, estamos- Aún no estamos en un país independiente, y creo que en España, pues se hablan los dos idiomas, pero no hacerlo así como tan imponente.

E: Sí.

C: Yo lo entiendo por qué lo quieren imponer o cómo:: tienen razones históricas para:: por (.) por ese motivo, pero, yo como que no estoy en este lío, quiero decir, que no me metan ahí. Entonces, creo que, bueno, eso a mí me hizo como que cerrar hacia el catalán.

La ideologia lingüística de l'estat nació esdevé menys rígida quan estableixen contactes d'una certa profunditat amb catalanoparlants: relacions de parella, amistats properes, etc. Això els dona accés tant a la llengua en si mateixa —molts destaquen que milloren la capacitat d'entendre-la— i també a nous punts de vista sobre les dinàmiques sociolingüístiques, la qual cosa contribueix a mitigar resistències a l'ús del català en les converses en què participen:

RACHEL (INT_EuAus)

E: Respecto al catalán, ¿en algún momento te has- te lo has encontrado, digamos?

R: Sí, al principio, me uní con [entitat X], en Gràcia, y hice varias cosas con ellos, y en cada situación como voluntaria allí la gente me hablaba en catalán, en las comidas me hablaban en catalán y al principio me costó porque no entendí mucho de la conversación y justo estaba empezando a aprender castellano bastante bien y era como "uau, okey, no están cambiando para que pueda entender mejor". Entonces, me sentí un poco excluida al principio, pero luego lo acepté, como "bueno, es así".

E: Ya. ¿Y cómo los recuerdas estos momentos de:: como de sentirte excluida? En aquel momento, ¿cómo lo vivías? Porque, por lo que dices, parece que ha habido como una evolución, ¿no?, en tu manera de vivirlo.

R: Sí, al principio un poco frustrada, ¿sabes?, que acabo de aprender un idioma bastante:: a un nivel que puedo conversar, ¡por fin!, y nadie quiere hablar conmigo en castellano @. O en inglés o en catalán, es como "¡oy!" [en to de decepció]. Entonces, pasé mucho tiempo con extranjeros o de Latinoamérica, o de diferentes partes de España o de diferentes países en Europa.

E: ¿Ya, y los buscaste, digamos, activamente? ¿O vinieron?

R: Más porque hice las actividades que hice. Eran en castellano. Entonces, atrae más gente de más (.) más internacional. Y luego solo cuando empecé a hacer las clases de canto, que hablaban en castellano para mí porque éramos un grupo de tres y la profe, y hablaban en castellano para mí, pero a veces, sin querer, hablaban en catalán y entonces,

como ya tenía un nivel de castellano, tenía como energía y ganas para aprender un poco de catalán. Fue como escuchando, como “ah, ‘millor’ significa ‘mejor’, vale”. Cosas así, ¿no? Entonces, empecé con Parla.cat en casa, y hice como un curso básico. Estaba muy animada a hacer algo por las mañanas y, con Mireia [companya de la classe de cant], hice un intercambio de catalán-inglés y súper divertido, lo pasamos súper bien, y como era el segundo idioma y son parecidos también, era mucho más fácil aprender catalán que castellano al principio, y:: Pero lo dejé porque tenía menos tiempo en algún momento, Mireia cogió otro trabajo, que no tenía hora[s] para hacer el intercambio. Lo dejé durante un tiempo, y hace un año más o menos, empecé a hacer intercambios de vez en cuando, pero no de forma muy regular, como dos veces al mes, o cosas así, con un amigo de Vic, y lo pasamos muy bien hablando (.) Y es increíble. He pillado catalán muy rápido.

Els participants que van establir aquests vincles profunds amb catalanoparlants des del moment en què es van establir a Catalunya, o poc temps després, adopten discursos desconflictivitzadors en la mateixa línia que els participants espanyols, probablement perquè han estat més exposats tant a la llengua catalana com a les perspectives catalanoparlants a l'hora d'entendre les dinàmiques sociolingüístiques de Catalunya. Aquests participants solen expressar discursos favorables a les polítiques lingüístiques quan van orientades a universalitzar el coneixement de català i solen entendre la presència de diferents llengües en les converses com una mostra de desitjable diversitat. No obstant, les opinions favorables a la política lingüística impulsada des de les institucions catalanes poden esdevenir desfavorables quan estan orientades a fer necessari el coneixement de català per viure a Catalunya, especialment quan aquesta regimentació afecta els seus projectes de vida —per exemple, per treballar en l'àmbit educatiu o a l'administració pública.

Des de la base comuna que acabo d'exposar, cada perfil de participants internacionals presenta particularitats a l'hora d'assumir el marc ideològic de l'estat nació. Aquestes particularitats es deriven majoritàriament de les diferents circumstàncies de partida en què desenvolupen el projecte de mobilitat, que he detallat al capítol 5.

6.2.3.1. Internacionals llatinoamericans: la imprevista devaluació del valor del castellà

La devaluació del valor del castellà forma part de l'imprevist procés de descapitalització que experimenten els participants llatinoamericans, cosa que sol propiciar resistències respecte a la llengua catalana. Aquests posicionaments no s'expliquen en cap cas per l'adopció de posicionaments polítics simpatitzants amb el nacionalisme espanyol —ells no són espanyols, i només una de les participants, la Jeni, declara sentir-se'n—, sinó per una ideologia de l'estat nació reforçada pel que podríem qualificar com a “imperialisme lingüístic banal”. Així, sense mostrar-se favorables a la història d'expansió del castellà a partir de la conquesta de territoris, sí que esperen poder beneficiar-se de les conseqüències d'aquesta expansió:

GLORIA (INT_LA)

G: Los argentinos siempre estamos mirando a Europa, todo esta cosa un poco idealizada que tenemos, de que no somos latinoamericanos, somos más europeos. [...] Entonces ahí

ya empecé a ponerme más en serio, a buscar una:: un máster para hacer, y entonces la lengua fue lo que determinó mucho que viniera acá, ¿no? Mi hermana se había venido un año antes a Inglaterra y yo, bueno, como que había estado mirando universidades en Inglaterra pero me da un poco de miedo que mi nivel de inglés no era tan bueno como para hacer trabajo y demás, me veía que me quedaba un poco grande, y entonces escogí España.

Aquest marc ideològic emergeix, per exemple, quan destaquen el greuge comparatiu que els representa respecte a la resta de llatinoamericans residents a Espanya haver d'obtenir un certificat de català per aconseguir targeta de residència:

ULISES (INT_LA)

U: El catalán, aunque sí que se percibe como una barrera para el desarrollo profesional o cualquier cosa, yo insisto en mi definición de que no puede serlo. No debe ser un elemento integrador. Es-, o sea, no puede ser un elemento eximente de:: o sea, “si no tienes esto no te integras”. No. Si tienes esto te integras más, pero no por el hecho de no tenerlo no significa que no te integres. ¿Qué está pasando ahorita actualmente? Los informes sociales para el arraigo social, que hace la Generalitat de Catalunya o el Ayuntamiento de Barcelona, eh::, si tú no hablas catalán o no tienes al menos el B2, no apruebas el informe de integración. Entonces, no puedes solicitar la tarjeta por arraigo. Esto es completamente discriminatorio, ¿okey? Porque en Madrid no hablan catalán y no te lo pueden pedir para el informe de arraigo, y si el procedimiento de arraigo es estatal el in-el procedimiento de la tarjeta por arraigo en circunstancias excepcionales es una tarjeta que otorga el Estado español. Los documentos requeridos los hace la comunidad autónoma porque tiene las competencias, pero no pueden ser diferentes requerimientos en función de la comunidad autónoma. Eso es ridículo desde todos los puntos de vista. Para un procedimiento estatal no pueden pedir diferentes requerimientos autonómicos. Y eso es lo que está pasando. Entonces, esto es completamente discriminatorio. Porque entonces el de aquí tiene que hablar catalán [?], y el del País Vasco tiene que hablar Euskera y el de Galicia tiene que hablar gallego. Ah, pues el de Canarias lo tiene facilísimo, o el de Madrid lo tiene facilísimo. El latino que vive en Madrid o que vive en Sevilla, ¡bah!, no pasa nada, porque con que coma pescadito frito es suficiente. Pues no. Los requisitos, para que no existan elementos discriminatorios en un procedimiento como este, los requisitos tienen que ser iguales. Por lo menos hablar uno de los dos idiomas. No me refiero que castellano. Si hablas castellano, o hablas catalán, amigo, ya te puedes defender. Ya puedes operar, puedes trabajar y puedes hacer lo que quieras hacer dentro del Estado español, que es el requisito que pide el Estado español para la tarjeta. ¿El día que Cataluña pueda emitir tarjetas de residencia? Pues ya verán lo que quieren. Pero ahorita no pueden convertir eso en un elemento determinante para la integración. Y es lo que se percibe. Entonces, ¿qué es lo que hace esto? Generar más aversión del colectivo que no es catalanoparlante nativo. Porque vuelves a sentir la presencia de la imposición.

Com podem comprovar, aquests discursos s'escuden en principis i valors liberals, relacionats amb la igualtat, la justícia i la llibertat (“no imposició”), per justificar la no adopció del català per part dels castellanoparlants. A la secció 6.4 aprofundeixo en la manera com els discursos connectats amb la ideologia de l'estat nació i els de la globalització neoliberal es retroalimenten i en com els participants que els despleguen

mobilitzen valors d'inspiració liberal, com la igualtat d'oportunitats o la llibertat d'elecció, per legitimar-los.

6.2.3.2. Participants africans i asiàtics: el principi d'adaptació i no intromissió

Els participants africans i asiàtics entenen l'estat nació com una estructura políticament operativa per als interessos dels territoris que en formen part, més que no pas com una unitat homogènia des del punt de vista de la identitat lingüística i cultural. Un factor que podria influir en aquesta concepció de l'estat nació és el fet de provenir de països no occidentals, en els quals aquest constructe polític s'ha adoptat a partir del referent sorgit a Europa. Dels tres participants d'aquest perfil, el Tariq és l'únic que parla obertament de qüestions relacionades amb la política. Ho fa per fer un paral·lelisme entre el conflicte entre Catalunya i Espanya i els conflictes en altres contextos internacionals. Posa més èmfasi en la qüestió geopolítica que en la qüestió identitària o lingüística. Segons el seu punt de vista, els països que han seguit processos d'independència n'han sortit perjudicats:

TARIQ (INT_AfrAs)

T: He visto una vez en la calle una gente que uno catalán, uno castellano y se pelean dos, cuando allí @. Sí, sí. Catalanes, no sé. “Estamos a España”, “España es un país catalán”. Bueno, no sé (.) “Eso es España”, dice [el] español. Español dice “No, catalán, catalán”. También tiene la razón porque ¿qué::? España es un país.

E: Sí, sí, sí.

T: Y luego hay, bueno:: Catalán, Cataluña, gallegos [fa el gest d'anar dibuixant regions al palmell de la mà, com si fos un mapa], tal y tal, y eso, una cosa que:: Pero si están juntas es mejor.

E: Claro.

T: Si separados (.)

E: Es más-

T: Es más (.) Eso sí. Eso mismo, mismo que como país árabe, que antes era, y cortas en dos países. Como están juntos. Y luego viene otro, como dice [?] @, que viene, y parece “oye, esta (.) esta es suya”, como ahora está explicando Cataluña, catalán. Cataluña es suya. [en els processos d'independència hi entra un tercer actor que se'n vol aprofitar] [...] Y luego cuando el catalán quede separado, catalán tiene que la mano así [gest de demanar], pide ayudas para su:: Cuando pide ayudas, no tiene respetos de nada [quan demanes ajudes no et respecten]. La cosa es así. Porque esto mismo que antes como un país árabe que mirar como la historia es así. Como Irak hoy. Las guerras y, al final, ¿qué? Dos perdiendo.

En canvi, ni la Dounia ni la Sumana s'expressen sobre el conflicte polític i lingüístic entre Catalunya i Espanya i centren les respostes a les preguntes de l'entrevista estrictament en les seves experiències personals. En consonància amb el principi de “no intromissió” en els afers sociopolítics catalans ni espanyols, els participants africans i asiàtics no es posicionen obertament pel que fa a les qüestions sociolingüístiques. No entren en qüestions relacionades amb la major o menor legitimitat del poder estatal o subestatal per regimentar, sinó que se centren a adaptar-se a aquesta regimentació, que abraça des

de la llengua de l'escola fins a la retolació dels seus comerços. A la condició d'externs, compartida amb la resta de perfils internacionals, s'hi suma la posició perifèrica en les dinàmiques socials, que els deixa poc marge de maniobra per oposar resistència a aquesta regimentació.

6.2.3.3. Participants europeus i australians: les inconveniències del bilingüisme

Els participants europeus i australians es consideren ciutadans d'un estat nació que han decidit viure en un altre estat nació homologable al seu encara que no se'n sentin part. Així, com hem comprovat al llarg d'aquest capítol, assumeixen que cal adaptar-se lingüísticament al nou context on han decidit viure, però l'únic marc que majoritàriament agafen per a aquesta adaptació és el de l'estat. Prenent aquest marc, perceben el català com un inconvenient afegit i inesperat, que dificulta el tipus d'integració que, sobre la base del seu imaginari, estaven disposats a fer. Així, si s'analitzen els seus discursos, es detecta que quan fan referència als inconvenients i les dificultats afegides del bilingüisme, el català, i no pas el castellà, es percep com la causa d'aquestes dificultats:

RAQUEL (INT_EuAus)

R: Es un poco de mala leche sobre el tema. Si tú eres extranjero y no hablas catalán hay un poco de mala leche. Por ejemplo, fui hace unos meses a un taller de shiatsu, y la tallerista era de aquí, pero había vivido en Francia y para ella era más importante que todo, todo el mundo le entendía, más que el idioma en qué hablaba. Pero entró una mujer y dijo "oye, podemos hablar en catalán, ¿no?". ¿Sabes? Entonces ella [la tallerista] le explicó con calma, "Es que yo prefiero que todo el mundo me entiende bien", y la otra mujer era como "Bueno, tiene que aprender, ¿no?". ¿Sabes? Entonces era como:: Claro, para mí, estaba ya con un nivel de comprensión en catalán que podría haber entendido más o menos, pero me hubiera costado y seguro que habría perdido cosas. Entonces, hay un poco de esto, que no hay mucha comprensión de lo difícil que es venir a una ciudad, a vivir en una ciudad bilingüe.

Per altra banda, el qüestionament de l'esquema lingüístic de l'estat nació que es troben a Catalunya porta alguns d'aquests participants a reflexionar sobre aspectes de la situació sociolingüística als propis països d'origen, de tal manera que es produeix un efecte mirall (Badosa 2020). És el cas dels italians, per exemple, que es replantegen la noció de dialecte per analogia amb el català:

SEBASTIANO (INT_EuAus)

S: [...] en los campos se lleva hablar el siciliano y mi ab-, mi abuelo no sabe italiano.

E: Ya. Y hablar, hablar el-

S: Yo le digo dialecto, pero la verdad, yo no sé si es dialecto. Yo creo que es más como el catalán.

E: Ya, sí, sí, sí.

S: Es un otro idioma.

E: Sí, sí, digo dialecto porque en Italia [?] dialectos.

S: Sí, yo también porque siempre se ha usado esto, pero yo desde que estoy aquí, yo también pensaba que el catalán era un dialecto, y no, no, es un idioma. Y la verdad es que el siciliano es un idioma.

De tota manera, aquest replantejament de les nocions de llengua i dialecte no implica canvis significatius en les ideologies lingüístiques d'aquests participants, que continuen assumint com a “naturals” les jerarquies entre llengües estatals i subestatals.

6.2.4. Línies discursives col·laterals connectades amb el marc ideològic de l'estat nació: la importància de parlar «correctament»

“No ser bo en llengües” és l'afirmació que més predomina entre tots els perfils de participants, tant espanyols com internacionals, per justificar per què no parlen català, encara que a l'entrevista no se'ls preguntés específicament sobre aquesta qüestió:

FRAN (ESP_NatsCat)

Fran: [...] cuando tengo que expresar alguna cosa así me es más fácil hablarlo en castellano, más que nada porque toda mi vida, claro, con mi abuela, con mis padres (.) siempre me han hablado castellano y estoy más cómodo. Soy bastante desastre en las lenguas, pero también en castellano, ¿vale? Era de las cosas que no se me daban bien en el cole, ¿vale?, o sea (.) las mates y estoy, guay, la física, guay, pero no me pidas- Pero las lenguas, daba igual. O sea, suspendía castellano, suspendía inglés y suspendía catalán. No era una cosa de:: Soy bastante malo, la verdad.

La importància que donen al fet de “parlar correctament” —és a dir, “com un natiu” (Davies 2003)— s'insereix en el marc ideològic de l'estat nació. Els processos d'estandardització lingüística tal com els entenem actualment comencen al segle XVIII en el marc de la formació dels estats nació europeus (Costa et al. 2018: 3). La creació de la norma, que unificava una llengua i la singularitzava respecte a les altres; l'edició de gramàtiques i diccionaris, i la difusió de l'estàndard —entès com a “llengua nacional”— a través de les institucions educatives formaven part del procés d'unificació econòmica, cultural i lingüística dels estats (Hobsbawm 1990, Dùchene i Heller 2012, Heller i McElhinny 2017). Aquest model, en bona part adoptat, com hem esmentat, per les llengües no estatals és el que marca quina són les llengües i les varietats legítimes (Bourdieu 1977), en què tradicionalment l'autoritat del parlant natiu havia prevalgut (Woolard 2016, Davies 2003). Sobre aquesta base ideològica, alguns participants anticipen que tindran poc èxit a l'hora de legitimar-se com a parlants de català per valoracions pròpies o alienes sobre la manca de capacitat d'aprendre'l. Aquesta prevenció per, suposadament, no “malmetre” la llengua catalana funciona com a justificació per no adoptar-la:

GLORIA (INT_LA)

G: [...] lo escribo con un corrector, pero bueno ahí sí. Pero, no, sí que me da mucha mucha vergüenza hablar catalán. Entonces, incluso en sesiones de trabajo y de más, que todo el mundo está hablando en catalán, yo, bueno, “perdón, pero yo no me atrevo”. No quiero pero me siento horri- siento, cuando me escucho a mí misma hablar catalán, me siento

horrible, y digo, “no, es espantoso por el catalán, no hay que matar así la lengua” @, y entonces lo:: no. Y también me sale mucho el portugués cuando intento hablar catalán, y entonces hago un poco de lío.

En el cas dels participants internacionals, resulta il·lustratiu observar les seves narratives sobre l'aprenentatge de català en comparació amb l'aprenentatge d'altres llengües estatals en diversos moments de les seves trajectòries vitals. En aquestes narratives el català es percep invariablement com a més difícil que les llengües que s'han après prèviament, en la línia del que recorda Woolard sobre el fet que les llengües anònimes “es poden aprendre”, mentre que les d'autenticitat “venen donades” per la comunitat en què s'ha nascut (2016: 24).

Les bases ideològiques sobre la necessitat de parlar “correctament” no es basen només en pressupòsits dels participants sobre la conveniència de parlar com un natiu, sinó que el fet de “no parlar bé” té, efectivament, conseqüències ben tangibles en l'àmbit educatiu, social i laboral, especialment en el cas dels parlants més descapitalitzats. Per exemple, la Sumana, que va arribar a l'Índia amb 13 anys i en tenia 18 en el moment de l'entrevista, acusa la manca de competència lingüística tant del català com del castellà i sap que això pot significar perdre les poques oportunitats que té de mobilitat social ascendent, en una mostra que la llengua, que se sol presentar com un recurs en principi accessible per a tothom, esdevé un instrument de selecció i jerarquització social en el marc de l'estat nació modern (Duchêne i Heller 2012: 4).

6.3. La globalització com a dinàmica afavoridora de les llengües dominants

El marc ideològic de la globalització es basa en la legitimació i naturalització dels processos politicoeconòmics de tall neoliberal que han tingut lloc a escala internacional en les darreres dècades. Els participants que adopten aquest marc consideren inevitables i sovint desitjables les conseqüències demogràfiques, socioculturals i lingüístiques d'aquests processos. En els seus discursos sociolingüístics això es concreta en tres tendències interrelacionades. En primer lloc, en l'apel·lació a valors liberals, com la llibertat de tria individual o la conveniència de limitar la intervenció governamental tant en els afers econòmics com en el que es considera la “vida privada” dels ciutadans, incloent-hi els usos lingüístics. En segon lloc, en l'adopció de perspectives economicistes pel que fa a la gestió del multilingüisme. I, en tercer lloc, en el gust per viure en un entorn amb presència de llengües i cultures diverses que potencia un imaginari de cosmopolitisme respecte a la pròpia vida. La combinació d'aquests tres elements s'entén com una mostra del dinamisme i de les oportunitats de progrés i enriquiment individual i col·lectiu que, segons aquesta perspectiva, ofereix l'actual context de globalització. D'aquesta manera, la ideologia de la globalització neoliberal funciona com a règim de veritat (Foucault 1984), és a dir, adquireix l'estatus de “veritat natural” i “sentit comú” que s'accepta acríticament com a obvi i esdevé hegemònic (Holborow 2007: 56). En conseqüència, el neoliberalisme esdevé “a political rationality that informs the

contemporary governance of populations, institutions, and practices, including language and subjects” (Martín Rojo i Del Percio 2019: 3).

Com veurem en els apartats que segueixen, la conseqüència és que a través de discursos aparentment democràtics, progressistes i favorables a la “diversitat” es legitimen dinàmiques homogeneïtzadores que reforcen l’hegemonia de les llengües dominants, ja que el seu pes demogràfic i socioeconòmic les fa més “competitives” que la resta. Com que, segons aquesta perspectiva ideològica, cal limitar la intervenció governamental en els afers lingüístics, no es considera adequat que les institucions públiques impulsin polítiques que afavoreixin explícitament determinades llengües —tampoc les que han experimentat processos de minorització.

Els participants espanyols nascuts a Catalunya, els llatinoamericans i els europeus i australians tenen, en general, el marc ideològic de la globalització més interioritzat que la resta de perfils. Això es deu probablement al fet que els perfils esmentats han experimentat més directament els efectes d’aquest procés politicoeconòmic. Per una banda, si els comparem amb els participants espanyols arribats a Catalunya al llarg del segle XX, es fa evident que aquests darrers han desenvolupat la seva trajectòria vital en un marc en què les dinàmiques politicoeconòmiques, demogràfiques, socioculturals i lingüístiques pròpies de l’estat nació tenien més pes que les de la globalització: els seus processos de mobilitat han tingut lloc dintre d’Espanya, el seu contacte amb la immigració internacional ha estat escàs, no han hagut d’aprendre llengües estrangeres, etc. En canvi, els espanyols nascuts a Catalunya i els participants internacionals de cultura occidental han tingut consciència d’experimentar, d’una manera o d’una altra, els efectes de la globalització en primera persona: han sigut protagonistes o testimonis de processos de mobilitat internacional, han conviscut (amb més o menys profunditat) amb persones amb diferents bagatges culturals, a alguns se’ls requereix certificar el coneixement d’anglès per treballar a Catalunya, etc. Per altra banda, els participants africans i asiàtics també experimenten en pròpia pell, com és obvi, els efectes de la globalització, per bé que des d’una posició menys privilegiada. Aquest és probablement el motiu pel qual en els seus discursos no destaquen els beneficis ni materials ni simbòlics que n’hagin pogut obtenir. A les entrevistes no fan valoracions sobre el fenomen, sinó que plantegen els seus propis processos de mobilitat com una experiència individual i no l’emmarquen en les dinàmiques politicoeconòmiques globals.

6.3.1. Neoliberalisme i llengües: el lliure mercat lingüístic

Els valors i principis propis de la ideologia neoliberal com la llibertat individual, la limitació de les regulacions governamentals i el lliure mercat tenen una traducció en el terreny sociolingüístic. Concretament, es manifesten en apel·lacions a la llibertat de tria lingüística, al dret individual de decidir si s’adopta o no una nova llengua, a la inconveniència de regular l’ús lingüístic per la via legislativa o a la prevalença dels criteris econòmics per sobre dels polítics i culturals. Aquests principis, com és previsible, es conceben des de la perspectiva dels parlants de llengües dominants i, en canvi, rarament s’apliquen a parlants de català o d’altres llengües amb menys pes demogràfic. Tot plegat

ens situa en un marc de “lliure mercat lingüístic” en què les llengües més “competitives” des del punt de vista demogràfic i politicoeconòmic parteixen amb avantatge. Aquest avantatge de partida no és, en general, reconegut pels entrevistats. Tot al contrari, com que, des de la perspectiva neoliberal, el mercat s’ha de regular sol —seguint el principi “que cadascú parli com vulgui, atenant-se a les conseqüències”—, es considera que la intervenció institucional en la regulació dels usos lingüístics és una font de problemes innecessaris perquè altera artificialment el mercat. Així, segons aquest punt de vista, la regulació institucional per fomentar el català esdevé un mecanisme d’imposició d’aquesta llengua que resulta no només ineficient sinó també injust, ja que respon als interessos d’una minoria amb poder —les elits nacionalistes— però no a l’interès general. En paral·lel, l’acció dels estats i de les grans corporacions econòmiques en política lingüística passa desapercibuda i no s’esmenta en els discursos d’aquests participants. Els fragments següents de l’entrevista amb l’Ulises il·lustren molt clarament aquesta línia de discurs:

ULISES (INT_LA)

E: ¿Y tú crees que lo que comentas de la legislación, esto provoca que haya alguna lengua más prestigiosa que otra socialmente?

U: Sí, claro, aquí sí. Aquí en Cataluña.

E: ¿Cuál sería?

U: Claro, aquí en Cataluña el catalán. Porque está protegido. Cuando tú proteges algo es porque le das un valor superior al resto de las cosas. Yo llamo esto la especulación lingüística. Estás poniendo en un valor superior a algo que tiene el mismo valor que otras cosas, estás especulando con la lengua. No, no, esta es más valiosa. Esta vale más. Mira, yo no digo que valga más o que valga menos. Para mí, todas valen igual. No puedes volver a lo mismo. Legislar sobre eso porque vas a poner en detrimento los demás.

[...]

U: Si tengo un negocio donde me vienen rusos, pues lo pongo en ruso. Porque es mi mayor (.) mi target de mercado. O sea, si yo vendo para los rusos, pues mi catálogo de productos y servicios estará en ruso. Tendré otro en castellano, o otro en catalán. Pero el que primero tiro en la mesa es el ruso. Eso para:: en Salou. O sea, en Salou está todo en ruso. ¿Por qué? Porque les llegan miles y miles de rusos a gastar dinero, y no puedes poner las cosas en catalán, ¿me entiendes? Pero allá sí son flexibles con eso. Aunque es una norma de toda la comunidad autónoma, allá como que:: allá, bueno, no pasa nada. Pero aquí te pueden hasta multar si tienes el rótulo en castellano. Eso me pareció sorprendente. Yo no digo que sea correcto o incorrecto porque si no se usa la lengua se pierde, y por supuesto tiene que ser para que no se pierda la riqueza cultural, hay que usarla. Pero no puedes imponerla a punta de legislación. Tiene que ser algo nacido de cada quien.

Així, des de l’enfocament neoliberal es qüestionen les jerarquies “artificials” que resulten de les regulacions lingüístiques impulsades des de l’àmbit polític, però s’ometen les jerarquies que, a la pràctica, crea la regulació suposadament “natural” del mercat. Les jerarquies creades pel mercat no són percebudes com a injustes, sinó com una conseqüència d’una espècie de “selecció natural”. Des d’aquesta perspectiva, els criteris economicistes haurien de prevaldre a l’hora de regular els usos lingüístics. Això implica orientar la gestió del multilingüisme sobre la base d’aspectes com la competitivitat,

l'eficiència i l'eficàcia, les oportunitats de negoci, l'atracció de clients o la internacionalització. Des d'un punt de vista individual, la capacitat d'usar una llengua se sol plantejar com una destresa en un entorn professional competitiu (Urciuoli 2008). Tenint en compte tot això, els participants tendeixen a atribuir un alt valor a la llengua anglesa no solament a escala global, sinó també local. Fixem-nos en el fragment següent, en què l'Alberto explica que està seguint un curs d'anglès perquè el necessita per fer el màster de secundària i treballar en el sistema educatiu públic català. Recordem que aquest mateix participant afirmava que, en cas que exercís com a professor, no tenia intenció de fer les classes en català encara que la legislació ho prevegi:

ALBERTO (ESP_NatsCat)

E: ¿Tú tienes algún proyecto de futuro en relación con las lenguas? [...]

A: Pues ahora mismo estoy en un curso de inglés.

E: Estás. Vale. ¿Qué nivel, más o menos?

A: El, el:: Para sacarme el B2 [...] porque me hace falta para hacer el máster de profesorado, que lo quiero hacer. [...] el que hice de astrofísica fue en inglés, que me costó (.). Escribir y leer no cuestan tanto como:: Te pones y tal. Pero ya hablarlo y tal (.). Escucharlo::

En la mateixa línia neoliberal, els internacionals universitaris s'autoconsideren "clients" d'institucions educatives⁸⁴ i reclamen els "drets" que, com a tals, se'n deriven. Com que assumeixen que els companys de classe catalanoparlants són competents també en castellà, no perceben que el fet de no rebre les classes en la seva llengua els representi un greuge comparatiu, tal com il·lustra aquest extracte de l'entrevista amb el Felipe:

FELIPE (INT_LA)

E: Me has comentado antes que, claro, fue a través de la escuela-, de la universidad, ¿no?, que descubriste el catalán. Tú, antes, ¿sabías algo sobre el catalán?

F: Yo sabía que se hablaba catalán. Lo que no sabía era de que, que está:: Bueno, que lo tenían tan, tan, o sea, no sabía que la cultur-, o sea, esta cultura independentista y de que muy pro catalán. Tan es así que yo, cuando pagué la universidad, yo les pregunté como diez veces si las clases eran en castellano, porque claro, no me voy a meter a una escuela e iba a pagar una escuela que me de clases en catalán, y yo la verdad que en ese tiempo no quería, como, o sea, para aprenderlo necesitas de hacerlo en un idioma que tú lo domines. Y no quería entrar en un experimento (.). No sé. Pero sí que hubieron un par de profesores que me lo hicieron (.). Me dieron las clases en catalán. Pero como no eran clases muy importantes para mí, porque era como historia de la:: del arte y tal. Entonces no, bueno, lo seguía haciendo en catalán y mis compis me pasaban las traducciones o me ayud-

⁸⁴ Holborow (2007) estudia com, en un marc en què la ideologia neoliberal esdevé progressivament hegemònica, la "metàfora del client" s'ha adoptat en àmbits en què, en principi, no s'esperaria, com els programes d'acollida de refugiats o, com el testimoni del Felipe il·lustra, l'àmbit de l'educació superior. Com la mateixa autora indica, "The way 'customer' is used in new settings contains both re-semanticisation in that the term is stretched beyond its usual commercial transaction context and also metaphor in that new subjects are likened to a customer. 'Customer', in these usages, is endowed with a semi-reverential status, whose supposed needs and endless desires become the guiding light of progress and efficiency" (2007: 60-61).

estudiaba con ellos y al final lo llevé bien. [...] Pero constantemente le decíamos al profesor, el profesor cambiaba el chip al castellano y en dos minutos volvía al catalán. Y:: entonces, al final, un poco que nos daba vergüenza estar constantemente diciéndole que cambie al castellano, y como después ya en los breaks, en los-, bueno, en los descansos, nos uníamos allí los extranjeros porque no entendíamos lo que estaba pasando, pero de alguna forma creo que, como no era una clase importante, tampoco hicimos mucha presión. Pero si hubiese sido una clase, o sea algo, un:: una asignatura troncal o muy importante o obligatoria, seguro que, seguro que nos hubiésemos quejado [...] Como fue:: era una asignatura que no, no, no era muy importante, lo dejamos pasar.

E: Ya. ¿Y con los compañeros locales hablabais de esto? Con los compañeros de clase.

F: Ah, sí, sí, sí.

E: Sí, ¿y qué os decían? ¿Te acuerdas?

F: Sí, sí, sí. Ellos decían “hostia, qué::, este::”. O sea, ellos nos apoyaban al cien por ciento, porque sabían que estábamos en una- en una universidad privada.

El paper del català i d'altres llengües minoritzades és imprecís en aquests esquemes i els discursos dels participants són ambigus i sovint contradictoris. D'una banda, es mostren generalment partidaris de preservar totes les llengües i reconeixen el dret dels seus parlants a fer-les servir, sense especificar amb qui ni quan. Tanmateix, qualsevol intent de fomentar el català és rebut amb recel i reticències i, especialment en el cas dels participants internacionals, poden fer prevaldre la seva condició de parlants de llengües dominants per negar als catalanoparlants el dret a utilitzar o rebre serveis en la seva llengua. Així, es pot considerar que convé preservar el català i que els catalanoparlants tenen dret a parlar-lo, però no es reconeixen ni es legitimen els processos que, en principi, caldria seguir per arribar a aquesta situació, és a dir, el desenvolupament de polítiques per fomentar de manera efectiva aquesta llengua i garantir el dret d'utilitzar-la en qualsevol context. Es pot acceptar que es protegeixin institucionalment quan aquesta protecció és genèrica, o fins i tot folklòrica, però no quan això implica alterar el lliure mercat lingüístic i, sobretot, les pràctiques lingüístiques dels que només parlen llengües dominants. S'assumeix, doncs, que la funció de preservar les llengües no dominants recau exclusivament en els membres de les comunitats que les parlen. Per tant, no es considera una qüestió “d'interès general” —que solen equiparar al propi interès— ni una responsabilitat compartida per tota la societat.

Dels continguts exposats en aquesta secció, es desprèn que els discursos basats en valors neoliberals funcionen com a argumentaris orientats a justificar la no necessitat d'utilitzar el català en el dia a dia. Aquests arguments s'han d'emmarcar en un règim de veritat en què els valors neoliberals formen part del “sentit comú” hegemònic. Aquest enfocament és clarament present en els discursos dels participants que adopten el marc ideològic de la globalització, però els mateixos valors es troben a la base de determinats discursos basats en la ideologia de l'estat nació. La coincidència no sorprèn tenint en compte que les dues ideologies van connectades als processos d'expansió del capitalisme, com veurem a l'apartat 6.4.

6.3.2. Cosmopolitisme banal: la multiculturalitat com a aparador

La ideologia de la globalització es manifesta també en discursos impregnats d'un cosmopolitisme banal orientat a experimentar la pròpia existència de manera integrada en els processos i fenòmens globals (Beck 2002: 28). Això, en el cas dels participants, es concreta en el gust i el desig de viure en un entorn amb presència de diverses llengües i cultures que funcionen com un “aparador” de les seves experiències quotidianes, però que no impliquen modificar els seus hàbits lingüístics ni culturals. Així, esdevenen observadors d'una “diversitat” —sovint expressada en termes de “multiculturalitat”— que celebren i que perceben com a atractiva i enriquidora tant per a ells en termes individuals com per al conjunt de la societat.

Tanmateix, a la pràctica, el cosmopolitisme banal és alhora conseqüència i font de reforçament de les relacions de poder desiguals entre grups socials, etnoculturals i lingüístics i, a més, empara les dinàmiques homogeneïtzadores que afavoreixen les llengües dominants. En primer lloc, perquè la coexistència de diversos grups socials, culturals i lingüístics en un mateix espai (entitat, barri, ciutat, etc.) no es produeix en un pla d'igualtat entre grups ni entre individus ni pel que fa a recursos ni pel que fa a les oportunitats d'incrementar-los. Per exemple, un autòcton o un europeu de classe mitjana disposa de més capital de partida que un africà de classe treballadora. Per altra banda, el fet de viure en una mateixa àrea no comporta necessàriament interrelació entre els individus dels diversos grups, ni tampoc un sentiment de cohesió o de vincle a través de l'espai que comparteixen. Per tant, la “diversitat” celebrada pels discursos del cosmopolitisme banal està conformada per diferents grups juxtaposats i potencialment jerarquitats, no pas per individus de diversos perfils etnoculturals i lingüístics interrelacionats entre si d'igual a igual. En aquest context, com és obvi, les llengües que s'acaben imposant són les dominants —bàsicament, anglès i castellà—, que funcionen com a llengües franques per a la comunicació entre els individus dels diversos grups.

En segon lloc, cal tenir en compte que els participants que assumeixen el cosmopolitisme banal com a positiu ho solen fer des d'una posició social, cultural i lingüística privilegiada respecte a altres persones pertanyents a col·lectius que formen part de les seves representacions de la “diversitat”. És el cas dels participants espanyols nascuts a Catalunya, dels llatinoamericans i dels europeus i australians. Aquests entrevistats tenen un nivell educatiu mitjà o alt, són de cultura occidental i tenen una bona competència lingüística en castellà. Especialment en el cas dels llatinoamericans i dels espanyols nascuts a Catalunya, les narratives cosmopolites sobre les pròpies vides funcionen com a estratègia per projectar una imatge atractiva d'ells mateixos. En el cas dels participants llatinoamericans, això és una manera de compensar el desclassament experimentat respecte als països d'origen un cop establerts a Catalunya. En el cas dels participants espanyols, contribueix a mitigar la sensació d'habitar en entorns poc prestigiosos socialment, de manera que aquests discursos es poden convertir en una manera de reivindicar l'existència de cosmopolitisme “a casa” —n'és un bon exemple el Juan, que viu al barri de Fondo de Sta. Coloma de Gramenet i reivindica positivament la multiculturalitat d'aquest entorn:

JUAN (ESP_NatsCat)

E: ¿Tú crees que en, aquí en Cataluña, o en Santa Coloma, en general, la gente, desde un punto de vista de lenguas, eh, está así, más bien mezclada o que hay más como grupos?

J: Sí, sí, yo creo que es mezclada, yo creo que hay aquí que:: concretamente en Santa Coloma, yo creo que la lengua está totalmente mezclada. Sí, sí, sí, y ahora castellano, catalán, chino, magrebí (.) Es como una torre de Babel. Aquí se hablan muchos idiomas.

La idea de cosmopolitisme banal encaixa amb l'imaginari sobre Barcelona que els entrevistats llatinoamericans, europeus i australians s'havien format abans d'establir-se a la ciutat. Això, juntament amb la superficialitat en el coneixement de l'entorn que porta implícit el rol d'observadors facilita la construcció d'una visió estereotipada de la diversitat, tal com il·lustren, en l'extracte següent, les connexions del Felipe entre diferents nacionalitats i suposades maneres de ser o de fer:

FELIPE (INT_LA)

F: Y el hecho de compartir con tanta gente diferente, te puede enriquecer tanto al punto de que tú puedes escuchar puntos de vista y experiencias tan diversas y tan diferentes que tú antes ni siquiera podías tomarlo en cuenta, porque, tú, conversar con un africano, tú puedes decir "bueno, este tío todo lo relaciona con animales" o "todo es como muy primitivo", pero te hace ver la vida desde el punto de vista de lo esencial. Y claro, uno que se cree tan sofisticado, o conversas con un alemán, que es muy estructurado o conversas con un japonés, que lo ves muy, no sé, muy organizado, muy jerárquico, o conversas con un americano, que es, todo lo quiere mejorar y quiere innovar y ser el primero o conversas con un español, que todo lo puede relacionar con fiestas. Bueno, en general. Pero claro, al final te ves lo, lo, o sea, puedes ver, en una misma ciudad, todas las diferentes, los diferentes puntos de vista. Pues resulta que, cuando volví a mi país, ves como es un poco aburrido.

Com podem comprovar, el Felipe construeix la narrativa sobre el seu procés de mobilitat a Barcelona presentant la seva vida anterior com a avorrida i poc interessant (Codó 2018c: 12), mentre que allò que li aporta interès en el moment present és, precisament, el cosmopolitisme i l'estil de vida de Barcelona. Per altra banda, els participants de cultura occidental no experimenten en la mateixa mesura els inconvenients ni les restriccions en l'accés a recursos que experimenten els africans i els asiàtics. En conseqüència, els discursos dels primers tendeixen a transmetre una visió de les desigualtats que es podria qualificar de "pintoresca", fins i tot des de posicions crítiques. La Gloria, per exemple, afirma que li agrada el Raval per la manera com hi viuen diferents tipus de persones, algunes de les quals en posicions socioeconòmicament desfavorides:

GLORIA (INT_LA)

G: Yo viví en el Raval un montón de años y para mí fue una movidilla vivir en ese barrio porque me daba vida de ver eso, las mujeres con su sari, los chinos, las prostitutas, la gente pidiendo en la calle, los turistas (.) los hipsters. No sé, como:: me encanta el barrio porque, no sé, se vive así. Lo que pasa que se malvive, porque el barrio es súper estigmatizado, es un barrio que siempre está supuestamente criticado (.) Siempre tiene:: ¿no? Supuestamente es peligroso ¿no? Esa para mí es la gestión de la multiculturalidad en Barcelona. No hay realmente:: una forma de real- integrémonos de una manera guay,

¿no?, y saquemos de cada:: de cada cultura que pueda estar viviendo aquí lo mejor y pongámosla en valor, digamos, ¿no?

El fragment reproduït mostra com, si bé alguns participants reconeixen i critiquen les condicions de vida de barris com el Raval, alhora es produeix una certa romantització d'aquesta manera de viure.

Aquestes visions estereotipades o pintoresques de la diversitat i la multiculturalitat no es troben en els discursos dels participants africans i asiàtics. Tot al contrari, la Sumana, per exemple, es queixa de les dificultats per establir relacions socials amb persones que parlin català o castellà. De la mateixa manera, la Dounia no percep com un fenomen necessàriament positiu el fet que a les àrees on resideix s'hi concentri una altra proporció de població internacional i destaca, precisament, que també es relaciona amb autòctons:

DOUNIA (INT_AfrAs)

E: ¿hay alguien (.) conoces a alguien que a ti te hable en catalán? ¿O no?

D: Sí, muchos, sí. Tengo amigas muchos de:: catalán.

E: Ah, vale. ¿Quién-? ¿De qué las conoces? ¿De la escuela, o de aquí- [el centre cívic]?

D: No, de aquí, vecinos míos. Hay otro de la cole (.) Pero tengo vecinos que solo en catalanes y hay de españoles.

E: Vale, aquí en Santa Coloma.

D: Sí, aquí en Santa Coloma, yo vive está en piso no de extranjeros, solo de allí catalanes y de aquí de gente de España. De mi país no.

El cosmopolitisme banal es caracteritza també per imaginar el món com un sol lloc (Jaworski 2015: 217). Els participants que adopten aquests discursos s'autoconsideren universalistes, internacionalistes, progressistes i "oberts" a tota mena d'influències culturals. Des de la perspectiva que els atorga la condició de parlants inicials de llengües dominants i de persones identificades amb l'estat nació d'origen, entenen aquests principis com a incompatibles amb el "nacionalisme" amb el qual tendeixen a associar la llengua i la identitat cultural catalanes. En conseqüència, entenen el foment del català com una mostra de la voluntat nacionalista d'homogeneïtzar la població resident a Catalunya i, per tant, com una amenaça a la diversitat i a la llibertat individual i com una font d'injustícies perquè no garanteix la igualtat d'oportunitats. En canvi, com il·lustren els fragments següents de l'entrevista amb el Valerio, no es perceben aquests inconvenients quan s'ha d'adaptar, per exemple, al context de França:

VALERIO (INT_LA)

V: Mi formación es profundamente internacionalista, por educación, por cultura, por valores, por reflexión, por muchos temas. Esto no significa que no valore Cataluña, o que no valore el País Vasco, o que no valore Francia, Alemania, Holanda, Suecia, Italia o cualquier otro país. Uno lo valora, pero de aquí a tener un apego a la tierra que me signifique unos márgenes que me llevan a una calificación permanente, equivocada, porque está basada por la pasión. No por la razón, sino por la pasión.

[...]

V: En el entorno educativo eran 180 personas, de las cuales yo atendía a las 180 para cuestiones de informática. [...] El 50% de gente era nacida fuera de Cataluña, pero nadie

se atrevía a hablar una palabra en castellano porque esto iba en contra de su carrera profesional. Entonces, tú los veías, con más criterio o menos criterio, hablando catalán morrocotudo espantoso, o había, mezclados entremedio, catalanes de toda la vida que hablaban muy bien. [...] A mí me encantaba moverme en este entorno tan diverso, ¡pero encontraba tan opresivo el modelo de implantación y de la normalización lingüística! Y era injusto y tremendo, sobre todo para los más débiles, no para los más fuertes. Porque en el caso mío puedo decir, “mira, yo el día que me canse, me voy; me voy ¿sabes a dónde me voy? el día que esté muerto de hambre y desesperado, ¿dónde me voy? me voy cien kilómetros más allá, yo en Francia me entiendo con los franceses, pero con absoluta naturalidad, yo no me doy cuenta de que estoy en Francia al tercer día, me siento cómodo”.

Els discursos “antinacionalistes” fets des del cosmopolitisme banal tenen clars paral·lelismes amb els que es fan des del nacionalisme banal. Per exemple, les proclames a favor del “bilingüisme”, la “diversitat” i la “pluralitat” de Catalunya des del monolingüisme individual és compartit tant pels participants que transmeten discursos de cosmopolitisme banal com pels espanyols arribats als 80 i els 90. En comptes d'autopercebre's com a agents afavoridors de les llengües dominants, amb les conseqüències homogeneïtzadores que se'n deriven, aquests participants s'autoperceben com a actors que aporten diversitat lingüística i cultural a Catalunya. Al fragment de la Gloria que reproduïxo a continuació tornen a ressonar les observacions d'Aracil (1982) sobre la bilingüització (unidireccional) dels parlants de llengües minoritzades:

GLORIA (INT_LA)

G: Lo más bonito de Cataluña me parece el bilingüismo, y me parece que es ahora en estos últimos años de tanto independentismo y no sé qué, y que si se separan y no sé cuantos, al final es un poco como esta cosa de restar y no de sumar, ¿no? Como imponer que ahora todos- ¿no?, que se hable más el catalán y no sé qué, cuando en realidad, o sea, lo mejor que tienen los catalanes es eso, ¿no? O sea, tienen una lengua propia, genial, pero también tienen el bilingüismo que es un lujo y una suerte poder ser bilingüe, y esto me parece que al final, el manoseo este político hace que:: que eso, que quizás lo que me preguntabas antes, como que, podría ser que alguna lengua tuviera más prestigio que la otra, o que una se debería ahora como resaltar más que la otra, cuando en realidad es como, somos catalanes y hablamos dos lenguas, ¿no? Defendemos una que en teoría puede ser minoritaria y la cuidamos y le tenemos cariño, sí, pero:: (..) pero si eso estuviera claro entre los catalanes no ten- ¿no? Sí, hay que cuidarla y quererla, pero tampoco, o sea, yo tengo dos lenguas, ¿por qué ahora voy a dejar de hablar una? ¿Por qué tengo que hablar más la otra porque la otra la tengo que cuidar o porque::? No, o sea, yo hablo dos lenguas, ¿no?

Una altra conseqüència del cosmopolitisme banal és que l'arrelament al lloc on es viu no s'aprecia com un valor en si mateix i, en alguns casos, fins i tot s'evita conscientment. Com que el món es considera “un sol lloc”, aquest “lloc” s'imagina genèricament des de la perspectiva social, cultural i lingüística dominant ja comentada, en què les diferències entre uns llocs i uns altres són de “decorat”, més que no pas d'identitat o de manera de veure el món. Seguint els valors del neoliberalisme, es parteix d'una perspectiva

eminentment individualista i, per tant, el fet de sentir-se partícip del grup nacional i lingüístic del lloc on es resideix no es considera necessari. La Rachel, per exemple, destaca que no sent un lligam especial amb el lloc on viu, però tampoc amb Anglaterra, el seu país d'origen:

RACHEL (INT_EuAus)

E: ¿y sientes algún tipo de apego? Lo que en inglés dicen “attachment” (.) con (.) con el territorio, digamos, o con::

R: Ah, no, pero no lo tengo con Inglaterra tampoco, no es mi naturaleza. Yo creo que me siento muy a gusto aquí, y por esto he decidido vivir aquí. Me gusta la arquitectura y el paisaje, la montaña, la playa, todo.

Reconeixen el valor que el català té per a l'arrelament, però, com que per a aquests participants l'arrelament no és un objectiu, aquest valor té poca rellevància per a ells, encara més tenint en compte que no se senten identificats amb la identitat catalana. Així, la majoria de participants llatinoamericans i europeus i australians, i una part dels espanyols arribats als 80 i els 90, s'estableixen a Catalunya per desenvolupar el seu projecte de vida en un entorn que els agradi, no pas a esdevenir part de la comunitat que es troben. D'aquí que la majoria sí que desenvolupin un sentiment de vincle amb Barcelona, ja que, com que poden triar l'entorn social on es mouen, troben espais on performar l'estil de vida que correspon als seus imaginaris sobre la ciutat. Així, el vincle amb Barcelona l'estableixen a partir de les relacions socials, generalment amb no catalans, que tenen lloc en el “decorat” quotidià que els proporcionen els espais “diversos” que freqüenten, no pas a partir de la identificació nacional, cultural o lingüística amb Catalunya. L'inconvenient per a alguns participants, no obstant, és que no poden mirar-se el català “des de lluny”, com sí que poden fer amb les llengües de la població internacional establerta a Catalunya, que poden observar des de la distància com a “espectadors” de la diversitat. Això comporta que alguns entrevistats percebin el català no pas com un element més d'aquesta diversitat “pintoresca” (i inofensiva), sinó com una amenaça a les pròpies pràctiques lingüístiques monolingües o basades exclusivament en llengües dominants, les quals, en general, no estan disposats a modificar.

En conclusió, des de la perspectiva del cosmopolitisme banal, la diversitat lingüística es construeix d'una manera aparentment lliure i espontània, en un esquema que no només no es qüestiona sinó que es percep com a idiosincràtic dels temps actuals i com a signe de modernitat i de progrés. No es presta atenció ni a les causes politicoeconòmiques que la generen, ni a les jerarquies que porta implícites, ni a les conseqüències individuals i col·lectives que comporta a la pràctica. Aquest enfocament permet als participants no sortir de la seva “zona de confort lingüístic” perquè justifiquen el seu ús pràcticament exclusiu del castellà —o, en segon terme, de l'anglès— com una contribució al bilingüisme i a la diversitat de Catalunya, de manera que no es presenten a ells mateixos com a elements d'homogeneïtzació, sinó com a agents de foment de la multiculturalitat i el multilingüisme.

6.4. La continuïtat discursiva entre les ideologies lingüístiques de l'estat nació i de la globalització

Tant l'estat nació com la globalització neoliberal es corresponen amb processos d'expansió del capitalisme, en què la llengua s'ha utilitzat com a eina de regimentació (Heller i McElhinny 2017). Així, el cosmopolitisme es pot considerar una extensió del projecte imperialista d'universalització (Briggs 2005: 77, citat a Woolard 2016: 151). La coincidència en les línies argumentatives de la ideologia de l'estat nació i de la globalització a favor de les llengües dominants es basa en la capacitat d'aquestes llengües de funcionar com a codis “universals” gràcies al seu abast geogràfic, al seu pes demogràfic i a la legitimitat que se'ls atribueix. Aquests tres aspectes són conseqüència dels esmentats processos d'expansió del projecte capitalista, que comporta necessàriament una uniformització lingüística per fer possible la circulació de persones, capitals i mercaderies, però també d'informació, tant dintre de l'estat nació com a escala global. Això requereix l'extensió del coneixement i l'ús de les llengües dominants —és a dir, les del poder politicoeconòmic que s'expandeix—, la qual cosa implica la bilingüització dels parlants de llengües subestats, que en alguns casos pot acabar en processos de substitució lingüística (May 2012: 154). Així, el que durant l'etapa d'expansió de l'estat nació es justificava políticament —connectant la llengua de l'estat nació amb la modernitat, la “civilització”, el progrés i la democràcia— en l'etapa d'expansió de la globalització neoliberal es justifica econòmicament —connectant les llengües “globals” a les possibilitats de negoci, la internacionalització i la competitivitat (Heller i Duchêne 2007, Heller 2010). Així doncs, en els dos processos les ideologies s'han estès a través de discursos aparentment progressistes, democràtics, justos i inclusivius, en què les llengües minoritzades es consideren una limitació per pujar al tren del “progrés”.

Com hem vist, la llengua catalana, i, per extensió, la resta de llengües subestats, no encaixen en les ideologies de l'estat nació ni de la globalització si no és des d'una posició subordinada respecte a les llengües dominants. És freqüent, doncs, que les línies de discurs que es deriven d'aquestes dues ideologies es retroalimentin, de manera que els participants assumeixin els principis de l'estat nació —principalment, la idea “un estat, una llengua”— com a base i els de la globalització neoliberal com a “guia” per circular sobre aquesta base —ho indiquen les referències a conceptes economicistes com “competitivitat”, “eficàcia” o “internacionalització”. Cal tenir en compte que els discursos dels participants amb posicionaments poc favorables a les polítiques de foment del català no es deriven solament del fet d'agafar aquests principis com a referència, sinó de fer-ho, a més, exclusivament des de la perspectiva i els interessos com a parlants de llengües dominants. Ho il·lustra el contrast entre els participants espanyols arribats als 50 i els 60 —els quals, sense qüestionar la base de les assumpcions sobre l'estat nació, adopten una perspectiva més catalanocèntrica— i, per exemple, els espanyols arribats als 80 i els 90 —que adopten una perspectiva més hispanocèntrica.⁸⁵

⁸⁵ Aquesta perspectiva més catalanocèntrica és conseqüència, com he esmentat anteriorment, de la concepció flexible de l'estat nació espanyol que tenen aquests participants i del fet que, com que reconeixen

Els participants amb posicionaments poc favorables al català —tant si en els seus discursos predomina la ideologia de l'estat nació com la de la globalització— remarquen el valor exclusivament comunicatiu que ells atribueixen a les llengües. Aquest valor estrictament comunicatiu nega o relativitza el valor simbòlic d'identitat, tal com mostren les afirmacions del Valerio:

VALERIO (INT_LA)

V: Yo pienso que la lengua es una herramienta de expresión de la cultura y de comunicación entre seres humanos. De transferir el cariño, el aprendizaje, los valores. En ese sentido es importante, es extremadamente importante. [...] Pero no pienso que la lengua defina la identidad y definir la identidad solo con la lengua es de una pobreza enorme.

Sota aquesta premissa, el castellà, en qualitat de llengua estatal i global, és la que facilita la comunicació, l'entesa mútua i la vida en comú entre persones de diferents orígens que s'han establert a Catalunya. Per tant, es considera un codi legítim per funcionar com a llengua de comunicació intergrup, sovint al costat de l'anglès, una altra llengua considerada global. Així, el fet que tots els catalanoparlants sàpiguen parlar també castellà els posa en desavantatge a l'hora d'utilitzar la pròpia llengua perquè se'ls atribueix tota la responsabilitat de fer possible la comunicació davant d'un interlocutor que els parli en castellà. No adaptar-se a l'interlocutor es pot considerar un signe de "mala educació" o de "falta de respecte", especialment per part dels participants amb poc coneixement de català:

JENI (INT_LA)

J: [...] si me hablan castellano, y me hablas en catalán, y yo te respondo en castellano. Claro, cambia ya la conversación. Entonces no:: Esto sí que me conf- Es como una falta de respeto, ¿no? No. O sea, si continuamos en castellano, acabamos en castellano.

Per tant, optar per una llengua que, segons aquest punt de vista, dificulta la comunicació es considera problemàtic i s'estigmatitza. Si els parlants de la llengua minoritzada opten per parlar la llengua dominant a fi d'evitar l'estigma, queden invisibilitzats com a parlants de la seva llengua inicial. En paral·lel, com que es nega o es relativitza el valor simbòlic de les llengües en termes d'identitat cultural —encara que, com hem pogut comprovar, alhora el català es considera la llengua d'autenticitat dels catalans—, cap grup etnocultural es podria considerar discriminat o perjudicat pel fet de no poder utilitzar la pròpia llengua, precisament perquè negant a les llengües el valor identificador es neguen també les jerarquies entre grups lingüístics. Així, amb el silenciament i la corresponent invisibilització dels parlants de llengües no dominants, els problemes derivats del multilingüisme desapareixen a ulls i oïdes dels participants que agafen la perspectiva exclusiva de les llengües dominants.

L'atribució de valor estrictament comunicatiu i la negació o relativització del valor identificador de les llengües es concreta en una sèrie de contraposicions presents tant en

legitimitat a la idea de Catalunya com a "quasi-estat" —en forma d'autonomia— hi apliquen també l'esquema "un 'país', una llengua" principal, que en aquest cas, és la "pròpia" de Catalunya.

els discursos de l'estat nació com en els de la globalització. Els participants que abracen aquestes línies de discurs, ja sigui des de la ideologia de l'estat nació o de la globalització, contraposen la (pròpia) "racionalitat" amb el "sentimentalisme" dels defensors de les llengües minoritzades, la (pròpia) "neutralitat" amb els interessos nacionalistes dels grups minoritzats, el (propri) "sentit pràctic" amb el "simbolisme" amb què s'associen les llengües no dominants, la (pròpia) "llibertat de tria" amb les "imposicions" de les institucions catalanes, la (pròpia) "obertura de ment" amb el "tancament" dels catalans i d'altres comunitats lingüístiques minoritzades i en, definitiva, entre la (pròpia) "normalitat" i "naturalitat" i la "raresa" i "artificialitat" d'allò que es percep com a alteritat. Així doncs, des de la perspectiva de les llengües dominants, el multilingüisme es percep com a problemàtic i divisor, mentre que el monolingüisme —o, en el seu defecte, l'ús de llengües dominants com a llengües franques— es percep com a resolutiu i pràctic per assegurar l'entesa entre persones de diferents orígens. Ho il·lustren aquestes paraules de l'Andrés:

ANDRÉS (ESP_5060)

A: [...] tenemos una visión muy idílica de todas las cosas, pasa que nos encontramos la realidad, ¿no?, entonces, como yo he sufrido, a mí me cuesta mucho el tema de los idiomas, claro, cuantos menos haya mejor. [...] Tú dices, bueno, Cataluña, hombre, hay dos, y de alguna manera se solapan, y eso es un problema. Es un problema para los dos. Es decir, si los catalanes hablan castellano, digamos, no hay necesidad de que los no catalanes hablen catalán, porque hablan en castellano. [...] Entonces, es un problema. Para mí. Claro, si te vas, por ejemplo, y para mí es épico, al Vall d'Aran, entonces ya es ridículo, porque encima pones el aranés, y dices allí tienes una persona que habla tres idiomas, que hace un esfuerzo, que tiene una capacidad de hablar tres idiomas, y joder:: [...] Piensas "madre de dios". Y después cuando, a veces he oído que quieren recuperar el occitano, piensas "uf, qué desastre".

E: Claro, mhm. Usted cree que sería más práctico con una.

A: [Assenteix amb el cap]

[...]

E: O sea, claro, para usted pesa más, digamos, en este caso, el componente práctico, ¿no?, que el simbólico...

A: Es que el simbólico, para mí, como soy muy racional, demasiado racional, dices, los irlandeses, ¿qué hablan? Inglés. Y son irlandeses. ¿Y qué? ¿Si hablasen gaélico serían más irlandeses? Sería un problema para ellos. No habría dios que los entendiese. [...] En este caso concreto. Dices, el occitano. ¿Está muy bien hablar occitano? Pues dices no. Es otro follón. [...] Entonces, estoy en contra de las lenguas. De todas. No del catalán. De todas.

Una altra característica en comú que tenen els discursos poc favorables al català tant si parteixen de la ideologia de l'estat nació com de la globalització és la perspectiva exclusivament sincrònica respecte a la situació sociolingüística de Catalunya. Perceben el bilingüisme català-castellà com una condició "natural" i endèmica de Catalunya, i no pas com a conseqüència d'un procés de minorització lingüística en curs, en una nova mostra de malreconeixement. En els casos en què reconeixen possibles processos de minorització del català vinculats als processos d'expansió del castellà, els situen en temps

gairebé remots des de la perspectiva actual i, en qualsevol cas, no creuen que els no-catalanoparlants del present se n'hagin de sentir responsables:

ALBERTO (ESP_NatsCat)

A: Pero es que Cataluña lleva siendo parte de España (.) ¿desde los Reyes Católicos? ¿Sí? Es como si ahora vinieran los nativos americanos y dijeran a los americanos que ya han nacido allí “oye, que esto es nuestro, que vinisteis aquí a tocarnos las narices”, o en Sudamérica “oye, que vinisteis aquí a tocarnos las narices”, y si ya empezamos a tirar pa' atrás, ¿qué vamos, a ir en contra de los italianos porque vinieron a invadirnos en tiempo de los romanos? Es que, claro, ha pasado tiempo. Y a veces, no sé, me parece tanto tiempo que es que no::

La consideració del bilingüisme com a “natural” i definidor de Catalunya porta a ser reticent a les polítiques lingüístiques orientades a fer prevaldre el català, que, com he esmentat, s'atribueixen als interessos nacionalistes per alterar la “naturalitat” d'una Catalunya intrínsecament bilingüe.

Així doncs, tant la ideologia de l'estat nació com la de la globalització utilitzen valors liberals com la llibertat, la igualtat o el progrés per reforçar les jerarquies entre llengües dominants i minoritzades. Per tant, la globalització neoliberal no ha portat un canvi de marc ideològic i discursiu, sinó d'una adaptació a les condicions politicoeconòmiques actuals d'una sèrie de discursos que ja estaven en circulació des de dècades enrere. Aquests discursos agafen les idees sobre universalitat i anonimat pròpies de la ideologia de l'estat nació i hi donen una perspectiva economicista lligada a la globalització a fi d'adaptar-los als valors socials hegemònics en l'actualitat..

Finalment, tant els discursos de l'estat nació com de la globalització estan orientats justificar les pràctiques lingüístiques dels parlants de llengües dominants i a desresponsabilitzar-los de la posició desavantatjada —i, fins i tot de la hipotètica desaparició— de les llengües minoritzades. Tant en un cas com en l'altre aquestes ideologies estan vinculades al malreconeixement dels processos pels quals es produeix aquesta situació de desavantatge: en el cas de l'estat nació perquè no reconeixen les conseqüències en el present de processos històrics amb origen en el passat que encara estan en curs, i en el cas de la globalització perquè no es reconeixen les jerarquies entre llengües dominants i minoritzades com a conseqüència de processos politicoeconòmics que perjudiquen les segones, sinó que s'atribueixen a la seva “falta de competitivitat” en el món global.

6.5. Discursos crítics amb les ideologies hegemòniques: contra l'homogeneïtzació

Una part minoritària però qualitativament significativa dels participants llatinoamericans i europeus adopta, a diferència de la resta d'entrevistats d'aquests perfils, línies de discurs obertament crítiques amb les conseqüències lingüístiques i culturals de les dinàmiques homogeneïtzadores de l'estat nació i de la globalització. Els tres participants que més clarament se situen en aquesta línia són el Gerardo, el Will i l'Alessandro. Els seus discursos “dialoguen”, des d'una perspectiva empàtica amb els

grups lingüísticoculturals no estatals en general i amb els catalanoparlants en concret, amb els discursos més homogeneïtzadors que despleguen la resta d'internacionals. En l'extracte reproduït a continuació, per exemple, l'Alessandro es posiciona a favor que els catalans mostrin la seva identitat pròpia respecte a altres grups lingüísticoculturals:

ALESSANDRO (INT_EuAus)

A: Yo creo que esto, unas de las cosas interesantes y que se aprecian en los catalanes es que todavía tienen una identidad bastante fuerte respeto a otros:: otras naciones, otras poblaciones, otros:: otros. Creo, yo. Como los vascos. Me gustan estas realidades, donde no se haya radicalizado tanto la idea de globalización, que a mí no me gusta nada.

Aquests discursos obertament crítics amb l'homogeneïtzació i, especialment, amb la globalització no es detecten entre els participants espanyols, que més aviat tendeixen a basar els seus discursos en perspectives més o menys flexibles de l'estat nació per fer-hi encaixar la catalanitat.

Els discursos crítics dels participants internacionals tenen en comú la consideració implícita de Catalunya com una entitat política basada en una identitat lingüística i cultural legítima que mereix ser respectada i que cal tractar com a prioritària en el seu territori històric. Agafant aquest marc, i no solament el de l'estat nació, consideren que les persones vingudes de fora haurien d'adaptar-se a les dinàmiques sociolingüístiques de Catalunya en comptes d'imposar les llengües dominants:

WILL (INT_EuAus)

W: I can see the need to protect the language, because I think the fight is hard and it will be hard in the future to protect the language, you really will. Just looking at the historical situations which are similar and I do think independence would protect the language enormously [...]. In terms of me using the language or having the language, I never feel annoyed by the use of Catalan, I mean, how could I? I'm a guest here, you know, I'm a welcomed guest as far as I can tell, so why I would have objected that? It'd be- It doesn't make any sense, you know. [...] I've even heard like people who are not- who don't have a Catalan parent, like there was this woman in:: during this teacher training session, and you come into the group, you know, you have your own little group of six teachers, and in this group I think there were five women or six and two of this were, were Catalan, and there was this Canadian woman who was married to a Venezuelan or Colombian guy, who's settled here, and she comes in at five to nine in the morning and she's going "oh, it's terrible because so and so", her kid, he doesn't want to speak Spanish now, you know, "it's the way they push the Catalan". And I'm like, and I thought, you know, these two women here they're not saying anything but I know what they were thinking, you know, so I'm gonna have to say this to you, you know, that, you know, like I didn't argue what, I think it's all I wanted to say, I just said "look, the, the... he will learn Spanish, he will learn it, it's everywhere", you know, your fath-, his father speaks Spanish, you know, it's not gonna be a handicap to him in any way. You know, but in my inside I was thinking, "just fuck off, go somewhere where Spanish is the native language. How dare you?", you know, really, so that I mean, politically I do have that much awareness to the object of that kind of thing.

Aquests participants reconeixen la legitimitat del poder subestatal per promoure un nacionalisme banal català i adoptar mesures coercitives per regimentar en matèria de llengua. Això no exclou que aquest nacionalisme banal, o la manera com es desenvolupa, sigui criticable. No obstant, aquests discursos favorables a les llengües minoritzades no es tradueixen, a la pràctica, en l'adopció del català. De fet, igual que s'esdevé en la resta de participants, les opinions favorables a les polítiques lingüístiques es matisen quan aquestes polítiques comporten un canvi en les pròpies pràctiques lingüístiques:

GERARDO (INT_LA)

G: [...] Debería haber una defensa más violenta de la lengua, en ciertos aspectos, ¿no?

E: ¿Como por ejemplo en qué?

G: [...] Por ejemplo, yo creo que la TV3 debería subtítular el castellano, como un acto de política. O sea, a pesar de que entiendan, què collons, que subtítulen. Nada más para explicar que sí hay dos lenguas aquí, y que si ves televisiones en castellano, subtítulo. [...] Porque si tu prioridad política es que el catalán sea la lengua oficial y la otra la cooficial- [...] O sea, el castellano se va a aprender sí o sí, o sea, no hay manera de que se pierda el castellano. O sea, es que no, no hay una posibilidad dado la tradición lingüística del país que se logre perder. Y por el tipo de inmigraciones. Entonces, el catalán tiene que ser defendido desde otras:: desde otras fuentes, pero no estoy a favor de la obligatoriedad del catalán en la universidad y en las instituciones.

E: Ya, vale.

G: Eso porque me afecta @. Es puro, puro ego personal.

E: Ya. Por ejemplo, ¿que lo pidan para determinados trabajos?

G: Para la universidad.

E: Ya.

G: Para entrar a trabajar a la universidad.

E: ¿A ti te lo han pedido en algún momento?

G: No, pero no puedo hacer oposiciones, por ejemplo.

E: Ya.

G: Entiendo que para una:: Para la ESO, y esto, obviamente sí. Sí que tiene que ser obligatorio porque:: Y no tanto porque yo si opongo (.) opongo, me presento a una oposición, siempre sería o para castellano o para inglés. Entonces, el catalán tampoco tendría que serme- ser mi lengua, ¿sabes? Entiendo que sí, para la:: para las cosas administrativas y esto sí, pero tendrían que poner mecanismos de integración.

Pel que fa a la llengua de relacions interpersonals, aquesta perspectiva contrària a l'homegenització considera els parlants de la llengua subestatal més legitimats que els parlants d'altres llengües per fer prevaldre la seva tria lingüística en les converses. Tot i això, trobem matisos entre els diversos participants sobre aquest punt, de manera que alguns prioritzen la funció comunicativa de la llengua sense negar-li el valor d'identitat, com és el cas de l'Alessandro:

ALESSANDRO (INT_EuAus)

A: [...] una cosa que algunos catalanes hacen, y lo entiendo, que es por- puede ser que haya dos versiones, hay el sobrado, este que sí o sí te habla en catalán, tú te estás contestando en castellano, o igual, pero pasa en cualquier idioma, eh. También lo hacen mucho los rusos, que tú les hablas en inglés y ellos siguen hablándote en ruso.

E: Ya.

A: Y eso es complicado. Y lo mismo en catalán. Hay dos posibilidades. O este no tiene ninguna intención de que entiendas lo que te está diciendo y dice “yo soy catalán, estamos en Cataluña y se habla catalán”. Y lo puedo entender igual, está bien. Pero tú sí que lo has estudiado por lo menos como segunda lengua el castellano y deberías acercarte.

E: Ya, sí.

A: Por, por:: podemos, eh:: se puedan::

E: Sí, para comunicarnos, ¿no?

A: Para comunicarnos. O, eh, o lo que te, o lo que te habla en catalán y luego lo ve, lo entiende y se rebaja entre comillas o se convierte al castellano para que haya una conversa mucho más agradable y entendible, digo yo.

Els participants que defensen postures contràries a l'homogeneïtzació es mostren conscients que la seva posició és marcada i minoritària entre els internacionals establerts a Catalunya. Solen atribuir els discursos poc favorables al català d'altres no-catalanoparlants internacionals a la ignorància i al poc interès per conèixer la realitat sociolingüística del lloc on viuen. Fixem-nos en com el Gerardo contrasta la seva posició amb la de la majoria de mexicans que ha conegut a Catalunya:

GERARDO (INT_LA)

E: Y, de momento, cuando lo viste, ¿qué te pareció? [Que les classes a la universitat fossin en català]

G: Bien.

E: Sí.

G: Es que a mí siempre:: En estos- hay como muy- me enoja mucho. Hay mucha gente que:: Mis compañeros del máster, no sabes que:: “¿por qué dan las clases en catalán?”. “Mira, güey, es Cataluña, tío. O sea, entérate un poco”.

[...]

G: Yo reivindico mi mexicanidad, y me quejo, ¿no? @ O sea, odio los mexicanos. Casi no tengo relación con los mexicanos porque me parecen idiotas. [...] Aquí, el noventa por ciento de los que hay aquí son fresas, bueno, pijos. Y es muy diff-, yo me llevo muy mal con ellos, desde mi posición política es muy [?]. No puedo. [...] También soy muy mal visto por lo de:: Por lo de mi independentismo, también. [...] No entienden el concepto de defensa de la lengua, un poco. O sea, parece como que no pueden:: Como en México tienen esta posición tan invadida de un monolingüismo tan duro, supongo que ven el que habla otra lengua como alguien menor. Una lengua de segunda. Como que les parece como apestadillo. Es superjodido. Es muy complejo.

És significatiu que el Gerardo connecti el rebuig al català de la majoria dels seus compatriotes a la posició socioeconòmica privilegiada de què gaudeixen en el país d'origen. El Gerardo connecta aquesta posició socioeconòmica amb un posicionament ideològic de base colonial poc favorable a les llengües minoritzades tant en el context de Catalunya com de Mèxic.

6.6. Processos paral·lels de despolitització i repolitització de la qüestió lingüística a Catalunya

Com s'ha pogut comprovar al llarg d'aquest capítol, les ideologies lingüístiques dels participants parteixen de marcs ideològics més amplis vinculats a l'estat nació i a la globalització neoliberal. Com hem vist, els participants espanyols tendeixen a partir d'una concepció flexible de l'estat nació en termes d'homogeneïtat. Sobre aquesta base, cerquen l'encaix de Catalunya, amb les seves particularitats polítiques, culturals i lingüístiques, en el marc d'un Estat espanyol que identifiquen com a divers internament dintre de la unitat i l'homogeneïtat que pressuposen a un estat nació. Aquesta perspectiva compartida es concreta de manera diferent en cada subperfil de participants espanyols, en funció del moment en què inicien la seva trajectòria a Catalunya. Així, els arribats als 50 i els 60 tendeixen a adoptar —amb l'excepció de l'Andrés i el Paco— els discursos de l'antifranquisme pel que fa a la necessitat d'implantar polítiques de revitalització lingüística per al català; els arribats als 80 i els 90 tendeixen a adoptar els discursos de l'Espanya plural, i els nascuts a Catalunya tendeixen a desplegar discursos vinculats a la celebració de la “diversitat” —sempre que això no impliqui canviar les seves pròpies pràctiques— i a la conveniència de parlar llengües globals. Tenint en compte aquests punts de partida, els discursos dels participants espanyols —inclosos els més desfavorables a les polítiques de revitalització lingüística— s'orienten a la necessitat de desconflictitzar i despolititzar la qüestió lingüística a Catalunya. Es decanten per garantir l'accés al català a tota la població a través de l'ensenyament, però una part mostra reticències davant les mesures que en regulen l'ús en l'àmbit laboral o en la retolació dels establiments. És a dir, es mostren favorables a impulsar polítiques per garantir l'accés universal al català però desfavorables a les mesures més orientades a la coerció per garantir-ne l'ús, similarment a la política lingüística dels estats nació. Això és una conseqüència de no atribuir suficient legitimitat a les institucions catalanes per exercir poder al mateix nivell que un estat nació. En la majoria de casos són partidaris de garantir un bilingüisme simètric en què cadascú pugui triar la llengua que vol utilitzar en cada ocasió tenint en compte l'alt grau d'intercomprensibilitat entre el català i el castellà. Malgrat que, tal com he esmentat fent referència al mite del bilingüisme d'Aracil, aquesta defensa del bilingüisme reforça les jerarquies entre català i castellà, des de la perspectiva d'aquests participants és una solució desconflictitzadora i justa que iguala els drets de catalanoparlants i castellanoparlants.

Els participants internacionals, per la seva banda, tendeixen a partir d'una concepció més rígida de l'estat nació i a imaginar-se'l, en la majoria de casos, com una entitat lingüísticament homogènia. Sobre aquesta base, consideren que ells s'han establert a Espanya i que a Espanya es parla castellà. A aquest esquema de l'estat nació s'hi sumen els valors neoliberals i les ideologies de cosmopolitisme predominants entre els entrevistats llatinoamericans, europeus i australians. En tots els casos, trobar-se amb el català representa, en diferents mesures, un inconvenient imprevist, però el fet de no parlar-lo té conseqüències diferents per a cada perfil. Així, per als llatinoamericans és un element més que contribueix al desclassament respecte als països d'origen, per als

europaus i els australians és una espècie de “pedra a la sabata”, una nosa que només limita la circulació social puntualment, i per als africans i els asiàtics és un element de la societat d’arribada amb el qual tenen contacte molt puntualment però que necessiten —tenint-hi un accés difícil— si volen ascendir socialment. Al capítol 7, sobre circulació dels participants per les dinàmiques sociolingüístiques, aprofundiré en aquestes qüestions. Apuntar-les aquí, però, és necessari perquè la manera de circular per les dinàmiques sociolingüístiques sense parlar català, i en alguns casos sense entendre’l, és un dels elements que condiona les representacions d’aquestes dinàmiques. A diferència dels participants espanyols, els internacionals tendeixen a atribuir molt més contingut polític tant al fet d’impulsar actuacions de foment de la llengua catalana des de les institucions com al fet que els catalanoparlants es mantinguin en aquesta llengua en els diferents àmbits (universitat, comerços, converses informals, etc.).

En conseqüència, es pot identificar un procés de despolitització i voluntat de desconflictivització de la llengua catalana per part dels participants espanyols i, en paral·lel, un procés de repolitització i d’explicitació del conflicte lingüístic per part dels participants internacionals. Al procés de repolitització cal sumar-hi les conseqüències de l’auge del moviment independentista i de la recentralització estatal, ja apuntades al capítol de context sociolingüístic. Aquests esdeveniments han conduït a incrementar la politització de la llengua catalana en els discursos públics, especialment des de posicionaments no independentistes. De tota manera, quan els participants espanyols parlen de la politització de la llengua en el marc de la situació política, ho fan per criticar, precisament, aquesta politització.

6.7. Cinc factors que intervenen en la configuració de les ideologies lingüístiques dels participants

En la configuració de les ideologies lingüístiques dels participants i, consegüentment, en les seves representacions de les dinàmiques sociolingüístiques catalanes hi intervenen diversos aspectes relacionats amb la trajectòria individual de cadascú en marc dels esdeveniments polítics, socials i econòmics de cada període. Concretament, he identificat cinc factors, estretament interconnectats, que hi intervenen: 1) les línies de discurs socialment hegemòniques en el moment en què s’estableixen a Catalunya, 2) l’accés a la perspectiva catalanoparlant sobre les dinàmiques sociolingüístiques a través de l’establiment de vincles afectius d’una certa profunditat amb catalanoparlants, 3) el grau de satisfacció sobre la pròpia trajectòria de capitalització (o descapitalització) material, social, lingüística i simbòlica i el paper atorgat a la llengua catalana en aquest procés, 4) l’interès a fer prevaldre el propi capital lingüístic en castellà enfront de la competència del català, i 5) l’interès a fer prevaldre el propi imaginari respecte al lloc on es viu. Aquest darrer factor és el més important i correspon a la conclusió principal del present capítol.

Pel que fa al primer factor, cal tenir en compte el marc ideològic i discursiu hegemònic en cada període està marcat pels interessos del poder politicoeconòmic. Aquests interessos de poder poden presentar matisos en funció de si els participants adopten un marc més catalanocèntric, més hispanocèntric o més global. Ho il·lustra, per exemple, el

fet que els participants espanyols arribats als 50 i els 60, que van passar de la infantesa a l'edat adulta ja establerts a Catalunya i en un moment en què l'antifranquisme es generalitzava en àmplies capes de la població, tendeixen a adoptar l'esquema del qual partien, a principis dels 80, les polítiques de normalització —i, en general, a mostrar-s'hi favorables, amb les excepcions ja comentades. En canvi, els espanyols que es van fer adults en altres territoris de l'Estat tendeixen a adoptar marcs més hispanocèntrics, encara que sigui des de la concepció d'una Espanya (relativament) plural, una línia de discurs que ells tendeixen a interpretar com a progressista i favorable a les minories lingüístiques, malgrat que, com hem vist, a la pràctica reforça i legitima l'estatu quo favorable al castellà en la seva qualitat de llengua d'estat. La resta de perfils, que han desenvolupat la seva trajectòria a Catalunya durant el segle XXI —bé perquè van néixer a Catalunya i s'han fet adults durant aquest període, bé perquè hi van arribar des de l'estranger ja com a adults—, tendeixen a adoptar posicionaments més vinculats al cosmopolitisme i les ideologies economicistes. En el cas dels internacionals cal tenir en compte que el règim lingüístic i les ideologies hegemòniques del país d'origen també actuen com a sedàs a l'hora de forjar-se representacions de les dinàmiques sociolingüístiques de Catalunya: recordem, per exemple, com era de rígida la concepció de l'estat nació des d'un punt de vista lingüístic en el cas de la Chantal, informant francesa. Alhora, però, el fet d'entrar en contacte amb les dinàmiques sociolingüístiques catalanes porta alguns d'aquests participants a replantejar-se qüestions relatives a les llengües minoritzades en el propi estat d'origen, en el que Badosa (2020) anomena “efecte mirall” entre un context sociolingüístic i un altre. És el cas dels participants italians que es replantegen els conceptes de “llengua” i “dialecte” i les jerarquies que hi van associades en les dinàmiques sociolingüístiques italianes.

El segon factor, l'accés i l'adopció de punts de vista catalanoparlants sobre les dinàmiques sociolingüístiques, està profundament relacionat amb la xarxa de relacions socials que es construeix cada individu un cop s'estableix a Catalunya. Com hem vist, no tothom té les mateixes possibilitats de triar-la: com més recursos materials, socials i simbòlics de partida, més facilitat té una persona per escollir l'entorn social en què es vol moure. En el cas dels espanyols arribats als 50 i els 60, especialment si participaven en el moviment antifranquista, s'hi suma un altre factor relacionat amb l'establiment de vincles afectius amb catalanoparlants. De les entrevistes amb aquests participants es desprèn que tenien un projecte en comú amb els “catalans” —concretament, superar el franquisme i construir una societat més lliure i més justa, que incloïa el reconeixement nacional i lingüístic de l'especificitat catalana. Aquest projecte en comú es va convertir posteriorment, un cop acabat el franquisme, en història compartida. Al capítol 5, sobre perfils i trajectòries, ja hem vist com aquests participants establien vincles d'amistat o de parella amb catalanoparlants en espais que poden anar des de l'Assemblea de Catalunya fins a l'escola dels fills. L'altra cara de la moneda la representen els participants internacionals. La majoria tenen poc contacte amb catalanoparlants perquè tendeixen a construir-se una xarxa de socialització amb altres estrangers. En alguns casos perquè ho prefereixen així i en altres casos perquè no aconsegueixen entrar en cercles de

socialització amb autòctons, encara que ho voldrien. Això els dificulta no tan sols l'accés al català, sinó també a perspectives sobre les dinàmiques sociolingüístiques des d'una concepció menys rígida de l'estat nació de la que solen tenir. Tot plegat, configura una roda en què tenen poc coneixement del català, no freqüenten espais en què aquesta llengua és predominant i, per tant, no adopten pràcticament mai la perspectiva catalanoparlant en les seves representacions de la situació sociolingüística de Catalunya. A mig camí se situen els espanyols arribats als 80 i els 90 i els nascuts a Catalunya, que han desenvolupat la seva trajectòria en un entorn en què el català i els catalanoparlants hi eren presents. En conseqüència adopten posicions més favorables o, com a mínim, més "tolerants" amb la llengua catalana, com una mostra de "diversitat", sempre que això no amenaci l'estatu quo marcat per les jerarquies, no sempre reconegudes per part d'aquests participants, entre català i castellà.

Pel que fa al tercer factor, la percepció sobre la pròpia trajectòria de capitalització o descapitalització i sobre el paper de la llengua catalana en la configuració d'aquesta trajectòria, els participants que han experimentat trajectòries de capitalització ascendent un cop establerts a Catalunya tendeixen a adoptar posicionaments més favorables a les polítiques de foment del català. El cas més paradigmàtic és el dels espanyols arribats als 50 i els 60 que han experimentat trajectòries de capitalització notablement ascendents en termes materials, socials i simbòlics. En aquests casos, la manca de capitalització lingüística —que no afecta els seus fills i nets, que sí que parlen català— no ha representat un impediment per a la capitalització global. En canvi, quan aquesta trajectòria ascendent no s'ha produït, sinó que s'ha mantingut el nivell de capitalització inicial o s'ha produït una descapitalització —encara que sigui només en termes simbòlics— els posicionaments solen ser menys favorables a les polítiques de revitalització, com il·lustra el cas de l'Andrés. Per altra banda, els espanyols arribats als 80 i els 90, i els nascuts a Catalunya, o bé han mantingut el grau de capitalització de quan van arribar o bé l'han incrementat lleugerament. Ideològicament, es mostren favorables al foment del català sempre que això no els comporti canviar les pròpies pràctiques lingüístiques, és a dir, adoptar el català en el dia a dia. Això es concreta en la defensa d'un bilingüisme simètric en què tothom pugui triar la llengua que utilitza en cada ocasió. Finalment, per als internacionals, especialment en el cas dels que aspiren a una mobilitat social ascendent, el català sol representar un element de descapitalització pel fet que no disposen d'aquest recurs. Això comporta que una part significativa d'aquests participants —especialment entre els llatinoamericans, europeus i australians— es posicionin en contra de les polítiques de foment del català i no reconeixin a les institucions catalanes la legitimitat per exercir aquest poder. En el cas dels africans i els asiàtics, en canvi, no solen posar en qüestió la legitimitat de les institucions catalanes per regimentar sobre llengua i es limiten a intentar complir-la quan se'ls requereix (seguir l'escolarització en català, retolar els seus comerços en aquesta llengua, etc.).

El quart factor, l'interès a fer prevaldre el propi capital lingüístic en castellà enfront de la competència del català, està fortament relacionat amb l'anterior i incideix principalment en els participants que perceben que han experimentat alguna forma de descapitalització

a causa del català. Quan es disposa de capital lingüístic en castellà i no en català, la prevalença de la llengua catalana en els diferents àmbits es pot percebre com una amenaça per conservar el valor dels propis recursos lingüístics —és a dir, del castellà, tant si es té com a llengua inicial com si s’han invertit temps, diners i esforços al llarg de la vida per adquirir-la. Aquesta percepció d’amenaça propicia l’adopció d’un posicionament ideològic orientat a defensar el valor d’aquests recursos en castellà a fi de poder-los mobilitzar en totes les situacions i no haver d’invertir en recursos nous —és a dir, en el català.

Finalment, el cinquè factor, que és el més important i correspon a la conclusió principal del capítol, fa referència a l’interès a fer prevaldre el propi imaginari respecte al lloc on es viu. Aquest imaginari inclou el marc de referència en termes nacionals i les característiques lingüístiques i socioculturals que cadascú subjectivament hi associa, ja siguin lligades a un marc catalanocèntric, hispanocèntric, de cosmopolitisme o a una combinació d’uns i altres. És a dir, la pugna dels individus passa per “ser qui es vol ser” al lloc on es resideix sobre la base de l’imaginari que cadascú s’havia format respecte al lloc en qüestió. Aquests processos, en el cas que ens ocupa, estan estretament lligats a les ideologies de l’estat nació i de la globalització. Alguns participants espanyols consideren que, en el moment d’establir-se a Catalunya, ells o les seves famílies es van desplaçar d’un punt de l’Estat espanyol a un altre. Tenint en compte això, el seu objectiu és continuar exercint com a ciutadans espanyols, tant des d’un punt de vista lingüístic com d’imaginari cultural i nacional, un cop establerts a Catalunya. Per la seva banda, bona part dels participants internacionals consideren que ells “venien a Espanya”, tal com hem pogut comprovar al llarg del capítol, i majoritàriament cerquen confirmar aquesta assumpció inicial, amb les conseqüències lingüístiques que se’n deriven. Passa una cosa similar amb les ideologies de cosmopolitisme. Quan l’imaginari dels participants sobre Barcelona i la seva àrea d’influència va associat a la “diversitat” d’aparador a la qual s’ha fet referència al llarg del capítol, el que cerquen sol ser confirmar aquest imaginari i el paper que ells, com a individus que en formen part, hi desenvolupen. Amb poques excepcions, l’imaginari que es formen els participants sobre Catalunya no implica que ells hagin d’adoptar el català tenint en compte el paper que s’autoassignen en aquest imaginari en termes d’identitat social.

Resum del capítol

Els marcs ideològics de l’estat nació i de la globalització neoliberal, concretats en forma de nacionalisme banal i de cosmopolitisme banal, fonamenten les representacions que els participants es formen de les dinàmiques sociolingüístiques de Catalunya. Aquests marcs ideològics es retroalimenten pel fet d’anar lligats a processos politicoeconòmics d’expansió del capitalisme que requereixen homogeneïtzació lingüística. Ara bé, sobre aquesta base comuna s’identifiquen diferències significatives entre els diversos perfils de participants. Així, els participants espanyols tendeixen a adoptar concepcions flexibles de l’estat nació en termes d’homogeneïtat lingüística i cultural dels territoris que en formen part, mentre que els internacionals tendeixen a adoptar-ne concepcions més rígides. De la mateixa manera, els primers tendeixen a mostrar voluntat de

desconflictitzar i despolititzar la qüestió lingüística a Catalunya i solen reconèixer legitimitat a les institucions catalanes per impulsar polítiques favorables al català. Els segons, en canvi, tendeixen a atribuir més significat polític a l'ús del català i menys legitimitat a les institucions catalanes a l'hora de regimantar en matèria lingüística pel fet de no constituir un estat. Aquestes diferències entre les representacions d'espanyols i internacionals apunten a un doble procés de despolitització i repolitització de la llengua catalana entre els no-catalanoparlants. En la configuració de les representacions de les dinàmiques sociolingüístiques per part dels participants hi intervenen fonamentalment tres factors: 1) les línies de discurs socialment hegemòniques en el moment en què cada participant s'estableix a Catalunya, 2) l'accés a la perspectiva catalanoparlant sobre les dinàmiques sociolingüístiques a través de l'establiment de vincles afectius d'una certa profunditat amb catalanoparlants, 3) el grau de satisfacció sobre la pròpia trajectòria de capitalització material, social, lingüística i simbòlica i el paper atorgat a la llengua catalana en aquest procés, 4) l'interès a fer prevaldre el propi capital lingüístic en castellà enfront de la competència del català, i 5) l'interès a fer prevaldre l'imaginari que s'ha format cadascú sobre Catalunya, pel que fa al marc de referència nacional i a les característiques lingüístiques i socioculturals que subjectivament hi associa.

7. Circulació per les dinàmiques sociolingüístiques

Aquest capítol està dedicat a explicar de quines maneres els diferents perfils de participants circulen per les dinàmiques sociolingüístiques de Catalunya sense parlar català. Per a fer-ho em serveixo de la metàfora del mercat lingüístic de Bourdieu (1982, 1991), que concep les interaccions lingüístiques com a intercanvis de valor. Exploro de quina manera els diversos tipus de capital —econòmic, social, cultural, simbòlic i lingüístic— del qual disposen els participants són intercanviables en el marc de les dinàmiques sociolingüístiques de Catalunya i quines conseqüències té això per a cadascú en funció del seu perfil, la seva trajectòria i el seu projecte de vida. Al llarg dels apartats veurem com el grau de capitalització econòmica, social i simbòlica de cada participant condiciona la necessitat, o no, d'augmentar el capital lingüístic per circular en el mercat en català, l'accés a aquest capital i la disponibilitat de capitals alternatius per mobilitzar. D'aquesta manera es posarà de manifest la relació entre la manera de circular de cadascú i la posició que ocupa en l'estructura social. També analitzarem les tensions que es detecten entre la perspectiva d'alguns dels participants i la de les institucions catalanes sobre els recursos lingüístics en els quals és necessari invertir per viure a Catalunya.

7.1. El mercat del català i els mercats lingüístics alternatius

7.1.1. Catalunya, un mercat de mercats lingüístics

A Catalunya coexisteixen diversos mercats lingüístics. Principalment, el del català i el del castellà, però també el mercat emergent de l'anglès i els petits mercats que conformen les llengües de la immigració. Així doncs, Catalunya pot considerar-se un “mercat de mercats” des del punt de vista lingüístic. Aquests mercats són dinàmics i flexibles i el valor de cada llengua pot canviar i es pot negociar en funció del context (Pujolar 2001). Els no-catalanoparlants es troben inevitablement amb el mercat de la llengua catalana a causa de la seva dimensió demogràfica i de la centralitat d'aquest mercat en termes de presència de la llengua a les institucions, l'ensenyament, els mitjans de comunicació, les empreses, etc. El pes del mercat en català a Catalunya contrasta amb el d'altres territoris de llengua catalana, com la Catalunya del Nord o el País Valencià, i amb el d'altres contextos de minorització lingüística a Europa, en què aquells que no parlen la llengua minoritzada poden evitar més fàcilment el mercat en la llengua en qüestió. Malgrat aquestes diferències amb altres contextos, a Catalunya tant el mercat del castellà com, en menor mesura, el de l'anglès funcionen com a mercats lingüístics alternatius, als quals els no-catalanoparlants poden recórrer sovint, tot i que no sempre, quan se'ls acaben els recursos per circular pel mercat en català.

Com més recursos lingüístics té algú en les diverses llengües parlades en una àrea determinada, menys limitacions per circular-hi i menys necessitat d'intentar alterar els mercats per adequar-los a les pròpies conveniències. Els participants en aquesta recerca disposen d'alguns recursos per circular pel mercat en català. Aquests recursos són més o menys limitats en funció de la persona entrevistada. Així, entre els que disposen de recursos més limitats, trobem els que tenen dificultats per entendre la llengua, o fins i tot per diferenciar-la del castellà. Entre aquests participants predominen els

internacionals. El Gianni, per exemple, es queixa que es dona per fet que els parlants d'italià entenen el català sense dificultats i que, per tant, poden circular en àmbits en els quals només són necessàries les destreses de comprensió oral, com és el cas de les classes a la universitat. Ell en discrepa:

GIANNI (INT_EuAus)

G: Por esto yo fui allí [a l'escola universitària privada en què es volia matricular] y digo "¿Aquí qué se habla? Porque si es catalán, entonces barajo otras opciones. Madrid, por ejemplo".

E: Mhm, sí.

G: Digo no:: No quiero, che, no quiero pasarlo mal si:: Me dice "No, mira, la escuela es una escuela internacional para decirlo así y el idioma oficial es el español. ¿Que habrá algún profe que hablará en catalán? Tú se lo dices y él cambia".

E: Mhm.

G: Perfecto. Entonces, de allí digo "perfecto". Entonces, me dice:: Es lo que dicen siempre todos "Ah, eso es muy fácil, eh, sabiendo el italiano y el castellano lo aprendes en dos días, bah". [...] Yo cuando me dicen así le hablo en italiano.

E: ¿Tú no estás de acuerdo con esto?

G: Porque no es así. Yo creo que no es así, yo no sé si:: Me han dicho muchas veces. Entonces, cuando me dicen así, empiezo hablar en italiano, pero normal, ¿eh? Como si hablaría con Luca [un amic italià], o con mi familia, y sé que la gente no lo entiende. Dices, "A ver, si tú sabes el castellano y el catalano, el italiano tendría que salir solo".

E: Ya.

G: Y allí se corta. Che, una cosa es pillar las palabras por allí o entender el sentido de la frase, ¿vale? Pero otra cosa es que estás en la universidad, te están dando un conocimiento muy técnico, y tú no te enteras bien de lo que está pasando.

Per altra banda, la majoria de participants espanyols afirmen que no tenen cap problema de comprensió del català i alguns fins i tot asseguren que "no s'adonen" de si se'ls adrecen en català o en castellà —l'únic participant espanyol que declara que té dificultats per entendre el català és el Paco, probablement condicionat per factors ideològics, tal com hem vist al capítol 6. Una part l'han estudiat, tenen certificats que n'acrediten el coneixement i l'escriuen, sobretot en àmbits laborals. La majoria són capaços de fer-ne usos orals puntuals, encara que sovint tenen dificultats per mantenir-lo en una interacció llarga o d'una certa complexitat, tal com afirma l'Asun:

ASUN (Esp_8090)

A: Yo escribirlo, lo escribo siempre [a la feina]. Porque aquí es lo que ha- vamos, es lo normativo y es lo lógico, ¿no? Pero hablarlo me cuesta más. Reconozco que cuando me dicen "tienes que hacerlo en catalán" ya me pongo un poco nerviosa porque la fluidez no es la misma.

En moltes ocasions —però no totes, com veurem als apartats 7.2 i 7.3— els participants tenen el mercat en castellà disponible per recórrer-hi quan se'ls acaben els recursos en català. És a dir, confien que els seus interlocutors catalanoparlants tenen suficients recursos per circular en el mercat en castellà, per la qual cosa preveuen que seran els catalanoparlants els que s'adaptaran al castellà. La Concha, per exemple, parla català per

WhatsApp amb el seu voluntari lingüístic i també hi comença algunes interaccions orals i en fa usos simbòlics com ara “oi que sí?”, tal com mostra el fragment d’entrevista que reproduïxo a continuació. Ara bé, quan s’ha d’expressar amb una certa complexitat passa al castellà perquè no té suficients recursos per continuar en català sense invertir-hi esforços extra:

CONCHA (ESP_8090)

C: Entonces, de todas maneras, creo que le engaño un poco, ¿sabes? [al voluntari], como que tampoco lo veo mucho y no hablo tanto con él, es más bien a través de WhatsApp y yo escribo y tampoco es tan terrible. [...] Bueno, pues eso, que cuando estoy con él y realmente quiero explicar algo yo me cambio inmediatamente y yo veo que él me sigue tan feliz, y después, “¿oi que sí?”, y ya está, lo apaño @. Para que no se dé cuenta. Como a él no le cuesta y a mí sí, pues::

En el cas dels internacionals que parlen anglès —tant si és la seva llengua inicial com si no—, el mercat en aquesta llengua funciona com a mercat alternatiu no tan sols al mercat en català, sinó també al castellà. Alguns, com el Will, es queixen que això els dificulta l’accés al castellà, un recurs preuat per a ells:

WILL (INT_EuAus)

W: Somebody who speaks English well here really wants to practice English straightaway and if you’re a native speaker, they can’t wait, you know. And sometimes is fucking annoying, actually. It’s really fucking annoying.

E: Yes, I know. Many other expats say that they don’t have opportunities to practice Spanish.

W: Yeah, and I have to check myself sometimes, and not react in a way that, you know, annoyed, you know, because, [?] I did it on a Saturday night, because the guy was like, the way he spoke to me was like a three year old actually in English, so I just said “okay, in Spanish”, I said “okay, we’re gonna speak like this all the time”, “de de de” [imitant sons infantils], like that to him, you know, and he- he, you know, that I don’t react like that very often, a::, but it’s quite annoying that people, no matter how good you sp- Even if your Spanish is better than their English, is- When their English is better than my Spanish, you know, I usually concede, I usually concede, because it’s hard to fight that, you know, if you can’t speak it as well as they can speak English, it’s hard to say “I really want to speak Spanish” at that point, and it’s so easy to speak English, it’s easier for me, so I, you know, it’s a combination of laziness and lack, not wanting any problem, you know?

Per altra banda, de les 36 persones entrevistades per a aquesta recerca, deu tenen com a inicials llengües diferents del castellà o l’anglès. Aquestes llengües són l’àrab marroquí, el francès, l’italià, el pahari, el rus, el suec i l’urdú. Per la baixa densitat de parlants d’aquestes llengües a Catalunya i per la seva funció limitada com a llengües franques internacionals, els petits mercats que es creen en aquestes llengües no arriben a tenir un pes suficient per funcionar com a mercats alternatius al català o al castellà. Tot i això, alguns d’aquests capitals lingüístics es poden convertir en capital econòmic, com veurem a l’apartat següent.

7.1.2. El valor dels recursos lingüístics

Els diferents tipus de capital són transportables i intercanviables els uns amb els altres (Bourdieu 1991). En conseqüència, el capital lingüístic es pot transformar en capital econòmic, social, cultural i simbòlic. En funció del valor dels recursos lingüístics que posseeixi un parlant, aquests recursos seran més o menys susceptibles de ser convertits en altres tipus de capital. La complexitat del mercat lingüístic català ve donada pel fet que el conformen principalment dues llengües que, per bé que no tenen una relació diglòssica, tampoc no tenen funcions equivalents. Per tant, no són plenament intercanviables en tots els contextos, és a dir, no tot es pot fer parlant només català però algunes coses tampoc es poden fer parlant només castellà, tal com veurem al llarg d'aquest capítol. Aquesta no equivalència de funcions és, precisament, el que comporta que els no-catalanoparlants no sempre puguin recórrer al mercat en castellà quan se'ls acaben els recursos en català.

El castellà tendeix a percebre's com un recurs bàsic per circular socialment, necessari per accedir a capital econòmic (feines, ajuts i serveis de l'Estat, etc.) i social (fer coneixences, establir relacions d'amistat amb autòctons, etc.). Per aquest motiu és un recurs preuat per a aquells que no el tenen com a llengua inicial, és a dir, els internacionals no llatinoamericans.⁸⁶ Ara bé, precisament perquè és un recurs bàsic i perquè la capacitat de parlar castellà amb més o menys correcció es dona per descomptada, el castellà proporciona poc valor afegit. De la mateixa manera, com que és un recurs molt abundant, difícilment funciona com a marca de distinció en les actuals dinàmiques de mercat. Aquest fragment de l'entrevista amb el Juan ho il·lustra:

JUAN (ESP_NatsCat)

E: Si los tuvieras [fills], algún día, ¿qué lenguas te gustaría que hablaran?

J: Catalán e inglés.

E: Sí, mhm. Y castellano, supongo, también.

J: Sí. Yo creo que:: a ver, ¿se puede hablar catalán-? ¿se puede ser catalán sin saber el castellano? Porque a mí esto me chirría.

El català, en canvi, sí que proporciona un valor afegit perquè no és un recurs que es pugui donar per descomptat. No és necessari per a tothom, sinó només per a aquells que necessiten aquest plus per circular per les dinàmiques socials de Catalunya. Per exemple, per als que volen accedir a estudis o a llocs de treball o perquè volen entrar en xarxes de socialització en què predomina el català. Per tant, el capital lingüístic en català també es pot convertir en capital econòmic i social. De la mateixa manera, la llengua catalana funciona com un recurs simbòlic altament valorat en alguns àmbits. Una de les principals fonts que li confereix aquest valor és el fet de ser un símbol de catalanitat, de tal manera que adoptar-lo indicia voluntat d'arrelament i d'integració a Catalunya, com hem vist al

⁸⁶ Tot i que la recerca indica que el, en el context espanyol, el castellà amb trets llatinoamericans pot devaluar-se davant del castellà peninsular (Márquez Reiter i Martín Rojo 2019: 9), cap dels participants en aquesta recerca ha manifestat sentir-se menys legitimat com a parlant de castellà per parlar una varietat llatinoamericana.

capítol 3, de context sociolingüístic. Fixem-nos, per exemple, en com el Gerardo explica com mobilitza el poc capital lingüístic que té en català com a símbol no tan sols per mostrar proximitat i empatia amb l'interlocutor, sinó per demostrar coneixement de les dinàmiques sociopolítiques de Catalunya:

GERARDO (INT_LA)

E: ¿Y por qué lo hiciste en catalán [emplenar un full de reclamacions]? ¿Qué ventajas::?

G: Por esto, esta sensación que creo que:: Es lo mismo, cualquier cosa que se:: Que tú puedas [?] a que el otro se sienta más cercano a ti, lo puedes hacer útil, lo puedes hacer servir. [...] A lo mejor, después vas a cambiar al castellano o este bilingüismo, pero al menos sientes que te entienden un poco como:: Entiendo la situación, pero creo que también, cuando dices “yo hablo catalán, entiendo catalán” porque quieres decir que entiendes un poco como está el patio en estos momentos, en Cataluña, al menos, ¿no? No es lo mismo que cuando hablas inglés, porque inglés, puedes hablar inglés y no enterarte de [una puta mierda?] de lo que pasa en estos días, de lo que pasa en Inglaterra. ¿No? Pero, bueno, cuando hablas en catalán, si creo que es un:: Tienes que entender cómo está el momento político.

Cal tenir en compte, tanmateix, que l'arrelament i la integració en termes de pertinença nacional no formen part dels valors d'una part dels participants, especialment els que parteixen d'ideologies de cosmopolitisme. En aquest sentit, tal com assenyala Sunyol citant Bates (2013) i Andreotti et al. (2013), “les classes mitjanes globals han de construir lligams també en l'àmbit transnacional, projectant la imatge d'un estil de vida desarrelat, de viure suspesos en xarxes transnacionals” (2019: 28). Per altra banda, altres participants poden sentir-se arrelats i integrats en el propi entorn (barri, comunitat, grup d'amics, etc.) sense que això impliqui identificar-se amb la catalanitat ni parlar català. Per tant, les formes “d'arrelament” són diverses i no necessàriament passen per desenvolupar un sentiment de pertinença nacional a Catalunya. Ampliaré aquest punt al capítol 8, sobre categoritzacions socials de base lingüística.

Pel que fa al valor del català, entre els internacionals sovint circula la percepció que aquest valor està inflat artificialment per les polítiques institucionals, que contrasten amb el valor que, a la pràctica, té la llengua per a ells en el dia a dia. Recordem, per exemple, com l'Ulises, parla “d'especulació lingüística” en aquest paràgraf ja reproduït anteriorment:

ULISES (INT_LA)

U: Cuando tú proteges algo es porque le das un valor superior al resto de las cosas. Yo llamo esto la especulación lingüística. Estás poniendo en un valor superior a algo que tiene el mismo valor que otras cosas, estás especulando con la lengua. No, no, esta es más valiosa. Esta vale más. Mira, yo no digo que valga más o que valga menos. Para mí, todas valen igual. No puedes volver a lo mismo. Legislar sobre eso porque vas a poner en detrimento los demás.

Per altra banda, el mercat de la llengua anglesa es consolida progressivament a Catalunya com a mercat local, encara que a molta distància del català i el castellà. D'una banda, per l'arribada de població internacional, especialment a l'àrea de Barcelona. Entre aquesta

població internacional hi trobem un bon nombre de parlants d'anglès com a L1, però també persones amb altres llengües inicials que fan servir l'anglès com a llengua de comunicació intergrup, al costat del castellà. Si el projecte de vida d'una persona no inclou aspirar a feines en què es necessiti parlar català o castellà ni establir relacions amb autòctons, és possible fer vida a Barcelona circulant pràcticament només en el mercat de l'anglès,⁸⁷ tot i que això comporta inevitablement algunes limitacions, tal com constata el Will:

WILL (INT_EuAus)

W: I think to be in Barcelona you need to speak Spanish to survive but I don't really need Spanish even to survive. I could quite easily, if I want to have a narrow social life and some handicaps more handicaps in my life in terms of administrate it, I could do it without Spanish. I could do without it. It was the enthusiasm to learn Spanish that took me to the firsts paths, I really wanted to try. As far as Catalan goes, now I'm thinking of staying here for the first time definitely. It would need it to increase the quality of my life, there's no question about that, especially in terms of working at the University because they are now offering permanent jobs, which they didn't do it before, and I know that I would be at disadvantage now if I go for one of these jobs. And I don't like receiving emails and don't understanding exactly what they are, and I have to go to someone and go to them to: "tell me exactly what it is", you know?

Alguns dels participants espanyols, especialment els nascuts a Catalunya que han assolit un cert nivell d'estudis, també necessiten l'anglès, però no pas perquè vulguin marxar a treballar a l'estranger, sinó per ocupar llocs de treball en el mercat local i per poder seguir els estudis universitaris. És el cas de l'Alberto, per exemple, que necessita acreditar un nivell B2 d'anglès per poder cursar el màster de professorat per exercir com a professor de secundària a Catalunya. Així doncs, tant per als espanyols més joves com per als internacionals l'anglès representa un capital lingüístic convertible en capital econòmic (accés a feines i estudis), social (noves relacions socials internacionals per la seva qualitat de llengua franca) i simbòlic (connotacions relacionades amb el capital cultural i educatiu i amb el cosmopolitisme). Per altra banda, com és evident, els que treballen o han treballat com a professors d'anglès —el Will, la Rachel i la Bethan— i els que treballen de manera pràcticament exclusiva en anglès —la Laura i, en menor mesura, el Helmer— també treuen rendiment econòmic del seu capital lingüístic en aquesta llengua, fins al punt que això és el que els permet viure a Barcelona. En canvi, tal com hem vist al capítol anterior, la Sumana no tan sols no ha pogut treure rendiment del capital lingüístic en anglès que havia adquirit al Pakistan, sinó que afirma que en bona part ha perdut aquest capital, poc valorat en el nou entorn en què es mou a Catalunya.

⁸⁷ Durant el procés de cerca de participants em vaig posar en contacte amb la dependent d'una botiga de productes anglesos a Barcelona que assegurava que no parlava ni entenia ni català ni castellà i tampoc pensava aprendre cap d'aquestes llengües perquè "no li calia". L'anglès era l'única llengua de la retolació i del paisatge lingüístic de l'establiment. Malauradament, l'entrevista no es va arribar a concretar per manca de disponibilitat per la seva banda. Aquest cas, però, contrasta amb el d'altres participants que també són botiguers, com el Tariq o la Juani, els quals, malgrat no parlar català, es veuen empesos tant a complir la legislació lingüística sobre retolació com a ser capaços de circular més enllà del propi mercat lingüístic.

Per altra banda, com he comentat anteriorment, les altres llengües dels participants no arriben a constituir mercats que puguin competir amb el català i el castellà. Tot i això, no totes aquestes llengües tenen el mateix valor. Els parlants de francès, rus i italià converteixen o podrien convertir aquest capital lingüístic en capital econòmic i social en el context de Catalunya. Per exemple, esdevenint professors d'aquestes llengües, com és el cas de la Chantal, professora de francès. El fet que hi hagi un nombre suficient de persones interessades a aprendre-les —no comparable, tanmateix, al nombre de persones interessades a aprendre l'anglès— és la font de la potencial de rendibilitat econòmica d'aquestes llengües. Per altra banda, els participants que són parlants inicials d'àrab marroquí, pahari, urdú i suec difícilment poden transformar aquest capital lingüístic en altres tipus de capital. En primer lloc, perquè l'interès a aprendre a aquestes llengües a Catalunya és reduït i, en segon lloc, perquè els participants que les parlen no tenen prou formació per ensenyar-les formalment a altres persones. A més, les llengües de la immigració econòmica —totes les esmentades excepte el suec— poden arrossegar un cert estigma precisament pel fet que s'associen a persones amb un grau baix de capitalització econòmica, social i simbòlica.

7.2. Necessitat i accés a la llengua catalana

7.2.1. Diferents perfils, diferents casuístiques

La possessió, la necessitat i l'accés a capital lingüístic en català s'han d'entendre en termes graduals. Cada parlant disposa d'un repertori comunicatiu que pot incloure més o menys recursos en diverses llengües (vocabulari, coneixements gramaticals, registres, etc.). Així, en funció del capital lingüístic que cadascú (considera que) posseeix, decideix quins elements del repertori mobilitza en funció de les demandes de cada situació comunicativa. Com hem pogut comprovar, entre els participants trobem un ventall molt ampli de casuístiques en aquest sentit pel fet que els diferents perfils han experimentat trajectòries diferents pel que fa a la relació amb la llengua catalana i amb els catalanoparlants. Els espanyols han tingut, en general, més oportunitats que els internacionals per accedir al català, encara que les diferències entre els diversos subperfils d'espanyols en la mesura i manera en què s'hi ha accedit són notables. Així, els arribats als 50 i els 60 no hi van tenir accés formal en el moment d'arribada, en ple franquisme, quan tendien a moure's en entorns freqüentats per altres immigrants. Alguns han seguit cursos al lloc de treball, en sindicats o en centres cívics, però cap d'ells sent que tingui prou competència lingüística per parlar-lo amb seguretat, és a dir, no s'autoconsideren parlants legítims de català, tal com mostra el testimoni de l'Augusto:

AUGUSTO (ESP_5060)

A: [...] i jo vaig a la Federació [de bàsquet] y oigo todos los cursos en catalán y lo oigo y tal, luego, para básquet, yo puedo hablarlo, lo entiendo, lo podría escribir, no me at- no, es que no me atrevo.

E: No, ya le entiendo. Le da más seguridad (.)

A: Me da más seguridad. Si he tenido que hacer un texto o entregar alguna cosa, pues aparte de que son cuestiones, tampoco me he sentido obligado, si me hubiera sentido obligado-

E: Vale, porque me ha dicho, que ¿alguna vez ha hecho un curso así, de nivel C?

A: No, no.

E: Claro, todo ha sido de::

A: Todo me ha venido del- [anteriorment havia explicat que havia seguit cursos a la feina]
Y lanzarte:: [...] Yo leo el periódico en catalán, no tengo ningún tipo de problema.
Hombre, los libros, si es un catalán de este muy rebuscado, que hay algunos también,
hasta me marco la de esto para ir a buscar el significado porque hay algunos que::

E: No, no, claro...

A: [...] Y al principio ten en cuenta que hablábamos muy mal catalán porque la gente no
había ido a:: Los catalanes no habían ido al cole, no les habían enseñado, y entonces era
un catalán de estar por casa.

Per altra banda, com hem vist al capítol 5, els arribats als 50 i els 60 han accedit, al llarg de la seva trajectòria, a entorns catalanoparlants a través de la feina o l'activitat cívica i en alguns casos es mouen fonamentalment en xarxes de socialització en què predomina aquesta llengua. Alhora, el fet de no parlar català no els ha comportat limitacions significatives per desenvolupar el seu projecte de vida a Catalunya, tot i que la majoria s'han assegurat que els seus fills i nets accedissin amb més facilitat que ells a aquest capital lingüístic.

Els espanyols arribats als 80 i els 90, en canvi, han tingut accés al català a través dels cursos del CPNL i, per tant, poden acreditar-ne coneixement a nivells que arriben al C1 i el C2 —l'únic participant d'aquest perfil que no ha seguit cursos és l'Àngel. També han tingut accés a cercles de socialització en català, similarment als arribats als 50 i els 60. Poden mobilitzar el capital lingüístic de què disposen quan no tenen altra opció —a la feina, per exemple—, però solen declarar que en el dia a dia no se senten prou empesos a utilitzar aquesta llengua. La Leonor, per exemple, afirma que se sent capacitada per parlar català, però que en la seva quotidianitat no sent la necessitat de fer-ho:

LEONOR (ESP_8090)

L: Si alguien quiere que hable catalán yo lo puedo hablar. No estaré súper relajada, pero te entiendo y puedo tener una conversación perfectamente, ¿no? Lo que sí que en mi cotidiano no me lo demanda.

Ara bé, les dificultats que tenen en els usos orals els poden comportar limitacions, especialment pel que fa a l'activitat pública en l'àmbit professional o cívic. La contrarietat que senten aquests participants quan això passa té més a veure amb la dimensió simbòlica que amb la material. L'Àngel, per exemple, gaudeix d'una bona situació econòmica gràcies a la seva feina com a notari, però lamenta que als experts del seu àmbit que no parlen català no els proposen impartir cursos o conferències, la qual cosa podem suposar que és una font de prestigi professional:

ÁNGEL (ESP_8090)

A: A veces sí que lo ves, que te digan “no, es que vamos a buscar a gente que:: para hacer este curso, pero este no porque tal, el otro porque no, el este porque no habla bien”. Yo eso no lo haría, pero por lo demás::

E: Vale, ¿usted conoce a gente que le ha pasado esto? Por ejemplo, de no contratarlo para un curso porque no lo::

A: Sí, sí, o intentar que sea una persona diferente precisamente, aunque la calidad del contenido o de la conferencia o de la especialidad, sea un poco inferior, precisamente por utilizar una lengua vehicular. Sería lo único que cambiaría. Por lo demás, lo veo todo muy bien. [referint-se a la política lingüística de Catalunya]

L'Asun, per la seva banda, s'incomoda quan els regidors d'un ajuntament posen en dubte la qualitat de la seva tasca com a col·laboradora d'una entitat de suport a infants desavantajats pel fet que ella no parla català:

ASUN (ESP_8090)

A: Mira, yo colaboro con una asociación, con temas sociales, ¿no? Y estamos llevando un proyecto de mentoría social, y trabajamos con diferentes ayuntamientos, y ayer en [ciutat X] teníamos la- como si dijéramos el encuentro de los mentores, ¿no? Son alumnado universitario con niños y niñas de primaria o de sexto, ¿vale?, y ayer era la fiesta de encuentro. Durante todo el curso van a salir juntos durante el tiempo libre, una tarde a la semana. Y entonces los políticos, los regidores del ayuntamiento de [ciutat X], una de las cosas que me vinieron a decir es “oye, ¿reforzaréis el idioma?”, digo “sí, sí, no te preocupes porque todos hablan catalán e intentarán establecer el catalán como idioma también de comunicación”, porque lo que pretende el proyecto también, entre otras cosas, sobre todo en los niños y niñas que vienen de fuera, es una ayuda a la integración, ¿no?, aprendizaje del idioma, de la cultura, etcétera, etcétera. Y luego me dicen, “es que tú no hablas catalán”. Digo, “pero lo entiendo perfectamente, y lo sé escribir y hablar, pero no me sale tan- cuando estoy tan relajada, ¿no?, en una situación así”. Pero, pero ¿ves?, en seguida::-

E: Ya.

A: Entonces, no sé yo- A ver, a mí, ni me molesta ni me separa, pero claro, creo que también estas cosas son innecesarias, ¿no?

E: Claro, ¿porque tú cómo te sentiste en aquel momento?

A: Pues un poco violentada con el tema, y entonces fui a mi compañera y le dije “Rosa, háblalo- todo háblalo en catalán”, porque me dijeron “como tú hablas en catalán [probablement volia dir “castellano”], tus compañeras también”, digo “no, hablan en catalán- [rectifica] en castellano porque los niños a veces no lo entienden”.

El tercer subperfil de participants espanyols, els nascuts a Catalunya, han seguit l'escolarització en català —amb l'excepció del Juan, que va estudiar català només com a assignatura. Per tant, amb el títol acadèmic poden acreditar que disposen del recurs, encara que no el mobilitzin mai. Això els permet accedir a feines que els participants internacionals que no poden acreditar coneixements de català tenen vetades precisament per aquest motiu. Han tingut oportunitats per moure's en entorns catalanoparlants a través de l'escola i la feina i el Fran té, fins i tot, una parella catalanoparlant que parla català amb els fills. Tot i això, ell no activa aquest coneixement, encara que el context, en principi, ho faciliti:

FRAN (ESP_NatsCat)

F: Al fin y al cabo, yo trabajo aquí [com a informàtic en una universitat catalana] y todo el mundo habla catalán y yo me entiendo con todo el mundo, ¿no?

E: Sí.

F: Es más: yo subo a ver al rector, que no es que trate otro con el rector, que podría decir “oh, que suba a hablar otro que hable en catalán, y::”.

E: Ya.

F: Y yo hablo con el rector y::

E: ¿En castellano?

F: En castellano, y él también me habla en castellano.

L' excepció és, de nou, el Juan, que com hem vist al capítol 5, es mou als límits d'entorns catalanoparlants quan freqüenta espais com la biblioteca o el centre cívic del seu barri, però mai ha entrat a formar part de xarxes de socialització que funcionin en aquesta llengua.

Els internacionals, en canvi, no han tingut accés al català en edats primerenques i, amb comptades excepcions, tampoc han accedit a entorns catalanoparlants, o bé perquè no s'hi senten atrets o bé perquè no troben les vies d'entrada. Els llatinoamericans, amb l'excepció de la Jeni, tenen un nivell formatiu alt, la qual cosa els facilitaria seguir cursos de català sense gaires dificultats. Tot i això, només han seguit cursos, de nivell bàsic, la Gloria, l'Ulises i el Gerardo, motivats per les oportunitats laborals que preveuen que els pot obrir el fet d'acreditar coneixements de català. La Gloria, per exemple, és experta en polítiques d'immigració i aspira a treballar en entitats que tenen el català com a requisit per entrar-hi:

GLORIA (INT_LA)

G: Lo necesito, necesito catalán también, o sea, no es solo idílico, o sea, lo necesito para una cuestión práctica que es trabajo. Quiero:: quiero trabajar en organizaciones que piden un nivel de catalán alto y por fuerza lo tengo que tener. Me veo súper lejos también de esto, pero, bueno.

En el cas del Gerardo s'hi suma la identificació ideològica amb xarxes de socialització catalanoparlants, com l'entorn de la CUP. Altres participants internacionals no segueixen cursos perquè, malgrat que no parlar català els comporta alguns desavantatges, com ara dificultats per seguir les classes a la universitat o per ascendir professionalment, no consideren que la inversió per adquirir competència lingüística en català els compensés els beneficis que en traurien. És per això que més aviat tendeixen a una espècie “d'autobloqueig” en l'accés a la llengua i se centren a intentar alterar el mercat a favor del castellà per adequar-lo als seus interessos. Aquesta tendència és compartida per participants d'altres perfils amb posicionaments ideològics poc favorables a les llengües minoritzades. Ampliaré aquesta qüestió a l'apartat 7.2.2, dedicat específicament a la inversió en el català i l'anticipació de beneficis.

Les possibilitats d'accés a entorns catalanoparlants per part dels participants llatinoamericans varien notablement en funció del perfil. Per exemple, els que es mouen en entorns universitaris hi tenen un accés més fàcil i això els permet consolidar la capacitat de comprensió oral, encara que no el parlin. Ara bé, fins i tot entre els universitaris les dificultats per integrar-se plenament en xarxes de socialització

catalanoparlants són més grans que les que tenen els participants espanyols. El Gerardo se'n lamenta en el fragment següent:

GERARDO (INT_LA)

G: Me molesta personalmente porque no puedo improv- Ehm::, mejorar mi catalán, porque no tengo manera de convivir con el catalán. Mi convivencia es con el periódico y con el telenoticias y con la TV3 y ya está. Viendo programas de castells, ¿no? [...] O con música, ¿sabes? Pero no voy a ir por la calle recitando canciones de Ovidi Montllor ahí “¿ah, sí? tú y yo hablamos en catalán y con canciones”. Es como, parece un disco rayado.

Cap dels participants europeus i australians ha seguit cursos de català, amb l'excepció de la Rachel, que va seguir un curs al Parla.cat, i la Chantal, que afirma que s'hi va inscriure no pas per interès a parlar català, sinó pel gust per aprendre com funcionen els codis lingüístics i per conèixer les dificultats amb què es podien trobar els seus alumnes catalanoparlants de francès. Com he esmentat anteriorment, els europeus i australians prioritzen l'aprenentatge de castellà perquè perceben que és la llengua que realment necessitaran per circular en els entorns socials dels quals volen formar part. Tot i això, alguns topen inevitablement amb el mercat de la llengua catalana, tant per qüestions laborals com per les activitats socials en les quals participen. Vegem el que li va passar a l'Alessandro en una entrevista de feina:

ALESSANDRO (INT_EuAus)

A: [Amb el català] Se te abren, lleva a abrirse puertas, ¿sabes? Si yo tuviera que presentarme ahora en un, como hace tiempo, me pasó, me pasó de ir a una entrevista de trabajo para un puesto importante. Bueno, medianamente interesante, en una empresa americana, donde me recibieron hablando en catalán, y me quedé en blanco, ¿sabes? porque me había pasado toda la tarde pensando en mi currículum en inglés, y me encontré con la chica que me recibió en catalán. Y me quedé ahí paralizado como treinta segundos con la chica que me miraba y yo no podía ni hablar porque de repente se me habían borrado todos los idiomas. Uh. Y no conseguí el trabajo, aunque ten-, era exactamente lo que sé hacer, pero me quedé pillado porque era en la Rambla, además, en las Ramblas, y pensé “jopeta, ya ves”. “Ya ahora, ¿qué le digo?”, ¿sabes? No me lo esperaba. Y desde allí pensé, “bueno, ya no voy, ya:” no sé qué, se, se encadenaron una serie de eventos en mi coco que no me permitieron expresar, bueno, expresarme (.) bien en ningún idioma luego. Me quedé frito. Y allí vi que es importante, ¿sabes? Ahora, sí que sí entro en un sitio, aunque la persona no me hable, creo que me presentaría en catalán. Bueno, por lo menos el saludar y presentarse, y luego::

Els participants africans i asiàtics tenen un accés més difícil al català que la resta de perfils. La Dounia i el Tariq van arribar a Catalunya com a adults i tenen perfils poc acadèmics. A més, la urgència de treballar per capitalitzar-se econòmicament els permet tenir poc temps lliure per estudiar tant català com castellà. Ara bé, com que les seves aspiracions de mobilitat social ascendent són limitades, no troben a faltar el recurs. Igual que en la resta de participants internacionals, de les entrevistes es desprèn que no perceben que el català sigui una llengua “per a ells” pel tipus de feines que desenvolupen i per l'entorn social en què es mouen. El Tariq, per exemple, destaca que al barri del Raval, on viu i treballa, hi ha molt pocs catalans:

TARIQ (INT_AfrAs)

T: No hay catalanes, primera cosa. Muy pocos, como:: hay emigrantes por ejemplo ochentas, y veinte de catalán. Como:: no son cien.

E: Sí, ¿dónde? ¿Aquí en el-?

T: Estos barrios, como barrio Raval. Puede decir, como:: así es. Así, la gente que ha venido antes, como mi padre, años 70 que está a la España. Estos tiempos hay poca gente. Año 2000 hay mucha gente que llega a la España, pero toda, más gente como este barrios así, en:: Y al principio como ya habla castellano, la gente ya costumbre de hablar castellano, pues-

E: Claro.

T: Luego no hay gente catalán que así habla con catalán, que hablas una mica @, ¿no? Siempre costumbre de castellano. Ahora ya como hay escuelas, como es obligatorio de todo de catalán- Ya niño que nació ya aquí, o venido la gente novo, ellos sí que habla catalán, pero nosotros, que vive antes, que como año de 2000(.) para que::

El cas de la Sumana és diferent. Com hem vist al capítol 5, ella sí que necessita el català per aconseguir el seu objectiu de seguir els estudis, entrar a la universitat i treballar com a infermera, és a dir, en una feina més qualificada i més ben pagada que la dels seus pares, que treballen a la cuina d'un restaurant. En el moment de fer l'entrevista seguia un curs de català a l'Escola Oficial d'Idiomes perquè el que havia après a l'aula d'acollida de l'institut no era suficient per seguir bé les classes. De la mateixa manera, voldria tenir persones catalanoparlants al voltant amb qui poder practicar la llengua, però tot el seu entorn d'amics i família són de països com l'Índia, el Pakistan o Bangladesh i, per tant, parlen llengües asiàtiques. Les úniques persones que li parlen català o castellà són els professors. Els fragments següents de la seva entrevista il·lustren que la capitalització lingüística que proporciona, durant sis mesos, l'aula d'acollida és insuficient:

SUMANA (INT_AfrAs)

S: [quan va arribar a l'aula d'acollida] no entenc res @. Solo me daba, qué están diciendo y no entenia. Y hasta un año no entiendo de este. No, no.

E: Vale.

S: Después, eh:: Puedo entender, pero no puedo hablar. Y ara tampoco no puedo hablar pero entender sí. Y esto es.

E: Vale. Y en l'aula d'acollida, ¿estuviste mucho tiempo?

S: No, solo seis meses. [...]

E: Vale, ¿y recuerdas si te gustaba? ¿O no te gustaba?

S: Sí, me gustaba.

E: Sí.

S: Me ayudaba molt en el parlar. En l'aula d'acollida expliquen, parlen el català. Y allí en seis meses yo apren-(.) No sé com es.

E: Sí, "aprendí", ¿no?

S: Sí, aprendí catalán. Y ara no sé per què m'he oblidat.

E: Sí, bueno, quizás es porque la gente tampoco te lo hablan mucho (.) ¿O sí?

S: No, gente no habla. No, es que estudiaba, quan estudiava al [un institut de Barcelona] allí no habla. Solo habla hindi y punjabi, no hablaba ni catalán ni castellano porque no hay alumnos de catalans, de estos països. [...] Solo extranjeros que:: Yo no habla en cinco años ni español ni catalán. Solo hablo en hindi, punjabi, urdú:: Estas lenguas.

[...]

S: Solo es seis meses [a l'aula d'acollida] y después me han dicho que “tú sí podías-”, “tú has-”, no sé, “has aprendit catalán, vols estudiar en segon d'ESO?”. Només dijo esto y ya está, y ya me:: No sé. Yo ya es veritat que no puc perquè no he aprendit molt. Solo “hola” y una mica, y me ha dicho que no, hay que- (.) No sé qué pasa.

El cas de la Sumana és un dels que il·lustra millor el desajust entre les oportunitats d'accés a la llengua i la necessitat de parlar-la per aconseguir una mobilitat social ascendent, tal com veurem a l'apartat que ve a continuació.

7.2.2. Inversió en el català i anticipació de beneficis

La noció d'anticipació de beneficis (Bourdieu 1991) és operativa per explicar la relació entre l'esforç que suposaria per als participants assolir un bon nivell de competència lingüística oral en català i els avantatges que preveuen que en traurien. Aprendre una llengua a un nivell suficient per poder-la parlar en el dia a dia requereix dedicar-hi temps, esforços i sovint diners. Els participants espanyols, com hem vist, rarament tenen problemes per circular en entorns catalanoparlants perquè disposen de suficient capital lingüístic per a fer-ho: entenen la llengua sense dificultats i, en els casos en què ho necessiten, en poden acreditar coneixement, la poden escriure i, amb un esforç extra en moments puntuals, la poden parlar. Així doncs, malgrat que no parlar català els pot comportar limitacions puntuals, principalment en el pla simbòlic, els beneficis que preveuen treure'n no els compensen l'esforç que hi haurien d'invertir. Alguns fan referència a la “comoditat” que els suposa poder utilitzar sempre el castellà, com és el cas del Gabriel:

GABRIEL (ESP_5060)

G: [...] No sé, yo en mi caso, eh::, porque cada uno:: Era por- (.) No sé, no sabría explicarlo. Yo soy muy cómodo, igual que para las nuevas tecnologías, un poco, no es que me haya opuesto así, pero he sido cómodo. [...] Yo, la escritura, la ortografía nunca me ha entrado.

El cas dels internacionals és diferent. En primer lloc, la inversió de temps i d'esforç que haurien de fer per aconseguir una competència lingüística en català suficient per poder mantenir converses llargues i d'una certa complexitat és més elevat que en el cas dels espanyols. Això és perquè els internacionals han tingut menys contacte amb la llengua catalana al llarg de la seva vida. Amb comptades excepcions, com les ja comentades del Gerardo o la Sumana, tenen poc interès a formar part d'entorns catalanoparlants perquè no s'hi senten ni atrets ni cridats. En altres paraules, no perceben que els entorns catalanoparlants siguin “per a ells” i, per tant, tampoc no ho és la llengua catalana. Tenen interès a circular en el mercat lingüístic i social local, però a partir de la seva concepció d'aquest mercat local, condicionada pels marcs ideològics de l'estat nació i de la globalització. Per a ells, el mercat local funciona en castellà i intenten adaptar el seu entorn a aquesta visió. Això, juntament amb la concepció economicista i utilitarista de les llengües els porta a pensar que adoptar el català els comportaria “massa esforç per al que val” (Sunyol 2019), de tal manera que l'únic capital que els interessa incrementar és el del castellà, que els permet circular pel (seu) mercat local i alhora per una part del mercat global.

Tal com mostren els estudis sobre nous parlants (Pujolar i Puigdevall 2015), una part significativa dels que sí que han adoptat el català consideren que els beneficis de parlar la llengua compensen la inversió feta per aconseguir-ho. En canvi, en el cas d'alguns participants en la present recerca, especialment entre els internacionals llatinoamericans, europeus i australians, es produeix una espècie de "profecia autocomperta". En aquests casos se sol entrar en una roda en què el que qualifiquen com a "no necessitat" de parlar català comporta no tenir accés a la llengua i, com que no s'accedeix a la llengua, s'intenta evitar haver-la d'utilitzar, ja sigui defugint entorns catalanoparlants o intentant alterar el mercat a favor del castellà quan s'hi troben. Si bé és cert que aquests participants necessiten poc el català per circular en l'entorn que s'han creat, quan es troben amb el mercat del català i no poden alterar-lo a favor del castellà, troben a faltar molt el recurs. Entre les situacions en què no poden evitar el mercat en català s'hi compten els processos per accedir a feines (requisits, mèrits, entrevistes), l'obtenció de l'informe d'arrelament per al permís de residència, les classes a l'institut i a la universitat, algunes comunicacions amb l'escola dels fills, comunicacions amb pares d'alumnes en el cas dels professors, interaccions amb clients, activitats cíviques i d'oci i, puntualment, interaccions amb dependents de comerç. La Bethan, per exemple, se sent especialment contrariada quan els pares d'alumnes de l'acadèmia d'anglès on treballa li parlen català a les reunions:

BETHAN (INT_EuAus)

B: The only time that I ever got exposed to Catalan is when I'm doing parents' meetings. [...] That's probably seeing about two hundred parents, and every time I meet them, they usually speak to me in Spanish or in English, if they wanna practice their English then they speak to me in English, I had maybe five times where I had a parent, who's coming to see me and speak Catalan at me and refuses to change to Spanish or English, and I have to seat there and be like "No hablo català. Perdona, ¿eh?". But they still don't change.

E: Yeah. And how do you feel in these cases?

B: I feel insulted.

E: Mhm, yeah.

B: I feel insulted. Because I've come to a country whether also my first language, I've learned one language to be able to communicate and then they clearly can speak that language that I'm speaking to them and they still refuse to:: refuse to bend or to help me, when usually is in the benefit of their own child. You're like "if you really wanna know what's going on with your child, you would change it". And also, when they're sending their child to a language school to learn a language, but then they refuse to acknowledge the difficulty of learning a language, you realised that English really is just a commodity to them, and they just wanna learn it, so they get a better job and they get more money.

E: Yeah.

B: And it usually is the people that do this to you that are quite pijo and don't want to::, yeah, or puritan.

E: Yeah.

B: And I'm sure that if I answered them in terrible Catalan, they would be absolutely mortified that I butcher their language anyway. So it's a tough one, but that's the only time, basically, where I'm:: I see if any kind of Catalan from anyway.

En la mateixa línia, sovint perceben un desajust entre els requisits burocràtics per accedir a processos de regulació administrativa d'estrangeria o per accedir a feines i les necessitats "reals" de fer servir la llengua un cop s'ha accedit a la ciutadania, al permís de residència o a una determinada feina —per exemple, com a professors de secundària. Això és una font de resistències a la política lingüística de les institucions catalanes, a les quals, recordem-ho, reconeixen poca legitimitat per regimentar. És el cas del Christopher, que no va poder aspirar a entrar al Curs d'Adaptació Pedagògica (CAP) i ensenyar al sistema educatiu de Catalunya perquè no podia acreditar coneixements de català:

CHRISTOPHER (INT_EuAus)

C: There was one point in my life when I thought "right, I'm gonna need Catalan" and this is when: (.) And I think that's a really negative point about Catalunya is, before I opened the school I was thinking of a training to be: What's the course? It's to be a teacher.

E: Yeah, the CAP?

C: Yes, exactly. I was thinking of doing that. Because I thought "Right, I need some stability" and, you know, working for a state school is more stable than working for an academy. But obviously they want you to be: To have a high level of English, or native. Need to know Spanish, but then you need to have, I don't know, is it the C or something (.) of Catalan?

E: Yes, like C1.

C: Yeah. Ehm::, and, you know, to enter just on the course they need this certificate, and I was thinking "okay, maybe I'm gonna need to do that", but then, you know, it would have taken a long time. And I think that it's a real negative point in Catalunya because if they want quali-, you know, high quality English teachers in the schools, by putting this barrier of having to have a great level of Catalan, you're pushing people away.

E: Yeah. Mhm.

C: You know, it's like, for example, you wanna go and teach Spanish in Ireland.

E: Yeah.

C: Yeah? Ahm::, you learn English really well because they want English, and then they say "right, to come you need to learn, you need to be able to teach Spanish, speak English, but also speak Irish to a C1 level".

E: Yeah, yeah, mhm.

C: So I think that there is something that, well, that I don't know (.)

E: Yeah, and you didn't apply.

C: No.

E: Okay.

C: No, no, no. I decided to open a school @ Yeah.

E: Okay, and are you happy with the decision?

C: I'm super happy, yeah, yeah. Touch wood, yeah yeah. Really happy, yeah.

E: And with the school, I don't know, eh::, for administrative reasons or maybe you have, I don't know, to speak with Generalitat or this, have you ever-?

C: I've got a partner. I've got a business partner. He's from here. So he deals with all of that.

Així doncs, no poder acreditar coneixement de català va impedir al Christopher accedir als estudis necessaris per exercir de professor de secundària a Catalunya, però aquest mateix fet el va empènyer a obrir el seu propi negoci.

Els exemples que acabem de veure il·lustren les tensions que tot sovint es produeixen entre la perspectiva dels participants —especialment dels internacionals— i la de les institucions catalanes —en un sentit ampli, que inclou les institucions públiques però també algunes de privades— a l'hora de definir quins són els recursos lingüístics en els quals és necessari invertir per fer vida a Catalunya. Convé preguntar-nos, doncs, qui decideix què constitueix un bona inversió per a qui, segons quins criteris i dins de quina lògica interpretativa (Duchêne 2016). Tal com indiquen Codó (2015) i Garrido Sardà i Codó (2014), a Catalunya aquesta inversió s'enfronta a interessos contradictoris entre els desitjos d'una part dels no-catalanoparlants inicials i els d'aquells que tenen el poder de crear les condicions per a la inversió tant pel que fa a la necessitat com a l'accés al català. Ara bé, al costat del que fan notar aquestes autores, cal tenir en compte que en un context sociolingüísticament complex com el de Catalunya diversos actors competeixen, en desigualtat de condicions, per tenir el poder per crear les condicions per a la inversió. D'aquesta manera, si bé des de les institucions catalanes s'intenta fer del català una llengua necessària per circular socialment a Catalunya alhora que s'hi intenta facilitar l'accés a través del sistema educatiu i de cursos per a adults, sovint l'Estat és qui té, a la pràctica, més poder regimentador en matèria lingüística. En conseqüència, des de la perspectiva de qui fa la política lingüística catalana, el català es presenta com un capital lingüístic convertible de manera gairebé automàtica en capital econòmic, social i simbòlic, però, tanmateix, les dades analitzades per a aquesta recerca mostren que, tal com indica Duchêne (2016) per al context de la Suïssa francòfona, aquesta convertibilitat és problemàtica i sovint el tipus d'inversió considerada rellevant és en recursos lingüístics en castellà. Per tant, veiem com les interpretacions sobre el valor del capital lingüístic en català i en castellà no són compartides pels actors implicats en el procés d'inversió, per tal com aprendre una llengua no és només una qüestió de motivació individual, homogènia i estàtica, sinó també el resultat d'una lectura —de vegades ambivalent, paradoxal i canviant— de l'ordre social (Norton Pierce 1995).

7.2.3. Tenir o no tenir recursos alternatius per mobilitzar

El fragment de l'entrevista amb el Christopher reproduït a l'apartat anterior il·lustra un dels punts clau del present capítol: qui no disposa de capital lingüístic en català, o no el mobilitza, però té recursos alternatius per mobilitzar, siguin econòmics, socials, lingüístics o simbòlics, pot circular amb molta més facilitat per les dinàmiques sociolingüístiques que no pas qui no disposa d'aquests recursos alternatius. En el cas del Christopher, el fet de no tenir i no poder acreditar suficients coneixements de català li va impedir obtenir feina estable com a professor d'anglès a secundària. Tanmateix, aquest participant disposava d'una sèrie de recursos alternatius per mobilitzar, que li van permetre reconduir la seva carrera professional. Així, no tan sols va poder evitar el mercat de la llengua catalana, sinó que va poder obrir la seva pròpia acadèmia d'idiomes, decisió de la qual està plenament satisfet, tal com declara a l'entrevista. Els recursos

alternatius que mobilitza el Christopher són de diversos tipus. En primer lloc, lingüístics: ell és parlant inicial d'anglès, capital lingüístic que, com ja hem vist, és altament convertible en capital econòmic. En segon lloc, recursos econòmics per fer la inversió d'obrir un negoci. En tercer lloc, recursos socials —el seu soci, la seva família i l'entorn d'amistats, amb força presència de catalanoparlants— que li permeten disposar d'una xarxa de contactes del qual el negoci es beneficia i que, a més, actuen com a mitjancers per tractar, per exemple, amb les administracions catalanes o amb altres òrgans que funcionen en català. I en quart lloc, recursos simbòlics, pel fet de ser un home blanc europeu de classe mitjana.

Els participants que tenen més necessitat d'obtenir capital lingüístic en català són aquells que aspiren a avançar en la carrera professional o a entrar en noves xarxes de socialització i no tenen recursos alternatius per mobilitzar. Un cas paradigmàtic és el de la Sumana, ja comentat, però també el del Gerardo, que voldria entrar en entorns catalanoparlants, perquè s'hi identifica ideològicament, però li costa aconseguir-ho. També hem vist exemples sobre la dificultat d'accés a feines per manca de capital lingüístic en català, especialment per part dels internacionals, com l'Alessandro o l'Ulises. En canvi, per als participants que no preveuen escalar en la seva situació professional o entrar en nous cercles d'amistats, o bé perquè ja estan satisfets amb els que tenen o bé perquè no aspiren a millorar-los —per exemple, perquè no tenen prou capital educatiu— el català és un recurs menys necessari i, per tant, en poden prescindir sense que això tingui conseqüències significatives per a ells.

Tenint en compte tot el que s'ha exposat fins ara, qui més necessitat té de la llengua per avançar socialment —perquè aspira a fer-ho i no té recursos alternatius per mobilitzar— tendeix a ser qui més difícil hi té l'accés. En primer lloc, per la dificultat per accedir a formació en aquesta llengua, pel fet que cal de prioritzar la capitalització econòmica, —amb els consegüents condicionants pel que fa a disponibilitat horària, per exemple. En segon lloc, per la dificultat d'accedir a xarxes socials catalanoparlants, que se solen associar a entorns amb un cert grau de capitalització, tal com hem vist als capítols de context. Així, participants com la Sumana poden entrar en una roda de descapitalització, en què la manca de capitalització lingüística els porta a una manca de capitalització social —dificultats per establir vincles amb autòctons—, educativa —dificultat per seguir les classes per manca de comprensió lingüística—, econòmica —dificultat per accedir a feines qualificades— i, com a conseqüència de les anteriors, descapitalització simbòlica. La Sumana és, precisament, la participant que està més disposada a fer una alta inversió per aprendre català, perquè preveu obtenir-ne beneficis tangibles, però parteix de molt poc capital de base en tots els altres tipus de capital, de tal manera que la inversió que pot fer és limitada.

A l'altre extrem hi trobem aquells que podrien parlar català perquè han tingut accés al recurs tant a través de l'educació formal com a través dels propis cercles de socialització, però decideixen no mobilitzar aquest recurs perquè tenen recursos educatius, lingüístics i econòmics alternatius:

RUBÉN (ESP_NatsCat)

R: Luego me puse a trabajar, me monté una productora para hacer anuncios y bodas y tal, y, bueno, en el trabajo- En mi oficina era castellano porque era yo el que mandaba. Entonces, no sé, supongo que todo el mundo me hablaba:- y:: y los clientes, eh:: en castellano, en general, sí.

El capital econòmic, social, educatiu i simbòlic del Rubén, heretat en bona part dels seus progenitors, li permet tenir prou poder no tan sols per triar quina llengua vol utilitzar, sinó per determinar quina llengua s'utilitza al seu entorn i, concretament, a l'empresa de la qual és propietari.

7.3. Estratègies per circular socialment amb un capital lingüístic limitat

Els participants desenvolupen una sèrie d'estratègies per circular a través de les dinàmiques socials de Catalunya amb un capital lingüístic limitat o nul en català. Aquestes estratègies varien en funció de l'accés a capital lingüístic en català, del grau de necessitat de mobilitzar-lo de cada participant i, sobretot, de la disponibilitat de recursos alternatius per mobilitzar. Estirant la metàfora del mercat lingüístic de Bourdieu, les sistematitzo a les seccions que venen a continuació.

7.3.1. Treure el màxim rendiment del capital lingüístic disponible

Com hem vist, cada participant posseeix més o menys recursos, segons el seu perfil, per circular pel mercat lingüístic en català. Els participants treuen rendiment d'aquests recursos, de tal manera que mobilitzen el capital limitat de què disposen en aquesta llengua quan l'ocasió ho requereix. En un primer nivell pel que fa a la disponibilitat de recursos lingüístics, trobem la capacitat d'entendre el català, tant oralment com per escrit. El fet de disposar, o no, de suficient capital lingüístic per entendre la llengua és determinant en el posicionament en les dinàmiques sociolingüístiques. Especialment en el cas dels participants internacionals, el pas de no entendre a entendre la llengua i poder seguir converses, classes, instruccions, etc. marca un punt d'inflexió en la percepció que tenen del català i dels seus parlants. Si bé, mentre tenen dificultats per entendre'l, tendeixen a considerar que és "excloent" parlar-lo en presència seva, quan n'adquireixen prou coneixement per entendre'l matisen aquesta percepció i, en alguns casos, fins i tot es queixen que no els el parlen suficientment per facilitar-los que ells mateixos es llencin a parlar-lo. Per altra banda, ser capaç d'escriure en català, encara que sigui amb limitacions, resulta especialment rendible en l'àmbit laboral i també a l'hora de tractar amb les institucions catalanes. Recordem, per exemple, que l'Ulises redacta en català els projectes per demanar ajuts a l'Ajuntament de Barcelona perquè percep que, si es redacten en castellà, des de la institució "lo miran feo". Per altra banda, participants espanyols, com la Concha, treuen un alt rendiment —especialment, en l'entorn professional— del poc capital en català de què disposen, especialment si tenim en compte que la inversió que han fet per adquirir aquest recurs és minsa:

CONCHA (ESP_8090)

C: [...] no era tan complicado. Yo tenía la documentación en catalán, pues era repetir palabras y hacer frases. Igual lo dejabas un poco como los indios “yo ser, no sé qué”, pero, bueno, pero era comprensible, con lo cual no::

E: Porque ahora decías que lo escribes más que lo hablas (.) Lo escribes en estos contextos (.) ¿o otros?

C: Claro, yo, todos los proyectos que se hacen aquí, que se tramitan en la administración de aquí de Cataluña, aunque yo sé que se pueden tramitar en castellano, se pueden presentar en castellano y todo esto, yo, es como siempre los he hecho en catalán, sigo haciéndolos en catalán porque, en definitiva, al final funcionamos con el cortar y pegar. Es muy fácil. Todos trabajamos igual.

Finalment, els participants que tenen prou capital lingüístic en català per fer-ne usos puntuals també mobilitzen aquest capital si l’ocasió ho requereix. Això es pot produir en entorns laborals, en ocasions en què el participant percep que l’interlocutor catalanoparlant té pocs coneixements de castellà —aquesta percepció es dona, sobretot, en el cas dels infants i de la gent gran— i quan el participant vol mostrar proximitat i empatia amb l’interlocutor catalanoparlant i alhora fer evident que disposa de suficients recursos lingüístics perquè el catalanoparlant no hagi de canviar de llengua. D’aquest darrer cas, el perfil on n’hi ha més exemples és el dels participants espanyols arribats als 50 i els 60 que tenen posicionaments favorables a les polítiques lingüístiques de les institucions catalanes, com el Gabriel:

GABRIEL (ESP_5060)

G: Antes te lo iba a decir, pots parlar en català, que no:: o sea, que no::

E: Ah, no, bueno, ¿sabes qué pasa? Sí, normalmente, en las entrevistas, claro, me adapto a la lengua-

G: Sí, pero que yo tengo esta costumbre de decir a la gente “oye, aunque yo te parle castellà, tu pots parlar català” porque yo no:: se me puede escapar una palabra o algo pero::

Quan a un parlant se li acaben els recursos lingüístics en català, o quan mobilitzar-los li suposa un esforç que no considera rendible, recorre a un altre mercat en el qual disposa més recursos, generalment el castellà. N’és un exemple el fragment següent de l’entrevista al Gerardo, quan mobilitza els pocs recursos que té en català per tal de guanyar autoritat davant dels interlocutors:

GERARDO (INT_LA)

G: [...] Y un día no sé por qué me enfermé de algo, de la tos, no sé qué. Entonces, fui un día al [CAP] del Raval, de hecho. Y como dijeron “ah, pero eres estudiante” [no el podien atendre pel fet de ser un estudiant estranger] y estaba súper mal y entonces estaba como:: No quería hablar en catalán. Era como “tío, ya está, no me aceptas, llamo a mi casa y que te den por culo”, y al otro día estaba mi novia en ese momento, Silvia, estaba Silvia, y me acompañó y entonces empezó a hablar en catalán, y entonces “sí, bueno, no pasa nada”. Y dices “joder”. [...] Desde ese momento digo “vale, pues, todas las cosas que me salen, si las hago en catalán”, no sé si siempre pasa eso, “pero tendrás un poco más de ventaja tal

vez”. ¿No? Entonces pues si pongo una queja en esta cosa, como, no me acuerdo como se llama. Ay, las hojas de::

E: Ah, una hoja de reclamaciones.

G: Sí, pues una queja, por algo, por una cosa que me hayan hecho [...] en un bar aquí. Y lo escribí en catalán, ¿no? Y me respondieron súper bien, cuando hablé con ellos por teléfono hablé bastante tiempo en catalán. Luego le dije “bueno, podemos cambiar al castellano, ya me está costando trabajo de responderte”, y dice “bueno, sí, sí, sí”. Pero, como, súper bien.

Un cop explotat el valor simbòlic que el Gerardo assigna al català, com a font d'autoritat i alhora com a estratègia d'aproximació a l'interlocutor, salta al mercat castellà, en el qual té un ventall de recursos molt més ampli. Aquests usos puntuals del català són altament rendibles perquè, d'una inversió mínima, el parlant n'anticipa un alt benefici a curt termini.

7.3.2. Triar els mercats per on es vol circular

Ja hem vist en les seccions precedents que els participants no sempre poden evitar el mercat en català. Ara bé, cal tenir en compte que alguns tenen més marge de maniobra que uns altres per triar per quins mercats lingüístics volen circular i quins volen evitar. En l'àmbit de les relacions interpersonals, més enllà del que pugui establir la regimentació lingüística oficial, triar un mercat lingüístic implica triar un entorn social, i aquesta capacitat de triar està condicionada per la disponibilitat de recursos materials, socials i simbòlics per construir-se o accedir a unes determinades xarxes de socialització.

Entre els perfils de no-catalanoparlants estudiats en aquesta recerca, els que tenen menys marge de tria per decidir en quins mercats lingüístics volen circular són els internacionals africans i asiàtics. Aquests participants es poden veure empesos a moure's pels mercats perifèrics de les seves pròpies llengües i pels marges dels mercats del castellà i, en segon terme, del català, llengües de les quals parlen varietats no estàndards i socialment poc valuoses. Aquest constrenyiment en el marge de tria és una de les conseqüències de la falta d'accés al català en el marc del seu procés de descapitalització general. Els llatinoamericans i els europeus i australians tenen més marge de tria. Com que gaudeixen d'un nivell de capitalització econòmica i simbòlica més elevat que els africans i els asiàtics, poden construir-se xarxes de socialització en funció de les seves preferències. Així, l'entorn que es construeixen sovint està encaminat a confirmar les expectatives sobre una Barcelona imaginada que funciona fonamentalment en castellà i, en segon terme, en anglès. Això els permet evitar, si ho volen, entorns socials catalanoparlants. De la mateixa manera, s'orienten a ocupar llocs de treball en què el català no és necessari. El Valerio, per exemple, presenta el català i l'anglès com a excloents entre si i entén el fet d'haver d'utilitzar l'anglès a la feina com un impediment, o una “disculpa”, per no interessar-se pel català:

VALERIO (INT_LA)

V: [yo] tenía una disculpa magnífica [per no parlar català]. “Oye, yo me muevo en inglés. Eso es lo que me toca. Siempre, por un motivo o por otro, me está tocando hacer-” (.) De

hecho, en la oficina todo el rato me decían “oye, que va a venir un grupo, que dicen, de rusos, pero hay que entenderse con ellos en inglés”.

El Gerardo és, com ja hem vist, un dels participants internacionals que voldria circular pel mercat català per la identificació que sent amb entorns socials catalanoparlants a través dels seus gustos culturals i el seu posicionament polític. No obstant, la voluntat de circular-hi no li proporciona un accés directe a aquest mercat si no busca activament espais per a aquesta finalitat. Això indica que, en el cas dels internacionals, voler circular en el mercat lingüístic en català no és suficient, sinó que cal, a més, trobar les vies per aconseguir-ho.

Els participants espanyols, en canvi, tenen un ampli marge de maniobra per triar els entorns socials i els mercats lingüístics per on volen circular. Com que són més propers a l'autoctonia que els internacionals —perquè han nascut a Catalunya o fa dècades que hi resideixen, i pel fet de tenir la nacionalitat espanyola— disposen de més oportunitats i més espais de convivència amb autòctons catalanoparlants. Això, com hem vist, els ha facilitat l'accés a la llengua. Dintre dels subperfils d'espanyols no sorprèn que els nascuts a Catalunya —és a dir, els que més accés han tingut al català— siguin els que fan referència a la noció de “tria”, “opció” o “preferència personal” per explicar el seu ús gairebé exclusiu del castellà. En canvi, els arribats als 50 i els 60, que hi han tingut un accés més limitat, fan més èmfasi en el fet que els agradaria parlar-lo, però que no poden per manca de capital en aquesta llengua.

7.3.3. Adequar la inversió al projecte de vida

La inversió en recursos lingüístics en català, castellà o anglès varia en funció del projecte de vida de cada participant. Així, per exemple, els internacionals no llatinoamericans inverteixen en el castellà, els nascuts a Catalunya inverteixen en l'anglès, la Sumana inverteix en el català i el castellà, i alguns participants llatinoamericans inverteixen en el català, tal com hem vist a les seccions anteriors. Quan un parlant arriba a tenir suficients recursos lingüístics per poder desenvolupar el propi projecte de vida i circular pels mercats que aquest projecte requereix, la inversió tendeix a aturar-se. Això no és fruit d'un càlcul conscient i premeditat, sinó de la manera com cadascú tendeix a actuar intuïtivament en funció de les circumstàncies amb què es troba. Aquesta secció se centra en la inversió, o manca d'inversió, dels participants en capital lingüístic en català. Sobre la base de les seves accions per aconseguir aquest capital, he distingit sis nivells d'inversió. En tots els nivells s'hi troben participants dels diversos perfils, encara que, com veurem, uns perfils predominen més en uns nivells que en uns altres.

Un primer nivell consisteix en una “no inversió”, és a dir, a evitar la necessitat de circular pel mercat lingüístic en català fins al punt de bloquejar-s'hi l'accés. Els participants que se situen en aquest nivell oposen resistència explícita a invertir en el català per augmentar el seu capital lingüístic. Quan no poden evitar el mercat català intenten alterar les dinàmiques per tal de fer prevaldre els mercats en què ells poden circular amb més disponibilitat de recursos, principalment en castellà. Així, intenten adaptar el

mercat a les seves necessitats, i no pas adaptar-se ells a les necessitats del mercat.⁸⁸ És el cas dels internacionals europeus, australians i llatinoamericans —per exemple, quan demanen als professors de la universitat que canviïn al castellà— i també del Paco, arribat a Catalunya des d'Extremadura el 1963, amb 16 anys, el qual, com hem vist, considera una “imposició” que li parlin en català perquè afirma que té dificultats per entendre'l.

En el segon nivell hi circulen participants que no han fet cap inversió específica en el català però que tampoc s'hi han bloquejat l'accés. És el cas dels que s'han escolaritzat en el model de conjunció al català i que, per tant, no tan sols disposen de capital lingüístic en aquesta llengua, sinó que, a més, ho poden acreditar. No obstant, no mobilitzen aquest capital més enllà d'activar la capacitat d'entendre la llengua sense cap dificultat. Malgrat que la regimentació preveu que haurien de fer servir el català, per exemple, al lloc de treball, a la pràctica no troben cap impediment per desenvolupar les seves tasques en castellà. Pensem, per exemple, en els casos de l'Alberto o el Fran, que no utilitzen el català i no tenen previst fer-ho malgrat que treballen o aspiren a treballar en institucions en què, en principi, haurien de parlar-lo.

El tercer nivell és el dels que han fet una inversió mínima però suficient per poder circular de manera bàsica pel mercat català. Aquesta inversió sol consistir en un cert temps d'exposició a la llengua i, en alguns casos, seguir parcialment cursos de nivell bàsic presencials o en línia. Això els proporciona capital suficient per poder entendre el català i per poder fer-ne usos breus i ocasionals, que poden consistir en frases o paraules soltes, dels quals treuen rendiment simbòlic. L'Alessandro, per exemple, acomiadava les persones que sortien de la botiga on treballa —totes catalanoparlants en l'estona en què vam fer l'entrevista— amb un “deu!”. Un cop s'ha assolit aquest nivell mínim de capitalització, no es renuncia explícitament a continuar invertint en el mercat català, però no es considera prioritari, de tal manera no s'acaba produint un augment significatiu de recursos en català. És el cas d'una part dels participants llatinoamericans, europeus i australians.

En el quart nivell s'hi situen els participants que han fet petites inversions per capitalitzar-se en català, amb unes expectatives altes però amb resultats minsos. Aquest és el cas de quatre dels sis informants espanyols arribats als anys 50 i 60, que al llarg de la seva trajectòria a Catalunya han seguit cursos de català o han participat en grups de conversa, però els han abandonat. És probable que la manca de motivació per seguir amb el procés fos deguda a les poques perspectives de mobilitzar el recurs fora de l'aula, de tal manera que l'anticipació de beneficis no compensava la inversió. Ara bé, si no agafem com a referència l'individu sinó la unitat familiar, veurem que els fills i els nets d'aquests participants sí que disposen del recurs i el mobilitzen. Per tant, la inversió anava més orientada als descendents. Ho il·lustra el fet que participants com la Rosa o el Gabriel s'ocupessin activament de matricular els fills a escoles que oferien l'ensenyament en català quan el model de conjunció a aquesta llengua encara no estava generalitzat.

⁸⁸ A la secció 7.3.4 tracto específicament sobre els intents d'alterar el mercat.

En el cinquè nivell se situen els participants que han fet —o estaven fent en el moment de l'entrevista— una inversió sostinguda per adquirir capital lingüístic en català amb una finalitat específica. La finalitat és obtenir suficient competència lingüística en català per optar a feines en què es requereixi acreditar-lo. Per tant, es plantegen l'adquisició del català com una destresa necessària per desenvolupar la seva carrera professional i, així, convertir el capital lingüístic en capital econòmic. Rarament mobilitzen el recurs fora de l'entorn laboral. És el cas d'una part dels participants espanyols arribats als 80 i 90 i d'alguns llatinoamericans, com la Gloria:

GLORIA (INT_LA)

G: Sí, pobres, no, hay muchos de mis compañeros [del curs de català], los de Bangladesh que me dijeron que les pedían el nivel hasta el Básic 3, pero porque están trabajando en comercio, digamos, y, claro, no hemos podido hablar mucho en profundidad de esto, pasa que es como que:: imposición laboral, o sea que yo creo que los inmigrantes estamos ahí por tema de:: Y luego hay un señor también de Teruel o de no sé dónde, súper mayor, que su mujer también es de algún otro lado de España, se han venido aquí, han tenido sus hijos aquí, que hablan catalán y todo, pero ellos dos, los dos, vamos, los dos siempre han hablado castellano, y él ahora está estudiando catalán porque le hace gracia, porque tiene tiempo, porque le divierte o porque, yo qué sé, querrá hablar alguna vez a sus nietos cuando los tengan en catalán, no lo sé, pero:: como más por el lado del placer. Los que estamos un poco más jóvenes y, bueno, y somos más pringados entre comillas, pues es por curro básicamente, ¿no?

El sisè nivell correspon als parlants que fan o han fet inversions per adquirir el recurs sense que aquestes inversions siguin suficients per als objectius que persegueixen. En aquests casos es produeix el desajust, ja comentat, entre necessitat i accés a la llengua. No disposar de capital lingüístic en català té conseqüències tangibles en el projecte de vida de la persona, que no pot desenvolupar amb tota la seva plenitud perquè no té capital alternatiu per mobilitzar. La necessitat de capitalització lingüística ve motivada per la necessitat de capitalització d'altres tipus. La Sumana n'és l'exemple paradigmàtic.

Finalment, cal tenir en compte que un mateix participant pot situar-se en diferents nivells al llarg de la seva trajectòria a Catalunya o, fins i tot, adoptar característiques de més d'un nivell alhora. Per exemple, alguns parlants internacionals comencen a capitalitzar-se en català a través de cursos de nivell bàsic o d'intercanvis lingüístics i s'exposen al mercat català quan estan entre amics, però intenten alterar les dinàmiques de mercat a favor del castellà en contextos en què volen assegurar-se que entenen correctament el missatge, generalment en entorns laborals.

7.3.4. Intentar alterar els mercats

Quan els participants no estan disposats a augmentar la inversió en capital lingüístic en català però topen amb aquest mercat intenten alterar-ne les dinàmiques a favor del castellà. Així, mentre que en algunes ocasions els no-catalanoparlants tendeixen a batallar per l'acumulació de capital, en altres tendeixen a fer-ho per la (re)definició del valor d'aquest capital (Pujolar 2001: 252). La font principal de legitimació per intentar alterar el mercat a favor del castellà és que tant catalanoparlants com castellanoparlants

poden circular-hi, mentre que pel mercat en català només hi poden circular els catalanoparlants. Fixem-nos, per exemple, en els arguments que dona el Helmer per demanar que les reunions a l'empresa on treballa siguin en castellà:

HELMER (INT_EuAus)

H: Estuve trabajando allí cinco años, entonces allí había gente que hablaba catalán, por supuesto, entre ellos y tal. En las reuniones había una mezcla, había gente que hablaba catalán, algunos- Pero yo, como, dije, mira, como todo el mundo habla catalán, perdón, castellano, dije, mira, si vamos a una reunión de trabajo y yo estoy aquí (.) y además el catalán sería mi sexto idioma, y eso a vosotros sería vuestra segunda, por favor, puedes hacer el favor de hacerlo concentrar, porque yo no puedo procesar las cosas, tomar nota, y además de respuesta al mismo tiempo si habláis en catalán. Entonces, como todo el mundo habla castellano, en las reuniones se trabaja en castellano. Y nadie tiene ningún problema con eso.

L'altra font de legitimació per intentar alterar el mercat a favor del castellà és de naturalesa política, lligada al nacionalisme banal. Segons aquesta perspectiva, el castellà és la llengua de l'estat i, com a tal, s'hauria de poder utilitzar en tots els contextos. L'extracte següent mostra com la Chantal qüestiona que les reunions de pares de l'escola siguin en català:

CHANTAL (INT_EuAus)

C: [...] vi que todas las reuniones [de l'escola de la filla] se hacían también en catalán. Pero es que no se tomaba- (.) que veían como que era una evidencia que uno tenía que hablar catalán, y es verdad que me perdía la mitad de la información, pero eso a ellos no les importaba, que tenía que ser un problema, ¿no? Entonces, bueno, pues, visto así, pues era mi problema, y ya está, pero yo decidí que también eso es- Choca un poco.

E: Sí. Claro, porque ¿cómo lo viviste?

C: Pues como que no me:: Pues que sí, que el catalán es el idioma, a::, ¿cómo se dice? dominante. Totalmente, y que no se tomaba en cuenta de que era, estábamos, estamos, en el estado español, y que también se habla castellano, y que hay gente que, porque no solamente yo, todos los latinoamericanos no hablan catalán, y que no se les toma en cuenta, solamente pues que:: las personas que vienen aquí tienen que hablar catalán.

En l'àmbit de l'ensenyament, el fet d'haver pagat per rebre una formació es considera una font de legitimació per poder demanar que aquesta formació s'imparteixi en castellà, tal com hem pogut comprovar als fragments del Gianni i del Felipe reproduïts a les seccions 7.1.1. i 7.2.2. respectivament. Això afecta tant l'ensenyament reglat — principalment, l'àmbit universitari— com el no reglat —per exemple, cursos en centres cívics. Tal com indica Sunyol per a les escoles internacionals d'elit, “conceptualitzar la relació escola-família com una transacció comercial fa sentir els pares legitimats per a exercir-ne el control” (2019: 29). En el cas que ens ocupa, els participants que es matriculen en centres d'ensenyament per a adults segueixen un procés semblant: pagar per un servei de formació implica poder triar la llengua en què es rep aquesta formació. Aquest argument se sol combinar amb el primer que he apuntat en aquesta secció: tots els alumnes catalanoparlants poden seguir les classes també si són en castellà.

L'intent d'alteració del mercat es pot produir de manera explícita —demanant al(s) interlocutor(s) que canviïn de llengua—, implícita —no mobilitzant capital en català i esperar que els altres comencin a mobilitzar el seu capital en castellà— o aprofitant les oportunitats que els donen els interlocutors catalanoparlants per triar el mercat —preguntant-los en quina llengua volen que tingui lloc la conversa. Com és obvi, per aconseguir l'objectiu d'alterar el mercat els no-catalanoparlants que ho intenten han de comptar amb el consentiment i la col·laboració de catalanoparlants que es prestin a circular pel mercat en castellà. Això es produeix en la majoria de casos. El canvi de mercat es pot produir de manera gairebé automàtica per l'hàbitus dels catalanoparlants de passar al mercat castellà quan un interlocutor parla en aquesta llengua, fins i tot quan no demana explícitament el canvi —encara que el prefereixi. En altres casos el desplaçament cap al mercat castellà no es completa, de manera que l'objectiu s'assoleix només parcialment. Per exemple, quan el canvi al castellà és momentani i després la conversa torna a ser en català, o quan es canvia de llengua exclusivament amb l'interlocutor que ho ha demanat, però no amb la resta de participants en la conversa o en l'activitat. És un cas que es dona sovint en l'àmbit formatiu, però també en altres com ara les reunions de pares a l'escola. Ocasionalment, l'intent d'alterar el mercat és fallit. En aquests casos, la resposta sol ser de resignació i de crítica posterior —per exemple, durant les entrevistes per a aquesta recerca. Recordem, per exemple, la contrarietat que experimentaven participants com la Rachel a les classes de shiatsu o a les reunions de l'entitat graciencina on participava, la Dasha a les classes de pintura o la Bethan quan els pares dels seus alumnes a l'acadèmia d'anglès no passaven al castellà encara que ella els ho demanés.⁸⁹ Veiem doncs, com el paper que adopten els catalanoparlants en la interacció amb els no-catalanoparlants és clau per determinar per quins mercats lingüístics se circula i, per tant, les dinàmiques d'ampliació i reducció de cada un d'aquest mercats.

7.4. El pes de la posició social en la circulació per les dinàmiques sociolingüístiques

Les formes de circulació dels diferents perfils de participants que hem vist al llarg d'aquest capítol tenen conseqüències tant per a ells mateixos com a individus com per a les dinàmiques sociolingüístiques de Catalunya. Pel que fa a les conseqüències individuals, hem pogut comprovar que tenir un capital lingüístic limitat o nul en català comporta limitacions per a tots els participants. Ara bé, aquestes limitacions i les seves conseqüències varien en funció de la posició que cada participant ocupa en l'estructura social. D'aquesta manera, els participants que no aspiren a una mobilitat social ascendent solen disposar del capital lingüístic suficient en català per cobrir les seves necessitats de circulació quotidianes. És el cas dels que estan satisfets amb la seva situació professional i amb la seva xarxa de relacions socials i, a l'altra cara de la moneda, dels que preveuen poques possibilitats de millorar-la. En canvi, qui sí que necessita augmentar el capital lingüístic en català per poder-lo mobilitzar quan la situació ho

⁸⁹ Els fragments d'aquestes entrevistes estan reproduïts, respectivament, als apartats 6.2.3, 8.3.3 i 7.2.2.

requereixi és qui aspira a millorar la situació professional o les relacions socials i no té recursos alternatius per mobilitzar.

Partint d'aquest principi general, si focalitzem en l'escala individual, les necessitats de mobilitzar el capital lingüístic en català varien notablement en funció de cada participant. Així, alguns perfils d'espanyols amb recursos lingüístics en català elevats pel que fa a destreses escrites han de mobilitzar aquest capital lingüístic en l'entorn laboral. És el cas de l'Asun o la Concha. Altres poden acreditar la possessió de capital lingüístic en català sense que això impliqui mobilitzar-lo, la qual cosa és suficient per satisfer les seves aspiracions professionals i de socialització. És el cas del Fran, l'Alberto o la Leonor. En canvi, altres perfils en tenen prou amb una comprensió oral bàsica. En alguns casos, fins i tot quan manca aquesta capacitat de comprensió —com és el cas d'una part dels internacionals— els participants perceben que la inversió que haurien de fer en adquirir certa competència lingüística en català no compensa els beneficis que anticipen treure'n. Com hem vist al llarg del capítol, això s'esdevé quan no freqüenten pràcticament mai entorns catalanoparlants ni tampoc necessiten aquesta llengua en l'entorn laboral, o bé perquè no hi és present o bé perquè els participants alteren el mercat a favor del castellà o l'anglès. Aquest és el cas d'internacionals altament capitalitzats, com la Chantal, el Helmer, la Bethan, la Rachel o la Laura, però també dels que tenen un grau de capitalització baix i no aspiren a augmentar-lo a curt ni mitjà termini, com la Dounia o el Tariq. Malgrat que aquestes limitacions poden suposar inconveniències puntuals, no impedeixen a aquests participants desenvolupar el seu projecte de vida a Catalunya.

Per contra, per als participants que aspiren a una mobilitat social ascendent en termes econòmics o que volen ampliar el cercle de socialització cap a entorns catalanoparlants, no disposar de suficient capital lingüístic en català sí que pot comportar limitacions que entorpeixin el desenvolupament del propi projecte de vida a Catalunya. Això afecta, principalment, els participants internacionals que cerquen feines qualificades a Catalunya. Recordem, per exemple, els casos de l'Ulises, el Gerardo, la Gloria, l'Alessandro o la Sumana. En aquests casos la descapitalització lingüística que implica el fet de no disposar de la llengua catalana és un element més del procés de descapitalització en què es troben respecte als països d'origen.

La regimentació que emana de les institucions catalanes també afecta en diferent mesura els diferents participants en funció dels recursos alternatius que puguin mobilitzar per trampejar-la. A la secció 7.2 hem vist, a través de l'exemple del Christopher, com el fet d'estar capitalitzat en termes lingüístics, econòmics, socials i simbòlics facilita poder esquivar la regimentació lingüística de les institucions catalanes. En el cas del Christopher, no poder aspirar a obtenir el títol del CAP per exercir de professor de secundària per no poder acreditar coneixements de català el va portar a obrir la seva pròpia acadèmia d'idiomes —en la qual, en el moment de l'entrevista, tota la retolació i la documentació era en anglès o castellà—, projecte amb el qual està plenament satisfet. De la mateixa manera, a la secció 7.3.3 hem vist com l'Alberto podia aspirar a esdevenir docent en l'ensenyament públic, tot i declarar explícitament que, si fos el cas, faria les

classes en castellà. En aquest cas, el fet d’haver estat escolaritzat a Catalunya li permet acreditar la possessió d’un capital lingüístic que, a la pràctica, no mobilitza, encara que la legislació preveu que ho hauria de fer. En canvi, els perfils més descapitalitzats difícilment es poden escapar d’haver de complir amb el que preveu la regimentació. A banda dels requisits ja comentats per aspirar a determinats llocs de treball, altres aspectes de la legislació lingüística, com la retolació dels locals comercials, també tendeixen a afectar més els participants que tenen menys recursos alternatius per mobilitzar. Recordem l’exemple del Tariq que hem vist a la secció 5.5.4, en què aquest participant explica que va canviar el rètol del seu establiment després de rebre una carta de la Generalitat en què se l’instava a fer-ho, sota amenaça de multa si no retolava en català o el cas, ja comentat, de la Sumana, que necessita imperiosament millorar el nivell de català per poder capitalitzar-se educativament i econòmicament, però té un accés difícil a la llengua. Hem pogut comprovar, doncs, com les desigualtats materials i simbòliques de partida entre participants s’imbriquen i es retroalimenten en la circulació per les dinàmiques sociolingüístiques, en l’accés a la llengua catalana i en la necessitat de fer-la servir.

Si posem el focus en els efectes que les formes de circulació no-catalanoparlants tenen en les dinàmiques sociolingüístiques, la principal conseqüència és el debilitament del mercat de la llengua catalana i el reforçament dels mercats del castellà i, en segon terme, de l’anglès. La reducció proporcional de la presència de catalanoparlants en diferents àmbits i les limitacions en la capacitat regimentadora de les institucions catalanes comporta que el valor del català es vegi en entredit davant de la competència dels mercats castellà i anglès. N’és una mostra la prioritització de la capitalització en anglès entre els participants nascuts a Catalunya. Aquests mateixos participants consideren que tenen prou capital lingüístic en català i, a més, el que tenen no el mobilitzen. Tot i això, com hem vist, el català té prou valor per conformar un mercat propi amb un pes destacable fins al punt que tots els participants se’l troben en ocasions, fins i tot si intenten evitar-lo. Poder circular pel mercat lingüístic català facilita l’accés a capital econòmic, social i simbòlic, de tal manera que, com hem vist al llarg del capítol, aquells que aspiren a trajectòries de capitalització ascendents solen anticipar beneficis d’invertir en capital lingüístic en català. L’augment, el manteniment o la disminució del valor d’aquest capital lingüístic depenen, en bona mesura, del pes demogràfic dels catalanoparlants en el conjunt de les dinàmiques sociolingüístiques, de la densitat lingüística de català en els diferents entorns socials —recordem que els mercats lingüístics són dinàmics i canviant—, de la regimentació lingüística que emani de les institucions catalanes i de l’abast i la incidència a la pràctica, entre els parlants, d’aquesta regimentació.

Resum del capítol

El mercat lingüístic de Catalunya és, en realitat, un “mercat de mercats” en el qual el mercat del castellà i, en segon terme, el de l’anglès sovint funcionen com a mercats alternatius al català. A diferència del castellà, el català no és un recurs bàsic per circular socialment i en molts casos la inversió que els participants haurien de fer per adquirir el recurs no compensa els beneficis que anticipen treure’n. Tanmateix, no ser capaç

d'expressar-se en català quan l'ocasió ho requereix pot comportar limitacions per augmentar els recursos econòmics, socials i simbòlics. Això és perquè el català i el castellà no desenvolupen funcions plenament equivalents —algunes coses “només” es poden fer en català—, per la qual cosa els participants es troben inevitablement en situacions en què acusen la manca de capital lingüístic en aquesta llengua. En aquestes ocasions emergeixen tensions entre la perspectiva de les institucions catalanes i les d'una part dels participants sobre els recursos lingüístics en les quals és necessari invertir per viure a Catalunya, per tal com aquells que no tenen ni el català ni el castellà com a llengua inicial tendeixen a considerar més rellevant i prioritària la inversió en recursos en castellà. Ara bé, les limitacions per no parlar català afecten en diferent mesura els diversos perfils de participants: qui no disposa de capital lingüístic en català, o no el mobilitza, però té recursos alternatius per mobilitzar, siguin econòmics, socials, lingüístics o simbòlics, pot circular amb molta més facilitat per les dinàmiques sociolingüístiques que no pas qui no disposa d'aquests recursos alternatius. En conseqüència, els participants que tenen més necessitat d'obtenir capital lingüístic en català —i, per tant, els més propensos a invertir-hi— són aquells que aspiren a una mobilitat social ascendent i no disposen de recursos econòmics, socials o simbòlics alternatius per mobilitzar. Per contra, els participants que no aspiren a millorar la seva situació econòmica o social —bé perquè estan satisfets amb la que tenen, bé perquè no preveuen disposar d'oportunitats per fer-ho— rarament consideren necessari augmentar el seu capital lingüístic en català. Així doncs, les desigualtats socials estructurals es reflecteixen i es retroalimenten en la circulació per les dinàmiques sociolingüístiques, en l'accés a la llengua catalana per part dels no-catalanoparlants inicials i en la necessitat de fer-la servir.

8. Llengua i categories socials

Aquest capítol està dedicat a explicar com els participants interpreten el significat social de parlar català i de no parlar-lo. Em centro, concretament, en com perceben les categories en circulació social que contenen i posen en relació llengua, identificació nacional i estatus socioeconòmic, i en com negocien el lloc que ells ocupen en aquests processos de categorització. Tracta, doncs, sobre la construcció social dels parlants i de les seves identitats lingüístiques. El capítol consta de quatre seccions a més d'aquesta introducció. A la secció 8.1 especifico quines categories socials són presents en els discursos dels participants —per exemple, *immigrant*, *guiri*, *de fora*, *català-català* o les contraposicions *català / castellà* i *catalanoparlant / castellanoparlant*— i explico com interseccionen llengua, pertinença i arrelament a Catalunya, preferències polítiques i estatus socioeconòmic en la construcció d'aquestes categories. A les dues seccions següents, 8.2 i 8.3, m'aproximo a la consideració, des de la perspectiva dels participants, de la llengua catalana com a potencial límit entre grups de diferent perfil sociocultural i socioeconòmic i, en conseqüència, com una possible barrera Bourdieusiana per accedir a recursos econòmics, socials i simbòlics. Respecte a aquesta qüestió, es detecten línies discursives diferenciades entre els dos grans perfils de participants —espanyols i internacionals—, independentment de si adopten posicions més favorables o menys a l'hegemonia de la llengua catalana a Catalunya. Així, com veurem a la secció 8.2, els participants espanyols neguen que la llengua funcioni com a límit entre grups o com a barrera per a les relacions interpersonals. Tanmateix, en els seus discursos s'hi detecta la presència implícita de categories socials amb contingut lingüístic —per exemple, els significats associats a la dicotomia catalans / castellans—, per bé que sovint aquestes categories emergeixen precisament per negar-les o qüestionar-les. Per contra, a la secció 8.3 mostraré com els participants internacionals sí que tendeixen a percebre el català com un límit entre grups i com un impediment per accedir a recursos econòmics, socials i simbòlics. En conseqüència, en els discursos dels internacionals les categories que connecten llengua i perfil sociocultural i socioeconòmic emergeixen d'una manera més explícita. A la secció 8.4 explico com les dades analitzades apunten a l'existència de tres processos en què dinàmiques aparentment contraposades tenen lloc de manera simultània: 1) desetnificació i reetnificació de la llengua catalana, 2) un doble procés de difuminació i de reestabliment de la llengua catalana com a marca de classe social, i 3) despolitització i repolitització de la llengua catalana, en connexió amb el que s'ha apuntat al capítol d'ideologies.

8.1. El significat social de parlar català i de no parlar-lo: llengua, identificació nacional i estatus socioeconòmic

Els discursos dels participants reflecteixen l'existència d'una sèrie de categories socials en circulació que contenen i posen en relació llengua, identificació nacional i estatus socioeconòmic. Per abordar l'eix corresponent a la identificació nacional, he tractat, d'una banda, pertinença i arrelament a Catalunya i, de l'altra, preferències polítiques més o menys acostades al nacionalisme català o al nacionalisme espanyol. Com veurem, un

aspecte i l'altre estan connectats però no es corresponen sempre necessàriament. Llengua, identificació nacional (incloent-hi pertinença i arrelament i preferències polítiques) i estatus socioeconòmic són aspectes profundament interrelacionats fins al punt que formen part de processos socials mútuament constitutius els uns dels altres pel fet d'estar vinculats, fonamentalment, a les successives onades migratòries que ha rebut Catalunya al llarg dels segles XX i XXI. Ara bé, malgrat aquesta imbricació entre els diversos aspectes, al llarg del present capítol veurem que el principal significat atribuït per part dels participants al fet de parlar català és el de pertinença a Catalunya. D'aquí es deriven els altres significats: l'arrelament (o la voluntat d'arrelar) en el cas de les persones nascudes fora, l'assumpció que els autòctons gaudeixen d'un estatus socioeconòmic més alt que els immigrants, i la pressuposició que parlar català implica un posicionament politicoideològic lligat a la identificació nacional amb Catalunya, més que no pas amb Espanya, com a marc de referència nacional. Així doncs, de les dades generades per a aquesta recerca es desprèn que la llengua catalana continua funcionant com el principal símbol de catalanitat, i que a aquest fet s'hi sumen, en un segon terme, aspectes relacionats amb l'estatus socioeconòmic i les preferències polítiques. Aquesta intersecció entre llengua, identificació nacional i estatus socioeconòmic està profundament connectada amb el concepte de centralitat social, que González Balletbò i Benito Pérez (2015) vinculen a l'ancoratge a la catalanitat, tal com he exposat a l'apartat 2.2.1. del marc conceptual.

Tenint en compte el que acabo d'exposar, en el present apartat presento les categories referides a catalanoparlants i a no-catalanoparlants que han emergit explícitament en els discursos dels participants. En les entrevistes les han expressat majoritàriament en castellà, encara que ocasionalment utilitzen la denominació catalana per a categories com *català*, *català-català* o *catalanoparlant*. Pel que fa a les que afecten els no-catalanoparlants, la categoria *de fuera* pot referir-se indistintament a persones nascudes fora de Catalunya o fora d'Espanya, tal com il·lustra aquest extracte de la Leonor, en què categoritza com a “de fuera” persones de Madrid, del País Basc, d'Itàlia i de l'Uruguai, a més d'ella mateixa, que va néixer a Madrid i va passar la infantesa i la joventut a València:

LEONOR (ESP_8090)

L: [...] la amiga mía madrileña, que era- nos conocíamos en Valencia y vivíamos en Barcelona, y luego la vasca, la italiana, mi socia es uruguaya (.) O sea, tengo muchas amigas de fuera.

[...]

E: ¿Y crees que el castellano necesita protección también, en Cataluña?

L: [...] Yo es que creo que somos mucha gente de fuera, que yo creo que de alguna manera lo vamos a mantener despierto creo yo. [...] Porque Barcelona es una ciudad bastante, no sé, que viene mucha gente de fuera.

En algunes ocasions es transmet la mateixa idea a través d'expressions com ara *no ser de aquí* i altres de referides al fet de viure en un lloc que no és el propi.

Entre les categories referides a espanyols he identificat *castellano* i *castellanohablante/castellanoparlante*, inserides en les dicotomies catalans/castellans

i catalanoparlants/castellanoparlants.⁹⁰ Les denominacions catalans/castellans solen emergir en els discursos dels participants espanyols de més edat i amb una trajectòria llarga a Catalunya, tal com mostra l'extracte de la Rosa reproduït a continuació, mentre que està en retrocés entre els participants més joves, els quals, si fan referència a aquesta dicotomia, tendeixen a utilitzar les denominacions catalanoparlants / castellanoparlants.⁹¹

ROSA (ESP_5060)

Rosa: [...] Mi nieto yo:: Bueno, él sabe que soy castellana. Bueno- @ Sí, es que es muy:: Y dice “tú eres, es que tú hablas español, yaya”, y digo “no, castellano”.

E: Porque él, en su casa::

R: Habla:: habla catalán.

E: Vale.

R: Mi hija, castellano poquísimo, eh.

E: Vale, y a su hijo también le habla en catalán.

R: ¿A su hijo? ¡Sí! [en un to que indica que ho considera una obvietat] A mi nieto le habla catalán, sí, sí.

E: Sí.

R: A ver, el Pol habla catalán. Es catalán. Y a mí, el pobre, de vez en cuando hace castellanadas [posiblement volia dir “catalanadas”], ¿sabes? Porque:: “tú yaya, hablas castellano”. Digo “sí”.

Entre les categories referides a residents internacionals a Catalunya he identificat *extranjero*, *inmigrante*⁹² i *guiiri*. Si bé la primera és genèrica per fer referència a persones nascudes fora d'Espanya, les altres dues estan jerarquitzades i tenen connotacions diferents pel que fa a l'estatus socioeconòmic de les persones que inclouen. Així, *inmigrante* arrossega connotacions associades a la poca capitalització de la persona a qui s'assigna, mentre que *guiiri* s'associa a una persona amb un cert grau de capitalització provinent d'un país de cultura occidental. Com és previsible, els participants espanyols utilitzen les denominacions esmentades per fer referència a terceres persones, tal com mostra aquest fragment de l'entrevista amb l'Alberto:

ALBERTO (ESP_NatsCat)

A: Yo, más que, creo yo, eh, más que por el castellano o el catalán, es- por ejemplo en- en los bares donde hay, hay gente inmigrante, de origen marroquí, a lo mejor sí que he notado, que si van hablando en marroquí, la gente mira, o:: Yo que sé. Si ellos hablan en árabe, pues que hablen en árabe. Yo qué sé, a mí me da igual. Pero sí que hay reticencia creo yo un poquillo, sí.

E: Sí, pero más con los nuevos inmigrantes.

A: Con los de fuera, sí.

⁹⁰ Woolard (2016) fa notar que catalanoparlants/castellanoparlants reproduceix, a la pràctica, el mateix paradigma que catalans/castellans.

⁹¹ El fet que en ocasions jo com a entrevistadora utilitzés aquestes denominacions, o altres denominacions referents a categories com ara *extranjeros*, pot haver induït alguns participants a utilitzar-les també.

⁹² En les dècades posteriors a l'arribada a Catalunya de grans contingents de població procedent de diversos punts d'Espanya la categorització *inmigrant* també s'aplicava a espanyols (Bastardas 1986, Domingo 2014).

En canvi, els internacionals s'autoadscriuen a aquestes categories, tal com mostren, per exemple, els extractes següents, en què el Valerio, xilè, s'autoadscriu a la categoria *inmigrante*, mentre que el Christopher, anglès, s'autoadscriu a la categoria *guiiri* i la diferència d'altres perfils d'estrangers com els provinents del Marroc:

VALERIO (INT_LA)

V: Entre otras cosas, piensa que yo soy inmigrante, y cuando me refiero a esto [llengües a Catalunya] no tengo autoridad. La gente me quita autoridad. No tengo ninguna autoridad. O sea, tú me has escuchado con mucho respeto y te lo agradezco, pero en cuanto tocas un tema que molesta, me dicen que por qué no me vuelvo.

CHRISTOPHER (INT_EuAus)

C: I know that whatever happens I'm always gonna be a guiri. Whatever happens. In some areas is more accepting than others. [...] I know that there are some moments when not being from here is a disadvantage, I don't know, but for example going to, I don't know, the work [?] office. For example, you know, go to this such of security office and not being from here, I do feel that I'm looked down upon a little bit. Maybe not as much as if I were from Morocco, for example, because that's, you know-

Altres categories en circulació fan referència a persones nascudes a Catalunya i estan basades de manera implícita o explícita en la dicotomia catalans/castellans. Per una banda, trobem *catalán-catalán*, *muy catalán*, *típico catalán* i *catalán de atrás* per fer referència a catalanoparlants habituals nascuts a Catalunya. Per altra banda, *no puro catalán* i *catalán pero* seguit d'informació relativa als orígens familiars fora de Catalunya, independentment de si la persona a la qual es refereix la denominació parla català o no. Com es pot comprovar, aquestes categories pressuposen l'existència de diferents graus possibles de catalanitat. Vegem-ho en els fragments següents:

RACHEL (INT_EuAus)

E: Y la gente que conocías, ¿eran más bien extranjeros o más bien locales? ¿O un poco de todo?

R: Algunos de España sí, pero más extranjeros al principio. Sí, al principio más extranjeros. Ahm:: no conocí a nadie de Cataluña o catalán, sí. Tenía como intercambios, una chica de Hospitalet, pero de una familia andaluz, y un chico peruano. Entonces, tampoco catalán-catalán.

[...]

R: Yo, por mi experiencia, yo tengo más experiencia con gente que no es pura catalana, ¿sabes?, o tiene padres de otra parte de España o otro país, aunque hubieran nacido aquí, ehm::, tengo unos alumnos que son:: Bueno, casi todos mis alumnos son catalanes, ahm::, y me parecen muy- muy abiertos, muy simpáticos, todos mis alumnos, pero a lo mejor es simplemente que tengo suerte con alumnos, no sé.

Com he esmentat al principi, la pertinença, o no, a Catalunya és la base sobre la qual pivoten les categories esmentades i el fet de parlar català emergeix com l'element principal que la indicia. Així doncs, pertinença o no pertinença —amb la corresponent identificació amb la catalanitat i les preferències polítiques que s'hi associen— i estatus socioeconòmic —amb la corresponent identificació amb un determinat estil de vida— s'imbriquen com a elements sobre els quals es construeixen les categories exposades.

Aquest sistema de categories està connectat amb el grau de centralitat social dels individus: com més autoctònia i més estatus socioeconòmic s'atribueix a un individu, més centralitat social es percep que ocupa. Sobre aquesta base, es configuren diferents "fronteres", "límits" o "capes de l'alteritat" que s'han de creuar per acostar-se a la centralitat social des de posicions que poden ser més o menys perifèriques. Aquests límits inclouen diversos aspectes que s'entrecreuen: etnicitat i fenotip (color de pell, d'ulls i cabells, etc.); identificació nacional (catalana, espanyola, occidental o no occidental); referents culturals i mediàtics; estil de vida (indumentària, pràctiques religioses, dieta, activitats d'oci i lleure, etc.) i llengua (ser bilingüe en català i castellà, parlar castellà peninsular, parlar castellà llatinoamericà, haver après formalment castellà i parlar-lo amb trets de la llengua inicial, haver après castellà de manera informal i parlar-lo amb trets de la llengua inicial i incorreccions gramaticals). González Balletbò i Benito Pérez (2015) no inclouen en la seva definició de centralitat social els aspectes que acabo d'esmentar. Tanmateix, tots aquests aspectes estan connectats amb els conceptes de la *familiarització amb l'entorn institucional* i *ancoratge a la catalanitat* als quals els autors fan referència quan aborden la noció.

8.2. Els discursos dels participants espanyols: cap a la difuminació dels límits entre grups lingüístics?

Els participants espanyols tendeixen a qüestionar que la llengua funcioni com a límit definidor de grups socials, ja que, per a ells, el català no representa una barrera per relacionar-se amb catalanoparlants ni per formar part d'entorns en què predomina aquesta llengua. Afirmen que catalanoparlants i castellanoparlants estan socialment barrejats i que uns i altres tendeixen a agrupar-se segons criteris d'afinitat personal i no pas per raó de llengua. En conseqüència, qüestionen també l'esquema basat en la dicotomia catalans/castellans. Amb poques excepcions que comentaré més endavant en aquesta mateixa secció, neguen qualsevol diferència remarcable entre els individus que parlen habitualment català i els que ho fan en castellà, més enllà de la preferència per fer servir un codi o un altre, en la línia del que mostra aquest extracte de l'entrevista amb el Rubén:

RUBÉN (ESP_NatsCat)

R: Yo no noto la diferencia del que habla catalán y castellano, no noto ninguna diferencia. Ni de forma de ser, ni de vestir, ni nada.

Aquests participants apliquen el paradigma de desconflictivització de la qüestió lingüística que he comentat al capítol de marcs ideològics als seus discursos sobre categoritzacions socials, independentment de si expressen opinions més o menys favorables a l'hegemonia del català a Catalunya. Tanmateix, aquesta coexistència lingüística basada en el desdibuixament de diferències entre els que parlen català i els que parlen castellà, que els participants presenten com a positiva i desitjable, presenta matisos quan s'aprofundeix en l'anàlisi de les dades. Així, les categoritzacions basades en la dicotomia catalans/castellans es mantenen implícitament presents, per bé que poques vegades s'expliciten i sovint emergeixen precisament a partir d'estratègies discursives

per negar-les o qüestionar-les. En diverses ocasions al llarg de les entrevistes es detecten episodis en què els participants espanyols assumeixen jerarquies entre les persones que parlen habitualment català i les que parlen castellà, de tal manera que atorguen més prestigi a les primeres. En canvi, no es detecta cap cas en què el prestigi se situï en les persones que parlen només castellà —sí en les persones bilingües, tant si tenen el català com el castellà com a llengua inicial. Fixem-nos, per exemple, en el fragment següent, en què la pregunta dirigida a l'Alberto feia referència a possibles diferències, no pas jerarquies, entre catalanoparlants i castellanoparlants. Amb l'objectiu de negar aquestes diferències, la resposta de l'Alberto fa emergir les jerarquies entre grups i assumeix que podrien donar lloc, hipotèticament, a situacions de discriminació:

ALBERTO (ESP_NatsCat)

E: Y, la gente, ¿tú crees que está muy mezclada o que más bien hay como dos grupos?

A: Pues de:: Yo creo que depende de la zona también, ¿no? Yo creo que en general, yo quiero creer que no, ¿no? Pero supongo que depende de donde te muevas. No sé, yo aquí creo que no, aquí en Tarragona. A lo mejor, si te vas a Girona o a Lleida, o por allí por la Cataluña profunda, como digo yo, pues a lo mejor sí, ¿no? Pero aquí no. A lo mejor antes, hace sesenta años, que “ese no, uh, que habla castellano, uh”. Pero ahora, no creo que discriminen. No, no deberían discriminarte por no ser catalanoparlant ¿no? de normal.

Alhora que neguen o qüestionen les categories que els afecten a ells en relació amb els catalanoparlants, els participants espanyols en reconeixen de noves referides a persones que tenen llengües diferents del català i el castellà com a inicials, en què, com hem vist a la secció 8.1, aspectes lingüístics i etnoculturals s'imbriquen amb estatus socioeconòmic. A les entrevistes amb espanyols, la categoria *inmigrante* es refereix a persones arribades a Catalunya des de països de cultura no occidental amb la finalitat de treballar i millorar les condicions de vida. Fixem-nos en l'ús que en fa la Rosa:

ROSA (ESP_5060)

E: ¿Y usted cree que en Cataluña se asocia, socialmente, eh, algo, al hecho de hablar catalán o hablar castellano o hablar otras lenguas?

R: ¿En qué sentido?

E: De:: maneras de ser.

R: Ah. [Sospir i silenci]

E: Pregunto, eh.

R: No, no, conmigo no.

E: No, pero en general.

R: Pero en general, puede que sí. Sobre todo con los inmigrantes, con los inmigrantes yo creo que sí, que se les marca porque son diferentes, a lo mejor un poco de racismo sí que hay.

En canvi, en els discursos dels participants espanyols no apareixen categories com *guiri* ni altres de referides a persones procedents de països de cultura occidental.

8.2.1. Llengua, pertinença i arrelament

Tot i que una part significativa dels participants espanyols afirma que no és necessari parlar català per sentir-se català, la llengua catalana funciona, a la pràctica, com un

indicador inequívoc de pertinença a Catalunya. És a dir, els participants assumeixen que si algú parla català serà identificat automàticament com a català i que, en canvi, no parlar-lo en situacions que en principi indueixen a fer-ho —per exemple, en converses amb interlocutors catalanoparlants— és un clar indicatiu de tenir els orígens familiars fora de Catalunya. Com veurem al llarg d'aquesta secció, el fet de no encaixar en el paradigma generalment assumit, basat en l'esquema de l'estat nació, que connecta la pertinença a un “país”⁹³ amb el fet de parlar-ne la llengua porta alguns d'aquests participants a plantejar-se qüestions sobre la pròpia identitat nacional que en contextos diferents del català, amb un sol nacionalisme banal estatal plenament establert, probablement no s'haurien hagut de plantejar.

Els participants que declaren sentir-se catalans abracen la idea que no necessàriament cal parlar habitualment català per ser català o per sentir-se'n— la qual cosa és previsible tenint en compte que considerar-ho necessari els exclouria de la categoria a la qual s'autoadscriuen. El Gabriel, per exemple, declara que un estranger que faci anys que resideix a Catalunya s'hauria de considerar “igual de català” que ell mateix:

GABRIEL (ESP_5060)

G: Hay más gente de fuera, ¿sabes?, que de la gente de fuera me refiero que lleva poco tiempo, porque, a ver, el argentino que lleva aquí diez o doce años, o el marroquí que lleva diez o doce años aquí, ese tiene derecho a ser catalán como yo, pues como el primero, ¿sabes? Si él se quiere sentir catalán, sepa o no sepa la lengua, eso es- (.) es un pensamiento mío. O sea, porque no se puede caer- bueno, yo en Cataluña no se ha dado- En Euskadi, ¿ves?, en eso sí que hubo un cierto problema, de raza (.) y de sangre.

Des d'aquesta perspectiva, la condició de català —que en els seus discursos no és incompatible amb altres identitats nacionals— es basa en la voluntat de ser-ho, encara que no s'explicita en què consisteix aquesta catalanitat o si existeix algun element que la singularitzi respecte a altres identitats nacionals. Entre els participants arribats als 50 i els 60, afirmen sentir-se catalans els que han desenvolupat un vincle amb la identitat cultural catalana a partir d'experiències personalment significatives a Catalunya en entorns predominantment catalanoparlants. Tot i això, pel fet de no haver nascut a Catalunya, en alguns casos diferencien el fet de sentir-se català de la condició de ser-ho. En aquests casos és habitual que aspectes relacionats amb l'estil de vida, que inclouen elements tant diversos com la tria d'escola per als fills, el consum cultural i mediàtic o activitats de lleure, s'utilitzin com a eines “substitutives” de la llengua per mostrar catalanitat:

AUGUSTO (ESP_5060)

A: Yo tengo cincuenta discos del Lluís Llach, de María del Mar Bonet, guardo aquí toda la colección, puedes mirar [es desplaça cap a l'armari on té aquests discos i me'ls ensenya], el noventa por ciento de discos- [...] Tengo la parte aragonesa de Joaquín Carbonell, pero tengo mi Lluís Llach, tengo aquí al Serrat, tengo, los tengo totalmente todos. Yo he ido a

⁹³ Entès, en aquest cas, com una unitat política singularitzada amb consciència de ser-ho, independentment de si disposa, o no, d'un estat.

conciertos [...] cuando hubo el festival con Lluís Llach y esto, estuvimos allí y yo, ah, se me ponen los pelos de punta, eh, y yo todas las canciones de Maria del Mar Bonet, de Lluís Llach, del no sé qué, en su época era lo que había, igual que el Labordeta.

[...]

A: Yo un día pensaba, mira, si se pusieran en plan, como persiguiendo a los judíos, por decirlo, y vinieran aquí y dijeran “a ver, si tú no tienes cosas catalanas”, es decir, pues mira: yo tengo el treinta por ciento de los discos, de habaneras, tengo, tal, del grupo de esto, me gusta la tradición, yo con el esbart me lo paso pipa, eh, y les explico lo que es, porque no se piensen que es un grupo de estos, sino, de danzas de tradición, danzas totalmente catalanas buscadas, eh, tengo libros de arte, todos los que:: de esto, libros de lectura igual no.

La necessitat de fer perceptibles elements que indiquin catalanitat posa de manifest l'existència subtil de categoritzacions socials en circulació relacionades amb la pertinença. En paral·lel, la referència de l'Augusto a la situació dels jueus en el que podem suposar que és el context de l'Alemanya nazi fa emergir l'existència d'un conflicte entre identitats culturals en què el grup menys poderós —el castellanoparlant, segons la perspectiva que planteja l'Augusto— s'hauria d'adaptar a un altre grup que marca la pauta sobre quin consum cultural és considerat legítim —és a dir, el grup catalanoparlant, tal com ho planteja aquest participant. Aquestes pràctiques i discursos que mostren identificació amb la identitat cultural catalana entre els espanyols arribats als 50 i els 60 contrasten amb els del mateix perfil que declaren no sentir-se catalans, els quals tendeixen a connectar el fet de ser o sentir-se català amb parlar la llengua, com fa l'Andrés:

ANDRÉS (ESP_5060)

A: [...] yo no soy catalán, y cuando he preguntado a alguien si me percibían como catalán, no me percibían como catalán. O sea, yo soy, yo siento que no soy catalán, y los demás sienten que no soy catalán. Entonces, yo aquí en Cataluña no soy catalán. Entonces, cuando voy a Madrid o a Andalucía, tampoco soy, eh, no soy de allí, no conozco su:: no. Entonces, digo, bueno, ¿qué soy?, ¿catalán fuera de Cataluña y español en Cataluña? Fantástico [amb to irònic]. [...] ¿Con quién me siento identificado? Con nadie. [...] Si yo tuviera que definirme, [lo que] diría es que yo soy de Barcelona, y ya está. O sea, no tengo nada que ver con los de Gerona, y mucho menos con los payeses de:: yo qué sé, el Segrià. Yo, de Barcelona.

[...]

E: ¿Usted cree, en referencia a esto, al tema de la pertinencia y la identidad y todo eso, que es necesario hablar catalán para ser catalán o para sentirse catalán?

A: Yo, eh:: ¿Qué creo o qué creo que cree la gente?

E: Las dos cosas.

A: La gente cree que sí. Convencidísimo, además. O sea, no:: A los catalanes no les toques la lengua.

E: Ya.

A: Yo creo que no hacía falta.

E: Mhm, ya.

A: Pero no he encontrado a nadie que piense como yo.

E: ¿No? Vale, esto le iba a preguntar. Vale.

A: O sea, si yo te he contado, yo estoy aquí, es decir, me gusta la historia, me gusta no sé qué, tal tal (.). No soy del Barça. Eso también es una merda, eh. No ser del Barça es un problema. Entonces, ¿me percibes como catalán? No. ¿Por qué? Porque no lo hablo.

Els participants arribats als 80 i els 90 perceben que viuen en un context en què la identitat individual de cada persona —qui és cadascú— està fortament condicionada pel seu sentiment d'identitat nacional —a quin grup nacional s'adscriu. Això pot causar incomoditat a alguns participants. A diferència d'altres contextos, a Catalunya la identitat nacional no ve donada per un (sol) nacionalisme banal, de manera que poden sentir-se forçats a definir-se respecte a una qüestió de la qual preferirien mantenir-se al marge. Davant d'aquesta disjuntiva, aquests participants adopten posicionaments amb matisos diferents, però que tenen en comú, en primer lloc, el rebuig al conflicte polític entre Catalunya i Espanya, que perceben com la font de la seva incomoditat, i, en segon lloc, l'adopció d'un punt de vista hispanocèntric que assumeix el marc del nacionalisme espanyol. Ho mostra aquest fragment de l'entrevista amb la Concha, en què evita definir-se en termes d'identitat nacional i es mostra xocada per la rellevància que a Catalunya es dona a aquesta qüestió:

CONCHA (ESP_8090)

E: Y tú, desde un punto de vista de identificación nacional, digamos, ¿tú cómo te sientes?

C: Yo no me siento. Yo me siento en la silla y poco más. Y si me he de sentir de algún sitio es de allí, de mi pueblín, y ya está. Esto era lo que te decía antes de que a mí me parece un tema:: a mí me parece un tema político, jolín, y muy tergiversado por la prensa y ya está, ¿vale? Pues esto. Ahora era muy habitual, “¿pero tú te sientes catalana o te sientes castellana?”. Yo, ni catalana, ni castellana, ¿pero qué dices, tío? Pues, o eres una cosa o eres:: Esto, o estás conmigo o estás contra mí. Yo no estoy contra nadie, de verdad. Además es que me parece algo muy ficticio.

La Leonor, que afirma sentir-se espanyola, és la que percep la situació com a més problemàtica perquè interpreta que afecta negativament les seves relacions interpersonals, la qual cosa pensa que no s'esdevindria si hagués fixat la seva residència en zones d'Espanya exclusivament castellanoparlants:

LEONOR (ESP_8090)

L: ¿Sabes lo que me pasa aquí? Llevo mucho tiempo y me gusta mucho, eh, Barcelona, pero noto que siempre tengo un punto de tensión.

E: ¿Sí?

L: Cosa que no me pasa cuando voy a Madrid. (..) [...] Es super sutil, eh. Lo he ido percibiendo con el tiempo. [...] Por esta cosa que hay entre Cataluña y España (.) Lo de la independencia. Como que hay algo aquí donde:: Yo, sabiendo que el catalán no quiere ser español y yo siendo española, de alguna manera- Hay algo como que no está así, ¿sabes? [...] Pero es verdad que cuando voy allí [a València], también porque están mis padres, pero allí como que bf::, aflojo. Y aquí siempre hay un punto de ay:: Porque yo me siento española, y claro, aquí hay una lucha con España.

En canvi, l'Àngel, que també afirma sentir-se espanyol, problematitza menys la qüestió, probablement perquè s'ho mira des d'una posició en què, pels entorns en què es mou —

notaria, escola internacional dels fills, etc.— ni el seu sentiment nacional ni la llengua que parla condicionen les seves relacions interpersonals. L'Asun, per la seva banda, respon a un patró similar al dels participants arribats als 50 i els 60, probablement per la xarxa social predominantment catalanoparlant en què es mou i per la implicació en l'activitat cívica del municipi on resideix, la qual cosa pot haver facilitat el sentiment d'arrelament a Catalunya al marge de la qüestió lingüística:

ASUN (ESP_8090)

E: [...] porque tú, desde un punto de vista nacional, ¿cómo te sientes, si te sientes de algún sitio?

A: Yo no soy nacionalista. Bueno, yo me siento ahora de Cataluña. Yo me siento, bueno, no soy catalana de nacimiento, pero yo trabajo en Cataluña, y hago Cataluña y colaboro con Cataluña. Yo, mis hijos, son catalanes, pero yo no (.) Ves, yo no soy nacionalista, pero sí que me gustaría que dieran la oportunidad del derecho a decidir, en ese sentido, porque creo que es la mejor manera:: Y me gustaría que Cataluña tuviera mejores competencias, me gustaría que estuviera mejor tratada (.) en ese sentido, ¿vale? Que también creo que se la ha demonizado desde fuera. Yo lo veo mucho cuando voy a Zaragoza, el contraste.

Per altra banda, tenint en compte que, entre els participants espanyols, els arribats als 80 i els 90 són els que mostren més consciència de ser “de fora”, no sorprèn que assumeixin el vincle entre llengua catalana i catalanitat, precisament perquè ells ni parlen la llengua ni es consideren catalans. Aquest posicionament contrasta amb el de la major part dels arribats als 50 i els 60, els quals, com hem vist, defensen concepcions de la catalanitat que van més enllà de la llengua per tal d'incloure-s'hi ells mateixos des d'una posició de catalans no-catalanoparlants.

Pel que fa als participants espanyols nascuts a Catalunya, el significat que donen a la catalanitat els que afirmen sentir-se catalans té a veure, en primer lloc, amb l'estatus administratiu i, en segon lloc, amb les preferències polítiques. Pel que fa a la qüestió administrativa, se senten catalans perquè han nascut a Catalunya, la qual cosa no implica necessàriament, des del seu punt de vista, identificar-se amb una identitat cultural catalana singularitzada respecte a l'espanyola, tot i que la qüestió lingüística pot generar vacil·lacions, tal com mostra aquest fragment de l'entrevista amb l'Alberto:

ALBERTO (ESP_NatsCat)

E: Tú, desde un punto de vista nacional, ¿cómo te sientes, si te sientes de algún sitio? Hay gente que me dice “no, yo no::”.

A: Pues, no sé, yo me siento español. Español y catalán. O sea, las dos cosas, no sé.

E: Muy bien. ¿Y crees que::? ¿Qué te parece la idea de que para ser catalán se tenga que hablar catalán? ¿Estás de acuerdo? ¿O no?

A: No. (..)

M: Mhm.

A: No, de hecho, una persona es de donde nace, hable o no hable el idioma. Bueno- (..) Sí, hable o no hable el idioma de:: En este caso, en este caso hablo los dos, pero uso más uno que otro.

El fet que, preguntat sobre la relació entre llengua i pertinença, l'Alberto afirmi que sí que parla català, encara que l'utilitzi menys que el castellà, contrasta amb el fet que s'havia identificat amb els requisits per participar en la recerca fins al punt de prestar-s'hi voluntari. Recordem que el primer d'aquests requisits era, precisament, no parlar català en el dia a dia.

Pel que fa a la qüestió ideològica, el context sociopolític en què van tenir lloc les entrevistes, caracteritzat per l'auge del moviment independentista i la tensió política entre els governs català i espanyol, pot haver influït en el fet que un dels participants, el Fran, entengui la identificació amb la catalanitat com una qüestió fluida en la qual el context polític hi té un paper per l'empatia que pot generar cada una de les parts en conflicte:

FRAN (ESP_NatsCat)

E: ¿Porque tú sientes que tienes alguna pertinencia nacional, en este aspecto?

F: Bf:: Es que::

E: ¿O te lo has planteado? ¿o:: no?

F: No, no:: A ver, yo, yo me siento catalán, o sea:: Y últimamente más catalán porque es que las cosas creo que no se hacen muy bien por España y no:: No me gusta su forma de hacer. No digo que nosotros lo hagamos aquí todo perfecto, pero veo que si quieres cambiar cosas, cambiar la mentalidad de mucha gente es complicado. Sobre todo porque tengo amigos de Valladolid, tengo amigos de Madrid, tengo amigos de:: y:: hacen comentarios que, que:: que no pienso decir aquí, pero no:: por mucho que quieras, no puedes cambiar esa mentalidad, o sea, están ahí atados y no vas a poder-

Entre els nascuts a Catalunya, el Rubén és l'únic participant que afirma sentir-se només espanyol. El fet que apunti que s'ha plantejat aquesta qüestió moltes vegades il·lustra que el context sociopolític català porta els individus a plantejar-se qüestions relatives a la pertinença que probablement no es plantejarien en altres contextos en què imperés no tan sols un sol nacionalisme banal, sinó un sol sentiment de pertinença entre els habitants del territori en qüestió:

RUBÉN (ESP_NatsCat)

E: Porque tú, desde un punto de vista nacional, ¿de dónde te sientes, si te sientes de algún lugar? Hay gente que me dice, esto siempre se pregunta, eh, que me dice "no, yo soy, ciudadano del mundo" o:: ¿Te sientes catalán, español, aragonés, los dos? (.)

R: No, no (.)

E: No sé si te lo has planteado.

R: Sí, sí, me lo he planteado muchas veces, y la conclusión es español.

Finalment, el Juan mostra obertament la voluntat d'acostar-se a la universalitat i la no pertinença a un lloc en concret. En el seu discurs podem veure, com ja he comentat al capítol 6, que hi ressona la ideologia del cosmopolitisme banal:

JUAN (ESP_NatsCat)

J: Yo me siento cosmopolita. Me siento como ciudadano del mundo. ¡Buá, así me gusta sentirme a mí!

En conclusió, el context sociopolític caracteritzat per l'existència de dos nacionalismes en competició té incidència no solament en l'experiència quotidiana de les persones que viuen a Catalunya, sinó en la idea que es formen d'ells mateixos i del seu rol en les dinàmiques socials catalanes, és a dir, en l'autopercepció sobre qui són i sobre qui volen arribar a ser en termes individuals. Això afecta en major mesura els participants espanyols que els internacionals perquè, com veurem a l'apartat 8.3, aquests últims se situen "al marge" de la tria entre les dues identitats des de la seva condició d'externs a l'estat nació. En canvi, els espanyols no poden evitar haver-se de posicionar en aquesta qüestió precisament per la seva condició d'espanyols residents a Catalunya.

8.2.2. Llengua i estatus socioeconòmic

Els discursos que connecten més explícitament llengua i estatus socioeconòmic són presents entre els participants espanyols situats als dos extrems en la piràmide social: l'Àngel, per dalt, i el Juan, per baix. Fixem-nos en els fragments de l'entrevista amb cada un d'ells reproduïts a continuació:

ÁNGEL (ESP_8090)

E: ¿Y usted cree que socialmente, ha percibido que se asocia algo con la gente que habla habitualmente catalán y con la gente que habla habitualmente castellano? Maneras de ser, gustos culturales, maneras de vestir (.)

Á: Sí, sí, sí, sí, sí.

E: ¿Usted percibe que se asocia?

A: Sí, sí. Perfectamente, sí.

E: ¿Que se asocian cosas distintas?

A: Se asocian cosas distintas, sí.

E: Vale. ¿Cuáles?

A: Pues, por ejemplo, veo que la gente que habla habitualmente castellano se asocia con gente de baja clase, con gente de clase social más o menos baja o con dificultades, o de clase muy alta.

E: Sí.

A: Eso ya de antemano, y a partir de allí desarrollas toda la idiosincracia social. Unos de inmigración, otros de estética, de gustos, de tal. En ambos casos, cada uno con los suyos, de círculos y de manera de moverse.

JUAN (ESP_NatsCat)

J: [...] a lo mejor está hablando con una persona en catalán, y a lo mejor te ven a ti, pues no te ven el típico catalán o algo, y hablan castellano. Como que bajan un peldaño, ¿no?, en el sentido de que:: que podían haber- (.) pero es que, la única manera de aprender catalán es que te hablen en catalán aunque no entiendas nada.

[...]

J: Normalmente es como:: El catalán es como, no sé, como algo algo un poco de:: elitista. Porque:: que:: no sé, de altas esferas, por así decirlo, ¿no? De:: A lo mejor hay dos personas que hablan catalán, pero si uno no sabe, que el otro sabe que el otro hablaba catalán, como que hablan castellano.

E: Ya.

J: Y, hosti, a lo mejor cuando dices "collons, no sé qué", "ah, parles català?", "sí, una miqueta", "pues, molt bé", "pues, tal i tal" @

E: Ya. Sí. Y, ¿cómo quieres decir “de altas esferas”? ¿En qué sentido? Más:: ¿de qué tipo de gente?

J: Mhm:: Yo creo que es un- El catalán es un- A ver, es como muy pijo @ No sé, da esta sensación, no sé. Que se habla como muy- de gente pija, que hablan catalán. Que a lo mejor es un:: Que a lo mejor me equivoco.

E: No, no, claro, no (.)

J: Pero es esta sensación que de:: un poco, de:: de:: de:: no sé, un estatus social medio-alto.

La percepció de l'Àngel i del Juan pot venir donada, precisament, pel fet que, en els entorns socials en què es mouen, els rols ocupats per catalanoparlants i castellanoparlants són diferenciats i jerarquitats. Això és especialment evident en el cas del Juan, que considera el català una llengua pròpia de “altas esferas”, a les quals ell — resident en un barri de classe treballadora de Santa Coloma de Gramenet, a l'atur i amb poques qualificacions acadèmiques— difícilment té accés. En l'entorn de l'Àngel —la notaria, l'escola internacional on van els seus fills, etc.— hi conviuen catalanoparlants i castellanoparlants, però, partint del que ell mateix observa, associa el fet de parlar castellà a uns determinats perfils socials de classe alta i de classe baixa. D'això no es desprèn necessàriament que l'Àngel consideri que no hi pot haver, també, catalanoparlants d'aquests perfils pel que fa a l'estatus socioeconòmic.

En canvi, en els discursos dels altres participants espanyols, la dimensió d'estatus socioeconòmic és la que presenta menys força, si es compara amb la de pertinença i la de posicionament polític, quan es fa referència implícita a les categories catalans/castellans. Això pot ser degut al fet que la majoria es mouen en entorns més propis de classes mitjanes —per exemple, tenen l'habitatge i la feina als centres de les ciutats, on també desenvolupen bona part de la seva activitat social—, de tal manera que en el seu entorn catalanoparlants i castellanoparlants ocupen posicions socials similars o, per ser més precisos, les posicions de classe mitjana amb les quals s'identifiquen estan ocupades indistintament per catalanoparlants i castellanoparlants. Per altra banda, aquests participants tendeixen a associar l'ús d'una llengua o l'altra amb el fet de viure en determinades àrees residencials, de tal manera que els barris predominantment no-catalanoparlants tendeixen a associar-se amb un estatus socioeconòmic baix. Tanmateix, en aquests casos els participants no s'autoadscriuen a la mateixa categoria social que els habitants d'aquestes àrees, sinó que en parlen en tercera persona:

ASUN (ESP_8090)

E: [...] por ejemplo, ayer entrevistaba también a un notario y me dice “es que el castellano se asocia o a gente de-”, me decía él, eh, “o a gente de clase muy alta, o de clase muy baja”. ¿Tú esto cómo lo ves?

A: Mhm, sí. También un poco, eh.

E: Mhm.

A: A ver, gente de clase alta porque son los de derechas, que no quieren hablarlo. Y los de claro, es que hay mucha gente que no lo sabe hablar, que no lo conoce, que no lo han aprendido en los barrios. Han tenido la oportunidad, quizás, pero no lo han aprendido, y

eso mucho, eh. Yo he trabajado nueve años en Campoclaro, y te aseguro que por más que se esforzaran allí no lo aprendía ni Cristo, eh.

E: Claro, porque su entorno tampoco lo potenciaba.

A: Claro, al estar la concentración de tanta gente similar, yo creo que esto es un problema.

Com s'ha comentat àmpliament al llarg d'aquesta tesi, estatus socioeconòmic i xarxa de socialització estan íntimament connectats i, en el cas de Catalunya, l'estatus socioeconòmic va lligat, al seu torn, amb la pertinença, que inclou llengua i identificació nacional, i amb l'estil de vida, que inclou aspectes com el tipus d'activitats de lleure o el consum mediàtic i cultural. En aquest sentit, la perspectiva de l'Andrés és il·lustrativa del desencaix que es pot produir entre aquests elements des de la perspectiva individual i les conseqüències que això pot tenir en el posicionament respecte a la llengua catalana. Recordem que l'Andrés procedeix d'una família de funcionaris de l'Estat, amb orígens en diversos indrets d'Espanya, instal·lada a Catalunya en ple franquisme:

ANDRÉS (ESP_5060)

E: Porque aquí, tiene contacto, ¿no?, me comentó Dasha [la seva dona] que tienen muchos amigos catalanohablantes, ¿no?, en su círculo.

A: Sí, sí.

E: ¿Y con ellos cómo habla?

A: Castellano.

E: Castellano. Y ellos también.

A: Sí.

E: Vale. ¿Y ellos entre ellos?

A: (...) Como quieran, no lo sé.

E: Vale. Por ejemplo, en una cena o en una comida de amigos o en una::

A: (...)

E: No::

A: Es que no soy muy:: (...)

E: No lo nota.

A: No lo noto mucho.

E: No, es normal, eh. Es totalmente normal, eh, esto.

A: Yo creo que ahora se habla más catalán que antes. Eso sí. Entonces, como es un problema de costumbre.

[...]

A: [...] un amigo me lo dijo hace tiempo, dice, "es que hemos perdido la tribu". Es decir, nuestra tribu de gente conocida como nosotros, ya no está. Entonces, tú dices ¿a mí me gusta el fútbol? No. Pues a toda esta pandilla sí [castellanoparlants amb poc capital cultural]. ¿Tú ves Telecinco? No. ¿Has visto, no sé, Gran Hermano? Jamás. Pues toda esta gente sí. Pues bueno, entonces yo, no puedo hablar de fútbol, no puedo hablar de Gran Hermano, no puedo hablar de no sé qué, no puedo hablar de no sé cuántos. Entonces, yo ¿quién soy? ¿A qué grupo social pertenezco?

E: Ya, esto es muy interesante, sí.

A: A ninguno. A ninguno, que yo sepa.

E: Ya. Y antes ¿tenían la sensación de tener tribu?

A: Sí.

E: Sí.

A: De hecho, cuando eres joven crees que perteneces a una tribu. Que puede ser que no, pero tú crees que sí.

E: Ya. ¿Y por qué cree que la han perdido?

A: Porque ahora somos conscientes de que no somos de esa tribu.

L'Andrés no se sent plenament identificat ni amb grups catalanoparlants —possiblement per diferències en la identificació lingüística, nacional i política— ni amb grups que ell identifica com a castellanoparlants —per diferències en l'estatus socioeconòmic i en els gustos en el lleure. És per aquest motiu que percep que “ha perdut la tribu” —que ell mateix acaba considerant que era imaginada— respecte als temps en què el poder polític atorgava plena hegemonia al castellà i en l'entorn social i familiar de l'Andrés predominaven persones amb qui sentia afinitat cultural i social.

En paral·lel, la generalització del coneixement del català entre persones que no el tenen com a llengua inicial causa que l'Andrés percebi que aquesta llengua es parla més en l'actualitat que en el passat. Per la mateixa raó, el perfil de catalanoparlant s'ha diversificat alhora que, des del punt de vista de l'Andrés, ha perdut component elitista, malgrat que el continua considerant una marca de prestigi. Per a aquest participant, el paradigma catalans/castellans s'ha desdibuixat per mutar cap a un nou esquema en què també parlen català persones que ell, a priori, no categoritzava com a “catalanes”:⁹⁴

ANDRÉS (ESP_5060)

A: La sociedad ha cambiado mucho en cincuenta años. Entonces, las relaciones sociales también y el [?] de la gente también. Es decir, claro, si yo, por ejemplo, cuando era pequeño, no es que no fuera yo al campo, es que no iba porque no podía. Es decir, no había coches, los trenes eran infames, la gente no se desplazaba, entonces, yo mi relación con catalanes entre comillas “de pueblo”, no existía. Entonces, claro, yo no puedo saber cómo eran los catalanes o los catalanes del pueblo, yo qué sé, de Montblanc, porque no he pasado por Montblanc en mi vida. Cuando yo he ido es ahora. Y entonces, ahora es diferente. Porque claro, bueno, pues, ¿la gente se segrega por temas de idioma? Dentro de un pueblo no lo sé, porque yo no he estado nunca.

E: Claro, pero su percepción es que no (.) En su percepción, o sea, personal, me refiero.

A: Mi percepción personal, porque yo me muevo mucho por Cervera, es que:: la lengua (..) El hablar catalán o no hablar catalán es un nivel, y eso no quiere decir que por hablar catalán seas mejor o peor, pero sí que los castellanoparlantes que hablan catalán tienen un nivel superior a los castellanohablantes que no hablan catalán. Entonces, la gente se juntan, no tanto porque hablen catalán, sino porque esa gente tiene un nivel superior a los otros. No sé si me explico. Es decir, parece que es por esto [la lengua], pero no es por esto. Es por lo que hay debajo. Es decir, yo he visto grupos en Cervera, por ejemplo, de, no sé, andaluces, que van todos y no hay ningún catalán entre ellos, pero es que claro, yo tampoco estoy con ellos. Entonces, no es un problema del idioma. Es un problema de ese tipo de grupo, que adquieren su vida, o su montaje o su historia, que no coincide con

⁹⁴ La identificació que fa l'Andrés entre la identitat catalana i el fet de ser parlant nadiu de català emergeix en fragments com el següent: “Cuando vino Dasha [la seva dona], que venía del Tajikistan, te lo ha comentado, me decía “bueno, ¿cómo son los catalanes?”. Dije, “pues mira, como no hablen, estoy muerto, y si hablan, tampoco quiere decir que sean catalanes”.

estos, que, además, hablan otro idioma, pero eso no es, no es lo:: (.) O sea, no se han separado por el idioma. Se han separado por otras cosas, que además el idioma está en medio.

En paral·lel, no tots els “catalans” resulten ser com ell se’ls solia imaginar a partir de la pròpia experiència. Recordem aquest fragment, que ja s’havia reproduït al capítol de metodologia per il·lustrar el permanent contrast entre un passat no problemàtic i un present problemàtic que es detecta en el discurs de l’Andrés:

ANDRÉS (ESP_5060)

A: Yo diría que el castellano ha perdido prestigio, y la gente que habla habitualmente castellano en Cataluña y no habla el catalán, no tiene nivel. Eso es la opinión general. Esto es lo que creo. Y, eh, la opinión que yo tenía hace años era parecida pero al revés. Es decir, los que hablaban catalán y eran catalanes tenían un nivel superior a los que eran castellanos y hablaban castellano. Es decir, era como una especie de élite. Los catalanes que hablaban catalán. Y ahora me encuentro con catalanes que hablan catalán que son unos horteras. Cuando antes no había. ¿Sabes? Es como un shock. De pronto, veo una persona y digo, ostra, este tío es un:: (.) yo qué sé, un desastre. Bueno, ¡si es catalán! Antes no había desastres. “No había”, evidentemente que los había, pero yo no los encontraba. O sea, la gente que hablaba catalán, en mi entorno, era gente de un nivel. Ahora no. Ahora cualquiera habla catalán.

Una de les conseqüències d’aquest canvi de paràmetres és que la consideració de parlar català com a marca de classe mitjana ja no afecta només els catalanoparlants inicials, sinó també els castellanoparlants inicials. És a dir, si dècades enrere el major prestigi socioeconòmic estava associat als autòctons i aquests autòctons eren majoritàriament catalanoparlants inicials (Woolard 1989), en l’actualitat el lligam entre prestigi socioeconòmic, autoctonia i llengua catalana es manté vigent, però l’autoctonia es lliga amb el fet d’estar en disposició de parlar català quan l’ocasió ho requereix, no necessàriament al fet de tenir el català com a llengua inicial. Aquests resultats van en la línia del que apunta Woolard (2016) sobre el debilitament de la noció d’autenticitat en relació amb la llengua catalana i la pèrdua d’autoritat dels parlants nadius respecte al model lingüístic. Aquesta evolució és conseqüència, d’una banda, de les polítiques lingüístiques orientades a universalitzar el coneixement de català, principalment a través de l’escola i, de l’altra, del manteniment al llarg d’aquest temps del prestigi del català com a llengua de comunicació en les relacions interpersonals (Woolard 2016). En conseqüència, els perfils de no-catalanoparlants que no han adoptat la llengua es poden sentir descapitalitzats lingüísticament, socialment i simbòlicament no solament respecte als catalanoparlants inicials, sinó també respecte als castellanoparlants inicials que sí que han adoptat la llengua catalana al llarg de la seva trajectòria de vida.⁹⁵

⁹⁵ Els resultats de recerques recents centrades en joves (Consell Superior del Sistema Educatiu 2021) indiquen que per a una part significativa d’aquest grup de població la tendència és diferent i que el català no representa un element de capitalització rellevant en termes simbòlics. La present recerca, en canvi, està centrada en no-catalanoparlants adults, els quals, especialment en el cas dels espanyols, han experimentat una trajectòria llarga a Catalunya.

8.2.3. Llengua i preferències polítiques

Alguns participants critiquen que pel fet de parlar habitualment en castellà se'ls identifiqui amb posicionaments ideològics espanyolistes. Aquests posicionaments han tendit, tradicionalment, a considerar-se poc prestigiosos en el context sociopolític de Catalunya (Woolard 2016). La identificació entre llengua i posicionament polític afecta en més mesura els participants espanyols entre trenta i cinquanta anys, encara que no és exclusiva d'aquest perfil. Que un adult jove nascut a Catalunya no estigui en disposició de parlar català quan la situació ho requereix es percep com una conducta socialment marcada i per aquest motiu es pot interpretar com un indicatiu d'un determinat posicionament ideològic. Com que es dona per descomptat que els participants escolaritzats a Catalunya han tingut accés a la llengua, alguns dels interlocutors amb qui es troben cerquen causes que expliquin allò que els entrevistats, com el Rubén, plantegen com una qüestió de simple preferència personal:

RUBÉN (ESP_NatsCat)

R: A mí me gusta que, lo que te he dicho, de tener como habitual el que uno habla, su propio idioma. Para hablar fluidamente. Y, básicamente esto es lo que me gustaría, que no hubiera ningún problema en eso.

E: ¿Tú percibes que hay algún tipo de problema o conflicto? ¿O puede haberlo en algún nivel?

R: Eh::, alguna vez sí que lo he notado, pero más en opinión que en idioma, eh. O sea- en el idioma, es que yo- (.) Es que a mí me hablan en catalán y no me doy cuenta que es en catalán, o sea, no:: Por mi parte no hay conflicto. Y que haya algún problema en que yo hable castellano, que yo sepa, no sé si le habrá sentado mal a alguien, pero a mí no me lo han dicho.

E: Vale. Nunca te han dicho nada, digamos, o::

R: Sí, pero cosas que me:: Sí, preguntarme por qué no lo hablo (.) O, si no lo hablo, preguntarme que de dónde soy. [...]

E: Ya, ya. A ti alguna vez, ¿lo has percibido? O, mira, justamente, la entrevista que hacía antes, a primera hora, me decía, ¿no?, que a veces notaba que por el hecho de no hablar catalán, se le colgaban etiquetas, pues políticas, que ella no, no se sentía identificada. No sé si te pasa también a ti, o te ha pasado alguna vez.

R: Sí, sí, a veces me he sentido así.

E: O que veías que se estaban haciendo una idea sobre ti que no, que se la estaban, bueno, montando por su cuenta.

R: Sí. Sí, alguna vez. Eh, yo qué sé, en plan bromas, porque tú eres fachilla, ¿no?

E: Ya. Ya.

R: No jodas. Eh:: Sí, eso me molesta bastante, que por hablar un idioma que:: Ya te digo, yo considero importante el lenguaje, no el idioma, y con el castellano puedo hablar normal. Ya me cuesta bastante hablar en castellano, como para encima hablarlo en catalán. Eh:: me mole- Sí, sí, me molesta mucho que se interprete esto como facha o:-

Els participants qüestionen o neguen aquestes associacions i sovint acompanyen aquests qüestionaments de contraexemples de catalanoparlants que sostenen posicionaments espanyolistes, de remarques sobre la necessitat de despolititzar les llengües o

d'afirmacions sobre els seus vincles personals i emocionals amb el català encara que no el parlin, com fa el Fran en aquest fragment:

FRAN (ESP_NatsCat)

E: ¿Y tú crees que, socialmente, se asocia algo a la gente que habla catalán o a la gente que habla castellano, en Cataluña? ¿Crees que hay-?

F: Bueno, eso es como:: Siempre es el- Prejuicios tiene todo el mundo, ¿no? Supongo que todo el mundo, como hablo en castellano, pues soy pepero, ¿no? O cosas así.

E: Ya.

F: Eh:: (.) No, no. Al final tienes que conocer a las personas para juzgarlas, ¿no?

E: Sí.

F: Juzgar porque hablas un idioma o el otro, no sé. Te puedo decir unos cuantos que hablan en catalán, ¿sabes? Y:: al final, son de Ciutadans, ¿sabes?

E: Claro, tienes sorpresas. Sí, sí, sí.

F: Entonces, no creo, que:: es como juzgar por soy más alto, o más guapo, o:: no, tienes que conocer.

La hipòtesi del posicionament ideològic pot anar acompanyada a la de la no pertinença a Catalunya o, en un altre pla, al poc èxit acadèmic, que pot anar lligat al fet de provenir d'un estatus socioeconòmic baix.

Pel que fa als participants espanyols arribats als 80 i els 90, dos d'aquests participants atribueixen significat polític al fet de parlar català. Per una banda, l'Àngel es refereix a un company de professió que, segons la percepció de l'entrevistat, utilitza el català amb actitud desafiant cap a alguns participants no-catalanoparlants en les reunions de treball. L'Àngel remarca que el significat polític no el veu en el fet de parlar català, sinó en el to que utilitza aquest company. Per altra banda, la Leonor fa referència al contingut polític del català d'una manera més general i remarca el paper que pot tenir la llengua com a barrera i com a eina d'autoafirmació nacionalista:

LEONOR (ESP_8090)

L: El tema de la lengua supongo que es una manera de, de:: como poner un límite, ¿no? Como decir "pues ahora me pongo aquí a muerte, es como mi arma para, para decirte que mi cultura está por encima de la tu- del global", ¿no? Pero encuentro que está muy bien, eso. Me parece muy bien. Es como un afianzarte en tu cultura me parece genial, sí.

És significatiu que sigui en les entrevistes amb participants arribats als 80 i els 90 que emergeixi el significat ideològic de parlar català i no pas de no parlar-lo —la qual cosa no significa que la resta de participants no n'hi atribueixin, sinó que no en parlen en l'entrevista o ho fan en termes diferents. Diversos participants internacionals, amb els quals els arribats als 80 i els 90 comparteixen característiques com ara no desenvolupar un sentiment de pertinença a Catalunya —amb l'excepció, ja comentada, de l'Asun—, exposen exemples similars al que explica l'Àngel i, com veurem a la secció següent, sovint perceben el català com una barrera, igual que la Leonor. Això pot indicar que com menys es desenvolupa el sentiment d'arrelament a Catalunya —és a dir, d'identificació amb els catalans— més significat polític s'atribueix al fet de parlar català.

8.3. Els discursos dels participants internacionals: el català com a barrera

Els participants internacionals solen percebre la llengua catalana com un límit que defineix grups socials i que sovint representa una barrera per entrar en xarxes de socialització locals. Aquesta percepció es produeix independentment de si tenen un posicionament ideològic més favorable o menys respecte a l'hegemonia de la llengua catalana. El Gerardo, per exemple, es mostra obertament favorable a l'hegemonia del català a Catalunya al llarg de tota l'entrevista, però adopta una visió similar a la dels altres participants internacionals a l'hora de percebre la llengua catalana com un codi per comunicar-se “entre catalans”:

GERARDO (INT_LA)

G: [...] también es problema porque se vuelve como una especie de código entre ellos. O sea, pues ahí, estábamos en un café, no sé, personas de muchos lados de España, y estaban estos amigos catalanes, que sí, que llevaban tiempo sin verse, entonces de repente, como que los tenía al lado y se hablaban en catalán y volteaban y hablaban en castellano. Pero entre ellos dos realmente nunca rompieron el código. O sea, entre ellos dos realmente nunca rompen el código.

[...]

G: [Els catalans] Son más herméticos. Hablar con un catalán de cosas personales, pues da trabajo, ¿no? Y eso, también es eso, creo que mucho del gran estereotipo del catalán como gente cerrada es por la lengua. Es porque, si tu lengua materna es una lengua que no hablas- (.) que si tú hablas catalán habitualmente y alguien quiere ser tu amigo en otra lengua que no es la tuya te va a costar el doble.

Els participants amb parelles catalanoparlants, que tenen una entrada més directa a xarxes de socialització que funcionen en aquesta llengua, tendeixen a presentar perspectives més matisades sobre la consideració de la llengua com a límit i com a barrera. En qualsevol cas, el contacte de la majoria de participants internacionals amb el català al llarg de les seves vides ha estat, en general, considerablement menor del que hi han tingut els participants espanyols. Això té conseqüències en la percepció d'aquesta llengua i dels seus parlants. Així, mentre que els participants espanyols —amb l'única excepció del Paco— declaren entendre el català sense dificultats fins al punt que alguns afirmen que sovint no són capaços de recordar si el seu interlocutor els ha parlat en català o en castellà, és habitual que els internacionals tinguin dificultats per entendre'l, especialment quan inicien el projecte de mobilitat i estan en procés d'adaptació al nou entorn. De la mateixa manera, pràctiques lingüístiques habituals a Catalunya que els participants espanyols tenen profundament naturalitzades, com l'ús de català i castellà indistintament en una mateixa conversa, solen causar estranyesa i, en algunes ocasions, rebug als participants internacionals, tal com mostra aquest fragment de l'entrevista amb la Jeni:

JENI (INT_LA)

E: Porque antes también me comentabas, ¿no?, que alguna vez te ha pasado algo así que:: mhm::, que no te ha acabado de gustar ¿no?

J: @ A ver, no sé cómo explicártelo, a ver si:: te choca. Sobre todo, estos grupos, ¿no?, de estar hablando en castellano- sobre todo eso, o sea, o hablas castellano, si son un grupo de diez personas que están aquí tomando café (.) Lo que no puedes hacer, es una falta de educación, es tú y la otra persona hablar en catalán, ¿vale? Es una falta de respeto. O hablamos todos en catalán, o todo en castellano. Pero claro, es una falta de respeto. Es como el murmullo entre dos personas. Dices “hostia, están hablando mal”. Seguro que hay de todo, pero los que son catalanes catalanes (.) Por ejemplo, estas dos personas que yo te hablo son jóvenes. Tendrán, pues:: no llegan a los cincuenta años.

E: Vale, ¿son madres de la escuela?

J: Son madres del básquet.

E: Ah, del básquet, eso. Vale, vale.

J: Claro, son catalanas catalanas. ¿Vale? Entonces, claro, ahí sí que- yo más que molestarme, es una falta de respeto. Aunque sabemos que todos hablan catalán, ¿vale?

Y:: o por respeto a mí, o a la andaluza que está ahí, que te sabrá, como yo, tres cuartos de lo mismo, ¿vale?, pero claro, lo que no puedes hacer es, en una reunión de diez personas, pues estas dos hablan. Automáticamente también cambian, eh, y se dirigen a ti- se dirigen a ti hablando otra vez- (.) pero se vuelven a mirar, y vuelven a hablar otra vez.

E: Sí, ya.

J: Es una falta de respeto.

E: Ya, ya...

J: Te choca y es una falta de respeto. A mí lo que me chocó fue el primer año que vine aquí.

La manca de competència lingüística en català, la concepció del català com a llengua exclusivament “dels catalans” i les ideologies poc favorables a les llengües minoritzades porten una part dels participants internacionals a percebre la llengua catalana com un element d'exclusió per als no-catalanoparlants que viuen a Catalunya. Aquesta exclusió la perceben tant en aspectes relacionats amb la vida pública —per exemple, dificultats per accedir a feines, per seguir activitats formatives o per relacionar-se amb l'escola dels fills—, com en les relacions interpersonals quotidianes, en les quals se centra el present capítol. La conseqüència és que l'adjectiu “tancats” per referir-se als catalans apareix en gairebé totes les entrevistes amb europeus, australians i llatinoamericans:

CHANTAL (INT_EuAus)

E: Y esto que decías de esta sensación de que los catalanes son un poco ¿no? de su grupo, un poco cerrados, creo que has dicho.

C: Sí.

E: ¿Cómo lo percibes exactamente?

C: Es que no tin- como decir, que sus casas no están abiertas de manera espontánea, no es como en caso de latinoamericanos, que está mucho más abierto. Pero también se parecen en este sentido a los franceses, eh, que son bastante cerrados, entonces no, no::

E: No te viene de nuevo @

C: Que no, en este sentido no me molesta, pero es muy difícil ser buen amigo de un catalán. [...] Es que uno se lo tiene que merecer, sino es como que:: Pero, bueno, es su manera de ser, eh. La respeto, eh, totalmente. Pero es verdad que, claro, no es fácil.

Des de la seva posició socioeconòmica de partida, els participants de cultura occidental, que solen tenir un bon domini del castellà, preveien integrar-se sense impediments lingüístics en entorns i xarxes de socialització locals que, a priori, consideraven atractius i coincidents amb els seus interessos. No obstant, un cop establerts, el català es converteix en un entrebanc per fer realitat el tipus de relacions socials que haurien esperat en la seva Barcelona imaginada. En canvi, la idea del català com a element d'exclusió no apareix explícitament en els discursos dels participants africans i asiàtics, probablement perquè tenen assumida i naturalitzada la seva circulació per la perifèria social i, per tant, des d'aquest rol, no els provoca estranyesa veure's exclosos dels cercles locals.

Sobre la base exposada, els participants internacionals tendeixen a posar obertament de manifest que perceben la llengua catalana com un element per a la creació de categories socials clarament delimitades i jerarquitzades. Els aspectes sobre els quals es construeixen aquestes categories sociolingüístiques són els mateixos que els participants espanyols assumeixen de manera implícita: pertinença i arrelament a Catalunya, estatus socioeconòmic i posicionament polític. Així, com veurem als apartats que venen a continuació, els internacionals consideren els catalanoparlants individus altament capitalitzats en termes econòmics, socials i simbòlics, i el català s'associa tant a les elits locals barcelonines com a àrees geogràfiques no metropolitanes.

8.3.1. Llengua, pertinença i arrelament

Per als participants internacionals la llengua catalana funciona com a marca per identificar qui és català i qui no. L'esquema que emergeix de les entrevistes amb internacionals sol ser més categòric i dicotòmic que el que transmeten els participants espanyols pel que fa a la connexió entre llengua i identitat, de tal manera que assumeixen que la línia es troba entre “els catalans” —és a dir, persones que utilitzen habitualment català— i la resta de la població. En conseqüència, els catalans castellanoparlants tendeixen a restar absents o quedar invisibilitzats en els discursos d'aquests participants, encara que en ocasions alguns es refereixen als catalanoparlants com a *catalans-catalans* per desfer ambigüitats.

Els participants internacionals no desenvolupen un sentiment de pertinença ni d'arrelament a Catalunya, sinó que es mantenen en el rol d'externs independentment del temps que hi hagin residit. No se senten catalans ni perceben que les altres persones els en considerin. Per tant, sobre la base de la concepció del català com a llengua d'autenticitat, no solen creure que els correspongui parlar-lo, sinó que consideren que, des de la seva condició d'estrangers, el castellà ha de funcionar com a llengua de comunicació intergrupala amb els autòctons perquè és la que poden parlar uns com i altres. Ho il·lustra aquest fragment de l'entrevista amb la Chantal:

CHANTAL (INT_EuAus)

C: [...] a ver, si saben hablar los dos idiomas, si saben que soy extranjera y qué no sé hablar su idioma, ¿por qué no me hablan en español? Porque al final los idiomas se aprenden

para comunicar, para mí. Claro, también es identidad cultural, ya lo sé, que es identidad cultural, pero quiero decir que la primera función de un idioma para mí es comunicar.

Significativament, alguns destaquen que els seus fills, que, a més d'haver nascut a Catalunya, parlen català, sí que són catalans. En paral·lel, és habitual que sentin un cert grau de desarrelament respecte als països d'origen, de tal manera que solen expressar la sensació de situar-se en un espai ambigu i indefinit pel que fa al sentiment de pertinença nacional, com fa la Bethan:

BETHAN (INT_EuAus)

B: Being an expat in Barcelona basically means that you don't belong anywhere, in a way. Like, Barcelona is my city, but is like my adoptive city. When I go back to my country doesn't feel like home. When I come here it feels like home, but I'm not fully accepted by anyone. So it's a little bit like being in limbo.

Com que la majoria de participants europeus, australians i llatinoamericans parteixen d'ideologies de cosmopolitisme, no perceben aquesta indefinició com a problemàtica, ja que no els suposa un inconvenient per desenvolupar el seu projecte de vida a Catalunya. Per altra banda, tal com hem vist al capítol 5, l'objectiu del projecte de mobilitat en el cas dels participants africans i asiàtics és la capitalització econòmica i l'arrelament el fan principalment en el si de la pròpia comunitat. En conseqüència, no desenvolupen, igual que la resta d'internacionals, un sentiment de pertinença nacional a Catalunya:

TARIQ (INT_AfrAs)

E: Tú, desde un punto de vista como de la pertinencia, ¿sabes? Como, desde el punto de vista nacional, tú te sientes más pakistaní, o un poco español, o un poco catalán- (.)? No sé si lo has pensado alguna vez.

T: Mhm [nega amb el cap]

E: No sé si lo has pensado.

T: No he pensado nada cosas de esas, no, no.

La Jeni, del Perú, és l'única participant que desenvolupa un sentiment de pertinença nacional i ho fa adoptant un marc exclusivament espanyol. Aquesta entrevistada es va establir a Barcelona amb l'objectiu d'"esdevenir espanyola" per la càrrega simbòlica positiva que, des de la seva perspectiva nacional i de classe, atribuïa a aquesta condició. Així, el fet de sentir-se espanyola i de presentar-se i actuar com a tal —casar-se i formar una família amb un home gallec, moure's en entorns exclusivament espanyols i evitar els del país d'origen, adaptar la parla a la varietat de castellà peninsular, etc.— representa l'èxit en l'assoliment de la seva identitat projecte (Castells 2010, Woolard 2016) lligada al procés de mobilitat geogràfica:

JENI (INT_LA)

E: Y tú, desde un punto de vista de la pertinencia nacional, ¿de dónde te sientes? Si te sientes de algún sitio. [...]

J: ¿Yo? ¿Hoy en día? Es como si me preguntaras dónde voy a acabar mis días. En España. Sí, porque yo:: Volver a mi país- Tengo mucha gente aquí. Yo volvería a mi país porque tengo mis padres, pero lo que es volver a vivir, pues no. No (.) Por la situación, por la forma de vivir.

No desenvolupar un sentiment de pertinença a Catalunya és compatible amb sentir-se integrat en el propi entorn social. Així, l'arrelament per part dels participants internacionals es produeix a partir de la xarxa de vincles afectius en la vida quotidiana. La llengua catalana i la identificació amb els trets culturals i simbòlics propis de Catalunya no són necessàriament rellevants en aquest procés, especialment si els entrevistats no viuen experiències significatives en entorns en què es parli la llengua i puguin desenvolupar vincles afectius amb catalanoparlants.

El castellà esdevé, doncs, la seva llengua d'anonimat des del seu rol assumit d'estrangers i tendeixen a percebre el fet que un "extern" com ells parli català com una pràctica marcada —és a dir, no tendeixen a considerar "normal" que un estranger parli català. Alhora, no obstant, consideren la llengua catalana un símbol d'integració i una eina per sentir-se més arrelats, de tal manera que una part dels entrevistats afirma que si parlessin català se sentirien més integrats a Catalunya, com és el cas del Will:

Will (INT_EuAus)

W: I think, I think, if you're gonna feel at home here you need to speak Catalan. I [do]n't think that speaking Spanish is enough, for though I have friends who've been here for a long time, they speak Spanish extremely fluently and would be the opposite. But [I] think to feel really really at home, then you need to speak Catalan well. Maybe, maybe I (.) I don't know, will see. Yeah? I don't always feel at home here, I love it, I am at home here, I don't consider [?] living somewhere else, but not in that, not in that root [?] Spanish [?] sense, you know?

E: Yeah, I understand, yeah. But do you feel comfortable?

W: Totally.

La circulació paral·lela d'aquestes dues consideracions —consideració del català com a símbol d'arrelament i alhora no percepció de la necessitat de parlar-lo— s'explica perquè la majoria d'internacionals no es plantegen la possibilitat de sortir del seu rol d'externs. Per tant, no consideren necessari adoptar el català precisament perquè no es plantegen la necessitat de sentir-se més integrats, especialment des d'una perspectiva de la identificació nacional.

Cal tenir en compte que, des de la perspectiva dels participants internacionals, la llengua no és, per si sola, l'única barrera per a la plena integració en xarxes de socialització autòctones, sinó que ho és en la mesura que indicia no pertinença a Catalunya. Altres aspectes que difícilment es poden modificar, com ara el fenotip ètnic o alguns aspectes de l'hàbitus cultural adquirits en el país d'origen, poden causar un efecte anàleg que porta a l'exclusió. Per això una part dels participants afirmen que, fins i tot en el supòsit d'aprendre català, els elements que indicien que el parlant no el té com a llengua inicial —és a dir, que no és "autènticament català"— representen una nova barrera. El Christopher, per exemple, afirma que encara que parlés català no seria reconegut com a català:

CHRISTOPHER (INT_EuAus)

C: If I learned Catalan or I spoke Catalan I still don't think I would be as accepted as if I were actually Catalan.

Són il·lustratius alguns dels exemples que posen sobre coneguts, també internacionals, que han adquirit bons nivells de català però que tot i així experimenten dificultats per presentar-se de manera anònima com a “catalans”, com és el cas d’un conegut del Will:

WILL (INT_EuAus)

W: Tom, who is fluent [en català], hardly ever uses it socially except when he goes out with this specific group of people that are all Catalan and, you know, want to speak Catalan all the time, you know. Otherwise, he doesn’t really use it, even in public places much. [...] I mean for example in the city centre, if he uses it with a Catalan person they would go into Spanish, weirdly they want to stay in Catalan. Ahm::, if he uses it in a village, they’ll often do the same thing. But, he’s, in Gracia, he’s got his flat in Lesseps and he goes for a little café there and they address him in Catalan and he addresses in back and this is a real liberation for him. To be up to just being normal like anyone else cause he’s extremely tall and he looked German or American and people, he was English, but people immediately speak to him in English. [El bar de Lesseps] it’s the one place he’s identified in the city where he always speaks Catalan like in a café. You know, where he doesn’t think that- he feels that he’s completely normal. [...] He might say one thing in Catalan and then they stayed in Catalan, whereas normally, if he says one thing in Catalan they will go:: This is a strange thing with Catalan, people love- Cause when we went to [?], a little village, went to the bar there and he tried to speak it there, and then they went back into Spanish. Even though, this is the last thing they would do with a local person, you know?

Així, adoptar el català indica voluntat d’arrelament a Catalunya —és a dir, voluntat de traspasar la barrera entre forans i autòctons—, més que no pas pertinença efectiva. Ho il·lustra aquest extracte de l’entrevista amb l’Alessandro, en què afirma, en una futura hipotètica entrevista de feina, utilitzaria el català com a mostra de la seva capacitat d’integració en un nou entorn:

ALESSANDRO (INT_EuAus)

A: [Després de perdre una oportunitat professional perquè l’entrevista va ser en català] Y allí vi que es importante, ¿sabes? Ahora, sí que si entro en un sitio, aunque la persona no me hable, creo que me presentaría en catalán. Bueno, por lo menos el saludar y presentarse, y luego-

E: ¿Por qué:: por qué lo harías en catalán?

A: Porque sigue siendo-

E: O sea, ¿qué querrías mostrar?

A: Nada, que estás integrado, que aunque seas un guiri, un extranjero, estás integrado.

Els participants internacionals assumeixen que els codis que haurien d’adoptar per esdevenir “catalans” no abracen només l’aspecte lingüístic, sinó també aspectes socioculturals (consum cultural i mediàtic, tipus d’activitats de lleure, etc.) i, en alguns casos, polítics i ideològics, com veurem a la secció 8.3.3. Així, si bé a totes les llengües se’ls atribueix càrrega sociocultural pel lligam amb els grups d’individus que les parlen, en el cas de les llengües no estatals, des de la seva qualitat de llengües d’autenticitat, aquesta càrrega es pot emfatitzar, de tal manera que es pot veure reforçat el prejudici segons el qual les llengües no estatals “no s’aprenen”, sinó que “venen donades” pel lloc i la comunitat de naixença (Woolard 2016: 24).

8.3.2. Llengua i estatus socioeconòmic

Els participants internacionals perceben els catalanoparlants com a individus altament capitalitzats econòmicament, socioculturalment i simbòlicament. Tendeixen a identificar les persones que parlen català com a residents en àrees benestants, com a propietaris de negocis o d'immobles, o com a individus que ocupen posicions amb un cert grau de prestigi o autoritat (professions liberals, professors universitaris, directors d'oficines bancàries, mestres, etc.). Per contra, perceben que els que tenen el castellà com a llengua inicial solen relacionar-se amb entorns menys capitalitzats i ocupen llocs de treball poc qualificats. Fixem-nos, per exemple, en les idees que expressa la Bethan sobre la qüestió:

BETHAN (INT_EuAus)

B: I remember being told “Okey, so, if you, if you live in Granollers or you live in Barcelona, and you want to function properly, the language you need to learn is Spanish because if you, for example, in your flat, what do you need to make your flat work?”, they [altres professors d'anglès] were like “You need to speak to somebody because you locked yourself out”. “You can't do that in Catalan because the Catalans don't- are not locksmiths. It's the Spanish speaking people, the Latin-Americans, it's like, if you want your house painted, if your fridge or your washing machine repaired, you will be speaking to people in Spanish. If you go into a bar in Barcelona, probably the person who is gonna be serving you won't understand you if you ask for an:: a amanida or tallat or whatever”. Like, you know, it's it's, so I was just basically told “If you want your life to function, Spanish is the priority language and, if you want to learn Catalan afterwards, then that's fine”. [...]

E: Mhm, yeah. And has your experience confirmed this?

B: Yes, absolutely.

Alguns participants posen el focus en el fet que es requereixi dominar el català per optar a determinats llocs de treball qualificats com una de les causes de la relació entre llengua i estatus socioeconòmic. És el cas, especialment, dels llatinoamericans que perceben el català com un dels impediments per a l'èxit del seu projecte de mobilitat. Així, emfatitzant el pes de la condició econòmica en la construcció de categories sociolingüístiques, els discursos de participants com l'Ulises il·lustren com la connexió entre llengua i classe social es pot entendre com una conseqüència d'una política lingüística basada en interessos nacionalistes, que beneficia els autòctons per sobre dels nousvinguts. Aquest enfocament facilita que es pugui entendre la llengua com un component discriminador que obstaculitza la integració i la mobilitat social ascendent:

ULISES (INT_LA)

U: Entonces, el conflicto idiomático existe cuando empiezas a aplicar una legislación, estás dándole prioridad con la legislación a algo y en detrimento de otra cosa. Entonces, cuando tú legislas a favor de un idioma, sea cual sea, estás automáticamente considerando esto como prioridad en detrimento del resto. Entonces, estás no solamente diferenciando el derecho de comunicación, diferenciando el derecho a la libre información, diferenciando el derecho a la libre expresión, diferenciando- [...] Entonces, ya eso marca conflictos de integración con todo el mundo. O sea, yo creo que aquí hay un follón porque se pusieron a legislar con el idioma. En Cataluña con el catalán; el Euskera con el vasco y

en Galicia con el gallego y en Madrid con el castellano. Y han hecho, ¿cómo se dice?, hay gente que ha ganado dinero y carrera política a base de una legislación en la que ninguna de las personas, de los ciudadanos, estaba por la labor, o sea, no consideraba prioritario legislar al respecto. [...] lo que hiciste fue legislar en detrimento de muchos colectivos diversos que viven aquí.

La consideració dels catalanoparlants, bilingües en català i castellà, com a socioeconòmicament avantatjats i simbòlicament més capitalitzats que els monolingües en castellà és, per a alguns participants, un focus de qüestionament dels seus esquemes de partida sobre les llengües minoritzades. En algunes ocasions es pot connectar l'estatus socioeconòmic mitjà-alt d'alguns catalanoparlants amb el fet de sentir-se legitimats per fer prevaldre la pròpia llengua, motivats per raons ideològiques, tot i ser capaços de comunicar-se en castellà. Això pot reforçar la percepció de la llengua catalana com a mecanisme d'exclusió.

8.3.3. Llengua i preferències polítiques

La llengua catalana i les manifestacions culturals en les quals el català és la llengua predominant tendeixen a associar-se, per part dels participants internacionals, a posicionaments polítics nacionalistes. Això reforça el component marcat i d'identitat de la llengua catalana, en contrast amb la percebuda “neutralitat” del castellà i de les manifestacions culturals en aquesta llengua. Per als participants que despleguen una ideologia rígida de l'estat nació o posicionaments “antinacionalistes” connectats amb el cosmopolitisme banal, aquesta connexió entre llengua catalana i nacionalisme és un motiu afegit per identificar-se poc amb entorns i xarxes de socialització catalanoparlants. La Dasha, per exemple, declara que, en una classe de pintura, se sent aïllada de la resta perquè el professor i els companys —a qui atribueix una ideologia independentista— es comuniquen en català:

DASHA (INT_EuAus)

D: Mira, por ejemplo, estoy en clase de pintura. [...] Entonces, grupo, en grupo hay una inglesa, hay un español hablante que vive toda la vida aquí, pero habla español, castellano. Y los demás son catalanes. Y todo el mundo habla catalán. Entonces, como la gente habla en catalán, muchas cosas que yo no entiendo, me siento aislada. [...] Ellos hablan catalán. Y varias personas de ellos- Supongo que la mayoría son independentistas. Entonces, esta es la mayoría que no quieren cambiar la lengua, y no quieren hablar en castellano. Eh, ellos pueden hablar el castellano conmigo en un momento muy preciso cuando hablan conmigo, y normalmente preciso, pero cuando no hablan conmigo, hablan en catalán.

En canvi, per als participants que parteixen de posicionaments ideològics favorables a les minories nacionals, la defensa de la singularitat lingüística i cultural pot ser un dels motius per sentir-se atret per determinats grups, precisament a partir del reconeixement del seu component ideològic. És el cas, per exemple, del Gerardo quan assisteix a les assemblees de la CUP del seu barri. Per altra banda, alguns dels participants que han seguit cursos de català destaquen el contingut ideològic de les classes i d'alguns materials d'aprenentatge, així com dels mitjans de comunicació en català. El posicionament respecte a aquest punt depèn del marc ideològic que adopti cada participant, de tal

manera que a alguns, com el Gerardo, es troben còmodes amb aquest enfocament, mentre que d'altres són més crítics. És el cas de la Gloria, que també mostra discrepàncies amb la manera com es tracta la qüestió de la multiculturalitat, que considera superficial, des del CPNL:

GLORIA (INT_LA)

E: ¿Cuál es tu opinión sobre cómo se está haciendo esto en Cataluña, la gestión de la multiculturalidad?

G: ¿De la multicultu-? Uh, ¡qué difícil! ¿O de la lengua?

E: Las dos cosas. O sea, es que van un poco- Bueno, si consideras que van relacionadas.

G: Me da un poco de pena, la verdad. A mí me parece que el Consorcio de Normalización Lingüística es muy normati- normativist-

E: Normativizado, ¿no?

G: Sí, como que te imponen la normativa de:: de que eres- (.) baja mucho la línea, ¿no?, de lo que es Cataluña, de lo que son los catalanes. Me molesta, ¿no? No me resulta muy atractivo esta parte. Y la multiculturalidad me parece que está muy mal entendida, ¿no?, de:: no es el respeto. Bueno, mi profe, mi profe sí me gusta en ese sentido porque sí que por ahí nos pregunta “¿cómo se dice esto en tu lengua?”, ¿no? Como cierto cariño, justamente por las lenguas, y por entender que hay una diversidad que es chula y que hay que potenciar. Lo demás siempre me parece que es como- para la foto, para que quede bonito, pero muy superficial, muy poco trabajado. Muy poca intención realmente del respeto por- (.) por una diversidad cultural y que seamos multiculturales todos. Eh, mucho estereotipo, ¿no? Mucho prejuicio, estigmatizaciones.

Aquesta detecció de la càrrega ideològica dels discursos provinents de les institucions i els mitjans de comunicació catalans, i del marc mental que vehiculen, és una conseqüència dels intents de promoure un nacionalisme banal català, sovint marcat, especialment per als no catalans, precisament pel fet de no disposar de mecanismes d'estat per naturalitzar aquest nacionalisme. Ho il·lustra aquest fragment de l'entrevista amb el Gerardo, que, en el seu cas, es mostra conforme amb aquests intents de fomentar un nacionalisme banal català:

GERARDO (INT_LA)

E: [...] y del recuerdo de las clases, pocas, pero las que hiciste en el Consorci, ¿tienes también este recuerdo así ideologizado, digamos?

G: Un poco sí.

E: Sí.

G: No tanto como en México @ [quan estudiava català a la universitat a través del lectorat en aquest país], pero un poco menos. Pero sí. Sí, sí, claro. Pero no, pero es que- El caso es que es una técnica, que es como, es como que repiten, o sea, no es como directamente la ideología, sino que repiten como el discurso, como los mismos ejemplos de “Cataluña es un país”. Eso, realmente, no tiene ningún tipo de ideología porque sí lo es [un país], pero luego si lo ves en la TV3, si lo ves en el Ara, vas sumando como piezas de todos lados que dices “esos logran convencer a cualquier persona”.

En paral·lel, el fragment de l'entrevista amb la Gloria reproduït anteriorment il·lustra que els enfocaments en l'ensenyament de català que vinculen clarament la llengua amb alguns aspectes socioculturals poden potenciar el component d'identitat i autenticitat de

la llengua catalana per sobre del d'anonimat. És el cas de l'afirmació "baja mucho la línea, ¿no?, de lo que es Cataluña, de lo que son los catalanes", fent referència a les classes al CPNL. La conseqüència és que alguns aprenents de català poden percebre que parlar la llengua "dels catalans" implica ser "com les institucions catalanes volen que un sigui". És a dir, que mostrar la voluntat de traspasar la barrera lingüística implica haver-la de traspasar d'una determinada manera, segons els codis socioculturals i ideològics percebuts com a hegemònics de la comunitat catalanoparlant, la qual cosa pot implicar un cert grau de violència simbòlica. Cal tenir en compte, no obstant, que bona part dels materials per a l'aprenentatge de llengües tenen un component vinculat a la cultura i la identitat de les comunitats que les parlen. En són una mostra els materials per a l'ensenyament i aprenentatge de castellà, francès o anglès. Aquest component té una dimensió inevitablement ideològica que, quan afecta les llengües d'estat, no se sol percebre com a problemàtic.

8.4. Tres processos contraposats en paral·lel

En aquest capítol s'ha mostrat com els participants perceben i negocien de manera diferent, en funció de si són espanyols o internacionals, les categories socials que contenen i posen en relació llengua, identificació nacional i estatus socioeconòmic. Això es deu a les diferències en les trajectòries de socialització d'uns i altres des del moment d'arribada a Catalunya. Aquestes trajectòries determinen el grau i el tipus de convivència amb catalanoparlants i condicionen el significat que s'atribueix tant al fet de parlar català com de no parlar-lo. L'anàlisi de les dades apunta a l'existència de tres processos simultanis en què dinàmiques aparentment contraposades tenen lloc de manera paral·lela: 1) un doble procés de desetnificació i reetnificació de la llengua catalana; 2) un doble procés de difuminació i de reestabliment de la llengua catalana com a marca de classe social, i 3) com ja s'ha apuntat al capítol d'ideologies,⁹⁶ un procés paral·lel de despolitització i repolitització de la llengua catalana i, especialment, de les tries lingüístiques quotidianes.

El fet que aquests processos es produeixin de manera paral·lela es deu al fet que, en les primeres dècades del segle XXI s'han assolit, com a mínim parcialment, alguns objectius de les polítiques de normalització orientats a aconseguir una desetnificació i una despolitització de la llengua catalana que la fessin avançar cap a l'anonimat. Entre aquests objectius s'hi compten la bilingüització de bona part dels no-catalanoparlants inicials escolaritzats a Catalunya, la presència relativament extensa i consolidada del català en una diversitat d'àmbits públics o el requeriment de la llengua catalana per accedir a una sèrie de càrrecs i llocs de treball, entre d'altres. Tanmateix, quan alguns d'aquests processos es començaven a consolidar, se'n van iniciar altres de tendència contrària, fruit de la nova composició demogràfica de Catalunya amb la immigració internacional, dels efectes socioeconòmics de la globalització i de la polarització política

⁹⁶ El capítol d'ideologies focalitza els processos de despolitització i repolitització en relació principalment amb la política lingüística institucional, mentre que el present capítol focalitza en la identitat social dels parlants.

causada per la recentralització estatal i l'auge del moviment independentista. Els efectes d'aquests canvis allunyen la llengua catalana de l'anonimat i l'empenyen cap a l'autenticitat pel fet de ser considerada, especialment pels participants internacionals, una llengua dels i per als catalanoparlants inicials amb una bona posició socioeconòmica i partidaris del nacionalisme català. En les tres subseccions que venen a continuació analitzo cada un d'aquests processos.

8.4.1. Desetnificació i reetnificació de la llengua catalana

El procés de desetnificació del català està connectat amb la bilingüïtzació de bona part de la població autòctona com a conseqüència de les polítiques de normalització lingüística i, especialment, del model de conjunció al català en l'ensenyament. En aquest sentit, les dades generades per a aquesta recerca confirmen el que apunten Woolard (2016), Woolard i Frekko (2013) i Pujolar i González (2013) sobre el debilitament de la dicotomia catalans/castellans, el desdibuixament del lligam entre llengua i identificació nacional, i la desetnificació de la tria lingüística. Ara bé, aquests processos tenen lloc només en el cas de la població autòctona. En paral·lel es produeix també un procés de reetnificació de la llengua que afecta la població internacional arribada a Catalunya durant les primeres dècades del segle XXI. Aquesta categorització vinculada a la pertinença a Catalunya es mobilitza per distingir la població d'origen internacional de la població autòctona. El procés de reetnificació es posa de manifest tant en els discursos dels internacionals sobre ells mateixos i sobre els autòctons com en els discursos dels participants espanyols sobre internacionals. Així, si per una banda el català es considera llengua d'autenticitat “dels catalans” —fent referència, en aquest cas, especialment als catalanoparlants inicials—, el fet d'estar en disposició de parlar-la si la situació ho requereix també tendeix a considerar-se un tret vinculat a l'anonimat “entre els catalans” —és a dir, entre els nascuts a Catalunya, tant si la tenen com a inicial com si no. En altres paraules, que algú nascut i escolaritzat a Catalunya no estigui en disposició de parlar català quan l'ocasió ho requereix tendeix a considerar-se una pràctica marcada. En són una excepció els infants i joves amb fenotips, indumentària o altres elements que indiquin orígens familiars forans. Aquesta excepció està vinculada, precisament, al mateix al procés de reetnificació.

Per tant, especialment des del punt de vista dels participants internacionals, parlar català està vinculat necessàriament a la pertinença a Catalunya o, si més no, a la voluntat de mostrar que s'hi vol arrelar. En canvi, en els discursos que afecten els espanyols els vincles entre llengua i pertinença a Catalunya són presents, però d'una manera molt més subtil i matisada. Malgrat el debilitament de la relació entre llengua i identitat catalana en les darreres dècades, la llengua es manté com a principal símbol de pertinença a Catalunya, també des de la perspectiva dels participants espanyols, i, com hem pogut comprovar, l'esquema basat en la dicotomia catalans/castellans continua present en el seu imaginari, encara que sigui per qüestionar-la.

8.4.2. Difuminació i reestabliment de la llengua catalana com a marca de classe social

El segon procés identificat és el progressiu desdibuixament, especialment entre els participants espanyols d'estatus socioeconòmic mitjà, de la marca de classe social sovint implícita en la dicotomia catalans/castellans. Tanmateix, l'associació entre llengua i classe social continua vigent entre els participants espanyols als dos extrems de la piràmide social i, a més, pren força entre els llatinoamericans, europeus i australians. Els africans i asiàtics no es posicionen sobre aquesta qüestió però la seva trajectòria exemplifica, precisament, les dificultats d'accés al català per a les persones que circulen als marges de la centralitat social.

Alhora, la marca de classe s'ha estès a castellanoparlants inicials autòctons, per tal com es considera marcat que algú nascut a Catalunya —i, per tant, català— no estigui en disposició de parlar la llengua. Aquesta és una de les conseqüències de la generalització, però no universalització, del coneixement de català a través del model de conjunció al català en l'ensenyament. Així, un dels trets que pot indiciar el fet de no parlar català en el cas de les persones joves és classe social baixa, socialment associada amb entorns predominantment no-catalanoparlants (Newman et al. 2012). Aquests resultats van en la línia del que apunta Woolard (2003) sobre la percebuda “marginalitat” social dels catalans que no parlen mai català. Per altra banda, la recerca de Frekko (2013) suggereix que el català es percep com a marca de classe mitjana pel fet que són les persones d'aquest estatus socioeconòmic les que tenen un accés més directe a les varietats legítimes del català —i, per tant, a capital lingüístic valuós—, malgrat que la mateixa autora evidencia que no tots els catalanoparlants són de classe mitjana. Frekko argumenta que aquesta marca de classe dificulta que el català es pugui convertir, de facto, en llengua d'anonimat. Tanmateix, les dades analitzades en aquesta recerca doctoral mostren que, de la mateixa manera que ni el català ni el castellà poden consolidar-se com a llengües d'anonimat en termes de “llengua nacional” precisament per la competició entre els dos nacionalismes, el castellà tampoc no pot esdevenir plenament llengua d'anonimat en termes de classe. La causa és que el fet de ser monolingüe en castellà també pot indiciar, com hem vist, estatus socioeconòmic vinculat o bé a les posicions més baixes de la piràmide social o bé a les més altes.

8.4.3. Despolitització i repolitització de la llengua catalana

Finalment, el tercer procés identificat té a veure amb l'assignació de significat politicoideològic al fet de parlar català. Es detecta, per una banda, un procés de despolitització de l'ús del català, connectat amb el procés de desetnificació. Una part significativa de participants espanyols qüestionen la connexió entre parlar la llengua catalana i defensar posicionaments polítics nacionalistes, i entre no parlar-la i defensar posicionaments espanyolistes. Tot i això, tal com alguns d'aquests participants reporten a partir de la pròpia experiència, el fet de no parlar català es pot interpretar socialment —malgrat que els participants ho qüestionin— com una mostra d'ideologia espanyolista.

En aquest sentit, es detecta un procés de repolitització de la llengua catalana que abraça dos aspectes. En primer lloc, alguns entrevistats espanyols destaquen que la qüestió lingüística “s’ha polititzat” en temps recents a causa del context polític marcat per l’auge del moviment independentista. En segon lloc, s’observa que una part significativa dels participants internacionals tendeixen a atribuir significat politicoideològic al simple fet d’utilitzar el català. Això es deu, probablement, a la seva concepció generalment rígida de la ideologia de l’estat nació en combinació amb les dificultats per a la plena comprensió de la llengua i el poc contacte amb entorns catalanoparlants, que comporta poc accés a perspectives catalanoparlants respecte a les dinàmiques sociolingüístiques de Catalunya. En aquest sentit, la percepció de la llengua com a barrera ètnica, socioeconòmica i política es debilita quan els participants entren en aquests entorns i estableixen vincles d’una certa profunditat amb catalanoparlants. Així doncs, com més convivència amb catalanoparlants, menys es percep la llengua com un element de separació perquè guanyen rellevància altres aspectes relacionats amb les afinitats personals. D’aquesta manera adquireixen més pes dimensions com ara l’estatus socioeconòmic i tot allò que se’n deriva pel que fa a afinitats, gustos i interessos compartits.

Resum del capítol

Des de la perspectiva dels participants en aquesta recerca, les categories socials lligades amb el fet de parlar català i de no parlar-lo contenen significats relacionats, en primer lloc, amb la pertinença o no pertinença a Catalunya —és a dir, amb el fet d’haver-hi nascut i/o de tenir-hi els orígens familiars. D’aquest significat se’n deriven la resta, que inclouen el lligam entre el fet de parlar català i l’arrelament (o voluntat d’arrelament) entre les persones amb orígens fora de Catalunya, l’assignació d’un estatus socioeconòmic mitjà o mitjà-alt als catalanoparlants pel fet que la immigració s’incorpora per baix a la piràmide social i la pressuposició que parlar català —especialment com a llengua inicial— implica tenir preferències polítiques lligades al nacionalisme català. Per contra, no parlar català implica quedar fora d’aquests significats. Ara bé, sobre aquesta base es detecten diferències significatives entre la perspectiva dels participants espanyols i la dels internacionals a l’hora de negociar els significats esmentats. Els participants espanyols afirmen que a Catalunya la llengua no funciona com a límit entre grups ni com a instrument d’exclusió social i, en conseqüència, aquests participants neguen o qüestionen l’existència de categories lligades a la dicotomia entre “catalans” i “castellans”. Tanmateix, aquestes categories romanen subtilment presents en els seus discursos i sovint s’agafen, precisament, com a marc de referència implícit per qüestionar-les. Alhora, els participants espanyols identifiquen categories socials lligades amb l’ús de la llengua, però no aplicades a ells, sinó a persones estrangeres, categoritzades com a “immigrants”, que associen amb perfils poc capitalitzats. Els participants internacionals, per la seva banda, sí que identifiquen la llengua catalana com un límit entre grups i com un instrument d’exclusió social. En conseqüència, en els seus discursos les categories socials que contenen i posen en relació llengua, pertinença a Catalunya, estatus socioeconòmic i preferències polítiques no tan sols no són

qüestionades, sinó que hi són explícitament presents, de tal manera que es veuen reforçades. Aquestes diferències entre la perspectiva dels espanyols i la dels internacionals tenen com a resultat tres processos simultanis en curs en què dinàmiques aparentment contraposades tenen lloc de manera paral·lela: 1) un doble procés de desetnificació i reetnificació de la llengua catalana, 2) un doble procés de difuminació i de reestabliment de la llengua catalana com a marca de classe social, i 3) un procés paral·lel de despolitització i repolitització de la llengua catalana. El fet que aquests processos aparentment contraposats es produeixin en paral·lel es deu al fet que durant les primeres dècades del segle XXI, quan s'estaven assolint alguns dels objectius de les polítiques de normalització orientats a fer avançar la llengua catalana cap a la despolitització, la desetnificació i l'anonimat, es van produir canvis en el context demogràfic, socioeconòmic i polític lligats a la globalització i a la polarització política a Catalunya. Entre els efectes d'aquests canvis s'hi compten els processos de reetnificació, de reestabliment de la llengua com a marca de classe social i de repolitització del català, que l'empenyen cap a l'autenticitat.

9. Conclusions⁹⁷

In this dissertation, I have addressed the category of *non-Catalan speakers*, due to its relevance in understanding Catalan sociolinguistic dynamics as a whole. With the aim of filling a gap in the sociolinguistic research about this group of speakers, I have analysed how individuals who do not speak Catalan understand and negotiate their place in the sociolinguistic dynamics of Catalonia, how they relate to the Catalan language as the main symbol of the Catalan identity, and what consequences derive from these processes. Thus, approaching language as a social practice embedded in power relations and in the construction of inequalities, I have studied how various profiles of non-Catalan-speaking people position themselves with respect to the sociolinguistic dynamics surrounding Catalan, through the voices of the 36 participants. To do this I have focused on four axes: 1) intersection between individual factors and structural factors in the participants' life trajectories, with a focus on how this intersection conditions their relationship with the Catalan language, 2) representations of the sociolinguistic dynamics of Catalonia from within their own ideological frameworks, 3) speakers' circulation through these sociolinguistic dynamics, and 4) their perception and negotiation of the categories in which language, national identification, and socioeconomic status are interlinked. These four axes tie together material, symbolic, and discursive factors connected with social identities and inequalities between speakers.

With the aim of synthesising and appraising the results of the research, this concluding chapter is structured in three sections. In section 9.1, I offer a synthesis of the sociolinguistic phenomena identified in relation to each of the four axes. In section 9.2, I reflect on the implications of these results, both from the point of view of the theoretical contribution to sociolinguistics and from the point of view of Catalan language policy. Finally, in section 9.3, I point out possible future lines of research that this dissertation suggests.

9.1. Summary of key aspects

As has been seen throughout this work, the differences between different profiles of non-Catalan speakers regarding access to socially valued material and symbolic resources in Catalonia explain the diversity of possible positions regarding sociolinguistic dynamics and, specifically, the Catalan language. These differences between participants—rather than the common trait of not speaking Catalan—mark their life trajectories in Catalonia, their relationship with Catalan-speaking social environments, their representations of sociolinguistic dynamics, their modes of circulation through these dynamics and, consequently, the social meanings they attribute to the language. In this sense, a great dividing line occurs between Spanish and international participants, although the contrasts between the sub-profiles of both categories are also significant, depending on the time of arrival in Catalonia and the place of origin. Taking this into account, I have

⁹⁷ El present capítol està redactat en anglès perquè aquesta tesi pugui optar a la menció “doctorat internacional”. La versió en català de les conclusions es pot trobar a l'annex 5.

identified three sub-profiles of Spaniards (those who arrived in the 1950s and 1960s, those who arrived in the 1980s and 1990s, and those born in Catalonia) and three international sub-profiles (Latin Americans, Africans and Asians, and Europeans and Australians). This categorisation has allowed me to explain the processes in which structural factors and individual factors are interrelated and materialise in aspects such as availability of and access to linguistic capital (and other forms of capital) and perception of the social meanings of language practices. The four sections below synthesise the results pertaining to the four main axes.

9.1.1. Life trajectory and Catalan language: the weight of the capitalisation trajectory

The trajectory of economic, social, and symbolic capitalisation experienced by each person once settled in Catalonia plays a key role in his or her position regarding sociolinguistic dynamics and, specifically, the Catalan language. People who experienced an upward capitalisation trajectory, especially those who started with a low level of initial capitalisation, were more likely to have a favourable stance toward the Catalan language and the politics that promote it, since, in these cases, Catalan is not perceived as an impediment to carrying out their own life plans. The most paradigmatic example is the Spanish participants who arrived in the 1950s and 1960s and experienced upward social mobility once settled in Catalonia. Recall, for example, the cases of Rosa, Gabriel, and Augusto, who, since arriving in Catalonia from different parts of Spain, have seen their material living conditions significantly improved while entering social circles with Catalan speakers. For these participants, it has been worth it to “become Catalan”, both in material and symbolic terms, and they have ensured that their offspring obtain Catalan linguistic capital. In contrast, participants who have experienced material, social and/or symbolic decapitalisation with respect to the past or with respect to their place of origin usually interpret the Catalan language as promoting this decapitalisation. This is the case of Latin Americans such as Ulises, Felipe, and Gloria, who arrived in Catalonia with high expectations about their own future due to having academic credentials and speaking Castilian as their initial language (unlike other foreigners).

As we have seen throughout the dissertation, participants who speak Castilian (Spanish and Latin American people, but also initial speakers of other languages who have learned Castilian) may experience an unforeseen process of linguistic decapitalisation because their resources in Castilian lose value in the fields in which Catalan is present. Therefore, these participants, despite maintaining the same linguistic resources, have less capital due to the decrease in the value of Castilian when it enters into competition with Catalan, a language that—although not essential for communication—provides added value for circulating socially in Catalonia. This linguistic decapitalisation often leads to other forms of economic decapitalisation (e.g., missing out on professional opportunities or aid from the administration), but also social ones (e.g., more difficulties than expected for entering some social circles with local people) and symbolic ones (e.g., some Spanish participants with a high degree of initial capitalisation in economic and educational terms, such as Andrés and Ángel, saw how not speaking Catalan moved them away from

the degree of social centrality that, due to their socioeconomic status, they believe they should occupy). Another example of these processes of social and symbolic decapitalisation can be found in international participants who see how not speaking Catalan prevents them from fully participating in civic activities that take place in Catalan. Examples include Rachel when she wanted to join a social entity in the Gràcia neighbourhood and take shiatsu classes, Dasha when she was attending painting courses, and Felipe when he wanted to participate in the activities of Barcelona Activa. Thus, the trajectories of decapitalisation (even when this decapitalisation is primarily social and symbolic) tends to lead to positions that are not favourable to the policies of Catalan revitalisation, because this language is perceived as an impediment to fully developing one's life plans in Catalonia.

Importantly, the time of arrival in Catalonia and the place of origin tangibly condition both the possibilities of economic and social capitalisation (phase of the economic cycle, opportunities for socialising in environments where Catalan is the predominant language, etc.) and socially hegemonic ideologies in each period. In this sense, establishing somewhat strong affective links with Catalan speakers in spaces of peer socialising provides access both to the linguistic code—in such a way that linguistic competence in Catalan is improved, even if it is passive—and to a Catalan-speaking perspective on sociolinguistic dynamics. These links are, at the same time, a source of social capitalisation. As I have shown, these factors are key in the positioning of non-Catalan-speakers with respect to the Catalan language. Feeling called to participate in Catalan-speaking social environments and having access to them are therefore necessary conditions for developing positions favourable to the policies of Catalan revitalisation. Likewise, having a collective project shared with “the Catalans”, which later becomes a shared history, promotes the feeling of belonging to Catalonia and, consequently, encourages non-Catalan speakers to develop positions favourable to the Catalan language as the main symbol of Catalanness. This process is illustrated by the role played by anti-Francoism among participants who arrived in the 50s and 60s. These participants were aware that Catalan was at a disadvantage with respect to Castilian and, consequently, supported measures to compensate for this fact.

In short, the degree of satisfaction with one's own trajectory in Catalonia, according to the expectations that each individual had at the time of settling in Catalonia, marks participants' stance toward sociolinguistic dynamics. When their expectations have not been fully reached, participants tend to view the Catalan language as a factor, if not the main factor, that has hindered their life plans. For this reason, capitalisation trajectories, built on the basis of starting inequalities, condition the other aspects addressed in this dissertation: representations of sociolinguistic dynamics, circulation through these dynamics, and perception of the categories in which language, national identification, and socioeconomic status are linked.

9.1.2. Ideologies and representations of sociolinguistic dynamics: making one's imaginary of place prevail

Participants' representations of the sociolinguistic dynamics of Catalonia are conditioned by ideologies of the nation-state and neoliberal globalisation. These ideologies have a strong impact on their imaginary of the linguistic and sociocultural characteristics that they subjectively associate with Catalonia as the place where they live, which can be linked to a framework that is Catalan-centric, Hispano-centric, cosmopolitan or a combination of these. In this way, participants tend to try to confirm their own imaginary, making it prevail and playing within it the role that they had envisioned for themselves. This link explains, for example, why some Spanish participants with family backgrounds outside Catalonia do not believe that they should invest in increasing their linguistic capital in Catalan, since they consider themselves Spanish citizens who have moved from one point of Spain to another. From their perspective, this move should not imply any change in their linguistic practices, given that they speak the language of the state. Something similar happens with the ideologies of neoliberal globalisation. This point is illustrated by the fact that a significant proportion of the international Latin American, European, and Australian participants based in Barcelona seek to confirm their previous imaginary about the city, which they conceive as cosmopolitan, internationalised, "diverse" and a part of Spain. Thus, the idea of banal cosmopolitanism from which these participants start is based on a superficial "diversity" that does not consider hierarchies between the linguistic-cultural groups that make it up and in which the dominant languages function as *lingua francas*. Consequently, as speakers of dominant languages and people who are "external" to Catalonia, these speakers do not believe that they should invest in Catalan, because they consider it exclusively the language of some of the locals, with whom they do not usually feel identified.

Thus, from their hegemonic status, the ideologies of the nation-state and globalisation and the political-economic structures with which they are connected legitimise and naturalise hierarchies between linguistic groups. However, as shown throughout the study, participants can start from more rigid or more flexible conceptions of the nation-state in terms of the cultural and linguistic homogeneity of the territories and individuals that form part of it. The socio-political context of Catalonia—marked by a dual process of national construction in which a state nationalism and a non-state nationalism compete for hegemony—affords a wide range of nuances between the different profiles of participants. Thus, to understand how the linguistic ideology of the nation-state is specified in the different profiles, we must identify where each individual places the sources of legitimate power and to what extent he or she recognises Catalan institutions as holding legitimacy to govern as if Catalonia were a state or a quasi-state—a political structure that in Catalonia is called the *autonomia* (autonomous community). In this area, the differences between Spanish and international participants are particularly significant. On the one hand, Spanish participants recognised to different degrees the legitimacy of Catalonia to govern in linguistic matters, always from the framework of the

autonomia-based state forged after the Franco regime. These same participants highlight the need to defuse conflict and reduce political tension around the language question, even when they hold positions that are not favourable to revitalisation policies, such as Andrés and Paco. To achieve this, some recognise Catalan's pre-eminent position because of its status as the autochthonous language of Catalonia, while others are in favour of symmetrical bilingualism, in which anyone can choose either language in a variety of fields. Thus, although from the Catalanist perspective the discourse of symmetrical bilingualism becomes, in practice, a way to consolidate the linguistic status quo and excuse speakers of the dominant language from having to adopt the minoritised language, from the perspective of the participants who defend this position, it is the fairest and most egalitarian way to manage the linguistic situation of Catalonia.

International participants, on the other hand, recognise a much lower degree of legitimacy in Catalan institutions to govern in linguistic matters. These participants place the language question in a context of conflict between Catalonia and Spain and, in the face of this conflict, tend to adopt, with few exceptions, a position presented as "neutral", which benefits Castilian, the dominant language. Similarly, internationals tend to attribute much more political content, conceptualised as "nationalist", not only to institutions' attempts to support Catalan, but also to the mere fact of speaking the language in the presence of non-Catalan speakers. These positions, which a significant portion of the international participants deploy explicitly and categorically in their talk, contrast with those of the Spanish participants, which are much more contained, nuanced, and oriented towards political correctness. The tendency to attribute nationalist intent to providing institutional support to Catalan—or to speaking it at all—contributes, of course, to the minoritisation of the Catalan language both in ideological terms and in practical terms regarding its use in the various public and private spheres.

Together with the ideology of the nation-state, the ideology of neoliberal globalisation draws, at a linguistic level, on banal cosmopolitanism and discourses based on economic values (in which *efficacy*, *efficiency*, *competitiveness*, and the *market* legitimise the hegemony of dominant languages). Under this ideology, speakers of dominant languages need not adopt new languages or modify their lifestyles. The globalising vision of sociolinguistic dynamics predominates among Spanish participants born in Catalonia and even more so among Latin American, European, and Australian internationals. Based on this framework, international participants recognise Catalan as a factor in rootedness. They state that if they spoke this language, it would probably increase their sense of belonging and integration in Catalonia. However, for most of these participants, linguistic and national rootedness is not an objective and, consequently, their plans for their life in Catalonia do not include "becoming Catalan". This does not mean that they renounce feeling socially integrated, but that they perform social integration through networks of relationships with people—often international like them—with whom they share affinities or personal circumstances. In connection with this point, a line of discourse present in the participants' speech attributes *only* communicative functions to languages, such that languages are denied functions related

to identity. Consequently, denying the identity function of languages also denies hierarchies between speakers and, thus, any possibility of discrimination against speakers of minoritised languages, since these speakers are all able to communicate in dominant languages.

We should keep in mind that the participants adopt a synchronous view of Catalan sociolinguistic dynamics, based on the perceived situation at the time when they arrived and in the environments they frequent. This is why ideologies that are socially hegemonic when they settle in Catalonia as well as their access to the Catalan-speaking perspective on the sociolinguistic situation mark the discourses of the different profiles. Along with these factors, the Catalan language can be perceived, as we have seen, as a threat to the value of one's Castilian linguistic resources, and, consequently, as a possible source of material, social or symbolic decapitalisation. When this happens, the struggle involves trying to make one's Castilian linguistic resources prevail—that is, to ensure that “everything” can be done in Castilian—in order to avoid having to invest in new resources in Catalan.

9.1.3. Circulation through sociolinguistic dynamics: Catalan is more necessary for people who aspire to a trajectory of upward capitalisation and do not have alternative resources at their disposal

Not being able to speak Catalan when the occasion, in principle, requires it can lead to limitations in a person's ability to circulate socially in Catalonia. Non-Catalan speakers may face obstacles when they seek educational and employment opportunities and when they interact with institutions as clients and service users. These barriers occur because Catalan and Castilian do not develop fully equivalent functions in Catalonia—that is, some things can “only” be done in Catalan. Therefore, although Catalan is not an essential resource, it is more necessary than other minoritised languages in their respective territories, so that even those who consider that they “do not need” to speak Catalan on a daily basis may miss it on specific occasions.

However, some participants need Catalan more than others, and their access to it is also uneven. Both the need for and access to Catalan must be understood in progressive terms. They depend, firstly, on the material, social and symbolic resources available to each speaker and, secondly, on their life plans. Taking this into account, I have shown that those who need to increase their linguistic resources in Catalan are those who aspire to a trajectory of upward capitalisation in Catalonia and do not have alternative resources at their disposal. That is, the people who need to acquire Catalan language capital are those whose life plans include improving their professional situation and/or expanding their social relations towards Catalan-speaking environments. In these cases, the language is not always accessible, precisely because of the lack of access to social environments that operate mainly in Catalan. Recall the case of Sumana, who must improve her Catalan because she aspires to enter the university but finds it difficult to practice the language because she has no one with whom to speak Catalan on a daily basis.

In contrast, we have participants who do not expect to have opportunities to experience upward social mobility—such as Dounia and Juan, who can only aspire to unskilled jobs due to lack of educational capital—or, on the other hand, those who are satisfied with their professional situation and their network of social relations. In this category we find a diverse range of examples, such as Fran (computer scientist), Asun (civil servant), and Helmer (skilled employee of a large company and university professor). The participants belonging to this second category have a large amount of economic, social, linguistic, and symbolic resources that they can mobilise when the situation requires it. Therefore, they do not need to acquire Catalan linguistic capital, unlike speakers who have few starting resources but aspire to increase them, as is the case of Sumana and, to a lesser extent, Latin Americans such as Gerardo, Ulises, and Gloria.

Alongside this dynamic, we should recall that many of the participants hint that they would like to have more linguistic capital in Catalan. However, their narratives imply that the cost of acquiring good oral competence outweighs the anticipated benefits. Consequently, they prefer to accept the limitations that not having this resource may entail, rather than investing time and effort to acquire it. We can detect tensions between the perspective of some of the participants—especially Latin American, European, and Asian internationals—and the perspective of Catalan institutions regarding the type of linguistic resources in which it is necessary to invest to settle in Catalonia. These tensions materialise in the perception expressed by these participants about the contradiction between the bureaucratic need to accredit Catalan for administrative purposes (e.g., the “rootedness” report for aspiring immigrants, access to public employment, etc.) and the irrelevance of Catalan in their daily lives. In these cases, participants who feel decapitalised due to Catalan can perceive that the value of Catalan is “artificially inflated” by Catalan institutions for nationalist reasons. Recall, for example, how Ulises used the term “linguistic speculation” to refer to how institutional language policy increases the value of Catalan. In this sense, the way that speakers circulate within Catalan sociolinguistic dynamics conditions their representations of these dynamics, and vice versa.

9.1.4. Language and social categories: between the effects of linguistic revitalisation policies and new demographic and socio-political processes

Regarding the perception of the social categories in which language and national identification (including belonging and political preferences), and socioeconomic status are interlinked, I point to three simultaneous processes that take place in parallel: first, a dual process of de-ethnicisation and re-ethnicisation of the Catalan language; second, a dual process of blurring and re-establishment of the Catalan language as a mark of social class; and third, a dual process of depoliticisation and repoliticisation of language use in Catalonia. These processes are linked to the social meanings of speaking Catalan and not speaking Catalan. The main social significance attributed by participants to speaking Catalan is that of belonging to Catalonia—that is, having been born there, having one’s family origins there, or, in the case of initial non-Catalan speakers, showing a desire to put down roots there. Thus, from the perspective of the participants, the

Catalan language remains the main symbol of Catalanness. Deriving from this connection are other equally important ones: Catalan speakers are construed as being of medium or medium-high socioeconomic status (in contrast to immigrants, who are construed as entering the social ladder at the bottom), and Catalan speakers are construed as being aligned with Catalan nationalism. Not speaking Catalan means being left out of these meanings.

Again, the differences between Spanish and international participants are important. Spanish participants tended to question whether the language serves as a boundary between social groups and to challenge or deny the existence of the categories that have traditionally connected language and social identity in Catalonia: “Catalans” and “Castilians”. However, these categories remain subtly present in their speech; recall, for example, how Alberto and Rosa used them implicitly, even as they sought to deny their existence. However, in interviews with Spanish participants, we see other categories that connect language and social identity in foreigners, which they classify as *quiris* (tourists or non-integrated foreigners of high socioeconomic status and low levels of linguistic and social integration), “immigrants” or people *de fuera* (literally “from outside”). International participants, on the other hand, do perceive Catalan as a boundary between groups and, consequently, the social categories that connect language, national identification and socioeconomic status appear in their talk explicitly and with few nuances. While among Spaniards, Catalan tends to recede as a mark of ethnicity, social class, and political position, among internationals it becomes re-ethnicised, re-established as a class mark, and repoliticised.

The simultaneous development of these three processes is a consequence, on the one hand, of the partial achievement of some of the objectives of the Catalan language revitalisation policies that began to be implemented four decades ago. These objectives include the bilingualisation of the initial non-Catalan speakers schooled in Catalonia, which implied de-ethnicisation, an extension of the knowledge and use of Catalan among all social groups, and a depoliticisation of language. In this way, language policies were intended to advance the Catalan language towards anonymity, a condition enjoyed by state languages. However, just as the effects of this process were beginning to be perceived, demographic changes resulting from the arrival of a new international population, the socioeconomic effects of neoliberal globalisation, and the political conflict between Catalan and Spanish nationalism led to the breakdown of consensus on linguistic matters, triggering a series of counter-processes that pushed Catalan to become a language of authenticity once again by linking it almost exclusively with initial Catalan speakers.

9.2. Implications

9.2.1. Contributions to sociolinguistics

Regarding the theoretical contribution to sociolinguistics, the study of the positions of non-Catalan speakers in Catalonia makes it possible to deepen our understanding of analogous situations, whether in state or non-state contexts. Taking as a launch point

Bourdieu's model of the linguistic market, together with the contributions of Woolard (1985) and Pujolar (2001) that made it more flexible, I have shown how dominant languages can lose linguistic capital when they enter into competition with local minority languages. At the same time, I have demonstrated the consequences of these processes both for individuals who do not speak the local language and for the overall sociolinguistic dynamics in minority language contexts. In this sense, the research has deepened our knowledge of the linguistic decapitalisation processes described by Martín Rojo (2010) and has shown how this decapitalisation affects not only economic immigrants, but also speakers that start with a high degree of capitalisation. Thus, I have highlighted the importance of material and social issues in decapitalisation, but also of the symbolic questions linked to the degree of social centrality to which each individual aspires. In the same way, we have seen how linguistic decapitalisation affects differently the different profiles of speaker, because of the way it intersects with the baseline socioeconomic inequalities present across speakers. Thus, those who have alternative resources at their disposal have less need to capitalise on the local language and, therefore, have more leeway to choose whether or not they want to invest in it. In contrast, those who do not have these alternative resources and aspire to a trajectory of upward social mobility have more need to invest in the local language, without always having easy access to it, because social segregation limits their ability to enter social spaces in which Catalan is used among peers. This dynamic poses a challenge for language planners, who must ensure that the local minority language does not become one more factor that contributes to segregation and baseline inequalities between individuals.

This doctoral research also provides points of comparison for the sociolinguistic study of contexts in which there is a dual process of national construction based on the linguistic and cultural projects of two nationalisms in competition for hegemony: a state nationalism and a non-state one. We have seen how this dual process of national construction overlaps with the effects of neoliberal globalisation at the local level, with the consequences deriving from demographic changes (the arrival of a new population that does not speak the local language), political changes (the increasing power of markets to govern in linguistic matters) and ideological changes (the emerging hegemony of economic ideologies and cosmopolitanism). Taking the framework provided by Heller (2007, 2011) on the political economy of language in Canada and Quebec, in this dissertation I have tried to see how neoliberal globalisation contributes tangibly to the reduction of the weaker language in another context, that of Catalonia, in which the starting inequalities between the two languages in competition are more pronounced, not only in politics and law but also in demographics. This process takes shape in speakers' struggle to confirm their own imaginary of the place where they live, making this imagery prevail and fulfilling within it the role they see for themselves. Thus, if in 2001 Pujolar, focusing on young Catalans, indicated that the struggle was to "live as one wants to live"—that is, according to one's national imaginary—today the diversity of possible imaginaries has expanded and become more complex because cosmopolitan

imaginaries have gained importance. Although each individual's imagination can become nuanced over time if he or she comes into contact with people who have other perspectives on sociolinguistic dynamics, the prevailing framework is, as we have seen, the one that they adopt at the time of arrival. Knowing how the processes of constructing the different possible imaginaries—Catalan-centric, Hispano-centric, cosmopolitan or a combination—take place can contribute to thinking and constructing alternative imaginaries to hegemonic ones (which tend to be homogenised). These alternative imaginaries can be more favourable to local languages and, consequently, to global linguistic diversity.

Regarding the study of the relationship between language and social identity in Catalonia, the results of this doctoral research allow us to pick up the thread of the contributions of Pujolar and Gonzalez (2013), Woolard and Frekko (2013) and Woolard (2016) and move beyond them in some respects. Specifically, I have provided recent data on the relationship between language and identity in Catalonia that, in part, confirm the processes of de-ethnicisation and blurring of the link between language and identity in Catalonia already identified by the aforementioned authors. However, my analysis adds nuance and identifies new processes. Specifically, throughout the study, I have shown that, in the case of Spanish participants, the trend is indeed to de-ethnicise language choices in Catalonia and question the link between language and social identity, whether in terms of national identification, family origin, political preferences, or socioeconomic status. However, we have also seen that these processes do not occur among international participants. To the contrary, among this profile of speakers, we are witnessing a process of re-ethnicisation of linguistic uses in Catalonia, which is accompanied by a process of re-establishing Catalan as a mark of social class and a repolitisation of the language. This re-ethnicisation is also favoured by the political conflict between Catalan and Spanish nationalism that has emerged especially in the last decade. Following the evolution of these ongoing processes will be essential for understanding how recent socio-political changes affect the relationship between language and identity in Catalonia.

Finally, in this dissertation, I have shown how critical realism can be applied to sociolinguistic research. Critical realism is an epistemological approach that aims to overcome dualities such as the contrast between structuralism and constructivism, by considering the symbolic to be real and incorporating into the research process the subjectivity of researchers, rather than trying to adopt a supposedly “neutral” position (whose problematic nature has been noted by Bourdieu and some currents of critical sociolinguistics). I additionally owe to critical realism many of my methodological decisions, especially with regard to data analysis. Two examples are my decision to analyse the narratives of the participants individually before I conducted thematic coding and, especially, my search for causal mechanisms that connect individual phenomena with collective phenomena to explain the various positions with respect to sociolinguistic dynamics. On the other hand, we have already seen that critical realism is not limited to describing and explaining reality but is aimed at transforming it. Although, as I have

explained in the conceptual framework, I do not propose specific actions to intervene in sociolinguistic dynamics, I suggest some elements that must be considered when designing the language policies of Catalonia, as we will see in the following section.

9.2.2. Language policy and planning: some elements for reflection

I have identified a series of factors that in the past encouraged people who did not have Catalan as their initial language to position themselves in favour of Catalan revitalisation policies and ensure that their children adopted the language. These factors include the possibility of experiencing upward social mobility in material, social, and symbolic terms, the possibility of accessing Catalan informally through Catalan-speaking social environments, the perception of the Catalan language as valuable for capitalisation in the broadest sense and, finally, having a joint project with “the Catalans” within the framework of shared, socially hegemonic ideologies. Currently, these conditions occur to a much lesser extent than when the policies of linguistic revitalisation began after the end of the Franco regime. In fact, I have highlighted the contrast between the representations of the sociolinguistic dynamics that are conveyed from Catalanism, both institutional and associative, and the representations expressed in the discourses of a significant portion of the international participants, who arrived mostly in the 21st century. Thus, while Catalanism assumes that Catalan works to create “cohesion” in society and that, as such, it is not a barrier but a tool for the social integration of newcomers, from the perspective of many international participants, Catalan is quite the opposite: a barrier that can hinder their life plans in Catalonia in material, social, and symbolic terms. As we have seen, the factors that drive people toward this position involve the loss of value of their linguistic capital in Castilian within the context of Catalonia, the lack of contact and identification with Catalan-speaking environments, and the ideologies of the nation-state and of neoliberal globalisation—both socially hegemonic—that mark the imaginaries of the participants with respect to Catalonia as the place where they live.

From the results of this dissertation, we can therefore infer that the model of language policy and planning arising from the “normalisation” stage (the Catalan language revitalisation policies starting after Francoism) had positive effects for incorporating speakers into Catalan and mitigated the baseline inequalities between speakers. However, this model has lost validity in the current demographic, socioeconomic, and political context. A growing proportion of the population does not feel identified with current language policies because their trajectory in Catalonia has led them to relate to Catalan in a different way than that of 20th-century Spanish immigrants and, above all, the way in which initial Catalan speakers relate to it. Therefore, these two groups start from different frameworks regarding the sociolinguistic dynamics of Catalonia and, above all, with regard to how these should be. It is for this reason that in order to develop language policies that better reach the great diversity of profiles of speakers who, with their practices, shape the sociolinguistic dynamics of today’s Catalonia, it is essential to start from the diversity of possible ways of interacting with the Catalan language and

incorporating these voices into the debate on languages in Catalonia. I have attempted to contribute to this process with this dissertation.

9.3. Future research lines

With this doctoral research I have tried to pave the way for the study of non-Catalan speakers as an epistemological category which we must comprehend in order to understand Catalan sociolinguistic dynamics. The results offer numerous possible research lines, which can be grouped into three main areas: 1) expanding research to non-Catalan-speaking profiles not included in this dissertation, 2) following the evolution of the parallel processes surrounding Catalan's status as a mark of ethnicity, social class and politics, and 3) in terms of applied research, specifying how the results of this research can contribute to the design of institutional language policy and the discourses surrounding and activism in favour of minoritised languages.

With regard to the first research line, expanding research to profiles not included in this dissertation would allow us to identify new elements to deepen our understanding of Catalan sociolinguistic dynamics and the ways in which non-Catalan speakers are positioned according to their trajectories. As I mentioned in the introduction and the methods chapter, missing from the participants are Chinese and sub-Saharan people, women born in Catalonia, and Spaniards who arrived during the 21st century, among other profiles. It is necessary, therefore, to investigate the extent to which the narratives and discourses of the missing profiles fit the results obtained thus far. In this sense, future research should prioritise an age group that is underrepresented in this dissertation: people between 18 and 35 years old. Studying the positions of different non-Catalan-speaking profiles of this age group would make it possible to complete the analysis and understand better the evolution of the processes linked to the relationship between language and identity that I have identified. Some recent sociolinguistic studies (e.g., Consell Superior d'Avaluació del Sistema Educatiu 2021) suggest that young people's representations of sociolinguistic dynamics and positioning toward them vary considerably with respect to previous generations, because Catalan is retreating both in terms of use and prestige. A future study should therefore address the relationship between these changes, the inequalities between speakers, and the social identities associated with speaking Catalan and not speaking it.

These issues are closely connected to the second future research line: following the evolution of the de-ethnicisation and re-ethnicisation of Catalan, the blurring and re-establishment of Catalan as a mark of social class, and the depoliticisation and repoliticisation of linguistic uses. Importantly, the fieldwork for this thesis was carried out from 2016 to 2018, in a socio-political context marked by the rise of the Catalan independence movement and the Spanish state's repression of it. Since then, changes in the socio-political context have been significant: the independence movement is currently in crisis, the debate on the future of Catalan is on the political agenda, recent sociolinguistic data about Catalan are unfavourable, the National Pact for Language is in the process of being drafted, and the political party Ciutadans—characterised by its

discourses contrary to the policies of linguistic normalisation—has suffered an electoral meltdown, after first destabilising the hegemonic ideological framework in the public sphere regarding language in Catalonia. At the same time, the recentralisation of the state continues, which represents a permanent source of political tension between the Catalan institutions and the Spanish state about a range of issues, including linguistic ones. All these facts seem to suggest that the sociolinguistic dynamics surrounding Catalan are entering a new stage, whose characteristics are still little defined. Thus, just as I have identified changes with respect to research findings from the beginning of the 2010s, it is possible that changes in the socio-political context, together with new demographic trends, will change how some profiles of non-Catalan speakers represent the sociolinguistic dynamics surrounding Catalan. It will be necessary to follow these changes.

Finally, I aim for the results of the research to have practical consequences for reducing inequalities between speakers and contributing to improving the situation of the Catalan language in the territories in which it is spoken. As I explained in the introduction, one of my motives for undertaking this doctoral research was my realisation, when working as a language policy specialist at the Tarragona City Council, that there was a mismatch between, on one hand, discourses and institutional action of language policy, and, on the other hand, the perspectives and needs of some non-Catalan-speaking people. For this reason, I would like to continue working on the results of this research in order to specify how they can contribute to improving the language policy promoted by Catalan institutions, as well as discourses and forms of activism in favour of minority languages. Several aspects that I have pointed out throughout the dissertation require deeper and more applied research, aimed at discovering how conditions could be created to reduce inequalities between speakers, that is, to guarantee opportunities for access to Catalan—especially in informal environments—for those who do not have it as an initial language. Likewise, it is crucial to develop critical inquiry and discourse about socially hegemonic language ideologies, which are unfavourable to minoritised languages, as we have seen throughout this dissertation. In this sense, a key step would be to launch action-research projects, in coordination with other ongoing research projects in Catalonia, in order to develop specific proposals to link the analysis of reality with the ability to transform it.

Referències

- Alarcón, Amado; Parella, Sònia (2013). “Linguistic Integration of the Descendants of Foreign Immigrants in Catalonia”. *Migraciones Internacionales* 7(1), p. 101-130.
- Anderson, Benedict (2005). *Comunitats imaginades. Reflexions sobre l'origen i la propagació del nacionalisme*. València: Editorial Afers.
- Andreotti, Alberta; Le Galès, Patrick; Moreno Fuentes, Francisco Javier (2013). “Transnational mobility and rootedness: the upper middle classes in European cities”. *Global Networks* 13(1), p. 41-59.
- Antaki, Charles; Widdicombe, Sue (1998). *Identities in Talk*. Londres: Sage.
- Appadurai, Arjun (1996). *Modernity at Large: Cultural Dimensions of Globalization*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Aracil, Lluís Vicent (1965). *Conflit lingüístic et normalisation lingüística dans l'Europe nouvelle*. Nancy: Centre Universitaire Européen.
- Aracil, Lluís Vicent (1966). “Bilingualism as a Myth”. *Interamerican Review* 2-4, p. 521-533.
- Aracil, Lluís Vicent (1983). “Sobre la situació minoritària”. A: *Dir la realitat*. Barcelona: Edicions dels Països Catalans, p. 171-206.
- Aracil, Lluís Vicent (1986 [1982]). *Papers de sociolingüística* (2a ed. revisada). Barcelona: La Magrana.
- Aramburu, Mikel (2019). “Muerte y vida de un reconocimiento étnico. La paradoja de Súmate”. *Quaderns-E de l'Institut Català d'Antropologia* 23(2), p. 61-79.
- Aramburu, Mikel (2020). “The unmaking and remaking of an ethnic boundary. Working-class Castilian speakers in Catalonia and the paradoxes of the independence movement”. *Journal of Ethnic and Migration Studies* 46(11), p. 2387-2406.
- Archer, Margaret; Bhaskar, Roy; Collier, Andrew; Lawson, Tony, Norrie, Alan (1998). *Critical Realism. Essential Readings*. Londres – Nova York: Routledge.
- Argenter, Joan (2007). “Els discursos sobre la situació lingüística a Catalunya. Diagnosi i prospectiva: de la monotonía a la polifonia”. A: Barbara Czernilofsky, Barbara Roviró, Peter Cichon, Ulrich Hoinkes, i Robert Tanzmeister (eds.). *El discurs sociolingüístic actual català i occità | Lo discurs sociolingüístic actual catalan e occitan. Col·loqui amb motiu del 60 aniversari de Georg Kremnitz | Collòqui a l'ocasion del 60en aniversari de Georg Kremnitz*. Viena: Praesens.

- Badosa, Albert (2020). “L’efecte mirall en les ideologies lingüístiques dels amazics i els quítxues a Catalunya”. *Treballs de Sociolingüística Catalana* 30, p. 139-155.
- Balcells, Albert (1996). *Catalan Nationalism. Past and Present*. Nova York: St Martin’s Press.
- Barth, Fredrik (1969). “Introduction”. A: Fredrik Barth (ed.). *Ethnic Groups and Boundaries: The Social Organization of Culture Difference*. Oslo – Londres: Universitetsforlaget – George Allen & Unwin, p. 9-38.
- Bastardas, Albert (1986). *Llengua i immigració. La segona generació immigrant a la Catalunya no-metropolitana*. Barcelona: La Magrana.
- Bates, Richard (2013). *Schooling Internationally: Globalisation, Internationalisation and the Future for International Schools*. Londres: Routledge.
- Beck, Ulrich (2002). “The Cosmopolitan Society and Its Enemies”. *Theory, Culture & Society* 19(1-2), p. 17-44.
- Benet, Josep (2009). *L’intent franquista de genocidi cultural contra Catalunya*. Barcelona: Publicacions de l’Abadia de Montserrat.
- Benito Pérez, Ricard; González Balletbó, Isaac (2009). “Intensitat i caracterització de la segregació a l’escola catalana en clau lingüística”. *Noves SL, Revista de Sociolingüística*.
- Berger-Schmitt, Regina (2000). *Social Cohesion as an Aspect of the Quality of Societies: Concept and Measurement*. Mannheim: Centre for Survey Research and Methodology.
- Bhaskar, Roy (2002). *From Science to Emancipation: Alienation and the Actuality of the Enlightenment*. Londres: Sage.
- Bhaskar, Roy (2005). *The Possibility of Naturalism. A Philosophical Critique of the Contemporary Human Sciences* [3a edició]. Londres – Nova York: Routledge.
- Bierbach, Christine (1983). “Aproximacions a la significació de les actituds lingüístiques: dos estudis de cas”. *Treballs de Sociolingüística Catalana* 5, p. 93-118.
- Billig, Michael (2006). *Nacionalisme banal*. Catarroja – València: Editorial Afers – Universitat de València.
- Botey, Jaume (1986). *Cinquanta-quatre relats d’immigració*. Barcelona: Centre d’Estudis de l’Hospitalet – Diputació de Barcelona.
- Block, David (2014). *Social Class in Applied Linguistics*. Londres – Nova York: Routledge.
- Block, David (2016). “Positioning theory and life-story interviews: discursive fields, gaze and resistance”. A: Sangeeta Bagga-Gupta, Aase Lyngvær Hansen, i Julie Feilberg (eds.).

Identity Revisited and Reimagined: Empirical and Theoretical Contributions on Embodied Communication across Time and Space. Berlín: Springer.

Block, David; Corona, Víctor (2014). "Exploring class-based intersectionality". *Language, Culture and Curriculum* 27(1), p. 27-42.

Block, David; Corona, Víctor (2019). "Critical LPP and the intersection of class, race and language policy and practice in twenty first century Catalonia". *Language Policy* 21, p. 1-21.

Blommaert, Jan (1999). "The Debate is Open". A: Jan Blommaert (ed.). *Language Ideological Debates*. Berlín - Nova York: Mouton De Gruyter.

Blommaert, Jan; Verschueren, Jef (1998). *Debating Diversity. Analysing Discourses of Tolerance*. Londres: Routledge.

Boix-Fuster, Emili (2004). "Poder i llengües a Catalunya". *Revista Catalana de Sociologia* 20, p. 25-42.

Boix-Fuster, Emili; Vila i Moreno, F. Xavier (1998). *Sociolingüística de la llengua catalana*. Barcelona: Ariel.

Boix-Fuster, Emili; Vila i Moreno, F. Xavier (2006). "Pròleg: Les noves immigracions, la integració i la llengua". A: F. Xavier Vila i Moreno, Emili Boix-Fuster, i Núria Alturo i Monné (eds.). *Integrar des de la fragilitat? Societats plurilingües davant els reptes de les immigracions multilingües: Suïssa, Brussel·les, Luxemburg, Quebec i Catalunya*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.

Bourdieu, Pierre (1977). "The Economics of Language Exchanges". *Social Sciences Information. Information Sur les Sciences Sociales* 16(6), p. 645-68.

Bourdieu, Pierre (1982). *Ce que parler veut dire. L'économie des échanges linguistiques*. París: Fayard.

Bourdieu, Pierre (1989 [1988]). "Social Space and Symbolic Power". *Sociological Theory* 7(1), p. 18-26.

Bourdieu, Pierre (1991). *Language and Symbolic Power*. Cambridge: Polity Press.

Bourdieu, Pierre; Wacquant, Loïc (1992). *An Invitation to Reflexive Sociology*. Cambridge: Polity Press.

Bourdieu, Pierre (2010 [1984]). *Distinction. A Social Critique of the Judgement of Taste*. Londres – Nova York: Routledge.

Branchadell, Albert (2012). "One Nation, one (common) language? Language and Nationalism in 21st Century Catalonia". Accessible a: <https://www.recode.info/wp->

<content/uploads/2013/02/Branchadell-Albert-2012-RECODE.pdf> [darrer accés: 22/04/22]

Bretxa Riera, Vanessa; Parera Espelt, M. Àngels (2012). “Et dona la base’: Itineraris biogràfics d’adquisició i ús del català del jovent castellanoparlant de Sabadell i Santa Coloma de Gramenet”. A: F. Xavier Vila (ed.). *Posar-hi la base: usos i aprenentatges lingüístics en el domini català*. Barcelona: Institut d’Estudis Catalans, p. 31-45.

Bretxa, Vanessa; Vila, F. Xavier (2014). *Language Policy in Higher Education: The Case of Medium-Sized Languages*. Clevedon: Multilingual Matters.

Briggs, Charles L. (1986). *Learning How to Ask. A Sociolinguistic Appraisal of the Role of the Interview in Social Science Research*. Cambridge: Cambridge University Press.

Briggs, Charles L. (2005). “Genealogies of race and culture and the failure of vernacular cosmopolitanisms: Rereading Franz Boaz and W.E.B. Du Bois”. *Public Culture* 17(1): p. 75-100.

Brumfit, Chris (1991). “Applied linguistics in higher education: Riding the storm”. *BAAL Newsletter* 38, p. 45-49.

Bucholtz, Mary; Hall, Kira (2005). “Identity and Interaction: a Sociocultural Approach”. *Discourse Studies* 7(4-5), p. 585-614.

Burgess, Robert G. (1984). *In the Field: An Introduction to Field Research*. Londres: Allen and Unwin.

Caglitutuncigil, Tulay (2014). “Constructing Inequalities in Bilingual Spaces: Teaching Catalan to Female Immigrants”. *Digitum* 16, p. 33-41.

Canagarajah, Suresh (2013). *Translingual practice. Global Englishes and cosmopolitan relations*. Abingdon: Routledge.

Cardús, Salvador (2007). “La immigració com a lloc de memòria nacional”. *Ausa* XXIII 159, p. 7-13.

Castelló i Cogollos, Rafael (2001). “Les posicions nacionals al País Valencià i Catalunya: diferències en la composició de la definició nacional de la realitat”. *Quaderns de Ciències Socials* 5.

Castells, Manuel (2010). *The Power of Identity*. Volum 2 de *The Information Age: Economy, Society and Culture*. London: Blackwell.

Cenoz, Jasone (2012). “Multilingualism”. *The Encyclopedia of Applied Linguistics*. Wiley Online Library.

Churchill, Lindsey (1978). *Questioning Strategies in Sociolinguistics*. Rowley, MA: Newbury House Publishers.

Climent-Ferrando, Vicent (2015). “La integració lingüística de la immigració a Catalunya”. *Informe sobre la integració de les persones immigrades a Catalunya 2015*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, p. 108-115.

Clua i Fainé (2011). “Catalanes, inmigrantes y charnegos: “raza”, “cultura” y “mezcla” en el discurso nacionalista catalán”. *Revista de Antropología Social* 20, p. 55-75.

Codó, Eva (2015). “Langue et insertion professionnelle de migrants africains à Barcelone: Une étude ethnographique”. *Anthropologie et Sociétés* 39(3), p. 153–170.

Codó, Eva (2018a). “The intersection of global mobility, lifestyle and ELT work: A critical examination of language instructors’ trajectories”. *Language and Intercultural Communication* 18(4), p. 436-450.

Codó, Eva (2018b). “Language policy and planning, institutions and neoliberalisation”. A: James W. Tollefson, i Miguel Pérez-Milans (eds.) *The Oxford Handbook of Language Policy and Planning*. Oxford: Oxford University Press, p. 467-484.

Codó, Eva (2018c). “Lifestyle residents in Barcelona: A biographical perspective on linguistic repertoires, identity narrative and transnational mobility”. *International Journal of the Sociology of Language* 250, p. 11-34.

Codó, Eva; Garrido, Maria Rosa (2010). “Ideologies and practices of multilingualism in bureaucratic and legal advice encounters”. A: Rosina Márquez-Reiter i Luisa Martín Rojo (eds.). *Sociolinguistic and pragmatic aspects of institutional discourse: Service encounters in multilingual and multicultural contexts*, número especial de *Sociolinguistic Studies* 4(2), p. 297-332.

Consell Social de la Llengua Catalana (2009). “Recomanacions al Govern de la Generalitat de Catalunya pel que fa a polítiques de foment del català entre la joventut”. Accessible a:
<http://diposit.ub.edu/dspace/bitstream/2445/11478/1/CONSELL%20SOCIAL%20DE%20LA%20LLENGUA%20CATALANA%20-%20POL%20C%28DTICA%20LING%20C%29C%28DSTICA%20PER%20ALS%20JOVE%20S.pdf> [darrer accés: 22/04/2022]

Consell Superior d’Avaluació del Sistema Educatiu (2021). “Estudi sociodemogràfic i lingüístic de l’alumnat de 4t d’ESO de Catalunya. 2006-2013-2021”. Barcelona: Generalitat de Catalunya - Departament d’Educació.

Costa, James; de Korne, Haley; Lane, Pia (2018). “Standardising Minority Languages. Reinventing Peripheral Languages in the 21st Century”. A: Pia Lane, James Costa, i Haley de Korne (eds.). *Standardizing Minority Languages. Competing Ideologies of Authority and Authenticity in the Global Periphery*. Londres – Nova York: Routledge, p. 1-23.

Corona, Víctor (2012). *Globalización, identidades y escuela: lo latino en Barcelona*. Tesi doctoral. Universitat Autònoma de Barcelona.

Corona, Víctor; Nussbaum, Luci; Unamuno, Virginia (2013). “The emergence of new linguistic repertoires among Barcelona’s youth of Latin American origin”. *International Journal of Bilingual Education and Bilingualism* 16(2), p. 182-194.

Coupland, Nikolas (ed.). 2010. *The Handbook of Language and Globalisation*. Chichester: Wiley-Blackwell.

Davies, Bronwyn; Harré, Rom (1999). “Positioning and Personhood”. A: Rom Harré i Luk van Langenhove (eds.). *Positioning Theory*. Londres: Sage.

Davies, Alan (2003). *The Native Speaker: Myth and Reality*. Clevedon: Multilingual Matters.

De Fina, Anna (2003). *Identity in Narrative: A Study of Immigrant Discourse*. Amsterdam – Filadèlfia: John Benjamins Publishing.

De Fina, Anna (2006). “Group identity, narrative and self-representations”. A: Anna De Fina, Deborah Schiffrin, i Michael Bamberg (eds.). *Discourse and Identity*. Cambridge: Cambridge University Press, p. 351-375.

Del Percio, Alfonso; Flubacher, Mi-cha; Duchêne, Alexandre (2017). “Language and political economy”. A: Ofelia García, Nelson Flores, i Massimiliano Spotti (eds.). *The Oxford Handbook of Language and Society*. Oxford Handbooks Online.

Direcció General de Política Lingüística (2019). *Els usos lingüístics de la població de Catalunya. Resultat de l'Enquesta d'Usos Lingüístics de la Població. 2018*. Barcelona: Generalitat de Catalunya.

Domingo, Andreu (2014). *Catalunya al mirall de la immigració. Demografia i identitat nacional*. Barcelona: L'Avenç.

Du Bois, John (2007). “The stance triangle”. A: Robert Englebretson (ed.). *Stancetaking in discourse*. Amsterdam: John Benjamins, p. 139–182.

Duane, Lucas (2018). *The institution of linguistic dissidence in the Balearic Islands: Ideological dynamics of Catalan standardisation*. Tesi doctoral. Université du Luxembourg i Universitat Oberta de Catalunya.

Duchêne, Alexandre (2016). “Investissement langagier et économie politique”. *Langage et Société* 157, p. 73-96.

Duchêne, Alexandre; Heller, Monica (eds.) (2007). *Discourses of Endangerment. Ideology and Interest in the Defence of Languages*. Londres: Continuum.

Duchêne, Alexandre; Heller, Monica (2012). *Language in Late Capitalism. Pride and Profit*. New York: Routledge.

Duchêne, Alexandre; Humbert, Philippe N. (2018). "Surveying Languages: The Art of Governing Speakers with Numbers". *International Journal of the Sociology of Language* 252, p. 1-20.

Eagleton, Terry (1991). *Ideology: An Introduction*. Londres: Verso.

Esteva Fabregat, Claudi (1973). "Inmigración, etnicidad y relaciones interétnicas en Barcelona". *Ethnicana* 6, p. 73-129.

Esteva Fabregat, Claudi (1977). "Aculturació lingüística d'immigrants a Barcelona". *Treballs de Sociolingüística Catalana* 1, p. 81-115.

Ethnologue (2019). "English". Accessible a: <https://www.ethnologue.com/language/eng> [darrer accés: 22/04/22]

Evans, Peter (1997). "The eclipse of the state? Reflections on stateness in an era of globalisation". *World Politics* 50(1), p. 62-87.

Fabà Prats, Albert; Torres-Pla, Joaquim (2017). "El suport a la independència de Catalunya segons la llengua d'identificació i altres variables (2011-2015)". *Treballs de Sociolingüística Catalana* 27, p. 301-319.

Fairclough, Norman (1989). *Language and Power*. Harlow: Pearson Education.

Fairclough, Norman (1992). *Discourse and Social Change*. Cambridge: Polity.

Fairclough, Norman (2003). *Analysing Discourse Textual Analysis for Social Research*. Londres – Nova York: Routledge.

Fernàndez, Josep-Anton (2008). *El malestar en la cultura catalana*. Barcelona: Empúries.

Fernàndez, Josep-Anton; Pinto, Puri; Pérez, Carmen (2010). *El català també és meu. Guia per a nous i futurs parlants de català*. Barcelona: Fundació Vinçle – Plataforma per la Llengua.

Fishman, Joshua (1991). *Reversing Language Shift. Theoretical and Empirical Foundations of Assistance to Threatened Languages*. Clevedon: Multilingual Matters.

Fletcher, Amber J. (2017). "Applying Critical Realism in Qualitative Research: Methodology Meets Method". *International Journal of Social Research Methodology* 20(2), p. 181-194.

Flors-Mas, Avel·lí (2015). "Joves i llengües a Catalunya. Un estat de la qüestió". *Linguapax Review 2015. The Role of Youth in Language Revitalisation. El paper dels joves en la revitalització lingüística*. Barcelona: Linguapax, p. 11-29.

Flors-Mas, Avel·lí (2017). *Usos lingüístics i identitats socials entre adolescents catalans i valencians*. Tesi doctoral. Universitat de Barcelona.

Flors-Mas, Avel·lí (2021). "Immigration and Languages in Catalonia: From Policies to Results". *Journal of Iberian and Latin American Research* 27(2), p. 368-385.

Foucault, Michel (1984). "Truth and power". A: Paul Rabinow (ed.). *The Foucault reader*. Nova York: Pantheon, p. 51-75.

Frekko, Susan E. (2013). "Legitimacy and Social Class in Catalan Language Education for Adults". *International Journal of Bilingual Education and Bilingualism* 16(2), p. 164-176.

Fukuda, Makiko (2009). *Els japonesos a Catalunya i la llengua catalana: comunitat, llengües i ideologies*. Tesi doctoral. Universitat de Barcelona.

Fukuda, Makiko (2017). "Double gateway to the host society? Knowledge and perceptions of Japanese people living in Catalonia regarding language". *Journal of Multilingual and Multicultural Development* 38(1), p. 19-34.

Fuster-Sobrepere, Joan (2015). "La normalització com a crisi historiogràfica". A: Josep Anton Fernández i Jaume Subirana (eds.). *Funcions del passat en la cultura catalana contemporània. Institucionalització, representacions i identitat*. Lleida: Punctum.

Fuster i Ortells, Joan (1958). "Nacionalisme". A: Joan Fuster i Ortells. *Indagacions possibles*. Palma: Raixa.

Gal, Susan (1989). "Language and Political Economy". *Annual Review of Anthropology* 18, p. 345-367.

Galindo, Mireia; de Rosselló, Carles; Bernat, Francesc (2021). *El castellà a la Catalunya contemporània: història d'una bilingüïtzació*. Benicarló: Onada Edicions.

Garrett, Paul B. (2007). "Language socialization and the (re)production of bilingual subjectivities". A: Monica Heller (ed.). *Bilingualism: A Social Approach*. Nova York: Palgrave Macmillan, p. 233-256.

Garrido Sardà, M. Rosa (2010). "Tensions ideològiques sobre 'la llengua d'acollida' en un projecte residencial per a migrants". *Llengua, Societat i Comunicació* 8, p. 9-26.

Garrido Sardà, M. Rosa; Codó, Eva (2014). "Deskilling and delanguaging African migrants in Barcelona: pathways of labour market incorporation and the value of 'global' English". *Globalisation, Societies and Education* 15(1), p. 29-49.

Gee, James Paul (2008). *Social Linguistics and Literacies. Ideology in Discourses* (3a ed.). Londres: Falmer.

Geertz, Clifford (1973). *The Interpretation of Cultures*. Nova York: Basic Books.

Gellner, Ernest (2006). *Nations and nationalism* (2a ed.). Oxford: Blackwell Publishing.

Generalitat de Catalunya (2019). #català947. La llengua catalana als municipis de Catalunya. Accessible a:

https://llengua.gencat.cat/ca/serveis/dades_i_estudis/poblacio/catala947/ [darrer accés: 22/04/22]

Generalitat de Catalunya (2015). “El 94,3% de la població de Catalunya entén el català, el 80,4% el sap parlar, el 82,4% el sap llegir i el 60,4% el sap escriure”. Accessible a:

<https://govern.cat/salaprensa/notes-premsa/272659/943-percent-poblacio-catalunya-enten-catala-804-percent-parlar-824-percent-llegir-604-percent-escriure> [darrer accés: 22/04/22]

Giddens, Anthony (2002). *Runaway World: How Globalisation Is Shaping Our Lives*. Londres: Profile Books.

Gonzàlez Balletbó, Isaac (2008). “Els posicionaments polítics dels joves catalans. Una aproximació en clau lingüística”. *Noves SL: Revista de Sociolingüística*.

Gonzàlez Balletbó, Isaac (coord.); Collet i Sabé, Jordi; Sanmartín i Moran, Josep (2007). *Participació, política i joves. Una aproximació a les pràctiques polítiques, la participació social i l'afecció política de la joventut catalana*. Barcelona: Generalitat de Catalunya – Secretaria de Joventut.

Gonzàlez Balletbó, Isaac; Benito Pérez, Ricard (2015). *Posicionaments polítics i centralitat social. Una lectura de les distàncies polítiques i culturals entre els joves catalans*. Barcelona: Universitat Oberta de Catalunya.

Gramsci, Antonio (1971). *Selections of the Prison Notebooks of Antonio Gramsci*. Editat i traduït per Quintin Hoare i Geoffrey Nowell Smith. Reimpressió, Nova York: International Publishers.

Guibernau, Montserrat (2004). *Catalan Nationalism: Francoism, Transition and Democracy*. Londres: Taylor and Francis.

Hardt, Michael; Negri, Antonio (2000). *Empire*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Heller, Monica (2002). *Éléments d'une sociolinguistique critique*. París: Didier.

Heller, Monica (2007). *Bilingualism: A Social Approach*. Houndsmills – Basingstoke – Hampshire – New York: Palgrave Macmillan.

Heller, Monica (2008). “Doing Ethnography”. A: Li Wei i Melissa G. Moyer (eds.). *The Blackwell Guide to Research Methods in Bilingualism and Multilingualism*. Oxford: Blackwell, p. 249-262.

Heller, Monica (2010). “The Commodification of Language.” *Annual Review of Anthropology* 39, p. 101-14.

Heller, Monica (2011). *Paths to Postnationalism. A Critical Ethnography of Language and Identity*. Nova York: Oxford University Press.

Heller, Monica; Duchêne, Alexandre (2007). “Discourses of Endangerment: Sociolinguistics, Globalization and Social Order”. A: Alexandre Duchêne i Monica Heller (eds.). *Discourses of Endangerment. Ideology and Interest in the Defence of Languages*. Londres: Continuum, p. 1-13.

Heller, Monica; Duchêne, Alexandre (2012). “Pride and Profit: Changing Discourses of Language, Capital and Nation-State”. A: Alexandre Duchêne i Monica Heller. *Language in Late Capitalism. Pride and Profit*. Nova York: Routledge.

Heller, Monica; McElhinny, Bonnie (2017). *Language, Capitalism, Colonialism. Toward a Critical History*. Toronto: Toronto University Press.

Heller, Monica; Pietikäinen, Sari; Pujolar, Joan (2018). *Critical Sociolinguistic Research Methods. Studying Language Issues that Matter*. Nova York: Routledge.

Hill, Jane H. (1998). “‘Today There Is No Respect’: Nostalgia, ‘Respect’, and Oppositional Discourse in Mexicano (Nahuatl) Language Ideology”. A: Bambi B. Schieffelin; Kathryn A. Woolard, i Paul Kroskrity (eds.). *Language Ideologies. Practice and Theory*. Nova York – Oxford: Oxford University Press, p. 68-88.

Hobsbawm, Eric (1990). *Nations and Nationalism since 1780*. Cambridge: Cambridge University Press.

Hobsbawm, Eric; Ranger, Terence (2012). *The Invention of Tradition*. Cambridge: Cambridge University Press.

Holborow, Marnie (2007). “Language, ideology and neoliberalism”. *Journal of Language and Politics* 6(1), p. 5-73.

Institut d’Estadística de Catalunya (2015). *Enquesta d’usos lingüístics de la població 2013*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Accessible a:
https://llengua.gencat.cat/ca/serveis/dades_i_estudis/poblacio/Enquesta-EULP/2013/ [darrer accés: 22/04/22]

Institut d’Estadística de Catalunya (2019). *Els usos lingüístics de la població de Catalunya. Resultats de l’Enquesta d’usos lingüístics de la població 2018*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Accessible a:
<https://llengua.gencat.cat/web/.content/documents/dadesestudis/altres/arxius/dossier-eulp-2018.pdf> [darrer accés: 22/04/22]

Instituto Cervantes (2018). *El español: una lengua viva. Informe 2018*. Madrid: Departamento de Comunicación Digital del Instituto Cervantes. Accessible a:
https://cvc.cervantes.es/lengua/espanol_lengua_viva/pdf/espanol_lengua_viva_2018.pdf [darrer accés: 22/04/22]

Irvine, Judith T. (1989). "When Talk Isn't Cheap: Language and Political Economy". *American Ethnologist* 16, p. 248-267.

Irvine, Judith T.; Gal, Susan (2000). "Language ideology and linguistic differentiation". A: Paul V. Kroskrity (ed.). *Regimes of language: Ideologies, politics, and identities*. Santa Fe: School of American Research Press, p. 35-84.

Jaffe, Alexandra (2009). *Sociolinguistics as Stance*. Nova York: Oxford University Press.

Jaffe, Alexandra (2016). "Indexicality, stance and fields in sociolinguistics". A: Nikolas Coupland (ed.). *Sociolinguistics: Theoretical Debates*. Cambridge: Cambridge University Press, p. 86-112.

Jaworski, Adam (2015). "Globalese: A New Visual-Linguistic Register". *Social Semiotics* 25(2), p. 217-235.

Jenkins, Richard (2004). *Social Identity*. Londres: Routledge.

Jenkins, Richard (2015). "Boundaries and Borders". A: Jeniffer Jackson i Lina Molokotos-Liederman (eds.). *Nationalism, Ethnicity and Boundaries: Conceptualising and understanding identity through boundary approaches*. Londres: Routledge, p. 11-27.

Jiménez-Salcedo, Juan; Carbonneau, Jean-Rémi (2021). "Bilingüisme de sentit únic: els obstacles a la plenitud institucional de les llengües perifèriques de l'Estat espanyol". *Revista de Llengua i Dret* 76, 1-21.

Joseph, John E. (2000). *Limiting the Arbitrary: Linguistic Naturalism and Its Opposites in Plato's Cratylus and Modern Theories of Language*. Amsterdam – Filadèlfia: John Benjamins.

Joseph, John E. (2010). "Identity". A: Carmen Llamas i Dominic Watt (eds.). *Language and Identities*. Edimburg: Edinburgh University Press, p. 9-17.

Juliá, Santos (2008). "España plural y el Estado de las autonomías". A: Adolfo Rey Seijo (dir.) *Cátedra Jorge Juan. Curso 2006-2007*. A Coruña: Universidade da Coruña, p. 153-171.

Kymlicka, Will (2001). *Politics in the Vernacular: Nationalism, Multiculturalism, and Citizenship*. Oxford: Oxford University Press.

Krzyzanowski, Michal; Wodak, Ruth (2011). "Political strategies and language policies: The European Union Lisbon strategy and its implications for the EU's language and multilingualism policy". *Language Policy* 10(2), p. 115-136.

Lamuela, Xavier (1990). "Les perspectives de la política lingüística aplicada a la llengua catalana". *Els Marges* 42, p. 19-24.

Lamuela, Xavier (1994). *Estandardització i establiment de les llengües*. Barcelona: Edicions 62.

Lamuela, Xavier (2004). “Instal·lació o establiment? Encara sobre els objectius de la promoció lingüística”. *Caplletra. Revista Internacional de Filologia* 37, p. 215-242.

Larrea Mendizábal, Imanol (2016). *Les actituds lingüístiques dels immigrants panjabis adults de Catalunya*. Tesi doctoral. Universitat Pompeu Fabra.

Lladonosa Latorre, Mariona (2013). *La construcció de la catalanitat. Evolució de la concepció d'identitat nacional a Catalunya 1860-1990*. Lleida: Edicions de la Universitat de Lleida.

Lladonosa Latorre, Mariona (2018). *Nosaltres, els catalans. La construcció simbòlica de la catalanitat en el pensament intel·lectual del catalanisme catòlic del compromís (1954-1975)*. Tesi doctoral. Universitat de Lleida.

Marí, Isidor (2005). “Algunes distincions objectives essencials per a l'aplicació igualitària dels drets lingüístics”. A: *Drets lingüístics i drets culturals a les regions d'Europa: Actes del Simposi Internacional*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura, p. 42-51.

Marí, Isidor (2016). “Conflicte lingüístic i normalització: conceptes vigents per a les polítiques públiques?”. *Treballs de Sociolingüística Catalana* 26, p. 219-229.

Marí, Isidor (2020). “Diversitat lingüística i cohesió social a Catalunya”. *La cohesió social a la Catalunya del segle XXI*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans. Accessible a: <https://cohesio-social.iec.cat/> [darrer accés: 22/04/22]

Marín i Corbera, Martí (2019). *iHa llegado España! La política de franquisme a Catalunya (1938-1977)*. Vic: Eumo Editorial.

Márquez Reiter, Rosina; Martín Rojo, Luisa (2019). “Introduction: Language and Speakerhood in Migratory Contexts”. *International Journal of the Sociology of Language* 257, p. 1-16.

Martin-Jones, Marilyn (2017). *Researching Multilingualism. Critical and ethnographic perspectives*. Londres – Nova York: Routledge.

Martín Rojo, Luisa (2010). *Constructing Inequality in Multilingual Classrooms*. Nova York: Mouton de Gruyter.

Martín Rojo, Luisa; Márquez Reiter, Rosina (2015). “Introduction: Exploring Latin American Communities across Regions and Communicative Arenas”. A: Luisa Martín Rojo i Rosina Márquez Reiter (eds.). *Sociolinguistics of Diaspora: Latino Practices, Identities and Ideologies*. Nova York: Routledge, p. 1-10.

Martín Rojo, Luisa; Del Percio, Alfonso (2019). “Neoliberalism, language, and governmentality”. A: Luisa Martín Rojo i Alfonso Del Percio (eds.). *Language and Neoliberal Governmentality*. Oxon: Routledge.

Martínez-Celorrío, Xavier (2017). “Llengua i mobilitat social a Catalunya”. *Llengua, Societat i Comunicació* 15, p. 62-70.

Marx, Karl (1973 [1858]). *Grundrisse*. Harmondsworth: Penguin.

Mas, Marta; Melcion, Joan; Rosanas, Rosa; Vergés, M. Helena (1985). *Digui, digui. Curs de català per a no catalanoparlants adults. Llibre de l'autoaprenent, vol. 1. Nivell 2*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

Mason, Jeniffer (2002). *Qualitative Researching* [2a edició]. Londres – Thousand Oaks – Nova Delhi: Sage.

Massaguer Comes, Marina; Flors-Mas, Avel·lí; Vila, F. Xavier (2021). *Català, youtubers i instagramers. Un punt de partida per promoure l'ús de la llengua*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Accessible a:
https://llengua.gencat.cat/ca/serveis/informacio_i_difusio/publicacions_en_linia/btp_l_col/catala-youtubers-i-joves-influenciadors/ [darrer accés: 22/04/22]

Massaguer, Marina; Flors-Mas, Avel·lí; Vila, F. Xavier (2022, properament). “De l'aprenentatge a l'adopció de la llengua catalana: cap al cicle d'acompanyament als usuaris del CPNL”. Barcelona: Generalitat de Catalunya.

Maxwell, Joseph A. (2012). *A Realist Approach for Qualitative Research*. London: Sage.

May, Stephen (2012). *Language and Minority Rights. Ethnicity, Nationalism and the Politics of Language*. Nova York: Routledge.

McDonogh, Gary Wray (1989). *Las buenas familias de Barcelona*. Barcelona: Omega.

Medina, Lucía; Luque, Marta; Rifà, Roser (2009). *Les identitats catalana i espanyola a Catalunya (1991-2008)*. Barcelona: Institut de Ciències Polítiques i Socials.

Meeuwis, Michael; Blommaert, Jan (1994): “The ‘Markedness Model’ and the absence of society: Remarks on codeswitching”. *Multilingua* 13(4), p. 387-423.

Milroy, Lesley (1980). *Language and Social Networks*. Oxford: Blackwell.

Mira, Joan Francesc (1984). *Crítica de la nació pura*. València: Edicions 3i4.

Mollà, Anna (2006). “No catalanoparlants d'origen que trien el català per comunicar-se amb els seus fills”. *Revista Llengua i Dret* 46, p. 393-405.

Muñoz, Jordi (2012). *La construcción política de la identidad española: ¿del nacionalcatolicismo al patriotismo democrático?* Madrid: Centro de Investigaciones Sociológicas.

Nació Digital (2015). “Només un 36% de catalanoparlants”. Accessible a: <https://www.naciodigital.cat/noticia/70415/nom/36/catalanoparlants> [darrer accés: 22/04/22]

Nagel, Thomas (1986). *The View from Nowhere*. Nova York: Oxford University Press.

Nel·lo, Oriol; Blanco, Ismael (2015). *La segregació urbana a la Regió Metropolitana de Barcelona*. Barcelona: Pla Estratègic Metropolità de Barcelona.

Newman, Michael; Patiño-Santos, Adriana; Trenchs-Parera, Mireia (2012). “Linguistic reception of Latin American students in Catalonia and their responses to educational language policies”. *International Journal of Bilingual Education and Bilingualism* 16(2), p. 195-209.

Norton Peirce, Bonny (1995). “Social Identity, Investment, and Language Learning”. *TESOL quarterly* 29(1), p. 9-31.

Ohmae, Kenichi (1995). *The End of the Nation State: The Rise of Regional Economies*. Nova York: The Free Press.

Oliver, Griselda (2015). “No hi ha cap llengua necessària”. *Núvol* (16 d'abril). Accessible a: <https://www.nuvol.com/llengua/no-hi-ha-cap-llengua-necessaria-25148> [darrer accés: 22/04/22]

O'Rourke, Bernadette (2018). “Carving out breathing spaces for Galician: New speakers' investment in monolingual practices”: A: Jürgen Jaspers i Lian Malai Madsen (eds.). *Critical Perspectives on Linguistic Fixity and Fluidity: Languagised Lives*. Nova York i Oxon: Routledge.

O'Rourke, Bernadette; Pujolar, Joan; Ramallo, Fernando (2015). “New speakers of minority languages: the challenging opportunity – Foreword”. *International Journal of the Sociology of Language* 231, p. 1-20.

Pavlenko, Aneta (2005). *Emotions and Multilingualism*. Cambridge: Cambridge University Press.

Pavlenko, Aneta; Blackledge, Adrian (eds.) (2004). *Negotiation of Identities in Multilingual Contexts*. Clevedon: Multilingual Matters.

Phillips, Anne (2010). “What's wrong with Essentialism?”. *Distinktion: Scandinavian Journal of Social Theory* 11(1), p. 47-60.

Pla Boix, Anna M. (2021). “Crònica legislativa de l'Estat espanyol. Primer semestre del 2021”. *Revista de Llengua i Dret* 75, p. 306-317.

Pujolar, Joan (2001). *Gender, Heteroglossia and Power. A Sociolinguistic Study of Youth Culture*. Berlín: Mouton de Gruyter.

Pujolar, Joan (2007). "African Women in Catalan Language Courses: Struggles over Class, Gender and Ethnicity in Advanced Liberalism". A: Bonnie McElhinny (ed.). *Words, Worlds and Material Girls: Language, Gender, Global Economies*. Berlín: De Gruyter Mouton, p. 305-347.

Pujolar, Joan (2010). "Immigration and language education in Catalonia: Between national and social agendas". *Linguistics and Education* 21, p. 229-243.

Pujolar, Joan (2020). "Llengua, identificació i sobiranisme a Catalunya". A: Sandra Issel-Dombert i Vicente Álvarez (eds.). *Sprache – Raum – Konflikt. Sprachwissenschaftliche Perspektiven auf die Katalonien Krise*. PhiN, p. 106 - 118.

Pujolar, Joan; Gonzàlez, Isaac; Font, Anna; Martínez, Roger (2010). *Llengua i joves: usos i percepcions lingüístiques de la joventut catalana*. Barcelona: Generalitat de Catalunya.

Pujolar, Joan; Gonzàlez, Isaac (2013). "Linguistic 'Mudes' and the De-Ethnicization of Language Choice in Catalonia". *International Journal of Bilingual Education and Bilingualism* 16(2), p. 138-52.

Pujolar, Joan; Puigdevall, Maite (2015). "Linguistic Mudes: How to Become a New Speaker in Catalonia". *International Journal of the Sociology of Language* 231, p. 167-187.

Puigdevall, Maite (2014). "New Speakers of Minority Languages: Belonging and Legitimacy". *Digithum* 16, p. 3-5.

Puigdevall, Maite; Walsh, John; Amorrortu, Estibaliz; Ortega, Ane (2018). "I'll be one of them': Linguistic Mudes and New Speakers in Three Minority Language Contexts". *Journal of Multilingual and Multicultural Development* 39(5), p. 445-457.

Puigdevall, Maite; Colombo, Alba; Pujolar, Joan (2019). "Capítulo 6. Espacios de adopción del catalán, una aproximación etnográfica a las mudas lingüísticas en Cataluña". A: Fernando Ramallo; Estibaliz Amorrortu i Maite Puigdevall (eds.). *Neohablantes de lenguas minozadas en el Estado español*. Madrid: Iberoamericana – Vervuert, p. 111-130.

Recaño Valverde, Joaquín; Solana Solana, Miguel (1998). "Migració residencial entre Catalunya i la resta d'Espanya". A: Salvador Giner (dir.). *La societat catalana*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, p. 221-241.

Ricento, Thomas (ed.) (2006). *An Introduction to Language Policy: Theory and Method*. Malden – Oxford – Carlton: Blackwell.

Robertson, Roland (1992). *Globalisation: Social Theory and Global Culture*. Londres: Sage.

Rovira i Martínez, Marta (2008). “La llengua com a variable d’identitat”. *Llengua i Ús* 42, p. 72-78.

Sabaté-Dalmau, Maria (2010). “Nuevas categorizaciones sociales a través del habla. (In)migrantes en la era de la globalización en una localidad catalana semi-rural”. *Spanish In Context* 7(2), p. 221-253.

Sabaté-Dalmau, Maria (2014). *Migrant Communication Enterprises: Regimentation and Resistance*. Bristol: Multilingual Matters.

Sabaté-Dalmau, Maria (2018). “Undocumented migration, informal economic work and peripheral multilingualism: challenges to neoliberal regimes?”. *Language and Intercultural Communication* 18(4), p. 362-376.

Saldaña, Johnny (2013). *The Coding Manual for Qualitative Researchers*. Los Angeles: Sage.

Sánchez Miret, Cristina; Martínez Melo, Montserrat (2019). “Capítol 3. Llengua i posició de classe”. A: *Anàlisi de l’Enquesta d’Usos Lingüístics de la Població a Catalunya 2013. Vol. 2. Edat, ocupació, lloc de naixement, classe social, territori i aprenentatge de català*. Barcelona: Generalitat de Catalunya.

Santacana, Carles (2015). “Los intelectuales, entre revolución, democracia y consumo cultural en los años sesenta”. *50 Bulletin d’Histoire Contemporaine de l’Espagne. Los intelectuales en España. De la dictadura a la democracia (1939-1986)*. Aix-en-Provence, 2on trimestre, p. 75-84.

Saurí, Enric (2015). *Incorporacions lingüístiques. Una aproximació a les apropiacions lingüístiques dels immigrants dels anys cinquanta i seixanta i dels seus fills i filles*. Tesi doctoral. Universitat Autònoma de Barcelona.

Sayer, Andrew (2000). *Realism and Social Science*. Londres: Sage.

Schieffelin, Bambi B.; Woolard, Kathryn A.; Kroskrity, Paul (eds.) (1998). *Language Ideologies. Practice and Theory*. Nova York – Oxford: Oxford University Press.

Silverman, David (2021). *Qualitative Research*. Londres: Sage.

Smith, Anthony D. (2008). *Els orígens ètnics de les nacions*. València: Editorial Afers.

Solé, Joan (coord.) (2011). *Enquesta d’Usos Lingüístics de la Població 2008: anàlisi. Volum 1. Les llengües a Catalunya: coneixements, usos, transmissió i actituds lingüístics*. Barcelona: Generalitat de Catalunya.

Solé, Joan; Torrijos, Anna; Serracant, Pau (2013). “Llengua i joves. Anàlisi de les variables lingüístiques de l’Enquesta a la Joventut de Catalunya 2012”. *Llengua i Ús* 53.

Sorolla Vidal, Natxo (2016). *Tria de llengües i rols sociolingüístics a la Franja des de la perspectiva de l'anàlisi de xarxes socials*. Tesi doctoral. Universitat de Barcelona.

Sorolla, Natxo (2019). "Capítol 2. Els coneixements lingüístics". *Els usos lingüístics als territoris de llengua catalana*. Barcelona: Generalitat de Catalunya.

Sorolla, Natxo; Flors-Mas, Avel·lí (2020). "L'ús del català entre els millennials de Catalunya: el pes diluït de l'origen lingüístic". *Revista de Llengua i Dret* 73, p. 50-68.

Spolsky, Bernard (2019). "L'individu en la política i la gestió lingüístiques". Càtedra UNESCO de Diversitat Lingüística i Cultural, Institut d'Estudis Catalans. Accessible a: <https://catedra-unesco.espais.iec.cat/2019/06/28/37-lindividu-en-la-politica-i-la-gestio-linguistiques/> [darrer accés: 22/04/22]

Strubell, Miquel; Marí, Isidor (eds.) (2011). *Mercat Global i Mercat Local: Implicacions per al Multilingüisme de l'Empresa. Actes del Seminari del CUIMPB-CAL 2008*. Barcelona: Universitat Oberta de Barcelona.

Subirats, Marina (2012). *Barcelona: de la necessitat a la llibertat. Les classes socials al tombant del segle XXI*. Barcelona: L'Avenç.

Sunyol, Andrea (2019). "Massa esforç pel que val': català i tries educatives de les classes mitjanes globals". *Treballs de Sociolingüística Catalana* 19, p. 27-42.

Sunyol, Andrea (2021). "Ara és 'a gust del consumidor': la llengua catalana en una escola internacional d'elit". *Revista de Llengua i Dret* 75, p. 126-143.

Tasa Fuster, Vicenta (2021). "Ideologia, jerarquia lingüística i jurisprudència constitucional a Espanya". *Revista de Llengua i Dret* 76, p. 22-39.

Thompson, John B. (1991). "Editor's Introduction". A: Pierre Bourdieu. *Language and Symbolic Power*. Cambridge: Polity Press.

Urciuoli, Bonnie (2008). "Skills and selves in the workplace". *American Ethnologist* 35(2), p. 211-228.

Urla, Jacqueline (1993). "Cultural Politics in an Age of Statistics: Numbers, Nations, and the Making of Basque Identity". *American Ethnologist* 20(4), p. 818-843.

Urla, Jacqueline (2012). "Total Quality Language Revival". A: Alexandre Duchêne i Monica Heller. *Language in Late Capitalism. Pride and Profit*. Nova York: Routledge.

Urla, Jacqueline (2012). *Reclaiming Basque. Language, Nation, and Cultural Activism*. Reno: University of Nevada Press.

Urla, Jacqueline; Amorrortu, Estibaliz; Ortega, Ane; Goirigolzarri, Jone (2018). "Basque Standardization and the New Speaker. Political Praxis and the Shifting Dynamics of Authority and Value". A: Pia Lane, James Costa, i James de Korne (eds.). *Standardizing*

Minority Languages. Competing Ideologies of Authority and Authenticity in the Global Periphery. Londres i Nova York: Routledge.

Vallverdú, Francesc (1968). *L'escriptor català i el problema de la llengua*. Barcelona: Edicions 62.

Vila, F. Xavier (2016). "Sobre la vigència de la sociolingüística del conflicte i la noció de normalitat lingüística". *Treballs de Sociolingüística Catalana* 26, p. 199-217.

Vila, F. Xavier; Galindo, Mireia (2012). "Sobre la història i l'extensió de la norma de convergència lingüística a Catalunya". A: F. Xavier Vila (ed.). *Posar-hi la base: usos i aprenentatges lingüístics en el domini català*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, p. 31-45.

Vila, F. Xavier; Sorolla, Natxo; Larrea, Imanol (2013). "Les vies per als aprenentatges lingüístics del jovent d'origen marroquí establert a Catalunya". A: F. Xavier Vila i Eulàlia Salvat (eds.). *Noves immigracions i llengües. Actes del 18è Col·loqui Lingüístic de la Universitat de Barcelona*. Barcelona: Agrupació d'Editors i Autors Universitaris i Universitat de Barcelona, p. 147-197.

Vila, F. Xavier; Sorolla, Natxo (2015). "Les llengües en els usos interpersonals i en els àmbits de consum i serveis". *Anàlisi de l'Enquesta d'Usos Lingüístics de la Població 2013. Resum dels factors clau*. Barcelona: Generalitat de Catalunya.

Vila, F. Xavier; Sorolla, Natxo (2018). "Capítol 6: Les llengües en els usos interpersonals i en els àmbits de consum i serveis". *Anàlisi de l'Enquesta d'Usos Lingüístics de la Població 2013. Volum 1. Coneixements, usos, transmissió i actituds lingüístics*. Barcelona: Generalitat de Catalunya.

Vilà i Baños, Ruth; González, Olga; López Dávila, Erika; Velasco, Anna (2013). "El paper de la llengua catalana en la inclusió dels i les joves estrangers a Catalunya". *Temps d'Educació* 44, p. 155-175.

Vïñas, Jordina (2017). "La decisió del Tribunal Constitucional sobre la Llei catalana d'acollida". Blog de la *Revista de Llengua i Dret* (19 d'octubre). Accessible a: <https://eapc-rld.blog.gencat.cat/2017/10/19/la-decisio-del-tribunal-constitucional-sobre-la-llei-catalana-dacollida-jordina-vinas/> [darrer accés: 22/04/22]

Williams, Glyn (1992). *Sociolinguistics. A Sociological Critique*. Londres – Nova York: Routledge.

Williams, Raymond (1973). "Base and Superstructure in Marxist Cultural Theory". *New Left Review* 87, p. 3-16.

Woolard, Kathryn A. (1985). "Language Variation and Cultural Hegemony: Toward and Integration of Sociolinguistic and Social Theory". *American Ethnologist* 12(4): 738-748.

Woolard, Kathryn A. (1989). *Double Talk. Bilingualism and the Politics of Ethnicity in Catalonia*. Stanford: Stanford University Press.

Woolard, Kathryn A. (1998). "Introduction. Language Ideology as a Field of Inquiry". A: Bambi B. Schieffelin; Kathryn A. Woolard, i Paul Kroskrity (eds.). *Language Ideologies. Practice and Theory*. Nova York – Oxford: Oxford University Press, p. 3-50.

Woolard, Kathryn A. (2003). "We don't speak Catalan because we are marginalized: Ethnic and class meanings of language in Barcelona". A: Richard Blot (ed.). *Language and Social Identity*. Westport, CT: Praeger, p. 85-103.

Woolard, Kathryn A. (2013). "Is the personal political? Chronotopes and changing stances toward Catalan language and identity". *International Journal of Bilingual Education and Bilingualism* 16(2), p. 210-224.

Woolard, Kathryn A. (2016). *Singular and Plural. Ideologies of Linguistic Authority in 21st Century Catalonia*. Nova York: Oxford University Press.

Woolard, Kathryn A. (2020). "'You Have to Be Against Bilingualism!' Sociolinguistic Theory and Controversies Over Bilingualism in Catalonia", *WORD* 66:4, p. 255-281.

Woolard, Kathryn A.; Frekko, Susan E. (2013). "Catalan in the Twenty-first Century: Romantic Publics and Cosmopolitan Communities". *International Journal of Bilingual Education and Bilingualism* 16(2), p. 129-137.

Young, Marion Iris (1994). "Gender as Seriality. Thinking of Women as a Social Collective". *Signs* 19(3), p. 713-738.

Annexos

Annex 1. Cartells per a la cerca de participants

 <p>BUSCAMOS PARTICIPANTES PARA UN ESTUDIO SOBRE LAS LENGUAS EN CATALUÑA</p> <p>Requisitos</p> <ul style="list-style-type: none">▪ No usar habitualmente catalán (tanto si se sabe hablar como si no)▪ Haber vivido en Cataluña durante un mínimo de 5 años <p>¿Sobre qué es la investigación?</p> <p>Experiencias y opiniones de personas que no hablan habitualmente catalán</p> <p>¿Qué supone participar en el estudio?</p> <ul style="list-style-type: none">▪ Entrevista personal (45 min – 1 hora) o bien▪ Participación en un grupo de debate con otras personas (1 hora) <p><i>Los datos de las entrevistas y grupos de debate son confidenciales y se utilizarán pseudónimos para proteger la identidad de los participantes. La participación en el estudio no es remunerada.</i></p> <p>Si quieres participar contacta con: Marina Massaguer Comes Estudiante de Doctorado – Universitat Oberta de Catalunya (UOC) mmassaguer@uoc.edu Tel. 616 425 070</p>	 <p>ARE YOU AN EXPAT LIVING IN BARCELONA? PARTICIPANTS NEEDED FOR RESEARCH IN SOCIOLINGUISTICS</p> <p>Eligibility requirements</p> <ul style="list-style-type: none">▪ Not having Spanish nationality▪ Not using Catalan in your everyday life▪ Having lived for 5 years or more in Catalonia <p>What is the research about?</p> <p>Multilingualism in Catalonia (experiences, feelings and opinions)</p> <p>What does the study involve?</p> <ul style="list-style-type: none">▪ Interview (45 min – 1 hour) or▪ Participation in a focus group with other expats (1 hour) <p><i>Interview and focus group data is confidential and we will use pseudonyms to protect participants' names</i></p> <p>If you are interested in participating, please contact the researcher: Marina Massaguer Comes PhD Student – Universitat Oberta de Catalunya (UOC) mmassaguer@uoc.edu</p>
--	---

Annex 2. Consentiment informat

 <p>Multilingualism in Catalonia PhD Research Project Entrevistes</p> <p>For my PhD project, I am studying the experience of people who know and use different languages in their everyday life in Catalonia. I would like to understand how you manage this knowledge of different languages and in which situations you use one or another. I am interested as well in your life trajectory, experiences, feelings, and opinions regarding languages.</p> <p>The participation in the fieldwork is voluntary and it requires your conformity as a participant. This is why I would appreciate if you could sign this conformity document.</p> <p>The participants have the right to interrupt the interview or to ask to delete it at any moment. You can ask me to do this emailing me (mmassaquer@uoc.edu).</p> <p>The personal details are eliminated from the transcriptions and replaced by pseudonyms. In any case are published.</p> <p>CONFORMITY DOCUMENT</p> <p>I voluntarily agree to participate in an interview concerning my knowledge and use of languages, which is part of the fieldwork for the PhD research project conducted by Marina Massaquer Comes.</p> <p>I am aware that the interview will be recorded, although the personal details will be eliminated from the transcriptions and my name will be replaced by a pseudonym. In any case it will be published.</p> <p>I have been informed that I have the right to interrupt the interview or to ask to delete it emailing at mmassaquer@uoc.edu.</p> <p>Signature: _____</p> <p>Name: _____ Date: _____</p>	 <p>Multilingüismo en Cataluña Investigación doctoral Entrevistas</p> <p>Para mi proyecto de tesis doctoral, estoy estudiando el fenómeno del bilingüismo en Cataluña, centrándome en las experiencias y opiniones de las personas que no usan el catalán en su vida diaria. Estoy interesada en las trayectorias de vida, experiencias, sentimientos y opiniones de estos hablantes en relación con las lenguas.</p> <p>La participación en el trabajo de campo es voluntaria y requiere su conformidad como participante, por lo que le agradecería que firmara este documento de conformidad.</p> <p>Las entrevistas se graban para poder ser transcritas. Las personas participantes tienen derecho a interrumpir la entrevista y a pedir que se elimine en cualquier momento, durante o después de la misma. Puede hacerlo enviándome un mensaje a mmassaquer@uoc.edu.</p> <p>Los datos personales no se publican en ningún momento. Son eliminados de las transcripciones y reemplazados por pseudónimos.</p> <p>DOCUMENTO DE CONFORMIDAD</p> <p>Acepto voluntariamente participar en una entrevista sobre mis experiencias y opiniones con el uso de las lenguas en Cataluña, que es parte del trabajo de campo para la investigación doctoral desarrollada por Marina Massaquer Comes.</p> <p>Se me ha informado de que la entrevista será grabada, de que mis datos personales serán eliminados de las transcripciones y de que mi nombre será reemplazado con un pseudónimo y en ningún caso se publicará.</p> <p>He sido informado de que tengo el derecho a interrumpir la entrevista y a pedir que se elimine una vez realizada enviando un mensaje a mmassaquer@uoc.edu.</p> <p>Firma: _____</p> <p>Nombre: _____ Fecha: _____</p>
--	---

Annex 3. Guió per a les entrevistes

Esquema entrevistes

Las entrevistas se estructuran a partir de la trayectoria de vida en relación con las lenguas para conocer tus experiencias con las lenguas y, después, te preguntaré sobre tus opiniones respecto al bilingüismo y el multilingüismo en Cataluña.

1. Datos biográficos

Infancia y juventud

¿En qué año naciste y en qué ciudad? ¿Barrio?

¿Qué lenguas se hablaban en tu familia?

¿A qué se dedicaban tus padres?

¿Qué habían estudiado? ¿Dónde?

¿De dónde eran?

¿A qué escuela fuiste?

¿Con qué lenguas tuviste contacto durante la infancia?

¿Aprendiste inglés u otras lenguas? ¿A qué edad? ¿Cuáles son tus experiencias?

¿Hubo algún cambio significativo entre el paso de la primaria a la secundaria?

¿Cambiaste de centro educativo? ¿Y de localidad o barrio?

¿Qué hiciste después de la secundaria?

¿Universidad? ¿Qué estudios?

¿Viviste fuera? ¿Dónde? ¿Motivo?

¿Grupos de amigos? ¿Parejas?

Vida adulta

¿Ocupaciones? ¿Qué lenguas se hablaban?

¿Nuevos grupos de amigos? ¿Nuevas parejas?

Si naciste fuera de Cataluña, ¿qué expectativas tenían sobre Cataluña antes de venir?

¿Se han cumplido?

2. Posicionamiento

Opiniones generales

¿Qué opinas sobre el tema de las lenguas en Cataluña?

¿Qué te gusta y qué no te gusta de la situación actual?

¿Qué opinas de la política educativa en Cataluña?

¿Qué opinas sobre la necesidad de hablar catalán para trabajar en la administración?

¿Y en la empresa privada?

¿Crees que el catalán necesita protección en Cataluña?

¿Y el castellano?

¿Qué te parecen las conversaciones bilingües?

Categorizaciones

¿Crees que los que hablan catalán y los que hablan castellano están muy mezclados en Cataluña?

¿Y los que hablan otras lenguas? Los inmigrantes, por ejemplo. O los extranjeros que se compran casas de veraneo.

¿Crees que existe una imagen social diferente (una manera de ser o de pensar) para las personas que hablan catalán y las que hablan castellano?

Si crees que se asocia algo, ¿estás de acuerdo? Totalmente o en parte.

¿Qué crees que piensan los catalanohablantes de los castellanohablantes?

¿Y viceversa?

¿Y la gente que no se siente identificada con ninguno de los dos grupos o con los dos grupos a la vez?

¿Qué crees que aportan los catalanes no-catalanohablantes a la sociedad catalana?

¿Crees que tienen algún papel distinto al de los catalanohablantes?

Identidad y pertinencia

Desde un punto de vista nacional, ¿de dónde te sientes, si te sientes de algún lugar?

¿Crees que hay algún tipo de relación entre lengua e identidad?

Experiencias

¿Crees que tiene alguna ventaja o desventaja el hecho de no hablar catalán habitualmente?

¿Crees que hay alguna lengua más prestigiosa que la otra en determinados entornos?

¿Alguna vez lo has hablado o lo has intentado o te has visto “obligado”?

¿Alguna vez te ha supuesto un impedimento o dificultad el hecho de no hablar catalán?

¿Alguien te ha hecho algún comentario sobre el tema? En caso afirmativo, ¿cómo te sentiste?

¿Sabes hablarlo? ¿Y escribirlo?

¿Crees que es de mala educación que te contesten en catalán si tú hablas castellano?

¿Y al revés?

¿Qué televisión sueles ver? ¿Música? ¿Libros?

Si tienes hijos o si los tuvieras, ¿qué lenguas te gustaría que hablaran?

¿Tienes algún proyecto de futuro en relación con las lenguas? P. ej. mejorar el inglés, aprender alguna lengua nueva...

Annex 4. Criteris de transcripció i codis per perfil de participants

Criteris de transcripció

Símbol	Fenomen
Inicial del pseudònim:	Participant
E:	Entrevistadora
(.)	Pausa breu, 1-2 segons
(..)	Pausa llarga, 3 segons o més
[XXX]	Fragment intel·ligible
[...]	Fragment elidit
[text afectat?]	Fragment incert
<u>Text subratllat</u>	Èmfasi
[comentari]	Comentari de la transcriptora
::	Allargament de sons vocàlics o consonàntics
-	Truncament
@	Riure curt
@@	Riure llarg

Codis per perfil de participants

Codi	Perfil
ESP_5060	Espanyols arribats a Catalunya als 50 i 60
ESP_8090	Espanyols arribats a Catalunya als 80 i 90
ESP_NatsCat	Espanyols nascuts a Catalunya
INT_LA	Internacionals llatinoamericans
INT_AfrAs	Internacionals africans i asiàtics
INT_EuAus	Internacionals europeus i australians

Annex 5. Versió en català de les conclusions

9. Conclusions

Aquesta tesi doctoral ha abordat la categoria *no-catalanoparlants* per la seva rellevància a l'hora de comprendre les dinàmiques sociolingüístiques catalanes en el seu conjunt. Amb l'objectiu d'omplir un buit en la recerca sociolingüística pel que fa a l'estudi d'aquest perfil de parlants, he analitzat com els individus que queden fora del grup catalanoparlant entenen i negocien el seu lloc en les dinàmiques sociolingüístiques de Catalunya, com es relacionen amb la llengua catalana en la seva qualitat de símbol principal de la catalanitat i quines conseqüències se'n deriven. Així, des de l'aproximació a la llengua com a pràctica social imbricada en les relacions de poder i en la construcció de desigualtats, he estudiat els posicionaments de diversos perfils de no-catalanoparlants respecte a les dinàmiques sociolingüístiques a través de les veus dels 36 participants en la recerca. Per a fer-ho m'he centrat en quatre eixos: 1) intersecció entre factors individuals i factors estructurals en les trajectòries de vida dels participants, amb el focus posat en com aquesta intersecció condiciona la seva relació amb la llengua catalana, 2) representacions de les dinàmiques sociolingüístiques de Catalunya a partir dels seus marcs ideològics, 3) circulació per aquestes dinàmiques sociolingüístiques, i 4) percepció i negociació de les categories que contenen i posen en relació llengua, identificació nacional i estatus socioeconòmic. Aquests quatre eixos entrelliguen factors materials, simbòlics i discursius connectats amb les identitats socials i amb les desigualtats entre parlants.

Amb l'objectiu de sintetitzar i fer balanç dels resultats de la recerca, el present capítol de conclusions està estructurat en els tres apartats que segueixen aquesta introducció. A l'apartat 9.1 ofereixo una síntesi dels fenòmens sociolingüístics identificats en el procés de recerca en relació amb cada un dels quatre eixos estudiats. Tot seguit, a l'apartat 9.2, reflexiono sobre les implicacions d'aquests resultats, tant des del punt de vista de la contribució teòrica a la sociolingüística com des del punt de vista de la política lingüística de Catalunya. Finalment, a l'apartat 9.3, apunto les possibles línies de futur que obre aquesta investigació doctoral.

9.1. Resum dels aspectes clau

Com s'ha pogut comprovar al llarg d'aquest treball, les diferències entre diversos perfils de no-catalanoparlants pel que fa a l'accés a recursos materials i simbòlics socialment valorats en el context de Catalunya expliquen la diversitat de posicionaments possibles respecte a les dinàmiques sociolingüístiques i, concretament, respecte a la llengua catalana. Aquestes diferències entre participants, i no pas el tret comú de no parlar català, és allò que condiciona la seva trajectòria de vida a Catalunya, la relació amb entorns catalanoparlants, les representacions que es formen de les dinàmiques sociolingüístiques, la manera com hi circulen i, consegüentment, els significats socials que atribueixen a la llengua. En aquest sentit, una gran línia divisòria es produeix entre

els participants espanyols i els internacionals, encara que també són significatius els contrastos entre els subperfils d'una i altra categoria en funció del moment d'arribada a Catalunya i del lloc de procedència. Tenint en compte això, s'han distingit tres subperfils d'espanyols —els arribats als anys 50 i 60, els arribats als 80 i els 90, i els nascuts a Catalunya— i tres subperfils d'internacionals —els llatinoamericans, els africans i asiàtics, i els europeus i australians. Aquesta categorització ha permès explicar els processos en què factors estructurals i factors individuals s'interrelacionen i es materialitzen en aspectes com la disponibilitat i l'accés a capital lingüístic (i a altres formes de capital) i la percepció sobre els significats socials de les pràctiques lingüístiques. Les quatre seccions que venen a continuació sintetitzen els resultats de la recerca doctoral pel que fa als quatre grans eixos abordats.

9.1.1. Trajectòria de vida i llengua catalana: el pes de la trajectòria de capitalització

En el posicionament respecte a les dinàmiques sociolingüístiques i, concretament, respecte a la llengua catalana, hi té un paper clau la trajectòria de capitalització econòmica, social i simbòlica que experimenta cada persona un cop establerta a Catalunya. Experimentar una trajectòria de capitalització ascendent, especialment quan es parteix d'un grau de capitalització inicial baix, afavoreix un posicionament favorable a la llengua catalana i a les polítiques que la fomenten, ja que en aquests casos el català no es percep com un impediment per desenvolupar amb èxit el propi projecte de vida. L'exemple més paradigmàtic el constitueixen els participants espanyols arribats als anys 50 i 60 que han experimentat trajectòries de mobilitat social ascendent un cop establerts a Catalunya. Recordem, sense anar més lluny, els casos de la Rosa, el Gabriel o l'Augusto, que d'ençà que van arribar-hi procedents de diferents indrets d'Espanya, han vist millorar notablement les seves condicions materials de vida alhora que han entrat en cercles de socialització amb catalanoparlants. A aquests participants els ha sortit a compte "esdevenir catalans", tant en termes materials com simbòlics, i s'han assegurat que la seva descendència sí que es capitalitzés en llengua catalana. En canvi, els participants que han experimentat processos de descapitalització material, social i/o simbòlica respecte a temps passats o respecte al lloc d'origen solen interpretar la llengua catalana com un element que propicia aquesta descapitalització. És el cas, per exemple, de llatinoamericans com l'Ulises, el Felipe o la Gloria, que van arribar a Catalunya amb altes expectatives sobre el propi futur pel fet de tenir estudis i de parlar el castellà com a llengua inicial (a diferència d'altres estrangers).

Com hem vist al llarg del treball, els participants que parlen castellà —espanyols i llatinoamericans, però també parlants inicials d'altres llengües que han après castellà— poden experimentar un procés imprevist de descapitalització lingüística pel fet que els seus recursos en castellà perden valor en els àmbits en què el català té presència. Per tant, aquests participants, tot i mantenir intacta la quantitat de recursos lingüístics, disposen de menys capital a causa de la disminució del valor del castellà quan entra en competència amb el català —llengua que, si bé no és un recurs imprescindible, sí que proporciona un valor afegit per circular socialment a Catalunya. Aquesta

descapitalització lingüística sovint condueix a altres formes de descapitalització econòmica —perdre oportunitats professionals o ajuts de les administracions—, però també social —més dificultats de les previstes per entrar en alguns cercles de socialització amb autòctons— i simbòlica —és el cas d’alguns participants espanyols amb un grau elevat de capitalització inicial en termes econòmics i educatius, com l’Andrés o l’Ángel, que veuen com el fet de no parlar català els allunya del grau de centralitat social que, pel seu estatus socioeconòmic, consideren que haurien d’ocupar. Un altre exemple d’aquests processos de descapitalització social i simbòlica el trobem en els participants internacionals que veuen com el fet de no parlar català els impedeix participar plenament en activitats cíviqes que es desenvolupen en català. N’hem vist exemples, entre d’altres, de la Rachel quan volia entrar a formar part d’una entitat social del barri de Gràcia o seguir classes de shiatsu, de la Dasha quan assistia a cursos de pintura, o del Felipe quan volia participar en les activitats de Barcelona Activa. Així doncs, les trajectòries de descapitalització —fins i tot quan aquesta descapitalització afecta fonamentalment el pla social i simbòlic— tendeixen a conduir a posicionaments poc favorables a les polítiques de revitalització del català pel fet que aquesta llengua es percep com un impediment per poder desenvolupar amb plenitud el propi projecte de vida a Catalunya.

Partint del que acabo d’exposar, cal no perdre de vista que el lloc de procedència i el moment d’arribada a Catalunya condicionen tangiblement tant les possibilitats de capitalització econòmica i social (fase del cicle econòmic, oportunitats de socialització en entorns en què el català és la llengua predominant, etc.) com les ideologies socialment hegemòniques en cada període. En aquest sentit, establir vincles afectius d’una certa profunditat amb catalanoparlants forjats en espais de socialització entre iguals proporciona accés tant al codi lingüístic —de tal manera que es millora la competència lingüística en català, encara que sigui passiva— com a la perspectiva catalanoparlant sobre les dinàmiques sociolingüístiques. Aquests vincles són, alhora, una font de capitalització social. Com ha mostrat aquesta tesi, aquests són factors determinants a l’hora de marcar els posicionaments no-catalanoparlants respecte a la llengua catalana. Sentir-se cridat a participar en entorns de socialització catalanoparlants i tenir-hi accés són, doncs, condicions necessàries per desenvolupar posicionaments favorables a les polítiques de revitalització d’aquesta llengua. De la mateixa manera, tenir un projecte col·lectiu compartit amb “els catalans”, que esdevingui posteriorment història compartida, afavoreix el sentiment de pertinença a Catalunya i, en conseqüència, facilita que els no-catalanoparlants desenvolupin posicionaments favorables a la llengua catalana en la seva qualitat de símbol principal de la catalanitat. Ho il·lustra el paper que va tenir l’antifranquisme entre els participants arribats als 50 i els 60, per tal com entre aquests entrevistats predomina la consciència del desavantatge de partida del català respecte al castellà i, en conseqüència, de la conveniència d’impulsar mesures per compensar-ne els efectes.

En definitiva, el grau de satisfacció sobre la pròpia trajectòria a Catalunya en funció de les expectatives que cada individu s’havia construït en el moment d’establir-s’hi marca el posicionament respecte a les dinàmiques sociolingüístiques. Quan no s’assoleixen

plenament les expectatives, la llengua catalana se sol interpretar com un factor més, si no el principal, que ha dificultat l'èxit del projecte de vida. És per aquest motiu que la trajectòria de capitalització, construïda sobre la base de les desigualtats de partida, condiona la resta d'aspectes abordats en aquesta tesi: representacions de les dinàmiques sociolingüístiques, circulació per aquestes dinàmiques, i percepció sobre les categories que contenen i posen en relació llengua, identificació nacional i estatus socioeconòmic.

9.1.2. Ideologies i representacions de les dinàmiques sociolingüístiques: l'interès a fer prevaldre el propi imaginari respecte al lloc on es viu

Les representacions de les dinàmiques sociolingüístiques de Catalunya que es formen els participants estan fortament condicionades per les ideologies de l'estat nació i de la globalització neoliberal. Aquestes ideologies incideixen fortament en el seu imaginari sobre les característiques lingüístiques i socioculturals que subjectivament associen a Catalunya en tant que lloc on viuen, que poden anar lligades a un marc catalanocèntric, hispanocèntric, de cosmopolitisme o a una combinació d'uns i altres. D'aquesta manera, la tendència dels participants és intentar confirmar i fer prevaler aquest imaginari i desenvolupar-hi el paper que s'hi han autoassignat. Això explica, per exemple, que una part dels participants espanyols amb orígens familiars fora de Catalunya no considerin que hagin d'invertir a augmentar el seu capital lingüístic en català, ja que ells es consideren ciutadans espanyols que s'han desplaçat d'un punt d'Espanya a un altre, la qual cosa, des de la seva perspectiva, no hauria d'implicar cap canvi en les seves pràctiques lingüístiques per tal com parlen la llengua d'estat. Passa una cosa semblant amb les ideologies de la globalització neoliberal. Ho il·lustra el fet que una part significativa dels participants internacionals llatinoamericans, europeus i australians establerts a Barcelona cerquen confirmar el seu imaginari previ sobre la ciutat, que conceben com a cosmopolita, internacionalitzada, "diversa" i que, a més, forma part d'Espanya. Així, la idea de cosmopolitisme banal de la qual parteixen aquests participants està basada en una "diversitat" d'aparador que no té en compte les jerarquies entre els grups lingüísticoculturals que la configuren i en la qual les llengües dominants funcionen com a llengües franques. En conseqüència, com a parlants de llengües dominants i en la seva qualitat "d'externs", aquests parlants tampoc consideren que hagin d'invertir en el català pel fet de considerar-lo, exclusivament, la llengua d'una part dels locals, amb els quals no solen sentir-se identificats.

Així doncs, des de la seva condició d'hegemòniques, les ideologies de l'estat nació i de la globalització i les estructures politicoeconòmiques amb les quals van connectades funcionen com a marcs legitimadors i naturalitzadors de les jerarquies entre grups lingüístics. Ara bé, tal com s'ha mostrat al llarg del treball, els participants poden partir de concepcions més rígides o més flexibles de l'estat nació pel que fa a l'homogeneïtat cultural i lingüística dels territoris i individus que en formen part. El context sociopolític de Catalunya, marcat per un doble procés de construcció nacional en què un nacionalisme estatal i un de no estatal competeixen per l'hegemonia, propicia l'existència d'un ventall significatiu de matisos entre els diferents perfils de participants pel que fa a

aquest aspecte. Així, per entendre com es concreta la ideologia lingüística de l'estat nació en els diferents perfils, és necessari identificar on situa cada individu les fonts de poder legítim i en quin grau reconeix legitimitat a les institucions catalanes per regimentar *com si* Catalunya fos un estat o un quasi-estat —estructura política que, en el cas que ens ocupa, es concreta en la noció d'*autonomia*. En aquest sentit, les diferències entre participants espanyols i internacionals resulten especialment significatives. D'una banda, els participants espanyols reconeixen en diferents mesures la legitimitat de Catalunya per regimentar en matèria lingüística, sempre des del marc de l'Estat de les autonomies forjat després del franquisme. Aquests mateixos participants adopten discursos orientats a posar de manifest la necessitat de desconflicтивitzar i despolititzar la qüestió lingüística, fins i tot en els casos en què sostenen posicionaments poc favorables a les polítiques de revitalització, com l'Andrés o el Paco. Per aconseguir-ho, alguns es decanten per reconèixer al català una posició preeminent a partir de la seva condició de llengua pròpia de Catalunya, mentre que d'altres es mostren partidaris d'un bilingüisme simètric, en què qualsevol persona pugui optar per qualsevol de les dues llengües en una diversitat d'àmbits. Així, per bé que des de la perspectiva catalanista el discurs del bilingüisme simètric esdevé, a la pràctica, una via per consolidar l'estatu quo lingüístic i permetre als parlants de la llengua dominant no haver d'adoptar la llengua minoritzada, des de la perspectiva dels participants que defensen aquesta posició resulta la millor via per gestionar de manera justa i igualitària la situació lingüística de Catalunya.

Els participants internacionals, per altra banda, reconeixen un grau molt menor de legitimitat a les institucions catalanes per regimentar en matèria lingüística. Aquests participants situen la qüestió lingüística en un marc de conflicte entre Catalunya i Espanya i davant d'aquest conflicte tendeixen a adoptar, amb poques excepcions, una posició presentada com a "neutra", que beneficia el castellà en la seva qualitat de llengua dominant. De la mateixa manera, els internacionals tendeixen a atribuir molt més contingut polític, conceptualitzat com a "nacionalista", no tan sols al fet de regimentar a favor del català des de les institucions, sinó al sol fet de parlar la llengua en presència de no-catalanoparlants. Aquests posicionaments, que una porció significativa dels participants internacionals despleguen en els seus discursos de manera oberta i poc matisada —en contrast amb els dels participants espanyols, molt més continguts, matisats i orientats a la correcció política—, contribueixen, com és evident, a la minorització de la llengua catalana tant en termes ideològics com d'ús en els diversos àmbits públics i privats.

Al costat de la ideologia de l'estat nació, la ideologia de la globalització neoliberal es concreta, en el pla lingüístic, en discursos basats en valors economicistes —en què s'apel·la a conceptes com *eficàcia*, *eficiència*, *competitivitat* o *mercat* per justificar i legitimar l'hegemonia de les llengües dominants— i en el cosmopolitisme banal al qual fèiem referència anteriorment, que no implica per als parlants de llengües dominants adoptar noves llengües ni modificar el seu estil de vida. La visió globalitzadora de les dinàmiques sociolingüístiques predomina entre els participants espanyols nascuts a

Catalunya i, especialment, entre els internacionals llatinoamericans, europeus i australians. Així, partint d'aquest marc, els participants internacionals reconeixen el català com un element per a l'arrelament, de tal manera que afirmen que si parlessin aquesta llengua probablement augmentaria el seu sentiment de pertinença i integració a Catalunya. Tanmateix, per a bona part d'aquests participants l'arrelament concebut en termes lingüístics i nacionals no representa un valor ni un objectiu i, en conseqüència, el seu projecte de vida a Catalunya no inclou "esdevenir catalans". Això no significa que renunciïn a sentir-se socialment integrats, sinó que la integració social la fan mitjançant xarxes de relacions amb persones —sovint, internacionals com ells— amb qui comparteixen afinitats o circumstàncies personals. En connexió amb aquest punt, una línia de discurs present en els discursos dels participants és la que atribueix a les llengües *només* funcions comunicatives, de tal manera que se'ls nega la funció identificadora. En conseqüència, negant la funció identificadora de les llengües es neguen també les jerarquies entre parlants i, així, també qualsevol possibilitat de discriminació per als parlants de llengües minoritzades, ja que tots són capaços de comunicar-se també en llengües dominants.

Cal tenir en compte que els participants adopten una visió sincrònica de les dinàmiques sociolingüístiques catalanes, a partir de la situació percebuda en el moment en què arriben i en l'entorn que freqüenten. És per això que les ideologies socialment hegemòniques en el moment d'establir-se a Catalunya i l'accés a la perspectiva catalanoparlant sobre la situació sociolingüística marquen els discursos dels diferents perfils. Al costat d'aquests factors, la llengua catalana es pot percebre, com hem vist, com una amenaça per al valor dels propis recursos lingüístics en castellà i, en conseqüència, com una possible font de descapitalització material, social o simbòlica. Quan això s'esdevé, la pugna passa per intentar fer prevaler el valor dels propis recursos lingüístics en castellà —és a dir, aconseguir que "tot" es pugui fer en castellà— a fi d'evitar haver d'invertir en nous recursos en català.

9.1.3. Circulació per les dinàmiques sociolingüístiques: necessita (més) el català qui aspira a una trajectòria de capitalització ascendent i no té recursos alternatius per mobilitzar

No estar en disposició de parlar català quan l'ocasió, en principi, ho requereix pot comportar limitacions per circular socialment a Catalunya. Com hem pogut comprovar al llarg del treball, aquestes limitacions abracen des de l'accés a càrrecs, estudis i llocs de treball, fins a la relació amb institucions, clients i usuaris, entre d'altres aspectes. Això es deu al fet que el català i el castellà no desenvolupen, a Catalunya, funcions plenament equivalents —és a dir, algunes coses "només" es poden fer en català. Així doncs, malgrat que el català no és un recurs imprescindible, sí que és més necessari del que ho poden ser altres llengües minoritzades en els respectius territoris, de tal manera que fins i tot qui considera que "no necessita" parlar català en el dia a dia pot trobar-lo a faltar en ocasions puntuals.

Ara bé, uns participants necessiten més el recurs que uns altres i l'accés que hi tenen també és desigual. Tant la necessitat com l'accés al català s'han d'entendre en termes graduals i depenen, en primer lloc, dels recursos materials, socials i simbòlics de partida de què disposa cada parlant i, en segon lloc, del seu projecte de vida. Tenint en compte això, aquesta tesi ha mostrat que qui té més necessitat d'augmentar els recursos lingüístics en català és qui aspira a una trajectòria de capitalització ascendent a Catalunya i no té recursos alternatius per mobilitzar. És a dir, sol necessitar capitalitzar-se en llengua catalana qui té un projecte de vida que inclou millorar la situació professional i/o ampliar les relacions socials cap a entorns catalanoparlants. En aquests casos, l'accés a la llengua no sempre està garantit, precisament, per la manca d'accés a entorns de socialització que funcionin majoritàriament en català. Recordem el cas de la Sumana, que necessita imperiosament millorar el nivell de català perquè aspira a entrar a la universitat, però alhora es troba amb greus dificultats per practicar-lo ja que no té ningú al voltant amb qui poder parlar aquesta llengua quotidianament.

En canvi, no solen experimentar la necessitat d'augmentar els recursos en català aquells participants que no preveuen tenir oportunitats d'experimentar un procés de mobilitat social ascendent —com la Dounia o el Juan, que només poden aspirar a feines no qualificades per manca de capital educatiu— o, a l'altra banda, aquells que estan satisfets amb la seva situació professional i amb la seva xarxa de relacions socials —és el cas del Fran, informàtic; l'Asun, funcionària, o el Helmer, empleat qualificat d'una gran empresa i professor universitari, per posar-ne exemples de perfils diversos. Els participants que responen a aquesta segona casuística compten amb una quantitat elevada de recursos econòmics, socials, lingüístics i simbòlics per mobilitzar quan la situació ho requereix, de tal manera que no necessiten una capitalització extra en català que sí que necessiten aquells que disposen de pocs recursos de partida però aspiren a augmentar-los, com és el cas de la Sumana i, en menor mesura, de llatinoamericans com el Gerardo, l'Ulises o la Gloria.

Al costat d'això, cal tenir en compte que bona part dels participants entrevistats deixen entreveure que els agradaria disposar de més capital lingüístic en català, però de les seves narratives s'infereix que la inversió que haurien de fer per adquirir bona competència oral en aquesta llengua no compensa els beneficis que anticipen treure'n. En conseqüència, prefereixen assumir les limitacions puntuals que els pot comportar no disposar del recurs abans que invertir temps i esforços a adquirir-lo. En aquest punt, es detecten tensions entre la perspectiva d'una part dels participants —especialment dels internacionals llatinoamericans, europeus i asiàtics— i la perspectiva de les institucions catalanes respecte al tipus de recursos lingüístics en els quals cal invertir per establir-se a Catalunya. Aquestes tensions es materialitzen en la percepció que manifesten aquests participants sobre la no correspondència entre la necessitat burocràtica d'acreditar el català per a finalitats administratives (informe d'arrelament, accés a llocs de treball públics, etc.) i la necessitat d'ús "real" de la llengua en el seu dia a dia, tenint en compte que en els entorns en què es mouen pocs interlocutors els parlen en català. En aquests casos, els participants que se senten descapitalitzats a causa del català, poden percebre

que el valor d'aquesta llengua “s'infla artificialment” des de les institucions catalanes per motivacions nacionalistes —recordem, per exemple, com l'Ulises feia servir el terme “especulació lingüística” per referir-se al fet d'incrementar el valor del català a través de la política lingüística institucional—, de tal manera que les seves representacions de les dinàmiques sociolingüístiques es retroalimenten amb la manera en què hi circulen.

9.1.4. Llengua i categories socials: entre els efectes de la normalització i els nous processos demogràfics i sociopolítics

Pel que fa a la percepció de les categories socials que contenen i posen en relació llengua, identificació nacional —que inclou pertinença a Catalunya i preferències polítiques— i estatus socioeconòmic, els resultats d'aquesta tesi apunten a l'existència de tres processos simultanis que tenen lloc en paral·lel: en primer lloc, un doble procés de desetnificació i reetnificació de la llengua catalana; en segon lloc, un doble procés de difuminació i de reestabliment d'aquesta llengua com a marca de classe social, i en tercer lloc, un doble procés de despolitització i repolitització. Aquests processos estan lligats als significats socials de parlar català i de no parlar-lo. El principal significat social que atribueixen els participants al fet de parlar català és el de pertinença a Catalunya —és a dir, haver-hi nascut, tenir-hi els orígens familiars o, en el cas dels no-catalanoparlants inicials, mostrar voluntat d'arrelar-hi. Així doncs, des de la perspectiva dels participants, la llengua catalana conserva vigència com a símbol principal de la catalanitat. D'aquest significat se'n deriven la resta, igualment rellevants: l'assignació d'un estatus socioeconòmic mitjà o mitjà-alt als catalanoparlants —en contrast amb la immigració que entra per baix a la piràmide social— i l'atribució de preferències polítiques properes al nacionalisme català. Per contra, no parlar català implica quedar fora d'aquests significats.

De nou, els matisos entre participants espanyols i internacionals són rellevants a l'hora d'abordar aquests aspectes. Entre els participants espanyols la tendència és posar en dubte que la llengua funcioni com a límit entre grups socials i negar o qüestionar l'existència de les categories que tradicionalment han connectat llengua i identitat social a Catalunya, sovint concretades en la dualitat entre “catalans” i “castellans”. No obstant, aquestes categories romanen subtilment presents en els seus discursos —recordem, per exemple, com l'Alberto o la Rosa les feien emergir implícitament en els seus discursos quan pretenien negar-ne l'existència. Ara bé, en les entrevistes amb participants espanyols apareixen altres categories que connecten llengua i identitat social referides, en aquest cas, als estrangers i concretades en denominacions com *guiris*, *immigrants* o *de fora*. Els participants internacionals, per la seva banda, sí que perceben el català com un límit entre grups i, en conseqüència, les categories socials que connecten llengua, identificació nacional i estatus socioeconòmic hi apareixen de manera explícita i amb pocs matisos. Així, els processos de desetnificació, difuminació com a marca de classe social i despolitització de la llengua catalana que es tendeixen a produir entre els espanyols, en el cas dels internacionals es converteixen en processos de reetnificació, reestabliment del català com a marca de classe social i repolitització.

El desenvolupament simultani d'aquests tres processos és conseqüència, d'una banda, de l'assoliment parcial d'alguns dels objectius de les polítiques de normalització lingüística que es van començar a implantar fa quatre dècades. Entre aquests objectius s'hi compten la bilingüització dels no-catalanoparlants inicials escolaritzats a Catalunya, la qual cosa implicava, entre altres aspectes, assolir progressivament una desetnificació, una extensió del coneixement i l'ús del català entre tots els grups socials, i una despolitització de la qüestió lingüística. D'aquesta manera es pretenia fer avançar la llengua catalana cap a l'anonimat, similarment al que s'esdevé amb les llengües d'estat. No obstant, quan es començaven a percebre els efectes d'aquests processos —sense que s'arribessin, tanmateix, a completar— els canvis demogràfics com a conseqüència de l'arribada de nova població internacional, els efectes socioeconòmics de la globalització neoliberal i el conflicte polític entre el nacionalisme català i l'espanyol amb el consegüent trencament de consensos en matèria lingüística, van desencadenar una sèrie de processos de tendència oposada, que empenyen el català a esdevenir una llengua d'autenticitat pel fet de vincular-la de manera gairebé exclusiva amb els catalanoparlants inicials.

9.2. Implicacions dels resultats

9.2.1. Contribucions a la disciplina sociolingüística

Pel que fa a la contribució teòrica a la sociolingüística com a disciplina, l'estudi dels posicionaments no-catalanoparlants a Catalunya aporta elements per aprofundir en la comprensió d'altres situacions de multilingüisme que hi presenten analogies, ja sigui en contextos estatals o no estatals. Prenent com a base el model del mercat lingüístic de Bourdieu, juntament amb les aportacions de Woolard (1985) i Pujolar (2001) per flexibilitzar-lo, aquesta recerca doctoral ha descrit i explicat els processos de pèrdua de valor del capital lingüístic en llengües dominants quan entren en competència amb llengües locals minoritzades. Alhora, ha mostrat les conseqüències d'aquests processos tant per als individus que no parlen la llengua local com per al conjunt de les dinàmiques sociolingüístiques en contextos de minorització. En aquest sentit, el treball ha aprofundit en el coneixement dels processos de descapitalització lingüística descrits per Martín Rojo (2010) i ha mostrat com aquesta descapitalització no tan sols afecta la immigració econòmica, sinó també altres perfils de parlants que parteixen d'un grau de capitalització elevat. Així, s'ha posat de manifest la rellevància de les qüestions materials i socials en els processos de descapitalització, però també de les qüestions simbòliques que tenen a veure amb el grau de centralitat social al qual aspira cada individu. De la mateixa manera, s'ha pogut comprovar com la descapitalització lingüística afecta de manera diferent els diversos perfils de parlants, per tal com està travessada per les desigualtats socioeconòmiques de partida. Així, qui disposa de recursos alternatius per mobilitzar té menys necessitat de capitalitzar-se en la llengua local i, per tant, té més marge per triar si vol invertir-hi o no, mentre que qui no disposa d'aquests recursos alternatius i aspira a una trajectòria de mobilitat social ascendent té més necessitat d'invertir en la llengua local, sense tenir-hi sempre l'accés garantit per manca de contacte amb espais de

socialització entre iguals que funcionin en la llengua en qüestió a causa de la segregació social. Tot plegat planteja el repte, per a la política i la planificació lingüística, d'aconseguir que la llengua local minoritzada no esdevingui un element (més) que contribueixi a agreujar la segregació i les desigualtats de partida entre individus.

Aquesta recerca doctoral també aporta elements per a l'estudi sociolingüístic de contextos en què es produeix un doble procés de construcció nacional a partir dels projectes lingüístics i culturals de dos nacionalismes en competició per l'hegemonia —un nacionalisme estatal i un de no estatal, en el cas que ens ocupa. Hem vist com aquest doble procés de construcció nacional se solapa amb els efectes de la globalització neoliberal a escala local, amb les conseqüències que se'n deriven en el terreny demogràfic —arribada de nova població que no parla la llengua local—, polític —els mercats guanyen poder per regimentar en matèria lingüística— i ideològic —hegemonia de les ideologies economicistes i de cosmopolitisme. Agafant el marc aportat per Heller (2007, 2011) sobre la política econòmica de les llengües per als contextos del Canadà i el Quebec, en el present treball hem pogut comprovar com la globalització neoliberal contribueix tangiblement a la minorització de la llengua més feble en un altre context, el de Catalunya, en què les desigualtats de partida entre les dues llengües en competició són més accentuades tant en el terreny polític i legal com en el demogràfic. En la quotidianitat dels parlants això es concreta en la pugna per confirmar i fer prevaler el propi imaginari respecte al lloc on es viu i respecte al rol que cadascú hi desenvolupa. Així, si el 2001 Pujolar ja indicava, focalitzant en joves catalans, que la pugna és per “viure com un vol viure” —és a dir, segons el propi imaginari en termes nacionals—, avui en dia la diversitat d'imaginaris possibles s'ha ampliat i s'ha fet més complex pel fet que els imaginaris de cosmopolitisme han guanyat pes. Per bé que l'imaginari de cada individu es pot matisar amb el temps si entra en contacte amb persones que tinguin altres perspectives sobre les dinàmiques sociolingüístiques, el marc que preval és, com hem vist, el que s'adopta en el moment d'arribada. Conèixer com tenen lloc els processos de construcció dels diferents imaginaris possibles —catalanocèntrics, hispanocèntrics, de cosmopolitisme o una combinació d'uns i altres— pot contribuir a pensar i construir imaginaris alternatius als hegemònics —els quals solen tendir a l'homogeneïtzació— que resultin més afavoridors de les llengües locals i, en conseqüència, de la diversitat lingüística global.

Pel que fa a l'estudi de la relació entre llengua i identitat social a Catalunya, els resultats de la recerca doctoral permeten agafar el fil de les contribucions de Pujolar i González (2013), Woolard i Frekko (2013) i Woolard (2016) i anar més enllà en alguns aspectes. Concretament, la present recerca doctoral aporta dades generades en un context més recent sobre la relació entre llengua i identitat a Catalunya que, en part, confirmen els processos de desetnificació i difuminació del vincle entre llengua i identitat a Catalunya que ja identificaven els autors esmentats, però alhora en matisen alguns aspectes i s'identifiquen nous processos. Concretament, al llarg del treball s'ha pogut comprovar que, en el cas dels participants espanyols, la tendència és, efectivament, a la desetnificació de les tries lingüístiques a Catalunya i a qüestionar el vincle entre llengua i identitat social, ja sigui en termes d'identificació nacional, lloc d'origen familiar,

preferències polítiques o estatus socioeconòmic. No obstant, també hem pogut comprovar que aquests processos no es donen entre els participants internacionals, sinó que, entre aquest perfil de parlants, assistim a un procés de reetnificació dels usos lingüístics a Catalunya, que va acompanyat d'un procés de reestabliment del català com a marca de classe social i de repolitització de la llengua. Aquesta reetnificació es veu afavorida, a més, pel conflicte polític entre el nacionalisme català i l'espanyol que ha aflorat especialment durant la darrera dècada. Seguir l'evolució d'aquests processos en curs serà imprescindible per veure com els canvis sociopolítics recents afecten la relació entre llengua i identitat a Catalunya.

Finalment, aquesta tesi ha mostrat com es pot aplicar el realisme crític a la recerca sociolingüística. A banda de l'enfocament epistemològic orientat a superar dualitats com la contraposició entre estructuralisme i constructivisme, a considerar allò simbòlic com a real o a incorporar al procés de recerca la subjectivitat de qui investiga en comptes d'intentar adoptar una posició pretesament "neutra" —que ja havien apuntat en el passat autors com Bourdieu i alguns corrents de la sociolingüística crítica—, dec al realisme crític una bona part de les decisions metodològiques, especialment pel que fa a l'anàlisi de dades. En són exemples l'anàlisi cas per cas de les narratives dels participants abans de començar la codificació temàtica de les entrevistes i, especialment, la cerca dels mecanismes causals, que connecten fenòmens individuals amb fenòmens col·lectius, a l'hora d'explicar els diversos posicionaments possibles respecte a les dinàmiques sociolingüístiques. Per altra banda, ja hem vist que el realisme crític no es limita a descriure i explicar la realitat, sinó que està orientat a transformar-la. Malgrat que, com ja he explicat al marc conceptual, aquesta tesi no té com a objectiu proposar accions concretes per actuar sobre les dinàmiques sociolingüístiques, sí que apporto alguns elements que considero que cal tenir en compte a l'hora de dissenyar polítiques lingüístiques de Catalunya, com veurem a l'apartat següent.

9.2.2. Política i planificació lingüístiques: alguns elements per a la reflexió

Els resultats d'aquesta tesi permeten identificar una sèrie de factors que en el passat van afavorir que persones que no tenien el català com a llengua inicial es posicionessin a favor de les polítiques de revitalització d'aquesta llengua i s'asseguessin que els seus descendents l'adoptaven. Entre aquests factors destaquen la possibilitat d'experimentar una trajectòria de mobilitat social ascendent tant en termes materials com socials i simbòlics, la possibilitat d'accedir informalment al català a través d'entorns de socialització catalanoparlants, la percepció de la llengua catalana com un element valuós per a la capitalització en sentit ampli i, finalment, el fet de tenir un projecte compartit amb els "catalans" en el marc d'unes ideologies socialment hegemòniques també compartides. En l'actualitat aquestes condicions es donen en molta menys mesura que quan es van iniciar les polítiques de revitalització lingüística un cop acabat el franquisme. De fet, un dels elements que posa de manifest aquest treball és el contrast entre les representacions de les dinàmiques sociolingüístiques que es vehiculen des del catalanisme, tant institucional com associatiu, i les representacions que expressen en els

seus discursos una part significativa dels participants internacionals, arribats majoritàriament entrat el segle XXI. Així, mentre que des del catalanisme s'assumeix que el català funciona com a element "cohesionador" de la societat i que, com a tal, no és una barrera sinó una eina per a la integració social dels nouvinguts, des de la perspectiva de bona part dels participants internacionals en aquesta recerca és tot al contrari: una barrera que pot entorpir el seu projecte de vida a Catalunya tant en termes materials com socials i simbòlics. Els factors que empenyen cap a aquest posicionament tenen a veure, com hem vist, amb el qüestionament del valor del seu capital lingüístic en castellà en el context de Catalunya, amb la manca de contacte i d'identificació amb entorns catalanoparlants i amb les ideologies de l'estat nació i de la globalització neoliberal, socialment hegemòniques, que marquen els imaginaris dels participants respecte a Catalunya en tant que lloc on viuen.

Dels resultats d'aquesta tesi podem inferir, doncs, que el model de política i planificació lingüística sorgit de l'etapa de la normalització va tenir efectes positius a l'hora d'incorporar parlants al català i de mitigar les desigualtats de partida entre uns parlants i uns altres, però que aquest model ha perdut validesa en el context demogràfic, socioeconòmic i polític actual. Una proporció creixent de la població no se sent identificada amb les polítiques lingüístiques actuals pel fet que la seva trajectòria a Catalunya els ha portat a relacionar-se amb el català d'una manera diferent de la que s'hi podia relacionar la immigració espanyola del segle XX i, sobretot, de la manera com s'hi relacionen els catalanoparlants inicials. Uns i altres parteixen, doncs, de marcs diferents respecte a com són les dinàmiques sociolingüístiques de Catalunya i, sobretot, respecte a com haurien de ser. És per aquest motiu que per aconseguir desenvolupar polítiques lingüístiques que arribin millor a la gran diversitat de perfils de parlants que, amb les seves pràctiques, donen forma a les dinàmiques sociolingüístiques de la Catalunya actual és imprescindible partir de la diversitat de maneres possibles de relacionar-se amb la llengua catalana i incorporar aquestes veus en el debat sobre les llengües a Catalunya. A això ha intentat contribuir, precisament, aquesta tesi.

9.3. Línies de futur

Amb aquesta recerca doctoral he intentat obrir camí en l'estudi dels no-catalanoparlants com a categoria epistemològica en la qual és necessari aprofundir per entendre el funcionament de les dinàmiques sociolingüístiques catalanes. Els resultats ofereixen nombrosos fils que caldria estirar per continuar generant coneixement sobre aquest perfil de parlants. Les possibles futures línies de recerca es poden agrupar en tres grans aspectes: 1) ampliar la recerca a perfils de no-catalanoparlants no recollits en aquesta tesi, 2) seguir l'evolució dels processos de reetnificació i desetnificació, de difuminació i reestabliment del català com a marca de classe social, i de despolitització i repolitització dels usos lingüístics, i 3) en el pla de la recerca aplicada, concretar com els resultats d'aquest treball poden contribuir al disseny de la política lingüística institucional i dels discursos i actuacions de l'activisme en favor de les llengües minoritzades.

Pel que fa al primer aspecte, ampliar la recerca a perfils no recollits en aquesta tesi permetria identificar nous elements per aprofundir en la comprensió de les dinàmiques sociolingüístiques catalanes i les maneres en què s'hi posicionen els no-catalanoparlants en funció de la seva trajectòria. Com he esmentat a la introducció i al capítol de metodologia, entre els participants hi manquen persones xineses i subsaharianes, dones nascudes a Catalunya o espanyols arribats durant el segle XXI, entre d'altres perfils. Caldria, doncs, investigar fins a quin punt les narratives i els discursos dels perfils que falten encaixen amb els resultats obtinguts amb els perfils recollits. En aquest sentit, una franja d'edat que hauria de ser prioritària pel fet que està infrarepresentada en aquesta tesi és la de les persones entre 18 i 35 anys. Estudiar els posicionaments de diferents perfils de no-catalanoparlants d'aquesta franja d'edat permetria completar l'anàlisi i aportaria elements per comprendre l'evolució dels processos lligats a la relació entre llengua i identitat identificats en la present recerca doctoral. Alguns estudis sociolingüístics recents (per exemple, Consell Superior d'Avaluació del Sistema Educatiu 2021) aporten indicis que en el cas de les generacions més joves les representacions de les dinàmiques sociolingüístiques i la manera com s'hi posicionen varien considerablement respecte a generacions anteriors, pel fet que el català recula tant en termes d'ús com de prestigi. Caldria estudiar, doncs, quina relació tenen aquests canvis amb les desigualtats entre parlants i amb les identitats socials associades al fet de parlar català i de no parlar-lo.

Això va estretament connectat amb el segon aspecte pel que fa a línies de futur en la recerca —seguir l'evolució dels processos de reetnificació i desetnificació, de difuminació i reestabliment del català com a marca de classe social, i de despoltització i repoltització dels usos lingüístics. Cal tenir en compte que el treball de camp per a aquesta tesi es va dur a terme en el període 2016-2018, en un context sociopolític marcat per l'auge de l'independentisme i la repressió de l'Estat espanyol envers aquest moviment. D'aleshores ençà els canvis en el context sociopolític han estat significatius: actualment l'independentisme està en crisi, el debat sobre el futur del català és a l'agenda política, les dades sociolingüístiques recents són desfavorables per al català, el Pacte Nacional per la Llengua està en fase d'elaboració i la formació política Ciutadans —caracteritzada pels seus discursos contraris a les polítiques de normalització lingüística— ha patit una desfeta electoral, no sense abans haver desestabilitzat el marc ideològic hegemònic en l'esfera pública sobre qüestions lingüístiques a Catalunya. Al mateix temps, la recentralització estatal no s'atura, la qual cosa representa una font permanent de tensió política entre les institucions catalanes i l'Estat, també en matèria lingüística. Tots aquests fets sembla que apunten a un canvi d'etapa en les dinàmiques sociolingüístiques catalanes, les característiques de la qual encara estan poc definides. Així, de la mateixa manera que en aquesta tesi s'han identificat canvis respecte a la recerca duta a terme a inicis de la segona dècada del segle XXI, és possible que els canvis en el context sociopolític, juntament amb l'evolució de les dinàmiques demogràfiques, causi canvis en les representacions de les dinàmiques sociolingüístiques per part d'alguns perfils de població en els propers temps. Serà necessari seguir-los.

Finalment, per a mi també és important que els resultats de la recerca puguin tenir conseqüències a la pràctica per reduir les desigualtats entre parlants i contribuir a la millora de la situació de la llengua catalana en els territoris en què es parla. Ja he explicat a la introducció que una de les motivacions per emprendre aquesta recerca doctoral va ser comprovar, quan treballava com a tècnica de política lingüística a l'Ajuntament de Tarragona, que es produïa un desajust entre els discursos i l'acció institucional de la política lingüística i les perspectives i necessitats d'alguns perfils de no-catalanoparlants. Per això voldria continuar treballant en els resultats d'aquesta recerca a fi de concretar com poden contribuir a millorar la política lingüística que s'impulsa des de les institucions catalanes, així com els discursos i l'acció de l'activisme en favor de les llengües minoritzades. Diversos aspectes que he apuntat al llarg del treball requereixen una investigació més profunda i aplicada, orientada a cercar com es podrien crear les condicions per avançar cap a una reducció efectiva de les desigualtats entre parlants, és a dir, a garantir les oportunitats d'accés al català —també en els entorns informals— per a aquells que no el tenen com a inicial. De la mateixa manera, considero que cal desenvolupar línies de discurs basades en el pensament crític respecte a les ideologies lingüístiques socialment hegemòniques, en general poc favorables a les llengües minoritzades, com hem vist al llarg del treball. En aquest sentit, considero que seria convenient engegar projectes de recerca-acció, en coordinació amb altra recerca en curs en el context de Catalunya, a fi d'elaborar propostes concretes per lligar l'anàlisi de la realitat amb la capacitat de transformar-la.

